

Informazioni su questo libro

Si tratta della copia digitale di un libro che per generazioni è stato conservata negli scaffali di una biblioteca prima di essere digitalizzato da Google nell'ambito del progetto volto a rendere disponibili online i libri di tutto il mondo.

Ha sopravvissuto abbastanza per non essere più protetto dai diritti di copyright e diventare di pubblico dominio. Un libro di pubblico dominio è un libro che non è mai stato protetto dal copyright o i cui termini legali di copyright sono scaduti. La classificazione di un libro come di pubblico dominio può variare da paese a paese. I libri di pubblico dominio sono l'anello di congiunzione con il passato, rappresentano un patrimonio storico, culturale e di conoscenza spesso difficile da scoprire.

Commenti, note e altre annotazioni a margine presenti nel volume originale compariranno in questo file, come testimonianza del lungo viaggio percorso dal libro, dall'editore originale alla biblioteca, per giungere fino a te.

Linee guide per l'utilizzo

Google è orgoglioso di essere il partner delle biblioteche per digitalizzare i materiali di pubblico dominio e renderli universalmente disponibili. I libri di pubblico dominio appartengono al pubblico e noi ne siamo solamente i custodi. Tuttavia questo lavoro è oneroso, pertanto, per poter continuare ad offrire questo servizio abbiamo preso alcune iniziative per impedire l'utilizzo illecito da parte di soggetti commerciali, compresa l'imposizione di restrizioni sull'invio di query automatizzate.

Inoltre ti chiediamo di:

- + *Non fare un uso commerciale di questi file* Abbiamo concepito Google Ricerca Libri per l'uso da parte dei singoli utenti privati e ti chiediamo di utilizzare questi file per uso personale e non a fini commerciali.
- + *Non inviare query automatizzate* Non inviare a Google query automatizzate di alcun tipo. Se stai effettuando delle ricerche nel campo della traduzione automatica, del riconoscimento ottico dei caratteri (OCR) o in altri campi dove necessiti di utilizzare grandi quantità di testo, ti invitiamo a contattarci. Incoraggiamo l'uso dei materiali di pubblico dominio per questi scopi e potremmo esserti di aiuto.
- + *Conserva la filigrana* La "filigrana" (watermark) di Google che compare in ciascun file è essenziale per informare gli utenti su questo progetto e aiutarli a trovare materiali aggiuntivi tramite Google Ricerca Libri. Non rimuoverla.
- + *Fanne un uso legale* Indipendentemente dall'utilizzo che ne farai, ricordati che è tua responsabilità accertarti di farne un uso legale. Non dare per scontato che, poiché un libro è di pubblico dominio per gli utenti degli Stati Uniti, sia di pubblico dominio anche per gli utenti di altri paesi. I criteri che stabiliscono se un libro è protetto da copyright variano da Paese a Paese e non possiamo offrire indicazioni se un determinato uso del libro è consentito. Non dare per scontato che poiché un libro compare in Google Ricerca Libri ciò significhi che può essere utilizzato in qualsiasi modo e in qualsiasi Paese del mondo. Le sanzioni per le violazioni del copyright possono essere molto severe.

Informazioni su Google Ricerca Libri

La missione di Google è organizzare le informazioni a livello mondiale e renderle universalmente accessibili e fruibili. Google Ricerca Libri aiuta i lettori a scoprire i libri di tutto il mondo e consente ad autori ed editori di raggiungere un pubblico più ampio. Puoi effettuare una ricerca sul Web nell'intero testo di questo libro da <http://books.google.com>

NYPL RESEARCH LIBRARIES

3 3433 0820029 4

THOMAS DAMPIER

Sum Joh: H
0711

... ..

(Palencia
VNC

AONII PALEARII
VERULANI

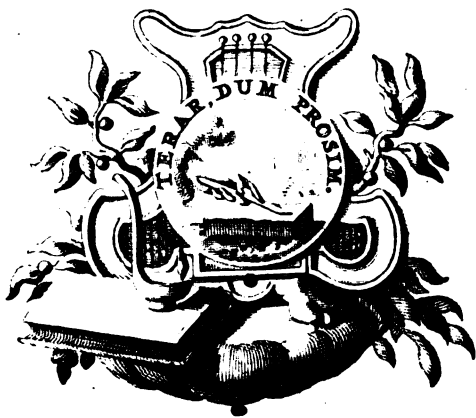
quod est Paganus

OPERA.

Ad illam EDITIONEM
quam ipse Auctor recensuerat & auxerat
excusa,

Nunc novis accessionibus locupletata.

Seriem eorum habet pagina quae Orationes proxime
praecedit.

AMSTELÆDAMI,
Apud HENRICUM WETSTENIUM.

clō lōc xcyi.

J. N. E.

ILLUSTRISSIMO VIRO
FRIDERICO CAROLO
DE DANCKELMAN

SACRATISSIMO IMPERATORI CAESARI
LEOPOLDO A CONSILIIS IMPERII,
SERENISSIMO FRIDERICO III.
ELECTORI BRANDEBURGICO A
CONSILIIS JUDICIALIBUS, COMITATUS
RUPINENSIS PRAEFECTO, AC IN
AULA SERENISSIMI PRINCIPIS
ELECTORATUS BRANDEBURGICI
HAEREDIS NOBILI PRIMARIO,
ETC.

S. P. D.

HENRICUS WETSTENIUS.

ONII PALEARII, VERULANI, Viri à sesquifeculo clarissimi, & Romanæ Eloquentiæ laude celeberrimi, quæ reliqua nobis sunt, iterum in publicum produco, atque Litteratorum manibus

* 2

vol-

EPISTOLA

volvenda sisto. Idque eo lubentius exequor, quod pace Tua, Vir Illustrissime, Tuoque sub auspicio id mihi liceat. Quem enim potius AONIO Patronum deligerem profecto non habeo, qui in Te uno omne mihi punctum tulisse videor. Te dico, cujus animo mirificum quoddam studium priscae puraeque Latinitatis a teneris usque infedit, quamque haecenus haud modice excoluisti. Litteras enim Latino sermone tanta elegantia, tantaque orationis castitate a Te conscriptas & vidi & legi, ut mirarentur qui illas mecum legebant viri docti. Novi equidem Te ea pollere facundia, ut felicem calamum Tuum in quacunque lingua nemo non suspiciat atque summis laudibus efferat. Gallicani certe ita calles, ut Te in ipsa Gallia natum jurarent Galli; & in Etrusco sermone non poenitendos progressus fecisti. Licet autem harum linguarum suavitate haud parum delecteris, non patitur tamen, quae est praecellentissima ingenii Tui vis atque perspicacia, ut in errorem illum pestiferum quorundam hac nostra aetate sciolorum abripiare, qui, nescio qua caligine mentis eoque dementiae progressi sunt, ut sicut omnia hodierna antiquis absque ullo discrimine praeferenda censent, ita & patrii sui sermonis delicias priscae illi Romanorum elegantiae & majestati antepone non dubitent. Horum vesania tantum abest ut faveas, ut Tibi potius sit

DEDICATORIA.

fit exploratum quid æra distent lupinis, quique locus generosæ matri, qui natis, non degeneribus quidem, nec tamen parenti æquandis, merito sit concedendus.

Quanquam autem sit aliquid, vario idiomate, ornate, eleganter atque emendate loqui, id Tibi tamen parum fuisset visum, nisi ipsarum quoque rerum ac solidiorum scientiarum notitiam linguarum cognitioni junxisses. Licet & in ea parte Tibi non defueris, qua & utile dulci misceres. Etenim Te minime fugiebat, hominem aulæ natum ad omnia componendum esse, quæ in aulis placent. Hinc egregiam illam corporis Tui dignitatem, quam ipsæ Gratiæ videntur manibus suis finxissè, uberioribus dotibus exornare studuisti. Sint sane qui equitando, saltando, delineando, canendo fidibus, Tibi pares existant, de superiore profecto non est quod metuas. Sic & hac parte Viri in aula viventis omnes numeros exple, ut per totum vitæ decursum solis hisce studiis totus incubuissè existimeris.

At quam subito mutabit sententiam quisquis animum converterit ad eam, qua præstas, elegantiorum litterarum, historiæ inprimis & eloquentiæ, nec non Juris civilis, rerumque naturalium notitiam; quæ talis in Te est ac tanta, ut dubia sub judice lis hæreat, Aulæ ne potius an vero Musis sis natus. His enim ita litasti atque litas identidem ac si nunquam de

EPISTOLA

aula cogitares ; ita te moribus aulæ instructum cernimus, ac si litteras vel primoribus labris nunquam degustasses.

Quantum vero & quam excellens præclaris hisce ingenii atque corporis Tui dotibus accedat ornamentum ex generosissima Tua indole, quantum ex sincera atque non fucata Tua pietate, quantum ex nobili illo Tuo omnibus benefaciendi ardore, testes certe haud longe sunt accessendi. Quam paucis datum est quod Tibi ; in tanta nempe tamque illustri qua positus es fortuna, in tanto per totum terrarum orbem celebratissimæ Paternæ Tuæ familiæ splendore ac fastigio, ne tantillum quidem cœcutire, nusquam titubare, efferrî nunquam, nunquam altum sapere. O miraculum ingens, insigne, nec laudibus condignis unquam satis prædicandum ; imprimis hoc illo ætatis Tuæ lubrico, quo vix e carceribus prorumpens eos jam meritis atque virtutibus antevertis, qui stadium hocce emensuri ultimas propè metas attigerunt ! Sic Tuo exemplo discimus antiqua quoque virtute ac fide hominem in aulis morari Virisque principibus uti posse. Quo enim sis obsequio in illos qui Te dignitate superant, quam amicus paribus, quamque beneficus erga eos qui Te sunt inferiores fortuna, in unum omnes ac singuli experiuntur. Et hæc fuerunt mellita illa Tua philtrea quibus amorem omnium atque studia Tibi conciliasti

D E D I C A T O R I A.

ciliaſti cum paucis abhinc annis Auguſtiſſimus JOSEPHUS regali Romanorum corona Auguſtæ Vindelicorum inſigniretur, comitante Te Illuſtriſſimos VIROS SYLVESTRUM JACOBUM & NICOLAUM, Patruos Tuos, Sereniſſimi FRIDERICI Electoris Brandeburgici ad hoc munus obeundum Legatos, qui hoc officio perquam egregie, ut ſolent DANKELMANNI, ac ſumma cum laude ſunt deſuncti. Iſdem illis Tuis illecebris paulo poſt & Romanorum tibi animos devinxiſti, mirantibus eas dum eſſes in Urbe non tantum iis qui pari Tecum utebantur fortuna, ſed & Viris Principibus Patribusque purpuratis ſummo Te amore atque honore ita proſequentibus, ut illic ante Te nemo hoſpes vel peregrinus gentis ſuæ famam atque exiſtimationem magis unquam ſtabiliverit.

Hæc mihi retulerunt, nec ſemel, Clariſſimus Grævius & Poliſſimus Cramerus, delicæ Eruditorum ac proborum omnium, amores mei! quorum alter doctus Tibi quondam fuit, alter dux & moderator ſtudiorum ac juventutis Tuæ. Ea vero, ut & reliqua quæ de Te audio, mirifice confirmant quam dudum de Te imbibere opinionem. Scilicet id Tibi firmum, fixumque eſſe ut Illuſtriſſimi Parentis EVERARDI DE DANKELMAN, tum & Illuſtriſſimorum Patruorum tuorum veſtigiiſ inſiſtas quam preſſiſſime. Et jure quidem.

E P I S T O L A

dem. Quanta enim exempla? quanta nomina? quanti Viri? Quorum divinas virtutes admirabundus quum rudi meo calamo ad vivum referre non possim, reverenti potius silentio prætereundas censeo. Quis enim adeo foelici fuerit ingenio, ut exquisitissimam illam Excellentissimi Parentis Tui prudentiam possit exprimere? quis raram illam in detegendis aliorum consiliis & machinationibus sagacitatem? quis mirificam in rebus agendis tractandisve dexteritatem? quis incredibilem illam ac sanctissimam in Dominum suum, qui est absolutissimum OPTIMI PRINCIPIS exemplar, fidem? quis præclarum, illustre ac divinum ejus ingenium? quis amorem illum singularem litterarum, litteratorum, litterasque colentium, quibus omnibus quasi numen est tutelare? Quis Illustrissimorum Fratrum suorum in Legationibus, in Præsiidiis, in Consiliis, in Administrationibus (& ubi non?) perpetuam foelicitatem? Te vero foelicissimum tali natum Patre! sed & ô foelicissimum tali nato Parentem!

At quis nunc miretur Serenissimum Principem FRIDERICUM Electorem Brandeburgicum, qua est sapientia, his Tuis egregiis virtutibus captum pro sua æquitate debitum illis honorem habuisse? Præsertim cum Te nuper in aula Serenissimi Principis Electoratus Hæredis Nobilem primarium con-

DEDICATORIA.

constitueret. Cujus facti ea est ratio, ut vel ipsi Serenissimo Electoratus Hæredi de eo sit gratulandum. Dum enim Tui copiam habuerit, haud sane carebit exemplo vivo ac vero quo se instruat quotidie. Sed & est de quo tibi gratulemur. Non poterit enim non Tibi sempiternæ laudi & gloriæ esse, quod tantæ, tamque prolixæ atque incredibilis expectationis Principi des operam. Principi ut avitæ gloriæ atque fortunæ, ita & avitarum ab utroque Serenissimo Parente divinarum virtutum ex asse hæredi; quarum egregii in tam tenera hac ætate flores ad votum succrescentes uberrimam messem pulcherrimorum fructuum, atque hinc foelicitatem seculi omnino pollicentur.

Iisdem verò quibus Serenissimus Elector Brandeburgicus adductus fuerat rationibus, Sacratissimum quoque Imperii Romani caput, Imperator Cæsar LEOPOLDUS verè Augustus Te nuper sapientissimo illorum Virorum ordini adscripsit, qui in aula Cæfareâ sunt à Consiliis Imperii. Quin & his longè majores Te manere dignitates, debita virtuti Tuæ præmia, certo certius auguramur!

Cum igitur tot ac tantis clarescas virtutibus, atque insuper compertum sit, quanto in pretio ac honore AONIUM habeas, non potui Te novæ huic ejus opusculorum editioni Pa-

EPISTOLA DEDICATORIA.

tronum non præfigere. Itaque ut illam accipias ea qua soles Aonium complecti benevolentia, ego Te, Vir Illustrissime, summa cum veneratione ac observantia rogo atque obtestor. Non sine voto, ut pro meritis Tibi crescant fortunæ bona, sicque quod potes & facis, decus atque gloriam Gentis DANKELMANNIAE reddas quam consummatissimam! Dabam Amstelædami Kalendis Julius
c1o 10c xcv.

LECTORI

S.

AONII Palarii, disertissimi ac laudatissimi Viri, lucubrationes, quas quidem temporum malorum injuria studiosis reliquas fecit, novo tibi cultu, Lector, iterum producimus, sed & novis accessibus luculenter adauctas. Quod cur faciendum duxerimus, multiplex causa erat. Neque ejus te rei nunc commonescere, admodum necesse arbitramur. Præiverat exemplo suo Vir insignis Matthias Martinus, qui Broma, anno hujus sæculi XIX. in lucem, atque adeo alteram quasi vitam, revocavit nobilissimum Scriptorem. Quamvis enim jam bis prodisset beneficio typographorum Basiliensium, satius etiam nitide atque eleganter: tamen adeo neglectus habebatur, adeoque exili in pretio erat, ut hominibus etiam doctis, & à peritia sermonis Latini commendatis, planè foret ignobilis. Contra in sinu gestabantur nescio qui Mercurii ac Suada; vacuorum capitum infelices partus; quaque id genus plura obtrusit misera juvenutis

Scholasticorum natio madens pingui,
Inflata rore non Achaïco turba.

Nimirum antiquum illud verum est, Multos habere famam, paucos mereri. Quotus enim quisque nostrum de rebus Palarii umquam inaudit? parentes ejus quis novit? qui vitæ genus, & qualescumque fortunas? frustra horum omnium ulla quæsieris vestigia apud tot scriptores Elogiorum: in quibus tamen multorum sunt nomina,
que

P R Æ F A T I O.

qua, nisi istis, leguntur nusquam; quique ipsi vivi ac videntes libris suis exequias iverunt. Unde hac famæ malignitas in virum nullo suo merito pessime afflictum, quemque propius nosci intererat rei literaria, breviter aperiemus; ubi prius paucula quædam (nam plura scire non licuit) de studiis deque crudeli supplicio innocentissimi capitis delibaverimus. Natus est Aonius Verulus, (oppidum id est Latii Episcopalis, in Herniciæ, apud Cosam fluvium) ex antiqua & apud suos nobili prosapia, parentibus Matthæo Paleario & Clara Janavilla, circa initia, ut vero est simile, sæculi proxime superioris. nam de anno ipso nihil constat. eos autem amisit valde adolescens: sed memoriam, vir factus, renovavit in restituto magnifico sepulcro, quod improborum hominum rabies collabefactaverat, egregio sane pietatis testimonio. Græcæ & Latinæ literæ mature imbutus ac fideliter, hæud quaquam satis sibi esse duxit ad gloriam verumque animi cultum, si intra sola eloquentiæ spatia consisteret; neque etiam adjiceret, Ciceronis sui exemplo, uberem rerum pulcrarum ac sublimium cognitionem. Itaque incensus amore incredibili philosophiæ; non scholastica istius argentatrici, sed germanæ ac solidæ, & qualem se olim in Lycei ambulacris explicabat; id unum toto agebat animo, id unum toto pectore studebat, ut naturæ latentés vias aperiret sibi ac recluderet, imprimis autem ut emendatam morum hauriret disciplinam. Neque Theologiæ negligebat arcana, rarò quidem studio tempestate ista, & quod docuit eventus, periculoso. Tam excellentium artium pulcherrimo inflammatu ardore, varias suscepit peregrinationes per Italiam pæne universam: & iis se maxime doctoribus percoquendum dedit, quorum tunc eruditio & nominis gloria maxime florebat. Solidum quoque sexennium ejus rei gratia hæsit Roma, clarus ipse in illa luce clarorum ingeniorum. Quod vitæ iter ne deserere cogeretur deflexo alioversum cursu, maluit iis rebus destitui quas homines præcipuas

pu-

P R Æ F A T I O.

patant: captamque perrexit viam, divenditis totius patrimonii facultatibus, quas satis lautas à parentibus acceperat. Pertinacis atque inusitati laboris fructus fuit poema luculentissimum de *Animorum Immortalitate*, quod publico favore exceptum, suo certatim plausu, ut quisque erat doctissimus, cohonestabant. Vix enim sperabant homines horum mysteriorum non imperiti, posse tam ardui argumenti majestatem versibus satis digne exponi. Itaque summo in honore fuit *Palearius* apud viros etatis istius principes; *Petrum Bembum*, *Jacobum Sadoletum*, *Franciscum Sfondratum*, *Ennium Philonardum*, *Ecclesie Romanae Cardinales*; *Janum Benedicum Lampridium*, *Marcum Antonium Flaminium*, *Andream Alciatum*. In quibus profecto singulis incrementum ejus seculi haud mediocre ornamentum. Turbatus paulo post Latii rebus, in *Etruriam* secessit *Aomius*, captus ejus regionis deliciis, & lingua lepore, ipsaque adeo *Tuscorum* ingeniorum elegantia ac festivitate. Sedem vero fortunarum suarum *Senas* *Etruria* delegit: quamquam neque istuc omnia invenit satis tranquilla, scissa in partes ac divisa civitate. Hic propositis à Rep. honoris præmiis, factus est *Latinarum ac Græcarum Litararum* doctor publicus, ea nominis fama & studiosorum juvenum celebritate, quam vix ipse potuisset optare. Ut autem per dies feriatis mollius & securius incumberes studio scribendi, emit sibi in agro *Senensi* *Cecinianum*, villam *A. illius Cecinae Volaterrani*, cujus causam olim defendit *M. Tullius*. in eo amœnissimo secessu multa novavit, multa restituit vetustate collapsa, satis nemonibus, fontibus excitatis, crectis marmoribus, & inscriptionum argutiis Romanum in morem elegantissimæ fideis. Interea animum ad rem uxoriam adjecit, quum haberet jam annos quatuor supra trigintâ, duxitque domum virginem adolescentulam, honesto loco & bonis parentibus progeneratam, quam per omne deinceps vitæ spatium ardentissime dilectam, nec post-ipsos quidem cino-

P R Æ F A T I O.

res potuit obliuisci. Ex ea quatuor liberos sustulit, utriusque sexus binos; Aspasiam, Sophonisbam; Lampridium, & Phædrum. Et hunc quidem juris civilis studio, illum autem Philosophiæ literisque Græcis destinaverat amantissimus pater. Sed fatalis fuit urbs Senarum viro sanctissimo: nam hic primum exagitari cepit insanis contentionibus nescio cuius professoris, (ipse Machum Blateronem vocat) qui putabat tantum decedere de suo honore, quantum Aonii virtutibus & meritis dabatur. Quamquam hunc morionem ignobilem brevi compepsit mordax ingenium Petri Arctini, qui stolidum pecus omnium ludibriis sannisque exposuit in fabula quadam vulgari idiomate conscripta, & Venetiis publico spectaculo exhibitâ. Atque utinam intra hos fines stetisset rabies, quam in caput innocuum viri omnium optimi exercebant belluæ immanes! Antonius Bellantes, homo nobilis & copiosus, magnisque factionibus implicatus, litem habebat apud iudices Reip. Senensis contra adversarios quosdam improbos ac præferoces. in ea operam utilitem navavit Palearius, atque ex præsentem periculum Bellantem subduxit. qui tamen ipse non longe post coactus fuit diem dicere fratribus Franciscanis strictioris (ut vocant) observantia, propter expilatas avia sua sarcinas turpi furto. Hi autem dato iurejurando suos eluserunt iudices. Quum verò in eo iudicio Bellanti adfuisset Palearius, incredibile dictum est quantopere hoc ipso facto commoverit hanc istam omnem pecudum funigerarum. acrius etiam inertissima peiora accendebat odium, quod Aonius ausus esset res sacras tractare stylo puro ac Latino; quodque è Sanctis Patribus ac vetustis Christianæ religionis monumentis multa depromeret, quæ ipsi extare in rerum natura omnino ignorabant; quod aperte ostenderet, se non favere stolidissimis superstitionibus; denique quod non ita pridem librum scripsisset de meritis mortis Jesu Christi. Itaque omnibus eum contumeliosius vexabant, & passim pro concione publica venenato

P R Æ F A T I O.

nato ritū proscindebant. neque verò decerant, quos id minimo decebat, jurisconsulti ac vultures togati, qui, odio bonarum literarum, an vindictæ privatæ indulgentes, fovèrent causam fratrum fraterrimorum. adeo ut cœtus fuerit Palearius pro capite suo dicere: palam enim accusabatur impietatis. Sed & hanc procellam sapienter disjecit Magistratus Senensis auctoritas, atque integritatem Aonii ab amarissimis hostibus sanctæ vindicavit: Hi autem, mutato consilio, aliam inierunt rationem, qua cœterent inimicum jam toties frustra tentatum. neque enim fratrum est, aut unquam erit, ignoscere. etiamsi hic nihil fuit ignoscendum, neque ulla Palearii culpa. Igitur depositis paullisper contentionibus privatis, apud Dominicanæ familiæ patres invidiosum fecerunt, cui perdendo se solos impares rebantur. atque hæc fuit fatalis illa machina, quæ multis post annis, memorando apud posteros exemplo, oppressit fidelissimum Christi servum. nam quum Aonius, fedissimarum vexationum pertæsus, post Lucensem stationem, in qua aliquot annos hæserat, Mediolanum esset accersitus, adeo faventes illic sibi invenit Senatores, tantosque suarum virtutum admiratores, ut supra honorarium satis amplum multas etiam indulserint immunitates, ac fovérunt benignissime. Et jam omnia videbantur in portu; quum, ecce, satis functo Pio IV. Pontifice maximo, electus est in demortui locum Michaël Giflerius, vulgo dictus Cardinalis Alexandrinus, eo quod ex Bosco exiguo agri Alexandrini oppido ortus esset, familia admodum tenui. Is homo, propter rei domesticæ angustias ab anno ætatis quarto decimo in S. Dominici ordinem allectus, tantum potuit inter sodales suos, opinione continentia & austeritate vitæ, ut per varios gradus cœtus ad præcipua munia Comitandem in principatu Mediolanensi fuerit inquisitioni præpositus: Bergomum quoque Venetæ ditionis oppidum missus cum eadem potestate. editis autem utrobique crudelibus

P R Æ F A T I O.

delibus horrida cujusdam atque insolentis severitatis documentis, meruit apud Paullum IV. inquisitioni justo impensius faventem, ut in Cardinalium collegium cooptaretur. Tandem Pontifex factus, Pius V. appellari voluit, atque ipso statim initio magna instituit terribilis severitatis dicam, an sevitia exempla, auspiciatus à Petro Carneseco, propter causam religionis ad ignem damnato. cujus nos viri historiam lamentabilem latius aliquando exsequemur, si Deusnaverit, in editione operum M. A. Flamigii. Tali Pontifice opus erat sceleratissimis monachis, qui & inquisitionem exerceret rigidissime, & abtus fuisse atque educatus in ordine monachali. Ergo renovata lis est, conquistus Mediolani Palearius, vincit, & Romam adductus. crimini datur, quod eadem sentiret cum Germanis, quorum multos invidiose atque criminosè laudasset; quodque dixisset, Inquisitionem esse sicam districtam in literatos. Et poterat sane utrumque hanc difficulter probari. Nam in vexatione Senensis apologiam pro se ac * capite suo scripserat, acrem illam ac luculentam, qua retunderet rabiem furiosi cujusdam Monachi, qui pro concione in eum omnium tererrime debacchabatur. is quum partem istius apologia legisset, voluit cum Aonio redire in gratiam, seseque purgavit de injuriis illatis. composita igitur tum quidem lis fuit arbitrio optimorum virorum, & exempla apologia omnia conjecta in ignem, uno tantum apud auctorem relicto, alteroque quod habebat Petrus Victorius; tertium erat apud adversarium. In ea dixerat, multa esse ab hominibus Germanis accurate & sincere scripta, digna prorsus omni laude, repetita vel ex patribus illis primis, vel ex commentationibus Græcorum & Latinorum, &c. nominatim vero laudaverat Oecolampadium, Erasmus, Melancthonem, Luthertum, Pomertanum, Bucerum.

locus

* Ea nunc tertio loco legitur inter Orationes, tametsi nunquam esse habito.

P R Æ F A T I O.

locus autem, ubi Inquisitionis crudelitas perstringitur, ita habet: Quod nili indicto concilio spes bonis injecta esset, negotium felix & salutare a Pontificibus, a Cæsare, a Regibus una susceptum iri, ut magnis concursibus omnium gentium, omnium nationum celeberrimi conventus peragantur, desperaremus omnino tantarum perturbationum finem ullum unquam futurum: desperaremus posse fieri, ut sica ista districta in omnes scriptores de manibus eorum extorqueatur, qui vel levissimis de causis crudelissime ferire didicerunt: à quibus appetitus fuit aliquando vir omnium sanctissimus & integerrimus, Sadoletus meus qua re nihil multis annis sol vidit indignius. *His paria scripserat ad Petrum Franciscum Riccium Lib. 3. Epist. 1.* Igitur damnatus à rigidissimo Pontifice, atque ignominioso pariter ac crudeli supplicio vivus est in ignem coniectus aeterna veritatis fidelissimus testis. Hæc gesta sunt anno **CICIDLXVI.** ut rectissime notavit Historicorum princeps *Jac. Augustus Thuanus Lib. XXXIX.* errant enim qui aliter referunt: id quod clarissime evincitur ex tempore creationis Pii V. & ex ipsis immunitatibus urbis Mediolanensis, annos ipsos septem ante hoc martyrium datis. neque id tantum: sed & in ipso genere mortis decepti sunt viri clarissimi. Certe Joachimus Camerarius crudeli supplicio affectum dicit; additurus haud dubie aliquid singularius, si modo scivisset. Simlerus autem capite multatum scribit, idque *An. CICIDLXX.* is qui primus Actionem in Pontifices Romanos in lucem protulit, crematum fuisse dicit circiter *An. CICIDLVIII.* Unde tot hallucinationes in re eadem? Nimirum tam terribile est Inquisitionis tribunal, ut isti damnati uno eodemque numero habeantur cum iis qui nunquam nati fuerunt, & simul cum corpore deleatur funditus omnis eorum memoria, atque ex imis radicibus extirpetur. Post fulmen tam dirum Vaticani Jovis, facile colligitur sudissima ruina involutam fuisse totam Aonii domum; atque innocentes liberos, (nam mater jam ex-

emta

P R Æ F A T I O.

emta erat rebus humanis) tanquam καθάρματα & purgamenta lustralia, omnibus execrationibus devotos in extrema rerum omnium inopia damnatum spiritum exhalavisse. Hic enim finis esse solet eorum, qui afflictissimos reos adeo propinquo sanguinis gradu contingunt. Inde factum fuit, ut tot præclara divini ingenii monumenta interierint sine ulla spe recuperandi: Commentarii videlicet in Orationes Ciceronis; Dialogi; Odæ; Commentationes Theologicæ; Laudationes, versibus scriptæ; Fabellæ, idiomate Tusco; & denique liber ille, quem nos unum magno redemptum velimus, de meritis mortis Jesu Christi, sermone itidem vulgari conceptus. Quocirca debita merito gratia habenda est viris optimis, qui, ne perirent omnes & singuli elegantissimi labores scriptoris infelicissimi; sedula cura providerunt. Et nos fortasse aliquid meruimus, accessione nova pulcerrimarum epistolarum. Visum quoque fuit ea adjicere carmina, quæ Jo. Matthæus Toscanus A. CXCIXLXXVII. Lusætia vulgaverat; una cum fragmento Consolationis heroicis versibus conscriptæ, quod inter cimelia sua chartacea servabat, ineditum hæcenus, non indiligens harum lautitiarum estimator. Adia quoque ipsa in Pontifices, semel tantum typis exscripta, ideoque inventu rara, cavimus ne intercideret. Tu fruerere, Lector, & honestis typographi præclare de te meritis conatibus favere perge.

Immunitates AONIO PALEARIO Mediolani concessæ; cum literis ejusd. Palearii pro iis immunitatibus.

CUM Excell. Senatus litteræ ad præces facundissimi Oratoris Poëtæque celeberrimi Aonii Palearii allatæ fuissent multum Magnif. D. Octaviano Cusano Jureconsulto Vic & duodecim Decurionibus provisionum inclitatæ hujus Urbis Mediolani, hujusmodi tenoris.

D I P L O M A.

PHILIPPUS Hispaniarum &c. Rex;
Mediolani Dux &c.

Dilecti nostri. Sublevandus est auctoritate nostra egregius Orator Aonius Palearius & cæteris anteferendus, qui ex Hetruria evocatus ad erudiendam in bonis litteris juventutem gravissimo Reipublicæ tempore, magno cum incommodo huc venit, & nostram Urbem suæ patriæ antetulit. Quamobrem ut aliqua grati animi signa à vobis sentiat, præsertim cum uxorem & liberos huc adduxerit, in magna rerum fere omnium caritate: damus vobis facultatem qua ipsi Aonio eam ab oneribus extraordinariis immunitatem possitis dare atque concedere, quæ pro ejus virtutibus & meritis danda vobis videbitur & concedenda, ita ut quæ hac in re feceritis & concesseritis, firma sint semper & rata. Dat. Mediol. die octavo Martii M. D. LIX. *Signata* Franciscus Petranigra, & *firmata solito sigillo in cera rubra ut moris est. a terço*: Egregio Jureconsulto ac Nobilibus Viris Dn. Vicario & duodecim provisionum Mediol. nostris dilectis &c.

Aonii Palearii ad Decuriones Mediol. pro
immunitate.

Aonius Palearius superioribus annis ad instituendam juventutem Mediolanensium accersitus, cum solus cum servulo apud hospitem viveret diplomate de immunitatibus uti noluit, ne cum minime sibi prodesset Reipublicæ obesset. Nunc cum domum conduxerit, & familiam

* * *

cx

T E S T I M O N I A .

ex Hetruria magno cum sumtu & incommodo adductam alat, in summa annonæ caritate, Rogat ac supplicat, ut immunitates quæ non petenti datæ sunt, flagitanti firmiores certioresque concedantur. Et quoniam is singulari amore in civitatem vestram adductus. ut communi juventutis Mediolanensis bono serviret, domum & bona patria, & stipendium honorificum in Hetruria sibi in annos constitutum, reliquit, & difficillimo tempore apud vos est, & esse vult: sperat Ædilem & Decuriones, humanissimos & æquissimos Viros, ejus rei rationem habituros, curaturosque ut Rēpublicæ vestræ liberalitate sublevetur. Ad eam rem conficiendam opus est gratia & auxilio vestro, Patres conscripti, ut a vobis potestate vel data vel aucta Magistratui, quem vicarium provisionum appellant: quod ejus Magistratus Præfectus cum Collegis in immunitatibus Aonio dandis, fecit, fecerit. id Senatus consulto tam firmum ratumque sit, quam quod optimo jure datum est & concessum.

Litterisque ipsis & precibus lectis, diligenterque & mature consideratis, certoque certius esse compertum sit, non mediocrem utilitatem, decoremque & ornamentum prædictum Aonium Palearium in tradenda humanarum litterarum tam græcæ quam latinæ linguæ eruditione attulisse, in futurumque non minus allaturum esse, ex quo non immerito omni onere & incommodo sublevari, omnique gratia & honore decorari dignus sit, patefacta jam diu ejus virtute. doctrinæque singulari & frequenti studio, quibus juventutem Mediolanensem in dies enixe instruit, ornatamque & nobiliorem reddit. Proinde igitur prædicti Magnif. D. Vic. & Decuriones petitioni ipsius Aonii Palearii de Rēpublica Mediolanensi benemeriti annuendum censentes. Hisce præsentibus accedente & prædicta Excell. Senatus sanctione, eorum omnium extraordinariorum immunitatem quovis modo per ipsam Magnificam communitatem hucusque impositorum, & imponendorum ipsi Aonio Paleario concesserunt, & concedunt, decernuntque immunitatem ipsam suam sortiri debere robur à Kal. Januarii proxime præteriti citra; utque hæc grata concessio, & si præclaræ virtutes, optimique mores, & benemerita in juventutem Mediolanensem collata, uberiorem requirerent, suam quamprimum sortiuntur effectum. ordinant & mandant expediendum esse in presentiarum opportu-
num

T E S T I M O N I A .

ntum juxta morem mandatum Nob. D. Jo. Francisco Homato
ipſius Magnificæ Communitatis Quaſtori, ut eidem Aonio
Paleario eam reſpondeat & exolvat pecuniarum ſummam, quæ
pro perſonis ſeptem, tam ratione macinæ frumenti quam vini
& carnis, factis juxta conſuetudinem calculis quolibet anno
hiſce extraordinariis oneribus permanentibus eſt percipitur.
dat. Mediol. die Jovis ſext. Aprilis. M. D. LVIII.

O. Cuſanus.

Jo. Antonio Spanzotta.

Regiſtrato nel libro dell' Eſſenzione.

Pro Nob. D. Aonio Paleario

Immunitatis Ordinatio.

Teſtimonia eruditorum Virorum de Aonio Pa-
leario, præteritis iis quæ paſſim in epi-
ſtolis occurrunt.

Sebaſtianus Corradus Commentario in M. T.
Ciceronis Brutum.

Quare nos poëtas imitati ætatem illam, in qua tot oratores,
id eſt viri boni fuerunt, auream poſſumus appellare, quemad-
modum ſummus poëta illam voluit ſignificare, quum cecinit:

Ultima Cumei venit jam carminis ætas.

Et ſane ætas illa vere fuit aurea, in qua tot viri docti floruerunt:
ut, quæ ſecuta eſt, argentea dici poteſt uſque ad Trajanum:
tertia vero ærea ſub ceteris Imperatoribus: quarta vere ferrea
Gothorum & Longobardorum temporibus, uſque ad majo-
rum noſtrorum memoriam, quum iterum

Ultima Cumei venit jam carminis ætas.

Tunc enim multi viri docti florere cœperunt, & hodie multi
ut quum maxime florent, ut Joannes Baptiſta Egnatius, Li-
lius Gregorius Gyraldus, Petrus Victoriuſ, Paullus Manu-
tius, Carolus Sigoniuſ, Aoniuſ Paleariuſ, &c. & alii, quos
longum eſſet referre: qui tamen omnes jam cum veteribus
videntur eſſe comparandi.

Joannes Michaël Brutuſ in epiſt. ad Franciſcum
Luſinum.

Mediolani Aonium Palearium conveni, a quo homine do-
ctiſſimo atque amantiſſimo tui earum liberarum exemplar ac-
cepi,

** 3

TESTIMONIA.

œpi, quas ad te ille in Hispaniam. Puto autem, respondent
iis, quibus tu ad illum multa de Andrea Marino. &c.

Joachimus Camerarius in Narrationibus de M. Artonio Flaminio.

Inter eos quos Flaminus dilexit & magni fecit, quique
ipsum coluerunt & sunt admirati, fuit principe loco Aonius
Palearius Matthæi F. Verulanus, a quo acerbissime est de-
plorata mors Flaminii Romæ obita, Viro optimo doctissi-
moque, & Christianæ pietatis studiosissimo. Atque hunc
cum hæc scribente me nuntius advenisset, arreptum fuisse
tanquam desertorem sanctæ fidei, quod quorundam piorum
& bonorum virorum honorificam mentionem fecisset, &
crudeli supplicio affectum, senem admodum, & innocen-
tissimum hominem: recordati fuimus quarundam lectentia-
rum positarum in epistolis ipsius, inter quas & hæc esset: *Chri-
stianum hominem esse me, atque eum, qui, si usque vixit,
pro Christo emori possim.* Pontificæ itaque horum temporum
immanitatis in Aonio quoque adversus Jesum Christum, ut
in uno membro corporis hujus, vesania suam vim potesta-
temque exercuit. Fuisse autem Aonii disciplinam domesticam
quoque ad pietatem Christianæ fidei accommodatam, decla-
rat Epigramma ab ipso factum, quo mortuæ conjugis me-
moriæ cum tristi quidem desiderio, sed mentione religio-
sissima profequitur, idque & ipsum adscribendum putavimus:
Ni mihi spem Christus fecerit, &c. legitur id L. 4. Ep. 25.

Josias Simlerus in Bibliotheca.

Aonius Palearius Verulanus, scripsit de Animorum im-
mortalitate libros tres versibus heroicis, Epistolarum libros
quatuor, Orationes duodecim. Senex, propter confessio-
nem Christianæ Religionis, Romæ anno 1570. capite mul-
tatus dicitur.

Matthias Flaccius Illyricus in appendice ad Ca- talogum testium veritatis, sub finem.

Hunc (Pium IV.) excepit Pius V. qui septem annis sedit.
Acer-

TESTIMONIA.

Acerbissimus eorum inimicus qui jugum papale excutere vel minimum nitebantur: ita ut aliquot insigni pietate Viros igni comburendos commiserit; inter quos merito nominandi Julius Zoannetus, Petrus Carnesecus, Bartholom. Bartoccius, Aonius Palearius Verulanus, vir doctissimus, qui dixerat, Inquisitionem papalem & Hispanicam, esse sicam districtam in jugula cruditorum.

Julius Cæsar Scaliger in Hypercritico.

Aonii materia illustris, eademque difficilis. Quare stylum quoque sui ipsius dissimilem fuisse par est. Assurgit ergo interdum, neque negligit figuras: alias serpit humi, docere contentus. Adeo vero fuit superstitiosus, ut etiam hemistichia quædam reliquerit imperfecta. quæ quia neglexit ipse facere integra, ne nobis quidem in hisce est saragendum: ac neque in ceteris: quum ipsum constet ad Lucretii amussim omne opus suum direxisse.

Gerardus Joannes Vossius L. 2. de Arte Grammatica C. 31.

Verum est, palus produci ab Horatio in Arte, quem & imitatus Aonius Palearius lib. 2. divini, coque immortalis carminis, quod fecit de Animorum immortalitate.

Daniel Georgius Morhofius L. 1. Polyhist. literar. C. 23.

Vixit circa id tempus Aonius Palearius, cujus editæ sunt Orationes & Epistolæ, quæ feliciter adeo exprimunt Ciceronem, tum qua dictionem tum qua numeros, ut dubitem, an præferendus illi aliquis sit. Paucis, quod miror, etiam Viris doctis & acerrimis Latinitatis censoribus cognitus iste autor fuit; sed meretur profecto inter præcipuos numerari. Hic mihi quis discrimen imitationis videat: nam longe aliter sonat, quod Palearius scribit, quam Longolius, & alii inepti Ciceronis imitatores.

SERIES

SERIES OPERUM AONII PALEARII.

ORATIONES	pag. 1
<i>Ex Oratione M. T. Ciceronis pro L. Murana</i>	7
<i>Oratio I. in L. Muranam</i>	13
II. <i>pro Antonio Bellante</i>	46
III. <i>pro se ipso</i>	73
IV. <i>de laudibus eloquentia</i>	98
V. <i>de republica</i>	108
VI. <i>de concordia civium</i>	117
VII. <i>de prudentia</i>	127
VIII. <i>de optimis studiis defensis</i>	134
IX. <i>de justitia</i>	142
X. <i>de fortitudine</i>	150
XI. <i>de Temperantia</i>	159
XII. <i>de Felicitate</i>	167
XIII. <i>de ratione studiorum suorum</i>	176
XIV. <i>de pace.</i>	185
<i>ACTIO in Pontifices Romanos & eorum Affectas</i>	199
EPISTOLÆ	399
<i>Ad Epistolas A. Palearii accessio nova</i>	555
<i>Index eorum qui has epistolas scripserunt</i>	567
<i>de IMMORTALITATE ANIMORUM</i>	569
POEMATIA varia.	633

AONII

**AONII PALEARII
VERULANI
ORATIONES.**

FERDINANDO SANSEVERINO

A R A G O N I O.

Optimo Principi Salernitanorum;

Aonius Palearius Verulanus

S. P. D.

TSI non magni refert ad colendam amplitudinem & gloriam tuam, quo quisque loco natus sit, aut ubi habitet: quod ea lux, is splendor est tuæ virtutis, ut longissimè quoque cluceat: nihil tamen mihi obfuisset in ea urbe nasci, in qua majores mei te & patrem tuum, cœlestem virum, & avos maxime illustres, summa observantia colerunt. Etenim si orbes illi divinis animati mentibus, qui volvuntur stellarum cursibus sempiternis, plus habent celeritatis & virium, quod extimo globo sunt propiores, in quo maximus ille est, qui agens & propellens cæteros, præest universis: an si contigisset, ut ego in ea urbe natus essem, & educatus, in qua tu veluti Sol princeps & moderator luminum, accendis atque excitas omnium mentes, non aliquid mihi accessisset virium & ornamentorum? Fuissent tua in me beneficia, sicuti in alios cives, neque exigua, neque vulgaria: effudisset se in me quotidie plurimum luminis, & benignitatis tuæ: & ex iis studiis quæ per te pulcherrimè vigent in civitate, aliquid ego fortasse con-

secutus essem, ne ad gratiam tuam mihi conciliandam ab omnibus rebus venire imparatus. Quæ cohortationes meorum fuissent? quæ vigiliæ & lucubrationes meæ? quod studium laudis, ut optimo principi placerem? Quibus rebus destitutus, cum ea in me non essent, quæ maximè voluissèm: satis mihi facere videbar, si te animo sanctissimè colens, vel in Latii solitudine, vel in Hetruriæ finibus laterem. In quo consilio permansissèm, nisi mei de Immortalitate animorum libelli cum me imprudente existènt, commonstrassènt familiæ nomen: & Vincentius Martellus, magna vir humanitate, cum Lucæ esset, & cœnaret apud Martinum Lilius, juvenem studiosum omnium ingenuarum artium, de Paleariis gentilibus meis multa honorificè profecutus, spem mihi fecisset, si literis significarem hanc animi propensionem in amplitudinem tuam, fore eam tibi gratam & jucundam. quod ut libentius facerem, cohortabatur, etsi nihil sanè haberem, quod summa sapientia virum valde delectare possit, ut orationes meas ad te mitterem. Dii faciant, ut quàm ille amanter consilium dedit, tam mihi ea res bene & feliciter eveniat. Prodeunt ergo orationes in lucem, tibi consecratæ: in quibus unum est ornamentum, quòd Principi nobilitatis & virtutis dicatæ sunt. aliud præterea non video, nisi illud quoque accesserit ad me beandum, ut audiam aliquando fuisse tibi non injucundas, & ab invidorum obtreptione defendi patrocínio tuo: quod

E P I S T O L A.

quod optatum & dulce tanti mihi erit, quanti vix magnorum Regum & Imperatorum omnium clientelæ. quorum causas, quoniam tu autoritate tua sustinere, & perturbata seditio- nibus regna non modò armis, sed eloquentia tueri & reconciliare soles: nihil est mirandum, si cùm in ista gloriæ luce vivas, & tantum tui nominis sit ubique, in animum induxi meum, si tibi uni orationes istæ probabuntur, fore eas non modò Italis nostris acceptas, sed apud omnes gentes & nationes gratiosas, ob præstans judicium, singularemque excellentiam & divinitatem ingenii tui. Vale. Cal. April. Lucæ.

O R G E T O R I X S P H I N T E R

Carolo Laureno S. D.

*Cùm proximè ex urbe in Germaniam venissem, vidi in manibus doctorum hominum esse orationem Aonii Palearii in L. Murenam, quam superiore mense Mediolani legeram cum tanta animi mei voluptate, quanta soleo illius omnia. Quid quaris? eadem audivi, qua Mediolani, qui præstanti judicio sunt, asserunt, si reviviscat M. Tullius, utrum cum in Aonii sententiam, si judex detur, condemnaturum esse Murenam. Qui observantissimi sunt pura castaque elocutionis, ajunt, se non dubitare, si optimis illa temporibus, quibus lingua Latina floruit, sic scripta fuisset, futu-
ram*

ram fuisse in honore & precio. Laudant omnes dicendi genus severum & grave, numerum in cœtum tollunt: laudant suavitatem ingenii, quod antiquum obtineat, & representet mirificum civem Romanum: quod Reipub. timeat, quod augeat periculum: quod vereatur, ne absoluto Murana militēs, qui posthac duces sequentur, incendiant Imperatores pravis cupiditatibus: quod omnibus vestigiis assequatur & divinet interitum libertatis. fingat tamen, qui legit, se eo tempore esse, quo iudicium illud fuit: quo maxime hac dici vel potuerunt, vel debuerunt. Henricus noster, qua est diligentia, perlecta omni M. Tullii oratione pro Murana, observavit singillatim ea, quibus Cicero conabatur traducere mentes iudicum, argumenta: singillatim in jus civile, & disciplinam Stoicam, omniaque veluti in tabulas accepti & expensi retulit, ut quisvis videat quam diligenter ad omnia sit responsum. Si ad Aonium scribis, obsecro significes, vulgatam propè esse orationem. Quid expectat? nisi occurrit, prædico propediem exiuram: sua prudentia est, ut oratio emendata ad typographos veniat. Roges etiam meo nomine, ne Henricum contemnat: aut enim Henrici collectio, aut tota M. Tullii oratio præmittenda est: ut iis in promptu sit, qui nosse velint, quibus argumentis jurisperitorum facultas, & Stoicorum disciplina oppugnatur, quibus rationibus defenditur. puto hac re imminui laborem studiosorum. Permagnum enim refert, si quid est conquirendum, an libellus sit in manibus, an petendus aliunde. Colonia, Idibus Januariis. Vale.

EX

EX ORATIONE
M. T. CICERONIS

PRO L. MURÆNA.

QUæ precatus sum à Diis immortalibus, Iudices, more institutoque majorum illo die quo auspiciò comitiis centuriatis L. Muranæ consulē renunciavi, ut ea res mihi magistratuique meo, populo, plebique Romanæ, bene atque feliciter eveniret: eadem precor ab iisdem diis immortalibus, ob ejusdem hominis consulatū unà cum salute obtinendum: & ut vestra mentes atque sententiæ cum populi Romani voluntate, suffragiisque consentiant: eaque res vobis populoque Romano pacem, tranquillitatem, otium, concordiamque afferat. Quod si illa solennis comitiarum precatio consularibus auspiciis consecrata, tantam habet in se vim & religionem, quantum Reipublicæ dignitas postulat: idem ego sum precatus, ut iis quoque hominibus, quibus hic consulatus me rogante datus esset, ea res faustè, feliciter, prospereque eveniret.

Et primum M. Catoni vitam ad certam rationis normam dirigente, & diligentissime perpendenti momenta officiorum omnium, de officio meo respondebo. Negat fuisse rectum Cato, me & consulē, & legis ambitus latorem, & tam severè gesto consulatū, causam L. Muranæ attingere.

A quo tandem, M. Cato, est æquius consulē defendi, quàm à consule? Quod si in iis rebus repetendis quæ mancipii sunt, is periculum iudicii præstare debet, qui se nexu obligavit: profectò etiam rectius in iudicio consulis designati, is potissimum consul, qui eonsumem declaravit, auctor beneficii populi Romani, defensorque periculi esse debet.

Negat esse ejusdem severitatis, Catilinam exitium Reipublicæ intra mania molientem, verbis & penè im-

perio urbe expulisse, & nunc pro L. Murana dicere. Ego autem has partes lenitatis & misericordia, quas me natura ipsa docuit, semper egi libenter: illam vero gravitatis, severitatisque personam non appetivi, sed à Republica mihi impositam sustinui, sicut hujus imperii dignitas in summo periculo civium postulabat.

Objecta est Asia, quæ ab hoc non ad voluptatem & luxuriam est expetita, sed in militari labore peragrata.

Saltatorem appellat L. Muranam Cato.

Atque hæc quanquam præsentem L. Lucullo loquar, tamen ne ab ipso propter periculum nostrum concessam videamur habere licentiam fingendi, publicis literis testata sunt omnia: quibus L. Lucullus tantum laudis impertit, quantum neque ambitiosus imperator, neque invidus, tribuere alteri in communicanda gloria debuit.

Summam video esse in te, Servi Sulpitii, dignitatem generis, integritatis, industria, cæterorumque ornamentorum omnium, quibus fretum ad consulatus petitionem aggredi par est. Paria cognosco esse ista in L. Murana: atque ita paria, ut neque ipse dignitate vinci potuerit, neque te dignitate superarit. Contempsisti L. Murana genus, extulisti tuum: quo loco si tibi hoc sumis, nisi qui patricius sit, neminem bono esse genere natum, facis ut rursus plebs in Aventinum convocanda esse videatur. Omittamus igitur de genere dicere, cujus est magna in utroque dignitas.

Quis potest dubitari, quin ad consulatum adipiscendum multo plus afferat dignitatis rei militaris, quam juris civilis gloria? omnes enim artes, quæ nobis populi Romani studia conciliant, & admirabilem dignitatem, & pergratam utilitatem debent habere, summa dignitas est in iis qui militari laude antecellunt.

IN JURIS PERITORUM SCIENTIAM.

Primum dignitas in tam tenui scientia quæ potest esse?

Oratio pro Muræna.

9

se? res enim sunt parva, propè in singulis literis atque interpunctionibus verborum occupata. Deinde, etiam si quid apud majores nostros fuit in isto studio admirationis, id enunciatis vestris mysteriis totum est contemptum & abjectum. Possent agi lege, nec ne, pauci quondam sciebant: fastos enim vulgo non habebant.

Erant in magna potentia qui consulebantur, à quibus etiam dies tanquam à Chaldæis petebantur. Inventus est scriba quidam Cn. Flavius, qui cornicum oculos confixerit: itaque irati illi, quod sunt veriti, ne dierum ratione pervulgata & cognita, sine sua opera lege possent agi, notas quasdam composuerunt, ut omnibus in rebus ipsi interessent.

Fundus Sabinus meus est, immo meus. deinde iudicium: noluerunt. Fundus, inquit, qui est in agro, qui Sabinus vocatur, ego eum ex jure meum esse ajo. Quid tum? inde ego te ex jure manu consertum voco. Transiit idem jurisconsultus tibicinis Latini modo: Unde tu me, inquit, ex jure manu consertum vocasti, inde ibi ego te revoco. Prætor interea ne pulchrum se hæc beatum putaret, atque aliquid ipse sua sponte loqueretur, ei quoque carmen compositum est, cum cætoris rebus absurdum, tum verò nullo usu. Utrisque superstitibus præsentibus istam viam dico: Inite viam: prætor aderat sapiens ille, qui inire viam doceret: Redite viam: eodem duce redibant.

Cum permulta præclare legibus essent constituta, ea jureconsultorum ingeniis pleraque corrupta & depravata sunt. Mulieres omnes propter infirmitatem consilii majores in tutorum potestate esse voluerunt: hi invenunt genera tutorum, quæ potestate mulierum continentur.

Sacra interire noluerunt, horum ingenio senes ad exemptiones faciendas interimendorum sacrorum causa reperti sunt.

In omni denique jure civili æquitatem reliquerunt, verba ipsa tenuerunt: ut quia in alicujus libris exem-

A 5

pli

pli causa id nomen invenerant, putarunt omnes mulieres quæ coemptionem facerent Cajas vocari.

Fam illud mihi quidem mirum videri solet, tot homines, tam ingeniosos, per tot annos etiam nunc statueri non potuisse, utrum dicem tertium an perendinum, judicem an arbitrum, rem an litem dici oporteret.

Dignitas in ista scientia consularis nunquam fuit, quæ tota ex rebus fidis, commentitiisque constaret: Gratia verò multo etiam minus. Quod enim omnibus patet, & æquè promptum est mihi, & adversario meo id esse gratum nullo pacto potest.

Sapiens existimari nemo potest in ea prudentia, quæ neque extra Romam usquam, neque Romæ rebus prolati quidquam valet.

Peritus ideo haberi non potest, quod in eo quod sciunt omnes, nullo modo possunt inter se discrepare.

Difficilis res non putatur, quod & per paucis, & minime obscuris literis continetur.

IN DISCIPLINAM STOICAM.

In M. Catone, Judices, hæc bona quæ videmus divina & egregia, ipsius scitote esse propria: quæ nonnunquam requirimus, ea sunt omnia non à natura, sed à magistro. Fuit enim quidam summo ingenio vir Zeno, cujus inventorum amuli Stoici nominantur: hujus sententia sunt, & præcepta ejusmodi. Sapientem gratia nunquam moveri, nunquam cujusquam delicto ignoscere. Neminem misericordem esse, nisi stultum & levem. Viri non esse neque exorari, neque placari. Solos sapientes esse, si distortissimi sint, formosos: si mendicissimi, divites: si servitutem serviant, Reges. Nos autem qui sapientes non sumus, fugitivos, exules, hostes, insanos denique esse dicunt. Sapientem nihil opinari, nullius rei penitere, nulla in re falli, sententiam mutare nunquam.

Hæc homo ingeniosissimus M. Cato, auditoribus eruditissimis inducens arripuit: neque disputandi causa,
ut.

ut magna pars, sed ita vivendi. Petunt aliquid publicani: cave quidquam habeat momenti gratia. Supplices aliqui veniunt miseri, & calamitosi: sceleratus fueris, & nefarius, si quidquam misericordia ductus feceris. Fatetur aliquis se peccasse, & ejus delicti veniam petit: nefarium facinus est ignoscere.

Isti ipsi mihi videntur vestri praeceptores, & virtutis magistri, fines officiorum paulo longius quam natura vellet protulisse, ut cum ad ultimum animo contendissemus, ibi tamen, ubi oporteret, confisteremus. Nihil ignoveris: immò aliquid, non omnia. Nihil gratia causa feceris: immò resistito gratia, cum officium & fides postulabit. Misericordia commotus ne sis, etiam in dissolvenda severitate: sed tamen est laus aliqua humanitatis. In sententia permaneto: enimvero, nisi sententia alia vicerit melior.

Agit mecum austerè & stoicè Cato: negat verum esse allici benevolentiam cibo: negat, judicium hominum in magistratibus mandandis corrumpi voluptatibus oportere. ergo ad cenam petitionis causa si quis vocat, condemnatur. Quippe, inquit: tu mihi summum imperium, summam auctoritatem, tu gubernacula Reipublicæ petas fovendis hominum sensibus, & deliniendis animis, & adhibendis voluptatibus? utrum lenocinium, inquit, à grege delicata juventutis, an orbis terrarum imperium à populo Rom. petebas? Horribilis oratio, sed eam usus, vita, mores, civitas ipsa respuit.

QUAE AD CRIMEN AMBITUS SPECTANT,

Nunc mihi tertius ille locus est orationis de ambitus criminibus, perpurgatus ab iis qui ante me dixerunt, à me, quoniam ita Muræna voluit, retractandus: Quo in loco Posthumio familiari meo, ornatissimo viro, de Divisorum indicis, & deprehensis pecuniis, adolescenti ingenioso & bono Ser. Sulpitio de equitum centuriis, M. Catoni homini in omni virtute excellenti de

de ipsius accusatione, de S. C. de Republica respondens.

Tolle mihi è causa nomen Catonis, remove ac pratermitte auctoritatem, quæ in judiciis aut nihil valere, aut ad salutem debet valere, congregere mecum criminibus ipsis.

Dixisti S. C. me referente esse factum. Si mercede corrupti obviam candidatis essent, si conducti sectarentur, si gladiatoribus vulgò locus tributus, & item prandia si vulgò essent data, contra legem Calpurniam factum videri.

Multi obviam prodierunt de provincia decedenti, consulatum petenti: solet fieri: eccui autem non proditur revertenti? quæ fuit ista multitudo? Primum si tibi istam rationem non possum reddere, quid habet admirationis, tali viro advenienti candidato consulari obviam prodisse multos? Quid si etiam illud addam, rogatos esse multos? quid si omnes societates venerunt? quarum ex numero multi hic sedent Judices. quid si multi homines nostri ordinis honestissimi? quid si illa officiosissima, quæ neminem patitur non honestè in urbem introire, tota natio candidatorum? si denique accusator noster Posthumius obviam cum bene magna caterva sua venit? omitto clientes, vicinos, tribules, exercitum totum Luculli.

At spectacula sunt tributim data, & ad prandium vulgò vocati: etsi hoc factum à Muræna oranino Judices non est, ab ejus amicis autem more & modo factum est.

Præfectum fabrùm semel locum tribulibus suis dedisse.

Non igitur si L. Natta summo loco adolescens, qui & quo animo jam sit, & qualis vir futurus sit, videmus, in equitum centuriis voluit esse, & ad hoc officium necessitudinis, & ad reliquum tempus gratiosus, id erit ejus vitrico fraudi, aut crimini.

Nec si virgo vestalis, hujus propinqua & necessaria, locum suum gladiatorium concessit huic: non & illa pie fecit, & hic à culpa est remotus.

Nunc idem squalore sordidus, confectus morbo, lacrymis & mærore perditus, vester est supplex, Judices, vestram fidem obtestatur, misericordiam implorat, vestram potestatem ac vestras opes intuetur, &c.

AONII PALEARII VERULANI
 ORATIO I.
 IN L. MURÆNAM AD JUDICES.

Scripta ad Exercitationem.

NUNQUAM ego putavi, Iudices, cum vel fortissimus vir civitatis C. Piso legem de ambitu ferret, vel M. Tullius restituendam curaret summa contentione, ludibrio læsum iri dignitatem populi Romani: quæ si iis tam chara esset, quam solent prædicare, qui primo quoque verbo Patres patriæ, custodes libertatis, conservatores fortunarum nostrarum appellari volunt, nunquam profectò L. Muræna consul nisi salvis legibus renunciatus, ac defensus fuisset. Quodd si comitiis & auspiciis consularibus consecrati hominis tanta habenda ratio est, ut in eum lege agi non liceat: quid opus fuit pro Calpurnia superioribus annis tumultuosis concionibus ad Bellonæ vocari populum Romanum? quid proximis mensibus Senatum haberi frequentem, & juratos etiam adhiberi, ut sententiam fortiter & graviter dicerent de poena augenda? In quem obsecro? si qui per ambitum consulatum est adeptus, antequam ineat, his artibus se eripit, & tegit involucro religionis? Quasi verò in ea civitate non simus, in qua sæpe alii se consulatu ultrò sanctissimè abdicarunt, alii legibus coacti turpissimè sunt dejecti. Nulla enim bona auspicia sunt contra patriam, & commune bonum: nulla firma comitia sine legibus: nullo modo consecrari potest is, qui primum sanctiones violat, ut sit sacrosanctus, Dii enim immortales, quorum
 puræ

puræ simplicesque mentes, omnia perspiciunt, ac vident: neque eos admittunt, neque cum iis communicant, quorum animi cupiditatibus infecti, & falli, & alios fallere consueverunt. Quod si solennis precatio tantam habet vim, ut ratum firmumque sit, quod hoc ritu petitur: meminisse Judices debetis, Tribunos & Consules consecratos religione singillatim in lege ista ferenda, quod faustum, felix, fortunatumque sit Senatui, Populoque Romano, fuisse deprecatos. Quod si omen prærogativum tantum semper valuit, quantum ex Hetruscorum disciplina didicimus, & à patribus est observatum: nolite contemnere, iisdem omnibus prius fuisse sancitam legem, quam consulem declaratum Murænam. Sed per Deos, Iudices, quid hoc est? quid insinuatio? quid commentatio præ se fert consularis, nisi ambitum admissum? Quare ad huiusmodi artes necesse fuit converti oratorem: qui si apertè concederet, ac deprecaretur, & veniam peteret, esset fortasse ferendus: nunc cum tam audacter neget, & temerè invehatur in M. Catonem, & Ser. Sulpitium, gravissimos & sapientissimos viros: non dubito, Judices, me bonis omnibus gratum esse facturum, si eorum causam suscipiam, qui non tam accusari Murænam, quam comitia & legem sanctissimam de ambitu defendi volunt. Quod primùm abs te M. Tulli si Cato desideravit, non est mirandum. Tu ne, cum homo novus, ob opinionem integritatis ad consulatum fuisses provectus: cumque principem juventutis & nobilitatis L. Catilinam, ut de consulatu deturbares, legem Calpurniam aucta poena restituisset: ausus es ejus causam suscipere, qui de ambitu post eam legem primus ab integerrimis viris est accusatus? Istuc factum M. Tulli (ita me Dii ament) nunquam non modò nobis, sed ne tibi quidem probabis. puto enim te, nos putare tua virtute in hunc locum pervenisse, non arte prensandi, ac salutandi, &
com-

comparandi suffragatores : quam quia nesciret Sulpitius , eam à consulatu decidisse perbellè arguis. in quo non possum non mirari vehementer , hominem in causis agendis exercitatum , imprudenter propè fuisse confessum , iis rationibus , quibus nascitur ambitus , in comitiis fuisse superiorem Murænam : in quibus superari se facile passus est Sulpitius. Quòd si his artibus vicisset , neque Catoni , neque bonis cæteris amicus esse , neque abs te defendi se in animum poterat inducere. Nam quòd consul esses , magis te legibus putabat obstrictum , majorem habiturum fuisse rationem æquitatis , minus daturum amicitiae : nunquam commissurum , ut qui per ambitum , & largitionem factus esset consul , defendi se à laudato consule speraret. An si L. Catilina Cos. designatus fuisset , versareturque in eo periculo , in quo vides esse Murænam : putasses ab eo , qui consulatum gereret , defendendum ? Nimirum facile nobis placeamus , assentamurque nobis ipsis : unde data est via , ut peccemus in omni vita. Fit aliquando , cum altercari cum aliquo incoeperimus , & ab eo metuere , qui cum gerimus inimicitias , ut observemus clanculum quid agat , quibus cum sit , quid in convivio iratus dicat , quid scorto receperit : quod etsi sciamus non esse facturum , clamamus tamen , ut conjiciamus in voculas hominum , ut cogamus desperationem in consilium adhibere , & fortasse etiam indicta causa vel laqueo gulam frangimus , vel securi percussimus : & gloriamur postea , quòd severitatis personam à Republica nobis impositam pulcherrimè sustinuerimus : & non potius res nostras , & nos ipsos. Venit alter totus ex mendo compositus , humilis , demissus , abjectus , qui pro se causam dici vult : quid hunc recipimus ? quid defendimus ? quid amplectamur ? scilicet ut misericordiae & lenitatis agamus partes ? neque pudebit dicere , quicquid id flagitii est , facere nos hominibus & Diis approbantibus : quibus quoniam non possumus illudere , nihil

crit

erit mirandum, si aliquando pœnitebit. Sed quoniam, Judices, qui ante me dixerunt M. Crassus, Q. Hortensius, M. Tullius, eloquentes viri, in rhetorum campis educati, non contenti fuerunt de crimine tantum dicere, sed liberius vagari voluerunt, in quibus M. Tullius veluti assuetus in præliis equus, ferox ac terribilis, ut vidistis, nunc p̄tebat Servium, nunc procurrebat in Catonem: Ilceat mihi obsecro, bona cum venia vestra, antequam de ambitu dicam, non descendere in arenam, & certamen cum eo, qui ut de Pericle dicebatur, fulmen in lingua gerit: sed veritatis sustinendæ causa, verecundè & pudenter reclamare magno oratori, ne qui ad facultatem juris civilis, quæ per se honestissima est, & sanctissima, aut ad Stoicorum disciplinam, à summis philosophis probatam & cultam, se conferre velint, hujus opera abducantur: ut optimis viris, & studiis optimis defensis, à bonis ineam gratiam: quòd nulla exercitatione dicendi, nulla eruditione, nullis opibus propriis, aut amicorum fretus, sed æquitate & humanitate vestra, Judices, non sim veritus repugnare eloquentissimis, & consularibus viris, & propter integritatem comitiorum inimicitias suscipere cum L. Muræna graves & periculosas: quem si tantum offendi putarem, multa M. Tulli in præsentia dicerem de Asiæ rebus quæ præteribo: quibus fortasse concederes, non ineptum omnino fuisse Catonem, qui Asiam objecerit. Nam omnes nos quidem scimus continentiam illam incredibilem eorum, qui cum Lucullo fuerunt in Asia, & miram observantiam veteris disciplinæ: quòd non utrem, non follem, non falculam quisquam sustulerit in tanta præda, qui id fieri potuit, nisi exemplo eorum, qui exercitui præerant? quam ob rem quis miretur, si in luxuriæ sedibus & rerum omnium affluentia dicto audientes milites, non otium aut desidiam, sed signa secuti, bellum omne confecerunt? Ipse verò legatus, quid? miror in his literis fuisse prætermissum, quæ datæ sunt à

Lu.

Lucullo ad Senatum, dum alii omnes convivia inirent, ac saltarent, qua continentia ad focum sedens, rapam coquebat, qua scilicet assuefceret conaturus aliquando in Apolline. Ex quò dubitavi sæpe, an his literis testata sint omnia, in quibus neque illud erat, ubi gentium L. Muræna fuisset eo tempore, cum jumenta illa onusta auro impedimento fuere, ne Rex caperetur: cumque à nostris militibus in Ponto collectis diligentissimè sarcinis Mitridates effugit è manibus. Nam quòd ne teruncium quidem ex Asia asportaverit Muræna, vel illud argumento est, quòd à tribus magnis oratoribus certatim defenditur: neque interim unus aut alter rabula est in foro venalis, qui non adsit advocatus. Num hæc parva signa sunt integritatis, & continentiæ? Quæ quoniam omnia tam nota sunt populo Romano, quàm quæ maxime: venio ad dignitatem generis, in qua satis assecuti videmur, quòd parem orator, non superiorem fecerit Murænam. Quousque tandem Judicis eloquentia iste potens ac exultans sperabit, & mentis & oculorum aciem nobis præstringere? quid non audebit persuadere? quid verebitur dicere is, qui genus patriciorum & equitum cum plebeio pari esse dignitate contendit? quæso ne ita nos stolidos esse, & truncos, & stipites arbitretur, ut non intelligamus, cum Romulus ex omni civitate centum patres delegisset, eandem noluisse patricii generis & plebeji fore dignitatem. Quid Tarquinius, cum summo consensu populi Romani regnum obtinuisset, ut gratiam optimis referret, centum in patres legit? loca patribus & equitibus in Circo divisit, ut honestissimè ludos spectarent: non putavit patricos & equites plus quàm cæteros affici ornamento? Quid cum L. Brutus, parens libertatis nostræ, ex lectissimis equitibus, & patriciis trecentis Senatorum summam confectisset, voluit nihil interesse hos ab iis, qui in il-

B

lum

lum ordinem non conscriberentur ? Sunt & plebejis familiis honores magni, atque ampli : quis neget ? Quot patrum nostrorum memoria de plebe accepimus magistros equitum, consules, domi militiaeque claros ? Quot nos vidimus, & quotidie videmus, de plebe delectos Imperatores curru aurato, patriciis plaudentibus, congratulantibus equitibus, Capitolium ascendere ? quos non deprimimus, cum laudamus patricium genus, & equestre : tantumque abest ut ob has laudes plebs rursus in Aventinum secedat, ut proximis superioribus annis per M. Cottam non obscurè tulerit, ne equites soli, sed & patricii quoque judicarent. Novit enim plebs Romana usu quotidiano ex antiquis familiis, veluti ex senescentibus arboribus sæpe esse traduces, qui non modò patrum & avorum dignitatem vultus, & corporis formam referant, sed antiquos mores, & animi effigiem non mutant. M. Scaurus cum vetustissima familia ortus esset, & patrem & avum proavumque habuisset obscuros & tenues, intermortuam generis & virtutis exuscitavit nobilitatem. An P. Scipio, cum per ætatem non liceret, amplissimos magistratus affecutus, & cum imperio missus ad bellum ingens & periculosum fuisset, nisi splendor generis magnam concitasset expectationem & opinionem virtutis ? Quòd si in belluarum foetibus permagni refert, ex qua sobole catuli sint : nihil interesse putas in hominum genere, in quo mentem ipsam sapissimè transfundi videmus ? Neque hæc ignorat Cicero : sed id incommodi afferunt semper homines novi, ubi in altiore loco provehuntur, ut nullis finibus se contineant : at, veluti cum Senatu pugnarint, jactent se refregisse claustra nobilitatis. Fuit C. Marius fortissimus vir, & propè cœlestis : is Jugurthinum bellum confecit, Teutonas & Ambronas fudit, Cimbros delevit : eas tamen in Republica turbas fecit.

fecit, eas strages dedit, ut non minus patricii ad ædem Vestæ, quàm ad aquas Sestias barbari sanguinis sit fufum. Quod non eò dico, ut iudicium & æquitatem populi Romani improbem, qui voluit semper aditum virtuti patere ad omnes honores: sed ut contendam, illiberaliter facere eos, qui seditionem alunt in civitate, qui negant ab illustribus viris aliquid proficisci ad posteros, quo nobilitas sit præferenda. Unde verò tandem Decios, Calpurnios, Marcellos, Scipiones, & cætera robora illa Reipublicæ habuimus: ex quibus nati, si tales sunt qualis Sulpitius, ingrati est eorum in comitiis non meminisse, invidi splendorem contemnere, improbi non admirari virtutem: de qua diutissimè dicere poteram, & quidem debebam optime Servi: dicam tamen brevissimè, quòd unam omnes veluti divinum quiddam videant elucere sanctitatem tuam. fides, pudor, iustitia, temperantia te sic illustrem facit, ut nihil indigeas luce orationis. Quare non Sulpitio, sed virtuti putat Cato fieri injuriam: negat verò diu salvam Rempublicam esse posse, in qua dignior consulatu habeatur, qui cum hostibus aliquando dubio Marte contenderit, quàm is qui cum cupiditatibus explorata victoria pugnarit, & vicerit semper. Magis ab iis periculum esse Reipublicæ clamat, qui per divisores populum corrumpunt, qui leges negligunt: quàm à Regibus ipsis, quibus cum hoc tempore Cn. Pompejus bellum gerit. Fuit patrum nostrorum memoria in Italia Pyrrhus, tentaturus quid ferret fors, quem hera regnare voluisset: fuderat exercitum nostrum, ac fugarat. domi tamen integritas Fabricii, Appii fortitudo, Curii continentia erat: quas expertus hostis, & admiratus, victus abiit: quòd ii essent homines Romæ, quibus dii immortales superiores esse non possent. Fuit in Italia Annibal multos annos, & propè omnia occuparat, præter integritatem &

prudentiam civium : quorum uno consilio Scipio in Africam missus est , & Italia belli terroribus liberata. Quo in loco liberenter istos rogarim , qui ad rem bellicam omnia referunt : quid P. Scipionis ad Ticinum ? quid T. Sempronii ad Trebiam ? quid C. Flamini ad Thrasimenum concursus cum magnis copiis , profuit populo Romano ? C. Minutii ferocia damnum attulit , C. Terentii studium pugnandi ignominiam & calamitatem Cannensem : quid ipse Q. Fabius Maximus armis ? quid Claudius Marcellus virtute illa militari efficere tandem potuit ? erat nihilo secius in Italia Annibal , omnia ferro ignique vastabat. Unum illud consilium prudentissimorum civium , qui ad gubernacula Reipublicæ sedebant , magnum imperatorem , qui in Hispania victor per Pyreneum & Galliam vi erumpens , per angustias Alpium , per convalles gelu & pruina rigentes , per juga altissima nive obducta , & præcipientes rupes peditum octoginta , equitum millia decem traduxerat : tot postea rebus feliciter gestis unum , unum consilium fregit , fugavit , Italia expulit. Est quidem Africani nomen illustrius , quàm eorum qui consilium dederunt : non tamen propterea negandum , istos ipsos fuisse autores omnium commodorum. Iisdem consultoribus bellum gestum est contra Antiochum , & Græcia provincia decreta est L. Scipioni : de quo cum Senatus dubitaret , an belli molem posset sustinere , statuit , ut legatus fratri Africanus proficisceretur : quo consilio Antiochus victus , omnibus provinciis citra Taurum montem cessit. Quis hic non videat prudentiam civium , expendentem munia Imperatorum ? à quibus si præclara quædam proficiscuntur , & ex urbana prudentia optimi Imperatores : quis neget , armis imperatoris urbanam togam anteponendam ? An non hac ratione Deos ipsos colimus ? fatemurque autores omnium re-
rum ,

rum, quæ à nobis geruntur : quòd. mentem & consilium suum nobis impertiant ? Quid Senatus frequens ? quid conciones ad populum ? nonne concilia quædam videntur Deorum immortalium, quæ ab Homero & antiquissimis poëtis describuntur ? Dicunt illi sententias graves, & ex fati firmitudine regunt orbem terrarum : agunt Senatores & consulares viri de Republica, & ex legum constantia tot urbes, tot gentium regna, tot nationum provincias moderantur : mittuntur, si quando opus est, non vulgares Dii cum mandatis ad Priamum, ad Agamemnonem, ad primores Argivorum : perferunt legati populi Romani mandata ad Reges & principes civitatum, quæ ad Orientem & Occidentem solem spectant. Illi sæpe religione violata, concitatis tempestatibus fruges perdunt, pecora exterminant, urbes delent : læsa dignitate populi Romani, jubentur veluti ministri & asseclæ voluntatis Senatus, maturè cum exercitu exire Imperatores, qui excursionibus agrum vastent, diripiant pecuaria, oppida evertant. Qui & quales hi sunt viri, qui hæc mandare possunt imperatoribus ? Ex his unus est, atque amplissimus, Sulpitius, qui cum multos abhinc annos ad Rempublicam accessisset, arbitrabatur se aliquanto digniorem esse in petitione consulatus militari homine, qui forum nunquam attingisset. Ea de re declamavit, ut vidistis Judices, is, qui multis viris nobilibus prælatus est ob hæc ipsa studia urbana, & civilem prudentiam, senatoriamque dignitatem : quam cum Sulpitius scientia juris civilis honestasset, putabat aliquid habere se quod non obesset petitioni consulatus. Nam cum à pueritia gloriæ desiderio arderet, ut omni genere laudis excelleret, cum diligenti observatione oratorum nostrorum, tum imitatione Atticorum hominum castum, purum, cultumque dicendi genus assecutus esset, totum se, ut ex ar-

te diceret, ad Græcorum rhetorum præcepta convertit. Athenas profectus, auditis oratoribus Græcis, ad philosophiam quoque animum appulit, & liberales artes: in quibus partitionem non fecit, sed universas est complexus. ex quibus vix incredibile est, quæ ornamenta & adjumenta in urbem reportarit. quæ ab illo scripta sunt eo tempore, sunt in manibus omnium. Poterat iis esse contentus, nisi magnitudine ingenii nolisset in secundis consistere. Utebatur familiariter Scævola: quem cum sapientem haberi & esse intelligeret, ejus monitu non satis dignum putavit oratorem cui primæ deferrentur, qui vel injuria, vel jure aliquod factum contendat: & ipse ignoret quid jus sit, quid æquum, qui sensus latorum legum. quod si turpe est argentarium mensis palam propositis, cum pecunia numeranda est, currere ad fœneratorem, & versuram facere: an oratori erit honestum, cum causa dicenda est, cursare ad juris peritum, ut ejus opera utatur? Philosophiam in oratore Hermagoras requirebat: an earum rerum peritiam, quæ quotidie versantur in foro contempsisset? hoc consilio jus civile didicit: at in ætatis maturitate nihil sibi putavit antiquius, quàm prodesse civibus suis. quare ad jus scribendum animum adjunxit, quo sine nullam putat stare posse rempublicam. Tulit id graviter M. Tullius, quod relictis studiis oratoriis veluti minoribus, pluris facere Servius videretur scientiam juris peritorum. Dissimulavit aliquando, sed occasionem nactus tandem erupit: invehus est, & cavillatione usus liberius quàm deceret consulem populi Romani. Quid ergo est? fuerunt illa quidem à Cicerone contra jurisperitos luculenter, fuerunt ingeniose dicta, fateor: ostendit in his Cicero aciem ingenii sui, confiteor: persuasit etiam quibusdam, quod est finis oratoris, fortasse: at si falsa esse contendam, non facio injuriam. neque enim ora-

to-

toris officium est vera dicere, sed appositè dicere ad persuadendum : versatur enim orator sapissimè in eo, quod dialectici & rhetores probabile appellant. Colligam tamen omnia strictim, quod de M. Catonis studiis etiam, de lege ambitus, de accusatione est dicendum. Ridet M. Tullius Cicero jurisperitos, & suspirat M. Porcius Cato : suspirat, & quid inquit ? Dii immortales quàm ridiculum consulem habemus : quibus paucis, præclaroque suspirio, putabat Servius satis fuisse responsum. Sed occurro ego desiderio & expectationi multorum, Judices. Quid primùm obijcit ? observatione dierum vulgata à Cn. Flavio scriba, imminutam esse auctoritatem & existimationem jurisperitorum : nunquam mehercule jureconsulti in eo positas juris fortunas putarunt, ut ab editio-
ne dierum jus penderet : cum commune quicquam nihil habeant dies cum ratione juris. id facilè probant, quòd in juris definitionem dies non cadat. An non hoc illi simillimum est ? tribulis meus homo agrestis, sed non indoctus, sanctissimos putat esse pontifices, quòd dibaphum induant : num si omnes dies facti essent, jus esset minus sanctum ? num minor esset auctoritas jurisperitorum ? jus ipsum per se sanctum est, natum, profectum ab æternis illis mentibus, quæ in nos sæpe ultrò se transfundunt, & monent quid rectum, quid justum sit : ut honesta imperemus, prohibeamus contraria. Deos ipsos non videmus, sed hanc eorum præpotentem vim sæpe in animis sentimus, ita ut ardeamus aliquando ira, si quid injustè fieri videmus : lætemur, si quid sit benefactum : damnemus culpam, defendamus innocentiam, virtutes præmiis, vitia suppliciis digna judicemus : hoc quicquid est, divinum profectò est. Quòd si, veluti Deorum interpretes explicant appositè, & nobis enunciant jurisconsulti, quis neget magna eos esse sanctitate, & summa debere apud omnes esse

se existimatione? Proximum huic caput est, quæ formulas Jureconsultorum veterum ridet. Dolent jurisperiti non se, sed optima & aurea tempora indignissimè ridèri, ab eo præsertim, à quo minimè erat expectandum: quæ si risu digna essent, non tamen ridendum putant jus civile. nam formulæ multæ immutatæ sunt, & possunt immutari quotidie: abeunt & redeunt dicendi modi: stabile tamen jus est, & firmum, quandiu humanum genus rationis est particeps. Quodd verò queritur formulas & notas præscribi à jurisperitis, ut omnibus rebus intersint: queritur præter æquum & bonum. est enim id profectò perquam necessarium. Nam si cuique esset integrum scribere ac dicere ex animi sui sensu, controversiis nullus esset modus: vix cùm in angustissimum locum res adducta est, ut formulis ipsis & compositis notis omnia distinguantur, id possumus assequi, ne ex scripto litigent homines, ne quotidie manum & ferrum conferant. Dii boni, quæ turbæ essent, si petitiones, responsiones, pacta, conventa, stipulationes, testamenta, judicia nullis cancellis continerentur? an non hoc esset homines revocare ad sylvas? Atque ut ad singula appositè cum jurisperitis respondeam, rejeci in hunc locum, quodd tenuem scientiam appellavit jurisperitorum: quodd res parvæ sunt, propè in singulis literis, atque interpunctionibus verborum occupatæ. Quod si hic tantum exprobrasset M. Tullius, ajunt se id potuisse ferre. Quid ergo est? queruntur, sæpe in aliis orationibus effusum esse hoc virus acerbitalis. Quid, inquit, me ad verborum angustias, & ad omnes literarum angulos revocas? Rogant jurisperiti, an non hoc idem sit in philosophiâ, & in oratoria ipsa facultate, non modò apud Latinos, sed etiam apud Græcos? Sed quoniam monent quidam, in oratione Latina non plus nos debere Græcè loqui, quàm in Græca Latine:

tine : servemus institutum , adhibeamus exempli causa voces Latinas. Quantum interest si dixerit Teucer , cum occisus est Ajax aderat Ulysses : vel , aberat Ulysses ? quantum si dixerim , Abduxit virginem , aut Virginem adduxit Thraso ? Tantum interest , ut stolidus omnino sit , qui non videat quantum interest. At id est ex singulis literis : quid possint interpunctiones , videamus. Nicomachi filius vir bonus minimè multos lædit : quanti est interpunctio ? Vir bonus minimè : vel , minimè multos lædit. Et ex rhetoribus illud , Testamento Rex jussit poni statuam auream hastam tenentem , quanti refert quo loco sit interpunctio : an statua hastam tenens aurea esse debeat , an hastata aurea tantum ? Quod vitium ne ita facile vitari posse dicat Cicero , viderit ipse in illis verbis , dum jurisperitos ridet. Mulieres omnes propter infirmitatem consilii majores in tutorum potestate esse voluerunt. Incertum dubiumque est , an mulieres voluerunt , an majores voluerunt. Et in oratione , quam habuit pro C. Rabirio perduellionis reo , rogabat Labienum : Cùm omnium ordinum homines , qui in salute Reipublicæ salutem suam repositam esse arbitrabantur , arma cæpissent , quid tandem C. Rabirio faciendum fuit , de teipso Labiene quæro ? Falli quis poterat , num , quæro quid faciendum fuit C. Rabirio de teipso : vel (ut certè est) Quæro de teipso Labiene , quid faciendum fuit C. Rabirio ? quod interpunctione vel conjectura dignoscimus. Sexcenta sunt , ne omnia prosequar , in scriptis tuis M. Tulli , & antiquorum , quæ egent interpunctionibus. quid ergo obtrectas de interpunctionibus uni facultati jurisperitorum ? Quod clamas , genera tutorum mulierum potestate contineri commento jurisperitorum : si ea genera sunt , quæ prætoris permissu mulieribus possunt concedi , potestatem prætoriam bene video , mulierum quidem nullam : ad coem-

B {

ptio.

ptiones faciendas senes repertos interimendorum
 sacrorum causa, nihil est quod accuses. quasi ve-
 rò non satis sint matronæ usu uxores, ut privata
 sacra solennia, perpetua maneant: hæc quæ in
 manum conuenit, columen est familiæ, præsidium
 fortunarum, dulcis & contubernalis hæres. Nam
 quòd insimulas ac imponis, credo joco, quia in
 alicujus libris, exempli causa, id nomen invene-
 rant jurisperiti, putarunt omnes mulieres quæ
 coemptionem facerent, Cajas vocari: nimium le-
 pidus es, qui cum teneas omnem antiquitatem,
 res Romanas Græcis velis esse notiores quàm tibi.
 sæpe illi celebrant Cajas appellatas uxores per
 coemptionem, ob Cajam Cæciliam, honestam &
 lectam mulierem, quæ uni ex Tarquinii liberis
 nupta est: cujus statua in Anci templo constitu-
 ta fuit, cum sandaliis & colo, quæ domesticæ
 curæ & frugalitatis essent monimenta. Ecquis a-
 lius est? Nunc in memoriam redeo: familiaris
 tuus M. Varro, qui descriptiones temporum, qui
 sacrorum jura, qui omnium divinarum humanarumque
 rerum nomina, genera, officia, causas
 aperuit: is lanam cum colo & fuso Tanaquilis,
 quæ eadem Caja Cæcilia vocata est, in templo
 M. Anci fuisse scribit: factamque ab ea togam re-
 giam undulatam in æde Fortunæ, qua Servius
 Tullus fuerat usus: unde factum est, ut nubentes
 virgines comitetur colus compta, & fusus cum sta-
 mine. Cajæ ergo appellatæ, ut frugi essent, cu-
 jusmodi fuit Caja Cæcilia. Quod de arbitro &
 judice, de die tertio & perendino, de lite & re
 objicis, nolo plura dicere. hoc tantum dicam, de
 verborum significatione à nullis diligentius fuisse
 scriptum, quàm à jurisperitis: atque hoc ipsum,
 quid Arbitrator sit, quid Judex, ab istis ipsis homi-
 nibus nos copiosissimè scire. Quod ergo colligis,
 Dignitas in ista scientia consularis nunquam fuit;
 qui id probas? Quæ tota ex rebus fictis, com-
 men-

mentitiisque constaret: id negant jurisperiti, quod ex rebus veris certisque eorum scientia sit. An obsecro statuere, quid æquum justumque sit, suum cuique tribuere, quæ facienda sint jubere, prohibere contraria, res fictæ & commentitiæ sunt? Gratiam sibi ex hac facultate homines comparare non possunt. Hæc prima laus est juris scientiæ: assentatoris & sophistæ, simulatoris ac dissimulatores forensis est aucupari gratiam. Atque ut mirerentur, ob id ipsum quod gratiam comparare non possunt, ob id ipsum sunt gratiosi. Quod omnibus patet, & æquè promptum est mihi, & adversario meo, id jus æquabile est: quod neque distinguit divitem hominem ab inopi, neque amicum ab inimico. tantumque abest ut verum sit quod objicitur, quod neque extra Romam usquam, neque Romæ valeat hæc facultas: ut judicio aliquando tuo, si tibi constans esse vis, nihil pluris sit ad regendas urbes hac una facultate. Quod deducis, hac scientia peritum neminem haberi posse, quod in eo quod sciunt omnes, nullo modo possunt inter se discrepare: quod sumis, hoc erat probandum. Quod sciant omnes: id quoque si probes, non vides quod te includas. necesse est, eos omnes qui sciant, esse peritos: & qui tales sint, in peritis haberi. Difficilis res non putatur, quod & perpauca, & minimè obscuris literis continetur. Utinam istuc verè diceres M. Tulli. quid si alibi dixisti, Artem jurisperitorum uberem & dissipatam? an non una hac ex omnibus Græciæ civitatibus accepta jura, & nostrorum sapientum responsa, plebiscita, senatusconsulta, decreta, leges continentur? parva ergo facultas? Quod si, ut in Græco proverbio est, quæ difficilia sunt, ea pulchra: pulcherrima est facultas jurisperitorum. Multa sunt perpendenda ex jure naturæ, quod non omne genus causæ scriptis potuit comprehendj, nec comprehendetur unquam;

quam : quæ relicta sunt ingeniis unis jurisperitorum. Illud verò quanti est ? quòd Latinis, purisque literis sunt omnia illustranda , & jurisperitum in primis bene oportet esse eloquentem ? Huc accedit, quòd si philosophia, quæ ad mores attinet, tantis laudibus digna est, quantis eam extulit semper Cicero, quòd mater omnium artium sit, donum & inventum Deorum : non video, quòd rejicere possit hanc facultatem, quæ pars optima est moralis philosophiæ : sine qua non regna, non urbes, non denique vita hominum stare potest : quam qui contemnendam putat, is vincula revellit, non modò judiciorum, sed etiam utilitatis, vitæque communis. Quid verò est tam necessarium retinere in urbe, quàm prudentiam civium ? quid tam admirabile, quàm unum aliquem existere usu & exercitatione probatum, qui nosse possit animi sensum, qui multis antè annis fuerunt ? quid tam denique utile, quàm leges aut scribere, aut restituere, aut tractare ad communem usum : & providere, ne quem mali habeant nocendi locum ? hæc curat Sulpitius, interpretes legum, propugnator juris, defensor æquitatis : & propterea acceptissimus M. Catoni, integerrimo viro : præter quem non habet Respublica, mihi credite Judices, non habet Respublica unde præsidium expectet, qui consoletur, qui auxilium ferat, cujus fidem imploret. In summum periculum atque discrimen adducta est : divino quodam judicio M. Cato venit, non incidit in disciplinam : quam oppugnat, rerum vel nescius, vel dissimulator M. Tullius. Una hæc est, quæ potest ægrotis & infectis animis civium mederi. vix credibile est, quàm latè diffusa pestis per omne corpus Reipublicæ grassetur, ad quam propulsandam non Epidaurum mittendi legati, non Æsculapio opus est, sed severitate vestra Jūdices, & restitutione veteris disciplinæ.

ava,

avaritia, libido, luxuria, audacia omnia occupavit : non privata res, non publica antiquum obtinet. animi imbuti malis cupiditatibus, molles, effœminati, distorta depravataque sunt ingenia : comitia, magistratus, leges, quisque ex suo comodo æstimat : jura divina atque humana serviunt hominum cupiditati. his miseris perditisque temporibus, corrupta civitate, non Græcis, non barbaris, sed nobis scripta divinitus videntur præcepta illa colenda & observanda :

SAPIENTEM GRATIA NUNQUAM
MOVERI, NUSQUAM DELICTO CU-
JUSQUAM IGNOSCERE : NEMINEM
MISERICORDEM ESSE NISI STUL-
TUM ET LEVEM : VIRI NON ESSE
NEQUE EXORARI, NEQUE PLA-
CARI.

Salus ipsa, si velit, non potest nos magis servare, quàm hæc doctrina : nam cum sapienter leges à majoribus nostris constitutæ sint, ne æqualitas juris oppugnari possit, illud in primis est sapientis hominis, qui ad Rempublicam accedit, Gratia non moveri. Sapiens cum is sit, qui & scientia & vi mentis rerum omnium comprehendat rationem, rebus veris & certissimis ducitur : opinari ergo non potest. quid mirum ? si neque falli potest, neque huc neque illuc impelli, quemadmodum stultus & levis, qui in eo ipso quoddam ignoscit, & misericordia sententiam mutat, peccat vel improbitate, vel imperitia. Juras tu populo, recipis Senatui legum custodem fore te, quem video esse everforem, & non es improbus ? Nescis, multos venire cum lacrymis & squalore, ut juri vim afferant, & non es imperitus ? Viri erat, primum statuere quid bonum, quid æquum esset ; & id recipere,

pere, quod esset æquum & bonum: deinde neque exorari, neque placari. Nam si ignoscendum est, cur huic potius quàm illi? vel si omnibus ignoscendum, quid sunt leges nisi verba inanissima?

**SOLI SAPIENTES REMPUBLICAM
ET ÆQUITATEM ADMINISTRARE
POSSUNT, SOLI SUNT LIBERI,
SOLI DIVITES, SOLI HONESTI,
ET FORMOSI: QUI SAPIENTES
NON SUNT, FUGITIVI OMNES;
EXULES, HOSTES, INSANI.**

Hæc ita vera sunt M. Tulli, ut digna ingenio tuo, postulent aliquando abs te illustrari. Depone personam patroni, remove causam Murænae: libenter ego abs te hoc iudicio, hoc concursu doctissimorum hominum audiverim, quid sentire in hac re me velis. Nam per Deos, quid hoc tandem est? negas solos sapientes esse liberos? quos tu mihi alios producis? vindictâ ne? censû ne? an testamento? an eos fortasse, si Diis placet, qui multarum sint imaginum, & perpaucorum hominum, qui æquè vitiis serviant? Si animus est qui agit, qui moderatur, qui imperat: is si captus est, quid est in homine liberum? Vitiorum crudelissimus est dominatus, habet qui tergit, qui verrit, aliquod vacuum tempus dum cœnat, dum dormit: at cupiditates & libidines, magnos Reges neque interdiu neque noctu sinunt quiescere. Quid dicam de iis, qui invidia, qui odio, qui iracundia quasi effrenato equo feruntur? qui cursu concitatus, & incensus calcaribus, neque sessorem audit, neque habenas curat: quàm multa admittunt, quorum evestigidè necesse est eos pœnitere? An qui amant, hi ne sunt liberi? qui in alio se dicunt vivere, non mentis compotes. Sæpe in fa-
bu-

bulis audimus hæc mancipia meretricularum: Ego ne illam? quæ illum, quæ me, quæ non? sine modò: mori me malim, sentiet qui vir siem. Quid postea? labascunt vel lachrymula, vel uno verbo tam citò, ut servi admirentur, ac clament: Dii boni, quid hoc morbi est? Adeon' homines immutarier? quæ spectacula nobis poëtæ valde boni proponunt sæpe, ut à voluptate, veluti à Circe caveamus, quæ faciliè homines vertit in belluas: quam quia soli contemnunt sapientes, soli sunt liberi: qui (vel quantum hoc est?) neque nexu dominorum fieri servi possunt, neque vi abduci, neque ab hostibus capi. Siquidem sapiens non est id quod digito demonstrari potest, fragile, mortale, caducum: sed animus ipse, qui viget, qui meminit, qui sempiternus se movet. Huic quis vim afferat? quis faciat ut nolit quæ velit? Quòd si animi sola est libertas, sola opulencia: soli sapientes sunt liberi, soli divites, qui sua virtute contenti nihil quærunt, nihil petunt, nihil optant amplius. Defunt multa tetrarchis, defunt multa Regibus: sapientes abundant, & beati sunt, & beare alios possunt, & beant infinitos homines: neque propterea eorum copiæ sunt minores, non decrescunt facultates. Sunt in urbe, qui suis fructibus alere exercitum possunt, & nemo est dives. sunt ex portu, sunt ex decumis, sunt ex scriptura vectigalia populi Romani, & mira est inopia: profectò aut ingenia civium, aut vectigalia facta sunt deteriora. Multi sunt Publicani: at Fabricii, at Curii, at Coruncani illi locupletes per diu nulli: qui quòd cultu corporis agresti ac rustico fuisse dicuntur, multo mihi videntur fuisse formosiores iis, qui delibuto capillo per forum volitant: quorum animos si possemus cernere, incredibile odium sui excitarent. Nihil est enim virtute formosius, nihil turpius vitio: quòd quoniam à ratione, quæ nobis propria est, deturbat homines,

nes,

nes, & à sapientia longè arcet, nonne tibi M. Tulli itidem videntur, ut Catoni, omnes imperiti, exules, extorres? Quid si, qui sine causa alios lædunt, & hostes sunt, & insani: num qui ultrò temerè se, & alios perdunt, erunt sapientes? Qui sentiunt, & dicunt aliquid, quod non sit, sibi videri, furere dicuntur: ii quibus turpia honesta, mala bona videntur, quo nomine sunt appellandi? Orestes cum matri manus attulisset, aggitatus est furiarum tædis ardentibus: an minor L. Syllam regnum occupantem furor, & amentia invaserat? turpem Orestes, & injustam matrem, cujus opera pater fuerat occisus, de medio sustulit: at Sylla in optimam Rempublicam, in patriam & cives suos sæviebat, nullis satis justis de causis, & præclare se facere arbitrabatur. Sed quid Syllam commemoro? quasi non viderimus L. Catilinam cupiditatum ardoribus accensum, animo ferri in patriam inimico, de excidio urbis cogitantem, de necando Senatu, de templis Deorum incendendis? quid est, si non hoc insania est? Qui illum noctes & dies furor agebat, ageret omnes imperitos, si cætera adessent, quibus ille adductus est ad cogitandum & sperandum. Multi erunt Syllæ, multi Catilinæ, nunquam hac impunitate nobis deerunt seditiones: magnus est in civitate campus corruptionis, multis apertus cursus ad regnum. istis itineribus ibat Sp. Cassius, istis Sp. Melius, istis M. Manilius. Recordamini per Deos immortales, Judices, quantum sæpe fuit periculi: nunc his moribus, hac caligine temporum non est timendum? quid nocturnum præsidium disponis? quid cohortes explicas? quid excubiæ & vigiliæ istæ nobis prodesse possunt M. Tulli, si ambitio, si avaritia, si luxuria civitatem occupavit? quid anseribus cibaria locamus? quid canes alimus in Capitolio? Vereor jam ne barbari nostras impensas rideant, cum vide-

ring

rint à custodibus libertatis ea excludi, quibus unis salvi esse possumus. Ubi nam ille mos majorum nostrorum? ubi illa integritas? ubi severitas est? quæ turbulentissimis Reipublicæ temporibus caput erigere, & vociferari solebat, & regio dominatu liberare? Quid reficiet, aut recreabit mentem meam? cum videam à consule laudari prestandi studium, ambiendi diligentiam: objurgari Sulpitium, quòd integritatis fuerit observantior: ob gravitatem iniuriose appellari Stoicum, & rideri Catonem? Videbis, videbis M. Tulli, si quando pro salute patriæ vita sit profundenda, quantum ad pietatem accendere possit Stoica disciplina, qua una lex ambitus nititur, & quæcunque alia lata est unquam ad coercendam luxuriam, avaritiam, ambitionem. Nemo legi ambitus amicus est, & huic disciplinæ inimicus. Quid ita? quia nemo esse potest integritatis amator, & oppugnator severitatis: cujus observantissimum non Zenonem, Judices, non Panætium, non cæteros homines Græcos, sed autorem generis recognoscite Romulum, recognoscite L. Brutum autorem libertatis, alter, ut licentiam reprimeret eorum, qui dissimili genere ac lingua, moribus corruptissimi confluerant in urbem, ut in ea esset aliqua observantia legum, fratrem quòd muros transfiliisset: alter liberos, quòd dereducendis Regib. egissent, securi percussit: ut si qua vestigia essent reliqua corruptionis, hac morte tollerentur. Quid his propius potuit accedere ad Stoicam disciplinam? quæ non modò Philosophis, sed principibus civitatis nostræ, qui domi militiæque clarissimi fuerunt, una semper visa est aptissima ad totius Imperii conservationem? Quibus illam laudibus Africanus extollebat? quibus illam Maximus, Cato, Rutilius ferebant in cælum? quorum tempore beatam & florentem rempublicam habuimus: non quòd populus Romanus Græcis artibus esset eruditior, sed quòd amplissimi viri, qui rebus præerant, ea disciplina oblectarentur, quæ ad integritatem vitæ, ad gravitatem

C

tem

tem morum esset maximè accommodata. Quid , inquiet aliquis , populo igitur est philosophandum ? quis nisi stolidus hæc petat ? quasi verò quivis non intelligat , paucis esse concessum donum , & inventum Deorum. Quid ergo est ? dico , eos qui ex omni numero in consilium publicum delecti sunt , & studiorum & morum gravitate debere excellere. Solet enim fieri in omni Republica , ut tales se esse studeant cæteri cives , quales videant principes civitatis. nunc Aristippi sententiæ in honore sunt : eorum præcepta qui ad voluptatem omnia referunt , Latinis verbis illustrantur , canuntur ad tibiam , ad multam noctem : quibus autoribus quid tandem didicerunt nostri ? piscinas in medio mari extruere , in quas servos coemptos & obtruncatos conjiciunt , ut mulos barbatos habeant meliores : montes exæquare , ut feras alant. & interea effodiendis metallis miseros homines speluncis includunt , in quibus odore fædo , & quòd de cælo animam ducere non possint , moriantur. Nolo cætera : turpitudine abhorret animus à recogitando , refugit lingua à dicendo. & dubitamus , Judices , in urbe corrupta retinere parentem juris , reginam æquitatis , expultricem vitiorum , Stoicam disciplinam ? cujus vim vel ex eo cognoscite , quòd eloquentissimus , & ingenio præstans , & usu callidissimus orator , corruptionem , ambitum , luxuriam Muræne non speravit se posse defendere , nisi hanc oppugnasset : ut ea deturbata de mentibus vestris , animos oratione effoeminaret. Nostis oratoris ingenium : & mehercule præclarè à vobis agetur , si quæ dixerit omnia erunt vobis plenissima suspicionis. nisi ab eo non putatis cavendum , qui cum est dicturus , solet sibi sumere ad meditando complures continuos dies. Quæ præterea ars ? quæ exercitatio ? A pueritia scripsit de iis rebus commentarios , à pueritia sic declamavit , ut nulla esset causa , quæ suo patrocínio digna non videretur. De gratia , autoritate , potentia nihil dicimus. nam quòd alienissimo loco & tempore contendimus , quòd nec diis nec

nec virib. pares sumus, vos oculis cernitis Iudices, & nos dolemus. Clamat tamen, conqueritur, precatur, ne autoritas, existimatioque aliorum sibi & suis noceat: immò verò quod multo est æquius, ego vos oro, atque obsecro, Iudices, ut sicuti fieri solet, cùm tyroni cum veterano manus est conferenda, si qua eorum qui adsunt voluntatis sit inclinatio, in eam partem esse solet, quæ æquitate teneri, viribus & peritia non potest sustineri: ita & vos nunc faciatis. Primùm, nihil eloquentia, nihil autoritas, nihil existimatio valeat: sed plurimum jus, lex, conservatio civitatis. deinde, ut quicquid incommodi est, quòd post tres summos oratores ab omnibus rebus imparati dicimus, id commodi aliquid afferat imbecillitati nostræ, quæ una spe æquitatis vestræ se sustentat: qua fretus, quid vereor tandem? quid cunctor de integritate comitorum dicere, & teipsum compellare Muræna? volo enim de te audire, quoniam rei militaris majorem usum habes, quàm urbanæ, quæ plaga est injecta exercitui L. Luculli? quæ pestis, quæ perniciēs castra invasit? cum veteri disciplina sublata, aliquis lascivia atque licentia milites corrumpebat paulatim, occultè largitione sollicitabat. Nolo ego quenquam nominare: si tu nosti, quo autore veterani secessionem facere, lixæ & calones cum jumentis abire, & impedimenta deserere cœperunt: hunc latronem, hunc hostem patriæ, hunc parricidam appellabat Imperator tuus. Quòd si ille faciebat veris, justisque de causis, quid est quòd mirere, si M. Cato, si Servius Sulpitius, si Posthumius olim familiaris, nunc quæsitores, clamant, accusant, quòd everteris veterem disciplinam comitorum, malis artibus circumveneris centurias equitum, & classes populi Romani? si castra L. Luculli deserta & capta fuissent, non negarim, non potuisse fieri sine ignominia & damno Reipublicæ. at poterant novi habetidelectus, aliæ submitti legiones, alia castra deligi,

ligi , duci , communiri altiore vallo , latiore fossa : at , quod dii prohibeant , si hanc urbem , lucemque libertatis semel amiserimus , nusquam alibi nobis imperium , nusquam Roma futura est . Quæ te (malùm) spes in istam insaniam adegit ? ut auro quod cepisti , vel quo potius captus es in Asia , putares posse emere dignitatem consularem , & cibo obijciendo corrumpere populum omnium gentium victorem ? In ea re tu fidem , tu pietatem , tu religionem , tu jura divina atque humana violasti . Quæ Deorum immortalium , quæ legum hæc humanarum contemptio & injuria est ? Consularibus comitiis quid est sanctius ? quæ centuriata , quæ justa , quæ maxima appellantur : auspicato hæc urbs condita est , auspicato comitia consularia habentur . auspicamur in aliis , fateor , sed non ita : si pulli non pascantur , si cavea exiverint tardius , si occiderit avis , hæc impediuntur : si fulserit , si tonuerit , si servatum fuerit de cælo , dimittuntur . Quid hoc est ? quòd omnibus rebus fulmen optimum auspicium habemus , in his comitiis est malum : Jupiter hæc comitia sejungit ab aliis . quid quòd forex si rodere auditus est , quid hoc levius videtur ? Magna in his comitiis est obnunciatio : quid ita ? quia nulla in re scimus Deos esse præsentiores , quàm in his comitiis . status , fortuna , conservatio civitatis posita est in magistratibus gerendis . Quantum interesse putas , boni malive sedeant ad rerum gubernationem ? sine tu populi integrum esse judicium , sine verissimis sensibus discernere tribus : apagete à clastibus , ne quod virtute effici debet , tentetur pecunia . Oppugnas comitia largitione ? hoc est Reipublicæ manus afferre , hoc est deturbare cives suis sedibus . L. Philippus gloriabatur , se sine prece adeptum esse omnia : Curio , quòd sine ullo munere , quæ haberentur amplissima , esset affectus . Magnum signum est innocentiae , maximum virtutis , vocari invitum ad honores : proximum , peten-

petentem sine ambitu admitti. Quod si epularum apparatu & largitione contendendum est, quo loco erunt viri boni, qui in virtute omnia posita esse censuerunt? Ergo si M. Curius, si Fabricius, si Cincinnatus reviviscant, turpissimi habebuntur? Non ita Dii irati sunt huic urbi, ut istum velint esse sensum populi Romani, qui firmissimis legibus munivit comitia consularia, ut essent integra, sancta, incorrupta. Quæ sunt leges? Licinia, Judices, lex est de sodalitiis, lex est Fabia de numero sectatorum: est gravissima Calpurnia, quæ omnes leges ambitus complectitur, restituta L. Tullio & M. Lepido consulibus: pœna aucta ex edicto, quod est L. Cæsare consule factum, aucta ex S. C. quod est factum consule M. Tullio Cicerone. Tu cum leges, edicta, Senatusconsulta contempseris, violaveris omnem religionem, audes tamen Muræna in horum hominum conspectum venire? audes ab his Judicibus pro scelere petere consulatum? parum hoc est, nisi etiam diceres meritum & debitum. Homine pecunioso nihil injustius, qui omne quod ipse petit, æquum & rectum putat. Nullane te religio, nulla existimatio, nullius judicii metus pungit, ac advocat ab audacia? Itane comitia & judicia nundinationem putas? Procede in medium male conciliante, quoniam ambitum admissum negavit patronus tuus: ego jam sic agam, ut omnes mortales tui sceleris non vestigia sed frontem videre possint. Erat in Gallia Muræna, Judices, eo tempore, quo Metellus in urbem à Pompejo missus dicebatur veluti fulmen ad feriendam Rempublicam: qui rumor, ut scitis, ab iis natus est, qui gloriæ clarissimi viri invadebant: quibus non satis fuit sollicitate cives falsis nunciis, & turpissimam serere suspensionem, nisi fundamenta etiam jecissent de oppugnanda dignitate ejus, qui magnis exceptis laboribus, nullis se periculis frangens, in extremis orbis terrarum partibus bellum gerit pro gloria populi Romani. hoc tem-

C 3

pore,

pore, si meministis, agebatur de consule designando: ardebat ambitione Muræna; molestissimè ferebat absentiam: venisse tempus videbat, quo periculum faceret, quid aurum Ponticum posset, & tota Asia quæsitæ divitiæ. ad ea conversus, quibus potentior accederet ad petitionem consulatus, desperatas pecunias in provincia sibi addixit, spondit nostris, exolvit pro peregrinis, pependit de suo, ut una re & municipales & urbanas tribus haberet obnoxias. qua largitione sic omnes obstrinxit, ut eum in urbem venire diceretur, undique ad eum legationes concurrerent, tanto comitatu, ut nulla diverforia alere, nullæ urbes possent excipere: quamobrem iste more regio præmittebat antecursores, mulos, coquos, pulpamenta, tabernacula, ante cœnam tibicines, in cœna pueros vocibus, fidibus denique canere jubebat: nunquam in homine tanta fuit vanitas & levitas. Dii immortales, quæ superbia, quæ ignorantio sui? cum plenissimis viis iretur, scribit ad L. Nattam, adolescentem primarium & gratiosum, sex diebus se tridui iter processisse, ut percommodè cum copiis urbanis veniat obviam: pecuniam per Agathonem libertum mittit, ut si usû veniat, quantum velit possit largiri. ibi tum Natta convenire sodales, gregem cogere, orare, obsecrare, prehendere ut sequantur, aliis equos emere, aliis dare vestem, pecuniam multis. Obviam itum est usque in Umbriam, ut istum, tanquam si esset consul, salutarent. Ponite ante oculos, Judices, magnam multitudinem salutantium & resalutantium: confiderate qui sermones tot diebus haberi potuerunt dissimili hominum genere, cum biberetur ad multam noctem, luderetur alea, perstreperent omnia vocibus ebriorum. Nam quid est, quodd Cn. Posthumius paternus amicus, vicinus & necessarius vetus Murænae, qui necessitudinis causas complures, similitatis nullam commemorare potest, sedet pro accusatore? Iverat ipse quoque obviam, honestissimè amico cupie-

cupiebat, & favisset petitioni. quid est? percunctemini: erat cum equitibus præfectus fabrùm, qui fuit in exercitu Luculli socius consiliorum, particeps prædarum. Huic mandatum est, præfente Posthumio, ut militibus, qui ad triumphum Romam convenerant, & cum præfecto exierant, pecunia daretur ut sequerentur. Audite, Judices: audite quid Fimbriani milites eundo canerent: Mesfaucium receavit, me præda donavit, hoc duce castra cæpimus, quæ capiemus consule? si hæc non inter cives Romanos, sed in aliqua solitudine dicerentur, conclamaremus, regno viam fieri. Hic cum & cives & peregrinos largitione corrumpat, spelactet, incendat cupiditatibus, excusatur, defenditur. O impunitatem incredibilem, ò nunquam expectatam defensionem. Sed quæ foris gesta sunt, si esse possunt, sint sanè levia, sint exigua, sint nulla: videamus quæ domi. Venit in urbem Muræna cum exercitu, cum grandi pecunia, veluti oppugnaturus comitia, bellum illaturus legibus: erant ædes regio apparatus plenæ ornamentorum, vestibulum novo tectorio, imagines coronis, parietes veste stragula, pavimenta opere vermiculato distincta: auro, argento, ebore omnia collucebant. hic à L. Lucullo & suis excipitur, tanta lætitia, tantis complexibus, ea salutatione, ut non ad petendum, sed ad gerendum consulatum venisse videretur. Nox tota in epulis, comotationibus & cantibus absumpta est. Postero die vix lucebat, & jam ad fores L. Natta cum equitibus, M. Lucullus cum patriciis: ad quos beatus iste ædium dominus purpura vestitus tandem progreditur, & stipatus deducitur in campum Martium. Præfectus interea fabrùm, cum ludi futuri essent, invitat tribules suos ad spectandum: locum pollicetur, unde honestissimè & jucundè spectarent. Lucillam vestalem, hujus propinquam & necessariam, Muræna nomine, Muræna inquam nomine orat, ut locum suum concedat. Honestissimæ sunt

matronæ, quæ si vultis non recusant, Judices, testimonium dicere. Est virgo vestalis ipsa ingenua, ea consecrata religione, ut rogata non tacere, jurata non mentiri possit. nam quod L. Natta, ut equestrem ordinem conciliaret Murænæ, in equitum centuriis esse voluit: quid fuerit causæ, rogate vitricum ejus, rogate matrem, rogate domesticos. cum adolescens literas accepisset à Muræna, ut cum sodalibus maturrimè proficisceretur, ut diximus, aliis equos emit, aliis vestem, aliis pecuniam dedit. impendium ad matrem servi domestici deferre: sumptus unde suppeditaretur, cum ignorarent, non poterant deferre. quamobrem misera cum se excruciat, ejus rogatu vitricus adolescentem ad se vocat: Hem Natta, inquit, quid te nobis, quid tibi rem familiarem perdis? quid lancinas? quid patrimonium dissipas? Bonus adolescens, ut consolaretur, in conclave senem adducit, grandem pecuniam ostendit missam à Muræna. Tum verò admirari, suspicari, vociferari senex: Mi fili, quid nos laqueis implicas? quid periculum creas? nam sic agere, propemodum nobis diem dicere est: nam hic ambitus est. Cùm responderet Natta, facile ætate adolescentem excusari posse: veritus est grandis patu, si quando hæc suo consilio facta viderentur, ne posset accusari. homo antiquus servis præsentibus cum uxore communicat, pergit ad Jureconsultos: petit, an quæ fierent, adolescenti vel vitrico fraudi aut crimini esse possent. Cùm esset responsum, neque alienum pro candidato, neque vitricum pro privigno teneri: nolite querere, Judices, quàm Natta audacter, quàm effrenatè cætera. turmatim equites ad se vocat, conficit pecunia, ut se in equitum centuriis esse velint. impetrat cum gratia: & miramini, si secuti sunt equites usque in Urbem? Cùm redisset in urbem, noctu divisores trium adit, suffragia emit, pecunia in circo Flaminio apud Apollinis ædituum deponitur, quam consule

fule renunciato Muræna capiant. Quid est hoc Judices? num vanum, aut fictum est? Pecuniam nos per prætorem interceptimus: quam ubi divifores partiri inter se non posse intelligerent, in Servii petitionem omnia redundarunt. comprehensa pecunia est à nobis: clamat L. Natta indignum facinus esse, si à vitrico metuat, pecuniam sibi non licere deponere in tuto. Aedituus pecuniam delatam non negat: qui enim negare potest, si comprehensa est? At qua causa delata sit, minister consiliorum scire se id verò pernegat. Hæc suspicio, Judices, latè manare debet: magna pars sacculorum Asiam olet, cistophoris plena est. Unde adolescenti, qui sub vitrico vicitat, numorum tantum? quid est, quòd nulli sunt bigati? quid quòd noctu? quid quòd per servos Murænae missi sunt ad aedituum? Excandescis Natta? amici servis, inquis, tam bene utor, quàm meis. Perbellè nunc concedis, quasi philosophus aliquis, omnia amicorum communia esse: si quid ego amici causa te fecisse dicam, negas ilico. Prandia, bone adolescens, sectatoribus dedisti: nihilne ad Murænam suspicio attinget? cùm equum, vestem, pecuniam datam abs te sodalibus ajo, quereris protinus, impediri à me liberalitatem tuam. Quòd me vertam Judices? quid appellem, aut implorem, nisi prudentiam & sapientiam vestram? Cum his si de jure contendo, opera luditur: omitto tyronem, excutio veteranum. Præfectus fabrùm pecuniam militibus præfente Posthumio mandato Murænae dedit, & excusat. Erat illud viaticum, non largitio. Quid? quòd tum dedisti, cùm Murænae itum est obviam. Quid ais? Si obviam itum non esset, num dedisses? Non possum, inquit, divinare. At hercle divini & cælestes viri hi Judices divinabunt. Præfectus iste fabrùm prandia tribulibus suis à ludo redeuntibus dedit, plus quàm trecentis. Quid est vulgò dare prandia, si hæc non sunt data vulgò? Sectantur candidatum quotidie equites, patricii, tenuiores

res : eorum dux , & quasi moderatōr erat M. Lucullus , & non fuit ambitus : quid hoc est , si ambitus non est ? tracta Senatus cōsultum :

SI MERCEDE OBVIAM CANDIDATIS IERINT, SI CONDUCTI SECTABUNTUR, SIGLADIATORIBUS VULGO LOCUS TRIBUETUR, SI PRANDIA VULGO DANTUR, CONTRA LEGEM CALPURNIAM FACTUM VIDERI.

Quid est mercede obviam ire , nisi emolumento accepto ? Vestis , equus , non est emolumentum ? Ergo si vestem militibus dat Imperator , si frumentum metitur , non dat mercedem ? si pecuniam dedit , non sunt conducti ? Prandia data sunt tribulibus plusquam trecentis , non sunt data vulgò : quid ergo est vulgò ? Quod factum est concedunt , quod confectarium est negant : tarpillima fuga est. Solet fieri , Judices , ut qui victi sint , desperatis rebus consilium sæpe capere cogantur minimè salutare. fed nos insequamur , & nullo loco finamus consistere. Licinia lex est de sodalitiis : dic tandem Nata , quæ tibi sunt sodalitates ? an non eorum , quibus cum Murænæ itum est obviam ? ante petitionem Murænæ perpauci tibi erant sodales , epularis modicè , ingentes sodalitates à te constitutæ sunt : constituta illius petitione , invitasti centurias equitum , quas Murænæ suffragatas videmus. Vitricus tuus , cui æquè charus es , ac fuisti patri , negat fuisse te quenquam magis modestum , ac frugi : quod contra legem Liciniam , Cinciam & Corneliā feceris , culpam omnem conjicit in eum qui te perdidit pecunia. Lex Fabia est de numero sectatorum : de numero non laboramus , nemo deductus est in campum , nemo domum reductus est majori numero sectato-

aetorum. Lex Calpurnia vetat, ne pecunia, ne
 vulgò locus, ne prandia dentur: pecunia, specta-
 cula, prandia tributim data sunt. liberat nos, Ju-
 dices, M. Tullius magno labore, ne testes produ-
 camus: sunt enim omnia in illustri loco, in conspe-
 ctu populi Romani posita: fatetur patronus, conce-
 dit rei nomine. videte in quem angulum res deducta
 est: tot tantisque de rebus, unum est responsum
 eloquentissimi oratoris, mira est angustia, non ha-
 bet jam quò se vertat. quid inquit? Et si hoc factum à
 Muræna omnino, Judices, non est, ab ejus amicis
 autem more & modo factum est. Ità ne tandem? at isto
 more & modo quòd fecissent superioribus annis no-
 bilissimi viri P. Sylla & P. Antronius, consules de-
 signati, damnati sunt: Muræna absolvetur? Credo.
 nam quid per Deos est? Muræna non fecit, amici
 ejus fecerunt? quid si Muræna fecisset, condemna-
 retur? Condemnaretur. Quid si per servos? quid si
 per amicos fecit, non erit idem? Inepta defensio
 est: Pecunia data est, non est à Muræna numerata
 pecunia. Fateor, ego quoque idem dico. Quid? si
 numerasset ejus nomine argentarius, non dedisset
 Muræna? Natta dedit, Præfectus dedit. at nihil
 erat quod isti darent: Murænae intererat ut daretur,
 cujus gratia empta suffragia sunt. Non est quæren-
 dum, cujus manu numerata sit, sed cujus jussu sit
 data: cum servi perferrent sacculos tu ipse Muræna
 perferebas. cum pecuniam numerarent amici illi tui,
 manus erant tuæ: quicquid ab his datum est, quic-
 quid numeratum est, tua manu datum, tua manu
 numeratum est. Nam quòd tuo nomine rogata est
 virgo vestalis, ut locum concederet: scis quid est
 tuo nomine? tua scilicet causa. Sed næ ego homo
 ineptus sum, qui de re tandiu differam, de qua du-
 bitat nemo. Nam quòd rescitum iri Muræna metue-
 bas, egisti per amicos: quis non intelligat? quæ
 cautio si firma esset, nemo unquam esset tam stoli-
 dus; qui ea non uteretur. Non pudet his nugis age-
 re?

re? non vides apud quos iudices? ex horum severitate te ulla fraus, aut eloquentia eripiet? Lex de ambitu dilucidè vetat, mercede candidatis obviam iri. itum est obviam, merces data est: nihil refert à quo data sit, sed qui fuerit candidatus quærit. Jubet ne conducti sectentur: conducti sunt, sectati sunt. non quærit, quorum opera, sed quem sint sectati. Vetat, ne gladiatoribus vulgo locus tribuatur, ne prandia vulgò dentur: si tributim data sunt, quis nesciat vulgò data? si petente amico locus datus est, quis non videt eblandita suffragia? Videtis quo loco res sit, Iudices: videtis audaciam hominum, videtis corruptionem. Vix credibile est qui conventus essent ad prandia, qui concursus ad computationes. Itane servire Romanos homines ventri & gulæ? ut nihil mirum jam sit, pluris venire in civitate piscem quàm bovem, pluris vini amphoram quàm olei medimnum. Nam de avaritia quid dicam? Itane venalia esse omnia in urbe, ut comitia sanctissima turpiter venditentur? ut barbari etiam, veluti Apollo Pythius dicant, Rempub. nostram, quod Dii prohibeant, properè perituram? Quis huic imperio tam est inimicus, qui hæc possit audire & perpeti? Militem locupletem sperasse se consularem dignitatem pecunia emere, ciboque objiciendo corrumpere comitia populi Romani ne libera essent: ita effœminare animos, ut tot rebus victores, pecunia & cibo vinceremur? Hunc civem appellabimus? hic Rempublicam geret? huic libertas patriæ committetur? quam si non poterit occupare, cum tanti emerit, pecunia majore vendat? Obsecro, Iudices, consulite libertati nostræ, quæ vita vobis charior esse debet: provide, ne largitio omnia occupet: ne leges, ad quarum custodiam delecti estis, victæ in foro turpissimè jaceant, obterantur, & conculcentur. In comitiis consularibus, ut videtis, precio & cibo addicta fuit fides & religio: vultis hunc usum & consuetudinem civibus vestris injicere? vultis ale-

re impunitatem? nunquam ambitus fuit major, nunquam corruptio certior. Quid si hic iudicium effugerit, improbi non tentabunt? dubitatis, posthac omnia omnes aufuros? utinam esset integrum. Si iudicia severa futura non sint, quàm vellem Murænæ dies dicta non fuisset, ne in hoc periculo versaremur: non enim eodem loco res est, quo fuit antea quàm accusaretur. tutius multo erat, Murænā non accusari, quàm nunc absolvi. Cogitate diligenter Iudices, & pro vestra sapientia prospicite, quantum periculi sit, si is hoc iudicio erumpat, cuius salus cum salute Reipub. conjuncta esse non potest. Memineritis postea, si hic absolvetur, brevi nullam nobis futuram Rempub. Quæ ea vox est? vox hæc mea est, vox doloris & pietatis, non malevolentiae aut odii. Quid est? inhiant libertati nostræ, Iudices, non Manlius, non Catilina, notissimi latrones, quos satis constans rumor est ab Antonio fuisse oppressos, sed principes civitatis opulenti & gratiosi: neque armis vinci res Romana potest, sed obsequiis, lenocinio, corruptela, pecunia, largitione. Formidolosum est, & optimo cuique pertimescendum, si veterani milites Saturninum ad occupandum Capitolium excitarunt: si L. Syllæ memores, libidinem Catilinæ ad extinguendam Rempublicam injecerunt: si Luculli tyrones legatum secuti extulerunt ad consulatum, & prostratis legibus defendunt, & de manibus vestris eripere conantur: pertimescendum est, ne legionarii, qui duces posthac sequentur, incendiant imperatores nostros pravis cupiditatibus, præsertim cum plures Catilinæ conjurationis participes fuisse dicantur. Quare per Deos immortales date operam Catoni Iudices, expergiscimini, capeßite Rempublicam: is in hoc iudicio censet esse omnia, & in manu vestra positam fortunam populi Romani Nihil vos falsæ quorundam lachrymæ abducant. Si quis misericordiae locus est, misereat vos in primis patriæ, cui nati estis: quæ divulsa à Regibus, discerpta à civibus, timore

per-

perdita, misera atque afflicta, desperatis propè rebus à vobis auxilium petit, & de nobis sollicita est: duces armati domi forisque cum magnis copiis sunt, milites inflati cupiditatibus feruntur. Quis nos eripiet? quis liberabit, nisi sapientia, nisi severitas vestra, Judices? eos si hoc iudicio deterrebitis, salvi sumus.

O R A T I O II

PRO ANTONIO BELLANTE.

Ad Judices Reipublica Senensis.

SI quis animo cernat, Judices, quid sit, quòd pro fortissimo viro nemo causam velit dicere: intelliget is, qui sit Reip. vestræ status. qui sicariorum concursus, quandiu impudentium & furiosorum hominum ferocia fracta & compressa non fuerit: etenim quid aliud esse potuit? hospitem, qui aliis de causis in urbem diverterat, vocatis iudicibus in Senatum pro cive dicturum venisse? nisi terrore & formidine omnibus impeditis, hominem oportuisse advocari, qui sic amicitiam coleret, ut quòd reliqui non auderent attingere, ipse benevolentia adductus, maximo cum periculo dicere non extimesceret. quòd cum miserum sit, non ne illud Judices miserrimum est? civem vestrum neque familiæ dignitate, neque bene actæ vitæ conscientia, neque majorum suorum memoria apud vos Judices sperare adjutores, patronos habere, in Senatum tutò posse venire: quòd cum graviter & iniquo animo vos esse intelligam, spero Remp. æquitate vestra jam respirantem, posse aliquando in pristinum statum & dignitatem vindicari. Nostis hoc adventu clarissimorum heroum, quæ bonorum omnium sit expectatio, qui perditorum hominum timor, qui laudis vestræ fructus

tus amplissimus. Quòd nisi opinione celerius effrenate aliquorum libidini resistatis Judices, quid est in civitate sanctum, firmumque? quid quod bonorum animos consoletur? quid quod ab illorum injuriis, furtis, cæde, incendiis tutum esse possit? Omnium quidem, ut arbitror, nemo est, qui eorum perditam manu, latrociniis indignissimis municipia vastata, domos exinanitas, fana spoliata, vitæ & religionis ordinem eversum non videat: hi nunc, Judices, in subselliis sedent, ante hemicyclum tuum Osma, in conspectu tuo Cova versantur: nihil iudicum severitas, nihil Senatus amplitudo, nihil utriusque vestrum gravitas quicquam est quod admoveat. Itaque audent in hunc locum amplissimum & honestissimum venire, qui permultis cædibus præclarorum civium adhuc manus cruore asperfas habent, adhuc ora squalore obsita, adhuc inconstantem vocem sceleris conscientia emittunt. Quid hoc est Judices, quod nunc primum ab Osma viro sapientissimo animadversum video, accusatores venire cum patrono, advocasse C. Messanum hominem callidissimum, & in causis hujusmodi maximo cum quaestu exercitatum? Magna quidem vis est veritatis: cognoscunt illi gravi poena se esse dignissimos: norunt se nihil habere quod accusent, nisi vani & falsi quidpiam: putant fortasse indigere se patrocinio: sciunt quid tot annis impunè admiserint: verentur optimorum hominum, egregiorum civium occisorum manes accusare: pertimescunt simulacra ipsa spoliata proclamare apud vos Judices. nam ab iis qui vivunt, quos affecere injuriis, nihil est quod timeant: partim enim minis deterruerunt, partim in fori faucibus detineri jubent, ne huc ad vos introeantur. Forsitan quaeritis Judices, quo modo huc venerim, cum aditus omnes intercluserint, cum pericula undique intenderint: neque ab his prætermisum arbitramini, quo me à dicenda causa deterrerent, quin accusatorum unus A. Polenta scelerum archi-

architectus, & disciplinæ hujusmodi magister, hic ipse qui ante me est Judices, inter minas illud sæpe jactavit, Hic, hic ante pedes tuos Cova, ante hemicyclum tuum Osma constituam oratoris cædem. Admonebat etiam me, pro ea necessitudine quæ Academicæ gratia mihi est cum Jano fratre, caverem, ne Antonii causam susciperem. Commonebat idem vir optimus, hoc eodem anno Ulyssis Cospii, civis nobilissimi atque honestissimi, Bononiensis cædem non longè à foro ab hujusmodi sicariis factam, quod ab iis æs, quod deberent, repeteret. Percussit hoc primum mihi animum, fateor Judices, incussit aliquem timorem, ut qui eorum ingenia nossem, cædes innocentissimorum hominum multas vidèrim. Cùm verò cogitarem, quantum amicitia, & beneficiis Bellanti deberem, quantum fidei, quod ejus mandatum recepissem, à quo iccirco advocatus, & in Senatum missus essem ut liberè dicerem, non potui quod suscepissem non fortiter perferre: tum quod Scipionem Amalphitanorum ducem fortissimum, maximeque illustrem, graviter hac indigna accusatione commotum, & viros florentissimos civitatis Marium Bandinum, & Franciscum Severinum, equites ornatissimos (quos honoris causa nomino) in hunc locum venturos intelligebam: quos ego cum multis, justisque de causis amicissimos haberem, ab eorum latere nunquam discessi, quousque in Senatum venirem. Sciebam affore Joannem Palmerium Senatorem nobilissimum: quem saltem pro ea familiaritate, quæ mihi est cum Fœderico Carteromacho nepote, non defuturum sperabam, ut dum dicerem illi ab injuria temperarent. His adductus, huic causæ patronus extiti: in qua etsi de fortunis omnibus, de capite ipso florentissimi viri ageretur, etsi scirem obstare adversarios potentissimos, & qui loricati obductis gladiis in Senatum venerint, nihil veritus sum Judices, ne aut dicendi inopia, & prope nullus usus, nulla exercitatio, aut timor esset impedimento, quominus

minus injuriæ incredibili scelere conflatae resisterem : & hominem innocentem , civemque de bonis omnibus benemeritum , maximo periculo liberarem. Quid ergo est ? temere ne ego nonnihil mihi arrogabam ? nihil puto, Quid ? non ne in hujusmodi causa erat timendum ? maxime. Quod consilium ? quæ cogitatio ? unde hæc animi firmitas ? scelus horum, Judices, indignissimum est : eorum postulatione percepta , quis sint, quid velint, facile intelligetis. Hujus vero innocentia in excelso & illustri loco sita est. Novi ego æquitatem vestram Judices : novi Osma amplitudinem tuam : vidit aliquoties hic Senatus gravitatem tuam Cova ? intellexerunt jam omnes animi vestri sententiam. Quare vos oro , ut fide vestra fretum , æquitate adductum , bona cum venia audiat : ut quæ hominum ingenia , qui cupiditatum ardor , quæ libido inexplebilis , intelligere possitis : & contra , quàm omni tempore hujus vita integerrima , quod juvandæ Reipublicæ studium , quæ animi temperantia , quàm admirabilis arduarum & difficultium rerum perperessio : & quod ad causam , maxime spectat , in ea re , quam isti detulerunt , singularis innocentia. Antonius Bellantes secundus (fuit enim primus hoc nomine in familia avus , quo neque vir melior , neque amantior Reipublicæ) natus est nobilissimis atque optimis parentibus , Petrino Bellante clarissimo viro , & Ugurgeria lectissima scemina : in qua nunc etiam ea morum integritas , & antiquitatis vestigia remanent , ut virtutis & religionis exemplum inter matronas habeatur : pater tamdiu laudabitur , quandiu rerum Senensium memoria vigebit. nihil enim aliud unquam visus est cogitare , nisi quod ad civium quietem & gloriam spectare videretur. Ea re studia juris & civilium disciplinarum secutus , respondendo fuit veluti oraculum civitatis : in quibus cum excelleret , nunquam tamen de opera publica quicquam detraxit. Scitis vos Judices , mœna quæ sæpe obierit , quoties principibus civitatis

D

regnum

Regnum jam occupantibus consilio, Opibus, viribus
 ipsis maximo cum periculo obstiterit. Scitis in vin-
 cula indignissimè coniectum, causam capitis oras-
 se: missis tamen in exilium, & ex urbe pulsus,
 fratre viro optimo, & hoc filio tum puero, vix an-
 nos XIII. nato: puero quidem, & de patria bene
 sentiente. Quamobrem si quærat, nihil quicquam
 erat causæ, nisi quodd pater Rempublicam valde
 amaret, quodd cum bonis sentiret, quodd audaciæ
 improborum hominum resistendum censeret. qui etsi
 permultis rebus domi forisque gestis animum in pa-
 triam declararit: maximè tamen testamento obsigna-
 to, in quo filio mandavit, ut ex cive patriæ aman-
 tissimo se natum meminisset: vetuitque ne singulari
 etiam à Senatu aliquando accepta injuria, contra
 Senatum sentiret, & novi quicquam moliretur: sed
 pluris Reipublicæ commoda, & civium quietem,
 quàm fortunas suas, quàm liberos, quàm caput ip-
 sum faceret. hoc ut sanctissimè servaret, testamento
 cavuit: & à filio, priusquam à vita discederet, ea
 de re fidem accepit. Hoc patre natus, ita bene &
 beatè vixit, ut non modò patris instituta servarit,
 sed majorum suorum gloria facile superata, majora
 sanè, & vitæ digniora exempla populari laude libe-
 ris sit relicturus. Neque verò hoc adulationis causa,
 cujus quidem ille est planè hostis, à me dictum pu-
 tetis: sed re ipsa ita admonente, ut adversariis re-
 spondeam, qui ejus laudem labefactare semper cu-
 pierunt. Num fingo? num mentior? adeste accusa-
 tores, adhibete quem advocastis patronum. deside-
 ro, si falsum est, refelli. Percurramus ejus vitam:
 non recusamus adolescentiæ, quæ semper libera
 fuit, juventutis etiam omnis rationem reddere.
 Dicimus nihil ab illo unquam gestum, nisi sapien-
 ter. quod etsi in obscuro esse non potest, populus
 tamen & Senatus superioribus annis declaravit, cum
 civilibus discordiis, & bello perniciosissimo ordo
 Novenus ex urbe esset pulsus: illum tamen ejus or-
 dinis

dinis principem populus orare, obsecrare Senatus, ne ab urbe discederet: ne cives, quorum esset amantissimus, in eo discrimine relinqueret. His precibus adductus cum remansisset, una omnium voce, maxima cum lætitia Tribunus plebis est declaratus: qua de re vobis gratiæ semper agentur. à vobis enim servatum, honestatum, auctum se confitetur: tot meritorum memoriam nulla fortunæ vis, nullus casus, nulla unquam delebit oblivio. Hos honores cum perditissimi homines, bonorum omnium & quietis publicæ inimici, ægre ferrent, & misceri omnia vellent: conjuratione facta, de hujus viri optimi cæde cogitare cœperunt. Itaque eo ipso die milli sunt veteres gladiatores, quorum hic aliquos cum accusatoribus sedere video, ut eum ferro trucidarent. Ille verò ab egregio cive Joanne Ugurgerio certior factus, non privatis armis contendere, non publico tumultu, non seditione concitata se defendere, ut fortasse poterat, non firmis præsiidiis domum munire voluit; ne culpa aliqua subesse videretur: sed clam ex urbe discedens, in Areolæ arcem, quæ in finibus vestris posita est Judices, abiit, ut perditorum hominum è manibus se eriperet, & quoad liceret produceret vitam, quam pro Republica putaret esse degendam. Itaque illi cum in ejus domum venissent, neque eum comperissent, quem erant interfecturi, domum omnem opulentissimam depulati exinaniverunt, familiaribus ac domesticis plagas inflixerunt, matri ipsius Tribuni jam senectute confectæ pecuniam imperarunt. Quid est hoc Judices? quousque tandem hæc patientia? sicarios homini integerrimo, civi optimo, Tribuno plebis manus voluisse afferre? prædones ausos fuisse Tribuni domum spoliare, exhaurire, diripere, domesticos & familiares verberare, captivos ducere: matronam sanctissimam, jam septuagesimum annum agentem, domo & focus patriis deturbare, deterrere minis, ut pecuniam extorquerent? Hæc ego Judices

tacuissem, ut multa, nisi excaescentia quaedam me incitasset: qui videam hos obtrectare hujus vitæ, qui nunquam bene vixerunt. Nam quid ad illud potuit præclarius accedere? quoddam cum Areolæ decem dies se continuisset, inimicos verò quotidie in Senatum venire audiret, neque deesse qui jam accusarent, & objicerent nonnulla, quæ optimi viri gloriam & dignitatem imminuere viderentur, confestim nulla periculi ratione habita, nullo timore deterritus, in urbem venit, in judicium descendit, convocavit accusatores: cujus oratione declaratum est, nihil tale quod illi dicerent admissum. Cum verò adhuc eos furere intelligeret, neque ad sanitatem velle reverti, nec se bonorum præsidio satis tutum fore speraret, in arcem rediens, ut eorum furori concederet, ultrò exilium ferè quoddam sibi delegit, & rus se, liberosque suos amandavit. Non ne hoc exemplum est viri fortissimi, & de Republica bene sentientis? Quid Scipio? quid Rutilius; quid Metellus? quid civis vel quis optimus patriæ magis præstare potuisset? Neque illud silentio prætereundum arbitror, quoddam cum difficillimo Reipublicæ tempore Senatus fidem publicam dedisset, si Antonius duo millia nummum aureorum Senatui daret, decreto præstaturum Senatum, ut omnia bona subrepta restituerentur. cumque eorum jam facta fuisset inquisitio, qui in ejus fortunas invasissent, tanta horum prædonum vis fuit, ut neque ipse Senatus id assequi potuerit: ea tamen pecunia jam soluta, ut bona huic redderentur. Recita S. C.

CUM ANTONIUS BELLANTES PETRINI F. DUOBUS MILLIB. NUMMUM AUREORUM DIFFICILLIMO TEMPORE REIPUB. SUBVENERIT, AMANTISSIME, EQUÆ REPUB. FECIT.

ID-

PRO A. BELLANTE. 53

IDQUE ANTONII MERITUM IN REM-
PUB. SENATUI, POPULOQUE SE-
NENSI, GRATUM EST ET ERIT
EJUS MERITI MEMOR.

QUOD SENATUS, POPULIQ. SENEN-
SIS INIUSSU, IN ANTONII BEL-
LANTIS ÆDES ET PRÆDIA NON-
NULLI SUPERIORE ANNO IRRU-
PERUNT, S. C. FACTUM EST,
QUOD FIRMUM FIDE PUBLICA
RECIPIT AC SPONDET S. P.
Q. S.

QUI EX ÆDIBUS, AGRO, RURE-
VE ANTONII BELLANTIS AVRUM,
ARGENTUM, ET QUOD PLURIS
NUMI SIT PECUS, VINUM, OLEUM,
FRUMENTUM: ET QUOD MINO-
RIS, FOENUM, UTREM, FOLLEM,
FACULAM, ALIUDVE
QUID NON DATUM, NON ASSI-
GNATUM, NON VENDITUM, NON
CONCESSUM INVITO DOMINO A-
SPORTAVERIS:

TRIDUO IPSI DOMINO REDDITO. QUI
POSTRIDIE EJUS DIEI NON RED-
DIDERIS, FURESTO, URBE ABITO,
SOLUM VERTITO.

QUOD SI QUIS NON AUDIENS DI-
CTO, IN MANUS NOSTRORUM MI-
LITUM VENIT, VENERIT, HUIC
LICTOR MANUS COLLIGATO, CA-
PUT OBNUBITO, INFELICI ARBO-
RI RESTE SUSPENDITO.

D ;

Num

Num obscurum est? num infirmum? accepit pecuniam quæstor, perscripta in tabulis publicis duo millia nummum, relata sunt in ærarium, pronunciatum est per præconem, data sunt nomina, nunquid tamen bona huic restituta? nunquid dicto qui audientes non fuerunt, aut in exilium missi, aut fures declarati sunt? versantur in media urbe, in foro, adsunt in Senatu: fert tamen nihilo fecius optimus vir æquo animo iudices, atque is qui patrii mandati, qui pietatis, qui fidei meminerit. Et quoniam patronum, quem isti advocarunt, ridere video: continere me non possum, quin hominis ingenium vobis aperiam. Is unus est ex illis annonæ præfectis, qui tritici medimna c10 VICCCC nullo jure Cal. Septembris ex prædiis Antonii asportaverunt: quæ quidem cum eo anno angustius frumentum provenisset, venierunt H-S CXX c10. Causa quam illi afferunt una hæc est, quod decreto frumentario is non steterit. Videte, o Iudices, quæ res hæc sit, quam acerbum: quid acerbum? injustum dico iudicium. Qui obsecro bone patrone dicto præfectorum annonæ non audiens fuit Antonius? quod cum editum esset, non licere ex prædiis frumentum aliò asportare: hujus seu cliens, seu obæratu quidam, ex castro quod Argianum dicitur, in Areolæ arcem frumenti sextarium devexit. Obsecro diligenter veteratorem attendatis. quo die decretum editum est? Nonis Sextilib. in urbe, in foro. Quo die frumentum asportavit? Nonis ipsis. Unde asportavit? ex castro Argiano. castrum hoc directo itinere sanè amplius XX millibus passuum abest: potuitne eo ipso tempore edi decretum in castro, quo in urbe? Non novi. Non novi? norunt municipes, intercessit enim dies. Qui ergo decreto non paruit, si nondum erat editum? Nescio, inquit: quis tu es? qui tibi à præfectis rationem reddendam putes? satis est, non steterisse decreto. Fac esse omnia; qui non stetit? obæratu ille. quid vos ex Antonii prædiis c10 VI
CCCC

CCCC medimna frumenti abstulistis? non poterat homo ille rusticus inscitia, quæ quidem horum hominum propria est, invito domino asportasse? Videtis, quanta horum audacia sit, quam nulla profus verecundiæ ratio. Esto, erraverit Antonius: pro sextario frumenti modiis CIO XXXVIII & CCCC an erat æquum multari? quid quod ille quinquies sestertiûm depositurum se dixit, si res non in præfectorum, sed in hoc iudicium veniret? quod si ab iis iudicibus decreto non paruisse diceretur, abjicere se eam pecuniam non recusabat: sin autem paruisse, reddi frumentum postulabat. Noluere optimi viri stare iudicio, ut qui scirent, prædari non licere iudicio. Hic nunc patronus in hac causa ab accusatoribus est advocatus Judices: hic ultrò venit, tentaturus, si possit, opimam aliquam prædam, ut per scelus sæpe consuevit, nunc, per iudicium vestrum consequi. sedet ad ejus latus, & ad aurem insuffurat A. Polenta, qui acriter usque adeò me intuetur Judices, ut perturbet interdum: vix, vix in conspectu vestro sese continet. Quæretis fortasse quis hic sit, vel nihil admodum fortasse quæretis: permultis enim annis hic lanista insignis habetur: permultis sic vixit, ut sit in urbe maleficiis, latrociniiis, cædibus multò cognitissimus. Nonnullæ sunt causæ quibus adductus est ad accusandum: primùm, quod in civitate turpe aliquod fieri non vult, in quo ipse & signifer & dux non habeatur: deinde, quod fratrem habet Janum Polentam, hujus optimi patroni collegam, qui in prædia Bellantia, cum invasisset, & permagnum frumenti numerum, ut diximus, abstulisset, oravit ut fratris partes sequeretur, ut sese fratris simillimum vellet esse, ut cum collega suo bene sentiret: unum esse Antonium, qui cum inimicitias continenter gesserint, qui patrimonium amplum & copiosum habeat, prædia item nobilissima & fructuosa, & cum eorum prædiis conjuncta: Itaque hoc damnato, in quod semper animum intendisset,

affecutum jam, non dubitare in agros illos se posse
 irruere: Polentis nunquam fallaciam, nunquam au-
 daciam defuisse: ostendit, quàm adversarii Anto-
 nii ad eam rem parati essent, & desiderio arden-
 tes, quàm facillè adduci possent homines rustici,
 qui æris alieni plurimum habeant, ut pro testimo-
 nio dicant quicquid ipsi mandarint: demonstrat ea
 de re se jam fundamenta jecisse cum salinatoribus
 quibusdam, qui summam operam in scelere constan-
 do polliciti essent: rem esse in eum locum adductam,
 ut nihil desit nisi adversarios convenire, testes pro-
 ducere, nomen deferre. Secundus accusator, Judi-
 ces, est Victor Cersinus: ipse is, qui in subselliis
 à patrono amicissimo sæpe etiam rogatus, considerare
 nunquam voluit: ægrè fert video Judices, quòd cum
 hujusce conjurationis ipse autorem omnino se profi-
 teatur, ut prædæ primas partes capiat, cum perdi-
 tissimorum hominum princeps, & vitæ turpissimæ
 exemplum quoddam semper extiterit, ego primas
 partes alteri vendicasse videar, & cum eo negligenter
 agere, qui sic posthabuerim, qui secundo loco
 appellaverim. Malè quidem factum Cersine, habes
 quod justè queraris: sed tamen est quod te console-
 tur. Putasne viros horum sapientissimos & prudentissi-
 mos, tuæ vitæ ordinem, tuorum scelerum magnitu-
 dinem, animi tui sensum posse ignorare? Qui sint
 accusatores, Judices, videtis. nunc dicendum, quid
 tandem deferant: ut productis testibus, & re omni
 perspecta, facillè intelligatis, quàm indignissimè
 optimi viri nomen, honestissimæ familiæ gloriam,
 civis ornatissimi fortunæ & caput oppugnent. **LE-
 GEM SALARIAM** majores vestri tulerunt pro
 vectigalibus. lex ea est, ne quis invitis, imprudenti-
 busque Præfectis quatuor, qui Salinatores appellantur,
 ex municipiis vestris in prædia, neque è prædiis
 in castra, neque è castris in urbem asportet: si
 quis asportaverit, is bonorum multatione & capitis
 condemnatur. Lex gravis est: sed tamen ut cæteræ,
 sic

ſic ea quoque committenda optimo & æquo judici, & iis qui jurati magistratum ſapienter gerant. Leges enim à majoribus veſtris, non ab hoſtibus vobis ſcriptas & latas ſunt, non ad cives perdendos, non ad delendas familias, non ad improbos extollendos: ſed ad bonorum deſenſionem, ad conjunctionem civium, ad malorum terrorem, ad Reipublicas denique omnis firmitudinem. Nihil tamen eſt, Judices, tam bonum, aut ſanctum, quod temeraria dominatrix animi cupiditas non violet, niſi moderator rerum omnium pudor obſtiterit. Nihil à patribus mandatum, aut juſtum eſt, quod adprimè utile in vita eſſe videatur, quin idem nobis pernicioſiſſimum eſſe poſſit, ſi eò effrenata hominum prorumpat audacia. Quid legibus antiquius? quid ſanctius? ſine quibus neque urbes ſtare, neque homines vitam agere poſſunt. ſunt enim inſtitutæ ad vitam tuendam, ad hominum coetus congregandos. Nihil tamen iis inhumanius, nihil durius, nihil pernicioſius, ſi juris adminiſtrandi quantum velint ſceleſti habeant poteſtatem, ſi ex inſidiis agere, atque obſervare cœperint, ut qui digitum à lege diſcedat, cum omni legis pœna obligari debere pronuncient. Eum verò qui cum iſtis ſentiat, vel ſceleſtiſſimus, ſi contra legem omnem fecerit, nihilo ſecius ſingant ſe non videre. Id nunc ego dico Judices, quòd ſciam multis jam annis hoſce ipſos qui accuſatoribus favent, qui improborum hominum cupiditati obtemperant, nunquam cogitaſſe, quid ſit huic legi parere: ſed in ſale aſportando ita fuiſſe diligentes, quaſi ii qui non maximum numerum imprudentibus præſectis aſportarent, condemnari ſolerent: nunc tamen pro re vel minima, & ea quidem falſa, communi ſtudio ſolicitare accuſatores, ut ita rei exiguæ rationem repoſcant, atque ipſi in vita omni ſanctiſſimè vixerint. Quæ res ea eſt? Accuſant, quòd hujus cliens ex oppido quod Colonia dicitur, devexerit in Argianum falſis cadus duos: quòd mulio item ex Argiano in urbem cadus treis. Hæc eſt omnis accuſatio Judices:

D,

nihil

nihil aliud quicquam habent, nihil omnino aliud: ex hoc uno iudicium univcrsum constituitur. Itaque profalis cadis V, fortunas omneis, & vitam florentissimi civis oppugnant. O tempora perdita & misera, ô ardentem avaritiam, ô inexplebilem hominum cupiditatem? Petunt profcribi bona quæ sunt sexages, jubent damnari capitibus civem de bonis omnibus benemeritum. Vos ego nunc Dii immortales appello, quorum in fide civitas Senensis est, ut quos decori & ornamento huic civitati esse voluistis, eorum nunc reliquiarum vestra ope à perditorum hominum insidiis tutæ esse possint. Verum est, in tabulis publicis hanc esse legem: fatemur Iudices. neque enim ob aliud in hunc locum venimus, nisi ut vestra virtute & gratia locum veritas, ubi consistat, jam reperiat. Sed quæ sint ejus legis conditiones, obsecro animadvertite. Si quis contra legem fecerit, eum fortunis & capite multari oportet. Jam video à vobis ipsis quæri, ad quemnam fortunæ istæ perveniant? cui bono sit reum damnari? Hoc erat quod iniquum videbatur Iudices, hoc nullo modo ferendum: in accusatorum & præfectorum, non in Reipub. commodum res omnis convertitur. Videtis quid hoc sit? præfectos iudicio bonis posse spoliare aliquem, quibus tamen se & accusatores audent. Quid si perditæ & scelesti homines magistratum hujusmodi obeant: quis non videat, in eorum potestate positam dignitatem, fortunas, vitam bonorum omnium? Obsecro vos, ne veritatis plena actio, fretum æquitatis vestra in invidiam rapiat: liceat mihi liberè audacterque dicere apud tales viros pro sanctissimis legibus, quas majores vestri summa observantia coluerunt, vos nunquam improbastis: quibus ista lex adversaria est constituta. in quo satis mirari non possum quorundam hominum indiligentiam; vel potius incertiam, qui cum in Gymnasiis perbellè garriant, in foro strepant, in vectigalibus magnis stipendiis affecti latrocinentur, ea de re nunquam verbum fecerint: cum tamen insuavi loquacitate miri-

mirificè delectentur, volumina in dies edant, ornamenta verò eloquentiæ contemnunt, atque abjiciant, quòd scilicet barbarè melius quam Latine sciunt, remque omnem in jejuna verborum volubilitate & recitandis legum capitibus positam esse opinentur, cum interea verbosi pugnancia se loqui non videant. Quid ergo juris isti homines peritissimi, Liciniam & Ebutiam legem ignoraverunt? cumque in rogandis legibus, conformanda Republice adstitissent, res ad Senatum relata non est: nam profectò aut abrogari Ebutiam & Liciniam legem oportebat, aut institutum illud salarium tolli. At ne omnia in Jurisconsultorum officinis esse arbitremini, leges illæ ex eloquentissimi viri pulcherrimis monumentis mihi repetendæ sunt. LICINIA LEX, atque altera EBUTIA est, quæ non modò eum qui tulerit de aliqua curatione ac potestate, sed etiam collegas ejus, cognatos, affines excipit, ne eis ea potestas, curatiòve mandetur. etenim si populo consulis, remove te à suspitione alicujus commodi, fac fidem te nihil nisi populi utilitatem & fructum quærere. Nonne in tabulis publicis sanctio est in primis firma de legibus Romanis? nonne pugnant illæ cum Salaria vestra? Licinia & Ebutia non modò quæstum, sed commodum: non modò commodum, sed suspitionem non admittunt. Hæc verò non solam in quæstu, sed in præda quoque versatur, per quam judicia compilationes esse possunt, furta impunè admitti, latrocinia cum laude exerceri. hoc non eò dico, Judices, quòd crimini huic culpam aliquam subesse, aut errasse in ea re Antonium aliquo modo arguam: sed ut vos, ubi ea potestate ex Senatorib. Judices creati estis, qua nulli unquam antea, periculum quod ea lege in omnes intenditur propulsetis, ut legem istam veluti gladium districtum in bonos omnes, veluti mucronem à jugulis civium, ex impiis hominum manibus extorqueatis. Neque enim vos fugit, superioribus annis eodem crimine indignissimè accusatum fuisse

fuisse virum summa prudentia & gravitate Julium Pannilineum : qui etſi ab ornatiffimis viris deſenſus eſt , fuit tamen in ea re negotii plurimum . Scitis eam legem ſceleftis hominibus ſemper pro ſica fuiſſe : ad prædam verò & latrocinia , ad flagitia denique omnia viam apertiffimam . & dubitatis ò Judices , aut abrogare , aut , ſi hoc impetrari non poteſt , addere quidpiam , in ſalinatores animadvertere , ſupplicium aut pœnam ſtatuerè , ut illorum intolerabili audaciæ reſiſtatis ? nam his miſeris temporibus quæ hominum ſunt cupiditates , quæ ingenia , quàm boni ratio nulla , ſcio vos intelligere . Quòd ſi majores veſtri leges tulerunt , fuere illi optimi quidem viri , & cives egregii : ſed tamen eo tempore , quo mentes omnium ad Rempublicam converſæ erant . non tum civilibus diſcordiis ardebat Hetruria , non in ordines diſtributæ inimicos , incertus erat veſtræ civitatis ſtatus , non homines perſi bonos fallaciis circumveniebant : ſed quam vitæ uſuram natura dederat beatiffimam , placidè & tranquillè producebant . Ubi verò ad ea tempora ventum eſt , quibus ratio nihil temeritatem coerceat , & vitiis contaminare ſe , ingenii aciem omnem in alterius perniciem alter intendere conſuevit , multa quidem à vobis ex legibus illis & inſtitutis commutanda ſunt , nonnulla addenda , pleraque proximis annis commutata antiquanda . Licet id facere majorum exemplo & conſuetudine . Quòd ſi prudentiffimorum hominum fuit leges ferre , corrigere quidem ſapentiſſimorum eſt . Mamercus Æmilium legem , qua cenſura quinquennalis erat , commutandam curavit : cenſuram intra ſex menſium & anni ſpaciū coegit . Acceperant Romani ex Græcis legem de civium virgis : ſervata eſt ea multis annis . cum tamen dignitatem maiestatemque eorum imminuere videretur , abrogata eſt : & lex Porcia prolata , quæ in cives honeſtiſſimos animadverteret . Neque verò in legibus quibusdam abrogandis trepidandum eſt : ſed pro aliis ro-gandis , & præferendis , ſi interſit Reipub. non con-
ſilio

filio solum, sed armis est agendum. Lex de connubio patrum quanta contentione, lex de consulibus deligendis quibus armorum terroribus prolata est? C. Calpurnius Piso ex S. C. cum de ambitu legem ad populum tulisset, & è foro maximo cum periculo fuisset eiectus, virorum fortissimorum globo stipatus in forum descendit, nec ab armis prius recessum est, quam lex confirmata. Sunt exempla alia Judices, quæ vos commonefacere debeant: sunt & philosophiæ loci de capite, de fortunis pro salute patriæ vovendis: quæ omnia cum vobis non ignota, sed sint multo cognitissima, in his brevis admodum mea erit oratio: in hoc verò altero neque erit longior. nam quis non intelligat iniquissimam esse legem, quæ institutis antiquissimis & sanctissimis repugnet, per quam Judices accusatores esse possunt, & bonis & capite pro re vel minima civem condemnare, fortunas omnes in rem propriam convertere? si enim rei bona ad Remp. pervenirent, non ad præfectos ipsos, quorum iudicio standum erat: non utique laborarem nunc Judices, non in discrimen adduceretur fama & caput optimi viri, non ea esset hominum sitis, & devorandi patrimonii alieni cupiditas. Namque magni refert, duos præfectos esse, M. Gorgiam, & Nævium Amerinum: qui tantum æris alieni habeant, ut nullo modo solvendo sint, nisi summis opibus huic detractis: cumque is M. Gorgias proximis diebus in jus vocaretur ab adolescente optimo Julio Bargalla, exacturo ab eo H-S LX. prædiolum quod patrimonio effuso sibi reliqui erat, pro ære quod deberet concessit. cumque faceret objiceretur, de re patria nihil jam est restare: respondit, multo plura sua industria & ingenio parta, quam pater reliquisset: paucis diebus fore, ut decem & septem prædiorum esset dominus, qui in re patria fuisset egentissimus. Itaque hoc in scelerè conflando cum omnem operam, curam, diligentiam, mentem adhibuisset, ultrò cum Crasso La-beone præfecto in domum Amerini venit, communi-

nata

nem egestatem ostendit, premi miserabiliter utrunque aere alieno, pecuniae magnitudinem, praediorum copiam demonstrat, conjurationem in Bellantem aperit. illis enim ipsis diebus cum Polenta & Crasso in domum C. Messani hujusce optimi patroni venerat, & multus sermo ea de re habitus est: meministin' Polenta eo ipso die, meministin' initam societatem cum praefectis & patrono, & collega tuo? distribuisse bona, & fortunas hujus, dixisti: quinque praedia cum arce tibi satis esse: quae in Coloniensi agro sunt, C. Messano ob patrocinium deberi: M. Gorgiae in Matiano XVII. Nævio Amerino totidem ad Argianam: Cerfino collegae tuo, & audaciae satelliti Valdasium, & aedes maritimas assignabas: Labeoni, quem tecum semper dicebas sensisse, & propterea esse charissimum, pascua Caldensia. restare adhuc suburbanas villas, & aedes cum hortis: eas pro testibus comparandis, & pro sumptu satis esse debere. His sic constitutis, statuisti, quod quenque proficisci oporteret: M. Gorgiam Pisas, Cerfinum in Coloniā veterem, Labeonem in castrum Argianum: in urbe te cum Amerino & Messano remanere, inimicos quosdam Bellantis sollicitaturum. illud tamen in primis memoria omnibus tenendum, cum quarto praefecto A. Tancredo nihil communicandum: esse illum noveni ordinis, & Bellanti ita amicum, ut cum ipsis nunquam sentire possit. Videtis Judices, quid sit, rei bona ad salinatores si perveniant? Praefecti ipsi pro comparandis falsis testibus adlegantur: non pudet eos quorum iudicium expectabatur, fungi accusatorum munere. itaque tollitur ex Polentarum confesso M. Gorgias, & Pisas usque volat. Meminerat enim habere familiarem ibi nescio quem hominem tenuem servili genere Toforum, quem precio adduci posse non dubitabat, ut in quemvis testimonium diceret. nam proximis superioribus diebus cum in urbe fuisset domi hujus optimi viri, adpromiserat, si quando usu venisset, ad omnia fore se paratissimum. Cerfinus interim cum in

Colo-

Coloniam venisset, comperit ibi Jonem Scotum, qui jussu Bellantis conjiciendus erat in vincula, quòd non dissolvisset numos CC. accurrit Cersinus, hominem amplectitur: quærentem qui pro se vadimonium sistat, consolatur, jubet esse bono animo, demonstrat ab inimicis potentissimis accusatum Antonium: perquiri nunc testes, qui in eum dicant: posse nunc injurias ulcisci, æris alieni cura liberari, si cum aliis juratus testimonium dederit. atque id ut æquissimo animo faciat, damnato Bellante prædium promittit. quid putatis Judices, aut illum potuisse recusare, aut hunc quæ dixi non fuisse pollicitum? Postridie ejus diei Scotus lætitia elatus, totus exultans, totus gestiens, qui multis mensibus vico se continuerat, qui se in domicili tenebris ex hominum conspectu abdidit, qui in vincula erat conjiciendus, in urbem venit, Polentas adit, hospitio excipitur, orant ut in sententia maneat, prædium adpromittunt. cumque ei Lucas Casinovenis municeps, homo satis accuratus, gratularetur, quòd custodia emissus esset: interrogavit, an pecuniam domino dissolvisset? Quid creditis? potuisse confictum mendum continere? homo rusticus imprudenter rem omnem aperit, consilium evomit, conjurationem nudat: dicit se eò in urbem venisse, ut injurias ulciscatur. comparatum sibi in accusando præsidium potentissimorum hominum: alium esse se, atque olim cum deprecabatur. Ad hæc Casinovenis cum respondisset, nequaquam bono colono ea digna videri: diutius esse animo lustrandum, quid rei sit in civem dicere, dominum lædere, adversariorum fidei se committere: itaque admonere pro amicitia, ne pro ære & largitione bonum nomen & vitam profunderet: nam si hac sollicitudine aliquando esset liberatus Antonius, acrius in clientem esse animadversurum, qui ab avversariis mercedula fuisset adductus. Tum homo rudis, primùm cogitare cœpit, & intelligere in quas salebras incidisset, quanto in periculo versaretur. ad Polentas redit,

com-

commemorat quæ municeps objecisset : tamen se ab officio non discessurum, spem omnem in eorum fide & autoritate esse positam, ut si Antonius abfolveretur, in colonia tamen ipse tutò esse possit. Tum illi maximè cohortari hominem, ut in eo sese confirmaret : orare, urgere, ne à fide constantiaque discederet : sed in proposito, susceptoque consilio permaneret : & promissi expectatione potius, quàm rustici hominis verbis moyeretur. Atque ut suspicionem omnem ex animo deleterent, metuque liberarent, ad deductores Coloniz novæ adducunt : hunc Orbitelli colonum fieri orant, atque impetrant. extat enim S. C. ut in eam oram, gravem aeris vitio, colonia deduceretur : qui ejus oppidi coloni fiunt, etsi æs alienum vel magnum conflaverint, in judicium vocari non possint. Spero ex hoc ipso, Judices, vos intelligere, quales testes adduxerint. nam crimen omne mox ego diluam. Quid hoc est Cersine ? quid Polenta ? tantum pro vicano elaborasse ? quid vobis cum illo negotii est ? quid hæc cum Scoto, homine rustico, civibus familiaritas & necessitudo ? Videte ne in istis tenebris lucem Judices respiciant. Venio nunc ad laudes egregias, ad præclaros labores tertii præfecti Labeonis. Cùm is in castrum Argianum venisset, neque inveniret qui audaciæ hujus partes suscipere vellet, ne in eà legatione nihil profecisse videretur, Sancium & Hieronem, institores Bellantis, in urbem, in speciem triumphi clarissimi, captivos ducit : miseros quidem homines, & indignè nota hac affectos. quos cùm in urbem invexisset, & comperisset eo tempore, quo sal asportatum diceretur, non fuisse institores Bellantis, ultro in castrum remisit : sed tamen ne prædam summis laboribus non acquisivisse sibi videretur, & ut suis collegis satisfaceret, saltem fallacia, fingit institores terroribus illis perculsos dixisse, Carduonem famulum Bellantis accepisse quondam à Byrsa mulione falsi cados duos : illum tamen in Areolæ arce esse. qui si in eorum sit potestate, crimen in
aper-

apertum proferri. Conclamant ergo in urbe præfecti, & forum vocibus complent, vi, vi detineri à domino famulum, qui rei omnis sit conscius, qui sal accepit, qui testimonium possit dicere. Id cum ad Bellantem deferretur, ne falsæ accusationis genus in bonorum civium animis falsi quicquam imprimeret, mittit illum in urbem, ad præfectos ipsos. An est obscurum Judices, si Carduo hujusce culpæ affinis fuisset, quin à domino in urbem missus non fuisset? Non rerum imperitus adeò, neque imprudens est, ut quod sua per magni interesset, non videret. Cum ergo ille in urbem accessisse diceretur, percussi sunt præfectorum animi, quòd præter omnium opinionem ad eos venisset: intellexerunt hoc uno dilutum crimen, & rem in illustri civium conspectu esse positam. Et quoniam Carduo (ut sunt hujusmodi homines timidi) verebatur, ne herili odio adducti, aut veteribus inimicitiis Salinatorum secum iniquius agerent, accepta nobilissimorum civium fide, ad eos contendit: nunquid tamen inexpugnabilis avaritia, num cupiditatis ardor, num audacia, num temeritas diu longè abesse potuit? Nihil est Judices, quod illorum libidinem coerceat: nihil est in illis non crudele, non inhumanum, non ferum. nam cum omnia licere sibi putarent, cum jura humana & divina contemnerent, hominem ultrò venientem, fide principum civitatis fretum in vincula conjiciunt, eo consilio, ut per minas id assequantur, per supplicia id extorqueant, quod precibus, promissis, largitione assequi non potuerunt. Itaque hic ipse Labeo, qui præfecti munere fungebatur, Carduonem ad se adduci jubet, catenas relaxari; admonet, famulo qui sapiat debere pluris esse vitam suam, quam heri fortunas: præfectos ita certum & constitutum animo habere, nisi rogatus dixerit salis cados aliquot sibi ex Argiano redditos, & Antonii nomine acceptos, eum supplicii genere omni affici oportere: itaque sibi duo esse nunc proposita, aut ad voluntatem præfectorum dicere, aut cruciatus omnes & pœnarum exempla

E

omnia

omnia expectare. O conditionem iniquam Judices, o ferociam inhumanam! an magis, an crudelius tyrannus, cujus plenum invidiæ apud vos nomen est, interminari potuisset? Quid tyranno pulso exultat Respublica? quæ nam hæc libertatis restitutio est, si tyrannidem, & eam quidem acerbissimam, in foro palam sunt qui exerceant? si tantum quis peccare potest, quantum qui velit maximè? Neque verò ea solum dixit, quæ diximus, sed re quidem multo plura præstitit. nam cum miser ille sapienter respondisset, nullum æquè supplicii genus esse horribile, ac proditiæ fidei dedecus est, & conscientia: sublimem abripi jussit, & excruciarî suppliciis. Sunt hæc indigna, Judices: atque mehercule non mediocriter pertimesco, ne demisse nimis, ne parum audacter, non graviter, non fortiter, ut causa flagitat, conqueri videar. Nam cum ille summis cruciatibus torqueretur, & in veritate asseveranda semper constantissimè perstitisset, implorabat hominum Deumque immortalium fidem: appellabat præfectorum æquitatem, in quibus nulla humanitatis & rationis effigies unquam fuit: ad pedes sese laxata recte abjiciens, obsecrabat, ut accusatorem adduci juberent, & paribus suppliciis afficerent, ita facile veritatem inveniri posse: facillimè hoc uno intelligi, ipse, an potius accusator à veritate descisceret. Honestissima postulatio, non negligenda, æquitatis & fidei plena. Cum verò illi scirent neminem plane nomen detulisse, Labeonis hoc esse cogitatum, ut in quæstionem datus famulus, vi allata in dominum diceret: vehementius instare, minari acrius, crudelitatis satellites sollicitare. ille tamen dicta affirmare constantius, conqueri liberius, obtestari clarissima voce, judicio se esse circumventum: intelligere jam præfectos esse accusatores, cum alios nunquam adduxerint. Videtis Judices, ut veritatem in profundum detruserint. O facinus indignum, & non ferendum: videtis, ut hominem innocentem dolo malo, nullo jure, nullis suspi-

suspicionum vestigiis, cruciatibus cumularint. Verum cum ex hoc nihil prorsus habeant, quod contra nos faciat, intelligo spe maxima destitutos. Venio igitur ad testes, sed tamen ad hos ipsos iratos, cupidos, tenues, rusticos, à fide omni, à religione remotos: ad hos inquam ipsos, quos modò tam bono jure improbaveram, ut rejecti præclare viderentur. Sed quoniam alios non habent, quos producant, instandum etiam est, diligentius quærendum, acrius explorandum, ut eorum fallacias, & perditos moris intelligere possitis: ne ad plenam & egregiam defensionem quicquam defuisse videatur. Atque illud primùm per Deos immortales à vobis peto Judices, ut majorum exemplo, & sapientum institutis, de accusatoribus, de reo, de testibus diligenter judicetis. Quòd si in culpa Bellantem esse verè quis arguere potest, ego oratione quidem certè nihil obsto: ipse non recusat, hoc comperto, obligari omnibus iudicii poenis, vel gravissimis. Sin autem in hac causa nihil est nisi accusatorum cupiditas, & audacia, præsectorum iniquitas, & crudelitas, testium improbitas incredibilis, flagitamus Judices, ut tanta & tot scelera vindicetis, ut eos vos in hac quæstione præbeat, quos æquum est, & boni omnes jamdiu expectarunt. Videte accusatores cum Bellante veteres inimicitias gerere: cognoscite eorum vitam, intelligite ingenia: cogitate quos testes adduxerint: lustrate obsecro animo an verisimile sit, quod detulerunt. perfacile est vobis, si libet, conjectura rem omnem percipere. Habeo aliquid, & id quidem permagni momenti, quod in animis vestris opinionem inferere possit. Antonius cum ex vestigalibus sesteritia duo singulis annis esset exacturus, quòd Aldellus Placidus quæstor Reipublicæ nomine viginti abhinc annos numos scutatos CCCC ab eo accepisset, contracto ære alieno decrevit Senatus non sine creditoris jactura, ut ex salinis urbanis cadi XXV. unoquoque anno pro ea pecunia darentur. Scitis

vos ipsi præfecti graviter illum tulisse, conquestum apud vos, cum diceret salis se nimium habere, quod decreto municipali singulis annis pro castris & prædiis cadi XL. apportarentur: habere se ex rationibus urbanis cados XXX. qua ratione ergo fieri potuit, si tantum sibi salis erat in urbe, ut ex castro Argiano, & Colonia veteri, tanta præsertim intercapedine, tanto cum periculo, cados quinque in urbem devehendos curarit? O præclarum argumentum: ô egregiam conjecturam: ô acrem ingenii aciem! non possum non magnopere mirari Judices, quàm nullo consilio veteratores isti, in fallaciis diu versati, & exercitati, tam leviter hæc confinxerint. Nam quid dicam de eorum patrono, sine quo nihil commentabantur? verebar ego in hoc homine, ut est summa perversitas, & accusandi usus, fore quicquam ita constitutum, ut maximè in diluendo mihi esset elaborandum. Sed non ita est: nam quid in hac causa obscurum? quid in hac quæstione eloquentiam, aut dicendi exercitationem desiderat? Pudet me de re tam aperta diutius differere apud tales viros. Quid est accusatores? producite jam eos ipsos testes, quibus quod erat ex voluntate vestra dicendum, memoriter recitare iussistis. TESTIMONIUM TOFORI. Verbum interponam: vel is Toforus est, qui apud M. Gorgiam cœnatus, cum Cersino pernoctavit? Is ipse est. Perge jam, dic quod lubet. TESTIMONIUM TOFORI PISANI. Quantum audio, dicit se abhinc decennium Idibus Februariis, cum castrum Argianum versus proficisceretur, offendisse in itinere mulionem: itaque cum eo in villam Bellantis divertisse: fuisse in ea Hyeronem & Sancium, tum institores, qui salis cados duos domini mandato acceperint. Consideremus, obsecro, quibus verbis utatur. quæ enim hæc potuit esse memoria, non rustici quidem hominis, sed nec Themistoclis, aut Luculli, in quibus præstantissima fuisse dicitur, ut in re exigua, & quæ ad

ad se minimè attineret, abhinc decennium meminerit diem quo Argianum versus proficiscebatur? nam ita clarè Idibus Februariis pronuntiavit, ac si heri fuisset dicendum. Addit, domini mandato accepisse. Qui hoc scire poterat? nisi ariolari dicat etiam se scire. Sunt hæc certissima, Judices: quibus corruptelæ suspicio possit significari. Videntur hæc verba prolata ab eo, qui mercede ab accusatore sit adductus. nam quid tam temerè, tam cupidè illa dixisset? Quæ rursus ut refellamus, ut intelligatis nulla jurisjurandi religione in testimonio dicendo fuisse commotum, producamus nunc Hyeronis & Sancii testimonium, quibus iste sal idibus Februariis redditum juratus tam temerè affirmat. **HYERONIS TESTIMONIUM.** Perbono loco res est. diligenter obsecro attendatis, ut eorum dicta conferamus: perbono loco res est. Producito nunc **TESTIMONIUM SANCII.** O rem singularem, Judices. videtis quæ vis, quæ lux sit veritatis? Primo quoque verbo illum mentiri necesse est. dicunt, inuitores abhinc septennium primùm advocatos fuisse, præfectosque negotiis à Bellante: qui ergo ad eos diverti, qui sal deferri potuit, & domini mandato reddi, si tum ibi eos constat non fuisse? si certissimum est, tum Bellantis non fuisse inuitores? quod ex eo intelligite, quòd Hyeronem & Sancium à Labeone in urbem captivos ductos, cum innocentissimos cognovissent, ultrò remiserunt. nam si in culpa esse potuissent, conjecissent in vincula, detinerent in fovea, cruciatibus conficerent. Audiamus nunc alterum veteratorem: atque interea Polenta confide obsecro, & ne me ita acriter intueare. **TESTIMONIUM IONIS COLONIAM ORBITELLENSIS.** Scio nunc Polenta, quare surrexeras, quòd me ita intuebare. est hic, cui patrociniū nunquam defuturum pollicebaris: memini illum esse tuum clientem, cum primùm colonum jam Orbitellensem audivi appellari. is enim est,

est, pro quo re nisi impetrata nunquam conquiesci : sed ut verè & liberè dicam, hæc ipsa verba præferunt hominis perversitatem. nam quæ illa est inscriptio? COLONI JAM ORBITELLEN-
SIS. nisi tua opera ære alieno liberatum dicere : pro quo ut ille referret gratiam, juratus ad accusatorum voluntatem dicere non est veritus? Dicit is, dum triduum in urbe fuisset, in ædibus Bellantiis vidisse à Byrsa mullione clàm servo redditos salis eados tris, quos ex castro Argiano asportavisset. Primùm hoc rogo, si triduum in urbe fueras, qui sciebas ex eo castro sal devectum? quid ergo affirmas, quid juratus dicis, quod te ignorare necesse est? Quid scis in iis cadis si clàm redditi sunt, sal fuisse, vel aliud quidpiam? sed video, clàm dixit, ut hoc ipsum suspicionem faceret. Quomodo verò clàm, si tu quoque aderas? si præsentia hominis infidelissimi non commovebantur? sed huic testi, Judices, non credendum esse, multa sunt quæ postulent. primùm, testimonium est ex conjecturis. deinde quòd constat, illum communicasse cum multis, in quibus est L. Casinovenis : in Bellantem dixisse ex accusatorum voluntate, ut per eos ære alieno liberaretur, ut dominum perderet, cuius jussu in vincula erat conjiciendus : quo incolumi, scelerum conscientia diu horum patrociniò se tutum fore non sperabat. His sic constitutis, quid dubitatis Judices, leges tueri antiquas, emendare novas, commune periculum propulsare, gravi animadversione ab hujusmodi insidiis hosce sicarios deterrere, Bellantem vestra æquitate sublevare? Et quidem certè si hominis summo splendore, summa virtute ratio non habetur, cujus permagna habenda esset : admoneat vos Judices, quæ res una Rempub. vestram augere possit, & civilibus discordiis multos annos perturbatam omni molestia liberare. neque enim aliis de causis ad gubernacula Reip. sedetis, & in hoc consilium delecti estis, nisi, ut cum judicia per vos fiant ad civitatis temperationem, utrunque oculum, & animi aciem omnem

omnem intendatis : vobis nunc integrum est Judices, dispersos, dissipatosque cives convocare, lenire, eorum animis pacem afferre, quos contumeliis oneratos, acerbissimo dolore angi necesse est. itaque malunt in vicis & municipiis rusticanis duriter vivere, quam videre in patria vitam ipsam in sicariorum manu esse positam. Sunt & hi cives vestri Judices, quorum majores hac in arce nati, educati, nunc demum mortui conquiescunt : quorum laudes hic multas, quae dici possunt, nolo ego commemorare, ne ad aliud quidpiam mea pertinere videatur oratio. illud tamen meminisse debetis, si quid in illis prudentiae, fortitudinis, gloriae fuit, quod literis & hominum memoria sit consecratum, id totum vestrum esse : ita quoque & hi qui ex illis nati sunt, si quid eorum majoribus dignum fecerint, hoc omne ad vos attingere : & vobis, liberis, posterisque eorum fore ornamento. Sin autem in rerum inopia, quod bonis paternis uti non possint, quod patria expellantur, quod nulla domesticae dignitatis ratio habeatur, aliquid minus ingenuum atque illiberale admittent, ita ut in eorum vita macula conciperetur, existimate eam ablui non posse : sed ad liberos, posterosque vestros in perpetuum permanere. nam etsi distributa in multos ordines vestra civitas est : genere tamen, & sanguinis communiione sic juncti estis, ut si quis superiora tempora, & nostra haec, majoresque vestros memoria repetat, ex iisdem diversos, ex diversis eosdem prognatos esse dixerit. Quod si ex urbe pulsi, & ejecti, sic honeste & sapienter vixerunt, ut in egestate indignissima, vastatis eorum agris, domiciliis exinanitis, adhuc in officio cives manserint, adhuc instituta vestra sanctissime servarint : decet vos Judices, aliquando eos sublevare, & a molestiis, arumisque abducere : decet vos non deponere memoria, qui viri hi sint, quales majores eorum fuerint, quanta cum dignitate, & omnium existimatione in huius subsellis, in quibus sedetis, confederint.

debetis reminisci humanæ conditionis, & rerum vicissitudinis: posse vos, liberosque vestros, aliquando apud aliquos causam dicere, qui æquitatis, sapientiæque vestræ rationem sint habituri: posse circumveniri ab hominibus improbissimis, quos virtutis vestræ memores fortissimi viri defendant. Quare Deorum immortalium munus, Judices, prospicite, cognoscite, amplexamini: causa hujusmodi vobis oblata est, non vereor dicere ab illis ipsis Diis, quorum in fide vestra civitas est. nam si prudentissimi cives, qui vicis sese continent, viderint oppugnatum à perditissimis hominibus egregium virum, sic præclare à vobis defendi, sic severa judicia fieri, & pœnam in aleatores, adulteros, vexatores bonorum excogitari, moram nullam interponent, quin in urbem redeant, ut civibus gratulentur, sibi gaudeant: hunc Senatorum delectum in cœlum laudibus ferant: quorum opera liberis, conjugibus, proquinquis, amicis restituti sint, advenientibus in Hetruriam Osma & Cova veluti magnis Diis: qui cum mihi tam humaniter adfuerint, ut nihil magis ego desiderarim, sic moleste hominum scelera ferant, ut nihil severius à gravissimis viris sit expectandum: præclare à vobis Judices factum iri arbitror, si in accusatores cupidos, temerarios, in testes ab omni religione & fide remotos, in præfectos iniquissimos, & à veritate longè pecuniæ cupiditate abductos, graviter animadvertatis: ut cum ad Cæsarem, cujus nomen majestatis plenum est, ii viri venerint, ad quem nunt proficiscuntur, de æquitate vestra, de optimo judicii genere, de bonorum defensione, de concordia, & reconciliata gratia civium multa commemorare cogantur, & lætentur suo adventu illuxisse Reipublicæ vestræ faustum & felicem diem.

O R A-

O R A T I O III.
P R O S E I P S O,

Ad Patres Conscriptos Reip. Senensis.

CUm superioribus annis P. C. is de me sermo esset, quem non mea innocentia, & spectata à puero vita, sed omni humanitate exuti adversarii mei esse voluerunt, non magnopere commovebar. Existimabam enim miseris, perditisque temporibus, quibus jura divina & humana confundebantur, boni in situ & squalore jacebant, felicitatis propè cujusdam meæ esse, quòd ab iis contemnerer; quibus ego placere sine magna infamia non potuissem: itaque in meis calamitatibus communi incommodo sublevarbar, & levationem aliquam fortasse afferebam amicis meis, quòd in iisdem rerum angustiis versarer, quibus illi indignissimè premerentur. Nunc cum Deorum immortalium beneficio, & Caroli V. Cæsaris Augusti pietate, per ornatissimum & sapientissimum virum C. Franciscum Sfondratum, non modò color & species, sed etiam succus & sanguis Reipublicæ sit restitutus: & fortissimus vir Franciscus Crassus urbi Præfectus, stet ad bonorum defensionem: quid est P. C. quòd ego me non excitem, atque erigam? præsertim cum uterque istorum in iis disciplinis atque artibus excellat, quas ego semper mirificè colui, & observavi. Té ne ego C. Francisce Sfondrate in loco tam excelsò pulcherrimè sedente, té ne Francisce Crasse ad jus dicendum ab Insubribus usque accersito, oneratus omnibus injuriis, laudator atque imitator studiorum vestrorum, non caput extollam? non animo forti ac magno sim? non eruptione veluti facta, ferrum & manus conseram cum iniquissimis hostibus meis? quos ego,

E 5

non,

non, ut illi me, imperitorum oculis objiciam, sed adducam in illustrium virorum conspectum, qui suffusos animos malevolentia, & invidia gravidos excutere possunt: & facile agnoscere, qui ad maledicendum multum, ad ementiendum licentiæ plurimum habeant in civitate. In hoc enim P. C. gravissimum supplicium constitutum esse arbitror adversariis meis, si, qui sint, à vobis dignoscantur. id si mea oratione fiet, eximiam quandam gloriam consecutus videbor: quod si placulum etiam accesserit, ut pro æquitate vestra, litera ea ad caput affigatur, qua jam diu digni sunt, nihil est quin beatissimam mihi vitam esse putem. Etenim P. C. cum maleficii nulla spes perficiendi & occultandi in civitate vestra sit, nullus maledicto etiam debet esse locus. Quod si ego tam patienter teli istorum quotidiana convicia, spero, me vel ob hoc ipsum vobis non posse esse non gratum, qui rationem semper habuerim dignitatis & æquitatis vestre. Nunc cum effrenata audacia impudentes & furiosi homines sic elati sint, ut de me multa iniquius detulerint, rumores sparserint in civitate, alienave à me conentur eos, quos virtute, officio, dignitate revercor plurimum, quid est quodd me contineam P. C. liceat mihi per Deos, aliquando egredi extra cancellos tam diuturni silentii: liceat liberè audacterque in hoc loco dicere; liceat tandem repugnare impuris hominibus, qui fortunas, nomen, & caput meum nulla privatim læsi injuria indignissime oppugnaverunt. Quod si magni Imperatores, quibus summæ curæ est, ne quid in castris incommodi ex militum discordia oriatur, non modò concedunt duobus legionariis, qui inter se perpetuas controversias habent, ut armis contendant: sed etiam pugnae locum constituunt, vade & ipsi & milites spectare possint, uter utri virtute antefendus videatur: non puto alienum esse à dignitate vestra, si qui ad civitatis temperationem sedetis, adhaeritis veluti spectatores & judices contentionum nostra-

nostrarum. Nam quemadmodum nullam præclaram aliquam laudem habet miles, qui vel ex insidiis, vel sub sarcinis hostem adoriatur: sed bene summam gloriam is, qui pro castris in Imperatoris & totius exercitus conspectu inimicum magnificè incedentem sistit, & inaniter exultantem sternit. Sic apud vos nullo in honore esse debent dolosi isti, & circumforanei obrectatores. At qui in hunc locum ad agendum amplissimum hosce istos tam impudentes provocent, & convincant, justis de causis vobis P. C. charissimi esse debent. Fur, aut rapax aliquis, ficarius, vel lanista, corruptor vel adulter erunt in civitate: sexcentæ sunt leges patriæ, quibus vinculis, verberibus, exilio, morte mulctari possint: in maledicos conviciatores lex nulla à vobis rogata est, nullum edictum, nullum S. C. factum, quo boni sibi cavere queant. Quam ob rem imitari vos decet veteres illos, sapientissimos quidem viros, qui ut horum improbitatem retunderent, coercerent audaciam, tollerent inhumanitatem, dicendi licentiam incredibilem quandam oratoribus esse voluerunt: qui si perversa studia talium hominum gravi & copiosa oratione prosequerentur, minimè causa cadebant, sed erant ob id ipsum etiam gratiosi: vel quòd divinos viros lepos & festivitas sermonis in re seria delectabat: vel quòd nihil magis deterrebat impudentes veteratores, quàm si nossent, timerentque eorum ingenia, mores, vitæque omnis actionem posse aliquando in iudicium vocari. Hi si convicti ab oratoribus essent, ut discerent, quid sit bonis negotium faceßere, lege Memmia pledebantur: de qua ego in extrema orationis parte, si mihi ea benignitate, qua cœpistis, adfueritis, nonnulla dicam. Ego P. C. anno tertio ab urbe Roma ab Hispanis capta, cum omne Latium arfisset bello tetro & calamitoso, & pestilentia inopiaque frugum Hernici mei laborarent, & tribus urgentibus malis vastati agri, villæ suceensæ, urbes affiduis

assiduis funeribus haustæ essent , in Hetruriam veni. rebus enim integris acceperam , præstantissimis artibus , & omnium disciplinarum genere pulcherrimè hanc Italiæ partem esse exornatam. In qua cum pedem posuissem , sensi eadem miseranda temporum calamitate , iisdem atrocissimis fortunæ fluctibus , qui Latinos & Hernicos populos absorbuissent , afflictam fuisse civitatem vestram. Neque enim Philosophos eos comperi , quos ut audirem , tanto cum desiderio veneram : non Poetas , non Oratores , quales hic esse dicebantur : quoddam vel morbo fuissent absumpti , vel ab hominibus teterrimis morte affecti. Juvenes per id tempus factiosi , novis rebus studebant : senes civilibus odiis accensi , nihil nisi dirum atque immane cogitabant : duo tantum optimi , & illustri & præstanti ingenio juvenes , veluti divina quædam lumina extinctis cæteris elucebant in civitate , Bartholomæus Carolus & Bernardinus Bonoinsignis , quos gravitas , integritasque morum , & studiorum similitudo arctissimè conjunxerat. Ubi enim nullam præclaram aliquam operam Reipublicæ vidissent se posse præstare , contulerant sese ad eas artes , quæ verissima solatia sunt humanæ vitæ : in quas dum tota mente incumbimus , nullus prope nobis sensus est præsentium malorum : quoddam perceptio magnarum rerum incredibili dulcedine animos perfundat , ut quicquid ea se assuefecerint , nihil omnino sentiant temporum indignissimorum acerbissimam. Hi me abire aventem , omnibus rebus ad perfectionem paratis , precibus & officiis annum retinuerunt : alter enim librorum mihi copiam fecit , quos pater philosophus tota Hetruria compararat : alter nobilissimorum virorum , qui tum in castellis & municipiis sese continebant , familiaritates adjunxit : in quibus fuit fortissimus vir Antonius Bellantes Petrini F. cui dies cum esset dicta ab iis qui antiquissimæ familiæ gloriam , clarissimi viri nomen & fortunas delere conabantur , scitis P. C. quanto cum peri-

periculo, qua pietate defenderim civem vestrum. Id primum mihi causa fuit omnium incommodorum: id in me multos concitavit, quo vel uno omnium civium animos conciliatum iri sperabam. Quod si in me tam duri & iniqui sunt homines, qui ab improbis circumventum civem defenderim: quid facient illi, qui socios & amicos populi Senensis spoliandos & opprimendos curarint? Et miramini P. C. quid sit, quod patronus aliquis, quem vos in vincula coniecistis, cum ex sanguine & miseriis civium & oppidanorum incredibilem opulentiam compararit, nunc restituta Republica habeat defensores principes civitatis? Quod non eo dico, ut in aliquem vos incendam: sed ut facile intelligatis, quam vir bonus esse possit is, qui inensus mihi sit ob optimi viri defensionem. Nam cum eo tempore, quo Antonius accusabatur, Osma & Cova senatum coegissent in ædibus Spannochiis, ut omnibus sententiis absolveretur, cumque testes à me præclarè fuissent rejecti, ægerrimè in primis ferebat optimi viri laudem Otho Melius Cotta, vulgi quidem opinione, quod hominum amplitudinem non egregiis animi dotibus & liberali ingenuitate, sed divitiarum affluentia, & magistratuum muneribus metitur, homo amplissimus: existimatione autem eorum qui nihil minus quam vulgi opinionem sequuntur malus, arrogans, furiosus. Is ubi omnes qui aderant tam humaniter propensos in Bellantem videt, tanquam jubatus draco, malè capillatam cerviculam illam suam jactare, emissitiis atque ardentibus oculis me intueri, contorto pallio sudare, atque ut est homo vafer, Hispana lingua loqui cœpit: credo vel ut heroas illos Hispanos abalienaret, vel ne quæ ipse objiceret diluere ego possem: cujus linguæ cum essem non omnino ignarus, accepi quicquid in Bellantem evomisset. Aiebat enim, arcem Antonio esse munitissimam, id Reipub. minimè expedire, præsertim cum ea arx scelestissimo cuique esset aper-

apertissima & perhospitalis. Ad eam orationem ego cum Osmae & Covae conversos animos esse vidissem, nolite querere P. C. quam me amicitiae studiis currentem, religio quaedam incitaverit pietatis. arcem Antonio esse fatebar à patruo exaedificatam: id verò expedire Reipublicae, quòd in finibus sit, quae excursions impediri, bellum percommode in agro alieno geri, auxilia commeatusque perfacile subministrari possunt: haec qui Reipublicae noceant, me non videre, nisi civem fortissimum & integerrimum vivere, liberos bene eductos atque educatos in tuto esse, Reipublicae noceat. caetera quae objecisset, ad invidiam, ad livorem, ad malevolentiam spectare: quae si falsa essent, vel ex eo liquere, quòd inimici Bellantis cum coelum & terras miscuissent, ut gravissimè accusarent, & ea in re fuissent diligentissimi, quae tamen Melius Cottae objecisset, non detulissent. Quid hoc est? quis putet illos rem tantam fuisse praetermissuros? quid per Deos in cadis salis quinque accusationis summam posuissent, si capitibus accessiri posset is, quòd hostes Reipublicae iudicatos arce recepisset? Hoc argumento cum illorum voluntates reconciliaissem, & Cottae rabiem eluissem, difficile dictu est, quanto ille in me odio exarserit, quam omni tempore animo inimicissimo fuerit: à quo cum ego non caverem, & odii causam propè omnes ignorarent, facile fuit homini furioso & loquaci flabellum illud seditionis, pestiferam linguam suam in me acerrimè exercere. Nec sum dubius P. C. perexiguam vobis videri iracundiae causam fuisse Othoni, vereor ne quid à me effingi & infimulari putetis, cum praesertim is habeat religionis opinionem. Utinam P. C. ut vestitum purpureum, ut corporis incessum, ut oris habitum, ut contumaciam in vultu cernitis: sic inanes cogitationes, sic arroganciam, sic ostentationem, sic spiritus illos animi feroces videre possitis. nihil est illo superbius, nihil magis tumidum atque inflatum.

Ita-

Itaque si quis roget, & quæ animo concepta habet, ex ore excidant, Quis sapiens est ex senatoribus? peream nisi, Unus, inquiet, Otho. quis summa nobilitate & gratia? Melius: quis dignus, ut regnum in civitate obtineat? Cotta respondebit. Quam ob rem non est mirandum, si cum liberè, audacterque dixissem pro innocentissimo viro, putarit me propè majestatis accusari oportere, quod parvam rationem habuerim ejus excellentis cujusdam dignitatis. Itaque superiore anno cum juvenes qui ad præclara studia liberalium artium temporibus intermissa sese referre desiderabant, ab Octoviris gymnasii præfectis petiissent, ut curarent à me interpretatione aperiri libros oratorios, rescissetque id Otho: quid creditis? vetus atque inexpiabile odium non effervuisse? non solet ita ille gerere inimicitias P. C. ut oblatum lædendi tempus amittat, qui non idoneum non solet omittere. Homo est, ut scitis, à puero factione infectus, à litteris propè alienus, ingenio tamen versuto & acri in rebus gerendis: hinc ad religionem, non quæ Dei pio veroque cultu continetur, sed ad eam quæ superstitionem imitatur, animum appulit, quod scilicet sit ad fallendos homines aptissima. de superiore enim loco dicunt, qui in Equitum quæ vocant collegia cooptantur: præcedunt item dignitate Equites, quibus pallium est insignitum nota crucis: quæ si rosea est, longè præit. O miram insipientiam hominum, ô insaniam incredibilem, ut sunt altæ stirpes stultitiæ. pudet me in hæc tempora incidisse, quibus non animi pietas, integritas, spectata innocentia, juvandi alterius desiderium, propensio in Deum, si pura, incorrupta mente & voce eum veneremur, venerandos nos facit: sed torques aureus, sed nota & signum aliquod ejus quod pallio gestemus, à quo tamen colendo vitiiis imbutus abhorret animus, refugit cor, actiones omnes adversantur. Putas Cotta, te Christianum esse, quod in purpura feras CHRISTI signum? cum tamen

CHRIST-

CHRISTI effigiem non mutam, hominem innocentem, gravi calumnia straveris, atque obtriveris. Qui hominem dolo malo oppugnat, is longissimè abest à CHRISTI religione: tu cum à me nullam injuriam acceperis, & ea sis molitus, non sat scio qui in CHRISTI oculis te esse arbitrere. Nam quòd in me falsum crimen veluti venenatum telum contorseris, quòd invideris dignitati, quòd circumveneris omnibus modis, credo te non didicisse à CHRISTO. An tu cum ad Octovirum ædes quotidie ad ementiendum in me ventitares, Hierosolymas ire, vel ad Virginis putabas? cum falsum testimonium diceres, faciebas religione? Quid ni? quòd in mentem veniret, hujusmodi insidiis appetitum olim innocentissimum CHRISTUM? O egregiam pietatem, ô admirabilem religionem. næ si tu ita CHRISTUM colere didicisti, mirum est, ni ut ejus mortem in memoriam tibi reducas, homines innocentes in crucem tollas. Tolleres, tolleres quidem, si quantum furor iste, superbia, iracundia effert; tantum tibi liceret. nam quantum profectò licuit, nihil loci sævitæ, nihil temeritati, nihil dolo unquam reliquisti. Taceo de adolescentia tua: tam longè enim digredi nolo. de juventute verbum nullum, quòd in ea quàm studiosus rerum novarum & horribilium fueris, nemo est qui ignoret: firmata jam ætate, & minimè properante ad prudentiam, quàm te dirum in factionibus præbuiti, consultò relinquam. nolo pluribus prosequi, quod cum in salaria jactaretur Antonius, & ad misericordiam omnium mentes conversæ essent: tu unus inventus es, qui in alia causa, & quidem falsa, miserum atque afflictum implicares. Hæc omnia omitto. ad illud redeo: Non puduit te id ætatis falsum in me testimonium dicere? Accessisti bone vir ad Octoviros: petiisti, ne interpretationis munus mihi demandaretur, homini (ut tuis verbis utar) hæretico: à qua voce, veluti Græca & nova, certè quidem refugio, quòd

non

non omnis mihi tecum sermo sit, homo barbare & vulgaris, sed cum his etiam, qui aures habent teretes & religiosas. Addebas impudentissime, cum Germanis me sentire: de ea re facere te cumulatissime fidem. Quæ verba ab iis qui odium intercedere ignorabant, non pro accusatione, cum hic accusandi locus non esset, sed pro testimonio accepta sunt. Conveniunt mane Octoviri, refertur de interpretatione. tum Scipio Gabriellus, amantissimus olim mei, ab impuro hoc homine abductus, orationem habuit in me parum honorificam. singulis propè verbis Othonem appellabat, atque id extra modum: quodd (ut aiebat) dixisset Cotta, sibi pergratum fore, si nominaretur. Parum erat Othoni, P. C. si me læsisset: volebat ut ego etiam id scirem, & propterea nominari. Quid ita? recognoscite hos spiritus: volebat, ut ego me ad ejus pedes abjicerem, quoties eum in foro viderem tremebundus, vel obmutescerem, vel egomet mecum: Hiccine est ille, qui Bellantem, qui me, quem Octoviri, quem Senatus? Quàm vellem Cotta, ut ego tuum, tu contrà meum ingenium noffes. Eloquentiam, eruditionem, sapientiam Senatoriam amare, laudare, admirari soleo: arrogantiam, ostentationem, cogitationes istas inanes ita semper odi, ut in quibus hæ sint vel mediocres, cum iis consuetudo mihi nunquam esse potuerit. Tu cum illorum nihil habeas, his postremis abundes, in animum induxti, à me posse coli & observari? Viros ego graves, integros, veritatis cultores, in Deorum propè numero reponendos censeo: ex mendacio compositos, impudentes, leves, homines vix puto appellandos. tu vel illorum, vel in horum grege sis, age nunc videamus. Dixisti haud dubitanter, me in ea hæresi esse, quæ de religione male sentiat. Obsecro te, Apollo Delphice, quotus hic annus est à causa Bellantia? Quorsum hoc? noli quærere. quotus hic annus est? decimus. Quid tum? Cum de sale,

F

de

de arce ageretur, attinebat id ad religionem? irrides? Non hercle, non attinebat. Post eum diem fuit ne unquam tibi mecum sermo abhinc decennium? Obtundis. quasi verò de opera publica deceat Senatorem aliquid detrahere privato colloquio. Scio ego, vos magnos viros hominum privatorum sermonibus nolle illigari: num per id tempus legisti aliquid eorum, quæ à me scribebantur? Quid mihi cum tuis scriptis? quanti verò putas te à me fieri? ne pili quidem. At veritatis lucem, at testimonii religionem, at Deum ipsum revereri debebas. Tu eum hominem, qui cum tibi nullus sermo unquam fuit, accusas de re, quæ nisi multa disputatione, multo sermone, sine firmissimis asseverationibus cognosci non potest? Difficillima una omnium est dijudicatio, in qua non verba ipsa, sed animi sensum perpendimus. Etenim si voces eadem nunc in bonam, nunc in malam partem accipi possunt, & propterea difficultatem afferunt, quid putas de animi sensu? quem unum ex rebus omnibus cognitu difficillimum esse, omnes sapientes dixerunt? Verba ipsa aut audis, aut scripta vides: animum nec vides, nec audis. In nulla autem facultate fit frequentius quàm in theologia, ut non quid vox sonet, sed quid scriptoris mens significet, attendamus. nam divina animo potius, quàm verbis complectimur: & patres qui ea scripsere, non verborum delectum, sed haustus quosdam è sempiternis illis mentibus constat fuisse secutos. itaque difficillima omnium dijudicatio est de theologia. Tu cum fabellas Hetruscas legeris, & poemata imperitorum, tantum tibi arrogas, ut vendices disciplinam sapientiæ? nam si non vendicas, quid potes de ejus partibus difficillimis judicare? Non est hæc ars, veluti aliqua humilis, in qua manus etiam accedit, ut pictura, ut topiaria: quam si quis facere nesciat, discernere tamen potest, quid in ea vitiosum sit. tota hæc anceps, lubrica, periculosa est, iis etiam qui in ea multos annos sunt versati. Cum Germanis me sentire dixisti.

DM

Dii boni , quàm hoc etiam vulgare est. an putas omnes Germanos veluti in eundem fasciculum alligatos ? an omnes malos ? nescis , ut alios omittam , in iis esse Divum Cæsarem , & Ferdinandum Augustum , natos patre Germano ? itaque cum mihi opprobrii causa Germanos objicis , non sentis miser , in quas salebras incidis , in quos impudentissimum istud os tollis. Si sentire me cum Germanis theologis vis dicere , istuc quoque perplexum est. nimirum in Germania theologo nobilissimi sunt multi : neque verò est provincia altera , in qua tam variæ & in omnem partem sententiæ diffusæ sint. quamobrem cum dicis , me cum Germanis sentire , nihil propè dicis. At tua maledicta cum plenissima sint omnium ineptiarum , habent tamen aculeum : & quia abs te profecta sunt , venenum aspersum. Germanos vocas Oecolampadium , Rotherodamum , Melancthonem , Lutherum , Pomeranum , Bucerum , & cæteros qui in suspicionem vocati sunt ? ego verò ex theologis nostris tam stupidum arbitror esse neminem , qui non intelligat & fateatur , permulta esse in his quæ ab illis scripta sunt , digna prorsus omni laude : sunt enim graviter , accuratè & syncerè scripta , repetita vel ex patribus illis primis , qui præcepta nobis salutaria reliquerunt : vel ex commentationibus Græcorum , & nostrorum hominum : qui etsi cum columinibus illis conferendi non sunt , interpretatione tamen non negligendi videntur. In his quæ sunt ex commentationibus sumpta , qui Germanos accusant , Origenem , Chrysoctomum , Cyrillum , Irenæum , Hilarium , Augustinum , Hieronymum accusant : quos si ego mihi ad imitandum proposui , quid obtundis ? quid garris , quodd cum Germanis sentiam ? An si illi sanctissimos viros sequuntur , mihi eosdem sequi non licet ? Mirum profecto est , quàm tu semper nihil sapias. In quibus igitur suspicio subest ? In iis , in quibus firmos autores non habent , sibi que ipsis nituntur : in his

ego neque Germanos sequor, neque eos probō qui sequuntur: id seu Galli, seu Itali faciunt, non sunt ferendi. Quid hoc? intellextin' an tu me in quorundam ineptias abire vis, qui omnia æquē Germanorum benedicta maledicta oppugnant, ut affeuerentur iis, à quibus magna præmia expectant? Auream hic ego paupertatem meam appello P. C. tenuitatem rei familiaris, qua serio triumpho, cum magnificentia & luxurie istorum non confero. Res domi angusta est: at conscientia in animi penetralibus augusta, læta, alacris, quam neque interdium agitant furia, neque terrent noctu tedis ardentibus. Sedeant illi in cathedra, diademata imponant, dibaphum vestiant, textili stragulo triclinia sternant: ego cum tripode iligneo abdam me in bibliotheca: cui satis laneus amictus est ad frigus, linteum ad sudorem, lectulus ad quietem. Atque utinam bone CHRISTE, autor, conservator, amplificator munerum tuorum, ut contemptionem & despicientiam illarum rerum mihi dedisti, ut animi firmitudinem, ne ad voluntatem & sensum, sed ad veritatem loquar: ita mihi pietatem, modestiam, continentiam esse velis: & iis rebus cumules, quas tibi & tuis scio esse gratissimas. Nullæ mihi cum Hispanis, nullæ cum Gallis, nullæ cum Germanis inimicitia intercedunt: nihil ad veritatem interesse arbitror cujâs quisque sit. Laudas (inquies Otho) omnia Germanorum acta? Est profectò hæc interrogationum tuarum tam similis, quàm quæ maximè: respondendum tamen est. Ego quædam probō, quædam non probō. nam ut alia præteream, quòd obsita multa barbarie, obvoluta nonnulla paupertate incredibili orationis, spinosa olim & offusa quædam tenebris, nunc Latinis literis illustrata sint: non modò laudo, sed gratias etiam agendas Germanis puto, qui in ea re fuere diligentes. Jacebant divina studia, strata in cellulis hominum otiosorum, qui licet in sylvas se abstrusissent, ut in hæc incumbere-

rent,

rent, ita stertebant tamen, ut nos in urbibus & vicis audiremus: erecta propè sunt ab istis, cum Caldaicis, tum Græcis, tum Latinis bibliothecis restitutis, typis pulcherrimè adinventis, theologis perhonorifice stipendiis decretis. quæ res clarior? quæ gloriosior? quæ commendatior esse potest memoriæ hominum sempiternæ? Secutæ interim discordiæ civiles, intestina bella, populorum motus, seditio- nes, & mala cætera: quæ cum multis mihi quidem ob charitatem fraternumque animum in Christianos sæpe incredibilem dolorem attulerunt. Quis illa non laudet? hæc non improbet? Est hic bonorum omnium communis sensus. Sic ego vos P. C. sic hos Hetruriæ Soles sentire arbitror. Credo jam Otho, quàm indignè ea de me dixeris, te videre: quo tamen scelere contaminaris, ut expiari vix possit, puto te non videre. Emitte jam è cavea teterrimas belluas illas, non modò solutas à te cathenis & officiis omnibus humanitatis, sed excitatas atque inflam- matas in me vocibus tuis. Quæ feræ tam immanes unquam irruerunt in aliquem, ut monstra hæc tua? Salii, Gallæ, Druides: quàm cucullo, & reliquo vestitu varii & deformes, tam ingenii mobilitate & crudelitate terribiles & horrendi: Dii boni, quibus clamoribus, qua vociferatione in me impetum fecerunt? Jam quidem certè probantur ea mihi P. C. quibus habere fidem nunquam volui, quòd incerto autore ad me rumoribus tantum perlata essent: cum primùm contra me consilia inirentur ad Sebastiani fanum, in specu, in quem multa nocte ex supersti- tione convenerat infinita multitudo eorum quos Joannellos vocant, precibus Othonis trecentos ex istis admotos altaribus per lapidem jurasse, nunquam se lampadas Divis accensuros, nisi prius eorum ope- ra me perdidissent. Ubi devotio est absoluta, ibi tum bellaria data, & mulsi poculum singulis ab Decia- no Legulejo. In qua conjuratione; Otho Meli, si hic cœpta est, ut dicitur, quid lingua illa tua, quid

agebat ? quò ferebatur fluctus ille verborum ? quì tumor erat ostentationum tuarum ? cum male consultus , & benè potus vino , & odio veluti calcaribus concitatus , omnes modestiæ fines præceps esses egressus ? Hic sive conjuratio facta est , sive alibi , nihil affirmo : sunt enim qui ad Observantiæ specum factam contendant. quod certissimum est dico , te autore Cotta , te autore conjurationem esse factam. manè , ut postea comperi , ex trecentis illis XII lecti sunt , qui testimonium dicerent , iidem & accusarent. Ex prima classe , quæ sacerdotum appellatur , tenues homines , sed arrogantes , imperiti , loquacissimi , Sp. Bavius , M. Pierus , Rapidus Volaturnus : ex secunda , quæ est cucullatorum , Hieron. Cianus , Andreas Pansa , Gregorius Primipilus : ex tertia , quæ omnium est capacissima , Otho Melius Cotta , L. Aulætes , C. Cirfa , Alexis Lucrinus , Balbus Rufus Negociosus , Janus Thita Belides : hi ad Antistitem & Præfectum sacrorum post meridiem profecti , qui erat in suburbano , ita per viam fremebant , ut mulierculæ nonnullæ ad fenestram accurrent , & prospectarent sæpe , nunquis ad supplicium traheretur. Erant enim inter eos controversiæ alii me , auditis testibus , mox in ignem conjiciendum censebant , indicta causa : alii , causa dicta pœnam sequi oportere putabant. tum M. Pierus excandescere , pileo devoluto prensare hos atque illos : obtestari theologiæ magistros Primipilum , Cianum , & Pansam , non esse ex dignitate theologorum , si homini ab ipsis accusato spacium daretur ad vivendum : extare decretum , quo jure atque injuria præcipites agi in ignem liceat eos , qui de hæresi accusantur. Hoc clamore Antistes , qui animi causa in villam confugerat , è somno excitatus , puerum vocat , intromitti jubet eos qui vociferentur. Hic Alexis , homo perridiculus , quòd aliquando cenasset apud Præfectum confidens , & se magnifice circumspiciens , primus verba fecit , in quibus nihil fuit præter convicia ,

cia, obtestationes, maledicta. quæ cum objicerentur odiose, atque extra modum, magnis amicitia vinculis contineri non potuit Præfectus, vir sapiens & gravis, quin diceret, concursum sibi videri plenissimum levitatis. Cui cum homo nequam & audax respondisset, Levitatem in accusatione non esse, in qua adessent subscriptores propè trecenti: Hem Alexi, inquit ille, habeo ego sexcentos viros, qui te acerbissimum fœneratorem vel jurati dicunt, nihil tamen eorum accusatione sum permotus: utrum tibi bene, an male fecisse videor? Obmutuit nebulo, veluti qui sibi esset conscius, qui sciret non mentiri Præfectum: miserum esse intelligebat negare, turpissimum confiteri. Cum in eo stupore esset bellua, cæteri ad pedes provoluti religionis nomine obsecraverunt, ut decreto agere liceret. Id ubi impetratum est, testimonium singuli dixerunt: in quibus cum iliberaliter & inhumanè quidam se gesserint, non potui P. C. non mirari, C. Cirsam, optimi viri filium, optima quondam puerum spe præditum, summo loco, & honestissimo ordine natum, tam leves, tam vulgares, tam ineptos homines fuisse secutum: quàm vereor, ne patri infelicissimo vulnus refricem, qui de filio his præstigiis actum putat. Quid de fratre humanissimo dicam? quid de domesticis omnibus? qui veluti infatuatum noctes diesque lugent? Nam quæ (malum) Cirsa non modò vestitum & cultum corporis, non modò vultum & incessum dignum homine libero, sed vegetæ mentis aciem, & ingenui animi sensum omnem furia tibi ademerunt? hujus tuæ insanis testimonium, nullum est evidentius, quàm quod in me dixisti testimonium. in eo recognosce te, si potes: statue tibi reddendam rationem eorum quæ dixeris, quæ feceris: adjuvabit ea res non nihil fortasse ad respiscendum. etenim quòd accusationem meam, à quo nunquam læsus fuisses, gloriae tibi fore putasti, requiro ego probitatem abs te civilem: quòd calumniarum fueris perstudiosus, desi-

dero religionem : quòd jam annum ultrò citroque cursaris cum larvis istis , opto mentis tibi constantiam , & sanitatem. nam quid illud est quòd cum Primpilo & Piero , à Præfecto sacrorum literas tanto studio efflagitasti , quibus sollicitares inimicos meos ? quid item illud ? quòd tabellarios publicos ad inquirendum Volaterras & Florentiam mitti volebas ? quid quòd invidiæ plenas istas ipsas literas , & nuncios Præfecti nomine misisti ? Agnosco , ut dicam tibi , non stupiditatem , sed malitiam ingenii tui : nihil me fallis : ignaviæ & simulatæ simplicitatis involucro vultum obtexisti. at in pectore doli , fraudes , fallaciæ subsident semper in excubiis. & quidem ut viri boni sapientia & integritate omnia optima de Diis hominibusque constituuntur : sic mali hominis insania & malitia , jura divina atque humana perturbantur. Quòd si homine stulto & improbo in terris nullum monstrum est perniciosius : ego te nihil pejus arbitror esse in civitate , quàm religionem illudere , & clandestinis consiliis capite oppugnare scias & possis tam juvenili ætate hominem innocentem. Athenienses puerum damnarunt , quòd coturnicum oculos erueret : suspicati , si adolevisset , multis illum exitio futurum. Quid de te sapientissimi viri existimare debent ? cui vix egresso à pueris , cum primùm licuit , bello indicto bonis artibus , inscitia literarum inertiam , inertia improbitatem , improbitas audaciam , audacia furorem , & lædendi cupiditatem incredibilem attulit : ut non modo quemvis lædas , sed in lædendo putes positam pietatem : edoctus à L. Aulcete , qui vultu demisso , & voce humili , quamvis flagret ardore cupiditatis , ita ut paratus semper ad litigandum à Curia foribus divelli non possit , præbet tamen opinionem sanctitatis. quem secuti alii , quibus desidia , stupor , torpedo fecit ut mali essent poetæ , pessimi oratores , philosophi ineptissimi , ætate propè consumpta in literis , desperatis rebus immiscuerunt se multitudini huic imperitorum , cum qui-

quibus laudem consecuti sunt : egregiam verò laudem , quòd autore Aulæte damnarunt Juris civilis scientiam , & Medicinæ artem , & Liberales disciplinas : ementiti se id facere judicio quodam præstanti , quod necessitate faciunt , ut hoc integumento ignominiam occultent , & ingenii hebetudinem. Quem admodum mercatores , qui emptionibus & venditionibus malefactis , ubi neque fœnore neque versura solvere possunt , religione simulata cucullati fiunt. Hoc hominum genere nunquam quicquam injustius , qui veluti *Æsopi vulpecula* , omnibus ornamentis carere cæteros vellent , quæ ipsi consequi non possunt. Concurritur vulgò ad bibliopolas , acervi librorum auctione constituta venduntur. Quid hoc est P. C. ? deseruntur studia liberalium artium , adolescentis otio lasciviunt , juvenes per forum vagantur : quorum consilio & commento ? Quærite , quærite P. C. Gloriat *Alexis Lucrinus* , se hostem esse facultatis Poeticæ , homo impudens , & incitus : qui , *Phæleucium* qui scribant , omnes putet esse poetas. eludit juventutem hic nebulo argumento *Berniæ* hominis vulgaris , & insanissimi , quòd magnorum Poetarum fata mortis indignissima fuerint : quasi verò principes oratores *Sardanapali* vice mortem obierint : quasi verò imperatoris mortis non sint præclaræ. At quoniam homo audacissimus & ineptissimus theologum se profitetur : rogo , qua morte affecti sint sanctissimi viri , qui *CHRISTO* testimonium dederunt ? qua *CHRISTUS* ipse ? quo nihil melius , nihil sanctius in terris fuit. Movet hic mihi risum , quòd tanto studio magistrum secutus est , qui multis annis eum nihil sapere docuit. nam quòd *Socraticos* philosophos sectatur , movet mihi stomachum potius quàm risum. A quo verò binis centesimis fœnerari didicerit , non fat scio. Jani tamen *Belidæ* tam repenti amicum esse factum , non possum non valde mirari , qui versibus octo *Thuscæ scriptis* poeta appellari cupiat , & velit. De Balbo,

bo, & Spurio, non multis agam: quorum alteri ob insaniam cathenas injectas sæpe vidi, alteri egestatem objicere possum domestico lenocinio sustentatam. Quid de Panfa & Ciano dicam, furacissimis hominibus? qui superiore anno à me in judicium adducti ob helluatam pecuniam, quasi talione mecum agere voluerant. At innocentia oppugnari potest, convinci non potest. Latrocinium nihil est quod obtegat, & excuset. Indignum facinus, duo monstra religionis vagari tam liberè in civitate, us exhauriant domos, & furentur impunè. Horum cum ego nomina detulisset, susceptas mihi sensi inimicitias cum cæteris cucullatis, qui veluti fues, uno læso gregatim ingruunt universi. Et quoniam hæc facta potius, quàm ficta, vobis videri volumus P. C: actionis libellum, testium tabulas, subscriptorum chirographa produximus: ut levitatem accusatorum, testium improbitatem, subscriptorum impudentiam cognoscere possitis: à quibus accusatio non pro religione, sed religio pro accusatione suscepta est. Quæ verò à nobis dicta sunt, & disputata, in eodem libello inclusimus: ut quivis intelligere possit, ad omnia accuratè fuisse responsum. de quibus egissemus in Senatu libenter, nisi à forensi sermone abhorrent quidem illa, & novum quoddam dicendi genus postularent, quòd theologi alia propè lingua loquantur. In iis de serie & ordine ex omni aternitate fluenti: de Republica ante mundi principia designata, constitutaque à Deo, cujus dux, autor & moderator unus est CHRISTUS: de lege abrogata, & gravissimo jugo servitutis differuimus tantum, quantum tempora hæc misera in quæ incidimus permiserunt, non quantum certè optabamus, quòd in iis aperiendis locus nullus sit periculo vacuus. sunt enim homines acervi, duri, criminosi, apud quos ne parens quidem & Deus salutis nostræ CHRISTUS, omnium gentium, omnium populorum Rex, omnì ex parte laudari potest: cujus ex morte quanta com-
moda

moda allata sint humano generi, cum hoc ipso anno Thuscè scripissèm, objectum fuit in accusatione. Quid hoc indignius dici, aut excogitari potest? A Jebam ego, ab eo in quo divinitas inesset, vita cum sanguine pro salute nostra tam amanter profusa, nihil nos debere de cœlestium voluntate dubitare, omnia nobis tranquilla & quieta posse polliceri: affirmabam ex monumentis vetustissimis, & certissimis, finem malorum esse factum, notam omnem deletam iis qui animo in CHRISTUM crucifixum conversi, ejus fidei se permitterent, acquiescerent promissis, spe pleni haberent in uno, qui fallere nescit opinionem. Hæc ita amara, detestabilia, execranda sunt visa XII illis, non dico hominibus, sed feris immanissimis, ut scriptorem in ignem deturbandum censerent: quæ poena si mihi subeunda est pro testimonio dicto, quod testimonium existimari illud volo potius quàm libellam, nihil est me beatius P. C. neque enim puto Christianum esse hoc tempore in lectulo mori. parum est accusari, & deduci in carcerem: virgis cædi, recte suspendi, insui in culleum, feris objici, ad ignem terri nos decet, si his suppliciis concilio in lucem est proferenda. Quod nisi indicto concilio spes bonis injecta esset, negotium felix & salutare à Pontificibus, à Cæsare, à Regibus unà susceptum iri, ut magnis concursibus omnium gentium, omnium nationum celeberrimi conventus peragantur, desperaremus omnino tantarum perturbationum finem ullum unquam futurum: desperaremus posse fieri, ut sic ista districta in omnes scriptores, de manibus eorum extorqueatur, qui vel levissimis de causis crudelissimè ferire didicerunt: à quibus appetitus fuit aliquando vir omnium sanctissimus & integerrimus, Sadoletus meus. qua re nihil multis annis sol vidit indignius. Horum, horum vulgarium & imperitorum hominum opera P. C. Bernardinus Ocellus, vir dura illa ac horrida vita, admirabili illa abstinentia istis ipsis diebus accusatus, quod vos non valde

valde erectos videret ad se defendendum & sustentandum, de fuga consilium cepit: nunc civis vester Italia omni (quod magno cum dolore dico) expulsus, & eiectus, in remotissimis ab Hetruria nostra locis vagatur solus, & peregrinus. quæ littora, quæ sylvæ, quæ oppida fortunata non sunt, quæ ille attingerit? quos homines fore putatis eos, apud quos ille diutissimè commorabitur? qui fructum capere poterunt ex consuetudine viri excellenti ingenio, & summa animi humanitate temperati. Nulla gens tam fera est, nulla tam barbara, nulla tam immanis, quæ ejus oratione flecti non possit. Fatis fortasse volentibus (utinam id eveniat quod ego auguror) in eas oras profectus est, quæ disceptæ, divulsæ, conquassatæ sunt varietate opinionum, ut qui à Christiana regula aberrarunt, redeant jam in viam, & veritas locum in quo conquiescat tandem reperiat. Vultus vestri me invitant P. C. ut hæc cum lachrymis dicam: cogarque ipse mecum cogitare, quantum eloquentiæ amisit Hetruria, quantum solatii universa Italia, in cujus urbibus florentissimis & celeberrimis, magno plausu, concursu ingenti populorum, summa admiratione colebatur hujus viri incredibilis quædam & divina virtus: hunc in illo exilio fuga trepidum, plenum squaloris, titubantem atque afflictum. Non committam P. C. ut diutius vos angam querelis, & mihi sæpius manus afferam: hoc tantum dico, à vulgaribus & imperitis hominibus illatum fuisse vulnus Ocello vestro, qui & mihi plagam infixerunt: illud in memoriam redigo, posse nunc vos per sententias vestras restituta lege Memmia civem vestrum ulcisci, hospitem innocentem sublevare, magnam turpissimorum hominum manum, perniciosam sentinam Reipublicæ ex urbe exhaurire. Nam peropportunè accidit & innocentia mea, & fortuna vestra P. C. ut sese ipsi bonorum hostes incluserint, atque implicarint: lædendi cupiditatè ed progressi sunt, ut neque retro regrediundi,

diundi, neque ulterius procedendi libera facultas datur. Quid ergo est? inciderunt in S. C. Turpilianum. jam anni extremum est, qui fuit totus ab adversariis in accusationibus & testibus comparandis consumptus: si quis est, qui aliquid ab iis prætermisum putet, quò minus iniquissimum judicium conflaretur, vehementer errat. neque enim aut studium in accusando, aut tempus in inquirendo defuit: gratia verò & opulentia ita pugnatum contra me est, ut sæpe in triuis adversarii dicerent, hominem inopem & desertum duobus his tormentis percussum stare non posse. Quid Otho Melius Cotta magnis opibus, quid L. Auloctes, qui sermones contra me semper tempori aptos ferit, non impetrasset cum gratia? quid cæteri assequi non potuissent, florentes amicis, cognatis, propinquis? quas urbes, quæ oppida non adierunt, ut modis omnibus obruerent? Testor ego hic te C. Francisce Sfondrate, quem pro eximia tua virtute, summisque honoribus, quos à Cæsare, quos à Senatu, quos à populo Senensi adeptus es, honoris causa nomen: appello te Francisce Craffe, præstantissimum virum, summa fide, summa pietate: quàm homines isti magno numero convenerint, ut utrunque vestrum in custodia salutis meæ diligentem abducerent, atque abalienarent. de Antistite nihil dico, à quo istorum opera constat scriptas literas, ad inimicos meos sollicitandos, in me quidem parum honorificas: omitto cætera. ventum est ad judicium, in quo testium mendacis cum omnia conspersa viderem, petii per hunc ipsum conservatorem otii & quietis communis, ut quæ testes dedissent, ea coram potius me præsentem dicerent. honesta quidem postulatio, non negligenda, præsertim cum à tali viro exponeretur: tandem admissa est, recepit Præfectus sacrorum. si venire nolissent, cogi poterant: venire noluerunt, coacti non sunt. quid hoc est, si non injuria est? cui facta est? nihil dico: nullam sentio fidei habitam rationem. at hoc quoque parum est. allato libello de

CHRISTIANI

CHRISTI morte repetitum est testimonium à Volaterno : falsum est inventum. quid tum postea ? nihil est, ego ob CHRISTI laudationem accusatus toties, vocatus toties, ejectus toties, capitis propè fui condemnatus : Volaternum ob tantum scelus nullæ pœnæ secutz sunt. provocati à me accusatores, venire noluerunt : testes pugnantia locuti, fugæ sese mandarunt. ut sint tutò, in arce Cirfarum sunt : in finibus tamen vestris. quid hoc est P. C. nisi insolens, nisi turpis, nisi foeda iudiciorum species ? actionis libellum habetis, testium tabulas, chirographa subscriptorum. illi ut subterfugiant, rejiciunt sese ad instituta civitatis, ad plebiscita, in quibus nihil est in accusatores. At verò si quid à me dictum, factumve esset, Pontificum decretis agere illis contra me licebat : cur mihi non liceat legibus agere Imperatorum ? in quorum fide civitas vestra est, & fuit semper. Nunquam effugient hodie, si aures animosque intenderitis in S. C. Turpilianum ; Quid enim illud ?

**CALUMNIÆ CAUSA PUNIUNTUR,
QUI IN FRAUDEM ALICUIUS LI-
BRUM VEL TESTIMONIUM ALIUD-
VE QUID CONQUISISSE, VEL CON-
SCRIPSISSE, VEL IN JUDICIUM
PROTULISSE DICUNTUR.**

Quid item illud ?

**QUI SUBIECISSENT ACCUSATORES,
AUT SUBIECTI POSTULASSENT.
NEC PEREGISSENT REOS, QUIQUE
CHIROGRAPHUM OB ACCUSAN-
DUM DEDISSENT.**

Tcr-

Tergiversari non licet, perge.

ET QUI ACCUSATIONEM SUBMIT-
TIT, AUT QUI INSTIGAT, AUT
QUI MANDAT ALICUI.

Calumnie causa conscriptus est accusationis liber, testimonia conquisita sunt, chirographa ob accusandum data: accusatores subjecti, reum non peregerunt: similitudo supplicii, quo affici reum oportebat si convictus erat S. C. calumniatoribus poena est constituta. Magno odio dignus existimatur, qui temerè ad improbam accusationem accedit: reo absoluto, lex Rhemia de accusatoris consilio incipit quærere, Memmia de nota inurenda accusatori: quarum altera vix ipso nomine nota est Jurisconsultis, altera omnino ignota, sed pro civium quiete tam necessaria, quàm quæ maximè. in qua civitate non erat Memmia, nunquam discordiæ, nunquam deerant bella civilia. accepta enim ob accusationem injuria irritati animi non conquiescunt, pungit dolor, urget memoria, ardet cor, gliscit ira: ad quos motus sedandos nihil est prius, quàm Memmia, per quam defendendo & ulciscendo contumeliam ab innocentibus propulsamus. Turpiter accusatus es? honorificè es absolutus. ab improbis fuisti oppressus? à bonis levatus es. jacuisti in squalore & situ? positus es in illustri civium conspectu, crimina quæ objiciebantur diluta sunt omnia: noli queri, evome virus acerbitalis, quiesce jam: accusatoribus nota est iniusta, quam nulla unquam delebit dies. Magnæ sunt hujus generis consolationes P. C. quarum expectatio, quòd de æquitate vestra non dubito, me miserum atque afflictum jampridem sustentat. Nam quòd fortissimi homines Collini, à quibus honestissimè sum ornatus cum publicis litteris, ingenti concursu venerunt, est sapientiæ vestræ non aspernari. non videtis

tis in fronte, in oculis, in vultu denique toto studio, desiderium, ardorem defendendi municipis fui? neque mehercule tam multis ego in Senatu egissem mea causa, nisi illi magnopere efflagitassent: quod non de dignitate unius hominis in oppidum ascit, sed de toto municipio agi putant, de necessitudine inveterata, de commercio, de usu cum patribus vestris, quibus cum benevolentia & officiis sæpe, de finibus nunquam est certatum. Adest Bernardinus Francifconius, civis optimus & integerrimus: adest jurisperitissimus Hieronymus Bandinellus Ghini filius, summi vir officii, summæque probitatis: adest Petruciorum omnis familia nobilissima: adsunt Tancredi, Placidi, Malevoltæ, præstantissimi cives: adsunt Thorii, Fungarii, Sylvani, qui calamitose Reipublicæ vestræ tempore domo egressi cum uxoribus & liberis, in hoc oppidum se receperunt, in iis sedibus servarunt: à finitimis omnibus destituti, omnibus rebus adjuncti sunt à Collinis, qui per quingentos propè annos patres vestros sæpe civili bello fugientes, suis armis texerunt: neque verò est oppidum alterum in Hetruria, in quod æquè profugiant cives vestri, tanquam in portum. itaque quod mea sponte non facerem, municipum meorum jussu facere cogor, quorum nomine amicissimè à vobis repeto vicissitudinem officiorum, quam illi in mea dignitate tuenda positam putant. Adsunt germani fratres, honestissimi optimique adolescentes, Faustus & Evander Bellantes, qui sic me intuentur, ut & lachrymas eliciant, & ipsi tenere non possint: dolent me in odium tam acerbum incurrisse ob patris, ob familiæ defensam dignitatem, ob servatas fortunas eorum, ut ego perirem. quod verò sæpe receperint, relaturos se aliquando gratiam: nunc tempus venisse vident, eam ut per vos referre possint, cum lachrymis deprecantur. Quid me angis pietate ista tua vir Bono, & virtute insignis comes, & dux studiorum meorum? utinam ex Hetruria abeun-
 tem

tem nunquam retiniffes, non utique nunc laborarem : amiffio Caroló poft illas lachrymas, non vidiffes etiam jacturam nominis mei, non prenfares hos atque illos, non rogares pro misero, quem in tua patria ornatum & florentem effe voluiffi. Hem, quid tu quoque uxor huc ingreffa es cum matronis honeftiffimis & fanctiffimis, ut te ad Senatorum pedes abjiceres cum liberis mutata veste? hem mea lux, mea vita, anime mi : abi domum, liberos educa : nunquam iis fponfore CHRISTO deerit pater. excipe iftam, age focrus, præ dolore miserè exanimatam, reduc fi potes, amove causam lachrymarum. finite obsecro me gratias agere optimis viris, qui in extrema fortuna non deseruerunt. Nam quid cum manu lectiffimorum hominum, & fortiffimo fratre adftas, ornatiffime eques Camille Chisi? ut opera adversariorum inclinatum & labentem, tua virtute fulcias & sustineas? magnam mihi spem facit splendor iste dignitatis equestris, & robora ista populi Senensis. Quid Egidi pater, cum Augustinis theologis, hifce magistris sanctitatis, pudoris & modestiæ? jurè ego vos semper colui, & observavi. Quid tanto numero juvenes eruditi & eloquentes in Senatum veniffis? veluti accusaturi eos, quorum opera jam annum intermissa à vobis sunt studia literarum. Agnosco ego pietatem & observantiam studiosorum : deprecantur hi vos P. C. & obtestantur per fortunas, per liberos vestros, ut cujus monitis & præceptis septem annos secuti sunt studia liberalium artium, ejus vos existimationem & dignitatem à disciplinarum hostibus defendatis. Nam quòd altera ex parte nocturnis concursibus simulata religione in specus factiosi homines conveniant, vulgò conjurationes fiant, credo vos consulturos Reipublicæ. Hic, hic dies P. C. declarabit, qui sint sensus animorum vestrorum.

G

ORA.

O R A T I O I V.

DE

LAUDIBUS ELOQUENTIÆ.

Ad Lucenses.

Etsi me pudor, quem mihi natura tribuit, satis commonere poterat, ne in hunc locum, qui eloquentissimis & eruditissimis viris semper patuit, omnino descenderem: fecit tamen beneficii vestri magnitudo, & proximo delectu declaratio animorum vestrorum, ne obscure aut tacite à me ipso reposcerem rationem officii mei. Nam cum mihi non amicitia, non consuetudo, non usus intercederet cum homine Lucensi, non hospitium aliquod esset in civitate vestra: & ea fuerit humanitas, ut neque privato, neque obscuro, sed clarissimo lectissimorum civium consensu, summa cum dignitate munus mihi delatum assignatumque sit, quantum ego virium mearum tenuitate sustinere vix possum: sic agendum esset, ut si non disertum & eloquentem, præstarem tamen me & memorem & gratum virum: testatumque apud animos vestros relinquerem, & quantum vobis debeam, & qualem de benignitate vestra animo conceperim opinionem. Quò enim minus ea in me esse video, quibus tam honorificè invitari potui in civitatem: eo magis in vobis esse intelligo, quæ præclare quidem apud omnes de laudibus vestris dicuntur; quibus ego adductus, multos jam annos colui & observavi Rempublicam vestram. itaque antequàm ego vos vidissem, amabam, habebamque animo comprehensas imagines fortissimorum & gravissimorum hominum: cumque superioribus proximis literis acceptis venire ad vos constituissem, existimabam me ad Brutos, Decios, Catones esse iturum: in eam deni-

denique civitatem , in qua cùm cæterarum artium liberalium , tum eloquentiæ studia pulcherrimè colerentur. Est enim vetus opinio hominum , eam dicendi vim , quæ eloquentia dicitur , apud vos maximè vigere : quòd ea certè nusquam melius verferetur , quàm in libera civitate : nusquam omnibus ornamentis incedat , nisi in bene constituta Republica. Etenim si ejus sive artis , sive scientiæ , sive facultatis principia vestigemus , si incrementa , si summum locum , in quo visa est aliquando consistere : reperiemus in optima Atheniensium civitate ortam , educatam & perfectam : unde leges & Reipublicæ imaginem aliquam accepit , qui rerum potitus est populus Romanus , apud quem floruit eloquentia , dum Respublica floruit : quam ob rem libertatis comes atque alumna , à sapientissimis viris est appellata , quòd inclinata Rep. & libertate adempta , ipsa quoque stare noluerit. Neque verò hostibus Reipublicæ , & vexatoribus civium aliud telum est insensius oratoria facultate. Ecquæ Dii immortales sunt fulmina illa in Philippum Græciam jam occupantem ? quæ putamus fuisse L. Bruti in Tarquinius ? quæ sunt illa principis eloquentiæ in L. Catilinam ? quæ in Antonium , everforem jam Romanæ libertatis ? & contrà nullum Reipublicæ præsidium est paratius & expeditius , quàm dicendi facultas pro retinenda libertate : quam cum fortunis , liberis & vita ipsa chariorem esse vobis intelligam , præclare à me factum iri puto , si dum gratiæ aguntur pro accepto munere , plusculum in eloquentiæ laudibus immerer : hortetque hos adolescentes , quibus nihil est ornatus , ad ea studia , quæ vobis potissima esse debent ad præsidium , ad ornamentum libertatis. Omnium præclararum rerum parens & conservatrix est Eloquentia : omnis ætatis , omnium seculorum princeps & regina : magna ejus munera & officia fuerunt semper. Primis illis temporibus , quibus conditæ urbes & civitates constitutæ sunt , quid sine hac fieri potuit ?

potuit? abducti ab agris & sylvis homines, fera agrestisque vita mutata, muris septæ urbes, leges rogatæ, jura, judiciciaque descripta sunt sapientis hominis eloquentia: unde in caligine, & rerum omnium perturbatione rudes illi civilem cultum, & urbanam lucem primùm aspicere cœperunt, firmissimas societates inire, sanctissimas amicitias colere, omnia ad communem usum excogitare, qua ratione artes quoque ipsæ inventæ dicuntur. ex quibus quæ & quantæ fiat utilitates, possem ego commemorare, nisi eas quotidie vivendo magnas & multas experiremur. At parum fuisset artes invenire, nisi splendor orationis accessisset, ut res cognitione dignissimæ à majoribus nostris notitia comprehensæ, non modò conservatæ, sed indies auctæ & excultæ magis ad nos pervenissent. Etenim cùm ita natura constitutum sit, ut omnia temporibus orta, mobilia, caduca, incerta temporibus occidant: nihil Dii immortales hominibus eloquentia melius dederunt, quæ una à situ & squalore vindicaret, incredibiles utilitates afferret, maxima adjumenta compararet. Hujus facultatis vim non intelligit, qui non cogitat, quanta sine hac una hominum fuissent incommoda. Quæ vita? vel potius mors? si quæ animo comprehendimus, eloqui non potuissimus? Nam quòd ratione uteremur, non fuissent infinita incommoda cum hoc commodo compensanda. Quod verò commodum? si, quo plura in animum incidissent, quòd enunciare non potuissimus, eo magis erat dolendum. An non videmus, eos, qui lingua sunt impedita & hærenti, incredibiliter angî, quòd loqui non possint: & pedibus manibusque obnixè omnia facere, ut quid velint, nobis significent. Est enim colenda vita mutuis officiis & necessitudinibus: & docendo, monendo, orando, accusando agendum est in communi hominum societate: in quam suas cogitationes non posse afferre, gravius quiddam est, quàm fortè aliquis putat. Sicuti enim cùm rectè valemus, eorum molestias qui

infr-

infirmi sunt valetudine, tantas esse non credimus: sic qui perbellè, cùm volumus, loquimur, mutorum & elinguium magnos esse angores non suspicamur. Quæ præterea in cogitando voluptas percipitur, ea major est in dicendo: quòd dicentes sensa nostra in alios transfundere gestiamus, & ipsi interea versemur in eadem rerum cogitatione. Quid est, quòd remotissimis locis ab inanimis etiam voces excipiuntur? quid quòd aves quædam nobis loquentibus diligenter operam dant, ut tanquam à magistris discant, ea sollicitudine, ut si assequi non possint, mœrore & desiderio moriantur? Quanta ergo re homines caruissent, si sermone caruissent, pro quo imitando bestiarum mentis quasi viribus excitantur, saxa & solitudines respondent? In eo unum aliquem excellere, quale tandem est? ut in quo homines cæteris animantibus præstant, ipse cæteris antecellat hominibus: in quibus si, ut vi regnum occuparent, magni imperatores omnia pericula subierunt: quanti facienda facultas est, per quam libentissimis animis id ipsum obtinere possint, etiam cum gratia? An fluctuantem populorum concione advocata lenire, animos temperare, adducere ad misericordiam, lachrymas excitare, cùm libet mentes odio incendere, perturbare, permiscere, agere in furorem si possis, non est imperium habere in homines? Quòd si permagni refert, utrum ii quibus imperatur, sponte quid, an inviti faciant; majorem ego potestatem esse oratorum video, quàm summorum Regum. Qui verò pietatis fructus? si tristissimis amicorum temporibus adesse possis, miseros & calamitosos sublevare, innocentes defendere, consolari, erigere: inimicis repugnare, improbos deterrere, eorum consilia aperire, spiritus frangere, furorem exagitare, ulcisci scelera? Verè hoc mihi videor dicere, ex omnibus, qui privatis & publicis rebus intersint, nullius officia vel plura, vel majora esse in civitate, quàm hominis eloquentis. Sed quoniam magni sunt conventus studioforum, qui ut

aliquid de eorum disciplinis dicatur, avidissimè expectant, converto ad vos orationem meam adolescentibus, quos & ardor animi, & virtus ipsa rapit ad spem quandam immortalitatis: seu liberales doctrinæ & artes ingenuæ, per quas videntur ad cælum homines posse ascendere, vobis cordi sunt: seu bene de Republica mereri, & id veram & solidam gloriam esse ducitis, nulla res tanti à vobis facienda est, quanti eloquentia. Nam ut à Philosophorum disciplinis incipiamus, quæ à Diis inventæ, & datæ hominibus dicuntur, quæ Philosophiæ partes optimo dicendi genere non desiderant illustrari? Hujus prima pars dicitur, quæ naturæ obscuritatem continet: secunda, quæ differendi acumen: tertia, quæ mores & vitam. Primam pulcherrimè profecuti sunt, qui Physici dicebantur, speculatores, ventilatoresque naturæ: in qua illi quidem excellere visi sunt, qui distinctè, qui dilucidè, qui enucleatè dixerunt. Quid enim in tenebrosis, naturaque involutis quæstionibus optatius esse potest, quàm lux quædam orationis? eam si tollas, nihilo plus agas, quàm si tenebras tenebris offundas. Quòd si rem ipsam per se difficultatem habentem, & laborem, difficultate impediveris: hoc est juvenes à philosophia avocare potius, quàm de natura docere: in quo errore diu versati sunt, & versantur his temporibus Sophistæ, qui Latinitatis splendore, veluti noctuæ luce oblata, ingemiscunt: quique ut eos qui audiunt in admirationem trahant, in jejuna novorum verborum volutatione, barbarisque ineptiis, merisque nugis philosophantur, ostentationis & quæstus gratia. Fuit, fuit tempus, (jam enim acutius vident homines) in quo præclarum ducebatur, non posse intelligi: sapientes habebantur, qui minus Latinè dicerent: sapientissimi, qui inventa quædam & excogitata, nusquam nisi in verbis existentia, obvolverent magnis voluminibus quæstionum. De secunda verò Philosophiæ parte, quæ Dialectice dicitur, quid putatis?

Per-

Perturbaverunt omnia: nonnulla quæ de genere definitionum, & divisionum, de sedibus argumentorum, non modò Latinè, sed ornatissimè ab antiquis, dicta sunt, vel non legerunt, vel contempserunt. istis ipsis veluti superstitionis non satis fuit unus Aristoteles, admirabili quadam scientia princeps philosophorum, & in dialecticis, ut in cæteris disputator acutus & eloquens: quod ne à me temerè dici poteris, petam firmum & grave testimonium à doctissimo virò, qui à veteribus eloquentiæ Deus est appellatus. Nam quid illud est? **ARISTOTELES AUREUM ORATIONIS FLUMEN FUNDENS.** Quamobrem si quis philosophiæ studiis se dedere voluerit, eloquentia illi in primis comparanda est, ut quemadmodum Græci philosophi luculenter scribunt, ita ipse faciat, Latinè & distinctè, & ornatè omnia explicans. Quid enim turpius, quàm cum excellentium philosophorum laudator & imitator quis esse velit, earum laudum rationem non habere, quibus illi laudem amplissimam sunt consecuti? Ea ratione majores nostri sapientissimi viri, dum philosophiæ partem, quæ à moribus nomen accepit, pertractarent, summam in dicendo curam & diligentiam adhibuerunt. Quemadmodum enim ille optimus orator est, qui non temerè & impudenter, sed ex arte dicit, & in dicenda causa argumentis aptissimè ductis textit orationem, & Philosophiæ studiis adjutus quocumque vult animos trahit: ita & philosophus ille probatissimus est, qui res magnas & obscuras inventas aperit atque illustrat, & ab oratore instructus puris & electis verbis vestit res ipsas, ne obscurè dicendo offendat eorum animos, qui in cogitando & quærendo sunt defatigati. Sunt præterea & artes aliæ, & facultates quædam propositæ ingeniis: philosophiæ tamen partes, ut Medicinæ & Juris civilis scientia, altera sub ea philosophiæ parte est, quæ de Natura dicitur: altera sub ea, quæ de Moribus. At medicina ars à Græcis

autoribus difertè & eleganter tractata est : & cum rebus Latinis fuit melius , mihi quidem non est dubium , apud nostros huic quoque facultati non defuisse splendorem orationis. Sed quid ego antiqua repeto ? quasi verò defint , quos magno numero proferre possim , scriptores ejus artis vel eloquentes , ita ut medicina nostris temporibus non modò Latinè loquatur , sed ornatè & doctè. nam cum ad eam facultatem manus etiàm accedere videretur , & non deessent obrectatores , ejus studiosi , quo esset cumulata omni laude , exornaverunt optimis disciplinis , dialectica , philosophia , mathematicis , & ea præsertim scientia quæ stellarum errantium cursum docet : ita ut medicina non una quædam ars , sed plures quodammodo in unum coactæ , & concretæ esse videantur. Quòd verò miseris perditisque temporibus offusæ essent tenebræ à barbaris , in eam curam incubuerunt peritissimi viri , ut illustraretur , & nitesceret oratione. De Juris civilis scientia , quæ Philosophiæ , ut dicebam , pars est , quid dicam ? est illa quidem omni laude dignissima , sine qua non regna , non vita denique hominum stare potest. At ea insignem multis jam seculis injuriam accepit , qua in re quid primùm querar ? quò me vertam ? Appello ego vos præclara Jurisconsultorum monumenta , legumque sanctissimarum reliquiæ , quæ vix salvæ ad nostrum usque tempus pervenistis : vos eo candore , ea luce in tantas tenebras fuisse conjectas ? Dii immortales , quàm non possum non vehementer commoveri ? Per illa ipsa vos ego juvenes dicta prudentum , & sapientum responsa , quæ summa observatione colitis , per ingenium , per fortunas vestras oro atque obtestor , ne pulcherrimam facultatem , vobisque gratissimam diutius in commentariorum quorundam fordibus jacere sinatis. Advocate eloquentiam , quæ lucem rebus affert : adhibete castitatem sermonis , quæ illi conjunctissima solebat esse : insistite vestigiis ipsis jureconsultorum vestrorum ,

rum, qui optimis temporibus floruerunt: hos vobis proponite imitandos. Cœpta est ea facultas proximis annis illustrari à doctissimo viro, qui cornicum oculos confixit, Andrea Alciato: mox à Germanis, à Gallis. si in eam curam incubueritis, nunquam poenitebit. Neque verò sum nescius, hic adesse præstantissimos ingenio & doctrina homines jurisperitos, qui à pueritia hoc consilium secuti, cum juris civilis scientia semper eloquentiam conjunxerunt; à quibus quoniam meam sententiam probari non dubito, referam ego jam me ad eos, quos amor, quos charitas, quos pietas accendit, atque inflammat, ut ea cogitent, ea curent, ea moliantur, quæ sint ad Reipublicæ gloriam. Quæ verò est Reipublicæ gloria? nisi civium vera & cumulata laus? Quæ facultas imperatorum gesta monumentis consecravit? eloquentia. quæ præclare non modò facta, sed dicta sapientum ad æelum extulit? eloquentia. quæ posteritati propagavit memoriæ virorum illustrium? eloquentia. hæc nisi fuisset, nulla extaret gloria Thebanæ, nulla Lacedæmonicæ, nulla Atheniensis, nulla Romanæ Reipublicæ. Permagna quidem res est, celebrari scriptis eloquentissimorum hominum: hæc spes excitavit Brutos, sustentavit Decios, aluit Scipiones. Quanta verò commoda illa sunt? ut ex civibus delecti ad patriæ defensionem, & libertatis, difficillimo Reipublicæ tempore magni oratores mittantur ad Reges & Cæsares. Nam etsi Thuscum dicendi genus per se est dulce, & ornatissimum: nisi tamen ex Græcis & Latinis literis quasi nervos & vires accipiat, in re gravi & seria futile est, atque inane. Huc accedit, quòd ubi magna regna & imperia apud exteras gentes sunt, quæ Latinam eloquentiam colunt & observant, turpe est legatos nostros nescire Latinè: turpissimum est, ab exteris vinci in ea re, quæ nostra cum esset, ignavia & socordia propè facta est aliena. Quamobrem si gloria civium, si commoda Reipublicæ, si laus denique Italicæ nostræ commonet, aut commovet, summa ope

juvenes est eritendum, ne vobis defuisse videamini. Nam quod patres sapientissimi, & clarissimi viri, id non postulent, sed flagitent, quis non intelligit? quod enim spectant hæc curæ? quod sollicitudines? quod hic proximus delectus? quibus quoniam is ego non sum, qui possim satisfacere: tamen ut aliqua ex parte desiderium leniam, proposui mihi hoc anno explicandas M. Tullii orationes, in quibus ille curam & mentem omnem fixit, ut in eloquentia Græcis essemus vel pares, vel superiores. In his nolite quære, quæ industria, quæ labor, quæ diligentia: nam dicendi genus nullum est castius, numeri nusquam major ratio, ars verò in his omni ex parte se ostendit. nam sive ornamenta oratoria, seu locos communes, & argumentorum formas aptissime ducas spectes, nihil est artificiosius, & admirabilius. In iis explicandis & rhetorum præcepta, & figuras omnes evolvemus: & quoties ex inductione Socratica colligit, vel ex ratione Peripatetica disponit enthymemata, ostendemus magnam oratoris ingenium, summam peritiam, infinitum laborem. Ex hac explicatione quid imitari debeant, intelligent juvenes: & quæ res, quæ spes, quod consilium in studiis, secum ipsi constituent. At verò quoniam rhetorica facultas ex altera parte respondet, affinisque est dialecticæ, quod nullis regionibus continetur, & in eo utraque versatur, quod probatur opinione hominum, & tam orator quam dialecticus agit argumentis: ille mihi ridiculus videatur, qui sperat præclarum aliquid se posse consequi vel in scribendis, vel in explicandis orationibus, qui dialectica non sit imbutus. In hac re ut juvemus adolescentes, & studiosis linguæ Græcæ satisfaciamus, proposuimus hoc, vel altero anno, si mihi per vos liceat, interpretari dialecticæ libros Græcè ab Aristotele scriptos: ut non ex rivulis quorundam, sed ex fonte ipso Peripateticorum habeant juvenes, quod hauriant: & ut Latina cum Græcis conjungant, & ad linguæ Græcæ peritiam,

tiam, & ad disciplinæ tam necessariæ perceptionem. Exit hic noster labor omnibus, ut puto, accommodatus. quoniam plurimi faciunt oratoriam facultatem, quid magis expetere possint non video: qui ad eam philosophiæ partem se conferre voluerint, quæ Ethice dicta est, ita secum statuere debent, nisi artem differendi norint, quæ scripta sunt ab Aristotele de Moribus nunquam verè percepturos. nam quæ Physica appellantur, ut quis intelligat, nemo dubitat quin opus sit adjumento dialecticorum. Quod si quem præstanti ingenio excellentique judicio juvenem divina quædam virtus trahit ad perquisitionem rerum æternarum, quid putatis, ubi in magnas dissensiones theologorum inciderit, non capturum mirificos fructus ex hac disciplina? In qua tamen nos non multam insistemus, sed veluti ex decursu, qui sit necessarius oratori in colligenda ratiocinatione, & enthymematibus dignoscendis, perquirendisque locis & sedibus argumentorum. Quod si quis est, qui tam gravibus studiis hoc anno juventutem non putet implicandam, & Aristotelem, & Demosthenem, quem ego post hunc proximè volebam, censet in alium annum rejiciendum: nihil opus est contentione, cedam atque obsequar Gymnasi præfectis, sapientissimis viris. quos si conjuncta cum philosophiæ moralis institutis Græca facultas delectat: referam ego me, quoniam ita illis placeat, cum Græcarum literarum studiosis ad eloquentiam parentem Isocratem, in cujus sepulcro posita erat Siren illa, quæ significaret suavem & dulcem ejus orationem: quæ quoniam pura est, & culta, & numerorum mensura & figurarum artificio elaborata, plurimum conferet ad perceptionem veræ, solidæ, & germanæ eloquentiæ: ad quam cohortor ego hos juvenes, expensor potius, ac æstimator beneficiorum vestrorum, quàm virium mearum. Nam quod primus novo delectu publicè sum vocatus, summo

hono-

honore præditus, auctus, atque ornatus à vobis, viri Lucenses, non licet mihi jam me continere intra cancellos modestiæ, & pudoris mei. audendum est, & enitendum noctes & dies, & non quid ego possim, sed quid debeam cogitandum: ut si non par, aliqua saltem gratia referatur, fructumque aliquando ex beneficio vestro capiant hi juvenes, spes, flos, robur Reipublicæ Lucensis: qui mihi & ob ingenii suavitates, & communionem studiorum, & quodd vobis parentibus nati sunt, charissimi esse debent.

ORATIO V.

DE REPUBLICA.

Ad Senatum Populumque Lucensem.

EST hoc in more civitatis positum, Viri Lucenses, ut in illustri ac frequenti civium conspectu, delectu hoc tribunorum verba facturus, vel laudando, vel docendo aliquid afferat, quod vobis, Reipublicæque vestræ sit felix, & salutare. Eam ob rem, quæ vestra est humanitas, me in locum ornatissimum, atque amplissimum, in quem ego mea tenuitate aspirare non poteram, invitastis ad dicendum. Quod etsi mihi jucundissimum fuit, ut pro summis in me beneficiis in gratiarum actione læpius versarer: tamen quodd jussu vestro ad juventutem instituendam bonis artibus omne meum tempus mihi sit transmittendum: & vobis incumbentibus ad majora quædam, in gerenda Republica sit otii minimum, minus libenter hoc munus suscipiendum putabam. Neque enim virtus vestra vulgaribus laudibus contenta esse potest: neque Orator brevi tempore, cui multum negotii sit, in alia re occupato: præsertim cum magna expectatio

tio sit eorum qui in hunc locum ad dicendum descendunt, non modò apud cives, sed etiam apud finitimos vestros, apud quos omnium disciplinarum studia pulcherrimè florent: quorum mihi ratio eò habenda est magis, quòd illi magnis præmiis propositis, Eloquentiam & Philosophiam in finibus vestris alunt, & in dicendo sese quasi Athenis quotidie exercent: ad quos si nostra scripta pervenerint, non lita luminibus ingenii, & industriæ laboribus adjuta, parum dignitati vestræ, viri Lucenses, honori meo minimum consuluisse videbor. Quid autem, per Deos immortales, à me, qui exercitatione parum, ingenio nihil possum, afferri potest? cui vix semihora assignata est ad dicendum: de re ubere, & copiosa, quæ ab ipsis initiis oratione esset illustranda? Magna enim video, viri Lucenses, & multa à majoribus vestris: at à vobis propè cœlestia & divina quædam fuisse proximis annis administrata. neque mihi satis liquet, utrum illos magis laudandos putem, qui in propaganda ditione armis exercitatissimi fuerunt: an vos, qui ea quæ à patribus accepistis sine bello, sine armis, prudentia & consiliis vestris defenditis, & conservatis, tanta civium concordia, tanta animi continentia ut omnes principes, omnes Italiæ populi, omnes barbaræ & exteræ nationes admirentur. Quam ob rem, etsi civitatem vestram celebratam memoria eloquentissimorum scriptorum sciunt, nihilque deesse ad generis nobilitatem: nihil tamen virtute vestra, nihil æquitate, nihil excellenti isto bono putant esse antiquius. Quare quod in primis mihi dicendum putabam, prætereo: quòd ex iis civitatibus, quæ in Hetruria habent imperium, & ditionem, nulla est præter vestram, quæ Romanæ Reipublicæ tempore certa firmorum scriptorum memoria celebrata sit. Prætereo adventum Cæsaris & Pompeji in hanc ipsam urbem, quam summa cum gloria hodie incolitis: quæ eò aucta

est sapientia vestra, Viri Lucenses, ut urbs Roma amisso imperio, & libertate, admiretur: Romani cives colant, & observent. Neque enim fieri potest, ubi ad nobilissimos homines rumor ipse, & multorum sermo multa perfert de integritate vestra, de æquitate magistratum, de Senatus & Reipublicæ statu, quin cogitent cum animi sensu, ac dolore, quibus rebus eorum majores floruerint, qualem ipsi civium cupiditate Rempublicam amiserint: cujus quoniam apud vos formam atque imaginem vident, nolite dubitare id illis in primis charum esse, atque jucundum. Sicuti enim, cum liberos, aut aliquid rerum nobis charissimarum amissimus, ex quo dolorem susceptum longinquitas temporis mollire potest, memoriam delere non potest, si qua ejus rei quæ desiderium reliquit, effigies occurrat, magni motus animorum fiunt: ita non modò Romani homines, sed Itali omnes, cum ex historiarum lectione incidunt in cogitationem illius quæ rerum potita est, Reipublicæ, mirum in modum commoventur: & quoniam de ea restituenda ne spes ulla quidem reliqua est, vobis bene precantur, qui in omnium rerum perturbatione, & diuturnis laboribus, Italiæ dignitatem & amplitudinem retinetis, & in parva ditione ingentem splendorem & lucem istam Reipublicæ in qua ut una civium esset æqualitas, summam populi voluistis esse auctoritatem, quælis Athenis aliquando fuisse dicitur. Cum enim duo sint corpora civitatis, alterum potentiorum, alterum tenuiorum: legibus cives coercuistis, usu confirmastis, consuetudine devinxistis, ut in unum populum civitas coalesceret: ita ut nihil putent tenues à Diis sibi melius datum, quàm potentes: quorum cum ampla & magna negotia sint, ex iis illi non modò in dies, sed in diem vivunt. Opulenti quoque in mercatura facienda operas habent paratas artificum, scribarum, institorum: ea rē magnæ inter vos ne-

celli-

cessitudines intercedent. Qui excellenti ingenio ad studia liberalium artium se contulerunt, habent ipsi quoque honestos quæstus, & copiosos: horum in judiciis, in Senatu, in concionibus magna est auctoritas. Unius rei militaris minora sunt studia, quod civitatem vestram non tam finitimis formidolosam, quam omnibus gentibus amandam & colendam esse voluistis. Si qua in ea re studia sunt, ea sunt omnia ad defensionem libertatis, in quam curam & cogitationem omnium mentes conversa sunt. Optima, ita me Dii ament, Respublica est: quam tamen novis institutis confirmare, & quasi senescentem curare, & sustinere debetis. sunt enim Rerum-publicarum vicissitudines, & morbi, in quos illæ sicuti humana corpora sæpe incidunt: & tanquam parietinæ, nisi crebrè reparentur, vetustate ipsa collabuntur. Quod si iis muris, quibus circum urbem à majoribus accepistis, contenti non estis: an in legibus hærebitis, quas illi pro tempore tulerunt? Perlatum ad vos fuit, cis Apenninum firmiores esse muralium ædificiorum formas: mox fabros, & redemptores ex Gallia usque arcessistis. Perfertur ad vos, ab oratoribus quotidie florentissimas fuisse Respublicas Atheniensem & Romanam: cur non Græci & Latini architecti adhibentur vel ad exædificandam, vel ad muniendam Rempublicam? Vivunt Veneti in luce illa libertatis summa cum gloria plusquam noningentis annis: vereor ne quis gravius ferat, si dixerim, mittendos legatos ad eorum instituta, juraque cognoscenda. at Senatus populusque Romanus Sp. Posthumium Album, M. Manilium, P. Sulpitium Camerinum Athenas misit, jussitque, ut inelytas Solonis lege describerent. Optimates, inquiet aliquis, in illa Republica sunt: popularis nostra est. Quasi verò Athenis imperium non fuerit populare; quod tamen propterea Romani patres non contempserunt. Est enim, si doctissimis viris credimus, ea in primis firma Respublica, quæ in duas

duas, vel summum treis divisa partes, dissimili hominum genere constat, qui legum æquabilitate se temperent. Quam ob rem popularis diuturnior est, si non imperio administratur plebeculæ, sed consilio eorum qui optimi sunt in civitate: in qua propterea civium à populo, cujus summa est auctoritas, delectus est habendus, ut virtuti primus sit locus, secundus nobilitati, tertius divitiis. Nam virtus omnibus rebus est præferenda: & qui bene meriti sunt de Republica, digni sunt ut amentur, non modò ipsi, sed & liberi, posterique eorum, præsertim si sustineant expectationem. Et quoniam magna sunt adjumenta sæpe ab opulentis & locupletibus, eorum quoque ratio habenda est, maximè in republica vestra: quæ cum exiguis sit vectigalibus, eo est firmior, quòd nemo de regno cogitat, nemo inhiat ærario, nullæ sunt hyrudines, nulli depeculatores, nullæ proposita præda discordiæ. Sunt tamen magistratus vestri magnifici, legationes lautæ & sumptuosæ, ædificationes ingentes. Unde pecunia est? omnes omnium fortunæ, privata patrimonia, vectigalia sunt Reipublicæ Lucensis. Quis me arguet? aut quis unquam criminabitur, si hoc loco appellarim ego vos divinos & cœlestes viros? Nam quid hoc est? quantum alii ad res suas obeundas, quantum ad augendum patrimonium incumbunt, tantum vos ad Rempublicam cogitationem, mentem, animumque convertitis. Cæteros pudeat: qui aut exteris nationibus patriam produnt, aut ipsi diripiunt, aut libertati insidiantur: vos patriæ laudem, vos commoda civium, vos salutem publicam semper plurimi fecistis. Quòd si quæ à vobis, quæ à majoribus vestris gesta sunt, oratione fuissent illustrata, nolite quærere quo loco esset gloria hominum Lucensium. Una in re fuistis minus diligentes: quæso à vobis, quoniam in hunc sermonem incidi, ut mihi detis hanc veniam, huic loco & tempori accommodatam, & vobis

vobis, quemadmodum spero, non inutilem, ut de Republica dicentem, frequenti & jucundissimo conspectu vestro, his animis, hac attentione, patiamini me ad historię desiderium vos cohortari. quid enim est, Dii boni, quod majorem lucem asferre possit Reipublicę? quid quod gloriam nominis magis augere? quid quod tam accendere atque inflammare cives possit ad fortiter aliquid gerendum? Habuerunt majores vestri excusationem, quodd eorum ætate, si voluissent, nihil potuissent scriptis illustrari: idem evenit Senensibus, idem Liguribus, idem cæteris finitimis vestris: idem Venetis, qui terra marique, præclara & multa gesserunt: quorum nihil memorię proditum est, dignum ut iterum legatur. Quid? an nescitis ab eloquentissimo & ornatissimo Viro Petro Bembo, qui superioribus diebus triste sui bonis omnibus desiderium reliquit, quem mortuum etiam honoris causa nomino, historiam esse scriptam de rebus Venetis: cujus tanta expectatio est, ut putent homines nihil posse accedere jam ad gloriam illius Reipublicę? Quid? Paulus Iovius historię pater, rerum gestarum non modò explicator, sed illustrator, severus, gravis, & copiosus: ita gnarus ac prudens, ut non unam aliquam urbem ac regionem describat, sed universum propè orbem terrarum: non unius populi ingenium aperiat, sed naturam omnium ferè gentium & nationum: nullo ne vos desiderio afficit, ut res vestrę scribantur? Quantam verò arbitramini capere voluptatem senes, qui rebus aut interfuerunt, aut præfuerunt, si eas videant celebrari scriptis, & versari in ore doctissimorum hominum, & magnorum Regum? Qua spe putatis erigi juvenes? ut dignum majoribus suis aliquid posteris relinquant, ubi sperent facta, dicta excipi à scriptoribus publicis, & consecrari memorię hominum sempiternę? Hęc spes si destituat, neque præstans miles, neque fortis civis, neque bonus imperator, neque

H

pæ-

præclara Respublica esse potest. An aliud, obsecro, causæ fuit, ut pro patria vitam profuderint sæpe fortissimi viri? Clamabat M. Attilius Regulus, cum vigiliis, fame, & cruciatibus necaretur, se in suppliciiis illis beatiorum esse Thorio potanti in rosa: clamabat Epaminundas, cum Lacedæmonios apud Mantinæam vicisset, simulque ipse se gravi vulnere animam efflare sentiret, Clypeus ne salvus est? salvus est. Evelle spiculum: ut eo evulso felix, beatusque, ut ipse ajebat, moreretur. Hinc præclaræ & admirabiles fuerunt sæpe mortes imperatoriæ, nempe igniculo hoc desiderii, ut essent aliqui, qui ab eis res gestas memoriæ proderent. quamobrem magno in honore apud Græcos, summo apud Latinos historia semper fuit: quod ea excitari homines, atque accendi viderentur ad facinus præclarum aliquod obepundum. Eam ob rem L. Sylla, & C. Cæsar, maximi Imperatores, non sunt veriti ipsi commentarios scribere de rebus à se gestis: ex quibus eloquentes homines, qui historiam scribere vellent, haberent paratam unde sumerent: & simul, ut desiderio historiæ incenderentur militum animi. Quanti enim illud erat, laudari ab Imperatore militem lætissimis verbis? celebrari scriptis ab Imperatore? Quem ea gloria non allexisset? qui tam iners atque ignavus esse potuisset miles, qui ubi rescisset, re fortiter gesta, tantam gloriam se assequi posse, qui non vitam libenter profunderet pro Imperatore suo? Quamobrem desino ego jam mirari, quid sit, quod cum magnis sæpe copiis Reges & Cæsares nostris temporibus configere consuerint, non illæ sequantur pugnæ, non cædes ingentes, quales olim, cum, ut poëta inquit, HÆREBAT PEDE PES, DENSUSQUE VIRO VIR. Desino jam mirari, cur cives sæpe multi privatæ rei fuerint studiosissimi, publicæ per diu pauci. Laus enim & gloria, quæ est quasi merces bene gestæ Reipublicæ, cujus fructus ex historia erat uberrimus,
 nulla

nulla patrum nostrorum memoria fuit : Eloquentia, quæ quid actum esset, illustrare poterat, multis jam seculis jacuit in situ & squalore. Quamobrem satis sibi fore putabant homines illi, si quem vitæ cursum natura dederat, sine laudis aut ignominia: cura otiose traduxissent. Qua cogitatione nihil est perniciosius, nihil quod imminuat magis majestatem Reipublicæ. Huic malo unum illud remedium est, si eloquentiæ suus honos restituatur, unde aptissimè historia scribi possit, lingua non aliqua inopi atque angusta, quæ intra Italiæ regiones se contineat : sed quæ dives atque augusta, apud exteras nationes versetur in magnorum virorum conspectu, à quibus perpendantur dicta & facta præclarorum civium : quorum fortunæ, ita me Dii ament, ut miseret. quid est enim, quod, si qua ab antiquis illis dicta fuerunt, scripta sunt illico, quæ Græco vocabulo Apomnemoneumata, Latino Memoratu digna appellarentur ? à nostris cum lepidissimè & ingeniose nonnulla dicantur, parum hoc est, cum fortissimè dico à nostris quotidie multa gerantur, vel silentio prætereantur, vel intra patriæ fines consenescent. Quæ res vos magis quàm cæteros, commovere debet, viri Lucenses, quoddam res vestræ maximè dignæ sint scriptione, & memorabiles : quæ è libris & annalibus quibusdam, ut audio, rudibus & obscuris erui, atque in lucem proferri desiderant. Quas ut antiquas præteream, sunt enim magnæ & ingentes : an labores, quos proximis annis sustinivistis in tuenda & firmanda Republica, non commemorabo ? Hos ut præteream : num quæ audio, quæ versantur ob os atque oculos, & video quotidie, possum præterire ? quæ nox fuit, qua ego surrexerim ad lucubrationem, qua non audierim ex arce proclamare custodem ? vigiliis præfectos respondere ? excurrere oppidanos per pomerium ? qui dies fuit, quo non viderim dare vos operam Reipublicæ, &

consilio providere, ne quid desit civitati? Habet Curia præsidium fortissimorum militum, habent propugnacula stationes, habent judicia jurisperitos, ornatissimos & integerrimos viros: quid hic conspectus lectissimorum hominum, qui ad gubernacula reipublicæ sedent? nonne gravitatem? nonne sapientiam? nonne majestatem fronte & vultu, qui est animi index, præ se ferunt? quid isto splendore populi signifer? quid Tribuni plebis fortissimi viri? quid cæteri magistratus? quo studio, quo ardore, qua pietate adsunt ad bene gerendam Rempublicam? quid populus universus Lucensis tanta multitudine confluit in Curiam? Est, est hæc Romæ veteris divina illa effigies. Habet angustos fines Lucensis Respublica: habuit angustissimos aliquando Romana. Quod si civitas non sunt, ut vulgus hominum existimat, mœnia, sed cives ipsi: non est angusta civitas vestra, viri Lucenses. nulla Europæ urbs est nobilis, ac potens, in qua magno numero cives vestri non habeant magnas familias, & ampla negocia. Itaque non in regionibus Italiæ solum, sed in Galliis, Hispaniis, Germania, multæ vobis coloniæ sunt à civibus vestris deductæ. Quod si non, quod terræ corpore occupamus atque obtegimus (parvum enim id est) sed quod animo possidemus, verè possessio est: magnam is vobis facit injuriam, qui ista robora, istos egregios animos angustis finibus circumscribit. Sed ne ego eò ingrediar, unde difficilem habitura esset exitum Oratio (assignati enim temporis curriculum elaboratur) digna sunt omnia quæ à majoribus, quæ à vobis gesta sunt, & geruntur, scriptis illustrari: dignus est hic populi conspectus celebrari laudibus amplissimis: dignus est populi signifer pro charitate in patriam, digni sunt Tribuni pro fortitudine sua, digni qui magistratibus præsunt, præ æquitate & sapientia, tabulis, statuis, & omni genere ornamentorum. Quamobrem nisi vos consulitis, exci-
tabo

tabo ego juvenes vestros, qui liberalibus artibus se dediderunt, commonebo sedulò, orabo, obsecra- bo, ne patiantur conservatores libertatis, & otii publici, silentio præteriri. etsi aliquando in hanc curam vobis est incumbendum, Viri Lucenses, ne qui rebus omnibus Rempublicam pulcherrimè ex- ornastis, hac una defuisse videamini: quam rem si à juvenibus, si à vobis ipsis negligi intellexero, pro vestris summis in me beneficiis, si vestra vo- luntas feret, brevissimo hoc dicendi spacio, quod mihi bis in anno assignastis, non unis, sed pluribus orationibus prosequar. Quæ si ad gloriam vestram celebrandam non erunt satis (quod certè scio, qui meas vires probè norim, & ingentem cumulum lau- dum vestrarum) erunt nihilo secius illæ erga vos & Rempublicam vestram veluti testes animi, amoris & observantiæ meæ.

ORATIO VI.

DE

CONCORDIA CIVIUM,

Ad Senatum Populumque Lucensem.

QUÒd ego semper optabam, Viri Lucenses, versari aliquando in civitate, in qua sanctum libertatis nomen, neque vanum, neque falsum esset: id Deorum immortalium munere, & liberali- tate vestra videor assecutus. Nam etsi ex disciplinis liberalibus, & sapientum præceptis didiceram, tan- tum cuique libertatis esse, quantum quisque se à vitiis vindicasset: tamen quòd non in solitudine vi- ta, sed in actione & usu quotidiano posita est, ad Reipublicæ statum maximè hoc nomen spectare in- telligebam. Neque enim elucere potest animi continen-

H ;

tinen-

tinentia, ubi nulla sit adversaria constituta cupiditas: neque justitia, ubi nihil sit quod possit occupari. Quamobrem quæ à summis Philosophis divinitus scripta sunt, in quibus percipiendis omne meum studium à pueritia fuit, nunquam à me intelligi potuisse confiteor, nisi mihi Respublica Lucensis occurrisset, in qua una sunt omnia quæ sapientissimi viri undique collegerunt. Quare si postea quàm in hanc urbem, veluti in Deorum concilium sum admixsus, & fructu jucundissimæ consuetudinis vestræ, & vos ipsos contemplando, tantum sum consecutus, ut de Republica ausus sim dicere: concedite mihi quæso, quoniam humanitate vestra cætera concessistis, ut virtutes, quæ in Rep. vestra sunt conjunctissimæ dividam, & singulas temporibus iis quæ mihi ad dicendum assignastis, singulis orationibus profequar. erit id puto vobis jucundius, & mihi facilius atque expeditius ad celebrandam gloriam civitatis: quæ una copiose mihi, non mereor dicere, suppeditabit exempla earum rerum omnium, quæ à doctissimis viris celebrantur. Quòd si mihi liceret nominatim proferre cives vestros, continentia, fidei, justitia, & cæterarum virtutum civilium observantissimos, ò qui mihi campus esset, in quo excurrere & exultare possem, & cum antiquis Græcis, & cum Latinis multa conferre. Nunc quoniam quasi instituto prohibeor aliquid proloqui, quod ad privatam laudem converti possit: vos oro atque obsecro, quæ à me dicuntur, ne sic dici putetis, quasi in Republica aliqua Platonis efficta, in qua potius quales ille cives desideraret, quàm quos habet, ostendit. Ego id inprimis lætor, quòd de rebus civilibus apud eos mihi est dicendum, quorum cum variæ sint facultates & artes, omnibus tamen optima mens, unum atque idem est studium Reipublicæ bene gerendæ: quæ cum à vobis placidè tantum ac tranquillè administratur, quantum non una aliqua domus à Germanis fratribus: de civium concordia mihi

mihî dicendum proposui, quâ civitatem Lucensem non modò novis ædificiis & mœnibus, sed populo, opulentiâ, & nominis gloria quotidie video fieri auctiorem. Libertatis publicæ procreatrix, & quasi parens, concordia semper fuit. Nam sive primis illis temporibus, cùm in sylvis homines dispersi vagabantur, sive constitutis jam oppidis, nata est ulla Respublica, necesse est eam vel ab uno, vel à pluribus fuisse profectam. si tantam rem unus potuit præstare, qui vir existimandus? qui non præceptis alienis, sed suis ipse primus sapiens per se justitiam & fortitudinem coleret, sibi constans, concors, & secum consentiens: ut nihil mirum videri debeat, si quis, cum se tam præclare temperaret, ita sit meritus, ut uni infinita hominum multitudo obtemperaret. Quòd si à pluribus id boni allatum est, qui ab aliquo metuerent, à quo injuria inferretur: eos concordēs & sapientes omnino fuisse, & semina quædam sapientiæ jecisse ad concordiam civium, est credendum. Nam si autoribus Reipublicæ prius de legibus, quàm de mœnibus fuit cogitandum: qui rogari leges potuerant sine civium consensu, popularique approbatione? quàm ex iisdem fontibus emanasse necesse est, è quibus legum latores hauserunt. qui enim tam multi libenter æquitatis jugum subiissent, nisi rationis lux præpotens, ab eorum animis inscitæ & cupiditatis tenebras abegisset, ut prius liberi essent, quàm jurassent in leges: iis principiis natæ Respublicæ sempiternæ essent, nisi cum temporibus mores & ingenia hominum mutarentur. Etenim si tempestatum vicissitudines, & cœli conversiones tantam varietatem afferunt, ut orbis, qui eadem semper & æterna mente regitur, non idem videatur in hyeme, qui fuit in vere: quantam rerum fieri commutationem putatis, decedentibus è vita illis, atque his accedentibus ad Reipublicæ temperationem? quid verò est aliud commutatio, quàm dissidii principium & origo?

quod malum quoniam evitari non potest, semper prudentissimorum civium fuit, evellere initia civilium dissensionum, spargere semina concordiae. Menenius ille Agrippa, cum plebs Romana à patribus fecisset in Aventinum, conquestus apposita fabella, membra in corpus conspirasse: ostendit, in una concordia positam fortunam civitatis. L. Valerius, & M. Horatius, cum ex Aventino in sacrum montem esset concursus, Decemviros causam discordiae imperium deponere jusserunt, & plebem animos rerum novarum studiosos. Ardebant Athenæ odii & invidia, eorum maximè causa qui res alienum constarant. sapientissimus Solon fuisse dicitur, qui auream æquabilitatem ad controversias sedandas putaverit adhibendam. Aristides, cui justo cognomen fuit, sæpe hanc in patria pestem gliscentem compressit. Lacedæmonii veluti sementem discordiae aurum è civitate expulerunt: & ne quid lex agraria perturbationis posset afferre, sic eorum agros dividi passi sunt, ut cum Lycurgus per regionem iter faceret, & risisse, & dixisse feratur, fratres videri Lacedæmonios, qui ex æquo scripti hæredes tum primùm paternum agellum viritum divisissent. Hujuscemodi homines ubi in Republica non fuerunt, urbem qui possent colere, quàm repenti altis defixa radicibus infelix discordia omnia occupavit, enecavit, disperdidit. Quid Græcas Respublicas quæ pluribus sapientibus, quàm sideribus cœlum, fuerunt exornatæ, quid evertit, nisi discordia civilis. Quid libertatem, & ornamentum illud humani generis Imperium populi Romani, quid delevit? nisi hæc eadem: ubi conjuncta cum temeraria animi dominatrice cupiditate, eos qui armis vincebant, cum maximè se putarent vincere, in turpissimam redigebat servitutem: qui si quantum armis, tantum sapientia valuissent, non confectissent liberos, posterorūque eorum in calamitates, in quarum cogitationem illi quidem nunquam

quam inciderunt. Mitto amissionem provinciarum, regnorum, ditionis, quæ ad Orientem & Occidentem solem spectabat: mitto amissionem libertatis. Urbs illa Roma, hospitium omnium gentium, conciliatrix populorum, lux orbis terrarum, sæpe capta, direpta, incensa, multis diebus caruit habitatore. Quàm vellem illis ipsis temporibus ab inferis rediisses C. Cæsar, rediisses Cn. Pompei: quibus vos oculis vidissetis spectaculum occidentis patriæ? quo animo tulissetis casum civium vestrorum? ubi inter cædes exaudiendæ fuissent voces exprobrantium hostium barbaræ, mulierum puerorumque ploratus, sonitus flammaram, fragores ruentium tectorum. Illo ipso die quo civilis discordiæ semina sparsa inter vos, illo ipso die jacta sunt fundamenta omnium malorum. Sed quoniam antiquæ res, vel quòd eas sæpe audiverimus, vel quòd additum à scriptoribus dubitemus, minus afficiunt, putabit quispiam ex nostris temporibus aliquid petendum. Utinam Viri Lucenses, non eam mihi copiam suppeditent provincie Christianæ. nam quòd Asia & Africa intestinis odiis sic in potestate sunt crudelissimorum hostium nominis nostri, ut in tam magnis regionibus, in quo ponamus pedem non habeamus: minus quereret, nisi ex Græcis urbibus, quæ fidelissima & munitissima erat Rhodos, arx, propugnaculum, præsidium Christianæ Reipublicæ, unde mare tueri, impedire cursum, cohibere hostium classem poteramus, superioribus annis turpiter amissa fuisset, cùm interea nostri Reges magnis exercitibus inter se contenderent. Pannonia, in quam & natura loci, & incolarum virtute nullus erat aditus hostibus, discordia tandem pertacta est legionibus inimicis. Arsit toto hoc anno Germania bello tetro & periculoso: ex dissensionibus civilibus, quæ armis Romanis debellari non potuit, suis ipsa viribus ruit. Sed ne ego longinqua prosequar, cùm latissimum atque amplissimum

H ;

Italia

Italia una omnibus scriptoribus det argumentum, Gallia Cisalpina, quam altissimis montibus natura muniverat, in Regum clientelas divisa, quasi Janæ templum semper apertum, vocat ad arma barbaras nationes: quæ sæpe ad Brutios usque excurrentes, vastatis agris, vicis incensis, quæ castella non expugnarunt? quas urbes non diripuerunt? Atque ut cætera taceam, redeo in Hetruriam, & ad unos vicinos Senenses, qui vobis charissimi sunt: quibus miseri homines in laboribus per hosce annos non sunt versati? nihil unquam eorum civitati defuit, nisi concordia civilis: urbs situ, natura, & ædificiorum descriptione, & ingeniis nobilis, inter amœnos colles conclusa, fertilis & copiosa omnium rerum, proximo anno non modò peregrinis, sed civibus ipsis vix fuit hospitalis. Vos vidistis in hanc urbem relegatos, quo patriæ desiderio tenerentur. ego nobilissimos homines turmatim cum liberis & uxoribus vidi, exeuntes in alienum solum, oculis lachrymantibus querentes discordiam civitatis. Nolite quærere, quamvis omnes à finitimis humanissimè excepti sunt, quantum sæpe acceperint incommodorum. Quæ omnia ea causa à me dicuntur, viri Lucenses, ut confirmetis vos, & fruamini isto vestro excellenti bono. Non est vulgaris res otium, & tranquillitas publica: munus est Deorum immortalium, qui soli largiri possunt quod optimum est ut velimus, & ut assequamur. Quid enim hoc est? urbem, quæ magna ex parte è mercatoribus quidem honestissimis constat, usque adedò avidam esse bonarum literarum, colere philosophos, observare jurisperitos, instituere veluti officinas liberalium artium. Laudata est à quibusdam Republica Lacedæmoniorum, quæ latè quondam imperasse dicitur: quod has artes veluti inanes & inutilés exclusisset è civitate, in qua non verbis, sed armis imperium esset propagandum. Quanto Viri Lucenses sapientius, qui cum viderent

derent cupiditate hominum Græcas Respublicas & libertatem Romanam concidisse, judicarunt optimum fore, si liberales artes honestissime essent in civitate, quibus instituti & exculsi civium animi regionibus temperantiæ & justitiæ continerentur. Eam ob rem, etsi magnus usus, & infinita commoda vobis sunt ex mercatura, primas tamen iis omnes defertis, qui vel sanctissimarum legum, vel philosophiæ studiis se dediderunt. Quæ de Lacedæmoniis dicuntur, mihi quidem non satis est compertum, an odio quodam in Athenienses, qui in illis artibus excellabant, adducti fecerint: vel potius, quod suspicor, ut eam philosophiæ partem, quæ de natura difficillima est, & sæpe falsa, excluderent: at eam quæ de moribus, non voculis & concertationibus, sed totis animis complecterentur. Ego quidem, ut quod sentio dicam, cum à Lacedæmoniorum Ducibus res gestas lego, nihil aliud videre videor, quam fortes viros, parentes præceptis institutisque philosophorum: eorum dicta, & facta omnia, uno ex ludo sunt continentis & fortitudinis. Nulla gens, nulla civitas unquam laudem habuit, quæ philosophiam ducem non sit secuta. Res bellica; quæ longissimè abesse ab hac facultate videtur, sine hujusce studiis stare non potest: quam ob rem de ordine, de fortitudine, de continentia militum, de Imperatoris officio, & denique de militari disciplina multi scripserunt. Est enim ad conservationem omnium rerum necesse adhiberi moderationem: quæ si tollatur, omnia corrumpant necesse est. Hæc moderatio quæ esset, quibusve ex partibus constaret, qui primi observarunt, sapientes homines à nostris, à Græcis Philosophi dicti sunt: etsi quidam Deorum potius quam hominum putant fuisse donum, & inventum ejus disciplinæ quæ cupiditates frenaret, quod fas, jus, & æquum esset ostenderet, & vocaret non modò ad corporis, sed ad animi libertatem, legibus parendum.

rendum doceret, raperet ad patriæ charitatem, & sensum communem bonorum. His radicibus, viri Lucenses, si stet, labefactari nullo modo potest concordia civilis. Nam lucrum & quæstus, aut aliud commodum hujusmodi, parit aliquando concordiam, sed non potest diu conservare: quod concilia- vit Cæsarem Pompejo, Antonium Augusto, tale ali- quid fuit: sed id quoad ubi commodum sit in- commodum, concordia jura dissolvuntur. ea re ma- jores vestri, sapientissimi viri, omnium artium pe- ritissimi, quæ incommodi nihil possent asserre, le- ges statuerunt æquissimas, & mores sanctissimos ci- vilitatis, quibus à Philosophia acceptis veluti vin- culis astricti omnes concordiam alerent, ne ea voce abuteremini, quam mala acceptam à doctissimis quibusdam viris non possum non mirari. Liberta- tis proprium est, sic vivere ut velis: eam si sic illi interpretentur, ut solent, quæ ista vox est? quæ pestis? quæ pernicies? quod exitium veræ liberta- tis? quanto gravius & sapientius, Decemvir Reipub- licæ Lucensis peregrino audaci & temerario, qui ad sensum & voluntatem esse vivendum jactabat in libera civitate, respondit: Si in libera civitate es, liber esto, modò sic vivas ut debes. Nam cum diversæ sint hominum naturæ & voluntates, non dici potest, quæ diffidia, quæ damna, quæ mala sint, ubi cuivis quodvis licet: vix crediderim in syl- vis, cum more ferarum vitam sibi homines propaga- bant, istam vocem istis interpretibus ferri potuisse. Nam cum in bene instituta Republica eæ leges sint, quæ boni cujusquam animum non possunt offendere, malis quidem præciditur licentia vivendi, latores le- gum voluerunt omnes esse bonos, neminem nisi sa- pientem esse liberum: & profectò, quantum in ipsis fuit, exulat improbitas, pulsa legibus, ac fugata: diversa & contraria studia dissident inter se. nec pos- sunt coherere. an sunt ulla magis pugnancia, quàm bonum & malum, diversæ cupiditates sunt in homi-
net

ne? eas convincit ratio, quæ in corpus habet imperium, & dominatum: philosophus sapientum præceptis se temperat, & cohibet: bonus civis iisdem seminibus natas leges accepit, has amplectitur ut cum cæteris civibus consentiat: ex iis defecti viri ad gubernacula Reipublicæ discrepare non possunt, aut dissidere inter se, quòd in ipsis est veluti sensus bonorum omnium, quæ Concordia appellatur. Variæ sunt facultates & artes civium, diversa ergo studia: nihil refert. idem ager non unius generis multas habet arbores fructuosas, quas terrestris humor nutrit: non ne corporis multa ac distincta sunt membra? quæ idem potus & cibus alit. sic in civitate variis artibus, non iisdem studiis prædita sunt ingenia civium: quæ unus tamen atque idem patriæ amor educat, atque educit. quam ob rem civibus omnibus veluti commune bonum proposita est una Respub. in quam omnium ora, oculi & mentes convertantur: cuius vis & autoritas quoniam omnis est ex consilio publico, C. Cassius prudentissimus censor, & patriæ amantissimus, Concordiæ signum in Curia posuit, Curiam ipsam Concordiæ dedicavit: ut omnes sententiam dicturi admonerentur, similitates, inimicitias, injurias, dissensiones, in Curia non habere locum, sed ante fores & sacrata limina deponendas: ut adventu Senatorum concordia sanctè atque augustè culta, apertis Curiæ foribus emittat securitatem, tranquillitatem, otium: ex quibus annonæ, opulentia, ubertas, sunt in tectis atque agris: unde publica hilaritas, pax rebus, læta conjugia, procreationes liberorum, mercaturæ amplæ & copiosæ, studia literarum inflammata atque ardentia. Quæ bona tanta, & tam præclara, quoniam neque in obscuro esse, neque silentio præteriri possunt, non modò finitimos, sed eos qui longissimè absunt, trahunt in admirationem sui. Hinc peregrinorum conventus, & frequentia: multi cum liberis, uxoribus, fortunæ ad habitandum, multi ad recreandum se conferunt

runt in liberam & tranquillam civitatem. Quotus quisque est, qui porta hac iter faciat, qua pulcherrima moenia cum propugnaculis & aggere exaedificantur, qui vos non fortunatos appellet? qui suspicium altè petens non optet, non modò moenibus, sed legibus & animis vestris stare patriam suam? Quot putatis, ubi in urbem hospites diverterunt, conspicientes plenum civibus forum, plenas rerum omnium officinas, plenam concordiae civitatem, lachrymas tenere non potuisse? non invidia, aut odio in vos: sed quòd doleant, hanc sapientiam civium non esse in reliquis Italiae urbibus & regionibus. Atque ego, ut ex meo sensu ceteros judicem, quoties in plateam & forum animi causa descendo, descendo autem ferè quotidie, mea summa cum voluptate contemplor ex hac concordia fortunas vestras: & licet cum hominibus optimis, & honestissimis civibus, & mihi amicissimis, sermonem (ut fit) de variis rebus habeam, convertor tamen nunquam ad cogitationem: & totus interea pendeo, atque hæreo in iis virtutibus, quas jam à natura video in vobis esse, ex quibus Indies cuivis suppetere possunt amplissima argumenta ad scribendum, & dicendum: ita ut earum rerum omnium quæ à sapientissimis viris celebrantur, exempla ex hac civitate colligi possint: quæ quoniam optimis principiis orta, alta, & perfecta studiis, sic tradita sunt ad posteros, sic coluntur à vobis, ut tanquam in unam aliquam arborem omnia bona insita videantur in civitatem. Ex iis ego, quod ratum firmumque sit, viri Lucenses, certissimis signis auguror perpetuam fore libertatem, tranquillitatem, lucem Reipublicæ vestræ.

ORA-

ORATIO VII.

DE PRUDENTIA,

Ad Patres Conscriptos Reipublica Lucensis.

Quod bonum, faustum, felix, fortunatumque sit mihi, Senatui, Populoque Lucensi, cupio Patres conscripti, instituto potius meo, quam more eorum qui ante me in hunc locum ad dicendum venerunt, ex domestica & umbratili ludorum exercitatione in Curiam, & conspectum vestrum jucundissimum educere eam philosophiæ partem, quæ ad mores & vitam spectat: donum & inventum Deorum. Nam cum superiore anno recepissem aliquando me de virtutibus, quæ in Republica vestra sunt conjunctissimæ, dicturum: satis mihi visus sum cognovisse sensum animorum vestrorum. Humanissimè enim mihi vos adfuitis, & populus Lucensis ea frequentia convenit, quanta antea nunquam: neque post illud tempus amici mei, ornatissimi viri, destiterunt hortari, orare, monere, ne putarem mihi esse integrum divertere in aliud genus orationis. Videbant illi magnam propositam difficultatem, quòd rem suscepissem ab oratoria imitatione remotam: pertractatam quidem ab antiquis, sed alio quodam dicendi genere. Quòd si quis fortè objiciat, in magna Græcorum & Latinorum hominum copia vix unum aut alterum fuisse, qui in conventibus publicis eam attigerit: quid dicam? Negem ne illos summa fuisse eruditione & eloquentia, qui diligenter, qui ornate, qui divinitus tam multa scripserunt? Negem hanc facultatem gravem; aptissimam naturæ, necessariam communitati & societati hominum, meritam aliquando in civilem lucem proferri? Dicam ab optimis viris aliquid prætermissum, qui otium, & negotium, & vitæ commoda ad nostram utilitatem contulerunt? quo-

quorum doctrinam non admirari improbi est, ingrati benignitatem negligere, inhumani diligentiam ignorare. Nihil mihi tanti sit P. C. quod pietatem meam, qua illos à pueritia colui & observavi, imminuat, aut immutet: nihil tanti sit, quo de illorum laude detraham: quos qui imitantur, uni mihi sunt laudatissimi. Quid ergo est? Difficile est dicere, quàm in Republica fuerint occupati, quàm defensionum laboribus impediti, quàm illorum vaga semper & volubilis fortuna fuerit. Quod nisi in perturbatione omnium rerum non exigua pars temporis objicienda fuisset vel fortunæ fluctibus, vel periculis amicorum: haberemus illorum orationes graves, de iis ipsis rebus quæ præceptis quibusdam continentur. Quod verò ex Græcis aliqui sunt, quibus plus otii omnino fuit, qui commonendo, & laudando, ad amicos & Reges luculenter scripserunt: id mihi satis est P. C. Quis impediat, quo minus ego hoc exemplo agam apud vos, non dico Reges, sed fortissimos & sapientissimos viros, custodes legum, & conservatores libertatis? An concursu hoc doctissimorum hominum, qui vel in philosophiæ studiis, vel scientia juris civilis summa cum laude versantur, verear de virtutibus agere, quibus bene animatus populus Lucensis ex omnibus regionibus urbis confluit in Curiam? Qua in re P. C. illud videre videor, quod celebrarunt veteres sapientes: Omnes homines moveri desiderio percipiendi, & cognoscendi. Nulla est ars, nullum studium, nulla disciplina, cui non sit propositum aliquod optabile ac bonum. Est enim in homine innata, insitaque vis continua ac perennis, quæ excitat ac jubet semper cogitare, quid sit faciendum, quo sit felicissimus: quod quoniam assequi non potest, nisi sine tristitia sit, & affluat omnibus rebus, mirum profectò est, quàm diversi & varii fines excogitari fuerint, ad quos omnia referrentur. Facta hinc erat via ad libidinem, ad avaritiam, ad ambitionem: nisi ratio ipsa reclamasset, non voluptatem,

tem, non divitias, non honores esse verum & summum bonum. Nam si quod homines beat, id non potest esse commune cum belluis: exclusa, certe est voluptas, in quam proclives feruntur, qui à belluis nihil differunt, nisi forma & effigie. Opes verò sæpe turpissimo quæstu comparatæ retinentur vi, pernicioso satellite: quæ si honestissimè partæ sint, pendunt tamen à fortuna, sicuti & honores, facileque auferri possunt: & in iis sunt interdum, qui longissimè abeunt à beata vita. Neque verò hic ego vos in immensam illam rerum omnium perceptionem rejecerim, quæ sapientia à nostris dicitur, vestigandam omnibus scientiis: quæ si in hominibus unquam fuit, non sat scio. Sed hoc ipsum bonum quæro, quod in vobis est, viri Lucenses: de quo cum mihi dicendum statuissem, putabam ego me de laudibus vestris esse dicturum. Est enim non aliquod unum aut simplex quod quæritur, sed concretum & coactum ex multis virtutibus: quod facile ostenderem, si sine invidia mihi liceret nominatim proferre cives vestros. In quibusdam ego prudentiam singularem, in aliis justitiam, fortitudinem in multis, modestiam in omnibus esse video. Eas jam universas animo colligite vos, ac putate esse in aliquo qui omnibus bonis abundet, omnibus his virtutibus excellat, quæ in omni actione eluceant. Qualis, quantus, qui vir vel qui potius Deus erit existimandus is, in quo uno beato ac felici, tot tantaque cobæreant bona? Quod etiam difficile factu est, immo verò omnium difficillimum: tamen ita conari & eniti debemus, tanquam nobis singulis propositum sit, quod facile assequamur. Sicuti enim sagittariis non frustra proponitur quod petant, & vix est qui totum diem jaculans aliquando non collineet: ita nobis P. C. non hoc temerè propositum est à natura, ad quod nos tam honestè invitat atque accendit. Sunt nimirum semina quedam in nobis virtutum, veluti è divinis mentibus accepta. quæ passim sparsa, si colantur diligenter, homines jam non homines, sed propè Dii sunt

sunt immortales. Harum princeps & regina Prudentia est : de qua, ut reliquas in aliud tempus differam, brevissimo hoc dicam spacio, quod mihi assignatum est ad dicendum. Ejus ea lux, is splendor est, ut ille ipse, cujus nutu cœlum, terra, mariaque reguntur, optimus & maximus Deus, nihil habeat, quo magis omnes trahat in admirationem sui. Quicquid hoc est, quod oculis videmus magnum, atque immensum, quàm multa continet? quibus non solum univèrsis, sed singulis providet mens una, rerum omnium moderatrix & gubernatrix. Anni tempestas admonet: quid hoc est? Vix superioribus diebus frigoris vim, & hyemem tectis ferre poteramus: terra inculta erat, atque horrida, montes nive obducti, valles pruina rigentes: nihil jam feris reliqui erat ad victum. Nunc cœli spiritus iste jucundior est: virent agri, florent prata, frondescent sylvæ: speciem quandam videre videor reviviscentis mundi. Sol moderatis caloribus alit segetes, mox vehementioribus educet fruges, firmabit fructus, qui temperatis potestae mitescent. At ubi satis erit consultum vitæ animantium, & quasi annonæ copia facta, ad reparandas terræ effcctæ vires, quasi anus sollicita incumbet providentia. Hinc obrigere terram gelu, & magnis frigoribus coget quiescere, ut ad cultus & labores ferendos aptior sit, cum primùm per anni tempus licebit. Age, jam videamus, exempla, & imagines Deorum immortalium, providos & prudentes homines, quorum consilio coacti populi, edificatæ urbes, jus æquale constitutum, leges scriptæ, artes inventæ sunt. Qua prudentia opus fuit, ut à ferinis moribus agrestes illi, quid agrestes? fors ad humanitatem traderentur? præsertim cum assueti essent cupiditatibus parère, viribus pugnare, rapto vivere. Nondum oratione poterant commoveri, qui ratione vix uterentur: nemo commune norat bonum, delectabat inveteratâ consuetudo. Prudentiæ proprium fuit, uti opportunitate temporis

ido-

idonei ad agendum : Prudentiæ fuit , ponere ante oculos , quantum utilitatis haberet societas , quantum periculi solitudo. Sed ut è sylvis & agris ad urbes veniamus , quæ quot sunt quis enumeret ? Præterea castella , & minora oppida , quibus terra exornatur , veluti stellulis cœlum. magnas & præclaras urbes dico : earum usu quid utilius , ut ferarum truculentia , & vis hostium arceatur , & ut tutò simus , interque nos , & eos quos metuimus murus interfit ? Earum descriptione quid pulchrius ? ex qua regiones , viæ , plateæ , curia , forum , basilicæ sunt , & privata ædificia , quibus nihil commodius , ut & frigoris & malevolorum vim repellamus , & ineptorum hominum & caloris vitemus molestias. Est Senatus , sunt magistratus , sunt judicia sacrosancta , sunt leges , sunt consuetudines , & præclara instituta civitatum. Quàm multæ sunt gentes , & nationes , quas una Prudentia moderatur , & regit , acuens hominum ingenia ? Unde agricultura , unde frugum & fructuum conservatio , unde mercatura , navigatio , emporia , nundinæ , ut rebus abundaremus : quæ si angustius provenissent , uteremur importatis. Est enim hæc virtus , quæ maximè prospicit in posterum : quam ob rem aptissima semper habita est ad consulendum , quòd non ut ars & scientia in rebus necessariis , quæ in unum exitum spectant , versatur : sed in iis quæ natura dubia sunt , obscura & incerta. Etenim quæ aliter se habere nequeunt , in consultationem non veniunt : quæ latent , & prehendi & dimitti possunt , ea omnibus vestigiis Prudentia assequitur : quòd una acutissimè & celerrimè videat , una habeat rationem expetendarum & fugiendarum rerum. Et propterea , sicuti qui medicinæ artem tenet , experientia multa novit , quibus infirmam valetudinem curet , integram conservet : ita vir prudens rerum usum habet , quibus prospicit omni tempore quid sit agendum. Quis rem familiarem tuetur ? quis leges scribit ? quis iudiciis præest,

& consiliis publicis, qui exercitatus non sit aptior ad hæc omnia gerenda? Multa dies affert, & pluram quàm quis putat discimus quotidie: quo fit, ut maximè prudentes sint grandes natu, qui privatis & publicis rebus interfuerunt. Nestor ille apud Homerum quàm multa commemorat, quàm multa docet & monet confidenter. cujus similes decem si obtigerint, non dubitat Agamemnon facilè captum iri Trojam. Quid apud nostros Cato ille Cenforius ignorat? quorum mirifica fuit rerum cognitio sanè longiore vita: cujus quoniam perbreve curriculum nobis natura circumscripsit, ab eorum vita, qui ante nos fuerunt, omnia petere deberemus. Quis non miretur quorundam indiligentiam & stoliditatem? Dii immortales, quæ socordia est? ut cum tam multa homines nosse possint, tam paucis omnino sint contenti? Vix dici potest, quæ adjuncta afferat historia, quæ nunquam esset deponenda de manibus: quòd cum lectione percurrimus omnem antiquitatem, & quæ gesta sunt animo iustramus, rebus non modo interesse, sed præesse videmur. Et ex eventis facile intelligimus, quid sapienter sit, quid stultè factum: quid consilio gestum, quid temerè administratum: quibus dijudicationibus magna prudentiæ fit accessio. Ecquæ nobis antiquissimi poetæ scripta reliquerunt, ut in alienis personis expressam vitæ nostræ imaginem videremus, essentque ad intuendum multa, & aliqua posteris relinqueremus ad imitandum? Hoc consilio excusa numismata, fusæ fictæque imagines, positæ statuæ, erecti colossi, benemeritis de Republica: ut essent illis sua ornamenta, & posteris spes gloriæ ex Prudentia, sine qua viri boni esse non possunt. Sæpe quæritur in Senatu, quid sit agendum: sæpe aliquid utile videtur, quod si fiat, oberit plurimum. Quis discernet? quis reclamabit? nisi vir accuratus, & prudens? Appius Claudius, cum Senatus Populusque Romanus ad pacem cum Pyrrho inclinasset, & foedus fa-

cien-

eiendum, quantum profuit captus oculis? quòd animum tanquam arcum intentum haberet, quo verum longissimè attingeret? Quis primùm cognovit quæ domi gerebat, parum dico, quam spem regni animo concepisset Sp. Melius? an non prudentia L. Minutill? Quis P.C. turbulentissimis temporibus Reipublicæ vestræ, cum turpissima erat facies civitatis, summa trepidatione bonorum, cum formidolosus ille pugnantium concursus esset in curiam, quis vidit in quos labores, in quas calamitates necesse erat cives incidere? quis civilibus malis occurrit primùm? non ne virtus una Prudentiæ? qua freti divini & propè cœlestes homines Lucenses, dignitatem Reipublicæ, majestatem Senatui, tranquillitatem civibus reddiderunt. Qua freti, præter leges, mores & consuetudines, quas cum cæteris Hetruriæ populis habent communes, primi in Italia Lucenses homines majorum instituta intermissa temporibus renovarunt: primi cœperunt militem proprium alere, obligare militiæ sacramento, habere delectum ex agris & municipiis rusticanis: conventus agere, deligere qui noctu per pomæria excurrant, qui interdiu succedant portis: cum interea ex peregrinis militibus Italicis, præsidium sit in curia, ita dispositis stationibus, ut semper aliqui sint in armis? Quid dicam de armamentariis publicis, ingenti impensa sumptuque comparatis? incredibili multitudine armorum, telorum, igniumque millium, machinarum bellicarum, tormentorumque muralium? Quid dicam de pistrinis intra muros, de officinis exædificatis? quid de molitis cibariis non in annum, sed in annos? an hæc P. C. parva argumenta sunt Prudentiæ hominum Lucensium? quæ ea est, ut cum de ejus vi & commodis esset agendum, & propterea ex philosophorum scriptis præcepta, ex antiquitate exempla colligerem: illud vobis verè dicere possum, & sanctissimè jurare, semper mihi fuisse visam, & versatam ob os atque oculos, vestræ imaginem civitatis.

O R A T I O V. III.

D E

OPTIMIS STUDIIS DEFENSIS,

Ad Senatum Populumque Lucensem.

DEos primùm quæso, Viri Lucenses, ut qui amor meus in vos omnes, & Rempubicam vestram semper fuit, si veris. si justis, si optimis de causis ortus est, is nunc mihi conciliet animos, & sensus civium vestrorum. Deinde quod ad vos, existimationemque vestram maximè pertinet, ut illi ipsi in quorum fide civitas est, eam mentem vobis dent. quæ optima sit: qua studiis liberalium artium ita consulatis, ut ea res vobis liberisque vestris, posterisque eorum bene & feliciter eveniat. Quod si quid præterea est optandum, illud quoque deprecor, quod in vobis est situm, ut me bona cum venia audiatis: neque eorum sermone abducamini, qui me à vobis liberisque vestris abalienare cupiverunt. De qua re si qui mirentur fuisse silentium, iis, antequàm de optimis studiis dicam. exponam breviter, cur in hunc diem distulerim expectatam ab omnibus defensionem. Nam mihi quidem nihil fuisset optatius, quàm illis ipsis diebus, quibus de studiis actum est in Senatu, mos consuetudoque vestra tulisset, ut qui à vobis præfecti sunt instituendæ juventuti adesset, & sententiam liberè dicere possent. Egissem ego profectò causam bonorum non majore eloquentiâ, quàm egerunt disertissimi viri cives vestri, qui graviter, qui ornate, qui copiose dixerunt: sed majore dolore, qui spes, qui spiritus, qui desideria norim adolescentium vestrorum, qui labores, qui vigilias viderim eorum quos

quos juris civilis scientiæ & dialecticæ facultati præfecistis. Sed ego, Viri Lucenses, cum superioribus annis publicis literis humanissime à vobis fuisset accersitus, illud in primis mecum statueram, quantæcunque mihi contigissent in hac urbe offensiones, sic ferre, ut nullæ futuræ essent similitates, nulla intercessura odia cum civibus vestris. Cujus propositi memor, fateor me remissius, ne dicam ignavius, tulisse non injuriam meam, sed oppugnationem bonarum literarum. Huc accedebant constitutiones superioris anni, quas si memoria deponere voluissem, non poteram: etenim locus ipse admonebat, quod vobis frequentibus hoc ipso in loco, cum de Prudentia dixissem, receperam me de cæteris virtutibus esse dicturum. Quod cum primùm mihi otium dabitur, faciam omnino: neque committam, ut ejus obliviscar, quod sentio omnibus esse gratissimum. Id si nunc fecissem, offendissem bonorum animos, qui turpe putant me tandiu de optimis studiis tacere, quem de aliis rebus toties apud vos audiverunt dicentem. Etenim si quæ in illustri civium conspectu habent defensores paratos, censentur, hoc potissimum die de bonis literis agendum fuit. Obscuro vos, quæ vestra est humanitas, ut hoc concursu doctissimorum hominum, hac frequentia, conspectuque vestro jucundissimo, quantum hoc spatium patitur, quod mihi assignatum est ad dicendum, mihi detis hanc veniam, accommodatam huic tempori, ut patiamini me de optimis studiis dicere, & conqueri liberius, & meo quodam jure deplorare temporum acerbicatem, & fortunam ejus quem vos inflituendæ confirmandæque juventuti delectu judicioque vestro præfecistis. Quæ duæ sunt opiniones eorum, à quibus bonæ literæ oppugnantur, hæ sunt ambæ hodiè à nobis ex animis hominum evellendæ. Altera eorum est, qui vel nulla, vel exigua putant esse à literis adjumenta. Altera eorum, qui nullo delectu verborum, nulla dijudicatione numeri ac styli

consent literis incumbendum. Prima opinio, etsi locum ferè non habet, in quo possit consistere: vix credibile tamen est, quàm non modò vulgi, sed magnorum Regum ac Principum animos occupavit. Secunda, etsi communi quodam judicio damnatur, sustinetur tamen ab infinita multitudine studiosorum. Enimverò magni sunt ardores cupiditatum, altæ stirpes stultitiæ. Omnia cum mortales vel vi occupare, vel pecunia possidere se posse putent, quis miretur eorum omnem in armis & lucro spem esse positam? At antiqui Reges, quorum nomen sanctum atque augustum semper fuit, & erit, apud omnes gentes & nationes, constituti confirmandæ societas humanæ causa, auctores fuerunt omnium commodorum. Qui quoniam gloriæ cupiditate incendebantur, & juvandi desiderio ardebant, non cruore hominum aspersi, non belli crudelitate horribiles & formidolosi, cum à cæde & injuria longissimè abesse vellent, & memoriam nominis quàm maximè longam efficere, omnibus gentibus & nationibus boni ac salutares, liberalitate & diligentia incredibiles utilitates attulerunt. Nam inventoribus rerum cognitione dignarum magna præmia proponebant, quas cum memoriæ proderent, propagabant posteritati: in quibus & ipsi minimè rarò labores excipiebant, & ferebant pulcherrimè: quorum antiquissimi fuerunt, qui signorum ortus & obitus, accessus & recessus siderum, conjunctiones, propinquitates & intervalla astrorum observarunt: & tanquam cum Diis immortalibus continenter habitassent, hominibus ostenderunt sempiternos errantium stellarum cursus, & cœli motum contrarium: quæ sidera prospera essent humano generi, quæ adversa: quæ lunæ, quæ solis viæ, ex quibus potissimum sunt anni varietates, & tempestatum vicissitudines. Quibus inventis, certas vivendi regulas potuerunt constituere homines, quæ tempora essent sementis faciendæ, quæ colligendæ messis, quæ servandarum frugum, quæ cædendæ materiæ, quæ corporis curandi.

di. Sine quibus rebus & officiis vita hominum stare non posset: tot tantaque adjumenta attulerunt nobis Reges *Aegyptii*, inventores artium, & magistri scientiarum. Quæ grata memoria, quæ magnitudo observantiae tot tantisque beneficiis respondeant? Quæ ubertas ingenii, quæ dicendi copia satis laudare optimos maximos Reges, quod divinum & admirabile genus orationis eorum labores complecti possit? Nam eadem ratione qua cœlum, terram quoque dimensum sunt. Hinc illi ordines, hinc illæ descriptiones, hinc enarrationes illæ, qui montes, quæ flumina, qui lacus, quæ maria, qui portus ubique essent: quarum rerum observatione pulcherrimæ scientiæ natæ sunt: ut cum cœli ac terræ magnitudinem metirentur, oppidorum situs, regionum, gentiumque naturam cognoscerent. Cum verò orbium illorum, qui divinis animati mentibus circumferuntur, impulsus, concitationesque observassent, tantos motus silentio incitari non posse putarunt: sed cum imparibus intervallis & motibus distinguerentur, majus quiddam quam fortasse est, suspicati sunt variis reddi sonis: quæ cogitatione acuta & gravia temperarunt. Quod cum docti homines vocibus & nervis, an fieri posset experirentur, Musicen invenere, & Numerandi artem: quarum altera tam necessaria est, quam quæ maximè: altera jucundissima, ad orationem accommodata, complet aures hominum, & incredibili voluptate animos perfundit. Quæ scientiæ cum ad Græcos fuissent allatæ, nolite querere quam ab acuto ingenio hominibus, studio & diligentia sint excultæ. Veluti novellæ arbores, sterili loco natæ, si in solum fecundius transferantur, fructus ferunt uberiores: sic in Græcia liberales artes felicitate linguæ, quæ non modò aptè, sed ornate & distinctè loqui posset, factæ sunt fructuosæ. Quæ mirum in modum auctæ, cum quasi cognatione, & communi quodam vinculo tenerentur, coaluere in unum corpus Philosophiæ: quæ divinarum & humanarum rerum indagatrix, veri

inventrix, magistra vitæ, beare homines possit, & in concilium Deorum admittere. Illustrata est Græcia disciplinis, & ornata sapientibus, veluti sideribus cœlum. Quos interea principes civitatum, quos Reges illa provincia tulit, unius ope Philosophiæ? quæ ea moderatione Græcos homines temperavit, ut cæteri barbari dicerentur. Quam infamiam & ignominiam ut fugerent Romani, omnium gentium, omnium populorum victores, dum Resp. magis floruit, quotidie magis literarum studia coluerunt, & Humanitatis nomine appellarunt, quoddam fera aggressivæ vitæ, ad humanum cultum civilemque deducerent: sine quibus qui essent, monstra essent humana specie & figura. Nam per Deos, ecquid illud est? quoddam bestię quædam institutione cicures fiunt, & à disciplina non abhorrent? Id si est, quod iudicium sit eorum, qui qui sint, vel Reges, vel Principes civitatum, vel moderatores Reipublicæ, qui liberales artes & disciplinas contemnunt, si hæc ætas veretur dicere, omnes gentes & nationes, omnis posteritas aliquando intelliget. Ergo feræ ad disciplinam adhærescent, & fient mitiores: rationis participes homines studia rejicient, quibus meliores fieri possunt? Quæret hic aliquis, Num sit omnium Principum idem sensus? Non ita Dii irati sunt bonis artibus, ut nullos esse velint, qui sustineant Rempublicam studiosorum. sunt tamen pauci, quorum nomini nulla caliginem ætas offundet, nulla gloriam tempora minuent, nulla memoriam delebit oblivio. Sunt Reipublicæ & liberæ civitates, quæ alunt Philosophos, educant Oratores, Poetas delectantur: at in his sæpe, non nihil incommodi est, quoddam diverso hominum genere constant: quare non una est semper Senatus sententia, non idem semper populi iudicium. Quis persuadeat multitudini imperitorum, disciplinas magnis præferendas esse pecuniis? Quis studiosioribus rei militaris, justitiæ non esse, bello vexare finitimos? non licere imperium

habe-

DE OPTIMIS STUDIIS DEFENSIS. 139

habere in exterarum nationes. Quòd si juri divino credimus, nefas esse concupiscere: verè mihi illud dicere videor, Beatas esse Respublicas, quas docti & sapientes homines regant: Beatas esse civitates, in quibus earum principes omne suum studium in doctrina & sapientia collocent. Dii certè appellandi sunt, qui civibus, qui finitimis, qui externis profunt vel inventione, vel restitutione disciplinarum. Quæ gloria potest esse major? quæ illustrior? quæ firmior sempiternis seculorum ætatibus, quàm amari ab omni hominum genere fama meritum? Hæc quæ ex armis gloria est, odiosa est, periculosa est: & crudelitate prius, & sanguine imbuta, quàm honestata victoria: multis exitio fuit, multis erit calamitosa. Quamobrem Viri Lucenses, aut nulla Respublica futura unquam bona est, aut vestra est optima: quæ exiguis contenta finibus, nemini formidolosa, disciplinarum amantissima est. Dii faciant, ut qua superioribus annis ire via cœpit, ea pergat. Aditum ex S. C. liberalibus artibus patefecistis, Oratoriam, Dialecticam, & Juris civilis facultatem mandastis illustrari interpretationibus Latinis. Qui dies fuit, quo non magni fuerint concursus adolescentium vestrorum, quibus illi animis incedebant, quo desiderio flagrabant, qua spe ferebantur? Tantum ne hominis unius apud liberos vestros oratio potuit de laudibus eloquentiæ? itane tandem commovit, ut non modò sordes illas dictionis semilatinæ abjicerent, sed ab earum autoribus capitali odio dissiderent? O probitatem mirificam, ô suavissimos mores, ô humanissima ingenia adolescentium: num diu vobiscum agendum fuit, ut ab inveterata quorundam opinione & sententia discederetis? Nihil vos importunæ magistrorum voces, nihil convicia propinquorum, nihil parentum minæ deterruerunt, quin ad nos quotidie veniretis? Multa mea causa sustinuitis ab iis, à quibus minime erat expectandum. Incredibilis enim, Viri Lucenses, conjuratio fuit in bonas literas, eorum dicen-

dicendi genus sequuntur sordidum & vitiosum. Quod ab Imperii Romani inclinatione ortum, veluti indicium servitutis & calamitatis nostræ, eo studio, ea diligentia propagatum est à barbaris hominibus, ut non modò Philosophiam & Jus civile foederit, sed studia ipsa Poetarum & Oratorum. Dies me deficiet, si scriptorum volumina enumerare velim respersa, quid dico respersa? immò verò cumlata barbarie: in quibus quoniam nescio quæ commentationes continentur, non dici potest, quàm ad ea se contulerit infinita multitudo hominum studiosorum: quibus nisi occurrissent, & reclamassent eloquentissimi & sapientissimi viri, sempiterna bonis literis nox fuisset offusa. Tantus fuit Romæ litteratorum clamor, ut qui in Gallis & Germania essent, expergiscerentur. Præclare quidem à Transalpinis nationibus barbaries rejecta & expulsa est, at in Italia adhuc regnat: & ita regnat, ut non villis, aut vicis se contineat, sed in claris urbibus, & Italiae luce versetur. Magna enim fuit, & est ubique, copia studiosorum, qui quæstum sibi proponunt: quem ut citò consequantur, aut cursim arripiunt, aut omnino prætereunt adjuncta & ornamenta ad omnem vitam, ad omnes artes, ad omnia officia accommodata: quæ in adolescentia honestissima, in juventute optima, jucundissima in senectute, Dialecticè juvant, Jus civile exornant, illustrent Philosophiam: cum legimus, delectant: cum scribimus, sunt necessaria. Quibus vel nostra, vel aliena reddimus melius, explicamus, interpretamur. Qui verò quæstui inhiant, ambitione quoque titillantur, & ostentatione doctrinæ. Quare cum scribunt, aut differunt, inopes ac jejuni, Latinis verbis non possunt, vulgaribus uti pudet: necesse est tandem aliquid monstri pariant, quod non modò alunt, sed laudant, ut quasi bellissimum obtendant iis, qui nullo usu, nullo sunt ingenio. Placuit commentum desidiosis, ut sincera linguarum castitate veluti religione se exolverent. Quid mirum, si quibus
libido

DE OPTIMIS STUDIIS DEFENSIS. 141

libido pro labore, socordia esset pro diligentia, optimum factu esse contenderent, si nullis legibus astringerentur? Ea licentia pro bene sonantibus verbis horrida, pro usitatis nova, pro exquisitis vulgaria attulit. Nullus scriptorum delectus erat, nulla numeri, nulla styli ratio habebatur: suo regno pulsa aliquando eloquentia jacuit in situ & squalore: ea caligo præstrinxerat mentes hominum, ut qui pejùs dicerent, melius loqui putarentur: qui obscurius, literatius quàm cæteri. Quæ pestis cùm latè esset grassata, ut reliquas Italiæ urbes, vestram quoque invalerat. Quare vos, quæ prudentia est hominum Lucensium, quæ cœlestis & divina animi virtus, nihil cunctandum putastis, nihil superfedendum, nullâ in re sumptui parcendum esse, quo bonis studiis florentem haberetis juventutem. Hoc ego credo fuisse judicium S. P. Q. Lucensis, cum superioribus annis studiorum tota ratione mutata, S. C. illud factum est, quo ego vocatus consilio, hortatu, monitu civium vestrorum, primus in hac urbe barbarorum claustra fregi, obsessos, circumvallatosque adolescentes eduxi, & veluti è teterrimo carcere liberaui: declamavi totos dies domi, in ludo, ante curiam, utinam licuisset in Senatu. Putabam id vobis omnibus fore gratissimum: quo uno sensu non sine dolore honorum, me in odia & voculas quorundam incurrisse. Nam cùm minimè expectarem, minimeque munus interpretationis mihi prorogari peterem: sed ii qui non tam mei, quàm Juris civilis, quàm Dialecticæ, quàm Oratoriæ facultatis rationem haberent, me invito peterent, ipsi obtrectari bonis artibus audiverunt, ego repulsam tuli. Quo tempore quoddam frequentes Senatores vestri, gravissimi & amplissimi Viri, summa contentione, incredibili studio, ardentissimis animis egerunt causam meam, cum commendatione etiam instituti, vitæ, morumque meorum, immortales ago gratias, agamque dum vivam. At ea res levat fortasse, non sanat dolorem meum.

meum. Quos putatis per illos dies rumores de me apud finitimos vestros fuisse? quos apud eos qui longè absunt? quibus ego placere magnopere cupio, præsertim cum pro me restituendo vehementer laboratum sit in Senatu: quid feceram? quid commueram? quid peccaram? liceat mihi pro pietate vestra conqueri liberius, liceat audacter dicere. Si adversus vos, patriam, liberosque vestros arma tulissem, nihil magis fuisset oppugnatus. Hac ergo spè, Viri Lucenses, jubetis esse studiosos bonarum artium? hæc sunt præmia vigiliarum? hi sunt fructus laborum nostrorum? ut vobis præsentibus consternamur à civibus vestris, appetamur conviciis, cadamus animis: & si quid existimationis nobiscum attulimus, amittamus turpiter in civitate, quam non oratione & scriptis, si non quibus volumus & debemus, at certè quibus possumus, honestamus.

O R A T I O IX.

D E J U S T I T I A .

Ad Patres Conscriptos Reipublicæ Lucensis.

Sæpe mihi cogitanti, Patres Conscripti, cum Regum afflictas fortunas, inclinationes imperii, interitus rerum publicarum memoria repeto, illud verissimum videri solet, si quæ diligentia hominum semper fuit in aliis rebus, ea fuisset in excolendis animis optimis disciplinis: antiquissima nos regna, justissima imperia, beatissimas & sempiternas Respublicas fuisse habituros. Quòd si quis miretur, tantas sæpe fuisse rerum omnium commutationes: illud potius mirari debet, neque sanctissimorum Regum, neque prudentissimorum civium, qui Respublicas instituerunt, apud ullas gentes & nationes

tiones diu retineri potuisse veterem disciplinam. Nam barbarorum Regum res gestæ, amplæ magnificæque fuerunt: & Atheniensium & Lacedæmoniorum majores, quàm memoriæ ac literis sit proditum: Romanorum verò tantæ, quantas neque Græci neque Latini, eloquentissimi homines, scriptis unquam complecti potuerunt. Horum omnium mores prius corrupti sunt, & depravata ingenia, quàm regnorum & rerum publicarum orbis illi conversi. Quo loco imperiti fortunam statuerunt reginam rerum humanarum: quasi verò non sit necesse, imperium quibus partum sit, iis moribus atque artibus retineri & conservari. Quæ artes si in viro bono fuerunt, qui vel ut architectus sit vocatus ad ædificandam, vel ut moderator ad temperandam Rempublicam ex rebus gestis intelligi potest, fortunam semper veluti pedissequam secutam esse sapientiam & splendorem virtutis. Quam ob rem est profectò mirandum, homines, qui neque fabro imperito credant veteres parietinas, neque sortitò operas conducere velint ad agrum colendum, non videre quantum in maximis rebus delectus haberet momenti, si diligentia adhiberetur. Non latuit hoc P. C. Majores vestros, sapientissimos viros, quorum morem & institutum antiquissimum retinetis, ut in conspectu Senatus populique Lucensis laudentur virtutes, quibus cives vestri meliores fieri possint: ut qui sapientia præstant, pulcherrimè sedeant ad gubernacula civitatis. Sunt enim artes regendæ Reipublicæ, quæ si rectissimis & honestissimis civium studiis colantur, lætos & uberes fructus ferunt: si cum moribus corruptis jungantur, sunt perniciæ & interitus civitatum. Quare quis tandem aut me reprehendat, aut quis vobis jure succenseat, si quantum aliis ad fabulas recitandas, aut ad inanes sermones audientes conceditur temporis, tantum ego ad cohortandum cives vestros ad egregios animi habitus mihi sumpsero: vos ad vestigandum conversi, quibus è
fonti-

fontibus hauriamus, operam dederitis non inviti. Omnium virtutum conciliatrix, & quasi domina justitia est, de qua mihi hodie dicendum proposui bona cum venia vestra. Etenim cum omnes virtutes, quæ spectant ad bene & beatè vivendum, habeant quoddam commune vinculum, & quasi cognationem inter se, nulla est tamen quæ æquè universas colligat, & jungat, atque Justitia. Hæc prudentem civem jubet de patria esse sollicitum, & de Republica noctes & dies cogitare: hæc forti viro imperat, ne in acie à signis discedat, ne perturbet ordinem, ne scutum abjiciat: hæc metum incutit modesto adolescenti, ut pudoris & verecundiæ meminerit. est enim una quædam in animis hominum non lata, sed nata lex, jubens honesta, prohibens contraria: hæc partes cuique tribuit, officia distinguit, describit munera, mater æqui & boni: cujus commoda nemo intelligit melius, quàm qui injustitiæ experitur incommoda. Multum auri, argenti multum, plurimum Melitensis stragulæque vestis apud Lucenses esse dicitur: ingentes omnino sunt divitiæ terra marique partæ: eas vobis Dii fortunent. Si injustitiæ vitium invaserit civitatem, quid sunt pecuniæ, nisi magnum malum? quid domus, quid prædia, nisi impedimentum? quid uxor, quid liberi, nisi lachrymæ & mæror? Quod non eò dico, P. C. quòd metuum hoc consilio, hoc Senatu, iis præfidiis, terribilissimæ huic pesti esse aditum in civitatem: sed ut audiat populus Lucensis, audiant peregrini, quæ gratia vobis habenda est, per quos omnibus frui licet tanto ac tam excellenti bono. Namque id est justitiæ proprium, non tam sibi quàm aliis prodesse. Atque ut injustus est, qui dolo malo in alterius perniciem ingenii aciem intendit, ut sibi sit emolumentum: sic vir justus non habet rationem privati commodi, sed recto animi sensu fertur, ut nemini noceat, & bonis prosit quàm plurimis. Quid hi Tribuni plebis? quid populi Signifer? quid Prætor? quid Judices?

dices? num suas res agunt? vel potius civium? Senatores patres sunt patriæ, iudices custodes legum, magistratus conservatores fortunarum vestrarum. Ea vis est hujus virtutis, ut non modò animos afficiat ut cæteræ, sed erumpat, & se ipsam prodant, accensam atque inflammata desiderio communis boni: qua una ratione longissimè absumus à natura ferarum, quæ vel privatam utilitatem, vel voluptatem sequuntur. At nos justitiæ vi nos ipsos contemnimus, & incredibili charitate complectimur omne hominum genus. Neque res ulla est, qua ad similitudinem Deo propius accedamus. etenim ille optimus est, quòd lenibus aliquando ventis, aliquando vehementioribus, sæpe frigore & calore, nonnunquam pluviis & tempestatibus consulit vitæ animantium, & spacium hoc humidum & caliginosum ita temperat atque illustrat, ut lucem qua omnes fruimur, & spiritam quem omnes ducimus, suavissimè hauriamus: qua cogitatione verissimè admonemur, ut Deum sequamur duces, & vel optimis institutis, vel legibus severioribus, nonnunquam disciplinis & artibus liberalibus, sæpe cohortatione consilioque fideli juvemus hominum cœtus, ut vitæ cursum per se difficilem & laboriosum melius tenere possint. Et quoniam bonus ille tam multa largè ac liberaliter in dies ad usum hominum creat, & convertit, curandum est, ut amemus nos inter nos, & veluti Dii quidam aliis prodesse velimus: & cum gratuitò omnia acceperimus, gratuitò largiamur. Nam quæ hæc est injustitia, ut qui nudus nascendo in lucem prodieris, tam multa occupes solus? An verò non occupas? unde igitur in possessionem tantarum rerum venisti? Amplum patrimonium relictum est. Credo. Quod verò patrimonium? si natura omnia sunt communia. Hæreditas aliqua obvenit? non potest dici. Emit pater? de quo tandem? Fac esse de avo meo. Quis, me nondum nato, mihi potuit præscribere? cum jura omnia gentium, & civi-

les etiam leges iis caveant, qui nondum sunt nati, ut cum in communem hominum societatem venerint, nihil eis non sit integrum. Si me jam nato vendidit pater meus, fecit injuriam: quod mihi dare non potuit, voluit adimere? sibi fortasse, non mihi præscripsit: dare non potuit? non ademit. Sed quid ego tam multis? quasi verò quivis non intelligat, nullam sanctam societatem cum iis esse, qui ita se ipsos amant, ut naturæ jus violent: quo jure non nobis nati sumus, non patriæ, non parentibus solum, sed toti hominum generi, quod ita est unum atque conjunctum, ut si usu veniat, pro vilissimo quoque sublevando magnis miseriis non dubitarit vir justus mortem oppetere. Sed hæc majora sunt, quam hoc loco quæramus miseris perditisque temporibus: quibus mirum videri debet, si aut veteri occupatione, aut victoria, aut lege & pactione omnibus rebus compositis & adjudicatis constans & perpetua voluntas suum cuique tribuat, ne quis sibi plus æquo appetat, ne quis aherat injuriam, ne quis alteri afferri sinat. Sit Sabinus Sabinorum ager, sit Romanus Romanorum, sit Lucensis Lucensium. Temeraria dominatrix animi cupiditas, nullis terminis & cancellis contineri potest, inimica Justitiæ. Hæc jura divina & humana sæpe pervertit, tenuioribus admovet stimulos, potentioribus ministrat faces, & fallit opinione virtutis. Quis tam terræ filius est, qui nolit in cœlum tolli? quis tam beatus Rex, qui non cupiat aliquando propagare fines imperii? Hæc turbas facit, hæc discordias alit, hæc seditiones excitat in Republica, hæc sæpe fratres juslit armis decernere, hæc servos in dominos armavit, hæc animavit sæpe in Senatum furentem plebeculam. Cui malo remedium nullum satis idoneum inveniri poterat, nisi Justitia occurrisset: quæ compositis aliquando rebus, æternam nobis pacem & tranquillitatem allatura videbatur, si per nos licuisset. Sunt leges, sunt Senatusconsulta, sunt plebiscita, edita, decre-

décreta, judicia. Hæc sunt arma communia civium. Est aliquis de possessione dejectus? Bono sit animo: est Prætor, qui in possessionem restituat. Est injuriis, est lapidibus, est ferro appetitus? Sunt leges vindices, sunt pœnæ constitutæ, est judex quasi libri-pens, qui vel damnum damno exæquat, vel emolumento refarcit, vel malum malo ulciscitur, & condemnatione compensat. Ferarum est, vim vi repellere, & injuria propulsare injuriam: nam si id est hominum, quid est ferarum? In bene institutis civitatibus turpius est inferre plagam, quàm accipere: sicuti, quàm accipere, honestius beneficium dare. Monstri simile est, vultu & effigie hominem præ se ferre, & animo feræ crudelitatem. Quæ (malum) res homines in istam insaniam adegit? ne quis jurget, ne quis sæviat, ne quis conferat manum, est effigies quasi juris, est vis legum judex non muta, est quasi vocem intendens Justitia: per quam si ita omnia transigi possunt, ut pax sit animis, nullæ iræ, nulla odia, nullæ sint inimicitæ civium. Est virtus ista nobis colenda, quæ non modò gratiam reconciliat, sed cives civibus, socios sociis, urbes urbibus, juris legumque societate devincit. Hæc emolumenta, eadem honores, eadem magistratus distribuet, pro dignitate personarum. Civitatis unum est corpus, membra plura. Quid est? multa sunt membra corporis, itidem civitatis. Alia honestamus purpura, alia nuda esse patimur: neque tamen membris ullis, quæ nobis charissima sunt, facimus injuriam. Quid pedes, qui totum corpus sustinent, quàm sunt necessarii? neque tamen queruntur, primas capiti deferri. Diversa sunt ingenia civium, diversa munera: diversi, & alii aliis præstantiores, labores: & propterea non sunt eadem omnium dignitates. Injustus est Ajax, ut Græco exemplo utar, licet à classe ignes abegerit, licet cum Hectore fortiter manum & ferrum contulerit, si de Achillis cum Ulysse armis contendat: cujus consilio bellum gestum est ipsum decennium, qui in co-

hortandis ducibus oratoris officium præstitit, in pugna militis. Graviore sunt labores fabri tignarii, quàm architecti: quid est quòd architecto stipendia perhonorifica decernuntur, fabro pauci teruncii? Vitam agit miles durissimè sub pellibus, mollius fortasse imperator in tabernaculo: neque tamen propterea præstat miles imperatori. Nullam expeditionem habent viam rerum novarum studiosi ad seditionem excitandam, quàm quæ confundit distributionem justitiæ. Multæ sunt leges, multa instituta, quibus facillè obtrectet imperitus. Boni civis est, putare sanctissimum esse jus civile, firmissimas esse leges quæ à majoribus latæ sunt: nihil in mentem imperiti cadere posse, quod non viderint sapientes, contulerint, examinerint. Neque verò est res altera, quæ clariore fecerit Locros, quàm illud institutum, ut si quis novam legem proponeret, cogeretur prius collum in laqueum inferere, deinde dicere pro lege. Si lex placuisset, cum esset lata, relaxabatur restis: sin minus, laqueo frangebatur gula. Videbitur alicui genus hoc instituti acre atque acerbum: sed illi duobus monstris immanissimis, Imperitiæ & Arrogantiæ, quibus jura divina & humana pervertuntur, hac severitate occurrebant. Vix credibile est, quæ sit temeritas imperitorum; quanta superbia vulgi. Quis Magios, quis Blossios, quis Jubellios nesciat, flabella illa Romanæ seditionis? Quis ignoret, quæ mala rerum novandarum causa ob inscitiam & audaciam semper fecuta sint? Græcis & Latinis historiis testata sunt omnia, nemo est qui jam legendo non sit defessus. Recordamini per Deos P. C. cum superioribus annis in Senatum vestrum imperiti quidam, & audacissimi homines erecto vultu, supercilio illo, ardentibus oculis ferebantur, scelere & furore inflammati, quòd omnibus rebus non modò interesse, sed etiam præesse volebant: quo tempore, quæ res à vobis gestæ sunt pro salute patriæ, nisi justis de causis fuissent gestæ, nunquam profectò illæ testimonio orbis terrarum,

& ju-

& iudicio magnorum Regum & Imperatorum fuissent comprobata. Quæ verò satis justæ causæ fuerunt? nisi ut retunderetis audaciam imperitorum, qui hanc virtutis partem confundebant, ne haberetur ratio dignitatis personarum. Quæ confusio tantum abest à justitia, ut justitiæ nihil magis possit esse contrarium. Per paucorum igitur hominum est leges ferre, non multorum emendare. Infinita sunt, quæ legum latores comprehendere non potuerunt: infinita, quæ cum temporibus mutantur. De iis si aget mediocriter eruditus, & qui non calleat usum rerum, Hydræ, ut in proverbio est, capita abscinduntur. Non sunt illa credenda ostentatoribus doctrinæ, non vulgi opinione corrigenda: lectissimorum hominum prudentia & sagacitate opus est, quæ Æquitas appellatur: cujus vis, quoniam natura cietur ipsa, æterna & immobilis est apud omnes gentes. Quod enim à natura est, eandem ubique semper habet vim; ut ignis, qui apud nos itidem, & apud Persas urit. Quamobrem, quæ legum fuit inventrix, eadem potest esse moderatrix, una æquitas: pro qua sæpe prudentes & eloquentes homines contra jus scriptum dixerunt. Ea quoniam detractis animi vitiis est invenienda, boni quidam viri quærendi sunt, quales apud veteres Solon, Lycurgus, Numa fuisse dicuntur: quales apud patres vestros ii, qui Ostracismum, quem appellant Athenienses, aptissimum viderunt ad sustinendam Rempublicam popularem. illi seditionem, illi molliciem, illi aleam excluderunt, oblectamenta amentium, & otiosorum: illi incesta, stupra, adulteria coercuerunt, magnis poenis constitutis: iidem providerunt, ne cædes in civitate fierent: ne agri, ne saltus latroniciis infestarentur. Horum sanctissima sunt instituta. Deum piè, caste, angustèque colendum esse, amandam communem hominum societatem, finitimis honestissimè cupiendum, exteris bene precandum, pro patria moriendum: parentes alendos esse, uxorem diligendam

liberos benè & pudicè educandos : cognationes , affinitates , necessitudines , clientelas habendas in loco rerum charissimarum : defunctos non esse injuria afficiendos , non dimovenda sepulcra , testamenta non violanda : suæ rei ita jus esse debere , uti quisque legarit : supplicum misereri oportere , tueri bonos & innocentes ; benemerentibus gratiam referri convenire , animadverti in malos & nocentes : promissa , pacta , conventa servanda esse : fidei summam rationem habendam , suis quæque contentum rebus esse debere : virtute animos ita confirmandos , ut ne quis precio , ne quis metu , ne quis gratia à bono & æquo deducatur . Si Justitia loqui possit , quid aliud roget , aut jubeat ? Antiquissima hæc est disciplina , pleni sunt omnes monitorum libri , plena exemplorum vetustas . Una vox est sapientum , una Regum , una Imperatorum , principumque orbis terrarum ; firmissimum esse statum civitatis , cujus justitia est fundamentum .

O R A T I O X.

DE FORTITUDINE.

Ad Patres Conscriptos Reipublica Lucensis.

SI quid otii mihi esset , P. C. libenter id ego pro mea in vos omnes , & Rempublicam vestram observantia ponerem in laudandis fortissimis viris Tribunis plebis , quorum causa pulcherrimè hic nobis illuxit dies , qui cum sua virtute , tum splendore isto tribunitio dignissimi sunt , ut amplissimis laudibus commendentur memoriæ hominum sempiternæ . Sed mihi ut cætera adessent , quæ longissimè absunt , temporis quidem certè non est satis : sunt occupationes meæ majores , quàm vulgus hominum putat : nullum mihi tempus liberum à labore est ,

auly

nullum vacuum à munere publico. Erudita nobis, quod vobis gratulor, est juvenus: dignissima est, quoniam vos ita voluistis, ut in eam erudiendam conferam omnes curas & cogitationes meas: avidissima liberalium artium expectat quotidie, quid à nobis afferatur, non ex cella nostra egentissima omnium rerum, sed è penu locupletissimo oratorum & philosophorum. cui ego ut satisfaciam, non sunt mihi totæ noctes dormiendæ, cum multum etiam vigilantibus non desint obtrectatores suffusi malevolentia, criminosi, plenissimi omnium ineptiarum: à quibus ego non metuo, qui vos habeo defensores, testem florem juventutis, judicem populum Lucensem. Quæ P. C. non à me dicuntur ostentationis alicujus gratia, cujus ego sum planè hostis: sed ut vos excusationem meam accipiatis, si brevissimo hoc spacio, quod mihi assignatum est ad dicendum res tantas, quantæ sunt Tribunorum vestrorum, oratione prosequi non possum: præsertim cum sint illæ obvoluntæ antiquitate, & mutatæ sæpe cum temporibus ipsis. Quid? egone Tribunos firmamentum Reipublicæ præsidium, arcem libertatis vestræ, tanta hominum frequentia, conventu hoc ornatissimo præteribo? Non faciam. Quid ergo est? Meminisse debetis P. C. quid in hoc loco præsentente Senatu populoque Lucensi superiore anno receperim. Promissi memor, hodie bona cum venia vestra de Fortitudine dicam. Ejus virtutis isti autores & magistri quidam sunt Tribuni. Quod enim putatis fuisse consilium majorum vestrorum, cum in tribus diviso populo vexilla ista erexerunt? quæ ex edicto mota loco, quisque civis sequeretur: nisi ut domi haberetis fortissimos duces, qui, cum usû venisset, collatis signis pro communi bono pugnare, & vobiscum unâ pro libertate patriæ mori possint? Quotiescunque de hac virtutis parte verbum faciam, toties mihi in mentem veniet Tribunorum vestrorum. Nam & altera virtutis hujus pars est P. C. quæ ad liberos vestros

maximè attinet, in qua studium diligenter est adhibendum: quod sapientissimi viri, qui Respublicas instituerunt, putarunt in hoc posita esse omnia, si juvenus esset patientissima laborum. Nulla enim capitalior pestis est liberis civitatibus, nulla major contagio, nihil tam exitiosum, quàm libido voluptatis: ad quam quoniam omnium hominum ingenia sunt propensa, à pueris est enitendum, ut eam veluti monstrum immane, & multo scèdissimum, aut fugiamus, aut fortiter assuescamus vincere. Est fortitudo virtus animi egregii atque excellentis, quæ nisi quod honestum sit, nihil rectum putat. Ea veluti singulare munus à Diis immortalibus hominum generi est data: ob id Græci, qui multa significantius dicunt quàm Latini, à viro fortitudinem appellari voluerunt: quod hujus virtutis qui, ubi primùm sapere cœpit, non est studiosus, vultu & effigie fortasse aliquando virili erit, animo certè nunquam nisi molli & effeminato. Ob idipsum Hercules, qui vel Jove natus est, ut Poëtæ ferunt, vel (si plures dicti sunt hoc nomine) fortissimus aliquis, ad quem unum non ab uno res gestæ referuntur: cum infans adhuc esset, utraque manu comprehensos angues elisisse dicitur: hoc est, primo quoque tempore egregiè superasse fallacem istam animi dominatricem voluptatem. Cretenses pueri, dum Respublica Cretensium stetit, duri ac laboriosi, cœnantes nunquam cubare visi sunt. Lacedæmonii adolescentes, ubi multis verberibus accepti esurire didicissent, nihil in cœna præter panem adhibebant: ubi siti prope essent enecti, nihil præter aquam, quam ex Eurotæ altera ripa natando in humeros cado imposito transportassent. Romani veteres inediæ, sitis, vigiliæ, algoris, æstus patientissimi, in castris per laborem usu militiam discabant: & si magnis itineribus erat eundum, præter arma, quæ neque noctu, neque interdium deponere licebat, ferre molita

molita cibaria in mensam, ferre utrem cum aqua consuêrant: non minus ad pugnandum parati, quàm si essent expeditissimi. Qui sensus fuit P. C. tantarum gentium & nationum? quid hæc instituta volebant? Cretum leges Minos sanxerat, justissimus omnium Rex: Lacedæmoniorum Lycurgus, optimus & sapientissimus: Romanorum Dii quidam potius quàm homines appellandi, autores summi imperii, & domini orbis terrarum. Horum consilia non sunt contemnenda. Intelligebant isti, fortitudinem virtutem esse divinam, & sanè cœlestem, ad quam unus esset aditus juventuti, si laboribus esset exercitata: Rempublicam diu stare non posse, in qua sit otiosa & delicata juvenus. Et nos canere & saltare jubemus adolescentes, bibere permittimus meracius, capere jentaculum, prandere, meridiari, cœnare. Sunt ista obsequia parentum. Si parentum obsequia nervos virtutis elidunt, non sunt ferendi patres, qui obsequiose filios alunt. Excludendi sunt è civitate, qui educant luxuriose. Ab iis sic eductis & educatis prodita sæpe patria est: ab iis sæpissimè conjurationes factæ: ab iis semper sunt excitatæ tyrannides. Nam ubi Venere, gula, & talo patrimonium absumptum est, & familiares opes defecerunt, necesse est audacem juventutem, quæ neque famem, neque sitim, neque frigus ferre potest, incendi pravis cupiditatibus. Laudanda inprimis igitur fortitudo est, ob tolerantiam egregiam rerum difficultium, quæ neque egestatem, neque exilium, neque mortem timet: nihil denique, præter turpitudinem. M. Curius, homo non locuples, ad focum rapas coquebat in cœnam. ad quem cum legati Samnitum magno cum auri pondere venissent, ut eo munere gratiam suis conciliarent: is & donum repudiasset, & dixisse fertur: Auro non egent, quibus hæc cœna est satis. P. Rutilius exemplum fortitudinis, cum à Syllanis in exilium missus esset,

K 5

&

& Sylla, qui in libera civitate regnum jam obtinebat, quibusdam, in quibus erat Rutilius, redeundi potestatem fecisset: in exilio esse maluit, quàm tyranni vultum aspicere. L. Æmilius fortissimus consul, cùm in clade Cannensi expers culpæ, & cruore oppletus in saxo moribundus federet, & Cn. Lentulum tribunum militum equo prætervertum intueretur, num lamentabili voce, & tremula obligari vulnus, aut in equum tolli se precatus est? Immo verò, cùm eum vellet protegere Tribunus, reclamavit: Abi Lentule, quid tempus teris? sine me bene mori, ubi collega meus non passus est honestè vivere. Quibus profectò intelligere licet, non egestate, non exilio, non morte deterreri viros fortes: & mori malle, quàm de dignitatis gradu dimoveri. Quid? inquiet aliquis, non omnes ad virtutem istam apti sunt. Id est dicere, homines non esse homines. Fatemur natura inesse in omnibus molle, demissum, humile, quiddam denique humanum: sed illud quoque dicimus, inesse rationem, ut divinum aliquod veluti corporis præfectum, & administrum consiliorum, cui parère debet animi pars illa mollis & çnervata, veluti sapientissimo Imperatori miles imperitus. Quis nostrum est, qui si virum, cui pes condoleat, aut dens, ingemere, ejulare & flere videat, risum tenere possit? Quis, ubi audiverit ignavos milites, simulac viderunt hostem clamasse, abjecto seuto fugisse, qui ira non excandescat? Id certè non fieret, nisi in omnibus esset æquè sensus quidam interior, qui contestatur, quod abjectè, quod timidè, quod muliebriter factum sit, turpissimum esse. Qui verò turpissimum est? nisi æquè ad omnes spectet fortitudo, quæ appetentissima est honestatis, quam ignorant animantia quæ ratione carent. Hinc belluæ quædam, quæ certant acrius, & insultant liberius in omnes, non fortes dicuntur, sed immanes ac feræ. Insani cùm periculum adeunt, ridetur

dentur potius, quàm laudantur. Qui temerè aliquid aggrediuntur, audaces appellare consueverunt. Virtus enim à recta animi ratione proficiscitur: quam ob rem vir fortis mentis constantia pulcherrimè fert secundam & adversam fortunam, quicquid contingat, modò vacet culpa: neque dolet, ut cæteri, neque lætatur. O rem incredibilem P. C. tantamne esse vim hujus virtutis, ut eo homines impertiat, quod est præpotentis Dei? Quid tam mirabile, quàm unam mentem, omnia quæ sunt, quæ fuerunt, quæ futura sunt, videre, intueri, intelligere ut præsentia: neque tamen lætitia affici unquam, neque capere dolorem? Nam sive salubritas sit, sive pestilentia, sive sterilitas agrorum, sive fertilitas, sive eluviones, sive exustiones terrarum, Deus nihil commovetur, nihil afficitur: in quem si lætitia & dolor cadere posset, non esset beatus, non liber, non sincerus, non simplex. Et vir fortis mente firma ac stabili, & paupertatis morosus, & stimulos doloris, & fortunæ fulmina contemnit: non minis, non tormentis movetur: cui vultus est semper idem, eadem semper oratio, idem semper animus, quodd in re angusta, in suppliciis, in morte inveniat vitam beatam. si ægrotabit, feret patienter: si secabitur, si uretur, non emittet vocem viro indignam. Amicus meus fortissimus vir, quem vos omnes probè nostis, quotannis ex pedibus laborat. hunc ego, cum podagræ doloribus ardet, convenio semper: liquet mihi dejerare, nunquam me illum non modò audisse clamantem, sed ne lamentantem quidem. Quid illud fuit? cùm superioribus mensibus nobilissimus puer, parentibus dulcis & optatus, ex altissima fenestra cecidisset in impluvium: apposita erat secunda mensa, discumbebat pater, vidit cadentem filium, & unà propè expirantem: testes sunt magno numero familiares, qui adhuc obstupescunt, non modò vocem surpem non emisit vir fortissimus, sed neque

que mutavit vultum. Sed quoniam mors extremum est rerum omnium, putant quidam ea deterreſſi viros fortes: id eſt falſum. Vidiftis vos aliquando civem veſtrum (nolo nominare, ne dura de fortitudine dico, faciam dolorem) is cum ad mortem mitteretur, hac virtute præditus, ibat fronte ac vultu belliffimis, quaſi è carcere evolaffet. ponè uxor erat, lectiffima fœmina, & graviffima: ea dolore credo oppreſſa, neque vocem, neque oculos tollebat: liberi conclamantes ſequebantur. Tum ille limis oculis intuens: Tacète, inquit, quid hoc clamoris eſt? quibus nec pater, nec mater flet, infirma ætate adhuc eſtis, auferte iſtam molitiem. Quid ſi à me millies non audiffetis pueri, mortem non eſſe malum, nihil eſſe timendum præter turpitudinem? Videtis P. C. quæ ſemina virtutis hujus ſint in animis civium veſtrorum? qui ſi diligentiffimè colantur, quid obſecro, quid eſt futurum? Habent enim animi ortum ac originem cœleſtem, unde inſita eſt vis fortibus deſpicientia quædam rerum humanarum. Hinc Anaxagoras, qui mens à veteribus eſt appellatus, cum patrimonium amplum & copioſum accèpiſſet, quod neque auget, neque conſervaret, accuſabatur à ſuis. à quibus cum aliquando premeretur, quod non modò agelli aviti & paternæ domus, ſed & patriæ curam abjeciſſet: ille manus ad cœlum tollens, Hem, inquit, patria, hem domicilium, hem funde noſter, quàm tui deſiderio ardeo. quem ſecuti nobiliſſimi Philoſophi, tantum profecerunt, ut compererint, & docuerint Deos eſſe nos: quod non id ſimus quod forma iſta declarat, ſed mens cujuſque, id eſt quiſque: non ea forma, quæ digitò demonſtrari poteſt. Ea re Anaxarchus, cum in crudeliſſimi & inimici Regis manus incidiffet, juſſiſſetque eum Rex ferreis malleis contundi: Tunde, inquit, tunde Rex Anaxarchi utrem, nam Anaxarchum non potes tondere. Quam ob rem excellenti animo ho-

mines

mines, despicientes res humanas, à negociis publicis remoti, contulerunt se ad cogitationem, contemplationemque rerum æternarum: qui quoniam tranquillitati servire, & labores publicos fugere visi sunt, non plena manu laudantur: etenim non satis est scriptis agere, & concertatione verborum adjuvamento esse hominibus, sed re fortiter gesta, corpus & animus conferre debemus ad communem hominum utilitatem. Quid? cùm Romæ fortissimi viri Tribuni plebis Senatusconsultis intercedebant, cùm stipati populo omnium gentium victore legem ferebant, cùm in concionibus gravissimè accusabant, cùm Senatorem, cùm consulem, cùm dictatorem prehendi jubebant, quibus parère omnes, assurgere, & loco cedere necesse erat, non præbebant specimen roboris & magnitudinis animorum? præsertim cùm in foro erecta staret plebs Romana, quam ferocem faciebat belli gloria: & Tribuni sacrosancti jurarent, se millies morituros potius, quàm paterentur dedecus aliquod admissum iri? Quid magni Imperatores, cùm fortiter bellum gerunt, quos labores corporis, quas animi angustias subeunt? ut exploratores maturè in omnes partes dimittant: ut quò intendunt cum impedimentis, cum exercitu incolumi perveniant: ut locum pugnæ aptum capiant: ut deligant idoneum castris: ut comite hostes intercludant, ipsi abundant: ut calones & lixas hostium lignari, aquari, pabulari prohibeant: ut quid melius statuatur, an hostibus occurrendum sit, an in finibus pugnandum, an extra fines. si acies instruenda est, vel legionibus in longitudinem explicatis, vel quadrata forma: ut videant ne pedes, ne eques perturbet ordinem: suo loco manipulares, suo centuriones, suo tribuni sint militum: ne quid denique timidè, ne quid temerè geratur: est enim hæc virtus media inter timorem & audaciam. Non decet terreri virum fortem: sed neque decet efferi temeritate. Audaces sine consilio præcipites aguntur, & ante signum da-
tum

tum volunt concurrere, ante adire pericula quam sit necesse: cum difficili loco res est, tum verò perturbantur, tum turpissimè trepidant. sicuti qui natura timidi sunt, ignavi, imbelles, vel levissimis rebus moventur, inanissima quæque circumspiciunt: væcordes semper, relictæ semper, ac desperati. Contrà vir fortis cogitat quæ possunt accidere, ne in ipso negotio cogatur consilium capere: leni primùm tractu, cursuque temperato incedit, veluti sedatus amnis: ubi aut vincendum est, aut moriendum, incitatissimus fertur: non quòd magnis laboribus non fudet, non quòd plagarum dolorem non sentiat (nam id hominis non est, sed lapidis aut trunci) sed quòd omnibus rebus præferat honestatem: quæ quoniam in patria veluti in parente sustinenda & conservanda maximè posita est, quæ armis oppugnari & defendi potest, permagni æstimari debet ab omnibus civibus, omnium ordinum, omnium ætatum militaris peritia, & usus armorum, si cum hac virtute jungantur. nam etsi consilio geritur Respublica, indiget tamen sæpe præsidio armorum. Si leges, si plebiscita ferenda sunt, invitis etiam malis: si seditio ab improbis excitata, ubi oratione sedari non potest, armis reprimenda est: quanti erit habere cohortes bene animatas, veluti portum, arcem, aram, præsidium bonorum? Dii faciant, ut pace totius Italiæ ubique parta, omnia vobis læta & tranquilla sint. Si tamen vel avaritia hominum, vel injuria in hanc Hetruriæ partem belli periculum & terror ingruat, quanti erit habere milites admirabili virtute, summo studio, optimoque in Rempublicam sensu, qui muros, domicilia, focos populi Lucensis, templa, sedes, sepulcra majorum vestrorum, cognatos, propinquos, conjuges liberosque vestros defendant? Quanti erit, habere fortissimos viros, qui Reipublicæ boni ac salutes cum signis istis, quæ mota loco omnes cives sequi debent, pulcherrimè prodeant

deant in hostes : ut victis, fugatis fufisque omnibus, qui lucem hanc civitatis ferre non poterunt, præclara atque egregia fit opera Tribunorum vestrorum.

ORATIO XI.

DE TEMPERANTIA,

Ad Patres Conscriptos Reipublicæ Lucensæ.

A Nimadverti P. C. omnes gentes & nationes, quæ vel in suos, vel in alienos imperium tenuerunt, virtute aliqua plurimum præstitisse, qua veluti gubernaculo uterentur ad temperandas moderandasque civitates. Etenim cum res humanæ sua natura sint mobiles, incertæ ac fluxæ, vel comprehendi non possunt, vel comprehensæ citò elabuntur, nisi in aliquo hæreant, quod firmum ac validum non fallat opinionem. Virtutis autem natura cum stabilis sit, fixa, & constans, aptissima semper fuit ad ea sustinenda, quæ per se levissimis motibus moventur. Quam ob rem Assyriorum, Medorum & Persarum antiquissima regna, & Romana Respublica, Græcorumque liberæ civitates tum maximè floruerunt, cum iis industria virtutem, virtus gloriam, gloria imperium comparavit : quod bene & legitime partum, una virtus propagare potest in sempiternas seculorum ætates. Quæ ea est? Credo P. C. si omnia vobis proponantur, quæ opinione hominum sunt amplissima, pluris vos facturos virtutem, quæ perpetuò ditionem vestram & libertatem tueri possit. Quæ ea est? num longissimè petenda? num aliena & peregrina? Minimè : domestica virtus vestra est, quæ continenter habitat in tectis & domiciliis populû Lucensis : Temperantia, Moderatio, Continentia, Modestia. his enim ferè nominibus à Latinis una vir-

virtus est appellata, custos Regum, conservatrix populorum, regina Rerumpublicarum. De qua cum hodie mihi sit dicendum, obsecro vos, ut me bona cum venia audiatis. agitur enim de virtute omnium maxima, quæ & homines & Respublicas retinet, & confirmat cum dignitate. Nam quod homines sæpe non sunt homines, & Respublicæ non Respublicæ: fit ab hujus inimica Intemperantia. Quod si defectio à tota mente & ratione, dissolutioque rerum communem utilitatem continentium, tam turpes sunt, ut nullæ res sint turpiores: magnopere profectò contendere debemus, ut quæ longissimè hoc monstrum arcet ac fugat, Temperantiam amplectamur: quæ veluti viaticum senectutis, & præsidium omnium ætatum, comes sociaque omnium temporum & locorum à pueritia concilianda est. Quemadmodum enim, qui lapidem jecerit, etsi mittendū potestatem habuerit, non habet tamen postea retinendi: ita quisque ubi hanc virtutem missam fecerit, nunquam assequetur, ut eadem possit veluti postliminio redire. Quamobrem pro amore ego meo in Rempublicam Lucensem vos oro atque obtestor adolescentes, qui me jam quadriennium secuti, aut in eloquentiæ campis vagamini, aut retulistis vos ad severiorem vitæ ducem & magistram Philosophiam, ut si ullam mihi unquam operam dedistis, hodie plurimam detis ad audiendum. Nam etsi brevissimo hoc spacio, quod mihi semihora est circumscriptum, ea maximè oratione prosequi sit in animo, quæ ab iis maximè expectantur, qui sedent ad gubernacula civitatis: cum tamen peropportunè cadat, ut & vobis aliqua ex parte, qui tanto concursu libentissimis animis adestis, possim satisfacere, non deponam memoria desiderium vestrum, adolescentes. Temperantia virtus est animi moderatrix, & actionum in omni vita. ea in duas partes distribuitur, quarum altera ad privatam rem spectat, altera ad communem: ambæ tamen iisdem institutis ac præceptis

ceptis continentur. Neque enim aliud est, quo bonus Rex, & bonus est civis: quamvis hic civitatem regat, ille familiam. Uterque modum, & veluti artem adhibet & observat, quæ sunt tradita à prudentibus viris. Quodd si fieri potuisset, ut in singulis hominibus omnes virtutes essent, nihil opus fuisset monitis sapientum, & constitutione Rerumpublicarum. Cùm mortales proclives sint ad eas partes, quæ sunt extremæ, necesse fuit iis commonstrari viam, qua medium quiddam tenere possent: quam si recusarent inire, possent etiam cogi. Incredibile est, qui motus animorum in visceribus hæreant, qui à tranquilla & beata vita abducunt. Quis mare ventorum vi agitatum & perturbatum vidit: & putet aliquem sic avaritia ferri, ut maxima hyeme naviget? Quis cum uxore optima, & dulcissimis liberis vivit: & credat aliquem sic incendi cupiditate pecuniæ, ut patriæ amorem abjiciens deserat suos? & humanitatem provinciæ contemnens, libentius cum feris habitet, & barbaris nationibus? Quid est, quodd cum omnibus animantibus sit à natura tributum, ut se, vitam, corpusque tueantur: & infiniti sint occupates, qui illiberaliter corpus curant, & in magnis opibus parcè ac duriter vitam agunt? Quid est, quodd cùm in omnibus hominibus vis præpotens quædam sit, quæ Deorum immortalium metum incutit, & tam multi semper fuerint, qui aras spoliarunt, fana diripuerunt? Nihil tam integrum, nihil tam sanctum, nihil tam religiosum est, quod non violet avaritia: cui contraria est luxuries, & profusio paternorum bonorum. Sinite hoc loco P. C. me ridere sollicitudines, & inanissimas cogitationes parentum. Dii immortales, quæ eorum sunt curæ? qui labores, ut liberis patrimonium sit amplum & copiosum? M. Brutus, is qui de jure civili plures libros scripsit, in Privernati fundum reliquerat filio, in Albano villam, in Tyburti rus peramœnum, balneas etiam cum domo & servis:

L

at

at hæres helluo ac gurgēs, omnia sic absumpserat, ut de tanto patrimonio ne iter quidem ad sepulcrum patrum sibi reliquisset. Sed quid ego te Brute ex tanta antiquitate repeto? quasi verò nobis magno numero non sint in omnibus provinciis nepotes, qui aleatores, qui scurras alunt, qui domum habent refertam assentatoribus: qui curant diligenter, ut quemadmodum apud veteres post cœnam personabant ædes laudibus virorum illustrium, ita nunc ad multam noctem perstrepat aulæ obscœnis cantibus ocioforum? Quid de ira dicam? quam poeta bonus & sanctus insaniam principium esse dixit: quos credendum est in animo cieri motus, cum in corpore tantas fieri mutationes videmus? Sunt oculi iratorum ardentes, sunt supercilia contracta, frons rugosa, capilli erecti, genæ pallidæ, & conpersæ maculis, ex buccis anhelitus creber, toto denique ex ore crudelitas emanat. Mediocriterne putatis ab hoc monstro esse cavendum? Deus Philosophorum Plato, quam moderationem adhibuit? is cum servo aliquando succensuisset: Vapulares, inquit, nisi essem iratus. Adhuc cum indignitatem & molestiam servuli ferre non posset, sororis filium Speusippum ad se vocans: Obsecro, inquit, tu istum cædito: nam mihi irato non licet. Timuit sibi Plato, summa continentia & cæteris virtutibus præditus; quòd videret homines immutari ab ira, & de ratione dejici: & nos homunculi tam multa quotidie dicimus & facimus irati? Quid de Circe illa dicam, corruptrice animorum libidine? quæ cum procreandi causa à natura animantibus data esset, hanc unam ob causam erat retinenda: hujus illecebra capti homines miseri, afflicti, ærumnosi, quantas sibi & suis & alienis calamitates attulerunt? quas tragoedias excitarunt? Hac una sæpe sunt amicitia rescissæ, societates diremptæ, distractæ affinitates: hac una sunt sæpe conventa, pacta, fœdera soluta, fracta, violata
per-

perjurio : hac una sunt familiæ deletæ, urbes ex-
 haustæ, Respublicæ proditæ, regna eversa, col-
 lapsa imperia. Quæ (malum) labes? quæ pestis?
 quæ intemperies homines agitat furiarum tædis ar-
 dentibus? Filios esse ausos parentibus manus affer-
 re? parentes liberorum sanguine manus foedare?
 fratres mucrone latus & jugulum petere Germano-
 rum? Nolite obsecro P. C. me hoc loco adulteria,
 stupra, incesta, parricidia prosequi oratione. Qui
 poetæ sunt? qui scriptores historiæ, qui horrible
 aliquid, atque atrox hujusmodi non memoriæ pro-
 diderint? nulla in re magis peccant homines, nulla
 pecudibus sunt similiores. Et ausus est Rex aliquis
 præmium proponere iis, qui invenissent novam vo-
 luptatem? dignior multo ut bestiis, quàm homi-
 nibus imperaret. Quid mirum, si tot jam sint com-
 menta libidinis? Feras, feras vicimus obscenitate
 & turpitudine. Prætereo cæteros animi motus,
 qui sanè multi sunt : singulos nihil opus est enu-
 merare, quod omnium perturbationum quæ reprimi
 ac sedari possunt, una conciliatrix & modera-
 trix est Temperantia. Quæ longo usu confirmatæ
 dimoveri non possunt, quod omnes regiones egres-
 sæ velut hosti se dediderunt : de his quidem nulla
 spes est : eæ improbantur potius à nobis, quàm
 pertractantur. Etenim cum omnis virtus mediocri-
 tas quædam sit, ii à nobis colligendi sunt motus,
 qui ad eam revocari possunt. Ubi navem fregeris,
 nihil opus est gubernatore. quamobrem pueritiæ,
 adolescentiæ, juventutis bene & sapienter insti-
 tuendæ, sic habenda ratio est, quasi faciundæ se-
 mentis, quam Respublica possit metere. Vides tu
 adolescentem propensum ad luxuriam urbanam?
 contine ruri. vides infici sorde ac avaritia rustica-
 na? ale splendidius in urbe. Si audacior juvenis
 est, deterre oratione, commune propositis peri-
 culis, doce legibus esse parendum : si est timidior
 erige spe, excita gloria, incende æmulatione

æqualium. Brevissimo hoc tempore non possum omnia. Si nescis, vitia vitiis quasi ex altera parte respondent: horum necesse est ut tu sis moderator, & quasi temperator. Quemadmodum in balneis domesticis, cum ex altera parte frigida sit, ex altera fervens, neutra commodè utimur: si qua neque fervens, neque frigida sit, ea jucunda est, ea salubris. Sic in concitationibus animi mediocritas quædam tenenda, quæ est inter nimium & parum, ut neque huc neque illuc declinemus. Dicit aliquis, id fieri non potest. Homo barbarus quidam superioribus mensibus, spectante populo Lucensi, à Curia peristylia per funem ad altissimam turrim religatum expeditissimus incedebat: cumque esset descensurus, omnes ne corrueret timebamus: is brachiis examinantibus ita se sustinebat, ut non modò præceps non ferretur, sed neque dependeret, neque propenderet: cumque aliquando studiose loco se dejecisset, pede altero se suspendens, tanquam paribus libratus ponderibus, exurgebat mirandum in modum. Ergo funambulus poterit corpori moderationem adhibere, & vir sapiens animo non poterit? Quid igitur inflati inani gloria ferimur? quid colimus studia liberalium artium? quid appellamus usum patrem sapientiæ? si ad regendos animi motus nihil ingenium, nihil doctrina, nihil valet exercitatio? Quæ certe singula si per se multum valent, & conjuncta plurimum, quis dubitet posse fieri, ut frenatis cupiditatibus homines modesti sint, continentes & temperati? An verò terræ bonitate, & rusticorum cultu arbores & poma mitescent, & ponent asperitatem: & animal providum & sagax, plenum consilii & rationis, tot artibus, à tot sapientibus excultum, si quid vitii habet, non queat deponere, ut fiat optimum? Esto, inquiet, talis vir sit unus aut alter: sed ut civitas tota virtutem aliquam habere possit, non est concedendum. Peragravi ego Patres Conscripti multas provincias &
regio-

regiones : observavi vultum & incessum hominum, corporis habitum, & vestium usum : illud certissimum comperi, ut sunt quædam publica studia & instituta civitatis, omnes omnia moderari. Quid est ? agnoscebam propè in singulis hominibus sensum universæ nationis. Quod ne quis à me ambitiosius dici existimet, quis vestrùm est, qui aspectu ipso ad corporis motum, ad conformationem vultus, Gallum ab Hispano, Senensem à Florentino, Ligurem à Lucensi non dignoscat ? Quòd si vitium & virtus habitus quidam est : quem sibi quisque delegerit : facile omnes intelligimus, tam vitio quàm virtute imbui posse universam civitatem : præsertim cum ad hoc peragendum paucis quibusdam sit elaborandum : si quales sunt in Republica principes, tales sunt reliqui cives. Ecquid hoc spectaculum tanto apparatu bis ante Curiæ fores quottannis constituitur, in quo Decemvirùm personæ quasi imagines Deorum immortalium proponuntur ? an non, ut habeat populus Lucensis omnium virtutum domesticum exemplum ad imitandum ? Qui præfecti sunt aliis regendis, eos in primis omni vitio carere oportet : nihil in his avaritia, nihil luxuria, nihil ira, nihil libido habeat loci, in quibus velut in speculo vitam nostram intueri debemus. Quid sibi vult iste ornatus ? quid purpura ista ? quid usque ad talos demissa toga, latus clavus ? quid pallium ? quid cætera insignia dignitatis ? nisi cum in hos ora oculosque converterint cives, videant eos augustiore forma esse quàm humana : à quibus discant prudentiam, justitiam, fortitudinem, temperantiam ? quibus virtutibus quantum à cæterorum animantium natura recedimus, tantum accedimus ad divinam. Quid ? hac ipsa virtute de qua hodie agimus, nonne similitudinem quandam gerimus immortalis Dei ? Pura ille mens est, soluta ac libera, segregata ab omni concretionem : & vir temperatus mente integra &

vegeta, in primis continens est, ut non modò re, sed cogitatione etiam ablit à turpitudine. Ille corpora prima inter se contraria, quæ elementa appellantur, sic temperat, ut ex iis omnia nascantur: hic extrema extremis conferens, & vitia vitiiis exæquans, revocat omnia ad mediocritatem. Deus Optimus Maximus ad cœli temperationem sedens, contorquet incredibili celeritate universam hanc mundi molem: in qua licet sint globi infixi, qui divinis animati mentibus retrò contrario motu versantur, & ejus vis sit infinita: nihil tamen violenter facit, nihil superbè, nihil potentia non ferenda: movet ut finita vis, finit quenque suos cursus conficere & servare ordinem, & ut Dei bonitatem possis agnoscere, singulis vires sufficit, curatque ut omnes universo cœlo sint prosperi & salutares. Et vir temperatus, qui ad gubernacula civitatis sedet, licet sit potentissimus, non periculose contendit cum iis qui in eadem sant navi: si cæteris contrà pendentibus vela, Respublica non eum portum quem ipse maximè probat, sed alium petit, non repugnat, non inhibet, quo minus cursum tenere possit, observatione nimirum ista motuum cœlestium. Audite, audite P. C. hæc una ratio est, ut sempiternæ possint esse Respublicæ, qua scilicet cœlum ipsum temperatis animis æternum est. Starent nunc Athenæ, staret Sparta, floreret imperium populi Romani, si hanc moderationem tenuissent. Etenim cum tam varia sint ingenia hominum, tam diversæ de omnibus rebus sententiæ, quantum periculi fore putatis, si nulla ratione habitæ rerum, temporum & personarum dicantur sententiæ severæ & graves? Quantum perniciæ, si temerè quædam gerantur? In omnibus rebus modestia est adhibenda. Non sunt omnia liberè dicenda semper: non facienda omnia. Et propterea dissimulare aliquando non est vitium, cedere etiam virtus. Ambitiosior est aliquis? est ferendus. superbus

perbus est Senator ? deliniendus est oratione. dictum est aliquid iniquius ? non est ad omnia respondendum. Multa toleranda facit patriæ charitas, & commune bonum. Omnia sunt in Republica suavissimè tractanda, arte quæ leniat, non exaspetret; sanet, non ulceret: moveat, non perturbet animos civium.

ORATIO XII. DE FELICITATE.

Ad Patres Conscriptos Reipublicæ Lucensīs.

Accessit P. C. quintus annus muneris meo, in quo dies hic mihi apud vos finem dicendi affert: idemque, iis absolutis quæ restabant, initium quiescendi. Etenim cum de virtutibus quibus hominum mentes, animique componuntur, dicere incœpisssem, meminisse debetis formam à me quandam fuisse propositam, & quasi effigiem adumbra- tam ejus rei, quæ hodie in medium est proferenda: in qua illustranda libenter ego, si possem, adhiberem faces orationis, non tam civium vestrorum causa, qui optimis legibus & moribus instituti sua sponte feruntur ad bene & beatè vivendum: quàm multarum gentium & nationum, quarum summus est labor, incredibilis miseria, infinita calamitas: ut commemoratione rerum vestrarum posito ante oculos excellenti bono, excitarem desiderium prudenter, justè; fortiter & temperatè vivendi: in quo tanta est voluptas, ut ea sedati animi, ac delibuti, sentiant propè nihil humanorum incommodorum, nihil perturbentur inconstantia & temeritate fortunæ, nihil cupiditatibus, nihil doloribus afficiantur. Quæ si supra mortalitatem nostram contingere videntur, nolite obsecro memo-

ria deponere, quod principiò dicebam, esse Philosophiam donum & inventum Deorum: cujus est proprium facere ex servis Reges, ex miseris beatos, ex homunculis heroes divinos & cœlestes. Quam ob rem cum singillatim de virtutibus ageremus, antiquissimum nobis fuit exemplar illud intueri æternum præpotentis Dei, quod in iis virtutibus usque adeò elucet, ut faciliè intelligamus, posse ita conformari animos, ut mira in nobis sit quies, solidum gaudium, & germana felicitas. de qua cum mihi hodie sit dicendum, obsecro vos, ut me vestra bona cum venia audiatis. Duo sunt in nobis P. C. quorum alterum fragile, caducum, mortale, commune est cum belluis: alterum cum Diis immortalibus firmum, stabile, æternum. Horum naturam sequuntur omnes humanæ voluptates & actiones, ut tales sint, quales ab his proficiuntur. A corpore nihil est, quod non cadat sub sensum, quod non sit concretum, quod alterius ope non egeat. A mente sunt quæ sensibus attingi non possunt, cogitationes & contemplationes, simplicesque motus animi vi ipsius mentis excitati. Quæ duo cum arctissimè conjuncta sint, quandiu vivimus necesse est multa se perfici, ac prodire in medium, ut illa ipsa vel sua causa, vel aliena se habent. Hinc nata est in nobis felicitas, non ex corporis unius, non ex animi unius bonis. Non possum non mirari P. C. eos homines, qui sapientissimi sunt appellati & habiti, tam liberè pronunciaffe, omnia in sola virtute esse posita. In re quidem illi aperta turpissimè lapsi sunt. Quis non videat nos esse homines? & propterea animantia, & iccirco ali cibo ac potu, refici somno & quiete, egere vestitu ac tectis, in quibus calorem melius, & frigus aliquando feramus? Quis vestrum est, qui liberos suos velit esse sapientes, qui non multa putet opus esse pecunia, ad libros coemendos, ad pædagogum parandum, ad conducendum doctorem? Si ad percipiendas liberali dignas homine disciplinas pere-

peregrè sit proficiscendum, sine viatico Græcus non viset Ægyptum, non Germanus Italiam, non Italus exteras regiones. Sed hoc omitto, illud dico: Quis domi forisque studia virtutis colet diligenter? Quis contemplantur? qui melius id non faciat optimo corporis temperamento, quàm dissoluto? acuto melius ingenio, quàm hebeti? Quæ cum ita certa sint, ut tam stolidus sit nemo, quin sentiat esse verissima: & tam multi semper fuerint indagatores felicitatis, quam in contemplatione positam esse rectè intelligerent: quid est quòd quidam, quos sicuti boves armenta secuta est infinita hominum multitudo, sese & alios oleribus & crassiore cibo pascere instituerunt? quod genus vitæ fecit homines minimè aptos ad meditando. Unde primùm juri naturali & civili bono incredibiles tenebræ sunt offusæ. Unde illa nata sunt monstra, ut alii cum feris libenter habitarent, alii in sordibus & sîta jacerent, alii sibi plagas infligerent & afferrent crudeliter vulnera, quasi morbis affecti melius contemplantur, & propterea corpus non esset curandum. Horum simillimi fuerunt philosophi non ignobiles, quibus cum pecunia ampla & copiosa hæreditate obvenisset, ad scopulos declamantes, multa argenti, multa auri talenta in mare conjecerunt: quasi liberalitas non esset virtus, quasi miseri non essent sublevandi, quasi numus lege constitutus non esset consilio prudentissimorum hominum ad usum necessarium communis vitæ. Quos secuti sunt, qui à regendis populis, à Republica, à privata administranda, à procreandis liberis, à lectissimæ scæminæ societate abhorruerunt: quique parentes, cognatos, propinquos, amicos non bono esse nobis putarunt ad beatè vivendum. Inventi sunt, qui ab omnibus refugerent hominibus, cum tamen ipsi essent humana specie & figura. Quanto illi nostri melius, qui duce magistra vitæ Philosophia, bonam valetudinem, formam, ac robur, agri copiam, terræ ubertatem, pecuniæ usum, fidelitatem uxoris, liberorum, co-

gnatorum, propinquorum affluentiam, hominum denique necessitudines & societates bona esse intellexerunt? Quid ergo est? dicam P. C. Aliquid in nobis inest ex puris illis, æternisque mentibus, quod si studiose colatur, omnia præclare se habent: in quod unum omnium oculi sunt conjiciendi, neque interea aliud quicquam est spectandum. Quis non videat, quasi Phidiaz Minervam illam in arce, sic in suo capite mentem pulcherrimè repositam, quasi dominam sedere, & reginam consiliorum? quæ oracula continenter fundit instinctu afflatuque divino: quam qui contemnit, Deum contemnit: cui qui repugnat, is oppugnat jura humana & diivina. Qua duce intelligimus melius omnino geri quæ ratione certa fiunt, quàm quæ temerè administrantur. Animantia quæ prudentia censentur, magis sibi cavent, quàm quæ feruntur imprudentia. Respublicæ in quibus sunt sapientes, & usu rerum callidi cives, omnibus partibus commodius agunt, quàm quæ ab imperitis & inquilinis reguntur. Eadem est patrimonii ratio: hæreditas, quæ scientissimis administratoribus utitur, optimè conservatur. Nihil autem omnium rerum melius est mente, plena consilii ad omnia regenda. Nam & Solis & Lunæ conversiones, & signorum ortus & obitus, certum ac perpetuum ordinem servant: & tempestatum commutationes constanter fiunt: & dierum noctiumque vicissitudines, quasi ad clepsydram æquatæ, quotannis proveniunt. quæ certè omnia sunt argumento, præpotenti quadam mente mundum universum regi. Quòd si melius geruntur, quæ ratione certa fiunt, quàm quæ temerè administrantur: & ad omnia regenda, mente plena consilii nihil est melius: quis dubitet, ratione & mentis consilio omnia esse administranda? Quòd si divina hæc pars accefferit ad rerum temperationem, quid officiet, quo minus bene & beatè vivamus? Bona valetudóne? at ex ea in primis est tranquillitas, ne doloribus corporis abducamur à contemplan-
do.

do. An forma? quæ honestatem natura habet, & mirificos amores excitat sui. An robur? quo nititur fortitudo, si pro bonis arma sint capienda, si sit pugnandum pro patria. An opulentia? qua aliis etiam prodesse possumus, & ad Deum proximè accedere: cujus divitiæ sunt immensæ, & infinita liberalitas. An parentes, uxor, liberi, cognati, propinqui, amici? quos ut tueamur & sustentemus, si ipsa loqui possit pietas, nos vehementer etiam atque etiam rogat. Qua igitur re opus est? dixi jam sæpe P. C. mente bona ac firma, animo potenti & exercitato ad omnia prudenter, justè, fortiter & temperatè gerenda. Non satis est nosse, quid sit prudentia, quid justitia, quid fortitudo, quid temperantia: re ipsa experiri oportet: non dicto, sed facto est opus. Si verbis fieri possent viri boni, præclare se res haberet. Quæ sunt præcepta sapientum? quæ conciones theologorum? nemo est qui legendo & audiendo jam non sit defessus: & tamen bonorum mira est paucitas. Quid est? avarissimi etiam homines magnificè de liberalitate loquuntur, dissoluti crebrò de continentia: de re bellica nemo plura, quàm ignavissimus quisque. Exul Annibal olim cum Carthagine expulsus Ephesum venisset ad Antiochum regem, in Phormionem quendam incidit, qui cum castrensium tubarum cantum nunquam audivisset, nunquam vidisset signa ferri, nunquam cum hostibus conseri manum: & tamen homo Græcus ausus est apud magnum Regem, & summum imperatorem differere de omni re militari. Quod si Phormioni fuit turpissimum, illud primùm nobis est videndum, ut ea de quibus dicimus cognoscamus, deinde ne in verborum inani volutatione, sed in re ipsa perficienda positum putemus fructum excellentis virtutis. Non satis placet contentus, qui totus est ex falsis voculis: nulla suavior est harmonia, quàm cum dictis facta respondent. hæc Dorica illa est, quæ in primis peritos decet: hoc Architzæ est instrumentum, quòd à pueritia est adhiben-

bendum. Quod eò dico P. C. quòd sciam ubique gentium studiosam juventutem dare operam Philosophiæ, non ut vitam cum virtute colat, sed ut de virtute possit differere: & infinitos mortales in causis rerum scrutandis, & obscuris quæstionibus ætatem consumere, quibus studiis nihilo sunt meliores: & Principes orbis terrarum legere avidissimè res à majoribus gestas, non ut sese conforment, talesque sint quales esse oportet: sed ut inanem nescio quam ex rerum illarum commemoratione capiant voluptatem, ad cujus motum quoniam omnes propensi sumus, illud est videndum, ut ea sit semper cum utilitate & honestate conjuncta: ad quam regulam dirigendæ sunt omnes voluptates. Sicut enim ægrotantibus dulcia videntur amara, & alba lippientibus nigra: sic malis, obscenæ voluptates bonæ & honestæ. At sicuti de saporibus rectè dijudicant, qui bona sunt valetudine: sic de voluptatibus, qui sana sunt mente. Quamobrem mali (quod vix est credibile) qui in voluptate summum bonum ponunt, voluptate semper carent: & ab ea, quam se manibus putant tenere, longissimè quidem absunt. Quod si illis persuaderi posset, non esset jam declamandum in voluptatem: sed in eos potius, qui non ita se parant, ut suavissima re fruantur. Est enim felicitas, voluptas ex animi & corporis bonis in rebus vel agendis, vel contemplandis: qua veluti sale res natura aspersit, ut rectè illæ quidem fierent, & factæ conservarentur. Artifices ipsi, & operarii dicere consueverunt, si voluptas, & animi propensio accesserit, sese omnia melius facturos. Laboriosa literarum sunt studia: & tamen quos delectant, cum iis non modò assidua sunt domi, sed peregrinantur etiam, & rusticantur. Dura sunt munia rei militaris: & tamen cum bellum geritur, summa est alacritas imperatorum. Qua creditis Q. Fabium lætitia fuisse affectum? cum patientia sua molliret Annibalem juveniliter exultantem? Quà M. Marcellum? cum in-

tel-

telligeret confirmatis à se legionibus spem injectam Senatui, Annibalem posse vinci? Qua P. Scipionem? cùm contempleretur, qua virtute in Italiam hostis descenderat, eadem cùm ipse in Africam venisset, fuisse hostem superatum, ocium civibus partum, honestatum atque auctum imperium populi Romani? Nulla major est voluptas, quàm quæ percipitur ex conscientia rerum bene gestarum. Sed quid ego longissimè abeo? vos ego testor P. C. vos præsidia ac robora libertatis populi Luçensis, vos conservatores tranquillitatis, & publicæ quietis: vos inquam testor, de vobis ipsis cum dignitate Reipublicæ quæro. Cùm superioribus annis civitas laboraret seditione, & non Galli, non Helvetii, non Hispani essent ad portas: sed cives vestri ad palatii fores, ante Curiam contra Senatum arma cæpissent, & acriter pugnarent: rebus à vobis præclarè gestis, & domesticis inimicis ex urbe pulsis, consilio & sapientia civium conspiratio illa, & concordia omnium bonorum secuta esset ad defendendam libertatem, obsecro quæ lætitia fuit Senatus? quæ voluptas? quod gaudium? quæ alacritas animorum vestrorum? quæ salutationes in foro? qui complexus illi erant inter vos? cùm alter alteri congratularetur & exponeret, in quod discrimen & periculum civitas venisset, quomodo virtute esset liberata. Mitto illa tempora: quid cùm proximis superioribus annis divina ista prudentia prospiceretis orbem terrarum bello aliquando arsurum, nec procul abesse tempus quo Gallia, Hetruria, Latium, Campania, Brutii magnorum Regum conatibus ita conquassarentur, ut nihil cis alpes usquam esset tutum: num Luca trepidatum est? num Delphos legati missi ad Apollinem Pythium? Vestra vobis P. C. sapientia præstò fuit, qua intellexistis antè exædificandas arces, exædificandum Senatum, prudentia, justitia, fortitudine, temperantia civitatem esse muniendam: quo pulcherrimè à vobis constituto, & factò, cum civitas vestra in totius Italiae con-

conspectu posita eluceret, quasi divinum aliquod lumen, & tempestatibus coortis omnia miscerentur, omnes provinciæ, omnes regiones in magnas calamitates inciderent, omnes urbes barbararum & immanium gentium eluvione obruerentur: vos ad Reipublicæ gubernacula sedentes veluti magni Dii, repulistis tempestatem è mœnibus vestris. Unde tranquillitas orta est, unde hæc dignitas libertatis, unde affluentia omnium rerum, ut cum hisce annis Europa, Asia atque Africa bellis exhaustæ fuerint: vobis nunquam annonæ defuit, nunquam concidit fides publica, nunquam mercaturæ, nunquam literarum studia sunt intermissa, nunquam opifices se suis artibus removerunt. Quare nunc pacatis temporibus, senes optatissimo otio fruuntur: pueri & adolescentes ingenius se dedunt artibus: matres educandæ familiæ, & conservandæ rei student: juvenes aut navigatione maria transmittunt, aut in Galliis, Germania, Hispaniis gerunt magna & ampla negotia, ut sint opes quibus cives bene agere & sustinere queant Rempublicam, in quam omnium oculi & animi converfi sunt. Quæ res tantæ neque fuissent, neque possent diu esse apud vos, nisi animos vestros voluptas, & virtutis amor accenderet, quo vestra facta est beatissima civitas: in cujus contemplatione nolite mirari P. C. si diutius moror, & ad eam sæpe jam redeo: est enim contemplatio felicitas, in qua boni tantum inest, ut hæc una Deus ipse felix sit, ac beatus. Cujus etfi ea est providentia, ut nihil habeat quo magis omnes trahat in admirationem sui: ea justitia, ut omnibus omnia æquè dispertiat, & consulat vitæ animantium: ea fortitudo, ut omnia videat ut præsentia, neque lætitia afficiatur unquam, neque capiat dolorem: ea temperantia, ut licet ejus sit infinita vis, moveat tamen ut finita, & ingentes sustineat globos, qui contrario motu versantur: cum tamen is mens simplex, pura ac præstantissima sit, nihil aliud agere quicquam potest, quam contemplari & intelligere. Quod si homini quoque est proprium, certè ad hoc homo natus est, ut agendo & con-

contemplando fiat aliquando Deus. Quam ob rem ociosi, qui neque sibi, neque aliis prudentia, justitia, fortitudine, temperantia sunt boni ac salutares, & qui magnis susceptis negociis magistram omnium bene dictorum beneque factorum virtutem non intuentur & contemplantur, felicitatem assequi non possunt, quæ nobis proposita est ex imitatione immortalis Dei: in quem quoniam non cadit perturbatio, curandum est diligenter, & efficiendum omnibus qui beati esse volunt, ut ita se exercent, & omnino confirment, ut in vitium delabi non possint: ut cum semper absit culpa, adsit semper indolentia, tranquillitas, gaudium, & infinita voluptas: quod rebus præclare gestorum casta & sincera mens, divinæ menti se conjungat: ad quam intelligendam ita natura omnes ferimur, ut nullus suavior cibus sit animis, quam contemplatio rerum divinarum: cujus ita me P.C. desiderium tenet, ut jam planè ardeam, & contineri non possim, quin rogem vos in conspectu populi Lucensis, loco & ad petendum & ad impetrandum aptissimo, ut maturiore jam ætate mihi bona cum venia vestra liceat deponere hoc oratus dicendi, quod melius suscipere ac ferre possunt, qui hoc tempore apud vos ingenio & ætate maxime florent: quod ego illud prosequar, ad quod jam non populus Lucensis, sed tu me vocas omnis egregiæ voluntatis, omnis efficiendæ rei autor, moderator, perfector. Qui quoniam me & gratum & memorem esse jubes, quod me vertam? quem invocem? cui ego hos, qui me tam amanter quinquennium aluerunt & sustentarunt, commendabo? nisi tibi, qui optimus es, & maximus. Quæso ut eorum hanc, quæ in tua fide est, tueare & conserves Rempublicam, quæ bonas semper artes coluit, nemini unquam molesta fuit, nunquam finitimis terribilis & formidolosa: quæ peregrinis etiam, & exteris nationibus benigna est, & perhospitalis: per te ipsum oro te, perque sapientiam tuam, qua cælum terra mariæque reguntur, sint fausti, sint felices, sint beati *Lucenses mei*.

O R A-

O R A T I O XIII.

DE RATIONE STUDIO-
rum suorum : habita Mediolani.

QUæ mea semper in senatum , magistratus , collegiaque vestra , Patres Conscripti , observantia fuerit , qui meus in omnes Mediolanenses amor : nemo omnium meliùs novit , quàm præstantissimi Viri , cives vestri , qui superioribus proximis annis cum imperio & fascibus in Hetruria fuerunt : ad quos cum magnus esset concursus bonorum , nihil mihi fuit antiquius , quàm ut eos convenirem & colerem , qui omni virtutum genere ornati venisse dicebantur : hi cum in sermonibus , quos ferè quotidie cum Hetruscis nostris habebant , multa de Senatus vestri dignitate , nonnulla de patriæ institutis , ac legibus , plurima de dictis ac factis civium vestrorum sæpe narrarent : jucundissimè ego in primis audiebam , accendebarque in dies præconio laudum vestrarum , & beatissimos eos esse judicabam , qui essent apud vos , summa prudentia & sapientia viros : ex quo tempore magnus in me erga vos liberosque vestros amor est exortus & desiderium excitatum , susceptumque consilium , ut , si qua mihi unquam facultas daretur , ne omitterem occasionem declarandi amoris hujus & observantiæ meæ : quæ cum mihi non modò largiter , sed etiam gratiosè data sit à vobis , P. C. , quas gratias agam ? unde incipiam ? ab humanitatè ? qua nullo meo merito per literas publicas , optimi etiam maximi regis nomine , tam amanter , tam honorificè in civitatem invitastis , ut fructum capere possim dulcissimæ consuetudinis vestræ : an à benignitate ? qua priùs re ipsa vos munificos liberalésque sensi , quàm de facie cognovi. Quum enim stipendia ampla at-
. que

DE RATIONE STUDIORUM SUORUM. 177

que magna constituta essent interpreti publico Græcæ & Latinæ linguæ, vos ne rogati quidem mihi ea auxistis & rationem habuistis itineris rerumque mearum, ut commodissimè ad vos venirem, & tranquille essem apud vos, nihilque mihi deesset, quò minus diligenter delatum assignatumque munus exsequi & explere possem: qua de re magnas vobis gratias ago, P. C., non tam accessione pecuniæ, quæ à me nunquam plurimi facta est, quæ nisi ad educandos liberos alendamque familiam esset necessaria, fortasse etiam contemneretur: quàm quòd à vobis data est, à quibus nihil proficisci potest, quod non sit plenum honoris & dignitatis. Splendor enim vester eam lucem affert, ut, qui beneficium à vobis accipiat, in obscuro esse non possit. quamobrem si memor, si gratus, si denique vir bonus esse, & videri cupio: ea mihi cura, & cogitatio suscipienda est, ut omnes intelligant, quoniam humanitati & liberalitati vestræ par à me gratia referri non potest, fuisse tamen aliqua ex parte responsum & satisfactum civitati diligentia, labore & præclara ratione inita liberalium studiorum: de qua ut aliqua dicam, invitat me conspectus iste vester jucundissimus & magnorum herorum, præstantissimorum civium, doctissimorum virorum præsentia, & concursus, atque attentio adolescentium vestrorum. Quæ duæ res olim conjunctissimæ erant & sejungi non poterant, eas torpor & labor, qui sunt studiorum hostes acerrimi, disjunxerunt & separarunt. rerum enim scientiam & dicendi facultatem veteres, qui in studiis istis excelluerunt, diligentissimè prosequuti sunt: quòd nisi utraque teneretur, operam ludii viderent. Qui enim fieri potuisset, ut, quæ eruta sunt ab illis, à nobis evolverentur: nisi eam lucem rebus oratio attulisset, ut, ad nos allata, visa primum fuissent, deinde comprehensa? Quamobrem, quum omnes disciplinæ & artes liberales constent ex per-

M ceptione

ceptione rerum, quæ verbis significantur, à dicendi ratione rerum comprehendio, sicuti corpus ab animo sine interitu sejungi non potest: si res subtraxeris, quid sunt verba? quid de rebus dices, si verba sustuleris? Natura fit, ut, quod voce pronunciamus, priùs animo conceperimus, statimque lingua cordi, & cor linguæ consentiat. quæ duo licet diversa sint, ambo tamen, si rectè officium suum facere velint, sejuncta esse non possunt: eandem rationem sequuntur dicendi facultas & intelligendi scientia: diversæ illæ quidem, sed sic conjunctæ, ut neque aptè dicere possit, qui nihil sciat, neque multa scire videatur, qui de nulla re possit dicere: quid? quòd ea est artium liberalium & disciplinarum ingenuarum cognatio, ut, qui earum unam verè teneat, omnes teneat, quòd miro quòdam societatis vinculo, & quasi circulo connexæ, & colligatæ sint: quam rem sic multis locis Græciæ sapientes memoriæ prodiderunt, & Latini veteres scriptis illustrarunt suis, ut sæpenumero mihi cogitanti, P. C., illud mirum videri soleat, cur homines quidam, qui, ut sapientes haberentur, magnis voluminibus omnia impleverunt, non intelligerent, sapientis nomen non satis convenire iis, qui in magno liberalium artium & scientiarum numero, particulam unius tenerent, &, quam tenerent, eam neque in ordinem digerere, neque eorum ipsorum cogitata possent rectè enunciare: neque minus sæpe sum miratus, P. C., quid sit, quòd, quum tam multi, qui à pueritia avidè se literis dediderunt, ubi paulùm ætate progressi, tantùm profecèrè, ut Latinè & Græcè sciant, philosophiam & nobiliores artes contempnant, nimirum alios ingenij hebetudo, alios infinitus quidam labor deterruit: quænam (malum) est ista cœcitas? dies, & noctes habere in manibus scripta majorum, quibus artes & disciplinæ nobis traditæ sunt, & qua ratione sint illa scripta, non videre: quum præsertim

DE RATIONE STUDIORUM SUORUM. 179

sertim omnes isti illa eadem se docere & illustrare profiteantur: in quo quid turpius? quàm dicendo & scribendo vel ignorare vel contemnere dicendi & scribendi artem: quid item indignius homine liberali, quàm, ubi quasi janua à Musis patefacta est, datúsque aditus ad sacra scientiarum, ulterius progredi nolle? verè illud apud Græcos dicitur: Quemadmodum proci de conjugio Penelopes desperantes, ejus ancillis se dedere, & commiscuere, ita, qui Philosophiam assequi nequeunt, in humilioribus disciplinis consenscunt. quamobrem semper ego, P. C., præstans judicium civium vestrorum, quibus cum mihi usus & consuetudo fuit, sum admiratus, qui cum summa rerum peritia eloquentiam junxerunt: ii, quum essent jurisperitissimi eloquentissimi, & eloquentium jurisperitissimi, ad docendum, & dicendum jus ab Infubribus accersiti, Italiæ gymnasia ornaverunt, civitates beaurunt, inclinantes respublikas sic erexerunt, ut, quandiu eorum legibus, & institutis steterint, laudatissimæ illæ quidem & florentissimæ haberentur: horum ego orationes & poëmata sæpe legi, & audi di differentes, quasi tum de Platonis & Aristotelis ludo exissent: ex horum ingenio & eruditione facile intellexi, P. C., qui sit in literis sensus civitatis vestræ, quæ ratio studiorum. nam, ut præteream ingeniorum Mediolanensium præstantiam & à pueritia exercitationes apud disertos & peritos rhetores: quanti illud est, quòd nobilissimum orbis terrarum gymnasium Academiæ Ticinensis ab urbe vestra non longè abest? sæpe vos ad philosophos, sæpe illi ad vos divertunt: feriæ æstivæ quantum adimunt de studiis Ticinensium, tantum colloquiis & disputationibus Mediolanensium addunt: quid est? assueti à pueris purè castèque dicere, barbariem non ferent: educati in scholis Philosophorum, inani oratione contenti esse non possunt: nisi me illud, P. C., consolaretur, quòd,

qui doctissimi sunt, sunt iidem humanissimi, nunquam profecto commississem, qui scirem ea a vobis desiderari, quæ sentio in me quàm sint exigua, ut ad vos venirem: sed quoniam id mihi non est integrum, aliud est suscipiendum. Quum multa sint Græcorum & Latinorum monimenta, in quibus publicus interpres versari potest: conandum, & efficiendum est, ut ad iudicium, sensumque vestrum accomodem cogitationes meas. Video, P. C., civitatem vestram à prudentissimo & sapientissimo Imperatore Carolo V. Cæsare Augusto delectam, atque assignatam Philippo filio suo, Regi pio, forti ac felici, quasi firmamentum & columen regnorum, quæ multa ac ingentia pater illi & fors fortuna, vel, ut melius dicam, Deus concessit. est enim Mediolanum totius Galliæ Cisalpinæ nobilissima urbs & pacis bellique tempore aptissima ad res magnas gerendas. nam & loci natura & arce munitissima est, unde cohiberi facile possunt, qui ex Alpibus irruant, & reprimi hostium motus repentini, & percommode agri ubertate & opificum concursu omnia suppeditari necessaria ad bellum gerendum: quæ quum magna sint, est illud vel maximum, quod, quanti sit faciendum, divus Cæsar declaravit, quum Senatorium ordinem honestissimum & sacrosanctum esse voluit in hac civitate, in qua summa rerum Italiæ administraretur: quòd non sit altera aptior ad moderandas provincias, ad continendos in officio populos studiosos rerum novarum. sunt enim ingenia Mediolanensium matura & temperata, & cum omnibus doctrinis disciplinisque liberalibus dedita, tum maximè iis, quæ ad communem hominum societatem tuendam spectant. ea re jurisperitorum scientia hic honestissima habetur & Philosophiæ pars, quæ est de civitatibus gubernandis apud vos in primis viget: quòd verò hinc sæpe legati imperatorii, & præfecti regii cum mandatis mittuntur, est quasi civitatis vestræ alumna eloquentia. Hæc ego mecum
reputans;

DE RATIONE STUDIORUM SUORUM. 181

reputans, P. C., quod bonum, faustum, felix, fortunatumque sit mihi, vobis liberisque vestris, & gratum divo Cæsari maximo Imperatori, jucundumque Philippo Regi ac Duci vestro, facile statui de studiis, & interpretationibus meis. Quæ à Deo Philosophorum Aristotele Græcè scripta sunt politica, quod est, quæ ad regendas civitates spectant, Latine interpretabimur; quæ ab eloquentium Deo M. Tullio orationes scriptæ sunt, in quibus facundia & verò etiam numero Græcis oratoribus superior visus est, eas prælegemus, & explicabimus: vestro de studio mea studia erunt omnia, non fallam opinionem civium, habebo rationem fidei præstantissimorum virorum, qui vobis polliciti sunt, me non modò dicto fore audientem, sed ad nutum voluntatemque vestram me totum esse conversurum: quod si qui censent, adolescentes, qui Græcæ linguæ usum non satis tenent, primo quoque tempore alliciendos scriptore aliquo, qui suavitate orationis cæteris præstet: non contemnam consilium optimorum virorum amicissimè commonentium, revocabo ego me, conferamque interea ad Musam Atticam Xenophontis, ex cujus ore, ut de Nestore & Ulysse dicebat Homerus, melle dulcior & nive candidior fuit oratio: id verò tantisper faciam, dum ad Aristotelia adolescentes fiant aptiores: illud tamen firmum erit in interpretationibus meis. hæc una semper est servanda conditio, quòd sciam in hac re doctissimis viris, qui sanè multi sunt in civitate vestra, me facere gratissimum. nulla mihi vel Græcorum vel Latinorum attingenda sunt monumenta, quæ rationem non habeant moralis philosophiæ. nulli mihi auctores vel laudandi sunt, qui purum & castum dicendi genus non sequantur. quid ergo? inquiet aliquis, ea pars philosophiæ, quæ de natura est, & quæ de differendi ratione, & cæteræ artes liberales contemnentur? minimè: in interpretationibus istis sæpe digredi necesse est, ut abdita quædam in antiquo

tiqorum scriptis illustrentur, hic ego, quantum poterò, satisfaciam avidioribus scientiarum. nam, quòd rhetorice dialecticæ cognata atque affinis in eodem vertitur : quum usuveniet in utraque confectanda nullis nos terminis & cancellis continebimus, sæpe in illius, sæpe in hujus fines excurremus. atque utinam tantum temporis aliquando nobis superet, ut, quæ de hac facultate Græcè scripsit Aristoteles, Latinè possimus interpretari. in rhetoricis enim præceptis satis fortasse erit M. Tullius, in dialecticis non libet confectari rivulos barbarorum. quis est, qui non probet, si cum Græcis Latina conjunguntur ? quod in Aristoteliis & Xenophontiis istis interpretandis faciemus, ita adolescentes res scitu dignissimas uno eodemque tempore & Latinæ & Græcæ linguæ usum discunt : quis me accuset aut reprehendat, si, dum M. Tullii verba explicavero, res ipsas persequar ? an, si quid historia celebratum est aut fabula, de quo ille breviter, mihi de eodem copiosius dicere non licet ? si quid à rhetoribus Græcis accepit, si quid à Demosthene, Lyfia, Isocrate mutuatus est, si quid à Platone ad nos attulit, id ego non expendam ? an, quum Aristotelis aut Xenophontis scripta interpretabor, immorari in eorum scriptis, si verbum verbo est reddendum, voces examinare, & proprietatem verborum non possum ? sunt interpreti quasi subservicivæ horæ, in quibus, occasione data, intra modum licet vagari. nam extra modum de proposito digredi, & deflectere ab eo, quod susceperis illustrandum, non est interpretis, sed hominis potiùs vel amentis vel furentis ambitione : idque interest sophistæ peritus, quòd ille loco disferit, & aptè, quantum sat est, res oratione profequitur : hic temerè omnia, quum minimè etiam opus est, inculcat, ut unus sapere videatur : contra infans interpres semper aridè ac jejunè agit, quasi religione astrictus, ne præter verborum interpretationem quicquam dicat. Quod ergo officium rectum è

DE RATIONE STUDIORUM SUORUM. 183

rectum? sicuti non est negandum, non semper interpretem incidere in florum varietatem, ita est concedendum, ridiculum esse eum, qui, cum viridia floreat, latiora lumina non aperiat, ut, eorum prospectus sint suaviores: occurrit aliquid dicendum de numeris, qui discreti appellantur? sume ab arte, quæ à Græcis & à nostris arithmetice dicitur: sunt Geometricæ demonstrationes probandæ? si mutuatus fueris à Megarico Philosopho, non est peccatum: quis in disciplinis versatus vel mediocriter, si de siderum situ & errantium stellarum motu sit dicturus, non audeat sphaeram & radium sumere? quis de concentu & harmonia vocum & nervorum velit, qui plurima non possit dicere? sunt vicinæ, & ut paulò ante dicebam, ita finitimæ & conjunctæ scientiæ, ut altera alteri quasi manum porrigat & prehendat: nulla sunt scripta majorum, quæ refercta non sint verbis atque sententiis, quibus eorum oratio elucet sicut stellulis cælum. verè illud dicere videor, in his interpretandis, cui dicendi argumentum deest, is unde illa accepta, vel qua ratione inventa, & qua arte scripta sunt, ignorat: illud quoque non falsò dixerim, rectius, quæ à majoribus scripta sunt perciperentur; si eorum essemus quàm simillimi, qui nullius scientiæ expertes ista nobis monumenta reliquerunt: quorum si tantopere studiosi sumus, cur eorum studia non imitamur? nam, ut à nostro incipiam, quid M. Tullius ignoravit? an dicendi artem? eam multis libris doctè ac distinctè à puero usque profecutus, quantus & qualis orator evasit? an disserendi rationem? dii immortales, dum is vestigat ac lustrat sedes argumentorum, & communes locos, per aspera atque arida quem cursum ejus tenet oratio? an rerum humanarum & divinarum scientiam? sunt de universitate, sunt de divinatione, sunt de natura deorum, sunt de fato libri: nulla præterea pars moralis philosophiæ ab eo non pertractata atque absoluta est diligenter, or-

natè, & copiosè. De te verò, quem omnis antiquitas admirata est, omnis posteritas colet & observabit, sapientissime Aristoteles, quid dicam? vix credibile est quot abs te doctè & eleganter scripta volumina amissimus. ea quoque quæ restant, tam multa sunt, ut neque ferro, neque igni absumi poterint, undique Gothorum, Vandalorum, Saxonum sæviente barbarie. Tu multarum rerum inventor, plurimarum corrector ac vindex, omnium illustrator & quasi sol, de tuo lumine lumen nobis accendisti, & commonstrasti viam apertam ac facilem, ut passim & ordinatim iremus ad matrem omnium artium & disciplinarum philosophiam, ut, quum primùm per te eloqui & persuadere sciremus, sciremus etiam differere diligenter, essetque nobis instrumentum aliquod ad sapientiam, ut neque fallere neque falli possemus, dum abdita quædam naturæ essent vestiganda, ne quicquam nos fugeret eorum, quæ apud nos & supra nos fierent, & animo ferremur in cœlum, & intueremur divinas mentes, quæ sideribus præsent & orbibus temperandis, ut in tanta cognitione rerum, imitatione divinarum mentium, nos quoque, veluti dii quidam, non modò nobis, sed patriæ, parentibus, liberis, propinquis, amicis & communi denique hominum generi boni, ac salutare, benè & beatè viveremus, id enim propositum est & fuit semper sapientibus: hæc finis est, hæc meta, hic portus, & tanquam sedes beatorum, in qua, qui scientiarum cursu, & quasi navigatione jactati defessi sunt, tandem conquiescant: quumque ea sit vis virtutis, ut eam adepti, & omni animi perturbatiōne vacent, & in otio ignavi esse non possint, præclarum semper aliquod agunt, & meditantur, & vel rebus publicis adsunt quasi architecti, ut, si illæ stent, eas muniant, si labantur, erigant: vel à regibus advocantur quasi oracula civitatum, quasi moderatores populorum, quæ, si magna, si præclara, si denique divina sunt,

ado-

DE RATIONE STUDIORUM SUORUM.

adolescentes (ad vos enim convertam extremam partem orationis meæ, quibus cum mihi laborum, & vigiliarum communicatio futura est) suscipite curam, & cogitationem dignam animis vestris: sunt hæc domestica studia, sunt munia parentum, fuerunt majorum vestrorum, gratissima divo Carolo Cæsari, jucundissima Regi ac Duci vestro Philippo, probatissima senatui, qui mihi non tam senatus & conventus hominum, quam concilium quoddam videtur immortalium deorum.

ORATIO XIV.

DE PACE,

Ad Ferdinandum Austriam Imperatorem, & ad Philippum Austriam Hispaniarum, & ad Henricum Valesium Galliarum Reges Fortissimos & Potentissimos, Cæterosque Principes Reipublicæ Christianæ.

Scripta non habita.

Quam scripserat, ut haberet in adventu Regum in Italiam, qui, dimissis exercitibus paceque facta, affinitatibus devincti constituisso cum Casare Principibusque Germaniæ, Hispaniæ & Galliæ Mediolanum venire dicebantur ad conventus peragendos: ut, pace populi Christiani ubique parta, cum Paulo IV. pontifice Romano de concilio statueretur communi concordia & summa aequitate habendo.

Nihil erat, Principes, sapientia vestra dignius, quam ut à majoribus accepta Respublica, agitata & discissa discordiis, consisteret aliquando & cõhæreret conjunctione animorum vestrorum. Quod cum factum sit, non dubito dicere à Deo & Patre Domini nostri Jesu Christi, auctore omnium bonorum,

. M §

rum,

rum, primùm vobis gratulor omnium gentium, & nationum nomine, qui ejus numen, & opem implorant: deinde eundem precor perfectorem egregiorum operum, ut hæc concordia firma, fixa perpetuaque sit, eaque vobis, & universæ Reipublicæ Christianæ bene & feliciter eveniat. Quod ego nunc pio Imperatori, & sanctissimis Regibus, fortissimisque Principibus, in Italiam ingressis ominor atque auguror, ob præclara ista initia, quibus magno metu ac terrore liberavistis orbem terrarum. Qui enim magnis Regibus, summa contentione pugnantibus, vocatis ad arma non modò patriis, sed exteris etiam nationibus, populi sibi non pertimuerunt? quæ civitates non trepidarunt? cum præsertim imperatorum vita magis quam aliorum periculis sit exposita: quibus si quid humanitus accidisset, eorum casu, moderatione sublata militum, concitatis seditione ac coëuntibus tantis & tam variis exercitibus, quo se loco res humanæ habuissent? ecquis ignorat, hisce concursibus atque eluvionibus gentium Europam, Africam, atque Asiam olim obrutas, linguam, mores, religionem commutasse? firmissimos ac potentissimos populos suis sedibus fuisse pulsos, & deturbatos? an res ulla publica, an regnum aliquod habuit tantum firmitatis ac roboris, quantum imperium populi Romani? an Romanis veteribus quicquam fuit exercitatus, an illorum legionibus quicquam instructius, vel armorum genere, vel militari disciplina? ejus tamen imperii nomen nisi vel Græci, vel Galli, vel Germani sustinuissent, & conservassent majestatem, fuisset omnino deletum. itaque, ut cæterarum provinciarum urbiumque direptiones & incendia præteream, quæ illis temporibus contigerunt, omittamque Italiæ vastitatem: illud quidem satis constat, urbe Româ captâ & incensâ, ubi illa gentium domina suis deterrita ruinis quasi solum vertit, & à collibus in planitiem descendit, de tanta populi Romani majestate ad id ventum esse, ut hoc tempore ex
tot

tot clarissimis familiis, quæ regum & nationum clientelas jactabant, quæque per orbem profeminatæ videbantur non posse extinguï, quibusque pluribus Roma ipsa fulgebat, quàm sideribus cœlum, nulla sit reliqua, nullum vestigium appareat, nulla viva memoria: quo vel uno exemplo, satis commoneri deberent regna & liberæ civitates, nihil tantopere sibi esse extimescendum, quàm concursus atque conventus exterarum gentium ferociumque nationum. Imminebat præterea cervicibus nostris, & inhiabat imperio perpetuus hostis Christiani nominis, magnus Turca rex Asiæ, & è Byzantii speculis in Germaniam, in Gallias, in Hispanias usque prospectabat, animo volutans stragem futuram nostrorum, occasionem non omisurus, si duæ refertissimæ acies concurrissent & acriter dimicassent, ubi vel alterius, vel ambarum fortissimus quisque cecidissent, quin ipse ingenti equitatu, peditatu incredibili in Pannoniam excurreret, classem Apollonia educi atque emitti juberet in Italiam, ut terra marique nostras copias infirmas, ac trepidantes invaderet & profligaret, ut celeriter re confecta deterritis foederatis, & vi coactis & proditis, in Asiam rediret, & unis literis, unòque die omnibus, qui in Græcia & Palestina versabantur, necatis, in Indiam irrumperet ac volaret, ad delendum Servatoris nostri Jesu Christi nomen, quod ibi piè & sanctè coli dicitur. Hæc ne acciderent, Deus avertit: illa, quibus vehementer laboramus, quoniam ad eos oratio est, qui nostram fortunam miserati privatas injurias publico bono condonaverunt, non reticebo. Bello diutino fessæ Christianæ provinciæ, premebantur rerum omnium inopia. nam multos jam annos excursionibus militum agris ubique vastatis, vicis incensis, rusticis propè deletis, agricultura deserebatur, pecuaria relinquebantur, emporia ita cessaverant, ut nihil in municipia, nihil in colonias, nihil in præfecturas comportaretur: piratarum verò latrociniis ita maria e-

rtan

rant infesta , ut mercatorum navigatio conquiesceret & maximæ familiæ , quæ in salinis erant , exterminarentur , oræ maritimæ nihil proferrent. quamobrem , quum neque ex portu , neque ex decumis , neque ex scriptura vectigal colligeretur , & loca passim munienda essent & classes exædificandæ , stipendiaque danda militibus : necesse erat acerbissimè exigi tributum , pecuniam novè imperari , pro censu , pro domo , pro capite , pro molitis cibaribus penditantum , ut vitæ jam vulgò homines pœniteret. Quæ omnia , Reges , vobis invitis & cum magno dolore vestro , Principes , facta fuisse certò scio. sed ea erant magnarum civitatum odia , ea hominum pugnandi infania , eæ infinitis cædibus cumulatæ injuriæ , ut bella quasi legitima & justissimâ summâ etiam cum laude geri viderentur : quorum nullus finis unquam erat futurus , nisi sapientia vestra , Reges , occurrisset : quæ quoniam , cum minimè speraremus , nobis illuxit , quasi divinum aliquod lumen : nolite mirari , si , ubi de adventu vestro auditum est , ita ex omnibus locis concurritur , ut ipsæ urbes , ipsæ regiones ex suis convulsæ sedibus , obviam prodire videantur ad complectendos liberatores orbis terrarum : ex omnibus civitatibus legati & magistratus mittuntur : omnes omnium ætatum , omnium ordinum plenissimis viis , nobiles , ignobiles , viri , mulieres , ex oppidis atque agris se effundunt cum conjugibus & liberis , ut vos non ut mortales , sed lapsos de cælo Principes intueantur & venerentur : atque , ut de aliis taceam , ecqua lætitiâ affectam putatis hanc civitatem Mediolanensem ? cujus potentissimus rex Philippus optimo jure hæreditatis & colonorum mirificam voluntate dux , dominus , & possessor est : quæ eam gaudia gaudere arbitramini , ubi tantum imperatorem , ubi talem regem , ubi tot principes convenisse videt sanguinis communionem & animi benevolentia regi suo conjunctissimos ? si civitas loqui posset , quàm humaniter salutaret , qua pietate Ducem

etm & Deum suum alloqueretur & complecteretur ? qua verborum & animi significatione exciperet augustissimum Cæsarem, domini patrum sui ? qua alacritate & festivitate potentissimum Galliarum regem, patrem reginæ & dominæ suæ ? quibus vocibus appellaret ista Reipublicæ Christianæ robora, heroas istos omnium gentium, omnium ætatum, omnium seculorum facile Principes ? quod quoniam fieri non potest, jussum est, imperatumque mihi hodie à senatu populoque Mediolanensi, ut civitatis nominæ significem publicam lætitiâ: quæ quoniam tanta est, ut eam neque animi hominum, neque ipsa loca urbis capiant, & æra manu repulsa, cantusque tibicinum ex arce, & tympanorum mugitus, fulgor strepitusque tormentorum bellicorum, & urbe propè tota ardente, accensa funalia ignesque nocturni superant omnem verborum significationem: non est dubium, quin sapientissimis principibus satis in hac re videatur esse factum. in eam partem incumbam potius, quam mihi post hanc prudentissimus senatus injunxit, & nobilis populus Mediolanensis, ut, si mentes tantorum Principum non offendi viderem, sed ad orationem meam aliqua ex parte converti, dicerem aliquid dignum expectatione, de pace ista, cujus nomen, cum dulce est, tum res ipsa maxime salutaris erit, si, ut ditionum & regnorum discordiis finem fecit, itidem requiem, & tranquillitatem afferat motibus animorum. Quod quoniam humanitate vestra principes mihi contigisse video, ut lætitiâ publicam gratulationemque istam non inviti acceperitis, date hoc mihi, pro sapientia, & pietate vestra, ut cætera, quæ dicam Christianæ Reipublicæ causa, attentè, & bona cum venia audiat. Tria sunt, quantum ego arbitror, quibus in istam cogitationem concordiæ dignissimam virtutis vestræ venire potuistis, quæ commemorata sapius, maxime verò hoc tempore, possunt confirmare animos vestros: quia pax honesta est, quia utilis, quia ne-

cessa-

cellaria. Quorum prima illa ratio accendere, atque inflammare vos debet, quæ vestra maximè propria est. Honestas enim, quanquam omnibus viris fortibus sit proposita, ea tamen ita est regum ac principum excellentium, ut unà cum ipsis nata esse videatur: quid est enim tam regium? quàm alacritas quædam magnarum præclarè gerendarum rerum, quæ animis eorum ingeneratur, qui præstantissimi sunt, ex quibus virtutis præpotens vis suavissimos educit fructus. quæ quoniam sola honesta est, & omne honestum bonum, sit necessariò, ut in principibus tantum sit boni, quantum inest honesti: quorum si proprium est excellere, honestissimum est illis profectò, cæteris præstare prudentia, justitia, continentia, fortitudine, liberalitate. Sit mihi fas, sanctissimi Reges, hoc loco aperire, atque explicare initia tantorum consiliorum: ut iis oratione mea commendatis sempiternæ hominum memoriæ, quantum commodi nobis pax ista attulit, tantum sit etiam boni posteris allatura æmulatione laudum vestrarum. Prudentiæ divinæ cujusdam fuit, tantis exercitibus coactis, & in conspectum adductis, ita ut altera acies alteram è regione prospiceret, cum cæteri animo essent perturbato, duos Reges mente vegeta ac serena tum maximè vidisse, ac intellexisse Christianam pessum ire Rempublicam, nisi temerariam animorum dominatricem cupiditatem ratione coercerent. quapropter, cum omnes, qui longè aberamus, adversos potiùs exitus timeremus, quàm speraremus secundos: primi reges ipsi per se de pace cogitare, & consilia inire coeperunt. Et quoniam, ubi aliquid certè noris, quod verum rectumque sit, nihil opus est consultore, cum præfertim sæpe in aulis principum nonnulli sint, qui multis studeant: rem, ut solebant, minimè in publicum consilium adducere, sed cum paucis agere. & tantùm cum illis communicare, quos intelligebant privato commodo pacis desiderio teneri. itaque res tanta, quanta nunquam alte-

altera fuit, inter summos Reges perpaucis internuntiis transacta est. aderant enim cæteræ virtutes, quibus aditum prudentia patefecerat, inter quas alumnænam regum justitiam, ducem vitæ, inventricem legum, conservatricem humanæ societatis, quos motus in eorum animis concitasse, quas faces admovisse, quos accendisse ignes putandum est? cum ii, qui tantis cum exercitibus convenerant, ut armis decernerent, antiquissimas controversias tot urbium, & ditionum, quæ modò ad hos, modò ad illos vel hæreditatibus devolutæ, vel jure victoriæ acquisitæ pervenerant, æquitate diremerunt: turpissimum rati, privatos homines sic justitiam colere, ut alienis abstineant, injuriis temperent, judiciis agant: & si qua fuerunt accepta injustiis, veteribus dominis reddant ac restituant: Principes verò orbis terrarum vi agere, armis decertare, cupiditate efferrî, ut ad suum commodum jura & rationes aliorum convertant. Bellis verò gerendis quàm multos injuriis affici necesse est, qui nihil deliquerunt? qua cogitatione gravissimè omnium commotus diceris, justissime Galliarum rex Henrice, cum initio belli Germanici lapsum veteri disciplina militem, corruptum atque insolentem, legibus coercendum putasti edicto proposito. Ne quis tiro, veteranúsve oppidis captis templa diriperet: ne quis virginibus, ne quis matronis vim afferret: ne quis lædere sexagenarios: Ne quis pueros auderet attingere: tironem adversus edictum facere ausum, virgas, veteranum fustuarium merere. Cum hujusmodi Rege pacem conficere facile tibi fuit, continentissime Regum Philippe, qui nunquam alieni appetens, divini & humani juris fuisti semper observantissimus: quod siquid aliquando armis est gestum, id gloriæ magis causa, quàm avaritiæ, defendendæ potius gratia majestatis tuæ, quàm lædendæ alterius, cum fortitudine est à te gestum: quæ virtus in majoribus vestris semper clarissima fuit, in vobis verò divina proximo anno & cœle-

coelestis enituit. cum animi magnitudine & despicentia rerum humanarum vicistis vos ipsos. delevistis enim omnem memoriam paternarum simultatum, evellistis radicitus causas non modò præsentium, sed etiam futurarum offensionum: tetrarchias, & regna potius abjicienda putastis, quam non sanctissimè inter vos colendam pietatem: qua duce fortitudinem liberalitas ita complexa est, ut, cum uterque plura dare vellet, quàm accipere, non modò ditionibus & imperiis concedendis, sed pignoribus etiam charissimis liberaliter certatum sit. Dii immortales! qui nobis illuxerunt dies? an non sunt hæc ætatis auræ vestigia ad nos revertentis? Nupsit magnis auspiciis, Diis auctoribus, faustis ominibus omnium, potentissimi Galliarum Regis charissima filia Hispaniarum felicissimo Regi Philippo: & Henrici magni præstantissima soror invictissimo Duci Sabaudia, quæ civitas Allobrogum antiquissimæ gentis est. Nihil habet potentius Europa, nihil nobilior orbis terrarum: Valesiorum familia in Galliis princeps: in Germania, & in Hispaniis Austriorum: in Italia ducis Allobrogum. Honestissima ergo pax, quæ ipsis conciliata virtutibus, conjunctione familiarum maximè illustrium, affinitate summorum principum firma æternaque habetur. Quæ tibi eo jucundior esse debet, maxime Romanorum Imperator Ferdinande, quòd tuis velut auspiciis cœpta & absoluta est, uno, eodemque tempore, quo tibi orbis terrarum moderandi & regendi habenæ commissæ sunt: quis hanc pacem non laudibus ascribat tuis? ex qua pacem auream tui imperii ætatem appellatum iri necesse est: quæ res gloriosior augustæ familiæ Austriorum? quæ commendatior erit memoriæ hominum sempiternæ? satis multa de honestate: dicam deinceps, ut proposui, de utilitate, de qua cum ad eos Principes oratio sit, qui natura cohærentia bona nunquam, neque re, neque opinione distraxerunt, perpaucis agendum esset. nihil utile isti, utile esse censent, quod non
honeste

honestate præluceat : sed quoniam alia est ratio utilis , alia honesti , & natura omnes cum deliberamus , in id aciem intendimus , quod valde utile appareat : sequar communem prudentiam , & consuetudinem consultorum : vincat utilitas : ut vectigalium , ut portuum , ut agrorum , ut civitatum rationem in primis habeamus. Gallia latissimè patet, quâ Aquitanicus sinus spectat ad occidentem, quâ Sequana in mare influit, & opulentissima regio vergit ad Septentriones, & in Germaniam usque protenditur, relictisque Belgarum & Helvetiorum finibus, Alpibusque, exclusa Italia, Mediterraneo mari prominet, ad orientem solem exposita, & longissimo tractu ad meridiem vergens recurrit in Aquitaniam : hujus multa sunt regna, innumeræ civitates, infiniti populi vectigales, portus frequentes, quâ in Britanniam transmittitur, quâ in Hispanias, quâ in Italiam merces navibus comportantur, lacus & fluvii navigabiles multi, agri feracissimi omnium rerum, saltus & silvæ ita pecuariis aptæ, ut ex pensionibus, ex portoriis, ex decumis, ex scriptura vectigal pendatur, ut autor valde bonus literis & memoriæ prodidit, exæquatum aliquando sit cum eo, quod fuit olim florentissimi populi Romani. quid hoc est ? ubi sunt isti consultores & ratiocinatores, qui res omnes utilitate metiuntur ? vir sanè peritus, qui rationibus Galliarum publicis non modò interfuit, sed præfuit consiliarius regius, octuagies quinquies decies eo anno, quo de asse commentarios scribebat, in accepti tabulas dicit fuisse relatum : annis postea ferè singulis tributum auctum est & exactum : vos rationes rursus, dum in Hispanias excurro, conficite : subducite summam, quod vestro commodo fiat : vagabor plusculum, conferam me in alias quasdam regiones : videte, in tabulis quid sit accepti, & dicite, in quod feratur expensum. Hispania, maxime rex Philippe, multos olim reges aluit, eosque omnes gloria & potentia insignes. habet enim regiones innumeras hæc Europæ pars nobilissima, quæ à montibus Pyrenæis incipiens longissimo spatio ad occidentalem

N

lem

lem Oceanum usque protenditur, & ab Iberico mari immensa latitudine à Septentrione Lusitaniam continens, quæ in tuorum fide & ditioe est, diffundit se in mare Gallicum & Aquitanicum sinum: quis ejus civitatum? quis populorum? quis portuum? quis agrorum nomina recenseat? quis ubertatem nesciat, qua fluviorum rex Iberus, qua Tagus aurifer, qua ditissimus Betis excurrit? ex his, qui pontificum vectigal novit, quod ex Hispania colligunt, quale tandem statuet regibus? Aragonium regnum tuum est, Valentinum, ac Balearicum: tuum Castulonense vetus, & novum Toletanum: tuum Cordubense, tuum, Philippe, Beticum: horum incolarum virtute animoque materni avi additæ sunt tibi terra marique provinciae, & cumulata regna regnis: tua est Sicilia omnis, tua omnis Sardinia, horrea illa quondam populi Romani, unde frumenti ingens numerus, unde vectigal incredibile. Avi ejusdem virtute accessit Campanus ager, & beatissima illa ora, ubi summum fuisse Libero patri cum Cerere certamen ferunt: tua est Neapolitana civitas, & amoenissima regio Salentinorum ac Brutiorum, quæ magna Græcia dicebatur. Avi quoque paterni, cui regnum & nomen debes, hæreditate ad te devenerunt opulentissimæ urbes Belgarum, qui, quàm olim à cultu & humanitate provinciae aberant, tam hoc tempore præstant cæteris. nam & ipsi stragulas vestes mirabili artificio & incredibili quæstu conficiunt, & ad eos minime raro mercatores commeant, qui magna in Belgica & ampla negotia habent, & collybum exercent, & ea maxime important, quibus nulli tam duri sunt animi, qui non molliantur: ex quibus rebus tantum hic vectigalis est, quantum nunquam fuit in Asia: quid augustissimus pater tuus, nonne hanc nobilissimam provinciam Insulbrum, caput & robur Italiae, tuis regnis adjecit? quæ licet serò accepta est, fecit tamen omni obsequio, ut, sicuti nulla patri fuerit charior, ita nulla tibi posset esse jucundior: omne ejus latifundium (quo digna est ut sublevetur) quodcumque fait
belli

belli tempus sponte obtulit ad vectigal : hæc numerosum peditatum , hæc equitatum ingentem aluit : hæc nihil missis à te præfectis ausa est unquam denegare , & , cum tributum imperaretur , in rerum omnium caritate , libentissimè dedit , citiusque , quàm præfecti ipsi exspectarent . Venio nunc ad novas regiones , vel potiùs novum orbem terrarum , & montes aureos , insulasque natas pro auro , argento , ærè flando , feriundo : feracissima regio metallorum tantum auri , tantum argenti misit in Hispanias , quantum non est credibile : quæ (malum) res , tantas opes absumpsit ? dicite ratiocinatores regii , ubi sunt vectigalia exacta ? ubi sunt tributa accepta ? ubi è venis , visceribusque terræ effusa , navibusque exportatæ divitiæ ? nihil moror : unum omnium responsum est certissimum , & verissimum . Omnia bellum exedit , exhaustit , absumpsit : monstrum ac portentum ingens . nam neque Charybdis ipsa tam multa vorat , neque pater absorbet Oceanus , ejus diurnitate quid horribilius ? quid vastius ? quid desertius ? cujus effigiem , cum è montibus Pyrenæis descendisset , Annibal in somnis vidisse dicitur : Serpentem scilicet mira magnitudine , cum ingenti strage arbores & virgulta consternentem , & nimbum cum fragore cæli , grandine ac fulminibus gravidum , corripientem villarum culmina domorumque tecta , ac summas urbium arces . sed quid ego res à memoria nostra remotissimas oratione prosequor ? Belli faciemnos Itali sæpe vidimus : sed quoniam sua premunt quenque , & novissima movent magis , dicite vos , Tribuni militum , dicite vos Duces , & Imperatores , qui bello proximo Gallico , qui Belgico præfuisstis , quæ belli sit forma ? si recusabitis dicere , Celtæ dicent , populi Galliæ nobilissimi , qui ejus præsentia suas segetes interire , oliveta & vineta cædi , consternique ; latè patentem regionem amplius centum sexaginta millibus passuum , uno die , una hora flammam tollere , & in cælum ferre viderunt : turres præterea , & arces ingentes discindi , ac cadere tormentorum novo genere magnis glandibus , quasi fulminibus

nibus percussas, fulgorem inter ac caliginem, cum horrendo cœli fragore: dicent miseri, sed non sine lacrimis, qui cum suorum urbes captas diripi, suas domos exinaniri, uxores & liberos à complexibus avelli atque abduci viderent, mori voluissent, sed non potuerunt: taceo indigniora, præ quibus minus crudele spectaculum fuit, quadrimus puer in conspectu parentum jugulatus, & veru transfixus, ad ignem tostus, appositus in cœna, & voratus à militibus. Quis hæc potest audire & perpeti? esse aliquem tanta audacia præditum, tam infesta in omnes mortales ira, qui belli jam mentionem faciat? cum tot, ac tantorum malorum una sit emendatio pax honestissima & utilissima. Quæ quàm sit necessaria, tametsi ex dictis facile intelligi potest: tamen, quia apud pium Imperatorem; & sanctissimos Reges, fortissimosque Principes oratio est, tuo ductu, Christe, dicere incipiam. In extremum discrimen adducta est Respublica Christiana: cui malo nunc primùm sapientia vestra, Principes, mederi potest. Magnus clamor annis superioribus è Germania sublatus de violata religione incredibiles ubique animorum motus excitavit: est enim superior natura quædam data hominibus, qua Dei cultus continetur, quam sibi violari omnes gentes graviter ferunt: sed nulla æquè ac Christiana, quod intelligat, alias religiones vel falsas esse, vel magna ex parte diminutas, unam esse pietatem puram, castam, ac sinceram Christianorum: quæ cum violata diceretur, mirum omnes desiderium invasit audiendi & intelligendi: quæsitum sunt terra marique Theologi, qui varietate interpretationum popularique eloquentia in publicis concionibus tam multas sectas profeminarunt, ut in urbibus, & castellis, in pagis ac vicis nulla propè sit domus, nullum tugurium, quod religionis opinione non dissideat: Germani, & Helvetii quotidie sunt in armis varii, & discrepantes: fremunt Pannonæ, Sarmatæ, Daci: student Britanni rebus novis: magni in Gallia sunt tumultus: sævit Hispania in suos: sunt ex Italia profugi: omnia sursum, deor-

deorsum : seditione ubique concitata , charitas illa religionis , vinculum illud pietatis relaxatum , & dissolutum est : in quo dissidio , quid tam erat opportunum , quid tam necessarium , Principes , quàm concordia vestra ? ad seditiones enim populorum sedandas publicis conventibus opus est , ad quos cuique veniendi libera potestas fiat : in quibus per vos in primis cavendum , ut præfecti provinciarum , & legati nationum , atque oratores principum liberè possint dicere , eaque res neque sibi , neque provinciis , neque nationibus , principibusque earum fraudi sit , quò minùs singuli sint tutò , qui ex provinciis , nationibusve convenierint vel ad docendum , vel ad dicendum : Qui verò conventus isti peragi poterant , non modò semitis ac saltibus à latronibus infestatis , sed viis etiam militaribus obsessis , occupatis præsidio portubus , classibus mari clauso , ita ut omnibus rebus angustissimè uteremur ? Quæ incommoda pax omnia sustulit , vias aperuit ac placavit : portus pandit , maria patefecit : Quæ commoda urbes etiam , quæ longè absunt ab ora maritima , senserunt. siquidem eo die , quo pax declarata est in Brutiis , in Hetruscis , ea parte , qua non sunt ad mare , annonam carissimam summa vilitas est consecuta : nos hic Mediolani vidimus eodem die frumentum minoris vendi dimidio : cursores , qui ex Salentinis in Galliam , vel Aurelia , vel Cassia , vel Flaminia veniebant , quasi miraculi loco nunciabant , dissipato de pace rumore , cùm tam multi domo exissent & dedissent se in viam in frugum inopia , ac fame totius Italiae , hospitia nihilo secius facta esse ubique meliora : cùm ex Hispaniis triremes nostræ in Liguriam excurrissent , ab ætis prædonibus barbaris , qui duas insulas propè obsidebant , frumentum ex Sardinia atque Sicilia cœptum est comportari : Corsica bello liberata vinum transmittit in Hetruriam , & proximas regiones . Venetorum legati , qui è Peloponneso solverant , onerarias Epidauriorum mercibus preciosissimis plenas secundùm se venire dixerunt , & classem Turcarum vidisse , quæ adversis

198 ORATIO XIV. DE PACE.

agitata ventis, plena desperationis ac metus, titubans, atque afflicta in Asiam ferebatur. O pacem igitur beatissimam, quæ uno nuncio, ac rumore deterrita classe barbarorum, celocibus fufis piratarum, mari securitatem peperit, terris copiam omnium rerum. Magna me spes tenet, Principes, invitat conspectus vester & perspecta in vobis prudentia, ut facillè credam, si ad Pontificem Romanum, qui vos Bononiæ expectare dicitur, nunc accesseritis, omnia ex sententia eventura. novit enim ille optimè, ad salutem totius Reipublicæ necessariam concordiam vestram fuisse: adventum verò talium Principum ab extremis ac diversis orbis terrarum regionibus, hoc comitatu, tanto sumtu, tanto labore, tot dierum via, ut ad se, quasi ad oraculum, iretur, intelligit honestissimum esse, & reverentiæ plenum: non committet sapiens Pontifex, si in se, ac suis sit situm, ut per se stetisse videatur, quò minùs die dicto publicis conventibus peragendis, omnes civitates, earumque Principes ac Legati, in unum aliquem locum tutò convenire possint, & dirimere controversias, & pacem inter se conciliare, & communicare cum Regibus de statu totius Reipublicæ. Qui dies si illuxerit, videbis, invicte Cæsar, videbitis sancti Reges, quod ego nunc humanæ & divinæ spei plenus intueor: tum verò, magni Principes, multò maximus istius concordie vestræ fructus apparebit: ut, rebus compositis & vocatis ad arma gentibus, & nationibus, quæ pro Christo emori possunt & volunt, tandem aliquando convellatur, & perferatur à regibus vexillum crucis illud aureum, quod unum fuit, est, & erit semper Christiani nominis hostibus horribile, & exitiosum.

AONII PALEARII
VERULANI,

A C T I O

IN PONTIFICES ROMANOS
ET EORUM ASSÉCLAS,

*Ad Imperatorem Romanum Reges & Principes Chri-
stiana Reipublica, summos Oecumenici Concilii Prae-
sides conscripta, cum de Concilio Tridenti
habendo deliberaretur.*

P R Æ F A T I O

primi Editoris hujus Actionis

AD LECTOREM.

Liber hic Aonii Palearii Verulani Senensis, inventus est anno Domini M. D. XCVI, propria auctoris manu eleganter scriptus & ab eo compositus ante annos plus minus quinquaginta, quando de Concilio Tridenti habendo agebatur. Scripserat enim librum hunc eum in finem, ut sedentibus in Synodo sive Concilio Generali & libero (quale nunquam futurum multis est persuasissimum) offerretur per Legatos Caroli Quinti Imperatoris & Principum Germaniæ; deposito eo & amicis fidissimis commendato, ut suo postea tempore ad synodum mitteretur, si quid fortè interea (quod præfagebat & futurum prævidebat, ut ex scriptis in capite ultimo hujus Actionis colligi potest) sibi accidisset ob liberam veritatis confessionem. Non multò verò post, circiter annum Domini M. D. LVIII. (ut ejus amicus quidam mihi narravit) Mediolani captus, vinculus, & Romam missus est, ubi fidei suæ confessione fortiter editâ flammis adjudicatus est. Edidit verò alia multa Palearius, vir egregiè doctus & facundus, ad dicendum naturâ comparatus: Orationes nempe, & de Animo- rum immortalitate libros tres carmine heroico,

N 5

&

& Epistolarum libros quatuor. Viam porrò causæ suæ perquam propriam & accommodatam est secutus. Primùm enim gravissimum certisque capitibus distinctum Testimonium pro Christo, eo Zelo dicit ac deponit, ut se id sanguine & morte suâ, si necesse sit, obstringaturum (quod & Deo ita volente constanter præstitit) sanctè polliceatur. Deinde ex eo Testimonio per capita sua declarato, in Romanos Pontifices & Romanæ Ecclesiæ corruptelas coram Oecumenico Concilio Actionem instituit. Itaque tota oratio est generis Judicialis, seu Actio, ut auctor ipse eam vocat, qua Romanos Pontifices & eorum Affectas accusat liberè atque fortiter. Cæterum duo sunt in hoc pulcherrimo utilissimoque libro, quæ à Theologis Ecclesiarum Reformatarum non facile recipiuntur. Unum est, quod conjugium pro sacramento amplecti videtur. Alterum, quod homini Christiano nullo modo jurare, ne in foro quidem licere putet. Respondet quidem iis, quæ huic sententiæ de jurejurando objiciuntur. (De priore enim disputationem non instituit, sed tantùm, oratione ejus fluente, sic sentire videtur) An verò plenè satisfaciat, lectores judicent. Cætera ejusmodi sunt, ut nemo pius, nemo verè Christianus iis offendi possit, sed potius institui, edoceri & ædificari. Editur nunc in lucem, quia Reipublicæ Christianæ utilissimum fore arbitramur: quandoquidem Concilii Oecumenici liberi & sancti aliquando futuri spes omnis
jam-

Jampridem sublata est. Editus verò fuisset multò antè, nisi, insciis omnibus nunc viventibus, tot annos (quanquam illæsus) jacuisset in pulvere. Aspiret editioni Salvator noster & Dominus Jesus Christus, Cui honor, gloria & imperium in sæcula sæculorum, Amen.

AONIUS PALEARIUS

Servus Jesu Christi, depositarius libelli tui fidelibus & sanctis viris, pacem & gratiam dicit à Domino nostro Jesu Christo.

MEa litera una atque altera ad Helvetios & Germanos annis superioribus scripta sine praefatione nominis, qua spes, quod consilium, qui animi mei sensus fuerit, significare potuerunt. Testis est mihi DEUS & Pater Domini nostri JESU CHRISTI, me diu desiderasse à Principibus Christianis, ut advocatis bonis & doctis viris ipsi conventibus peragendis Principes interessent ac praesent, ut in eorum coronâ testimonium firmum sanctumque dicere possem, & si necesse fuerit, fortiter mori pro gloria CHRISTI. Cum in eo desiderio fuisset multos annos, & in aliis rebus Principes occupatos viderem, & appropinquare tempus resolutionis meae; scripsi Testimonium & ex Testimonio Actionem in Pontifices Romanos & eorum Affectas, ut, si bene instructum ad mortem contemnendam mors prior occupasset, post mortem etiam prodessem optimis fratribus meis, quorum malis Testimonio hoc mederi in Concilio cupiebam; Quod sincere, castè,

integreque scriptum depono apud viros sanctos & fidei plenos, ut hâc ratione conservetur usque ad tempus Concilii futuri, quod œcumenicum, liberum, sacrum, salenne, fiet sine dubio in suo tempore; quod tempus ut citâ veniat, flecto genua mea ad Patrem Domini nostri **JESU CHRISTI**. Quod Concilium si tantùm differetur, ut vos depositarii ingravescente atate vereamini prœveniri morte, deligite ac substituite alios bona fame viros & pietatis Evangelicæ studiosos vel ex fidelibus Helvetiis, vel ex Germanis vestris, ut depositum per manus tradatur, & alter ab altero accipiat conservandum usque ad tempus Concilii futuri. Cavete interea ne prodeat ac vulgetur, propterea ne alii quam depositarii legant & habeant in manibus. Id vos servus **JESU CHRISTI** rogat & obtestatur per fidem, quam debetis testi fideli, ac iudici vivorum & mortuorum, qui reddet unicuique secundum opera sua. Quod si dies expectatissimus itluxerit, ut, desiderio pacis publicæ & concordia Ecclesiarum, populi, qui obediunt Evangelio, agant inter se, & flagitent atque impetrent ab Imperatore Romanorum, à Regibus & Principibus Christianis, ut Concilium serio indicatur Pontifici Romano, ut cum Cardinalibus suis & Episcopis Abscessisque eorum conveniat in unum aliquem locum, ad publicos & liberos conventus peragendas ex omnibus gentibus & nationibus qua invocant nomen Domini nostri **JESU CHRISTI**, in quibus omnes populi libenter & attentè audiantur per Oratores, qui sine periculo, sine fraude, sine metu liberè possint dicere in presentia Imperatoris ac Regum

gum Principumque & Legatorum Civitatum; ut, constitutâ æquitate iudicii, gladio verbi Dei rescindantur abusus, dirimantur controversia de Religione, purgentur & sanentur Ecclesia, ut cohereant in unum corpus. Cùm hoc tale Concilium indictum apparari videbitis, tum meminertis, Depositarii, & effeceritis, ut hac mea scripta integra ac sincera perferantur ad Ecclesiarum fidelium Helvetiorum aut Germanorum Praefectos & Defensores sancti Evangelii, quos Domini nostri JESU CHRISTI nomine in Spiritu sancto tutores veros & legitimos facio ac instituo hujus libelli, ubi è Depositariorum manibus exierit.

PRÆFECTIS SANCTARUM
 Ecclesiarum Helvetiorum & Germanorum.

Qui libellus cùm ad vos allatus fuerit, Praefecti sanctarum Ecclesiarum Helvetiorum & Germanorum, vestrum erit vel eum retinere vel emittere in tempore, ut scilicet cum commendatione vestrà & liberis publicis producat in ipso Concilio Oecumenico libero sacro solenni Testimonium hominis pii, qui è vita decedens nihil erat, quod Christo mentiretur, ut sit hoc testimonium cum Actione veluti fulmen repentinum, quod feriat Antichristum; Cui spatium longius ad respondendum, Viri fratres, non est dandum. Verbo DEI malus ille opprimendus est primo quoque tempore, in Concilio ipso, ob os atque oculos magnorum Principum. Habet ille, quod vos probe nostis, Sophistas & prestigiatores, per quos,

si

si spatium dabitur, illudet, ut ante hac fecit, Regibus & Imperatoribus, & propterea libellus hic non alibi quam in Concilio ipso est exhibendus. Quòd si vetus vulpecula Romana spem Concilii fecerit, & ipsa refugiens aliquos tamen Episcopos dolo malo submiserit, ut saepe jam factitavit, tentans animos Principum & illudens Ecclesia DEI, Continete, viri fratres, libellum. Dabit enim, dabit Deus & Pater Domini nostri JESU CHRISTI, ut aliquando, concitatis & confluentibus populis, à Regibus cogatur adesse; cogatur, inquam, adesse. Quòd cum videbitis, tùm, viri fratres, levate oculos, tollite manus, erigite animos, Tempus illud est sublevanda Ecclesia. Tum vos orat & obtestatur servus JESU CHRISTI per adventum Domini & Spiritum DEI nostri, ut curetis & efficiatis, ut hac scripta mea cum commendatione vestra & literis publicis integra ac sincera in manus Principum, qui Concilio aderunt, fideliter perveniant, ut Spiritus cupidissimus gloria CHRISTI, qui mihi in scribendo adfuit, pungat corda magnorum Principum, ut jubeant de tantis rebus Pontificem Romanum, Episcopos, Affectusque eorum causam dicere, & hoc Testimonium cum Actione semel atque iterum legi & expendi, atque examinari diligenter ab iis, qui præfati Concilio purgabunt Ecclesiam Dei. Vos interea valete boni & fideles Ministri & defensores Evangelii. Charitas DEI & Communicatio Spiritus Sancti & pax DOMINI nostri JESU CHRISTI sit cum omnibus vobis. Amen.

AONII

AONII PALEARII
 VERULANI
 TESTIMONIUM

*Ad Gentes & Nationes que invocant nomen Domini
 nostri JESU CHRISTI.*

QUOD bonum faustum felixque sit Pii
 invictis Augustis Principibus uni-
 versoque populo Christiano; In id
 tempus venimus, in quo firmum & san-
 ctum Testimonium pro Christo est dicen-
 dum. Nam quòd superioribus annis, mitrà,
 virgis, igne & reliquis terroribus propositis,
 sic viximus, ut neque fidem neque obser-
 vantiam neque pietatem in Christum de-
 clarare potuerimus, habuit fortasse ea res ex-
 cufationem: Quòd, etsi omnia pericula sub-
 iissemus, nullam tamen præclaram aliquam
 opem afferre videbamur fratribus nostris,
 qui hoc ipsum sublevandæ Reipublicæ tem-
 pus expectabant. Id nunc cùm oblatum sit
 ab ipso DEO & Patre Domini nostri JESU
 CHRISTI authore omnium commodorum
 nostrorum, quid est, viri fratres, quod ti-
 meamus? quid est, quod ludibrio esse ho-
 minibus, virgis eædi, in ignem conjici, pro
 testimonio sancto dicendo recusemus? Non
 proponuntur hæc nunc primum iis qui Chri-
 stum

208 T E S T I M O N I A.

stum sequi volunt. Veniat obsecro in mentem, iisdem poenis in Conciliis magnâ hominum frequentiâ (ut prædixerat Dominus Jesus) condemnatos sanctissimos viros illos, qui Patrum nostrorum memoriâ pro testimonio Christi dando vitam cum sanguine profuderunt. Omnia feremus facilius, si nos cohortati, non quomodo in vitâ, cum Satanæ commentis oppresso Euangelio filii DEI, manendum, sed quomodo, excitatis fratribus, ad Christum pro Christo decedendum sit, constituerimus. Id quoniam non verbis sed sanguine testatum posteris est relinquendum; Ego Aonius servus JESU CHRISTI firmissimum Testimonium dico eâ lege, ut, si necesse sit, mori non recusem, pro eâ fide, quam debeo CHRISTO auctori pacis & salutis meæ.

TESTIMONIUM. I.

Tempore Apostolorum multi Pseudoapostoli extiterunt, qui cum in credentium numero haberentur veluti legis doctores (ut sensum à Christo abducerent) umbris obscurare lucem à Christo allatam, beneficium sanguinis Christi obtegere, sanctificationem per Spiritum Dei nostri imminuere, aut velare reductione aut imitatione Mosaicæ legis coeperunt: de qua re conqueritur Paulus in Ad Gal. 2. 11. epistolis, Jacobus item & seniores in Actis Apostolorum illis verbis ad Paulum; vides, frater, quot millia sunt credentium, & omnes

TESTIMONIA. 209

omnes æmulatores sunt legis: Johannes item quosdam proprio vocabulo appellat Antichristos: Et nunc, inquit, Antichristi multi sunt. Quamobrem nihil est mirandum, si post obitum Apostolorum, instigante Diabolo hoste gloriæ Christi & salutis nostræ sempiterno, nonnulli umbras & legalium speciem reducere audacius tentarunt, ut adimpleretur verbum Domini, quod factum est ad Esaiam Prophetam: Elegerunt omnia hæc in viis suis, & in abominationibus suis delectata est anima eorum.

TEST. II.

Credibile non est, doctrinam ex traditionibus Apostolorum aliam fuisse ab ea, quam scriptis testatam reliquerunt. Verisimile potius est, fuisse ejus, quæ scripta est quam simillimam. Itaque, si qua ex traditionibus doctrina circumfertur, quæ vel illorum scriptis repugnet vel aliud evangelizet, minime esse Apostolorum, sed Pseudoapostolorum, qui fortasse Pauli & Apostolorum discipuli dici voluerunt, & prodierunt fortasse ex illis, sed in unitate doctrinæ eorum non perstiterunt: Quamobrem clamat Johannes: Ex nobis prodierunt sed non erant ex nobis, hæc scripsi vobis de his qui seducunt vos.

○

TEST.

TEST. III.

Pontifices Romani jam multis ac multis seculis secuti sunt æmulatores legis, æmulatione legalium beneficium sanguinis Christi obtexerunt, offuderunt tenebras doctrinæ Apostolicæ, ut Apostoli verbo utar: **Ad Gal. Converterunt Euangelium Christi. Id**
^{1o} facile fuerit exemplis planum facere. Itaque, ut ea, quæ prædicta fuerant per Spiritum
^{2o} Sanctum, complerentur: Homo in templo Dei sedens, ostendens se tanquam Deus, operatus est mysterium iniquitatis.

TEST. IV.

Tentaverunt Pontifices Romani DEUM, cùm pro suavissima gratia Domini nostri Jesu Christi, per quam credimus servari, imposuerunt onus grave innumerabilium præceptorum, reclamante Petro & Paulo sanctissimis Apostolis. Neque verò est dubitandum, Pontifices, Scribas & Phariseos Hierosolymanos gessisse typum horum nostratum, de quibus dixit Dominus; **Alligant onera gravia & importabilia & imponunt in humeros hominum.**
^{AA. 15.}
^{Rom. 4.}
^{Matt.}
^{23.}

TEST. V.

Non dubitant, qui Spiritu DEI aguntur, Spiritum sanctum locutum esse per Paulum Apo-

TESTIMONIA. 211

Apostolum, cujus Euangelium sanctum est. Itaque, qui Pauli instituta rejiciunt, Spiritum sanctum rejiciunt, in quos adhuc clamat Apostolus, An experimentum quaeritis ejus qui in me loquitur Christus? ^{2. Cor. 13.} Hujus Apostoli doctrinam & instituta ita sustulerunt Pontifices Romani, ut qui eorum sedem Apostolicam appellent, quod Pauli doctrinam sequantur, dicant malum bonum & bonum malum, ponentes lucem tenebras & tenebras lucem.

TEST. VI.

Pontifices Romani non sunt veriti rescindere verbum DEI, ut firmarent traditiones hominum, quos in Spiritu vidit Propheta Jeremias dicens, Et praevertistis verba Dei ^{Jer. 23.} viventis Domini exercituum Dei nostri.

TEST. VII.

Arroganter fecere homines & perversè, qui Christi praecepta consilia appellarunt, ut eo verbo minus adstringi videamur; sanctiones autem Pontificias praecepta dici voluerunt: cum contrà, humana illa consilia & commenta erant appellanda atque habenda, divina verò hæc, quibus verissimè sumus astricti, praecepta, de quibus non ego dico sed Dominus, Qui solverit unum de ^{Matt. 5.} mandatis istis minimis, & docuerit sic

O 2

homi-

212 TESTIMONIA.

homines, minimus vocabitur in regno
cœlorum.

TEST. VIII.

Hominum commenta, Pontificum decreta, Conciliorum sanctiones, quæcunque scriptæ latæve sunt contrariæ Euangelio Jesu Christi & actis institutisque duodecim Apostolorum, canonicis libris scriptis, Dæmoniorum doctrinam esse, neque potuisse ab hominibus conveniri in nomine Christi & congregari in Spiritu sancto contra Christum, dicente Domino, Qui non est mecum, contra me est, & qui non congregat mecum, spargit. .

Mat. 12.

TEST. IX.

Et quoniam Pharisaïci homines habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes, qui veluti Jannes & Mambres resisterunt Moyfi ita & ipsi resistunt veritati, interpellatione factâ sperant se posse illudere populo DEI; occurrendum est. Objiciunt enim: Qui scitis hos libros esse Canonicos? Qui scitis Christum esse Filium DEI? Dicimus ab Ecclesia veluti Samaritanos audivisse de Christo & de iis libris. At ubi mysterio DEI inenarrabili ad Christum venimus, revelatum nobis neque per carnem neque per sanguinem sed per Patrem Domini qui in coelis est & per Spiritum sanctum, divinum quiddam mirabiliter esse impressum

TESTIMONIA. 213

pressum atque iniustum in cordibus nostris, ita ut baptizati Spiritu sancto & igne, firmitatis & non superbiæ pleni, dicamus verbis Evangelicis: quia non propter tuam loquelam credimus; ipsi enim scimus, quia hic est verè Servator mundi Filius DEI vivi. Ita & Spiritus DEI testatur Spiritui nostro, quod per Matthæum, Marcum, Lucam, Johannem, Paulum, Jacobum, Petrum, Judam Jacobi fratrem, evangelizatum est & scriptum, quod unum est & idem, esse sanctum Evangelium Jesu Christi, & quod hi libri, quos legimus, verissimi sunt: Et quod scimus loquimur: & scientia nostra verax est, non ab homine neque per hominem, sed quia unctio, hoc est, ipse Spiritus sanctus, qui hoc nomine in Scripturis appellari consuevit, docet nos. Quamobrem inquit fidelis Johannes: Neque necesse habetis, ut aliquis vos doceat, sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus, & verum est & non est mendacium. 1 Joh. 2.

T E S T. X.

Ecclesia DEI sancta semper nixa est verbo DEI, ante adventum Domini sustentata est verbo DEI per Prophetas, Christi tempore testimonio scripturarum defensa est verbo DEI per ipsum etiam Christum, post ascensionem Domini in coelum Apostoli paraclete accepto defenderunt administrarunt probaverunt omnia verbo DEI, lectissimi

214 T E S T I M Ō N I A.

Viri, quos DEUS prædestinat ante mundi constitutionem, suggerente Spiritu sancto evangelizarunt verbum DEI unum & idem eâ conditione, ut in perpetuum, qui aliud evangelizet & doceat, anathema sit. Qui igitur scriptis canonicis coërceri nolunt, & ut autoritate superiores sint verbo DEI contendunt, neque putant audiendum, si contra eorum traditiones scripta divinitus adducantur, manifestè reprobisunt, & eorum sententiæ standum non est, quòd ad Ecclesiam DEI nihil attineant, dicente Domino, *Ioh. 8.* Qui ex Deo est, verba Dei audit; propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.

T E S T. XI.

Scripta peritorum hominum, quantalibet ii sanctitate doctrinâque sint, nullo modo cum scripturarum canonicarum excellentiâ comparari posse monet Augustinus. Huic sententiæ consona est illa Cyrilli; Optimum fuerit, Hermia, non curare aliorum proccitatem, qui probatam mentem nobis auferunt, sed magis fidei canonem rectum & non perversum, hoc est, sermones ab Apostolis factos, nec aliis quàm illis applaudere nos decet, ac dicere, Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.

TEST.

TEST. XII.

Interpres, quos Doctores vocant, O-
ratorum, Poëtarum, Philosophorum per-
studiosi fuerunt, nonnunquam abierunt in
commenta cogitationesque eorum. Non pro-
tinus ergo asserenda, quæcunque ab illis di-
cta sunt, sed expendenda verbo DEI:
Scriptum est enim, Et interpretes tui ^{Esa. 45.}
prævaricati sunt in me, & venerunt ^{Esa. 49.}
structores tui destruentes te, & dissi-
pantes à te exhibunt.

TEST. XIII.

Commentum ignis purgatorii à Pythagō-
ricis Platonics & Poëtis magna ex parte ef-
fè sumtum, per assertionem ejus commen-
ti remissionem peccatorum infringi, recla-
mantibus omnibus Prophetis, sanguini te-
stamenti singularem injuriam fieri, Aposto-
lis longè aliter docentibus, Ne evacuetur
cruz Christi.

TEST. XIV.

De Cœna Domini Sacramentum est san-
ctissimè institutum à Christo, quod à Pau-
lo cæterisque Apostolis & discipulis Domi-
ni & multis postea seculis, quibus optimi
fuerunt Christiani, summâ diligentia est
observatum. Verùm in hoc ut in cæteris
videndum, ne arrogantia quorundam, qui

O 4 omnia

omnia sibi licere putarunt, itum sit in abusus. Quod si ipse Apostolus in hoc ritu nihil sibi temere faciendum putavit, quam moderationem adhibere cæteri debuissent, facile intelligimus. Quid autem inquit Apostolus? Ego enim accepi à Domino quod & tradidi vobis.

1. Cor.
11.

T E S T. XV.

Preces., rogationes publicæ, imprudenter fortasse nonnullæ irrepsertunt rudibus seculis, nonnullæ superstitiosis. Quamobrem in hanc quoque curam est incumbendum, viri DEI, ut sint puræ castæque deprecationes, modique orandi Evangelici, ut & imperti etiam benè petere assuescant. Verba enim Apostoli commonefacere nos debent.

Jac. 4. Petitis & non accipietis, eo quod male petatis.

T E S T. XVI.

Magna est licentia Episcoporum & Clericorum, qui, ut vitæ integritate & innocentia in Ecclesia lucrent quasi divinum aliquod lumen, ampla ab Imperatoribus & Regibus privilegia sunt assequuti, quibus freti in omne genus sceleris irrumpunt & coërceri legibus civilibus non possunt; quæ sicuti justis olim de causis fuere concessa, sic nunc justis de causis possunt tolli. Quæ multa ex scripturâ divinâ adducunt Pontifices Romani, ut eorum decreta fulciant,

nc

TESTIMONIA. 217

ne omninò accusentur, ne in eos animad-
 verti possit, ne judicia subeant, durissimè
 esse detorta & nulla esse. Pleraque enim,
 quæ de Christo Domino dicta sunt, sibi ar-
 rogant; nonnulla, quæ ad fideles omnes æ-
 que spectant, veluti ad se solos dicta con-
 vertunt; multa jejunè collecta inanem ver-
 borum volubilitatem habent, præterea nihil.
 Possè nunc Imperatorem Romanum & Re-
 ges Principesque Reipublicæ Christianæ
 privilegia, quibus illi abusi sunt multis se-
 culis, abrogare, edictum proponere, ut,
 quorum vita spectatæ non fuerit integra-
 tis, à plebe sancta & populo DEI de gra-
 du dejici possint, & alii spectata vitâ & do-
 ctrinâ substitui, ut Spiritus, quem DEUS Marc.
11.
 suscitabit in populis, Vendentes & emen-
 tes in templo ejiciat, & mensas nu-
 mulariorum & cathedras vendentium
 columbas evertat.

T E S T. XVII.

Non modò non hæreticos sed pios esse
 eos, qui firmiter crediderint, Ecclesiam
 DEI esse ædificatam super Petram Chri-
 stum. Hanc opinionem si secuti fuissent E-
 piscopi Romani, minus haberemus abusuum
 & abominationum. Freti enim eâ opinione,
 quòd super Petram, hoc est, Petrum, &
 ut ipsi deducunt, super Pontifices Romanos
 & eorum doctrinam ædificata sit Ecclesia
 O 5 DEI,

218 TESTIMONIA.

DEI, in quæ non manus intulerunt? quid non sibi licere putarunt? ut Scriptura im-
 Jer. 49. pieretur Arrogantia tua decepit te, & superbia cordis tui, qui habitas in cavernis petrae, & apprehendere niteris altitudinem collis, grex perditus factus est populus meus, Pastores eorum seduxerunt eos.

Jer. 50.

T E S T. XVIII.

Quoniam aliqui non contemnendi auctores asseruerunt, Ecclesiam DEI adificatam super petram Petrum, nihil ex eâ re plus habere Pontifices Romanos quàm cæteros Episcopos qui non habent ea, ob quæ amanter dicta sunt illa Petro, cujus vitæ exempla, quæ ex Actis Apostolorum colliguntur, ita minimè sunt imitati, doctrinam verò, quæ ex Apostoli hujus scriptis habetur, ita passim Romani Pontifices proculcaverunt & everterunt, ut Petri evertores potius quàm successores sint appellandi, P E R Q U O S, inquit Apostolus Petrus, Via veritatis blasphemabitur, & in avaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur.

2. Petr.

2.

T E S T. XIX.

Revelatur ira DEI, inquit Apostolus, super omnia impietatem & injustitiam hominum eorum, qui veritatem DEI in injustitiâ detinent; quia, quod notum est DEI,

Rom. 1.

TESTIMONIA. 219

DEI, manifestum est in illis; At cùm cognovissent, quòd Dòminus JESUS factus est nobis salus, sapientia, à DEO, justitia & sanctificatio, non glorificaverunt aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum, & contulerunt gloriam unigeniti DEI rebus inanimatis, ita ut genua flecterent, & adorarent illas, & peterent in sanctificationem. Propter quod DEUS tradidit eos in cæcitatem, ut facerent ea quæ non convenirent; sicut prædixerat Spiritus sanctus per os Pauli. Quod FUTURI ERANT. Videte jam, si revelata est ira DEI super hominum impietatem; animadvertite, si bene expressi sunt Pontifices Romani & eorum asseclæ qui veritatem DEI in injustitiâ detinuerunt. Homines seipso^{2. Tim.} amantes, ^{3.} cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obediens, ingrati, scelerasti, sine affectione, sine pace, criminatores; incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, protervi, tumidi, & voluptatum amatores: magis quam Dei, habentes quidem speciem pietatis virtutem autem ejus abnegantes, homines corrupti, reprobî circa fidem, sed ultra non proficient: insipientia enim eorum manifestabitur.

TEST.

TEST. XX.

Malæ consuetudines , abusus , abominations publico edicto tollendæ. Bacchanalium enim speciem habemus , ludorum speciem , simulachrorum abusus. Neque enim abest , quin infirmitas humana instigante Sathana , ut DEOS olim , Divos morbis præfecerit , ita ut ad Petri fanum Romæ templum Febris sit , Divæ Mariæ titulo. Nec brutis deest patrocinium sanctorum , applaudentibus Pontificibus Romanis. Fornicari impunè licet ; scorta ubique publica ; ita ut Romæ superioribus annis censa sint meretricum publicarum capita ad decem millia ; earum quæstus portionem quandam sibi pendi jubent , sicut & à Judæis Pontifices , quòd scenerari impunè permittant , centesimam exigunt. Acerbissimæ verò exactiones , crudelissimi dominatus , Simoniz , doli , Spiritus sancti venditiones & emtiones , & cætera abominanda sic Romæ regnant , ut qui Christi Spiritum habent , liquidò videant scriptum in fronte Curiz Romanæ : **BABYLON MAGNA MATER FORNICATIONUM ET ABOMINATIONUM TERRÆ.**

Cùm tot tantasque abominationes , abusus , incommoda , offendicula , prævaricationes , invexerint Pontifices Romani collegæ & asseclæ eorum ; in iis ipsis dijudicandis Pontifices Romani Collegæ & asseclæ eorum

rum iudices esse non debent. Quis enim nesciat, si eorum iudicio standum sit, quibus ille stipatus sedet, quos ipse sibi adesse iussit, tanquam membra sui corporis, tales nos habituros sanctiones, quales illi semper probaverunt. Quid enim hosce homines aliud in Conciliis voluisse & hodie velle creditis? nisi decreta eorum magnâ Populorum & Principum frequentiam firmari, ut cinerem habeant, quem in Principum oculos spargant, & post paucos annos iura humana atque divina confundentes sæviant in eos, qui hincere ausint, universos. An putatis in hac pompâ venisse Spiritus remissuros? An de magnis censibus & luxu ultrò decessuros? Homines ardentes cupiditate & Sathanz coeno obvolutos experti toties, nescimus quid ferant nebulæ istæ turbinibus exagitæ? TERRA, inquit vir Dei, sæpe venientem super se bibens imbrem, & germinans herbam opportunam illis à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo, proferens autem spinas & tribulos, reprobata est & maledictio proxima. Tantâ ergo existente corruptione Episcoporum & præfectorum Ecclesiarum, ut videamus abominationem sedentem in loco sancto, confugiendum est ad montes. Tuo ductu, Christe, confugiendum est ad montes, ad Principes populi tui. Itaque testimonio dicto servus Jesu Christi orat, obsecrat;

crat, obtestatur vos principes Reipublicæ Christianæ, in quos omnium gentium omnium nationum oculi conversi sunt, per adventum Domini nostri Jesu Christi, ut omni studio & diligentia incumbatis in hanc curam. Illucescet in cordibus vestris Dominus Jesus, qui est testis fidelis, qui est imago patris, in quo tenebræ non sunt ullæ. Suscipite hanc curam dignam animis vestris, Principes. Ad finem operis perventum est. Perfacile est vobis, ex civitatibus & provinciis, quæ invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, deligere, qui de tantis rebus judicent, Viros metuentes DEUM, quos parvulos & lactantes ubera appellat Propheta Joël, quod est, non qui se prælatos esse & vocari volunt, *Congregare* inquit Joël. 2. *parvulos & lactantes ubera*, non corruptos, non avaros, non tumidos homines, nullâ acceptione personarum, sed quos vobis spectatâ vitâ & eruditione sanctarum scripturarum testabitur esse plebs sancta DEI. Quæ est illa plebs sancta DEI? Populus ipse vester, populus acquisitionis, regale sacerdotium, gens sancta, quam is, qui de tenebris vos vocavit in admirabilem lucem suam, sibi prædestinavit ante mundi constitutionem, pro quâ seipsum tradidit Christus, ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo vitæ, ut exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam. Quis autem dubitet, sanctissimos

mos viros communi bono Reipublicæ Christianæ delectos ab huiusmodi Ecclesiâ sanctâ DEI, posse iudicare de tantis abominationibus & corruptione Episcoporum, quanta nulla unquam fuit; qui partim (quod magno cum animi mei sensu ac dolore dico) in episcopatum proveci sunt lenocinio fororum & adulteris impurissimis Pontificibus conciliati, partim Spiritus sancti venditione assumti, partim in Spiritu mammonæ iniquitatis, ut magnis censibus Pontifices & eorum asectæ suos auferent, nonnulli pileo ad servitatem coëcti sunt, & paulò ante faginâ & largitione saturati à Pontificibus Romanis, ut eorum regnum stabiliant abominationum mole mutans. Quod si qui sunt, qui vitæ probitate & peritiâ scripturarum divinarum in Episcopatum proveci fuerint boni viri, eos hoc signo dignoscetis, Principes, si rogati à vobis non recusabunt iis, quos plebs sancta delegerit ad iudicandum, manus imponere, atque orare, ut accipiant virtutem supervenientis Spiritus, ut bonorum Episcoporum præclare ratione habitâ, Pseudopastorum impurissimo coetui, plena Spiritu sancto sancta canat Ecclesia verbum Domini, quod factum est ad Ezechielem Prophetam. ^{Ezech.}
 Hæc dicit Dominus: Væ Pastoribus ³⁴
 Israel, qui pascebant semetipsos, nonne greges à Pastoribus pascuntur? Lac
 come-

comedebatis, & lanis operiebamini, & quod crassum erat occidebatis; gregem autem meum non pascebatis, quod infirmum fuit non consolidastis, & quod ægrotum non sanastis, quod contractum est non alligastis, & quod abjectum est non reduxistis: SED CUM AUSTERITATE IMPERABATIS ET CUM POTENTIA: & dispersæ sunt oves meæ, eò quod non esset Pastor, & factæ sunt in devorationem omnium bestiarum agri, & dispersæ sunt. Erraverunt greges mei in cunctis montibus, & in universo colle excelso, & super omnem faciem terræ dispersi sunt greges mei, & non erat qui requireret, non erat, inquam, qui requireret. Propterea, Pastores, audite verbum Domini. Vivo ego, dicit Dominus Deus, quia pro eo quod facti sunt greges mei in rapinam, & oves meæ in devorationem omnium bestiarum agri, eò quod non esset Pastor (neque enim quæsierunt pastores mei gregem meum, sed pascebant Pastores semetipsos & greges meos non pascebant) propterea Pastores audite verbum Domini, hæc di-

dicit Dominus Deus, ecce ego super Pastores, & requiram gregem meum de manu eorum, & CESSARE eos faciam, ut ultra non pascant gregem meum. Hoc verbum Domini, si per Principes Christianos liceat, Pseudopastoribus canet Ecclesia, à quibus abominationes, abusus, tenebras, prævaricationes, incommoda, offencicula, & mala incredibilia inveccta esse in omnes provincias populi DEI, testor, assero atque affirmo, ego Aonius fervus JESU CHRISTI, qui multos annos avidissimè hunc diem expectavi, quo orare, obsecrare & percommodè commonere possem fratres meos, non odio, (scit Dominus) non invidiâ, non ostentatione dolove malo adductus, sed amore sanctæ veritatis & gloriæ Christi, in cujus rei fidem scriptum hoc dedi per capita, de quibus singulis recipio me plenius dicturum, si quid item ad testimonii firmitudinem facit, libenter vitam positurum pro veritate. Quod Testimonium castè sincerè & integrè dictum si quis contemnit, contemserit, voco ego eum, quisquis is est, ad Christum Regem omnium gentium omnium seculorum, ad quem nunc provo-co, ante cujus tribunal, ô homo quisquis es, sisti te oportet paucos abhinc dies, de hac ipsâ re, quòd mihi operam

P

non

226 . TESTIMONIA.

non dederis, redditurum rationem. Id
jam non dico ego, sed is, qui me benè
animat, qui obtestari jubet, cui testimo-
nium do, J E S U S C H R I S T U S filius
DEI judex vivorum & mortuorum.

FINIS TESTIMONII.

AONII

diem sibi periculo & ignominia vacuum polliceri posset; quid ego sperare debebam ab omnibus rebus imparatissimus; homo inops atque egens, exciturus in me acerbissimum odium atque invidiam summorum Pontificum? In quam cogitationem cum incubuissem, multa versabantur ob oculos. Videbam ego me præter Christum, cui me devovi, omnia vitæ præsidia amissurum, nihil esse reliqui ad existimationem & dignitatem, abalienatum iri magnos viros pontificiarum partium, à quibus ego beneficia permulta accepta, malevolentiae signa nulla possum commemorare; quæ multorum annorum studio & diligentia adjecta mihi compararam ea omnia unâ horâ amittenda intelligebam; non modò agello quo me sustentabam esse carendum, sed cognatos, propinquos, amicos, uxorem optimam, suavissimos liberos relinquendos, excedendum Italiâ, abeundum in solitudines, aut in carcere habitandum & in suppliciis moriendum: Quæ cum in ipso discessu meis necessariò aperuissem, ut liberos alicui commendarem, nolite quærere, quàm omnia domi reliquerim dolorum & lacrymarum plena. Quæ non eò dico, viri Christiani, quo me constantiæ & fortitudinis pigeat, sed ne in suspitionem cadere possit, me vel odii vel commodi alicujus causa vel rogatu cujusquam accessisse ad dicendum, aut pecunia subornatum, aut præmii spe aut cupiditate aliqua adductum. Quicquid in hac causa suscepi, divinæ legis à Pontificibus Romanis violatæ, religionis confusæ, Evangelii everfi causa suscepisse confirmo, maximique æstimo conscientiam mentis meæ, quæ à Christo accepta à me divelli non potest, tantùmque abest, ut gratiam mihi ex ea re quæsisse videar, ut permagnas inimicitias initas intelligam, non obscuro fortunarum omnium & capitis periculo; quæ omnia feram toleranter, relicta uxore, liberis, propinquis, ami-

amicis. Rebus omnibus amissis consolabor ipse me, si apud vos, viri Principes, qui vestra sponte satis incitati esse debetis, mea oratione sensero aliquid accessisse ad defensionem Euangelii filii Dei. Hæc mens mea est utinam tam felix quam pia. Causa certè ea suscepta est, contra quam nihil honestè dici potest. Quid ergo vereor? Invetervavit, viri Christiani, opinio falsa & perniciosa non modò in vulgus imperitorum sed aliquando apud Reges & Cæsares, quique sint sanctissimos esse & beatissimos Pontifices Romanos, eos omnes divino quodam auxilio regi & numine afflari, & in ea causa quæ de religione est aberrare nunquam potuisse. Magnum est atque difficile veterem consuetudinem, quæ jam naturæ vim obtinet, evellere ex animis hominum, cum præsertim quorundam opera magnis propositis præmiis magnus exsudatus sit labor, ut Pontificum malè parta, malè gesta, malè retenta imperia non modò censibus & armis, sed etiam commutationibus eruditorum firmarentur; iis præstigiis, multis jam seculis acies ingeniorum perstrictæ sunt: Extorta enim & vulgata fallaci interpretatione aliqua ex sanctissimis libris, qui sunt nobis scripti divinitus, non modò fortunis & corporibus hominum sed animis, non modò animis sed Euangelio Dei manus & vim impunè intulerunt. Reges apud omnes gentes & nationes sacrosancti verissimè sunt & habiti fuerunt semper; si tamen moribus minimè antiquis, minimè humanis fuere, quid obsecro illis profuit regium nomen antiquum magnum & sanctum? Vita Pontificum Romanorum quæquæ fuerit, nihil nocuit regno Pontificum. Quod non eò dico ut eos rapiam in invidiam ex istis ipsis quæ audire consuevistis & notissima sunt, & ex historiis repeti possunt, sed ut cum vestra bona veniâ petam, ut veritatem ducem, Apostolis commonentibus, sanctissimis vi-

Vide
cap. 16,
17. &
18.

ris commonstrantibus, non inveteratam istam opinionem sequamini. Vehementer enim mihi opus est vestra sapientia, Principes Christiani, dum sic illa Christo vestro intentata, gladius ille quo recissum est verbum Dei, è Pontificum manibus extorqueatur. Peto per Jesum Christum ut id animis vestris quàm lubentissimis fiat, néve interea tacitæ cogitationes ex veteri consuetudine recurrerent, néve ex consiliis quorundam prudentiâ animis vestris hæreat ea, quæ Dei inimica obstringit, & circumscribit gloriam Christi; Eiusmodi consilia perditâ ac dissoluta quæcunque sunt rejicite, Principes: Aut hoc negotium suscipi non oportuit, aut geri pro dignitate Christi, regis omnium gentium, omnium seculorum, per quem peto, si quid veritas ipsa aperiet, si quid Spiritus commonebit, ne repugnetis, adeste animis omnes, & pro majestate vestra Principes, tuemini verbum Dei, pro animorum vestrorum propensione in Christum existimate vos pro tempore, dum de Apostolica doctrina sublata dicimus, Apostolos ipsos esse; dum de Evangelio everso querimur, fingite vos scriptores esse Evangelii: Ita facillè de omni re judicabitis, in cognitionem omnia benè cadent, veritas ipsa sese in lucem proferet, cujus ego cupidissimus Testimonium diebus superioribus scriptum dedi. At quoniam ejus firmitudinem non in verborum volubilitate sed in re ipsa positam arbitror, missâ nunc faciam dicendi ornamenta, quæ in aliâ causâ fortasse me delectassent, in ea, quæ Christi est; qui istis adjumentis non eget, minime delectant. Quod eò facio libentius, ne quis putet me gloriæ umbram quærere, aut aliud quid præter gloriam Christi, qui per Apostolum monet, ne quis nos fallat sublimitate orationis. Tenue itaque & humile dicendi genus sequar, & libenter profectò lingua vulgari & patria de his agerem, quo minus viderentur hæc elaborata, & exquisita industria, nisi apud eos sermo esset, quo-

Vide
Fap. 8.

Ad
Col. 2.

TESTIMONII CAPUT I. 231

quorum nonnulli Italice nesciunt, Latine omnes sciunt, quos quidem verborum ornatum à me desiderare facile patiar, at testimonii integritatem, sinceritatem, constantiam, quâ me bene animavit Christus meus, spero non desideraturos. Vestra itaque humanitate fretus, quoniam Theologi aliâ propè lingua loquuntur, utar eo genere dicendi, quod etsi abhorret à sermone eloquentium hominum huic tamen causæ proprium est & accommodatum. Causa hæc quoniam una & simplex non est, sed conjuncta & multiplex, Testimonium per capita dedi, ut suo quæque loco atque ordine dicerentur. Est enim id mihi ad agendum aptius & vobis ad judicandum facilius. Itaque veluti declaratione, in singulis capitibus tantum insistam quantum ad veritatis illustrationem duxero necessarium.

RECITA PRIMUM
CAPUT.

Tempore Apostolorum multi Pseudoapostoli extiterunt, qui cum in credentium numero haberentur, veluti legis doctores, ut sensim à Christo abducerent, umbris obscurare lucem à Christo allatam, beneficium sanguinis Christi obtegere, sanctificationem per Spiritum Dei imminuere, aut velare reductione aut imitatione Mosaicæ legis cœperunt: de qua re conqueritur Paulus in Epistolis, Jacobus item & seniores in Actis Apostolorum, illis verbis ad Paulum; vides, frater, quot millia sunt credentium, & omnes æmulatores sunt legis. Johannes item quosdam proprio vocabulo appellat Antichristi.

Testimonii
cap. I.

Ad Gal.

Act. 21.

1 Joh. 2.

L 4

chri-

christos: Et nunc, inquit, Antichristi multi sunt. Quamobrem nihil est mirandum, si post obitum Apostolorum, instigante Sathana hoste gloriæ Christi & salutis nostræ sempiterno, nonnulli umbras & legalium speciem, pietatis fucō apposito, ut in iis fiducia esset, reducere audacius tentarunt, ut adimpleretur verbum

Es. 65. Domini, quod factum est ad Esaiam Prophetam: Elegerunt omnia hæc in viis suis, & in abominationibus suis delectata est anima eorum.

Decla-
ratio
Testi-
monii I.

E Pistola scripta est à Paulo ad Galatas in Pseudoapostolos istos, qui etiam in credentium numero haberentur, erant tamen æmulatores paternarum traditionum, ceremonias, ut per totam Epistolam testatur Apostolus, non rejici debere contendebant, immo verò necessarias esse ad salutem. Incredibilis fuit horum hominum vis: Id

Ab. 21. ex eo liquet, quod eorum concursu tota Hierosolymorum civitas commota est, & accurrente tribuno cohortis cum militibus & centurionibus vix servatus Paulus; tantæ illorum iræ, tantus furor. Quamobrem? quia discessionem docebat à Moyse. Sunt hæc omnia integerrimè sumta ex

Ab. 16. Actis Apostolorum. In iisdem Actis legimus, ex hæresi Phariseorum credentium surrexisse hosce Pseudoapostolos, qui præciperent ceremonias servari; ab iis facta est seditio illa quâ Petrus timore ingenti percussus est & magni Apostoli. A nullo hominum genere magis semper periculum fuit Evangelio *Jesu Christi* quam ab æmulatoribus legis, non tam quod numero & concursu ingenti plurimum possent, quàm quod fucus pietatis in æmulatione legis pulcherrimè apponitur. Nihil est, viri Christiani, quod majorem labem ali-

aliquando attulerit sanctæ religioni; nam qui ceremonias populo restitunt, pietatis speciem videntur restituere, quod assignatæ illæ à Deo sint ad suum cultum & gloriam: Quantum verò à Christo abducere possunt, quantum cum Evangelio pugnant, nemo unquam intelliget qui Christi Domini mentem & doctrinam Apostolorum nolit. intelligere, Apostoli in legalibus rejiciendis sicut & piè quidem hoc tempore eò laborarunt, quod ii qui ceremoniis favebant artinere videbantur ad Ecclesiam, cujus unitatem Apostoli, quia Christum à patre petiisse ut unum omnes essent recordabantur, nolabant dividere, & propterea indigna quædam tulere aliquando non modò alii, sed Petrus & Paulus, qui obsecro Apostoli? Petrus visus est hac tolerantia & dissimulatione cogere gentes judaizare, Paulus Timotheum circumcidit; at cum ea via (ut Apostoli verbis utar) non rectè ambuletur ad veritatem Evangelii, Petrum coram omnibus reprehendit Paulus & acclamavit: *Si circumcidamini Christus nobis nihil proderit: Quid hoc est? Unum legale recipientibus nihil prodest Christus: Dies observatis & menses & tempora, timeo vos ne fortè sine causa laboraverim in vobis.* Quæ est via qua rectè ambulatur ad veritatem Evangelii? quæso vos adeste mihi totis animis, ea est quam docet Petrus Apostolus: *Dominus Jesus postquam resurrexit à mortuis præcepit prædicari quia ipse est qui constitutus est à Deo iudex vivorum & mortuorum, cui omnes Prophetæ testimonium perhibent remissionem peccatorum accipere per nomen ejus.* Et in Epistola inquit: *In sanctificatione Spiritus, per adspersionem sanguinis Jesu Christi.* Paulus qui plura scripsit tractat hæc copiosius; ne ex legalibus pendeamus, clamat: *Christus factus est nobis sapientia à Deo, justitia, sanctificatio & redemptio: Nève in mentem cadere possit, nos ex ceremoniis mundari, sanctificari aut justificari, colligit: Sed abluti estis, sed sanctificati*

Job. 8.

AdGal. 2.

A.G. 16.

AdGal. 2.

AdGal. 5.

AdGal. 4.

A.G. 10.

1 Pet. 1.

1 Cor. 1.

1 Cor. 6.

cati estis, sed justificati estis, in nomine Domini Jesu Christi, & in Spiritu Dei nostri. Id autem ne per aliud nos habere opinemur quam per sanguinem Jesu Christi, scribit ad Romanos; Rom. 3. *Justificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem que est in Christo Jesu, quam proposuit Deus propitiatorum per fidem in sanguine ipsius ad ostensionem justitie sue in remissionem delictorum. Ex Eph. 1. ad Ephesios: Deus predestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum, in ipsum, secundum propositum voluntatis sue, in qua conciliavit nos in dilecto, in quo habemus redemptionem per sanguinem eius in remissionem peccatorum, sit ergo caput hoc firmum & sanctum: Remissionem peccatorum accipere per nomen Domini nostri Jesu Christi & omnes qui credunt in eum, Christum esse justitiam & sanctificationem nostram, neve in mentem cadat, in alio nos mundari, sanctificari aut justificari, ablutos, sanctificatos, justificatos nos esse in nomine Domini nostri Jesu Christi & in Spiritu Dei nostri. Hæc est una atque eadem doctrina omnium Apostolorum, omnium verè fidelium, quam si Deus per Spiritum suum imprellit in cordibus vestris, Principes Christiani, obsecro vos, ne deponatis beneficium justificationis & sanctificationis animarum vestrarum. Hanc doctrinam si qui oppugnant, si qui adulterant, si qui obtegunt, quique sint, si vos illos esse meminertis qui esse debetis, hosce omnes Pseudoapostolos cum Paulo appellabitis, Antichristos cum Johanne, quos ut discernamus, rogemus jam: Cum Petrus & Paulus & verbo & scriptis sæpè commonuissent non ex operibus legis sed per hanc fidem in Jesum Christum justificari, cur non fuisset rectè ambulatum ad veritatem Evangelii, si ne credentibus illis offendiculo essent, perstitissent ut cœperant in dissimulatione & tolerantia ceremoniarum legalium? Nam (omnes nos quidem*

dem scimus) mysteria fidei nostræ significata fuerunt umbris illis ceremoniarum, quod ut verbi causa ex Augustino recitem, Educti sumus ex Ægypto, ubi Diabolo tanquam Pharaoni serviebamus, ubi lutea opera in terrenis desideriis agebamus, hinc educti, per Baptismum tanquam per mare rubrum Christi sanguine consecratum, mortuis omnibus inimicis nostris, qui nos instabantur, id est, deletis omnibus peccatis trajecti sumus, & reliqua. Nonne pium videbatur tenere istas dierum observationes, si non umbrarum ratione, significatione ipsarum? Certè videbatur: Hac via, inquit Apostolus, non rectè ambulabatur ad veritatem Evangelii: Quid ita? quia in populis multos necesse est esse infirmos, qui mysteria non capiunt, umbras pro rebus amplectuntur; Proni fuerunt semper infirmi ad superstitionem, quibus erat à sapientissimis Apostolis consulendum, ut fugatis umbris lux certa proponeretur. Remota est umbra, inquit Augustinus, ut nudâ eorum luce fruermur; cum citius nihil titubet spiritu infirmorum, edocendi sunt populi ut rem ipsam capiant non umbras sequantur. Si Apostoli umbras tulissent in quos abusus non issemus? cum illis contra commonentibus in tot iverimus. Ne qua ergo spes mundificationis, justificationis, sanctificationis in ceremoniis & legalibus poneretur ab infirmis & contentiosis, & ut in Deum Patrem, in Christum Jesum, in Spiritum Dei nostri oculos mentem animumque intenderent omnes, Petrus ceremonias confudit, omnibus Christianè vesci docuit, non per legalia sed per gratiam Jesu Christi servari omnes: Paulus æmulatores legis, operarios subdolos conversos Evangelii & Pseudoapostolos appellavit, ab Ecclesia sejunxit; sensim enim beneficium sanguinis Christi obtegebatur, contumelia insignis habebat Spiritui gratiæ. Sapienter itaque sanctissimi

Auguf.
tract.
15. Eu-
ang. Jo-
han.

Gal. 2.
Mat. 13.

Act. 17.
Act. 15.
Gal. 2.

2 Cor.
11.

Apo-

- Apostoli nobis consuluisse dicuntur, ut sciremus quâ viâ rectè ambularetur ad veritatem Euangelii. Nunc per humilitatem Christi oro atque obtestor vos, Principes Christiani, ne memoriâ deponatis piam obsecrationem, quâ in principio usus sum quâque mihi utendum sæpè intelligo,
- Ag. 19.** ut pro majestate vestra tueamini verbum Dei,
1 Cor. 1. dùm doctrinam, dùm mentem Apostolorum vobis commendat servus Jesu Christi. Existimate vos Apostolos ipsos esse: Doctrina Apostolorum est remissionem peccatorum accipere per nomen Domini nostri Jesu Christi omnes qui credunt in eum, Christum esse justitiam, sanctificationem
- Rom. 3.** nostram; nève in mentem cadat, in alio nos mundari, sanctificari, justificari, ablutos, sanctificatos, justificatos nos esse, quàm in nomine Domini nostri Jesu Christi per sanguinem ejus in
- Eph. 1.** Spiritu Dei nostri. Mens Apostolorum est umbras non esse repetendas, fruendum nobis luce allatâ per Christum, ut recta eatur ad veritatem Euangelii, in ceremoniis non constituendam esse justificationem aut sanctificationem, sed in Spiritu Dei per sanguinem crucis, curandum ut à superstitione alieni populi & ab insidiis longè remoti, quibus appeti possent à Diabolo, oculos, mentem, animùmque intendant in Deum Patrem, in Christum Jesum, in Spiritum Dei nostri. Hæc ego tam multis, Viri Christiani, quoniam immiscuit se in iis Sathanas subdolos hostis salutis nostræ & gloriæ Christi, atque (ut Apostoli verbis utar cum de hoc ipso periculo ex ceremoniis ageret) transfigurât se Sathanas in angelum lucis, ut falsam pietatem indutus occidat specie religionis: Occasionem nactus est, Viri Christiani, a tempore usque Apostolorum ab his æmulatoribus legis, qui nihil mirum videri debet si nonnullis sanctissimis viris, quod ii discessionem à Moyse docerent, crudeliter occisis, si Petro Hierosolymis Antio-

Antiochiam & Paulo in urbem usque fugatis, audacius in incepto perstiterunt; nihil mirandum, si post obitum Apostolorum vel iidem vel eorum liberi paternarum traditionum æmulatores, qui in numero credentium haberentur, sicuti & patres eorum admiscuerunt vel legalia vel species legalium litas Christianismo, ut apposito fuco pietatis reciperentur servarenturque à posteris pro salutaribus. Hæc quæ sint ostendemus. Ea si indigna, si ad æmulationem legis omnia conficta, si à doctrina & mente Apostolorum longè aliena comperietis, peto à vobis, Principes Christiani, per eam fidem & operam, quam præstare debetis Christo, ut severissimè judicetis, ut diligentissimè tueamini doctrinam Apostolorum & Evangelium Dei.

RECITA CAPUT SECUNDUM.

Credibile non est, doctrinam ex traditionibus Apostolorum aliam fuisse ab ea, quam scriptis testatam reliquerunt. Verisimile potius est, fuisse ejus, quæ scripta est quam simillimam. Itaque, si qua ex traditionibus doctrina circumfertur, quæ vel illorum scriptis repugnet vel aliud evangelizet, minimè esse Apostolorum, sed Pseudoapostolorum, qui fortasse Pauli & Apostolorum discipuli dici voluerunt, & prodierunt fortasse ex illis, sed in unitate doctrinæ eorum non perstiterunt: Quamobrem clamat Johannes: Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis. Hæc scripsi vobis de iis qui seducunt vos.

Testimonii
cap. II.

1 Joh. 2.

CA-

CAPUT SECUNDUM.

Decla-
ratio
Testi-
monii
II.

Ex de-
cret.
dist. 8.
& 9.

a Cor.
II.

Caput hoc nemo oppugnabit, nisi qui velie esse maximè contentiosus; Positum est eo consilio, ne quem locum habeant adversarii quò se victi recipiant: Huc enim se conferunt, non ut traditiones Apostolorum, sed ut magnos abusus defendant. Aut enim scriptis quibusdam, quæ cum doctrina & mente Apostolorum pugnant, tumentur traditiones impias, aut consuetudinem inveteratam & longinquitatem temporis objiciunt. Consuetudinem quantumvis inveteratam, si ea perniciofa est, evellendam esse radicibus Pontifices ipsi concinunt. Longinquitatem temporis non negamus; imò verò superiore capite diximus tempore Apostolorum hocce abusus emanasse ab æmulatoribus legis. In illud mihi potius est incumbendum, ut ostendam traditiones Pontificum & abusus extare ad æmulationem legis Mosaicæ, in quibus veluti legalibus fidere homines docentur, quæ beneficium sanguinis Christi obtegunt, sanctificationem per Spiritum Dei velant, aliudque euangelizant. Quòd longinquitas temporis objicitur, eò major suspicio inesse debet, emanasse illas traditiones à Pseudoapostolis qui mirandum in modum conturbaverunt sanctos Apostolos? Quo magis cavendum est, Viri Christiani. Nam si constat æmulatores subdolos illos legis sese Apostolos appellari jussisse, vel dubitatis multa illorum commenta ab eorum æcleis Apostolica fuisse appellata? Dubitandum item, ne qui vel libri vel epistolæ ab illis & eorum studio scriptæ prodierint subditio nomine discipulorum Pauli vel alterius Apostoli. Nam ut de antiquis autoribus taceam & Latinis & Græcis, si Augustino & quibusdam aliis interpretibus multi libri falsò adscripti sint, quid putatis fugisse id fal-

silenti genus subdoloſos homines Pſeudoapostoſos,
 et ſcilicet autoris nomine recipereſtur à ſideli-
 bus eorum commenta ? Hæc ne quis à me ſingi-
 putet, recitemus Pauli Apoſtoli verba commo-^{2 Theſſ.}
 nentis atque obteſtantis : *Rogamus autem vos fra-*
tres per adventum Domini noſtri Jeſu Chriſti, ut
non citò moveamini à veſtro ſonſu, neque terraamini,
neque per ſpiritum, neque per ſermonem, neque per
epiſtolam tanquam per nos miſſam. Quid hoc eſt,
neque per epiſtolam tanquam per nos miſſam ? Ex ea
 etiam, quæ eſt ad Galatas, id etiam colligi pot-^{Gal. 1.}
 eſt, cum Euangelii nomine linrent eorum com-
 menta æmulatores legis. Hæc eò à me dicuntur,
 ne qui, ubi abuſus & traditiones Pontificias Pſeu-
 doapostoſorum eſſe contendam, quæ beneficium
 ſanguinis Chriſti obtegunt & ſanctificationem Spi-
 ritus, illi ad Epiſtolas & libros quorundam re-
 currant, qui neque ſcriptionis aut imitationis
 genere ullo, ſtyli & ſpiritus Apoſtolicum quicquam
 habent, quo Pauli vel cujuſquam Apoſtoli diſci-
 pulum poſſis agnoſcere ; Quæ ſcripta vel ex eo
 maxime ſunt repudianda, quod eorum doctrina
 repugnat Euangelio Dei, doctrinæ & menti ſan-
 ctorum Apoſtolorum & diſcipulorum Domini,
 quorum traditiones ſimpliciſſimæ, puriſſimæ, ca-
 ſtiſſimæ nihil ſapiunt, nihil redolent, nihil do-
 cent niſi hanc unam mentem. Neque verò tam
 torris aliquis bene ignitus præ ſe fert ignem, ac
 illæ, quoquò ſpectes, hoc Euangelium, hanc
 doctrinam Apoſtolorum ; ablui, ſanctificari, ju-
 ſtificari credentes in Spiritu ſancto, aſſequi re-
 miſſionem peccatorum per ſanguinem Jeſu Chri-
 ſti. Johannes cum primus baptizaret non aquæ
 Baptiſmum extulit ſed Spiritus ſancti, *Ego ba-*^{Marc. 1}
ptizo (inquit) in aqua, ille vos baptizabit in Spi-
ritu ſancto. Chriſtus, cum omnibus ſacramentum
 & unum eundemque characterem inſtitueret, ex
 Spiritu ſancto renasceri debere docuit. Non enim
 aqua
^{Joh. 3.}
<sup>Hiero-
nymus.</sup>

aqua lavat animam, sed ipsa prius lavatur à Spiritu. Apostoli in Actis non Baptismo Johannis sanctificari homines docent, sed Baptismo Christi in Spiritu Dei: Paulus in sanguine & in morte ipsius docet; *Quicumque baptizati sumus* (inquit) *in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus.* Quid manus impositio, quid insufflatio, an sanctificationem? aliam proponunt quàm ipsum unum Spiritum Dei? Insufflat Dominus & dicit: *Accipite Spiritum sanctum.* Imponunt manus Apostoli & orant pro populis, quid populi accipiunt? Spiritum sanctum. Ungendos oleo infirmos docet Jacobus in nomine Jesu Christi, & quid sanat infirmum? Oratio fidei, *fidei*, inquit, nimirum quia *justus ex fide vivet.* Et quid dicit Christus? *Qui credit in unigenitum Dei habebit vitam æternam.* Instituit sacramentum Cœnæ Dominus, quid proponit? Corpus suum, sanguinem suum in remissionem peccatorum, *Hoc est, inquit, corpus meum, quod pro vobis datur; Hic est sanguis meus, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Recenset eam traditionem Paulus acceptam à Domino, quid inculcat in mentibus? mortem Domini, crucem Domini, sanguinem Christi; nonne videntur hæc singula eodem annulo impressa? quid ni? cum suggesta sint ab uno paraclito, adulterina sigilla facile cognoscetis, si in cæteris signis impressis singillatim minuta etiam quæque observabitis. Clara est atque aperta, pura & simplex mens & doctrina Apostolorum, quam recitavimus, eam si memoria tenebitis nemo vos fallat. Hic rogabunt isti, Quid tu scis istam doctrinam & mentem esse Apostolorum? interrogatio hæc à Diabolo est, viri Christiani, ut fidem quæ est donum Dei, ex qua vivitis, tollant ex cordibus vestris; Interrogant enim ut titubemus in eo, in quo stat firmitudo fidei nostræ; quibus etsi responderi potest

RECITA CAPUT TERTIUM.

Testi-
monii
caput
III.
Gal. 1.
2° Thess.
2.

Pontifices Romani jam multis ac multis
 seculis secuti sunt æmulatores legis, æmu-
 latione legalium beneficium sanguinis Chri-
 sti obtexerunt, offuderunt tenebras doctri-
 næ Apostolicæ, ut Apostoli verbo utar:
 Converterunt Evangelium Christi. Id
 facile fuerit exemplis planum facere. Itaque
 ut ea, quæ prædicta fuerant per Spiritum
 Sanctum, complerentur: Homo in tem-
 plo Dei sedens, ostendens se tanquam
 Deus, operatus est mysterium iniqui-
 tatis.

Decla-
ratio
testi-
monii
III.

Christus Jesus, in quo repositi sunt omnes
 thesauri sapientiæ Dei, videbat aliquan-
 do fore homines, qui convicti Majestate virtu-
 tis & gloriæ suæ confiterentur Christum esse fi-
 lium Dei, sed non glorificarent ut Dei filium;
 quodd scilicet non constituturi erant in uno ipso
 omnem justitiam & sanctificationem per sangui-
 nem ejus in Spiritu Dei, quem Spiritum suis
 erat daturus; futuri erant isti Pseudoapostoli,
 qui aliquam partem sanctificationis & justifica-
 tionis in legalibus reponerent, & ex Christo &
 legalibus salutem nobis esse affirmarent; Perinde
 atque ex Christo & Judæorum institutis corpus
 unum aliquod religionis conflaretur solidum at-
 que perfectum: Quod commentum non à se esse
 & propterea diligenter rejiciendum à fidelibus,
 docet Dominus Jesus ex similitudine illis verbis:
Nemo

Nervo commissuram à novo vestimento immittit in vestimentum vetus, alioquin & novum rumpitur, & veteri non convenit commissura à novo: Et nemo mittit vinum novum in utres veteres, alioquin rumpit vinum novum utres, & ipsum effundetur & utres peribunt, sed vinum novum in utres novos mittendum est. Non pudet me ita loqui barbarè inquit; at Christianè. Cum à Christo esset id commonstratum, sublata fuerat omnis ceremoniarum Judaicarum species, omnis usus antiquatus. Umbræ fugatæ sunt atque exclusæ. Si ceremonias imitatione legalium reducerunt homines falsò Christiani, id totum ex illorum cerebro fluxit, qui æmulatores fuerunt legis & umbris delectati obdixerunt tenebras rebus clarissimis, *subdoli operarii*, inquit Apostolus. Ubi enim lucem immensam à Christo allatam respicere cœpimus, Spiritumque ducere à Deo, per quem sub manifesta ignis & linguarum forma acceptum Apostoli illustrarent omnia scriptis & oratione, turpe, indignum nefasque fuit rejicere populum Dei & lucis filios in tenebras. Id ut exemplis planum fiat, ut aditus ad rem propositam sit facilior, liceat mihi pauca dicere atque intra modum: Scimus Dominum Jesum corpus suum templum Joh. 2. appellare; Decepti sunt eâ appellatione Judæi, Nos qui lucis filii sumus decipi turpe est. Luce Templum Judæicum Christi typus. 2 Paralip. 6. hac per Christum accepta novimus ea, quæ fuerant à Solomone dicta in celebrationem templi in quo Deus in perpetuum habitaret, umbras fuisse adornatas in celebrationem corporis Christi, in quo veluti in tabernaculo divinitas perpetuò inesset; de quo scriptum est celebre illud: *Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo.* Psal. 67. Huc attinent preces illæ reglæ, ut quæcunque ex Augustin. 3 Reg. 8. homines deprecarentur in templo illo, de cœlo Deus exaudiret, omnia in templo illo impetrarent cum gratia. Templum igitur per quod Deo

Q 2

pla-

- placemus, templum in quo audimur, Christus unus est; in eo & per eum, in quo semper est Deus, roganda omnia à Patre. Hoc tabernaculum illud Moyſis ſignificabat ſacrum & ſanctum ad explendum divinum cultum, nam quid illud eſt? *Assumpto unctiõnis oleo ungendum tabernaculum cum vasis ſuis, ut ſanctificetur altare holocauſti & omnia vaſa ejus. labra cum baſi ſua, omnia unctiõni oleo conſecranda ut ſint ſancta ſanctorum.* Si-
 gnicabant hæ umbræ Chriſtum Spiritu ſancto unctum, de quo ſcriptum erat illud: *Spiritus*
 Eſa. 61. *Domini ſuper me, eò quod unxerit me: quod Apoſtoli uno ore aſſerunt in precibus ad Deum*
 Aq. 4. *Patrem: Convenerunt enim verè in civitate iſta ad- verſus ſanctum puerum tuum Jeſum quem unxiſti.* Si quis hæc de unctiõne aliqua corporea intelli-
 gat. non longiſſimè dicitur abeſſe à luce Chri-
 ſti? à doctrina Apoſtolorum? de qua audi Pe-
 Aq. 10. *trum: Verbum miſit Deus filiis Iſraël annuncians pacem per Jeſum Chriſtum, quem unxit Deus Spi- ritu ſancto.* Unctum eſt tabernaculum & altare
 holocauſti, *ut corpus Chriſti ſanctificaretur, qui fuit nobis in holocauſtum, qui tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem & hoſtiam Deo, & omnia vaſa ejus ut ſint ſancta ſanctorum, & omnia vaſa mi- ſericordiæ ut omnes qui Chriſti ſunt Spiritu ſancto ungerentur: Propter quod nos vocat Apoſtolus*
 1 Pet. 2. *Petrus: Genus electum, regale ſacerdotium, gen- tem ſanctam, populum acquisitionis, ut virtutes an- nunciemus ejus qui de tenebris nos vocavit in admi- rabile lumen ſuum.* Hæc cum ita ſint, nõnne in- dignum fuit gentibus & nationibus in lumen ad- mirabile vocatis, tantà luce à Chriſto acceptà, doctrina ea vulgata per Apoſtolos, conſecrata monumentis illis Spiritu ſancti, rejicere popu- lum Dei in tenebras? inſtare æmulationibus le- gis? implere omnia ceremoniarum Judaicarum? reſtituere manufacta templa, ut colantur ex um-
 bris

Tertia
 patre
 decreti:
 diſtinc.
 prima
 de cou-
 ſecrat.
 Eccleſ.

bris Solomonis, Encœnia reducta sunt & cœteræ ceremoniæ Judaicæ de consecratione templi, de inungendo altari & vasis: Asservantur hæc tam bellè hodie, quàm enim maximè olim apud Judæos. Unctio Mosaica quæ Spiritum sanctum significabat non modò restituta, sed latè promulgata ejus doctrina est, multis additis non modò à Christi sed à Moyſis institutis longè alienis; De qua suo loco. Indignum item fuit, cùm Apostolus Paulus docuisset nos verissimè esse templa Spiritus sancti in quibus Christi Spiritus inhabitat, eâ doctrinâ vel contemptâ vel non celebratâ ab Episcopis (quantum certè erat necessarium) sed alia quadam Pontificum industria & vulgata per orbem, tam magnis sumptibus tanto numero ubique exædificari templa, in ea magnificentia absumi omnem pecuniam, cùm valdè sæpè acciderit, ut in iisdem urbibus manufacta templa surgerent, & Spiritus sancti templa caderent fame & rerum omnium inopiâ, cùm ad audiendum verbum Dei, ad Cœnam Domini manducandam, aut aliquid tale vel satis esse potuisset una Basilica, non Encœniis, non unctio-nibus consecrata, ne umbræ reducerentur, in quibus fiderent homines & judaizarent. Quin etiam, ne lucis liberi veluti umbrarum filii hærent in templis manufactis, vulgò celebrandum erat ab Episcopis & senioribus illud idem quod Esaias, quod Stephanus, quod Apostoli ingeri & inculcari volebant per verbum Domini dicentis: *Hæc dicit Dominus; cœlum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum; quæ est ista domus quam ædificabitis mihi? & quis est iste locus requiectionis mea? omnia hæc manus mea fecit, & facta sunt universa ista; dicit Dominus. Quod ergo spectant tot & tantæ substructiones ad magnificentiam templorum quam non respicit Deus; Pergit enim: *Ad quem autem respiciam nisi ad**

1 Cor. 6.

Decreti par. 3.

Esa. 66. A. 7.

Esa. 66.

Q 3

pau-

- pauperculum & contritum spiritu & trementem sermones meos. Qui offert oblationem, quasi qui sanguinem suillum offerat. Christo pro nobis oblato, oblationes cæteras non modò renuit pater, sed ducit in sacrorum violationem. Qui recordatur*
- Esa. 66.** *thuris quasi qui benedicat idolo: Non modò sibi thus adoleri vetat, sed recordari de thure; Quid hoc est? thus illud tam frequens in sacris Christum Jesum significabat, de quo inquit Aposto-*
- Eph. 5.** *lus: Christus dilexit nos & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo in odorem suavitatis. Omnis sacrificii & thuris usus, omnis umbra completus est in Christo Jesu qui est dilectus Dei; Respuit cætera Pater, hunc unum amplectitur, qui est imago Dei. Qui igitur umbram reducit, qui recordatur thuris, quo loco habebit pater? quasi, inquit, qui benedicat idolo. Sunt hæc verba Dei viventis, quæ vel non intellexerunt vel contemserunt Pontificii Romani, qui de thurificatione decreta ediderunt, ex his umbris offuderunt tenebras doctrinæ Christi, superstitionem invexerunt, docentes etiam ex umbra legali thuris fumo fugari dæmones, non intelligentes in nomine Jesu, quem thus illud significabat cujus odor suavissimus est & rectà it ad Deum, dæmones esse fugandos, dicente Christo: in nomine meo dæmonia ejicient. Deus thuris recordationem non admittit sicuti neque circumcisionis; Isti perhonorificis decretis de thure adolendo statuunt; quodque ille per Esaiam contestatur se in malam partem accepturum, isti dura cer-vice ut semper Spiritui sancto resistent docent accepturum in bonam. Quod ergo sequitur. Elegerunt omnia hæc in viis suis & in abominationibus suis delectata est anima eorum, non in Judæos dictum est, sed in hoc ipsos qui nobis præcepta mortifera pro salutaribus scripserunt. Nam Judæi quidem ceremonias illas in viis Domini elegerunt*

Marc.
16.

elegerant : Liquet id ex Levitico , in quo à Deo illa per Moysen adsignantur ; inquit verò Moyses ; *Hæc dicit Dominus*. At cum longè longè alia doctrina à Christo ad nos allata fuisset , unde lucem & eam quidem admirabilem respicere cæpimus. Si qui *vestimentum vetus* umbras illas *rudi panno* Evangelii luci voluerunt adsuere , *illi* , illi prohibente Christo , reclamantibus Apostolis , contempto edicto Dei viventis *elegerunt omnia hæc in viis suis* , & in *abominationibus delectata est anima eorum*. Nam mirum certè est quam reductionibus iis & imitationibus legalium Pontifices Romani delectati sint , nihil videntur fecisse tanti quàm ut magna volumina implerentur iis monstris , ita jusserunt servari hæc à gentibus & nationibus , ita inculcarunt in mentibus hominum , ut multis , ac multis seculis omnes cum fiducia in hæc ora , oculos , animumque converterint. Hic audio succlamare istos , Ceremonias ergo putas esse tollendas : Hæc si non ferentur , instituent alias sibi populi fortasse etiam deteriores. Hæc isti multis , quasi quis neget , dum propensionem illam animi quæ Deo gratissima est in Deum ostendimus , ut cùm Sacramenta exhibentur , ut cùm à Deo petimus ut signo visibili accepto Spiritu suo nos informet , aliquid à nobis vultu , manibus , voce & totius corporis gestu fieri , quod ceremonias qui velit possit appellare : non has ego dico , sed quæ ex reductione & imitatione legis Mosaicæ , veluti umbræ tenebras obducunt doctrinæ Christi , quæquæ sunt quæ sanctificationem in alio statuere videntur quàm in Spiritu Dei ; Remissionem peccatorum per aliud quàm per sanguinem Jesu Christi ; Ceremonias dico veluti legalia , quæ ad sese animos trahunt , in quibus vulgò homines fidunt atque hærent , in quibus salutem collocant , cum aliud præter Christum non sit in quo oporteat nos salvos fieri. Ceremoniæ quæ à

Luc. 5:

Esa. 66.

Videant qui velint ex ceremoniali. Pontificali. Rationali.

Missali.

Obje-
& tio

Pontificiorum hominum.

A. 4:

Q 4

Christo

Christo sensim abducunt non sunt ferendæ. Longo usu inveteratas, nisi recipias, offendiculum eris fratribus: non est hoc offendiculi genus, quod vitandum docuit Christus, quo asecturum unquam se fratrem negavit Apostolus; Offendiculum hoc sanctum est atque divinum, quo Paulus in Petri faciem restitit, quo Apostolorum multi vitam cum sanguine profuderunt; Ob hoc ipsum in Stephanum lapidatio facta est, quod discessionem a lege deceret; Offendiculum hoc fuit sæpissimè Christus Judæis, quod dies non observaret, quod ciborum usum confunderet, quod doctrinam hanc proferret in lucem, quæ eadem illustrata proximis annis zelo Pharisaico, & Judaica animadversione Pontificum Romanorum, & asecularum ejus perturbavit, vexavit, permiscuit omnem Rempublicam Christi. Offendiculum objicunt isti novi Caiphæ, quod Stephanus, quod Apostoli, quod Christus fuerunt. Possimus & volumus mori ut offendiculum iis qui tantis cervicibus sunt, ut nefas putent esse Christum sequi, Stephanum imitari, Paulum audire, qui, nequis arbitretur parvi cujusdam momenti esse, si qui hæreant ceremoniis Judaicis, sed tanti ut cum iis stare non possit Evangelium Christi, clamat & contestatur: *Sunt aliqui, qui vos conturbant & volunt convertere Evangelium Christi, sed licet nos aut angelus de celo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis anathema sit, Et nunc iterum dico vobis, si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis anathema sit.* Utinam Dominus noster Jesus Christus aperiat mentem fratrum verbis his, quibus per Spiritum sanctum clamat Apostolus, ut id ipsum caverent à Pseudoapostolis illis, quo nostris temporibus appeti videmus populum Dei. Velim hic omnes esse quàm diligentissimos & petere ex commentationibus omnium interpretum ejus Epistolæ, quid esset

Obje-
ctio
Pontificiorum
hominum.

Mat. 18.

Ad

Gal. 2.

A. 7.

Mat. 12.

Marc.

13.

Mat. 15.

Ad

Gal. 1.

Ex

Chryso-

stomi,

Theo-

phila-

stii, &

esset quod evangelizarent illi quo converteretur
 Euangelium Christi: Asserebant illi Christum esse
 filium Dei, asserebant alia quæ Euangelio conti-
 nentur; nam erant à credentium numero. Ii erant,
 inquit Theophilactus, qui dignitate præcellerent
 & vitam cum Petro & Jacobo duxerant, eisdem-
 que cæteris longè præferrent; propterea *angelorum*
 nunc meminit, & *de celo* adjecit, cumque & Sa-
 cerdotes angeli vocarentur supernas potestates ex-
 pressit, neque *si contraria solum prædicaverint* intulit,
 sed *si evangelizaverint id præter quod ipsi evangelizavi-*
mus, hoc est, si plusculum quidpiam ipsi adjecerint,
 execrationi subdantur. Ii unam aut ad summum al-
 teram ex ceremoniis Judaicis reduci & observari
 volebant. Et tantoperè acclamat Paulus, Gra-
 vissima Apostoli oratio est, non temerè iterata,
 non tamen ob aliud quàm ob idipsum, ne quis
 ab æmulatoribus legis ceremonias reciperet,
 quæ si tanti sunt ut ex una aut altera subvertatur
 Euangelium Christi, Quam ego vocem nunc mit-
 tam, viri Christiani, qua satis significem dolo-
 rem meum? negemne quidpiam esse adjectum?
 qui sciam magnum, incredibilem, infinitum nume-
 rum ceremoniarum ex Judaicis æmulationibus re-
 vectum esse multis ac multis seculis à Pontifi-
 cibus Romanis. Quod si id verum est, quod om-
 nes interpretes indubitanter asserunt, ut una aut
 altera ceremoniarum legalium recepta totum cor-
 rumpatur Evangelium, quemadmodum (ajunt)
 dici de regio nummo potest, qui vel leviter cir-
 cumcisus totus adulteratur: Vos jam videte, quàm
 insignis injuria facta sit castissimæ religioni; quo-
 rum opera nihil dico: nam mitræ quoque istæ lo-
 quuntur. At quoniam nonnulli ex peritioribus
 istis non magni putant referre, si ceremoniæ ex
 Judaicis sint restitutæ majori etiam cumulo, mo-
 dò (inquiunt) doctrina per has æmulationes non
 Qs sit

cætera-
rum in-
terpre-
tum
com-
menta-
riis.

Theop.
in E-
pist. ad
Gal. 1.

Consen-
sus mi-
sus in
eare in-
terpre-
tum
om-
nium
& com-
mentat.

fit inuenta qua possint homines sensim abduci ab Christo; id enim ex doctrina Pseudoapostolorum erat confectarium; nam si qua pars iustitiæ aut sanctificationis in aliqua legali posita fuisset, sanguini Jesu Christi singularis fiebat injuria, per quem tantum justificati & sanctificati fumus in Spiritu Dei; Perbono loco res est. Recita mihi tu

Decretum Alexand. primi Papæ, ex æmulatione legis velat, obtegit beneficium sanguinis Christi, & aliud evangelizat.

Decretum de aqua benedicta Alexandri primi Papæ, quem fuisse dicunt annos ab hinc mille quadringentos tres & præterea viginti, ut quivis possit intelligere tempore Pseudoapostolorum hæc subrepsisse, Aquam sale conspersam populis benedicimus, ut ea cuncti adpersi sanctificentur ac purificentur, quod & omnibus sacerdotibus faciendum esse mandamus. Nam si cinis vitulæ adpersus sanguine, populum sanctificabat atque mundabat, multo magis aqua sale adpersa divinisque precibus sacrata populum sanctificat atque mundat. Et si sale adperso per Heliscum Prophetam sterilitas aquæ sanata est, quanto magis divinis precibus sacratus sterilitatem rerum aufert humanarum, & coinquinatos sanctificat atque mundat & expurgat, & cætera bona multiplicat, & insidias Diaboli avertit, & à phantasmatum versutiis hominem defendit. Quid primum rogem? quid primum querar? nam quid hoc est si æmulatione legis non est? Nam si cinis vitulæ adpersus sanguine populum sanctificabat atque mundabat, multo magis aqua sale adpersa divinisque precibus sacrata populum sanctificat atque mundat. Negetne quisquam beneficium sanguinis Christi obtegi his verbis? Sanctificationem in legali collocari? Obsecro animadvertite, ut cognoscatis, quibus hæc doctrina sit orta principiis, quantum à doctrina Apostolorum absit. Tractemus hanc eandem umbram ex Epistola quæ scripta est ad Hebræos. Si enim sanguis hircorum aut taurorum & cinis vitulæ adpersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Jesu Christi, qui per Spiritum sanctum

Ad Hebr. 9. *Si enim sanguis hircorum aut taurorum & cinis vitulæ adpersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto magis sanguis Jesu Christi, qui per Spiritum sanctum*

semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundavit conscientiam nostram ab operibus mortuis ad serviendum Deo viventi. Quid hoc est? Ille obtegit beneficium sanguinis Christi; hic aperit atque illustrat: Ille proponit umbram cineris adpersi sanguine vitulæ, & in umbram aquæ sale adpersæ recidit per æmulationem legis; hic umbram omnino fugat luce doctrinæ Apostolicæ, illustrato beneficio sanguinis Christi, nulla æmulatione legis proposita: Ille abducit sensum à Christo & ad legalis fiduciam retrahit; hic ad Christum trahit, & à legali longè abducit. Quantum inter hæc intersit judicate jam ipsi vos, Principes Christiani, & pro majestate vestra tuemini Verbum Dei. *Si quis* (inquit Apostolus) *aliud evangelizaverit præter id quod accepistis anathema sit.* An docere gentes & nationes, aquæ sale conspersæ & exorcismis sacratæ adpersione omnes sanctificari & mundari, non est aliud Evangelium? Quid accepimus à Johanne? Dicat testimonium summa auctoritate, religione & fide præditus Johannes: *1. Joh. Sanguis, inquit, Jesu Christi emundat nos ab omni peccato.* Quid accepimus à Petro? *1. Pet. 1. in adpersione sanguinis Jesu Christi* inquit: Quid à Paulo? *1. Ad Per sanguinem crucis ejus.* Quæ est doctrina omnium Apostolorum, & discipulorum Domini? *Col. 1. Remissionem peccatorum accipere per nomen Domini nostri Jesu Christi omnes qui credunt in eum; Christum esse justitiam, sanctificationem nostram, neve in mentem cadat in alio nos mundari, sanctificari & justificari; ablutos, sanctificatos, justificatos, nos esse in nomine Domini nostri Jesu Christi per sanguinem ejus in Spiritu Dei nostri.* Quæ mens est Apostolorum? *Umbras non esse repetendas, fruendum nobis luce allata per Christum, ut rectè catur ad veritatem Evangelii; in ceremoniis non constituendam esse justificationem aut sanctificationem, sed in Spiritu Dei per sanguinem crucis; curandum ut à superstitione alieni populi*

li & ab insidiis longè remoti quibus appeti possent à Diabolo, oculos, mentem animurnque intendant in Deum Patrem, in Christum Jesum, in Spiritum Dei nostri. Quæ est doctrina Pontificum Romanorum? aquam sale adpersam divinisque precibus sacram populum sanctificare atque mundare, salem divinis precibus sacram & exorcizatum sterilitatem rerum auferre humanarum, & coinquinos sanctificare atque mundare & expurgare, & cætera bona multiplicare, & insidias Diaboli avertere, & à phantasmatum versutiis hominem defendere. Quæ mens est Pontificum Romanorum? Instandum esse amulationibus legis, umbras esse repetendas, in ceremoniis constituendam sanctificationem, justificationem, expurgationem, ut in eas populi ora, oculos, mentem animurnque convertant. Annon hæc ipsa fuit mens Pseudoapostolorum. Verbum hic non puto posse istos proloqui. Nam si qua usquam distinctio & remedium ostenderetur, quo hæc possent ferri, id omne vitio verteretur sapientissimis Apostolis, qui ignorarint, quo mederi potuissent tantæ seditioni credentium, quæ tum fuit pro rejiciendis ceremoniis. Sed ego ad illud redeo de Helisæo, in quo repetenda quædam sunt ex libro Regum, in quo hæc habentur: *Cùm aqua pessima essent & terra sterilis, dixit Helisæus, afferte mihi vas novum & immitte in illud Sal, & ait: Hæc dicit Dominus, Sanavi aquas has, & non erit ultra in eis mors, neque sterilitas.* Factum est hoc sic quidem: Sed erat in hoc umbra futurorum, quæ ex doctrina Apostolica poterat illustrari ab Episcopo. Legimus enim in Apocalypsi per aquas, populos & gentes significari & linguas. De gentibus quod erant in semine Abrahamæ, Christo, benedicendæ, prædictum erat, ad quas Paulus & Apostoli immisuri erant sal, delaturi verbum Dei. Collatio ergò Christianè sic poterat tractari. Si sale adperso per Helisæum sterilitas aquæ sanata est, quantò magis prædicatione & oratione Pauli &

4 Reg.
2.

Apoc.
17.
Gen. 22.

& Apostolorum per verbum Dei & immiffionem Spiritus sancti gentes sanatae sunt, sublata morte & omni sterilitate earum, ex quibus Christus exhibuit sibi gloriosam Ecclesiam? Erant ita umbræ aperiendæ, non ex umbris invehendæ umbræ densiores ad superstitionem. Agite verò, recenseamus jam formulas sacrationum & precum in hoc legali, ut quæ sit eorum doctrina, quæ instituerint petere gentes & nationes, intelligamus.

Recita benedictionem salis. Exorcizo te creaturam salis per Deum vivum, per Deum verum, per Deum sanctum, qui te per Helisæum Prophetam in aquam mitti iussit ut sanaretur sterilitas aqua, ut efficiaris sal exorcizatum in salutem credentium, & sis omnibus te sumentibus sanitas animæ & corporis.

In benedictione Salis.

Annon videtis ex quo ludo hæc prodierint? quibus sint orta principiis? in sale exorcizato ponere salutem credentium? salutem animæ & corporis? Exorcismorum verò istorum usus unde tam frequens irrepserit ipsi viderint. Non me fugit, multis post seculis ab Ambrosio adornata quædam fuisse, & laudatos in Ecclesiis Exorcistas. At simplicissimæ erant, ut dixi, traditiones Apostolorum & candidissimæ; Pura aqua ad Baptismum, puro oleo ad unguentum, ipso vino & pane ad Cœnam Domini utebantur. Exorcistas Judæos celebres fuisse tempore Apostolorum legimus, homines Dæmoniorum etiam iudicio non probatos. *Tentaverunt* (inquit)

A&.19.

quidam de circumcumbentibus Judæis exorcistis invocare super eos, qui habebant Spiritus malos, nomen Domini Jesu dicentes: Adjuro vos per Jesum quem Paulus prædicat: Respondens autem Spiritus nequam dixit eis: Jesum novi, & Paulum scio, vos autem qui estis? At quid hoc est? vos autem qui estis? Sed tu perge, De consecratione Salis: Immensam clementiam tuam, omnipotens æterne Deus, humiliter imploramus, ut hanc creaturam salis benedicere & sanctificare digneris tua pietate, ut sit omnibus sumentibus

In benedictione Salis.

tibus

sibus salus mentis & corporis. Hoccine est ex Euangeliæ Cathedra docere? Proh tantam esse hominum inobedientiam, instituire gentes & nationes, petere & sperare salutem mentis & corporis ex falsi libatione. Hi sunt præfecti Ecclesiæ? ministri Euangelii? Pseudoapostoli illi instigante Sathana commentati sunt hanc doctrinam, quam secuti æmulatores legis Pontifices Romani & eorum affectu in miris abusus abierunt, quorum magnum atque incredibilem numerum præteribo consulto, ne vos multis morer; Perpaucos; & ex his ritum de cineribus ex ramis Olivæ exempli causa & breviter recensebo. Ubi exorcismos & preces de more adhibuerunt, quæ ab Episcopo, qui novit & ponderavit, quo & quanto precio simus redempti, sine stomacho recitari non possunt; Tandem, ubi thuris fumo & aquæ salitæ rore arbitrantur satis fugatos esse Dæmones, reponunt hos ipsos ramos, ut sequenti anno in cinerem redigant, quem feria quarta exorcismis aggrediuntur: Ejus cineris consecrationem iis precibus confici docuerunt. *Recita preces in consecratione cinerum. Omnipotens sempiternus Deus, parce metuentibus, propitiare supplicantibus, & mittere digneris sanctum angelum tuum de cælis, qui benedicat, sanctificet hos cineres, ut sit remedium salubre. Quod remedium salubre? Perge ne sit obscurum. Ut quicumque eos super se adsperserint pro redemptione peccatorum suorum, corporis sanitatem & animæ tutelam percipiant.* Miseret me istorum: nam quæ hæc est inscitia atque amentia? Unigenitus Dei, qui est in sinu Patris, de cælo descendit, servi formam induit, in tot laboribus vitam duriter egit, expediri in se vigas, vinciri, cædi, in crucem tolli voluit, sanguinem omnem cum vita effudit; pro quo? Pro quo? pro redemptione peccatorum nostrorum: præstititne eam? immo verò cumulatissimè præstitit. Quid ergo petis per cineres redemptionem peccatorum, qua-

In benedictione ramos olivarum in die palmarum.

In benedictione cinerum feria quarta:

quasi non sis affecutus? Si per sanguinem Jesu Christi cumulatissimè es affecutus, cur per cineres assequi petas non video. Certè hic quis potest suspicari, ea opinione istos fuisse, ut crederent effusionem illam sanguinis Christi satis fuisse pro peccatis eorum, qui ante Christi mortem fuerunt, pro sceleribus tot & tantis eorum qui postea fuerunt non satis esse, & propterea quærendum supplementum ex cinerum adspersione: Quasi verò non dicat Johannes, *propitiationem eam satis esse: non modo pro peccatis nostris sed pro peccatis totius mundi.* Quid si sexcenti essent mundi? pro sexcentis diceret Johannes, modo credant in unigenitum Dei. Majoribus benevolentiae signis quantum nos amet Pater non potuit declarare, quam ut filium unigenitum daret crucifigendum pro servis in redemptionem peccatorum; Dedit libenter Pater; Consecuta est plenissima redemptio & *reconciliatio eorum quæ in cælis sunt & quæ in terris;* Serio triumphat Christus, & mera Euangelia, *Confidite,* inquit, *ego vici mundum.* Quid tu aut invidus aut ingratus aut immemor beneficii instas his verbis? *ut mittat angelum de cælo;* Cur? *ut cineres sanctificet;* quamobrem? *ut si super me adspersero, assequar redemptionem peccatorum.* Quam petis, si scelerum pœnituit, si aliam agis vitam, si credis in unigenitum Dei, nonne es affecutus per sanguinem ejus, in quo es adspersus, in quo es lotus, in quo es sanctificatus? Nescis quid petas, & mysterium operatus iniquitatis alios facis nescire, quod nescis. Obscurat hoc commentum beneficium sanguinis Christi, & magnitudinem veræ liberalitatis & misericordiae Dei. Nam si, sicuti datus est unus sanguis Jesu Christi pro plenissima redemptione peccatorum, ita omiſſis superstitionibus Unus proponeretur gentibus & nationibus quæ invocant nomen Domini nostri Jesu Christi; pro hoc uno gratiæ agerentur, quibus illustraretur benigni-

I Joh.
2.Ad
Col. 1.

Joh. 16.

gnitas Dei, & gloria Christi : Cujus hostis subdolos Sathanas, veluti mulierculæ solent cum pueros aliquid nolunt prospicere, alia quædam spectanda proposuit, ut à Christo crucifixo sensim non modò oculi sed animi quoque gentium & nationum abduceretur; qui, cùm inhiare in sanguinem & corpus Jesu Christi debuissent, in ridicula hæc incubuerunt ex institutione illa Pseudoapostolorum, ut facta tanta redemptione, quanta nulla major possit excogitari, quæque extra modum supra sit peccata nostra & totius mundi, adhuc pueriliter instant & muliebriter & superstitionis, immò verò insipienter petunt, ut cineribus ramorum olivarum, qui eos cineres super se adperserint, assequantur redemptionem peccatorum. Obsecro vos, viri Principes, vel hoc est

Con-
versio
Evan-
gelii ex
observa-
tione
dierum
reclam-
mante
Paulo.
ad Gal.
4. ad
Gal. 2.

ex doctrina Apostolorum & Euangelio Christi? Cujus quoniam conversionem quidam fieri indigniorem putant, si quis curaverit reducendam observationem dierum ex veteri lege, quod dictum sit, *Dies observatis & menses & tempora & annos, timeo de vobis ne fortè sine causa laboraverim in vobis*; nam & ob id clamat Paulus, *Sunt aliqui, qui vos conturbant, & volunt convertere Evangelium Christi*; Liqueat id ex commentariis omnium interpretum. Quid putatis? continuissè ab hac impietate sese Pontifices Romanos? immò verò, quia Paulus & Petrus & cæteri Apostoli vetuerunt restitui dierum observationem & mensium & annorum, Pontifices Romani & eorum affectu restituerunt & servari mandarunt: *Recita observationem*

Ex De-
creto
Gratia-
ni in
parte
prima
dist. 76.
OBSER-
VATIO-
NES

quatuor temporum, & Sermonem Leonis Papæ ex Hieronymo: Jejunium quarti, & jejunium quinti, & jejunium septimi, & jejunium decimi mensis domini Judæ & Hierusalem in dies festos vertetur in gaudium. Hoc loco nostrorum multi multa dixerunt & inter se dissonantia. Cogimur igitur ad Hebræos recurrere, & scientiæ veritatem de fonte magis quam de

derivulis quærere, jejunium quarti mensis, qui apud Latinos vocatur Julius, die septimo & decimo ejusdem mensis, illud arbitramur, quando descendens Moyses de monte Sinai tabulas legis abiecit & confregit, & juxta Hieremiam muri primum rupti sunt civitatis. In quinto vero mense, qui apud nos appellatur Augustus, cum per exploratores terræ sanctæ seditio orta esset in populo, jussi sunt montem non descendere, sed per quadraginta annos longius à terræ sancta circumire dispendiis, ut exceptis Caleph & Josue omnes in solitudine caderent, Et in hoc mense à Nabuchodonosor & multo post à Tito & Vespasiano templum Hierosolymis incensum, atque destructum, capta urbe Bethel, ad quam multa millia confugerant Judæorum. In septimo vero, qui apud nos appellatur October, occisus est Godolias, & Judæa tribus ac Hierusalem reliquæ dissipatæ sunt. Mense decimo qui apud nos Januarius dicitur, eo quod janua sit anni atque principium, Ezechiel in captivitate positus audit, & cunctus populus captivorum. Quinto mense templum est subversum. Observatio hæc mera est Judæicarum rerum, ut quivis videre possit, eam ab æmulatoribus legis Judæicæ ad nos transiisse. Hanc tamen observationem dierum & mensium mandarunt Pontifices Romani servari debere ubique gentium & jejunio celebrari, edicto proposito & poenâ mortis animæ indictâ, si qui non servarint. *Annorum observationem* ex Jubileo fatentur à veteri Testamento reduxisse, Qui? Bonifacius Octavus & Clemens Sextus Pontifices Romani. *De encœniis restitutis* ad Judæicam æmulationem nihil dico, quodd ipsimet ex libro Regum, accepisse testantur; in quo, inquit, *perlecta dedicatione templi reperies*. Argumentum verò eorum est perdidiculus, statuere celebrationem dedicationum templi, quodd aliquando Christus illis ipsis diebus inambularit in templo in Porticu Salomonis. Nam fac esse quod ex eo venerit, inambularit in templo

R

plô parte i.

Observationes annorum restitutæ. Legale de Encœniis restitutum. De consecratione templi dist. i. de Encœniis in decreti

plo in porticu Salomonis ut legale servaret, num propterea nos quoque tenemur servare? *ipſo*, in-
 quiunt, *exemplum dante*. Annon hoc argumento
 nitebantur Pſeudoapostoli aſſerere ſervandam eſſe
 circumciſionem, *ipſo*, ut aiebant, *Domino qui cir-*
cumciſus eſt exemplum dante. Scimus illum frequen-
 tem fuiſſe in templo, in quo ceremoniæ & cæ-
 tera de ritu fiebant. Infirmum tamen argumentum
 eſt. Chriſtus in templo dum legalia celebrarentur
 adfuit; ergo à nobis legalia ſunt ſervanda. Con-
 futaverunt enim hæc omnia Apoſtoli, quod lex
 uſque ad Johannem habuiſſet imperium. A Chri-
 ſto vero, quæ erant ex lege, fuerunt obſervata,
 ut omnem legem pro nobis adimpleret unus is,
 qui veriſſimè dixit, & dicere potuit unus, *Non*
veni ſolvere legem, ſed adimplere. Legale item
 de conſecratione Templi Pontifices Romani reſtitue-
 runt: quam ob rem ab æmulatione legis ſic or-
 diuntur. *Recita ſanctiorem. Tabernaculum Moysen*
Deo præcipiente feciſſe & ſacraſſe cum menſa & altari
ejus & æneis vaſis & utenſilibus ad divinum cultum
explendum legimus, & non ſolum divinis præcibus
eaſ ſacraſſe ſed etiam ſancti olei unctiõne Domino ju-
bente perſiſſe novimus: Qualiter autem hæc facta
ſunt, ut non alii ipſa ſacramenta quàm ipſi ſacerdo-
tes ſacra unctiõne delibuti Dominoque cum veſtibus
ſanctis ſacrati, ſacrati Levita, tractabant ferebant
erigebant & deponcbant, in ipſis inſtitutionibus, quæ
jubente Domino conſcriptæ ſunt per Moysen, in le-
ge Domini reperitur. Si meminiftis, multis ac mul-
 tis oſtendimus has ceremonias fuiſſe umbras futu-
 rarum; Et hæc ipſa de tabernaculo omnia expo-
 ſita ſunt ex doctrina Apoſtolica. Diverſa enim eſt
 doctrina Apoſtolorum, & ea quæ eſt æmulatorum
 legis: illi, ut eſt in proverbio, in cortice & teſ-
 ta adhuc inſiſtunt, Chriſtiani in nucleo & me-
 dulla; Illis velum Moysis adhuc poſitum eſt ante
 oculos, à nobis omne involucrum eſt creptum at-
 que

Mat. 5.

Legale
 de con-
 ſecra-
 tione
 templi
 reſtitu-
 tum.
 De
 confe-
 cratio-
 ne Ec-
 cleſia-
 rum
 diſt. 1.
 in de-
 creti
 parte 1.

que sublatum per Jesum Christum. At quoniam recepimus nos de unctiōe sancta aliquando dicere, & verba de consecratione admonent quōd sancti olei unctiōe omnia perlinita fuerint; primum necesse est vos aliqua memoria repetere ex iis quæ diximus; per ipsam unctiōem, qua omnia illa sanctificabantur, ipsum Spiritum sanctum fuisse significatum, quōd Christus erat ungendus & sanctificandus & omne regale sacerdotium, non Clerici tantum quos vocant, sed omnes Christiani fideles, *omnes*, inquit Apostolus, *qui sunt Jesu Christi*: Deinde alia quædam ex illis umbris sunt illustranda. Præteribo tamen multa, & strictim omnia, Principes Christiani; quōd non hoc mihi propositum est, ut explicem omnes umbras, sed eas tantum, quæ ad sanctæ unctiōis ad sacerdotii regalis explicationem duxero necessarium, ut & cætera manifesta sint & veritas illustretur: Quod ut præstem, ignoscere mihi debetis, si paulo altius quædam repetam; Cùmque umbræ sint aperiendæ, paucis me expediam, non in vocibus ipsis sed in mysticis significatis insistens, quæ in diuturna obscuritate latuerunt. Scriptum est in lege Domini: *Filiis Aaron ad sacerdotium adsumtis eorum partem perisse, partem fuisse servatam*; quod illud significat, *Ex populo Dei ex Judæis ipsis reliquias quasdam secundum electionem Dei salvas factas esse, partem concidisse, ut ex illorum delicto* inquit Apostolus *salus esset ex gentibus & diminutio illorum divitiarum gentium*. Ergo, Nadab & Abihu filiis Aaron mortuis, locutus est Dominus ad Moysem, ut applicaret tribum Leyi ad cultum divinum; *Et erunt inquit Dominus, Levitæ Mei*: Per hanc applicationem significabatur applicatio gentium, *ex quibus gentibus*, ut prædictum erat, *statueret sibi Christus regale sacerdotium, Ecclesiam, pro qua tradidit seipsum, ut illam sanctificaret mundans eam Lavacro aquæ in verbo vitæ, ut exhiberet ipsam sibi gloria*

Ad

Rom.

11.

1 Pet. 2.

Ad

Eph. 5

R 2

rio

riofam Ecclesiam non habentem maculam aut rugam aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta & immaculata.

Ex Levitis ergo sacratis & perunctis significabatur Ecclesia fidelium gentium, sanctificata per sanguinem Jesu Christi, peruncta sanctissima unctione, Spiritu sancto ipso, qui per Mosaicam unctionem significabatur: qui Levitæ haberent sacras vestes, sacra & munda corpora, de quibus inquit Apostolus; *Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti? qui in vobis est, quem habetis à Deo, & non estis vestri. Quid est, non estis vestri? Annon illud idem quod dicit Dominus? Levitæ mei sunt.* Et de fidelibus ait Apostolus; *Non estis vestri; emti enim estis pretio: Glorificate & portate Deum in corpore vestro & in Spiritu vestro, quæ sunt Dei.* Id significabant stolæ & vestes omnes illæ in lege veteri sacratæ sacerdotum; Lotæ scilicet stolæ Christianorum fidelium in sanguine agni Christi, de quibus scriptum est? *Beati qui lavant stolas suas in sanguine agni;* Sacratæ vestes, omnium fidelium Christianorum sacrata corpora, quoniam Christi sunt membra peruncta non oleo aliquo exteriori, sed quoniam in his habitat Spiritus sanctus, qui unctio in scripturis appellatur. Annon hoc illud est fidelis Johannis? *Vos unctionem habetis à sancto.* Omnia hæc non ex Judaica sed Apostolica doctrina sunt accepta, quæ quàm indignissimè velata atque obscurata sit ab æmulatoribus istius legis, quos credo jam vos probè nosse, vel ex eo cognoscite, quòd non eorum corpora munda, sanctificata, immaculata in castitate, in sinceritate, quibus longè cæteris deberent excellere, sed stolas & vestes oleo perunctas & exorcismis sacratas Domino offerunt; se verò ipsos non unctione sancta Spiritus, ex qua Spiritus sancti opera procedunt, sed exteriori quadam unctione perungi curarunt. *Qua re in omne genus sceleris impune*

punè irrumpunt, & veluti vulpeculæ, illudentes populo Dei suppliciis se eximunt, quæ ex civilibus legibus necesse fuisset infligi. Sed hæc suo loco. Nunc satis est ut intelligatis, unctiorem illam legis, umbram fuisse Spiritus sancti, in quo omnes, qui Christi sunt, baptizati sunt, ne opera carnis perficiant. Spiritum sanctum verò unctiorem fuisse appellatum tam à Prophetis quam ab Apostolis, demonstravimus & meminisse debetis, Et illud non oblivisci, Non hæc eò à nobis dici, ut negemus signo aliquo visibili opus esse in sacramentis exhibendis & ceremoniis quibusdam, sed ut eo signo visibili mentes ad Cœlestia erigantur non deprimantur, utque ceremoniæ puræ ac simplices ad significata ipsa rapiant, non in umbras, veluti Judæorum legalia, doceant insistendum esse denique ut gentibus & nationibus etiam infirmioribus adjumento sint non impedimento, ut omnes mentem animumque intendant in Deum Patrem, in Christum Jesum, in Spiritum Dei nostri. Ad hanc normam instituentiæ sunt preces & rogationes, non ut reductione aut imitatione legis Mosaicæ tenebras obducant Euangelio, superstitionem invehant, quod sanctificationem & remissionem peccatorum statuere in se videantur; Quod commentum ipsum fuit Pseudoapostolorum ad imminuendam gloriam Christi, ad convertendum Euangelium, quod illi, ut docuimus, instigante Sathana, summo studio, incredibili diligentia, dolo malo, operarii subdoli, inquit Apostolus, commoliti sunt, ex quorum ludo hæc prodiisse non est dubitandum, quæ velut zizania dormientibus hominibus sata super bonum semen mirum in modum creverunt in agro Domini, ita ut penè granum suffocent. Quæ ut internoscamus (jam etiam oratio de his properat ad finem) Attendite obsecro diligenter, quæ agantur, quæ petantur à Pontificibus & collegis,

R 3

dum

dum ea unctio conficitur, ut ex iis actis intelligatis, quo Spiritu hæc inuenta sint in mundum.

In Pontificali, de officio quintæ seris in Cæna Domini.

Fabiani Pape mendasium.

Ex Pontificali verba omnia.

Volumen appellant Pontificiale: Secundum ritum Ecclesiæ Romanæ in eo hæc habentur. *Recita sanctionem de officio quintæ seris in Cæna Domini. Hac die in toto orbe Christiano Chrisma & oleum sanctum & oleum Catechumenorum conficiuntur. Dominus enim Iesus Christus, postquam cum discipulis exauit & eorum pedes lavit, ut Fabianus inquit, Chrisma conficere docuit. Quod novum hoc est Evangelium? Quis unquam accepit ex iis quatuor, qui ad scribendi munus delecti sunt à Patre Domini nostri Iesu Christi? Tantæmne rem tam negligenter egerunt, ut, quod unum esset maximum ad sanctificandos homines, vel neglexissent vel omisissent? An Johannes, qui de cæna & lotionem pedum omnia minutissimè collegit, tantum mysterium præterivit? Quid Paulus, cum Evangelium à se scribi dicat, diligentissimus omnium scriptor atque illustrator, de hoc ne verbum quidem? Quid, cum usque aded acclamasset ne legalia restituerentur, non unum excepit de unctio? Sed nos ad rem. Ubi quasi gesticulariam egerunt apud tres ampullas, quæ plenæ oleo sunt; disposita mappula, dimissaque ampulla sua (ut ajunt) serica veste alba, Pontifex capite inclinato salutatur Chrisma aut oleum, dicens; Ave sanctum oleum, Ave sanctum oleum, Ave sanctum oleum; semper altius dicendo; utar eorum ipsorum verbis: quod postquam tertio dixerit, osculatur labium ampullæ: quo factò sedet Pontifex & accipit mitram; tum singuli duodecim sacerdotes parati accedunt successivè per ordinem ad mensam, supra quam posita est ampulla, & factis reverentiis genu stant coram ampulla, qualibet voce, semper altius dicendo in tono prædicto: Ave sanctum oleum, Ave sanctum oleum, Ave sanctum oleum. Quid hoc est, si idololatria non est? Nisi quis velit vocare E-*

lzola

Idolatriam. At non hæc quidem à Moyse; Longè longè hæc monstra absunt à Judæis. Salutatur oleum tanquam vivens aliquod, non significatione ulla, sed quasi sanctitate & divinitate ipsa, quæ insit in oleo, non modò salutatur sed adoratur etiam à collegis duodecim ter figillatim. Hocine Christus docuisset? Hocine Apostoli? Desinant tandem, desinant subdoli operarii illudere populo Dei, qui quoniam hæc, ut Fabianus docuit, accepisse à Christo non possunt ostendere, proximum est, ut iis dent qui proximi fuerunt tempori, quo jacta sunt fundamenta salutis nostræ. In iis quoniam miri sunt abusus, qui Pseudoapostolorum ingenia ex scriptis Pauli norit, facillè suspicabitur ab illorum commentis ad Pontifices Romanos transiisse.

Christi-
matis
com-
men-
tum ex
episto-
lis quæ
Cleme-
nti ad-
scri-
buntur.

Quod si inexcusabiles sunt ii, qui cum cognovissent Deum non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, & obsecratum est insipiens cor eorum; dicentes enim se esse sapientes stulti facti sunt, & mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis & volucrum & quadrupedum & serpentium. Quæ tandem amentia est? quæ superstitio? quæ indignitas? rejectis umbris acceptâ tantâ luce à Christo per Apostolos, ad oleum, creaturam insensilem, genua flectere, acclamare ad oleum illis salutationibus: *Ave sanctum oleum, Ave sanctum oleum, Ave sanctum oleum.* An Jovis sacerdotes aut Apollinis aliter sua Idola salutarunt? An alium tenuerunt adorandi ritum, quàm provolvi genibus ad mutas statuas, facta acclamatione, atque isti ad oleum? *Recita consecrationem olei. Exorcizo te creatura olei, in nomine Dei Patris omnipotentis, in nomine Jesu Christi, & Spiritus sancti, ut in hac invocatione individue Trinitatis atque unius virtute Deitatis, omnique æquissima virtus adversarii, omnis inveterata mali-*

In Pen-
tificiali
de be-
medi-
cacione
olei.

via Diaboli, omnis violenta inversio, omne confusum cæcum phantasma, eradicetur & effugatur & discedat à te, ut divinis sacramentis purificata fias in adoptionem carnis & Spiritus his qui ex te ungenti sunt in remissionem omnium peccatorum. Quid hoc est? quàm indignum? Quid audio peti remissionem omnium peccatorum? At Dominus Jesus, cujus vos fratres aquam salientem in vitam æternam bibere oportet, non abominationes Pontificum, Quid

Mat. 26. ait? *Hic est sanguis meus Novi Testamenti qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Hoc est sanctum Euangelium, viri Principes, hæc est doctrina omnium Apostolorum: *Remissionem peccatorum accipere per nomen Domini nostri Jesu Christi omnes qui credunt in eum: Ablutos, Sanctificatos, justificatos nos esse in nomine Domini nostri Jesu Christi in Spiritu Dei.* Sufficit, sufficit hic sanguis ad Remissionem peccatorum, sufficit hic Spiritus ad sanctificationem animarum nostrarum, Cognoscimus Christum Dei filium, Volumus glorificare ut Dei filium, Nolumus evanescere in cogitationibus nostris, ne & cor nostrum obscuretur & fiat insipiens. Nam quid est, Viri Christiani, tanto pretio soluto redemptionis nostræ, divina illa effusione sanguinis Jesu Christi facta, *Per quam reconciliavit sibi omnia Pater, qua in terris sive qua in cælis sunt, ut exhiberet nos sanctos & immaculatos, & irreprehensibiles coram ipso, petere, ut ex adspersione aquæ cum sale, ex cineribus ramorum olivarum superjectis, ex perunctione olei exorcizati, remedium salubre fiat omnibus gentibus & nationibus in remissionem omnium peccatorum, in tutelam animæ & corporis?* An non sunt hæc petitiones obscurati cordis & vel maxime insipientis? Prætereo consecrationes de amictu, de alba, de zona, de cingulo, manipula, casula, planeta, caligis, sandaliis, Cheirothecis, annulis, vasis. Præter-

go benedictiones imaginis, ut ipsi loquuntur, ^{Ex Mis-} incensandæ, ut quicumque ob devotionem ad ^{sali o-} ipsam adorandam se devotè inclinaverint, salu- ^{mnia} tem mentis & corporis consequantur. Prætereo ^{curiæ} benedictionem pabuli animalium, hordei, ave- ^{Roma-} næ in festo sancti Stephani, benedictionem vini ^{na.} in festo sancti Johannis Evangelistæ contra venenum, benedictionem panis & vini fructuum
 • seminum in festo sancti Blasii contra malum gutturis, benedictionem segetum & seminum in festo sancti Marci, benedictionem casei vel butyri, benedictionem Lardi ex qua una cæteras cognoscite: Nam qui unam norit, cæteras norit. *Benedic Domine creaturam istam Lardi, ut sit In Mis- remedium salutare generi humano, & præsta per in- sali se- vocationem tui sanctissimi nominis, ut, quicumque ex cundam curiam Roma- eo sumserint, corporis sanitatem & animæ tutelam percipiant. Quod est remedium salutare generi nam. humano? Lardum. Ex qua re animæ tutelam petunt? Ex esu lardi. Unde hæc sunt? à Pontificibus Romanis. Hi sunt præfecti Ecclesiæ? prædicatores Evangelii? magistri sanctitatis? Sunt hæc quidem indigna. Non pudet hæc in lucem proferre? Ajunt tamen esse benedictiones: Nimirum eæ benedictiones sunt, de quibus, quod non solidam sui nominis gloriam darent, Deus inquit per Malachiam: *Maledicam benedictionibus vestris & sacerdotibus.* Quæ cum ita sint, Principes Christiani, nunc per virtutem Dei, per Spiritum sanctificationis animarum vestrarum petit, orat atque obsecrat vos servus Jesu Christi, primam ut severissimè judicetis, deinde ut bono animo sitis, magnamque spem habeatis, neve dubitetis præclare aliquod in iis factum iri aliquando ab Ecclesia sancta: Et quoniam nihil æquè consolationem affert animis bonorum ac ipsum verbum Dei; nolite putare hæc quæ hodie geruntur non fuisse prædicta in scripturis sanctis. *Omnia, in-*
 R 5 quit*

Augst. quit Augustinus, *que nunc videt in Ecclesia Dei*
 deCate. & sub Christi nomine per totum orbem terrarum gori,
 chistan- ante secula jam predicta sunt. Quid ergo est? Con-
 dis ru- seceratum est memoriae hominum sempiternae in
 ditum. iis libris, qui sunt nobis scripti divinitus, quod
 vos maxime consolari debet atque erigere.

Gen. 21 Cum evocasset Isaac & ablatus esset fecit Abra-
 ham grande convivium in die ablationis ejus, cum-
 que vidisset Sara filium Agar iudentem cum Isaac
 filio suo, dixit ad Abraham, Ejice ancillam hanc
 & filium ejus; non enim erit heres filius ancillae
 cum filio meo Isaac, per quem significantur filii

Rom. 9. promissionis Christianae populus, ablatetur, de-
 turque illi cibus solidus, solida veritas, solida
 pietas, solidum Evangelium, quod est, Romif-
 sionem peccatorum accipere per nomen Domini nostri
 Jesu Christi omnes qui credunt in eum, Hanc non
 per aliud assequi, non petere, non sperare, de-
 bere gentes & nationes, quam per sanguinem
 Jesu Christi; Sanctificationem non in alio esse,
 non per aliud assequi, non petere, non spera-
 re, debere gentes & nationes, quam in Spiritu
 Dei nostri, ut oculi, mentes, animi omnium inten-
 dantur in Deum Patrem, in Christum Jesum, in
 Spiritum Dei. Cumque Sara Ecclesia sancta vi-
 deat Ismaëlem filium ante Isaac carnis filium non
 Spiritus, populum Judaicum aliquando popu-
 lum Dei nunc non populum Dei, colluden-
 tem cum Isaac cum populo Christiano æmula-
 tionem legalium, observatione dierum, fiducia
 rituum & ceremoniarum, Dicit Sara, dicat Ec-
 clesia delecta à Piis Augustis invictis Principi-
 bus, Ad Abraham ad cœtum Seniorum & Pa-
 trum, Ejice ancillam hanc, Ejicite doctrinam Ju-
 daicam, & filium ejus & delectu habito, quic-
 quid ex ea doctrina natum est & profectum æ-
 mulatione legis, umbrarum repetitione, obser-
 vatione legalium. Non enim eris heres filius ancil-
 lae

La cum filio meo Isaac, Quid Judæis cum Christianis? Filii ancillæ adhuc in umbris sunt; hæreditas nulla ex umbris, sed è re ipsa: Christiani filii lucis, filii veritatis, sibi excelsi omnes, hæredes per sanguinem Christi, in Spiritu Dei. Non ludat Isaac cum Ismaele, Ejicite, ejicite ancillam hanc & filium ejus. Hæc fore aliquando, Viri Principes, tam video animo, quam ea quæ nunc oculis cerno: Ea ut nostris temporibus contingant faciat Pater Domini nostri Jesu Christi.

RECITA CAPUT QUARTUM.

Teataverunt Pontifices Romani DEUM, Testimonii cap. IV. A. & 15.
 cum pro suavissima gratia Domini nostri Jesu Christi, per quam credimus servari, imposuerunt onus grave innumerabilium præceptorum, reclamante Petro & Paulo Rom. II. sanctissimis Apostolis. Neque verò est dubitandum, Pontifices, Scribas & Phariseos Hierosolymanos gessisse typum horum nostratum, de quibus dixit Dominus: Mat. 23. Alligant onera gravia & importabilia, & imponunt in humeros hominum.

Consequens erat necessariò ex tanta æmulatione legalium, ceremoniarum, traditionum, ut durissimum jugum imponeretur cervicibus fidelium gentium & nationum, quas ut à jugo legis liberaret Christus, magnis susceptis laboribus mori potuit & voluit, ut pro libertate subrum vitam cum sanguine in cruce profunderet. O indignum facinus! O scelus horrendum! O incredibilem impietatem! Quantum Christus suâ

Rom. 6.
Pf. 123.

suâ morte generi humano profuit, tantum, quantum in ipsis fuit, Pontifices Romani obfuerunt, Christus à lege nos liberavit, Pontifices rejecerunt in legem; Christus laqueum contrivit, Pontifices non laqueum sed laqueos restituerunt; Christus in cœlum abiens animis nostris pacem veram reliquit, Pontifices ad inferna descendentes pacis & quietis spem sustulerunt. Quæ enim pax homini esse potest in ea turba præceptorum, quæ si non singula servantur, peccatum, inquit, est mortale, quod est, pœna animis mors est proposita. Hoc multis ac multis seculis, conscientis ulceratis; univर्सæ audierunt Ecclesiæ, corpus ipsum scilicet Christi, quod quoniam crudeliter, impiè, miserabiliter confossum est mucrone isto vestro, Pontifices, nihil vobis mirum videri debet, si ea ex me audietis, quæ Caiphæ, quæ Herodes, quæ Pontii, si viverent, non audirent. Nam erant illi quidem manifesti ac aperti hostes Christi, vos Domestici inimici & proditores. Dum vos servos servorum Dei appellabatis, nemo unquam putavit inimicos fore Christi; Dum vos Petri officio fungi velle ubique gentium prædicabatis, credidimus vos Christi discipulos & perfamiliares: Cujus corpus quia postea discidistis mirum & miserum in modum, fateor me non habere quo vos nomine satis dignè appellem. Integerrimâ vitâ & admirabili Vir Bernardinus Ocellus Senensis, cum ex lege non esse justitiam sed per Christum Jesum superioribus annis evangelicè & apostolicè doceret, & vos ob id ipsum Italiâ expulissetis, appellavit Pontifices Romanos Antichristos. Parum hoc fuit, si quid gravius dici posset. Nam quis usque ad eò Christi nominis est inimicus, cujus operâ ita ablegata sit ejus libertas ab orbe, cujus tantæ minæ fuerint in defensores libertatis Christianæ? Nulla vis

Bernardinus
Ocellus
Senensis

vis tormentorum acerrimorum à vobis prætermiſſa eſt, ita ut, crudeliſſimè quibuſdam necatis, inquisitionis & mortis metu cæteri pertererentur, qui longiſſimè aberant: iis quoniam vim & manus afferre non poteratis, execrationes publicè exercuiſtis, non intelligentes pietate & juſtis precibus Deum, non devotione iniquà concitari. Nam vetus eſt Prophetæ: *Quomodo maledicam cui Deus non maledixerit?* vobis ad libertatem Chriſti ſatis videbatur fore, ſi pileo quidam donarentur. Perbellè ſæpè illuditis populo Dei. Non pudet vos curare, ut ejus inſignia in honore ſint cujus eſtis everſores? Nolite mentionem facere libertatis, quam funditus fuſuliſtis. Neque verò mihi novum neque inopinatum eſt, ſi, quod ſuperioribus annis indigniſſimè fuit objectum Germanis, id nunc ego quoque audiam; Deſenſione hac libertatis Chriſti, licentiam carnis quæri. Mirum profectò eſt, quam Pontifices Romani & eorum affectuæ doctrinæ & vitæ & convitiis Phariſæorum ſint ſimillimi. Omnia in Scribas & Phariſæos dicta à Chriſto in hoſce verti poſſunt. Nihil eſt dubitandum Pontifices, Scribas & Phariſæos Hieroſolymanos geſſiſſe typpum horum noſtratum. Cùm libertatis hujus jaceret fundamenta Chriſtus, quid audivit? *Ecce homo vorax & potator vini.* Sobrietatem, ſiccitatem, continentiam & in rebus omnibus modetiã, ego amplector & laudo: neque hæc tollit Chriſtiana libertas, ſed facit ut omnia ſuo commodo fiant. Suillæ carnis uſum tollebat Moyſes, eam concedit Chriſtus, non ut helluonem alat, ſed ut tuo commodo, cum uſu venerit, his carnis, non cæteris, uti poſſis. *Surge, occide,* dictum eſt Petro, *& manduca:* Non eſt ea vox licentiæ, ſed libertatis; neque enim jubet, ut uno tempore ad gulam piſces, aves, feras & pecus occidat, ut ingurgitet, ſed ut libertatẽm oſtendat, non minus his quam

Nam.
23.

Mirum
ut omnia in
Phariſæos &
Scribas
dicta à
Chriſto
videantur in
Pontifices
Romanos
& collegas
dicta.
Mac. II.
A& 10.

- quàm illis, non plus hodie quàm cras & perendie vesci licere, sobriè tamen & moderatè, cum gratiarum actione, inquit Paulus. Ebrietatem, crapulam, deliciarum curam, magnifica & sumptuosa convivia, quæ utinam nulla sint in Pontificibus Romanis & collegis, damnat Christus, improbant Apostoli. Nam quid illud est? *Attenti-*
- 1 Tim. 4. *dite autem ne forte graventur corda vestra in crapula & ebrietate. Quid item illud? Abjiciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sic ut in die honestè ambulemus, non in commensationibus & ebrietatibus.* Modestum ciborum usum admittunt & probant, gratiarum actionem inculcant, Apostoli, quod Sabbathum & cæteros dies & cætera omnia creavit Deus, mundavit Christus, ut homini Christiano serviant. In villa sum, hospes ad me divertit, Sunt mihi pulli gallinacei, sunt columbini, est grex & propterea copia agnorum & hædorum, est Deo gratia, excipitur hospes humanissimè & fraternè, venit illi in mentem diem veneris agi, conturbamur, neque enim sunt pisces non ova non fortasse numi; quod meo commodo atque hospitis facere poteram ex libertate Christiana, ut pullos occiderem & apponrem in cœna, Sanctione Pontificiâ non possum.
- Luc. 21. *De cœlo vox est: Occide & manduca: Christi vox est: Manducate quæ opponuntur vobis.* Pauli doctrina est: *Omnis creatura Dei bona est; & nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur.* Antichristus Papa denunciat, *ne manduces ne comedas sexta vel septima feria sub pœna peccati mortalis.* Quid est sub pœna peccati mortalis, nisi cum hoc feceris morte æternâ morieris? itaque, quantum in Pontificibus est, dum judicant inter diem & diem, præcepto eorum morior Deo, qui, ut sibi viverem, per asperionem sanguinis filii sui omni periculo liberarat. Huc illud accedit, si appono, offendiculo sum hospiti. Quid autem in-
- A& 10. Luc. 10. 1 Tim. 4.

quit Dominus? *Va homini per quem scandalum venerit.* Per quem autem nunc venit nisi per Pontifices, per quos edictum propositum fuerat tantâ poenâ? Væ ergo Pontificibus Romanis, non ego dico sed Dominus. Ubi enim lex non est, nec prævaricatio nec offendiculum. Quæ sunt ludibria ista superstitionis? quid de iis differimus, quasi Christus apertè non dixerit: *Audite & intelligite.* Non vult Pontifex Romanus ut audias: Qui Spiritum Christi habent, non possunt non audire, imò verò videntes vident, & audientes audiunt. Quid dicit Dominus? *Audite & intelligite: non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore hoc coinquinat hominem.* Tunc accedentes discipuli ejus dixerunt ei, scis quia Pharisei audito verbo hoc, scandalizati sunt. Nonne & nos possumus dicere? nostine Domine Pontifices Romanos & eorum affeclas audito hoc esse scandalizatos? At Dominus, *Omnis plantatio, inquit, quam non plantavit Pater meus caelestis, eradicabitur.* Non magis id dictum in Phariseorum traditiones quàm Pontificum. Nostis, quæ plantatio non est plantata à Patre? quæ repugnat Evangelio filii. *Filius enim & Pater unum sunt. Sinite illos; Cæci inquit, sunt & duces cæcorum.* Tàm dictum hoc de Scribis & Phariseis quàm Pontificibus, si in eodem errore versantur. *Cæcus autem si cæco duxum præstat, ambo in foveam cadunt.* Id præstant decreta, præcepta, traditiones Pontificum, si cum Evangelio pugnent, ut in foveam cadant tàm Pontifices quàm qui eos sequuntur. *Respondens autem Petrus dixit ei; ediffere nobis parabolam.* Utinam peterent vellentque addiscere, ut Petrus, qui Petri successores dici volunt; nolunt verò ipsi de iis doceri sicut Petrus, quòd Petri successores non sint, & Petri doctrinam non sustineant. Neque enim abs re est; quod potissimum Petrus

Mat. 18.

Rom. 4.

Mat. 15.

Mat. 15.

Matth. 15.

Iob. 10.

Matth. 15.

In declaratione testimonio Petri cap. 18.

pe-

petat ediferi parabolam. *Ait Dominus ergo ad-
huc vos sine intellectu estis.* Absit ut putent Pon-
tifices Romani hoc sibi à Christo posse dici,
cùm sanctissimi sint & beatissimi, & errare non
possint. O tempora! ô mores! quasi verò igno-
remus Babyloniae Reges, quo Spiritu agantur.
*Non intelligitis, inquit Dominus, quia omne,
quod in os intrat, in ventrem vadit & in secessum
emittitur, quae autem procedunt de ore, de corde
exeunt, & ea coinquinant hominem: de corde enim
exeunt cogitationes male, homicidia, adulteria, for-
nicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiae; A
quibus si tantum abstinere homines curassent Pon-
tifices Romani, quantum à carniū esu die Ve-
neris & Saturni, minus certè coinquinatas habe-
remus gentes & nationes, quae invocant nomen
Domini nostri Jesu Christi. At hi, ut firmarent
eorum traditiones, non sunt veriti, eas præferre
præcepto Dei, quibus ne ego imponere prædear
agam rebus minimè obscuris. Nemo omnium est
qui ignoret, quàm incredibili numero multos
annos Romæ fuerint, immò verò floruerint me-
retrices, adulteri, scortatores, lenones, ficarli,
lanistæ, cynædi, aleatores, harioli, vinolenti,
scurræ; Omitto quòd nonnulli ex hīs in honore
summo fuerint apud Pontifices; quod vulgare
est dico, hocce homines impuros non modò to-
leranter ferebant omnes esse in urbe, sed saluta-
bant, ut sit, omnes qui occurrebant. Fuit per id
tempus fortasse aliquis vel Germanus vel Italus,
qui, dicto Christi confisus vel Pauli sententiã,
docuit die Veneris & Saturni carniū vesci li-
cere, nihil esse à mensa rejiciendum cum gra-
tiarum actione. Id ubi rescitum est, omnes cla-
mabant hæreticum esse, in civitate non feren-
dum esse, omnes illum aspernabantur, omnes ab-
horrebant, nemo illum auditu, nemo dignum
colloquio existimabat. Quid hoc, Pontifices?*

Extra

Extra hanc rem ne verbum quidem expeto. Præceptum Dei est, *Non machabere, Non occides, Non fur-
tum facies, Non desiderabis uxorem proximi tui, non ancillam, non bovem, non asinum.* Contem-
tores verbi Dei eâ diligentia præcepta ista solve-
bant, quasi qui servarent condemnari solerent.
Quid est, quod tam perditis viris, tu tu Ponti-
fex, nil commovebare? nam utebaris familiaris-
simè. Quid est, quod hosce ipsos tui tam hono-
rificè per salutabant? Illum miserum, quod is
carnes commediisset sexta vel septima feria, om-
nes tanquam immanem & perniciosam aliquam
pestem fugiebant. Hic quoniam tergiversari non
licet contra Christum, qui mihi facit animum,
quoniamque id mihi solum non respondes, quod
solum audire volo, egomet dicam. *In templo Dei*
sedens efferris supra omne quod dicitur Deus, osten-
dens te tanquam sis Deus. Præceptum tuum ser-
vari vis, non verbo, sed re; Dei præceptum
verbo quidem egregie, re nihil, servari curas.
Non mihi, Viri Christiani, sed veritati credite,
Transgressione præceptorum Dei potuistis
videre sedere Pontifices neque valde commove-
ri, Transgressione præceptorum suorum surgere
Pontifices, conturbari curiam, clamorem tolli;
I lixor, mitram impone, colliga manus, virgas ex-
pedi, detrude in ignem. Gula, inquires, *peccatum*
est indignum. Non negamus. Hic tu responde.
Bonus vir inops atque egens suo commodo die
Veneris hædinam comedit, damnatur: Ii, qui
exquisitepulis, conchiliis, & omni genere
piscium non vulgarium mensas extruunt, ado-
rantur. Quæ hæc est, Pater Domini nostri Jesu
Christi, audacia & inscitia helluonum. Hic ubi
opus est non verentur, illic ubi nihil opus est ibi
verentur. Multa essent dicenda, Principes Chri-
stiani, quæ ne molestus sim prætereo. In uno
S præ-

Deut.
20,a Theof.
2.

præcepto Pontificum de escis plusculum sum moratus, ut reliqua, quæ magno hominum incommodo invexerunt Pontifices isti, fingillatim à vobis pro prudentia & pietate vestra perpendantur. Sunt enim infinita propè & multò his, quæ diximus, graviora, quibus miserè onerantur populum Dei: Qua de re Petrum audite clamantem; *Nunc ergò, quid tentatis Deum, imponere jugum super cervices discipulorum, quod neque nos neque patres nostri portare potuimus; sed per gratiam Domini nostri Jesu Christi credimus salvari quemadmodum & illi.* Ob id etiam Paulus Apostolus; *Misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret.* Et alibi; *Pretio redempti estis, nolite fieri servi hominum.* Omitto, quod manifestè jubet, non esse judicandos in cibo & potu. Quibus sententiis commoneri & contineri non potuerunt Pontifices Romani, ut adimpleretur quod de hoc ipso fuerat prædictum à Jeremia Propheta; *Po,uerunt offendicula in domo, in qua invocatum est nomen meum ut polluerent eam.* Nunc ergò tanto conventu hominum & frequentia expedit, ut solo solo æquentur præcepta Pontificum, ut caput tollere Christiana libertas possit, nisi fortè expectamus, ut qui nos à lege Moydis suâ morte redemit iterum crucifigatur, ut redimat à lege Pontificum. Episcoporum erat non onerare præceptis propriis Ecclesiam Dei, non pugnare cum Evangelio & monitis Apostolorum; Si quædam pia videbantur, de quibus non erat præceptum à Domino, commonere & fraternè hortari poterant, Paulumque imitari dicentem; *Præceptum Domini non habeo, consilium autem do tanquam misericordiam consecutus à Domino, ut sim fidelis.* Nunc ubi vel inscitia vel audacia elati isti Pontifices, libertatis Christianæ nullâ ratione habitâ, gravissimis præceptis oppresserunt populum

pulchrum Dei, resistere ac repugnare tandem vos Principes Viri debetis, neque recusare sudore & sanguine Christi partam vobisque traditam libertatem pie, sancte & auguste defendere.

RECITA CAPUT QUINTUM.

Non dubitant, qui Spiritu DEI aguntur, Spiritum sanctum locutum esse per Paulum Apostolum, Testimoni cap. V. cujus Evangelium sanctum est. Itaque, qui Pauli instituta rejiciunt, Spiritum sanctum rejiciunt, in quos adhuc clamat Apostolus, 1. Cor. 13. An experimentum queritis ejus qui in me loquitur Christus? Hujus Apostoli doctrinam & instituta ita sustulerunt Pontifices Romani, ut qui eorum sedem Apostolicam appellant, quod Pauli doctrinam sequantur, dicant malum bonum & bonum malum, ponentes lucem tenebras, & tenebras lucem.

Non possum non mirari vehementer tanta audacia fuisse homines, ut iis, quæ divino testimonio sancta & firma essent, manus inferre, & jura divina confundere, & in cælum os suum ponere non sint veriti. Declaratio Testimoni. V. Qua in re quid in causa fuisse dicemus nisi prudentiam hominum? quæ, nisi probe se norit quam sit infirma & tenuis, tam est temeraria tamque audax, ut facile efferratur in Deum. Hinc illæ cogitationes quorundam impietatis & superbiæ plenæ, qui nonnulla ~~vel frustra vel ad perniciem~~ producta fuisse à Deo

queruntur, quasi ipsi ad rerum temperationem fessissent, multa melius fuissent disposituri. Horum certè sunt quam simillimi, qui Spiritus Sancti instituta per Apostolum non sunt veriti rescinde-

Irenæus
adver-
sus hæ-
refes
Valen-
tini lib.
2. cap.
12.

Augu-
stinus
de do-
ctrina
Chri-
stiana
lib. 2.
cap. 1.

re. De quibus Irenæus egregiè: *Deserti, inquit, igitur cum sint à paterna dilectione, & inflati à Sa- thana, abstiterunt sententiis ab eo, qui est Deus, & putaverunt quod à semetipsis plus invenissent quam Apostoli, se autem synceriores & prudentiores Apo- stolis esse.* Qua de re Augustinus: *Opus est, inquit, mitescere pietate, neque contradicere divina*

Scriptura sive intellecta sive non intellecta, quasi nos melius sapere meliusque percipere possimus; sed cogitare potius & credere, id esse melius & verius, quod ibi scriptum est, etiam si lateat, quàm id quod nos per nos metipsos sapere possimus. Utinam per-

pendissent hæc Pontifices Romani. Non enim au- si essent commutare, antiquare, evertere institu- tiones Pauli, quasi sapientiores. Utinam velle- gissent, quæ colligunt, in principio earum insti- tutionum, omnes propè interpretes. Nam cum

1 Tim.
Chryf.
in epist.
ad Ti-
moth.

sic esset exorsus, Paulus Apostolus Jesu Christi secundum imperium Dei commentatur Chryso- stomus; Porro ubique dum scribit Apostoli nomen ad- jungit, ut audientes erudiat, ne humana esse existi- ment qua dicuntur. Secundum imperium Dei com-

An-
selmus
in epist.
ad
Tim. 1.

mentatur Anshelmus non secundum suam præsum- tionem: qui ergo ci resistit, imperio Dei resistit. Theo- philactus inquit, cum legem de constituendo Episco- po & Diacono sit Timotheo daturus, se ipsum A- postolum nuncupat, ut suis diæis faciat fidem, per- inde ac si dicat; neque enim quæ mea sunt loquor,

sed ejus, qui me ut Apostolus sim destinavit: Ca- vendum itaque ne mea hæc iusta prætereas; neque enim banc ipse mihi arripui dignitatem, sed Domini, inquit, defugere mandata non queo. Quorsum ve- ro interpretum testimonia? Nihil his valdè opus

1 Cori
13.

est. Clamat Apostolus, An experimentum quæ- ris

tis ejus qui in me loquitur Christus? Quid ergo est? Spiritus sanctus dicit per Apostolum; Melius est nubere quàm uri. At traditio Pontificum: Damnable est voventibus velle nubere. Itaque prohibentur etiam si urantur. Erudit Paulus in Spiritu sancto Timotheum, mōnet, rogat ut denunciet, ne quis aliter doceat quàm ipse per imperium Dei constituit de Episcopo constituendo & Diaconis. Oportet, inquit, Episcopum esse irreprehensibilem, unius uxoris virum, sobrium, ornatum, prudentem, pudicum, hospitalem, doctorem, non vinolentum, non percussorem, sed modestum, non litigiosum, non cupidum, sed sua domui bene prapositum, filios habentem subditos cum omni castitate: Diaconi sint unius uxoris viri, qui suis filiis bene præsint & suis domibus. At traditio Pontificum: In conjugio constitutus in sacerdotium assumi non debet. Unius uxoris virum in Episcopatum assumi non debere diligentissimè est observatum multis seculis. Sed bene sæpè assumti sunt in Episcopatum non modò qui illis ornamentis careant, quæ inesse jubet Apostolus, sed etiam extra modum reprehensibiles, ebriosi, impudici, inhospitales, imperiti, vinolenti, avari, multarum concubinarum viri, filios habentes impuros & in omni vita inquinatissimos & infames. Spiritus sanctus per Apostolum asserit: Vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier; uxori vir debitum reddat. Traditio Pontificum: Presbyter uxorem suam quasi sororem diligat & quasi hostem fugiat. Id verò non intelligi potest ex consensu ad tempus. Quid hoc est si instituta Apostoli evertere non est, ut firmantur traditiones Pontificum? Quid clamas Paule? Nempe si Pontifices Romani credidissent Christum Dei sapientiam in te locutum, nunquam fortasse tua instituta sustulissent, si quæ in Epistolis scribis fuissent arbitrati esse ex Spiritu sancto, qui est Spiritus veritatis, Spiritus intellectus, putassent,

1 Cor. 7.

Decreti parte prima dist. 27.

1. ad Tim. 3.

Decreti parte prima dist. 28.

1 Cor. 7.

Decreti parte prima dist. 35.

credo, ea omnia objecta quæ adducuntur, sapientiam Dei & Spiritum sanctum, dum in te is loqueretur, non ignorasse. Cùm itaque tam temerè tua instituta sublata videam, illud est confessorium, ut opiner, non credidisse illos, te per imperium Dei, ut tu asserebas, sed per prudentiam humanam ea locutum, in qua cùm illi sese longè latèque superiores existimarent, quid est quod veriti sint in hæc prorumpere? *Quod dignum & pudicum & honestum est. suademus* (parum hoc fuisset, nisi aliquando addidissent, *voluimus, jubemus, præcipimus*) *ut sacerdotes & Levitæ cum uxoribus suis non coeant. Quasi verò indignum, impudicum, inhonestum esset, quòd in te loqueretur Christus, dum ea institueres, Apostole sanctissime. O blasphemias! Hortor, inquit, moneo, rogo ut tollatur hoc opprobrium: Sacerdos utique omnino momento paratus esse debet, munditia picato securus, ne aut sacrificium offerat, aut baptizare cogatur, qui si contaminatus est carnali concupiscentia, quid faciet? excusabit? quo pudore? qua mente usurpabit? qua conscientia? quo merito hic exaudiri se crederet?* Hæc Siritius. Miseret me atque pudet hujus Episcopi. Nam quæ est hæc scriptorum sacrorum inscitia & perversa interpretatio? illud, ut sint unius uxoris viri Episcopi, non tollit, quin possint esse sancti. Et damnatissima hæresis est eorum, qui putant matrimonium esse inquinacionem. Annon Dæmoniorum est doctrina, quæ prohibet nubere? Castum conjugium ita Deo est acceptum, ut plerique omnes affirmant reputari à Deo in Sacramentum. Usus ad generationem legitimus, solutio conjugalis debiti uxori, nõnne sunt ex præcepto Dei?, & homo tu quis es, ut statuas in peccatum, quod Deus sic commendavit ut censeatur inter Sacramenta? *Cogitationes meæ non sunt ut cogitationes vestrae dicit Dominus. Quid tu extimescis Siriti? Inniteris, ut verè dicam,*

Ad
Tim. 1.

Siritius
Papa in
Epi-
stola.

Verba
Siritii
Pape.

ad
Tim. 4.

Isa. 55.

cam, prudentiæ tuæ, & super pectus tuum gradieris, Et, veluti Sara, ad verba Domini rides occultè: Quid contaminatum & immundum dicis, cum ipse, quod in te optimè intorquetur, afferas omnia munda mundis? per Christum tamen intellige, non per nos, ut tu fortasse arbitraberis, ut merita nescio quæ humanæ infirmitatis extolleret. Sed ego ad rem. Paulus si quando in sermonem incidit, prædestinationis ipso nomine exultat, quodque ex ea magnum imperium, præpotens dominatus Dei, solidum gaudium Electorum ostenditur, seridè triumphat, tollit eam in cælum, neque sua commendatione contentus adhibet testimonia Prophetarum. At Romani Pontifices ejus prædicationis sempiterni hostes, nomen prædestinationis tam frequens tamque solenne in scriptura divina oderunt, & sine offensione audire non possunt, atque in ea re, quod mirère, dicunt aures se habere piæ. Paulus non ex lege & operibus justificari hominem apud Deum contendit quasi athleta fortissimus, fidem effert omnibus laudibus, eamque reputari ad justitiam proponit gentibus & nationibus. Is sermo durus est Pontificibus Romanis & scandalum. Paulus infirmitatem nostram exponit, neque cogitari quidem aliquid ex nobis posse affirmat. At Pontifices Romani nescio quod arbitrium liberum cum affectis commentati vires humanas extollunt, neque curant vulgus omne in Pelagii blasphemias ruere. Merita hominum extenuat Paulus, passiones hujus seculi minimè dignas ad futuram gloriam ostendit. At Pontifices Romani cum affectis, nescio quid de congruo & condigno commentati meritorios actus eliciunt, & meritorum magnitudinem ita prædicant, ut ex his mercimonia ampla sint constituta, & publicè nundinentur. Proposita veritate & luce Evangelii legalia & umbras rejicit Paulus, dlerum, mensium & annorum observationes declarat, obtestatur non esse

Gen. 18.

Paulus
ubique.Paulus
ubique.

2 Cor. 3.

Ad
Rom. 8.Indulgentiam,
confraternitates &
hujusmodi
cæteræ
ad Gal.

Pontificalis.
Cere-
monia-
le.
Racio-
nale.
Missale.
Pasto-
rale.
Ad
Col.

esse repetendas. Harum reductione & imitatione ita Pontifices Romani sunt delectati, ut imple-
rint magna volumina umbrarum legalium & cere-
moniarum. Invehitur Paulus in eos, qui angelos
mediatores inter Deum & homines asserebant,
quod in veteri lege aliquid erat quod deferri pre-
ces nostras per illos ad Deum commonebantur :
Hac causa Epistola ad Colossenses scripta est,
in qua aperte refutat illorum commentum, monet-
que non nisi unum esse mediatorem Dei & homi-
num Christum. Pontifices Romani non modò an-
gelos sed animas sanctorum hominum exutas cor-
pore præter Christum mediatores intercessoresque
esse contendunt, quod est interponi inter nos, &
Deum, quibus (ut illi loquuntur) mediantibus
& intercedentibus nobis reconcilietur, & in eos,
qui unum, unum Christum affirmant pro nobis astare
vultui Dei, patronum, advocatum, interces-
sores, saviunt universos. Quæ omnia magno stu-
dio, incredibili diligentia oppugnantur à Pontifi-
cibus Romanis, advocatis etiam scriptoribus undi-
que eloquentissimis & defensoribus pugnacissimis,
qui dibaphum, qui hyacinthinam vestiant, ma-
gnis propositis præmiis, quod doctrina Pauli (huc
omnia spectant) ad quæstum Pontificum Roma-
norum, ad firmandos census minimè sit accommo-
data. Sed ut ego jam me his expediam, Paulus
monet manifestè, *Spiritum dicere discessuros quos-*
dam de fide, & auscultaturos spiritibus erroris & do-
ctrinis Dæmoniorum prohibentium nubere & abstinere
à cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gra-
tiarum actione fidelibus ; Hortatur Timotheum, ut
hæc doceat ; Addit ; hæc proponens fratribus bonus
eris minister Christi Jesu. Nos hæc proponentes
fratribus appellamur hæretici, cogimur in vincu-
la, virgis cædimur, detrudimur in ignem. Cru-
delissimi Neronis & Diocletiani sunt exempla ista,
Romane Pontifex. Liceat mihi in te Hilari illa
repe-

1 ad
Tim. 4.

1 ad
Tim. 4.

repetere, ubi in nos servitia silent & tormenta ipsa defessa sunt; *Contra Deum pugnas, contra Ecclesiam Dei sævis, sanctos Christi occidis, religionem tollis, tyrannus non jam humanorum sed divinorum Christianum te mentiris. Christi hostis vetuses, condis fidem contra fidem, doctor prophanorum, everfor piorum, divitias ad terrorem Ecclesie Christi disponis, ad labem, ad perniciem, imperitos rerum ad impietatem compellis, non trahis in carcerem ad libertatem sed intra palatium honoras ad servitutem, multis non gladio caput defecias sed animum auro occidis, subrepsit nomine blandienti, illudis specie religionis, Christum confiteris ut neget Christi fidem, Christi mendax assertor evertis unitatem, procuras ne pax sit, hæreses comprimis ne Christiani sint, sacerdotes honoras ne sint Episcopi. Hæc, quæ ille in alium, percommode ego in te, Pontifex Romane; quod indignissimum sit, per eum Episcopum, quem nonnulli præsidem Apostolicæ doctrinæ custodemque esse voluerunt, Apostolicis institutis impudentissimè sublati Apostolicam doctrinam esse everfam.*

Ex Hi-
lario.

RECITACAPUT SEXTUM.

Pontifices Romani non sunt veriti rescindere verbum DEI, ut firmarent traditiones hominum, quos in Spiritu vidit Propheta Jeremias dicens: Et prævertistis verba Dei viventis Domini exercituum Dei nostri.

Testi-
monii
cap. VI.

Jer. 23.

ET si ex iis quæ diximus in obscuro esse non potest, Christi Spiritus loquentis in Paulo nullam habitam fuisse rationem, & propterea indignissimè rescissum verbum Dei, ut firmarentur traditio-

S 1

ditio

- ditiones & mandata hominum : tamen ut audacia & impietas ejus ostendatur, quem Dominus Iesus interficiet Spiritu oris sui, & illustratione adventus sui, pauca suggeram quibus testimonii veritas comprobetur. Deus per Moysen famulum loquitur, repetit per Christum filium: *Honora patrem tuum & matrem tuam sicut praecepit Dominus Deus tuus.* Quamobrem tales filios jubet esse in parentes ut illorum atas ingravescens, in officio & pietate acquiescat liberorum. Ex traditionibus à Pontificibus Romanis probatis & firmis propter vitam monasticam sancitur, ut liceat homini, immò verò expediat, parentes, fratres, sorores, liberos, relinquere. Decepti sunt qui hoc tradiderunt, veluti Eustathius, à quo, etsi damnato, cuculati multa accepisse videntur, falsa ejus dicti interpretatione quod adducunt: *Omnis qui reliquerit domum vel fratres aut sorores aut patrem aut matrem aut uxorem aut filios aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet & vitam aeternam possidebit.* Quod ed est dictum, si pro Christo filio Dei asserendo defendendòque ejus Evangelio, necesse sit quempiam omnia relinquere, ita sese accingere debet homo Christianus, ut neque periculi impendentis metu neque dilectione rerum sibi charissimarum ab assertione Christi, à defensione Evangelii abducatur. Hoc illud est: *Qui perdidit animam suam propter me, salvam faciet illam.* Quod si parens tibi sit aut frater aut propinquus, qui de Christo malè sentiat, tibi que eam ob rem sit iratus, teque accuset, curè que aut de medio tollendum aut abducendum à Christo, relinquendi sunt potius illi, quàm Christus deferendus. Eam ob rem dixit Dominus; *Non veni pacem mittere sed gladium, Veni enim separare hominem adversus patrem suum & filiam adversus matrem suam; & inimici hominis domestici ejus.* At si pii tibi parentes sint jam senio con-
- fecti

† Thef.
2.

Ex. 20.
Deut. 5.
Mat. 15.
Ecc. 3.
Marc. 7.
Col. 3.
Eph. 6.

Ex
Conci-
lio
Gan-
grensi.
Matt.
19.

Luc. 9.

Mat. 10.

fecti, si forores nobiles, si fratres, si liberi Christiane agentes & indigentes ope tua, non licet tibi abire in solitudines, ut agas vitam monasticam & ocio languescas; multo sudore ac labore, ut pietatem serves, pater, frater, liberi sunt nutriendi, multo sudore panis tibi & iis est comparandus, ut dicto Dei sis audiens; quod, si pius es, mi frater, pluris facere debes quam traditiones & mandata hominum, qui rescisso verbo Dei concinnunt: *Licet parvulus ex collo pendeat nepos, licet sparso crine & scissis vestibus ubera, quibus te nutrierat, mater ostendat, licet in limine pater jaceat, per calcatum perge patrem.* An id est quod declarat Apostolus? *Si quis autem suorum & maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit & est infideli deterior.* An hoc est quod præcipit Deus, *honora patrem tuum, per calcatum perge patrem?* At verò, quoniam vita monastica eo maxime commendatur quòd cœlibatum illa præ se ferat & colat, aliqua à nobis hinc etiam sunt dicenda; qua in re extrema video quosdam fecutos. Nam qui virginitatem ita extulerunt, ut nuptias improbarent, magnoperè erraverunt; qui item nuptias virginitati prætulerunt, fecerunt indignissimè. Paulus sanctissimus Apostolus laqueum injicere se nolle dixit, ac consilium salubre quidem dedit, ut unusquisque in sua vocatione maneret. Solutus es neque in fornicationem te labi vides; sat firmo corpore, firmissima mente; non accendi, non uri sentis? Donum hoc non vulgare est mi frater, ex Deo ex Deo est, Non esto superbus, non immemor, non ingratus, Non hæc sunt ex carne & sanguine, ex Deo sunt hæc munera, gratiæ Deo agendæ sunt, Nam in vocatione, perita in cœlibatu; Non tamen ex eo pii parentes & fratres deserendi sunt. Si ocio fugiendum est, non deerit ager vel alienus in quo defatigère, ut ex iis quæ super-

Hieron. ad Heliodorum de vita monastica. I ad Tim. 5.

- sint Eleemofynam des, & omnia, inquit Dominus, *remittentur tibi*. An velut amica lutosus amandari & ad claustrum tantummodò ali vis, ubi pane alieno victites, ociosus, nunquam proximum adjuturus. Nam quod deprecatione isthuc te facturum polliceris, potes æquè in villa atque urbe, more Pauli & cæterorum Apostolorum, quos imitari debemus. *At si ligatus es,*
- 1 Cor. 7. inquit Apostolus, *non est querenda solutio, custodienda uxor sicuti & caro tua;* succurrendum item fratribus, sustentanda est vita patris & matris, piè educandi liberi, Eorum ratio tibi reddenda est veluti villicationis & hic & alibi. Nam quod documenta eam rem nobis voluit esse Apostolus in Episcopo deligendo, imprudenter fecerunt, qui signum de Episcopo & veluti experimenti genus non incertum sustulerunt. *Filios habentem*
- 1 Tim. 3. inquit *deligere oportet cum omni castitate:* Ad quod respexisse videtur concilium Carthaginense tertium: *Ut Episcopi vel Clerici suos filios à sua potestate per emancipationem exire non sinant, nisi de moribus eorum fuerint & aetate securi, ut possint ad eos jam propria pertinere peccata.* At si quis in fornicationem dabitur, etiamsi in claustro sit, si
- 1 Cor. 7. accendi si uri se sentiat, *melius est* (inquit Apostolus) *nubere quam uri:* Ea remedia nulli hominum generi sunt deneganda; siquidem ob id dictum, *propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat.* Hic magno numero cucullati & clerici, etsi propè omnes impurissimi & falsi coelibatus involucro per quàm similes sint, ut dixit
- Matt. 23. Dominus, *sopulebris dealbatis, qua de foris apparent hominibus speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorum & omni spurcitia;* Clamant tamen & Apostoli dictum obijciunt: *Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus.* Commentantur, per hæc verba Paulum mandasse, ut sacerdotes conjugio abstinerent, ne negotiis secularibus im-
- 1 Tim. 8. pli-

pliearentur : Quasi verò regnis inhiare, tyrannidem exercere, conflare bellum, hos atque illos detrudere de regnis avitis, in his spurios suos collocare aut cognatos, excitare reges, advocare Cæsares, conducere externas nationes, permiscere omnia, perturbare bello provincias Christianas ob regnum obtinendum, agere internunciis, legationibus ultro citroque, negocia secularia non sint & mentes non implicant. Sed quoniam hæc sunt sanctissimorum Pontificum Romanorum propria, ad ea venio quæ sunt eorum asseclarum. Quasi verò ambitione titillari, subviridis pilei & rosei desiderio ardere, & primam Cathedram in Ecclesia, ut Pharisæi in Synagoga, appetere, in fastu illo per urbem incedere, palatia exædificare ad memoriam, piscinas & septa ad gulam, equos alere & canes ad voluptatem, & sexcenta parare ut in omni luxu vivant, negocia secularia non sint & mentes non implicant. Conjugium unum negocium seculare est. Quanto melius ex hoc ipso colligit concilium Carthaginense tertium, non castum conjugium sed divitiarum curam & ardorem avaritiæ ab Episcopis & Clericis ex sententia Apostoli esse abigendum. *Ut Episcopi, inquit, & presbyteri & diaconi vel clerici non sint conductores neque procuratores, neque ullo turpi lucro vel inbonesto negotio vitium quarant; quia respicere debent scriptum esse: Nemo militas Deo implicat se negotiis secularibus.* Et Carthaginense quartum: *Ut Episcopus vilem suppellectilem, ac mensam & vitium pauperem habeat, & dignitatis suæ auctoritatem fide & vitæ meritis quarat.* Non loquor ad sensum Episcoporum nostrorum; fateor; Ex Pauli Apostoli sententia loquor, quam si secuti fuissent Pontifices Romani, non in hos abusus abiisset Ecclesia. Audite vos obsecro, Principes Christiani, Paulum Apostolum, ubi Episcopi nolunt audire. Scribit is ad Timotheum

Concil.
Cartha.
3. cap.
15.

Concil.
Cartha.
4. cap.
15.

Episco-

- Episcopum de Episcopis, qui & quales esse debeant, ut Deo militantes non implerentur negotiis secularibus. *Hæc docere & hortare, si quis aliter docet non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri*
- 1 Tim. 6. *Jesu Christi. Quanti id est? Si quis aliter docet non acquiescit sanis sermonibus Jesu Christi. Pergit sanctissimus Apostolus? Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti sumus. His, inquam, contenti sumus. Nam qui volunt divites fieri incidunt in tentationem, & in laqueum Diaboli & desideria multa inutilia & nociva, quæ mergunt homines in interitum & perditionem; Radix enim omnium malorum est cupiditas. Sunt hæc clarissima, quæ vel satis esse deberent Episcopis, qui pro regno, pro censu firmando digladiantur & Apostoli dicta invertunt, veluti & illud: *Qui in carne sunt Deo placere non possunt; Vos autem non estis in carne, sed in Spiritu. Quod non est dictum est, ut conjugium sit abstinendum, sed ne veluti carni omnino simus, neve secundum carnis sapientiam ambulamus, sed in Spiritu. Nam si hoc esset esse in carne, uxorem habere, ut isti dicunt, illud esset consequens, neminem omnium qui uxorem habeat Deo placere posse: Christiano itaque homini uxorem ducere fas non esset. Ecquæ commenta hæc sunt? Pudet me horum Theologorum. Mala, inquit, sunt opera carnis Est id profectò verissimum. At quæ sunt opera carnis. Num castum conjugium? Num matrimonium sanctum? Num thorus immaculatus? Minimè. *Sed fornicatio, inquit Apostolus, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, usufecia, inimicitia, contentiones, emulationes, iræ, dissensiones, superbæ, invidia, homicidia, ebrietates & his similia? quæ in homine Christiano esse non debent. Hæc si, ut par erat, fuissent exposita & illustrata, non in Claustro refugissent multi veluti abhorrentes à***
- Gen. 9. præcepto Dei, quod est. *Crescite & multiplicamini,*
Itaque

Itaque persuadendum erat iis, quibus illud virginitatis munus à Deo non erat concessum, ad aliud sese esse vocatos, quod si pudicè servarint, Deo fore acceptissimos, dignosque ut ad omnes gradus ad omnes honores provehantur, modo eurent ut conjugali Sacramento crescant, & Domino legitime multiplicentur, familiæ bene præfint. Nunc si quis fiat Episcopus vel Presbyter ex iis qui uxorem habeant, cœlum & terra misceatur: Episcopus sine uxore, si in omnè genus vetitæ libidinis ruat, toleranter fertur: Si quis, ut cucullatus fiat, parentes, fratres, liberos qui in egestate sint relinquat, pius habetur; At si jam senio confectis propè parentibus, si fratre mortuo, filiis superstitibus, infirmissima ætate ut miseros sustentet ac alat, à claustro in patriam domum redeat, Apostata est & sacrilegus appellatur, Si in cucullatorum manus venerit, auctoritate eâ, quam habent à Pontificibus Romanis, in vincula conjicitur, afficitur suppliciiis crudelissimè, ut illud sit in comperto: A Pontificibus Romanis ut firmarentur traditiones hominum rescissum est verbum Dei.

R E C I T A C A P U T S E P T I M U M.

Arroganter fecere homines & perverse, qui Christi præcepta consilia appellarunt, ut eo verbo minus adstringi videamur; sanctiones autem Pontificias præcepta dici voluerunt: cùm contrà, humana illa consilia & commenta erant appellanda atque habenda, divina verò hæc, quibus verissimè sumus astricti, præcepta, de quibus non ego dico
Testi-
monii
caput
VII.
sed

Mat. 5. sed Dominus : Qui solverit unum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno caelorum.

Declaratio testimonii VII.
 Deut. 6. **S**I Christi mandata quaedam, quod imbecillitate virium humanarum vix servari posse videantur, eò non sunt appellanda praecepta, neque omnibus dicta sunt, quid dicendum de praecepto Dei per Moysen : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo & ex tota anima tua.* Num non omnibus est dictum? Quid de illo? *Non concupisces.* Num quod imbecillitate virium humanarum vix servari posse videatur, non erit praeceptum? num non ad omnes spectat? Illa per Moysen servari sunt iussa, hæc per Christum, cujus mandata qui violarit, pollicetur se ultorem Deus. *Prophe- tam, inquit, suscitabo eis de medio fratrum suorum, & ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia quae praecepero illi; Qui autem verba ejus, quae loquetur, in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam.* Quod si praecepta nihil aliud sunt quam mandata cujusquam præpotenti autoritate præditi, quibus non servatis poena in transgressores est constituta, Ego quidem quod isti dicant nihil video. Testimonium de autoritate Christi quaerimus? dedit per Moysen Pater amplissimum; proximè verò locutus est nobis in
 Heb. 1. *Filium, Hic est Filius meus dilectus in quo mihi*
 Mat. 17. *benè complacui, ipsum audite.* Iis mandatis assignatis non poena sed poenæ sunt constitutæ, quòd
 Mat. 5. *qui non servaverit, minimus vocabitur in regno caelorum, quod reus erit iudicio, quod reus erit concilio, quod in carcerem mittetur, quod totum corpus ejus ibit in gehennam.* At verò in eodem capite habetur, *Diligite inimicos vestros, benefacite*
 iii

tis qui vos oderunt, Consilium est; Quod sequitur; Mutuum date nihil inde sperantes, erit præceptum. Ex mutuo si quis teruncium acceperit, non est ferendum, Cætera si non servarit sat potest ferri. Præceptum est ne quis uxorem dimittat exceptâ causa fornicationis: Quid ita? quia præceptum est à Christo: Audistis quia dictum est antiquis, Quicumque dimiserit uxorem suam det ei libellum repudii, ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit uxorem suam excepta causa fornicationis facit eam mæchari. Hâc dicendi formulâ elicitur præceptum, Bene est. Perge: Item audistis quia dictum est antiquis, Non perjurabis, reddes autem Domino juramenta tua, ego autem dico vobis non jurare omninò. Non est hoc præceptum? Quid ita? nonne eadem dicendi forma? nonne continuum est? non repetitum ab Apostolo Jacobo? Repetitum. Non tamen est præceptum, vel si præceptum, non ita intelligendum, ut omninò non liceat jurare. Orat hic servus Jesu Christi, vos, Principes, in quibus habitat Spiritus Dei, ut neque humili neque levi de re audiendum & judicandum putetis. Nam quid hoc est? Quid querar? quò me vertam? Utinam mihi tale aliquod ingenium esset, aliqua dicendi facultas, ut impietatem istorum si non omni, aliqua saltem ex parte possem ostendere! instituta Apostolorum sublata sunt, doctrina Apostolica eversa, rescissum est verbum Dei, quæ tanta ista impietas conjuravit in divinum jus, ut iis rebus non potuerit expleri. Ea impietas ea impietas, nisi occurritis, Principes nisi resistitis, rectâ ad evertendum Evangelium Christi rectâ proficiscitur, Et quoniam prudentia humana inimica Deo est, cum ea hostes Christi societate initâ, impietate duce, bellum inferunt Evangelio. Mirum quot tormenta quacunque potuerunt adduxerint, quot autores ex magnis commentationibus allega-

T

riunt,

rint , ut terrâ marique oppugnetur præceptum Christi. Sed ego, ut belli hujus causam exponam, pauca dicam, Principes, quibus vos de tota re faciliùs judicare possitis & pro vestra pietate malo perniciosissimo mederi. Prudenter non modò Judææ sed & populi Græciæ veteres & Romani facere visi sunt, quòd juramentum in omnibus propè rebus adhiberent. Hinc juratos judices, juratos testes, juratos milites, juratos magistratus, juratum Senatum passim legimus, Et quid denique non juratum in singulis, quæ antiqui obibant tum publicè tum privatim, ut vel maximè jurisjurandi religione quæ penderent ex promisso firmiora essent? Indignum visum est pro prudentia nostris, hominibus, tam frequentem tam solennem morem præcepto Evangelico omninò tolli; omnia meditati, omnia commentati sunt, ne tolleretur solennis gentium usus & consuetudo, cùm tamen à Christo dictum meminisse poterant, qui hæc prævidebat sic fore ali-

Mat. 10. quando, *in vias gentium ne abieritù.* Alii non à juramento dixerunt Christum præcepisse ut absteremus, sed à perjurio. O miram crassitudinem! ô ineptias singulares! Sic enim agunt, quasi verba Domini obscura esse possint. Extabat præceptum, ut à perjurio absteremus. Non hoc assumit Christus sed aliud & majus infert. Quid? *Au-*

Mat. 5. *distis quia dictum est in antiquis non perjurabis, reddas autem Domino juramenta tua; ego autem dico vobis non jurare omninò.* An potuit dici clariùs, quàm non jurare omninò? Alii, quia hoc non valdè placebat, aliud commentati sunt, Christum non præcepisse per hæc, ne juraremus, sed voluisse omninò, ut neque per cælum neque per terram, quod est, neque per nomina angelorum, neque per angelos, neque per capita hominum aut creata reliqua, sed per ipsum Deum juraremus. Est profectò hoc commentum illius Pharisæi

laici quàm simillimum, quod improbat Dominus, qui sua verba Lux mundi, Imago Dei, in obscuro esse non patitur. *Stulti*, inquit; Quid hoc est? *quicumque iuraverit in templo jurat in illo & in eo qui habitas in ipso, & qui jurat in caelo jurat in throno Dei & in eo qui sedet super eum, Cum præcipit ergò Christus, non jurandum neque per caelum, neque per terram, quia caelum thronus est Dei, terra autem scabellum pedum ejus.* *Præcipit non esse jurandum neque per eum qui in throno sedet.* Itaque ut Christianè & Evangelicè nonnulli multis jam seculis docuerunt, & aliqui nostris temporibus contendunt, Christus vetuit omninò suos jurare. Quid dicitis Pontifices? non teneri præcepto Christi populos, an teneri? Nam quod omnia commoda nostra, spem, salutem, vitam obtinemus à Christo, non puto vos apertè nobis suasos ut à Christo recedamus: Id quoniam clandestinis consiliis, cum aëclis & collegis vestris agitis, ut scilicet vos secuti recedamus à Christo, genus ejusmodi hoc est, quod Principum animos excitare atque inflammare debet. Nam quod eo usque vos diligitis, ut neminem dignitate exæquari patiamini, potest hoc, si velint homines, ferri; sed quod præceptis Christi nolitis adstringi homines sed vestris, hoc non est jam cum hominibus sed exæquari cum Christo, imò verò & superare & vincere velle: Id, si quid novi ego hos, Principes non ferent; qui quoniam non ut contentores verbi Dei, sed ut iudices veritatis, pulcherrimè sedent, recitemus omnia argumenta, quibus vestri aëclæ per vos egerunt, non ut verum inveniretur sed ut falsò abducerentur gentes & nationes.

Deus jurat: Ergò nobis licet jurare. Quanti est veritas, Principes, quanti est Spiritus Christi, nihil poterat adduci, quo sensus Domini magis eluceret *nam esse jurandum quàm hoc ipsum argumentum, rum.*

tum, in quo, quoniam veluti ex præcedenti agunt & consequenti, quod Deus juret propterea & nobis liceat jurare, primum illud esset videndum ex collatione qui nos homunculi simus, quis & quantus sit Deus. At ego quidem neque mearum virium tam malus sum æstimator tamque ignarus, ut ausim eò ingredi, unde nulla unquam inventura exitum oratio est. Tantum cum Propheta colligam, *Domini esse terram ad plenitudinem ejus, Domini esse cælum & quicquid ubique est, Domini eam esse potentiam ut quæcunque volueris feceris in cælo & in terra.* Quam contra sit vis exigua vel nulla hominum non crediderim ego melius usquam ex alio intelligi posse quam ex his verbis Domini: *Non potes, inquit, non potes unum capillum facere album aut nigrum.* Mira hæc virium exitiguitas & impotentia, quæ propterea hic commonstrata est à Sapiencia æterna Dei Christo neminò juraremus, qui nihil habeamus quod juramento interponere & polliceri possimus. *Si per cælum polliceris ac juras, cælum, inquit Dominus, thronus est Dei, si per terram, terra est scabellum pedum ejus, si per Hierosolymam civitas ea est magni Regis; per caput, inquires, meum jurabo, hoc quoque tuum non est: Nam omnes capilli capitis tui numerati sunt, neque ex his tam minimis capillum potes facere album aut nigrum.* Quid ergo est, quod tam magnificè possis polliceri, quod est jurare? Ridicula ergo illa sunt magni tamen cujusdam interpretis: *Cum dicit quisquam per meam salutem, salutem suam Deo obligat; quando dicit per filios meos, oppignerat Deo filios suos: Quasi hæc omnia non sint Dei. Sed ego redeo ad argumenta adversariorum. Deus jurat. Nostin' quare? quia omnia unus novit, omnia sunt ejus, is firmissimè potest polliceri, is verè potest jurare, quia omnia novit, omnia quæcunque voluit fecit in cælo & in terra. Nam per quid jurat? Per memet- ipsum*

Pf. 23.

Pf. 88.

Pf. 134.

Mat. 5.

Mat. 10.

Pf. 134.

C. 22.

*ipsum inquit, juravi Dominus; quia ipse unus est
omnia in omnibus, ipse sibi regnat; tui autem
filii tui non sunt, immò verò tu tuus non es, sed
Domino tuo stas aut cadis. Cognosce ergo quàm
fis exiguus vel melius sine Deo nullus. Quam-
obrem, ait Dominus, Audistis quia dictum est an-
tiquis non perjurabis, reddes autem Domino jura-
menta tua; ego autem dico vobis non jurare omninò neque
per cælum quia thronus Dei est, neque per terram quia
scabellum est pedum ejus, neque per Hierosolymam quia
civitas est magni Regis, neque per caput tuum jurave-
ris quia non potes unum capillum album facere aut ni-
grum: Sit autem sermo vester Est Est Non Non; quod
autem ab his abundantius est à malo est.*

Rom.
14.

Mat. 5.

Mat. 5.

At verò Apostolus Paulus juravit. Qui hæc dicunt, si ab interpretibus Græcis potius petant, quos linguæ Græcæ peritiores fuisse par est quàm à Latinis, passim legent, *Adseverantis hæc sunt Pauli non jurantis; Hujusmodi illa sunt: Quæ autem scribo vobis, Ecce coram Deo quia non mentior: Et Deus scit & testis est mihi Deus. Nam in eo quosidie morior, per nostram gloriam. Nihil est tantoperè mirandum quod particula usus est, quam Græci solent adhibere jurando. Tale quid est nostrum per, quo utimur vulgò, cum firmiter aliquid volumus asseverare. Hac ipsa Græcorum voce nostrum *Hercle & mediusfidius* nescio quid est majus, quo tamen nonnulli nostro quoque tempore utuntur: Eos si roges, dicent nihil à se longius abfuisse quàm per Herculem jurare: Significatum vetus recessit, vox ipsa remansit, quam veluti longo usu tritam & nostram eloquentes scriptores ad numerum orationis aptam non rejiciunt. Sicuti enim, cum viam aliquam quotidie imus ac redimus, singula, quæ pede terimus, non respicimus, sed quæcunque pedes aptè ferunt incedimus, præsertim si in cogitando fuerimus occupati; sic in progressu & filo orationis in sin-*

Argu-
men-
tum se-
cundum
Adver-
sario-
rum.
Gal. 1.
Rom. 1.
1 Cor.
19Tale
jurandi
genus
non rei
aut
negocii
sed mo-
ris & u-
sus esse
Hermo-
genes
conten-
dit, qui

est frequens scripturis Græcis affectantibus & non jurantibus ad venerationem orationis
 gulis vocibus non insistimus, sed quæcunque oportune nobis offeruntur, eas accipimus, ut ad majora quædam, in quibus totus est animus, veniamus; In minimis istis & in singulis literis atque interpunctionibus occupari, non modo Theologis, qui præpetis mentis haustus ex æternis illis mentibus sequuntur, sed etiam oratoribus antiquis puerile ac turpe fuit. Ex sensu Pauli nihil est quod pervertas præceptum Christi: Sensus enim ex verbis illis hic est apertissimus: Si Christus non resurrexit, ut quid nos periclitamur omni hora? *quotidie*, inquit, *moriar, ne gloria nostra*, quæ ex resurrectione est, de qua, inquit, quia non ambigo, omni hora tot periculis me expono, ut quotidie propè moriar, & libenter quidem, *Ne nostram ob gloriam* scilicet resurrectionis, quàm habemus in Christo Domino nostro, in quo gloriamur, quia primus resurrexit, ut certa esset fides nostra, sciremusque nos cum corpore, ut fecit ipse, redituros aliquando esse in vitam. Nam quod quidam *per vestram gloriam* legebant, potuit fortasse ea res esse in causa, ut putarent jurasse Apostolum. Quod verò idem dixerit; *Ego autem Deum testem invoco ad animam meam, quod parcens vobis nondum veni Corinthum*. Qui animadvertent Paulum hic dicere in ea re Spiritu sese agi atque actum, quod cum voluisset ad Corinthios venire tamen non accesserit, ut veteres eruditissimi interpretes colligunt, nullum alium sensum nisi hunc elicient; Ego autem quod Corinthum non venerim, ea fuit causa, ut vobis parcerem; testem invoco Deum & animam meam, quam desiderium tenebat ut ad vos venirem, sed contra Spiritus Dei volebat; Anima mea itaque desiderio tenebatur, ad eam testem invoco Deum, ad eam testis accedit Deus, cujus Spiritus noluit ut venirem, eâ causâ, ut vobis parcerem. Sæpè in iis, quæ scripta sunt divi-

a Cor.
I.

Chry-
sostomus.
Athanasius.
Theophilus.
Aus.

divinitus, dicitur anima desiderare, ut : *Quem-
admodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita* Psal. 42
desiderat anima mea ad te Deus. Sonant ergo hæc
propè idem apud Apostolum atque illa : *Ecce cor-
ram Deo quia non mentior ; Et, Deus scit : Et,
Testis est mihi Deus :* quæ affectat Apostolus, cum
aliqua non ex se veluti ex se sed ut ex Christi
Spiritu solet asseverare. Sic enim hæc di-
cuntur à Paulo tanquam in præsentia Dei, cujus
Spiritu agebatur : Quod ut melius quivis capiat,
illud tractemus, quod est in Evangelio Johannis :
Dicit Simoni Petro Jesus, Simon Johannis diligis Joh. 21.
me plus his? dicit ei: Etiam Domine, tu scis quia
amo te. Dicit ei iterum, Simon Johannis diligis me?
ait illi, etiam Domine tu scis quia amo te. Dixit
ei tertio, Simon Johannis amas me? Contristatus est Pe-
trus, quia dixit ei tertio, amas me? Et dixit ei: Domine
tu omnia nosti, tu scis quia amo te. Nunquid in his ju-
ravit Petrus? Nemo omnium est qui id dicat : nihil
enim his verbis dici potest modestius : nemo tamen
dubitatur, firmissimè esse asseveratum : nam idem est,
tu scis, tu scis, quia amo te, ac si dixisset, Te-
stis es tu, quia amo te, & si dixisset, quoniam tu
ades, ecce coram Deo quia non mentior, & testem
invoco te ad animam meam quia amo te, aut si quid
Apostolicè dici potest significantius & firmiter ad
asseverandum. Omnia ergo, quæ apud Aposto-
lum hujusmodi sunt, non jurandi causâ, sed ea
ratione dicta sunt, ne cui dubium sit, per im-
perium Dei esse dicta, cujus Spiritu plenus erat,
in quo loqueretur Christus. Quæ cum ita sint, nemo
tam audax esse debet, ut hæc tam firmiter asseveran-
tis Apostoli verba audeat usurpare, nisi qui per im-
perium Dei Spiritu sancto actus possit dicere : *Expu-*
riamentum ejus quaritis qui in me loquitur Christus.

Venio jam ad argumentum illud, in quo, ve- Argu-
men-
tum
tertium
luti in arce, adversarii se putant consistere, quòd
in Epistola, quæ ad Hebræos scripta est, illa ha-
beantur.

adver-
sario.
Eob. 6.

beantur. *Homines enim per majorem sui jurant, & omnis controversia eorum finis ad confirmationem est juramentum.* Facile quivis hocce ex arce deiciat, facillimè denique ipsa corruet arx, si capitulis Epistolæ plusculum quis admoveat. Non enim agit in ea Epistolæ parte Vir Dei, quòd liceat jurare, sed ut voluti ab exemplo & more vulgatissimo hominum ostendat promissionem quæ Abrahæ facta est firmam esse, quòd juraverit Deus. *Homines enim, inquit, per majorem sui jurant, & omnis controversia eorum finis ad confirmationem est juramentum: In quo ergò abundantius volens Deus ostendere pollicitationes habundibus, immobilitatem consilii sui interposuit jurandum.* Nam quod dictum est, *homines per majorem sui jurant*, ubi adversarii petunt, non erit ab re, si ea verba perpendamus, *Homines jurant.* Quid ea verba ponderis habeant ut sciamus, ab Apostolo est sumendum, expendente

Aug. in
expos.
in E-
vang.
Johan.
tra& 1.
1 Cor. 3.
Psal. 81.

Augustino, cujus hæc sunt: *Cum enim dicitis, ego sum Pauli, ego Apòllo, nonne homines estis? quid eos volebat facere? Audite in Psalmis; Ego dixi dii estis & filii excelsi-omnes: Omnes ergò ad hoc vocat nos Deus, ne simus homines.* Ex quibus colligi potest, Apostolum hic per homines intellexisse gentes & nationes, apud quas vigeret hic jurandi usus per majorem sui, velut per primates & Regem, & quale illud est, *Per Meropis, Steropisque caput*, aut quid simile, non Christianos, quibus veluti opprobrii loco dicitur, *homines estis.* Sciebat Vir Dei, & consentitur isti, ne per majorem sui jurarent à Christo fuisse præceptum; non ergò dixisset, *Homines Christiani per majorem sui jurant*, cum ita jurare asserant vetuisse Christum & per Deum tantum jurandum dicant præcepisse.

Nam

Nam quod argumentantur: Erroneum est dicere juramentum in lege novâ simpliciter esse prohibitum, cum in lege veteri licuerit. Quid? Si quis eorum verbis fretus dixerit: Erroneum est dicere divortium libello repudii dato in lege nova simpliciter esse prohibitum, cum in lege veteri licuerit, num ferrent? Quid? Si ut Pseudoapostoli possent dicere de circumfisione, Erroneum est dicere circumfisionem in lege Nova simpliciter esse prohibitam, cum in lege veteri ea fuerit præcepta? Num ex eo concedenda est circumfisis? Hoc illud est, Principes Christiani, quod principio querebar, æmulatione legis sunt aliqui qui nos conturbant & volunt convertere Evangelium Christi.

¶ Ii postremò, ut dicebam, in ita societate cum impietate & prudentiâ, quæ Dei inimica est, sic instant contra Evangelium: Ordo juris frequenter juramentum exposcit, & quandoque utile est, quandoque necessarium, hominum commercia & principum fœdera juramento roborari. Hem quid id est? vox hæc sonat Antichristum, Antichristum hæc vox sonat, Principes. Nam quis non intelligat quid dicat? non debere servari præceptum Christi, ut ordo juris servetur, infirmari debere verbum Domini, ut Principum civitatûmque fœdera roborentur. Quis Christi usque aded est inimicus, qui ista possit audire & perpeti? Hæc sunt illa vulnera, quæ iis, in quibus aliquid Christi Spiritus est, non possunt tractari sine dolore & gemitu. O consilia dissoluta & perditâ hominum! vobis, Pontifices, habete regna, vobis census, vobis honores, vobis cætera commoda & ornamenta, Nobis sacrum, solemne, perpetuum, inviolatum relinquite Evangelium Christi. Quid hæc postulatio dici potest æquius? Sinite nos servire Deo nostro. Quid hoc dici potest humanius? Quod

ed dicimus, Principes, quod indignissimum sit, Christianum hominem, si quid norit in causa, ubi verissimè omnia quæ scit recensuerit, evolverit, enumeraverit, invitum cogi ad jurandum. Quid si dicit Dominus, *Nolite jurare omnino?* Antichristus Papa denunciatur, eo ipso, quòd jurare nolint, sunt habendi hæretici. Nolite putare quicquam à me fingi. Verba hæc ipsa Decreti sunt Pontificii: *Eo ipso quod jurare nolint sunt habendi hæretici.* Hoc edictum publicè positum latumque est servarique jussum multis seculis à Regibus Babyloniz Romanæ, de quibus jure per Jeremiam conqueritur Dominus? *Verba mea non audierunt & legem meam projecerunt.* Quoniam verò dedit hoc mihi Pater Domini nostri Jesu Christi, ut omnia adversariorum objecta facilè diluerim, illud quoque ostendetur, quod objiciunt, tam esse falsum quam quod maximè.

Argu-
men-
tum
sexum
adver-
sario-
rum.

Civile & commune bonum sine juramento non posse stare. Contra ego dico civile & commune bonum cum juramento stare non posse. Quoniam Christus ipse mihi facit animum, facilè probabo, omnia melius agi posse sine juramento. Nam si, quid sit in judicii juramentum, expendamus, verissimè dicemus, juramentum sicam esse expeditissimam in manibus malorum contra bonos. Eos malos appello, quos neque amor in Deum, neque metus ex præceptis Dei cohibere potest à malo: Hi, nolite quærere, quàm facilè pecuniâ, promissis, privato commodo à veritate abducantur, modò putent rescissum iri non posse, modò impunè facere, nihil est quod testimonium non dividendum, non dent mutuum, non donent pro gratia sibi concilianda civium potentiorum contra tenues & miseros homines, mirum præterea odium, incredibilis iavidia, magnæ inimicitiz sapif-

sepissimè latent in hoc hominum genere. Quam-
 obrem nihil est melius, quàm si hic macro, quo
 se ipsos confodiunt ac jugulant, de eorum ma-
 nibus extorqueatur. *Est enim, ut inquit Vir
 Dei, jaculum, gladius, & sagitta acuta, homo, qui
 loquitur contra proximum suum falsum testimonium.* Prov. 25.

Quid? Ergo, inquit, testium usus est tollen-
 dus? Non ego id dico. At aliquam rationem
 excogitandam puto, quàm commune bonum fiat
 auctius & præceptum Christi firmissimè stet, *Ne
 juretur omnino.* Nam in testimonio dicendo à bo-
 nis nihil necesse est petere juramentum; siqui-
 dem si boni fuerint, si non turpitudine menda-
 cii, præcepto Dei vel maximè continebuntur,
 quod est: *Non loquaris contra proximum tuum fal-
 sum testimonium.* Hoc mandatum si mali contem-
 serint, neque poenæ aeternæ propositæ metu, ne-
 que imperantis Dei majestate perterrebuntur,
 num juramento sese continebunt? Quid si per
 civitates aliqui seniores deligantur viri specta-
 tæ fidei, qui, veluti per annum censores, vi-
 deant, si quando testimonium est dicendum,
 an qui testimonium est dicturus dignus sit, ut
 ei fides habeatur, meliùs erit consultum testi-
 moniis dicendis, etiamsi nullum intercesserit
 juramentum? Ejus loco placeret, ut is senior,
 qui Ecclesiæ præest, commoneret eum, qui te-
 stimonium est dicturus, ut in memoria habeat Exod. 20.
 propositum esse præceptum Dei, *ne falsum testi-
 monium loquatur,* standum pro ea re non multos
 post annos ante tribunal Christi severissimi judi-
 cis, proinde eo testimonio non agi tantum de
 re proximi quantum de dicentis testimonium sa-
 lute. Poenæ interim ex civili jure possent consti-
 tui, ut, si constiterit aliquem falsum testimo-
 nium dixisse Pontificum Romanorum bullâ em-
 tã, ut turpissimè sit, non possit poena sublevari,
 sed ut is in civitate omnis honoris ac muneris
 sit

fit expers, & æquè index, qui litem suam fecerit, & patronus, qui sit prævaricatus, & is, qui testimonio aliquem circumvenit, veluti causæ adversarii addictus & iudicii periculum & primam sortem & litis æstimationem præstare debeat. Pro commerciis hominum quod obijciunt, nihil juramento opus est. Optimè enim caveri scripto & viris idoneis advocatis potest. Civitates verò, si quid inter se transigunt, si quid metuunt non servatum iri, magnorum hominum fidem accipere & obsides inter se dare possunt: Quò juramentum ad hæc non accedet, eò agetur melius, quòd multa excogitabuntur, quibus firmiora sint promissa, & perjurio nullus sit locus; siquidem naturà ita constitutum est, ut id potissimum quisque curet; in id animum intendat; quod sibi bono est. Quamobrem, qui ab officio discedere vult, facile causam reperit, vel ex jure naturæ vel gentium vel fortasse divino, quæ causa juramento aliquo, quod jurarit, se non putet teneri. Non deerunt, sicuti nec defuere unquam, assentatores Leguleji vel Sophistæ, qui persuadeant, eaque adducant, ut quod volumus facile credamus, non teneri nos juramento. De Principum fœderibus nihil dico. Neque enim est dubitandum, Christianos Principes optimè consulturos, ne minuatur majestas præceptorum Christi eorum causâ, qui quantum imperio & dignitate tantum fide cæteris præstare debent, cujus inprimis regium est summam habere rationem cum fidei observatione, quâ nihil est sanctius, tum boni nominis causâ ad posteritatem, tum quòd in excelso atque illustri loco sunt constituti, ut nobis exemplo sint pii, felices, Augusti Principes, à quibus omnia bona sunt expectanda, idque præcipuè, ut in singulis præceptis Christi restituendis studium, diligentiam, curam adhibeant

beant dignam animis tantorum Regum, ut disciplina Christiana ad priscos redintegretur mores. Eo enim perventum est operâ eorum, qui veluti veneno illita quædam miscuerunt Evangelio Christi, ut vox illa non unius cujusdam videatur interpretis, sed verè pizæ & deplorantis Ecclesiæ. *Vetat Christus ne juremus omnino & pluribus verbis inculcat; Et tamen ob tres drachmas juramus passim, sic excusantes, non est jurandum scilicet temerè. Vetat ille irasci; mox subjicimus temerè. Vetat ille compellere quendam contumeliosius; nos etiã colaphos impingimus, denique occidimus, & excusamus non lædendi sed castigandi animo. Vetat ille ne munus offeramus, nisi prius reditum sit in gratiam cum fratre; excusamus, si petat ille ignosci, & si satisfaciat. Vetat ire ad judices pro credito, sed rem transigi jubet cum adversario; nos ob sex obolos conjicimus proximum in vincula, & jure agere dicimur, immò desinimus peccare eum & negligentia reum agimus, qui jus suum hac via non persequatur. Vetat injuriam injuria retaliare etiã jure (nam antiquitus retaliationis pœna sine judicio nisi fallor non permittebatur;) nos ob paucos nummos subdantem hominem ad suspendium adigentes excusamus, Jus persequor non vindictam. Vetat ille resisti malo; nos excusamus, consilii esse non præcepti, licere nibilo secius vim vi repellere; Et, ne singula persequat, jubemur diligere inimicos, bene mereri de male merentibus, bene precari male precantibus; Excusamus, Optabo inimicis meis mentem meliorem, signa familiaritatis non tencor exhibere. Postremò communis excusatio opponitur omnibus: Perfectis hæc præcipiuntur, neque quisquam interim ex tam multis, qui se perfectionis titulo venditant, agnoscit perfectæ pietatis professionem, cum exigitur officium, ut ista penè frustra dicta sint à Christo. Hæc ille. Quæ verissima quidem sunt, quibus bonorum animi maximè commoventur, quod commendationibus istis rescissum fuerit multis jam seculis*

Eraf-
mus in
Annotat
E-
pist. ad
Cor. 1.
cap. 7.

Evan-

Evangelium sanctum, imminuta majestas præceptorum, abductæ gentes & nationes à Christo, quem per Esaiam, Principes, audire potestis his vocibus lamentantem, *Hæc dicit Dominus redemptor tuus sanctus Israël, Ego Dominus Deus tuus, docens te utilia, gubernans te in via, qua ambulat. Utinam attendisses mandata mea; facta fuisses sicut flumen pax tua, & justitia tua sicut gurgites maris, & fuisses quasi arena semen tuum, & stirpes uteritui sicut lapilli. Utinam attendisses mandata mea! Quæ verba commovere vos debent; Principes, ut in hanc curam incumbatis. Dat nunc nobis Deus & Pater Domini nostri Jesu Christi, ut una hac ipsa re facillimè mederi huic malo possitis, una hac ipsa re, si hoc loco ad agendum amplissimo declarari curaveritis, divina consilia Christi, ubi consilia appellata sunt, præferenda esse omnibus hominum sanctionibus, ea denique sacra solemnia perpetua esse præcepta filii Dei, quibus verissimè omnes simus attricti, ut ea declaratione vulgata, atque accepta ab omnibus gentibus & nationibus, quæ invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, illud sit confectarium, ut, si qui per donum Dei ea præcepta servaverint, magnas Deo gratias agant, per quem servarint, si non servarint, id ipsum dolentes, ubi vitam aliam instituerint, erecto animo gratias itidem agant, quod per Spiritum sanctum sibi remissæ sint iniquitates, ut ad lucem & splendorem gratiæ Christi & gloriam Dei omnes confiteamur infirmitatem nostram & peccata nostra, quæ tollens agnus Dei Christus dilexit nos & seipsum tradidit pro nobis, ut uno sanguine abluti, uno Spiritu justificati, simus omnes perfecti, non habentes maculam aut rugam. Quod si verum, si pium, si sanctum vobis videtur, Principes, erigite pietatem jacentem, thronum Evangelium, proponite vobis ante oculos Christum, imminuta præceptorum majestate humilem, contemptum, abjectum.*

Eph. 48.

Eph. 5.

cum, Id si quid vos tangit, declarate jam sententiis vestris, neque imperia neque regna neque liberos neque vitam neque denique rem ullam majestate Christi vobis esse potiore.

RECITACAPUT OCTAVUM.

Hominum commenta, Pontificum decreta, Conciliorum sanctiones, quæcunque scriptæ latæve sunt contrariæ Euangelio Jesu Christi & actis institutisque duodecim Apostolorum, canonicis libris scriptis, Dæmoniorum doctrinam esse, neque potuisse ab hominibus conveniri in nomine Christi & congregari in Spiritu sancto contra Christum, dicente Domino, Qui non est mecum, contra me est, & qui non congregat mecum, spargit.

Testi-
monii
caput
VIII.

Mat. 18.

Ecclesiæ cœtus, Synodi, Concilia, in quibus verè in nomine Christi conventum est, sanctissima & firmissima sunt & erunt semper, quorum autoritas ex eo colligitur, quod receperit Dominus; *Dico vobis, quod si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcunque petierint, fiet illis à patre meo qui est in cœlis: ubi enim duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Quæ verba diligenter sunt expendenda: habent enim plus ponderis quàm vocis. Nam his non benè acceptis, disciplina Christiana conciliorum licentiâ prolapsa est; iisdem optimè expensis, à vobis, Principes, in quibus habitat Spiritus Dei, conciliorum sinceritate facile po-

Decla-
ratio
testi-
monii
VIII.

Mat. 18.

potest restitui. Conciliorum firmitudinem non facit locus, in quo convenitur: quòd indefinitè sit dictum, *ubi duo vel tres congregati fuerint*, non magis Niceæ quàm Laodiceæ. Majorem minoremve numerum eorum, qui convenerint, non video, ut quidam putant, debere tantoperè expendi, cùm dixerit Dominus; *Si duo vel tres congregati fuerint*. Si sexcenti, si mille, si duo aut tres fuerint, nihil refert, modò quod est ad firmitudinem concilii non desit. Illud etenim est certissimum, concilia multa, in quibus incredibili hominum numero conventum est, ex Deo non fuisse; Cujusmodi conventus ille magnus Regis Babylonii in statuæ dedicationem. Talia propè infinita ut omittam, unum illud exempli causa fatis erit. *Congregati sunt Principes sacerdotum & concilium fecerunt, ut Jesum dolo tenerent; Princeps autem sacerdotum & omne concilium querebant falsum testimonium contra Jesum.* Negabitne quispiam hoc ex Deo non fuisse? Hoc concilio non dubitate significata fuisse, veluti certissimo typo & figura, concilia omnia, in quibus id agitatum est, ut aliquid à sapientibus mundi excogitaretur pro firmandis hominum commentis, decretis & traditionibus, quibus rescissum fuerit verbum Dei, conversum Evangelium, imminuta majestas præceptorum Christi. Quæsitum est sæpè falsum testimonium contra Jesum, cùm congregati homines pro cupiditate explenda, dicam planius, vel avaritiæ causa, pro regno, pro ditione, pro censu, pro immunitatibus firmandis, vel ambitionis gratia, pro primatu, pro præ eminentiis, pro prærogativis statuendis, falsum testimonium quæsi-verunt contra Christum, mentientes se fuisse congregatos in nomine Christi, qui nihil minus justit, quàm pro hisce rebus in nomine suo congregari eos, quibus illud dicebat, quos nedum harum rerum sed ne cibi quidem aut vestitus voluit

fol-

sollicitudine teneri: Nam quod quidam expendunt verba Domini, *Dico vobis si duo ex vobis, illud Vobis non est negligendum, quòd iis dicitur quibus dixerat, Voresis sal terræ, & cum abiret ad Patrem de iis inquit, De mundo non sunt, sicuti ego non sum de mundo.* Quibus verbis excludi videntur omnes imperiti sanctarum scripturarum & in cœno mundi obvoluti: quæ mirificè congruunt cum verbis Joëlis Prophetæ de concilio sanctè peragendo. Ubi enim *Sanctificate Ecclesiam* dixit, subjunxit, *coadunate senes, congregate parvulos & sugentes ubera.* Senes cogendos dixit, quòd homines id ætatis sapientiæ plus & pietatis habere videantur; parvulos etiam cogendos & sugentes ubera dixit, quòd ea ætas sit purior, minus infecta pravis cupiditatibus, magis ignara malitiæ, superbiæ & ambitionis omninò expers: Quam ob rem & Dominus Jesus in medio discipulorum parvulum statuens inquit, *Amen dico vobis, nisi conversi fueritis & efficiamini sicut parvulus iste, non intrabitis in regnum cœlorum.* Ex quo sequitur, homines imperitos, impuros, infectos cupiditatibus, avaritia & ambitione ardentes, superbia elatos, minimè idoneos esse ad conventus istos peragendos in concilii sancti celebrationem. Quos verò & quales, Pater Domini nostri Jesu Christi, hic adesse video, non dubito dicere eo Spiritu adductos, ut pugnent pro traditionibus suis, seque cæteris præferant, unde & Prælatorum superbiæ nomen sibi statuunt, curentque ut omnia ad unum veluti ad eorum caput firmamentumque conflati regni cujusdam deferantur, in quod regnum omnes adspirent, quorum singulorum cupiditati nimis angustus orbis terrarum esse videtur. Dicent tamen se convenisse Christi nomine. Ii tam audaces sunt tamque arrogantes, ut per Apostolos, non simplices puròsque homines minimè cupiditatibus infectos & Christi

- gloriæ cupidissimos à Deo electos ante mundi constitutionem significatos asserant, sed sese tantùm mitratos, superbos, elatos, quorum typum, ut dixi, gesserunt mitrati Pontifices, Scribæ & Pharisæi Hierosolymani in Sathanæ cœno & mundi fordibus, avaritiâ & ambitione, sicût isti hodiè, volutati. Sed ego ad rem. Illud enim, *in nomine*
- Mat. 18.** *mco congregati*, omnia complectitur; omnia ex eo pendent; hoc est; si fideles homines in nomine Christi congregati sint in Spiritu sancto. Huic Spiritui Spiritus Mammonæ ex adverso stat contrarius atque inimicus. Alter purus, simplex est atque integer, Dei gloriam præ se ferens, observator, laudator, illustrator beneficii sanguinis Christi, defensor doctrinæ & institutionum Apostolorum: alter subdolos, multiplex, corruptus, gloriam incorruptibilis Dei in hominum aut aliarum rerum corruptibilium gloriam convertens,
- Rom. 1.** contemtor, detractor, obscurator Evangelii, abrogator institutionum & doctrinæ, quam per Apostolos suggessit Spiritus sanctus. Habet uterque Spiritus sua concilia & præfectos suos, quos
- Mat. 10.** *ab operibus*, inquit Dominus, *cognoscetis* non obscuro signo. *Tradent enim vos in conciliis & synagogis suis, & flagellabunt vos.* Qua in re nolite putare defuisse illis involucrum falsæ pietatis, quæ se Dei causa dicerent congregatos, quodd scilicet
- A&. 6.** per concilia in eos sævirent, qui ceremonias divinas confunderent, qui discessionem docerent à
- A&. 21.** lege Dei, qui nova doctrina Evangelii replerent civitatem; quibus rebus summi Pontificis & præfectorum Ecclesiæ, quam illi synagogam appellabant, autoritas & existimatio minueretur. Hoc postremum, hoc postremum erat in causa, quo abducerentur ab ambitione veritatis. Ambitio scilicet, superbia, avaritia, privati commodi ratio excœcabat, non oculorum sensum sed mentis aciem, ne intelligerent, quæ ex scriptis divinitus ad-

adducebantur ab Apostolis in Evangelii defensionem. Ad hæc accedebat prudentia humana, quæ Dei inimicis, qui ad rerum temperationem sedebant, persuadebat, antiquos ritus, inveteratam consuetudinem retinendam esse in civitate, nihil melius ad commune bonum, ad ocium, ad quietem civium quam si quæ longissimo tempore fuerant recepta ea servarentur, in eo potius esse invigilandum, ne quid novi reciperetur à populis, unde dissensiones, tumultus, seditio facile possent exoriri inter cives, in eos maximè animadvertendum qui non ambularent juxta traditiones seniorum. Quæ & quanta hæc prudentia, cujus tamen author erat (ut nostis) Spiritus Mammonæ? In hoc enim Spiritu congregatus summus Pontifex, Ioh. 11. princeps Sacerdotum, & omne concilium, Christum in crucem sustulit; In hoc Spiritu à Judæis I Cor. 1. Christus habitus est scandalum, à gentibus stultitia; Hunc Spiritum secuti, duce humanâ prudentiâ, Nerones, Diocletiani, Probi, Maxentii, crudelissimè & miserum in modum infecuti sunt Ecclesiam Dei; Hic Spiritus ut longè absit ab hoc concilio, vestrum est providere, Principes. In Spiritu sancto congregati non quærunt gloriam propriam sed Dei, utque eorum dux & moderator Job. 7. Spiritus agit, Christi dignitatem, majestatem, non ambitionem sequuntur, non avaritiæ stimulis sollicitantur, verbo Dei, non prudentiâ humanâ omnia perpendentes; Ab iis omninò diversi sunt, fuerunt & erunt semper, qui rebus terrenis inhiantes mentiuntur se coactos in nomine Christi, quorum operâ, si quæritis, comperietis conversum Evangelium, sublata instituta Apostolorum, ademptam libertatem Christi, jugum legis reductum, vulgatam ac inculcatam gentibus & nationibus doctrinam demoniorum. An hæc in nomine Christi possunt non dico agi sed intentari? quæ de re præclare quidem Cyprianus; *Nec se quidam* Cypria: *vanâ* Tractat:

tutertio
de sim-
plicita-
te præ-
posito-
rum Ec-
clesiæ.

vanâ interpretatione decipiant, quod dixerit Do-
minus, ubicunque fuerint duo aut tres collecti in no-
mine meo, ego cum illis sum: corruptores Evangelii
atque interpretes falsi extrema ponunt, & superiora
prætereunt, partim memores & partim subdole cor-
rumpentes. Quomodo possunt duo aut tres in nomine
Christi colligi, quos constat à Christo & ab ejus E-
vangelio separari? propter quos clamat Esaias Prop-
beta: *Vae vobis filii desertores, habuistis consilium, &
non per me, fecistis conventionem, & non per Spiritum
meum.* Hæc ille, quibus facile coarguuntur om-
nes, qui abutuntur Christi dicto, sicuti fece-
runt imperiti, arrogantes, superbi homines, col-
legæ horum, quos adesse tanto numero videtis.
Ii, ne vos multis morer, cum in concilio Basi-
liensi publicè pronunciari iussissent & edictum
propoluissent magnâ poenâ, nequis institutionem
Christi, Christi inquam institutionem & primi-
tivæ Ecclesiæ morem & consuetudinem sequere-
tur, verbis Pharisæicis illis; *Licet Christus post
cœnam instituerit, Licet suis discipulis ita admi-
nistraverit, Licet primitiva Ecclesia, &c.* Hæc in-
quam, cum pronuntiaissent, tamen primo quo-
que verbo se in Christi nomine & in Spiritu san-
cto congregatos asserbant. Quamobrem illud po-
tius est videndum, quo Spiritu acti sint (quod
ex eo potest dignosci quod statuerint) quàm quo
nomine dicant sese coactos. *Falso Prophetæ, inquit Do-
minus, vaticinantur in nomine meo; non misi eos, & non
præcepi eis, neque locutus sum ad eos. Visionem menda-
cæm & divinationem fraudulentam & seductionem cor-
dis sui prophetant vobis. Audivi quæ dixerunt Prophe-
tæ, prophetantes in nomine meo mendacium, qui volunt
facere, ut obliviscatur populus meus nominis mei,
propter somnia eorum quæ narrat unusquisque ad pro-
ximum suum. Prophetantes, inquit, mendaciter in
nomine meo. Hæc cum ita sint, magnam omnino
laudem vobis primum tribuendam esse puto opti-
mis*

Concil.
Const.
sessione
13.

Jer. 14.
Jer. 23.
Jer. 27.

mis integerrimisque Viris, qui veluti buccinæ cujusdam cantu mirabiliter exsuscitastis gentes & nationes: Deinde cæteros omnes vehementissimè laudo, qui non mobilem aut inanem sed firmam & stabilem de Christo sententiam habetis, cujus gloriæ & majestatis, quoniam studiosissimi estis, sanctiones, commenta & decreta hominum, quæcunque lata scriptave sunt, examinanda diligentissimè censetis, ne cum Evangelio pugnent aliudve doceant. Deinde, quoniam ut par est desideratis, ut instituta sanctissimorum Apostolorum restituantur & ritus in Sacramentis quàm maximè fieri potest puri ac simplices, ex quibus pietatem haurire non superstitionem possint fratres nostri non sat firmi, quibus pro charitate consulendum est, Hortor ego, oro atque obsecro vos per eum, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum, ut in ea sententia permanetis, neve cujusquam vis aut minæ à proposito abducant, utque ego superioribus annis Germanos per Epistolam commonui contendendum putetis à Principibus Christianis, ut eorum opera delectus habeatur in Galliis, Britannia, Germania, Italia, Hispaniis cæterisque Christianis provinciis ex iis, qui rerum divinarum bene periti, quàm minimè suspicionis & Pontificiæ corruptelæ affines sint, ii provideant, ne quid Resp. Christiana detrimenti capiat. Quod si quid consuetudine usuve, conciliis, disciplinis, imprudentia dolove malo, receptum fuerit pugnans cum præceptis institutisque Christi, quæ à Matthæo, Marco, Luca, Johanne scripta sunt divinitus, quodve discrepet ab iis actis, quæ Apostolorum inscribuntur, ita ut exempli, aut admonitionis aut doctrinæ illorum rationem non habeat, quodve alienum sit ab eo, quod Petrus, Paulus, Jacobus, Judas, Johannes, celebratissimis epistolis docuerunt, non obscuro istorum edicto,

nullum, inane, futile sit. Hoc ut ab Imperatore, Regibus, Principibusque civitatum, prece, admonitu, obtestatione impetretis, si Respublica Christiana loqui possit, vos vehementer etiam atque etiam rogat.

R E C I T A C A P U T N O N U M.

Testi-
monii
cap. IX.

Et quoniam Pharisaici homines habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes, qui veluti Jannes & Mambres restiterunt Moyfi ita & ipsi resistunt veritati, interpellatione factâ sperant se posse illudere populo DEI; occurrendum est. Objiciunt enim: Quî scitis hos libros esse Canonicos? Quî scitis Christum esse Filium DEI? Dicimus ab Ecclesia veluti Samaritanos audivisse de Christo & de his libris. At ubi mysterio DEI inenarrabili ad Christum venimus, revelatum nobis, neque per carnem neque per sanguinem, sed per Patrem Domini qui in coelis est & per Spiritum sanctum, divinum quiddam mirabiliter esse impressum atque inustum in cordibus nostris, ita ut baptizati Spiritu sancto & igne, firmitatis & non superbiae pleni, dicamus verbis Evangelicis: quia non jam propter tuam loquelam credimus; ipsi enim scimus, quia hic est verus Servator mundi Filius DEI vivi. Itaque & Spiritus DEI testatur Spiritui nostro, quod per Matthæum, Marcum, Lucam, Johannem, Paulum, Jacobum, Petrum, Judam,

Judam Jacobi fratrem, evangelizatum est & scriptum, quod unum est & idem, esse sanctum Evangelium Jesu Christi, & quòd hi libri, quos legimus, verissimi sunt: Et quod scimus loquimur: & scientia nostra verax est, non ab homine, neque per hominem, sed quia unctio, hoc est, ipse Spiritus sanctus, qui hoc nomine in Scripturis appellari consuevit, docet nos. Quamobrem inquit fidelis Johannes: Nec necesse habetis, ut aliquis vos doceat, sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus, & verum est & non est mendacium. ^{1Joh.2.}

Magna est audacia, mira improbitas, incredibilis impietas adversariorum, qui obnoxè pedibus & manibus majestatem verbi Dei imminuere nituntur. Excoecavit illos Deus, ut videamus quo Spiritu agantur. Rogavit me superioribus annis præfectus quidam Ecclesiæ, Quis scirem Christum esse filium Dei, cumque respondissem, Quoniam id rogaret quod magis pro comperto haberem quàm omnia quæ oculis cernerem, quòd verissimè scirem id me firmissimè credere, fidei authorem non esse vulgarem, & propterea neque carnem, neque sanguinem, sed Patrem Domini nostri Jesu Christi, Spiritumque Dei testari Spiritui meo id esse verissimum, neque me Turcæ, Christiani nominis hosti, si quando usu veniat, aliter esse responsurum, excanduit iracundià homo, quòd ex libello, qui circumferebatur, non respondissem, scire id me non ob aliud quàm quod ita teneret Romana Ecclesia, sese de Christo id non ob aliud credere, nisi quia sic Ecclesia Romana statuisset credendum, Si ea Ecclesia aliter decreverit, aliter se cre-

Decla-
ratio
Testi-
monii
IX.

Mat. 16.

crediturum. Ejus sententiam veluti infirmam atque instabilem cum minimè probarem, neque à pia Ecclesia aliud statui posse dicerem, quàm quod ab Apostolis & quatuor illis fuerit evangelizatum, quod unum est & idem, indignissimè quidem ille tulit. Videtis quid ferant turbinis istæ nebulæ exagitatae, Sophistæ Diaboli, contentionis cupidi homines, non ut Ecclesiæ sanctæ autoritatem statuunt, sed ut abominationem sedentem in loco sancto firment, & veritatem in profundo abstrudant, scriptisque divinitus cogi non possint, quorum majestatem ut infringant atque imminuant, ut illis, inquam, cogi non possint, sic primo quoque verbo rogant & rogandum docent: *Qui scis hos libros esse Canonicos?* Deinde addunt, *Christus non scripsit aliquem librum, Christus non præcepit, ut discipuli describerent, sed ut prædicarent; Ite, inquit, prædicate Evangelium omni creaturæ.* Quæ est ista perversitas? qui iste animi furiis agitati sensus? quæ Diabolica fraus? Hic Pontifices Romani non clamant, hos scriptores non devovent, non execrantur, non damnant, horum scripta non prohibent legi, imò verò honorant & colunt. Si quis vel concionator vel scriptor Christi gratiam & pretium redemptionis nostræ honorificâ & copiosâ oratione longiùs persecutus est per hosce annos, meminisse, Principes, debetis, quæ turbæ, qui clamor, quæ vociferatio; Tonare, fulgurare, permiscere omnia visi sunt Pontifices Romani. Utinam, Principes, utinam in hanc cogitationem incumbatis, ut vestigiis assequamini causam, cur quibusdam tantoperè commoveantur, Pontifices, Episcopi, Presbyteri, Cucullati, quædam negligenter admodum ferant. Utinam intelligatis, qui & quantoperè sit cavendum ab iis, qui in Spiritu Sancto emendo & vendendo exercitati in hoc curam, cogitationem, mentem fixerunt, ne vestigalia, quæstuosis traditionibus

Dolus
Johannis
Ecclii.

nibus imminutis, sibi fiant deteriora. Nam quid hoc est? *Quid scis hos libros esse Canonicos? Christus non scripsit aliquem librum, Christus non precepit ut scriberent.* Quorsum hæc spectat oratio? Quid hocce aliud velle putatis obsecro vos, Principes, in quibus habitat Spiritus Dei, nisi suadere ne tanti faciamus Evangelium, & ea quæ sunt nobis scripta divinitus? Quamobrem subdole agunt ex dicto Jeremiæ: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam domui Israël & domui Juda fœdus novum, non secundum pœctum, quod pepigi patribus vestris; sed hoc erit pœctum quod feriam cum domo Israël: post dies illos, dicit Dominus, dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero ipsis in Deum & ipsi erunt mihi in populum.* Quid tum? Num ex eo, quod prædictum erat scribendam esse legem Dei in cordibus fidelium gentium & nationum, colligi potest non scribi oportuisse Evangelium à Matthæo, Marco, Luca & Johanne? An, quia scribendum in cordibus dixit, sequitur Evangelii veritatem non contineri scriptis illis divinitus, sed pectore tantum quorundam, veluti sacrario, in quorum corde non Dei sed benè carnis lex scripta est atque impressa, non atramento sed cœno Sathanæ impurissimo, *A quorum fallaciis & hæresibus ut cavere-*mus, ut Theophilactus inquit, *voluit nobis Deus hæc extare monumenta consecrata memoria hominum sempiterna.* Quemadmodum, inquit, *magni illi atque divini Viri, qui ante datam legem Moysi vixerunt, non discabant ex literis & libris, sed munda præditi mente Spiritus illustratione illuminabantur, atque hoc modo Deo ipsis ore ad os colloquente Dei voluntatem cognoscebant.* Tales fuere Noë, Abraham, Job, Moyses. *At postquam vitiiis contaminarunt se homines & indigni facti sunt ne à Spiritu sancto illustrarentur & docerentur, concessit tandem misericors Deus scripturas, ut per illas divina voluntatis es-*

Jer. 31.

Theophilact.
in principio
comm.
in Evangelio.

sens memores. Ita & Christus Apostolos coram in sua persona locutus est, & Spiritus sancti gratiam misit, ut eos instrueret. Verum, quoniam hæreses pululaturæ erant, quæ mores nostros depascerentur, operæ precium visum est, ut scriberentur & Evangelia, quò edocti veritatem ex illis non ab hæreseon mendaciis deciperemur moresque nostri non prorsus dissolverentur. Hæc ille de Evangelio, quod quia Christus non scripsit, quid tùm? Si per eos tamen scriptum constat, quibus Christus ex Spiritu suo suggessit ut promiserat. *Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia quæcunque dixi vobis.* Hæc promissio si ad Apostolos & discipulos Domini verissimè attinet, quibus id imprimis & indubitanter est dictum, quid oblatrant blasphemi? Cur non intelligunt, suggerente Spiritu sancto post ejus Spiritus effusionem ex voluntate Christi esse plenum atque perfectum magisterium admirabile Spiritus sancti, scriptum scilicet Evangelium Filii Dei, ut impleretur quod prædictum fuerat, per Ezechiëlem Prophetam in visione quatuor animalium, *In quorum rotis, inquit, erat Spiritus vita & sonus alarum eorum velut sonitus sublimis Dei.* Quid hoc est? an tale quid scriptum legimus tanto testimonio de iis, quos impudenter quidam conferunt cum magnis Apostolis & scriptoribus Evangelii? Quid, inquam hoc est? *In quorum rotis erat Spiritus vita, & sonus alarum eorum velut sonitus sublimis Dei.* Ex eo ipso, quod Dominus dixerit, *Euntes in mundum univèrsum prædicare Evangelium omni creaturæ*, ex eo ipso, inquam, aptè colligi potest, Spiritu sancto afflatos Apostolos & discipulos Domini intellexisse, quod non intelligit animalis homo, Per hæc scilicet verba¹ jussum fuisse à Domino, ut scriberetur Evangelium: quod ex iis quæ consecuta sunt, facile intelligere possumus.

Quo-

Joh. 14.

Responde-
tur iis
qui ma-
gisteri-
um Spi-
ritus
sancti
petunt.
Ezec. 1.

Marc.
16.

Quomodo enim ab Apostolis itum est in univ-
 sum mundum? quomodo prædicatum omni crea-
 turæ? cum id pro multis creaturis etiam diceretur,
 quæ post Apostolos credituræ fuerant per
 verbum eorum, quomodo id præstitissent omni
 creaturæ nisi (ut ita dixerim) successione prædi-
 cationis Evangelicæ. Et eorum scriptorum le-
 ctione aliquando hoc erit consummatum, ut illud
 fit effectum, *In omnem terram exiit sonus eorum*, Psal. 18.
Et in finem orbis terræ verba eorum, quodque rece-
 pit Dominus magnum ministerium, *Et eritis mihi* Act. 1.
testes in Hierusalem & in omni Judæa & Samaria &
usque ad ultimum terræ. Testimonio sunt Apo-
 stoli Domino, ubi ubi, modò hic, modò illic,
 hisce vel illis temporibus, recitantur scripta A-
 postolorum & discipulorum Domini ex Aposto-
 lis accepta. Eâ oratione oravit Dominus pro iis, Job. 17.
 qui credituri erant per verba eorum. Ubi verò,
 obdormientibus Apostolis, verbum eorum? nisi
 quia scriptura verba eorum. Quòd verò legem
 suam Deus promiserit scripturum se in cordibus
 eorum, id porrò significat, futuram fuisse gen-
 tem Christianam Dei observantissimam, quæ ita
 ejus amore teneretur, ut nunquam memoria esset
 depositura legem Dei viventis. Atque hoc est,
scribi legem in cordibus hominum, non quòd, scri-
 pto Evangelio Filii Dei & suggesto per Spiritum
 sanctum, eo omisso & contempto standum esset
 traditionibus & assertionibus Pontificis Romani
 & asseclarum, quorum tanta esset authoritas, ut
 præ ipsis parvi facienda essent scripta divinitus.
 Nam quod objicit homo corruptissimus & impu-
 dentissimus quidam, ut statuat in templo Dei
 suum Idolum tanquam Deum, potest facillè re-
 torqueri. *Frustra Deus*, inquit, *misit Filium suum,*
frustra Spiritum sanctum, frustra Apostolos, mar-
tyres, doctores, confessores, si per Lutherum solum
lux veritatis orienda erat. Cur Deus non unum
misit

Johan.
 Ekkius
 cap. de
 Ecclesia
 & ejus
 autho-
 ritate.

misit Lutherum pro omnibus? Ego quidem Lutherum non novi. At dedit mihi Pater Domini nostri Jesu Christi, ut animi tui sensum bene norim invidia excoecati, ambitione & avaritiâ flammantis; Iis abductus quoniam contra Evangelium Christi & scripta divinitus ita efferris ut quicquid velis dicas, nihil mirari debes, si ea audieris quæ nolis. Si scriptum Evangelium à Matthæo, Marco, Luca & Johanne, si scripta ab Apostolis parvi faciendâ sunt præ autoritate Pontificis Romani, & verè tantum Evangelium est, tantumque firmum quod scriptum est in corde, quodque exit ab ore ejus. Frustra ergò Deus misit Filium suum, frustra Spiritum sanctum, frustra Apostolos, frustra martyres, doctores, confessores, Ad do frustra Prophetarum monumenta tam diu nobis asservantur, frustra Evangelium scriptum est, frustra Epistolæ nobis relicte sunt, si ab hoc oraculo omnia sunt petenda, omnia ita in uno posita sunt & locata, per quem si tantum scripturæ authenticæ sunt, Christus jam minus authenticis scripturis usus est, quòd ante Pontifices Romanos fuerit, & fundamentum quod Paulus dixit ita esse positum, ut aliud nemo possit ponere, sine autoritate Pontificis Romani non sit bene positum. Quæ quoniam tam falsa sunt quàm quæ maximè, illud profectò est verissimum, Quæ scripta sunt divinitus, ea authentica semper fuisse, non ab homine neque per hominem, sed quòd eorum author fuerit Spiritus Dei, sine quo nihil fuit, est, erit sanctum firmumque, quod isti vocant authenticum, in quavis Ecclesia. Illud est consecrarium, tam Lutherum quàm Pontificem Romanum, si Christiani esse velint, teneri ut fateantur, scripta illa excellere supraque se esse, ita ut omnia eorum commenta prius necesse sit evanescere quàm horum verbum vel unum præteriri. Quam sententiam non modò Cæsares & Reges probaverunt

1Co. 3.

Lutherum & Pontificem Romanum si Christiani esse velint,

runt sed Pontifices ipsi aliquando, qui ad Euan-^{subiecti}gelii lectionem recti & nudo capite stare consue-^{debere}verunt, ut ostendant non humana sed divina ea ^{verbo}esse quæ recitentur. Quamobrem perversè faciunt ^{Dei.}adulatores, cupidi corruptique homines quidam, qui ut aucupentur Pontificum gratiam quibus nominibus non appellant? quæ non licere dicunt? quas lites non intendunt? Si cum Evangelio & scriptis divinitus docent concertandum de auctoritate, Ecclesiæ nomine, quam nemo pius est qui non revereatur & colat summa observatione, Ecclesiam scilicet sanctam, ^{Eph. 4.}cujus caput est Christus, dux Spiritus sanctus, membra Prophetæ, Apostoli, Discipuli Domini, martyres, fidelesque omnes Christi Jesu. Hæc Ecclesia cum Evangelio & scriptis illis divinitus non potest contendere, nisi secum ipsa contendat, quod ejus caput sit Christus, dux Spiritus sanctus, quo auctore scripta illa sunt à Prophetis, ab Apostolis & discipulis Domini, qui sunt lectissima membra ipsiusmet Ecclesiæ. Horum scriptorum quantum est illustrior laus & major autoritas, tantò est & Ecclesia ipsa, quæ veluti totum nihil aliud est quàm suæ partes, ex quibus tota ipsa est atque consistit, quibus remotis nihil omninò Ecclesia est, quæ non ob aliud à Spiritu sancto regi dicitur, nisi quod ii filii Dei omnes à Spiritu sancto reguntur; Iis, cum unum sit caput Christus, unum quoddam corpus efficitur, quod uno Spiritu informatum, nihil mirum videri debet, si, ubi à matre Ecclesia audiverit de Christo, ita afficitur, ut in animos ea à Patre Domini prius opinio insita videatur non à carne & sanguine, quando ea ita hæret in cordibus fidelium, ut, si cœlum ruat omne, omnia misceantur, titubare pro tempore fortasse possit, evelli non possit. Ita etiam & suggesta illa à Paracleto per matrem Ecclesiam nobis asservata cum legimus, incredibili

dul-

Ps. 44. dulcedine tangimur, complenturque non aures solum sed animi nostri, quod is Spiritus, qui per Christum est effusus, veluti oleum lætitiæ, ut in Psalmis est, atque unctio exhilaret suos, mirificus consolator bonorum, bonus dator gaudii, lator meri Evangelii, quod mundus non potest accipere; Hoc qui accipiunt & Spiritum unum accipiunt, quo liquidissime cognoscunt, quod per Matthæum, Marcum, Lucam, Johannem, Paulum, Jacobum, Petrum, Judam Jacobi fratrem evangelizatum est, & scriptum unum & idem esse sanctum Evangelium Jesu Christi. Horum sermo verus est, & quod est loquuntur, & veritas est in eis, qua pleni qui Spiritu Dei aguntur fideles, non necesse habent ut aliquis eos doceat. Unctio enim docet eos, quos nisi doceret neque unde id sciret haberet Ecclesia. Quod ut magis perspicuum fiat,

R E C I T A C A P U T D E C I M U M.

Testimonii caput X.
Gal. 1. Ecclesia DEI sancta semper nixa est verbo DEI, ante adventum Domini sustentata est verbo DEI per Prophetas, Christi tempore testimonio scripturarum defensa est verbo DEI per ipsum etiam Christum, post ascensionem Domini in cœlum Apostoli paracleto accepto defenderunt administrarunt probaverunt omnia verbo DEI, lectissimi Viri, quos DEUS prædestinavit ante mundi constitutionem, suggerente Spiritu sancto evangelizarunt verbum DEI unum & idem, eâ conditione, ut in perpetuum, qui aliud evangelizaret, anathema sit. Qui igitur scri-

scriptis Canonicis coerceri nolunt, & ut auctoritate superiores sint verbo DEI contendunt, neque putant audiendum, si contra eorum traditiones scripta divinitus adducantur, manifestè reprobis sunt, & eorum sententiæ judicioque standum non est, quòd ad Ecclesiam DEI nihil attineant, dicente Domino, Qui ex Deo est verba Dei audit, propterea vos non auditis quia ex Deo non estis. Joh. 8.

CUM frequentissimè, etiam cum minimè opus est, distinctionibus affluere soleant homines contentiosi Pontificiarum partium, quid dicemus esse in causa, quod in re maximè necessaria ad explicationem quæstionis de Ecclesia tergiversantur & tantoperè à distinguendo refugiant? Si Ecclesiæ nomen multiplex est, quomodo in magnas difficultates quis non incurrat, si de ea quæstio sit, nisi explicetur? Ecclesia, ut omnes norunt, Græca vox est, quæ apud nos cœtum, concionem, congregationemque significat. Ecclesia templum aliquando minus propriè dicta est, locus scilicet, quò convenitur, ut sit continens pro contento; quam significationem nunc omitimus: nihil enim ad rem. Ecclesia item dicta domestica familia, ut, *Ecclesiæ quæ in domo tua est gratia & pax*, & in singulis provinciis Ecclesiæ quoque multæ sunt appellatæ, *Salutant vos*, inquit, *omnes Ecclesiæ Asiæ*. Hujusmodi erant particulares dictæ Ecclesiæ, ut Laodicæa, Corinthia, Thessalonicensis. Cæterus etiam quidam seniorum, Senatus quidam ex civibus bonis non ut nunc ex sacrificulis imperitis, qui per civitates delecti constituebantur ad æqui bonique con-

Decla-
ratio
testi-
monii
X.

AdPhi
lemon.

Rom.
16.

conservationem, ad institutionem prædicationis Evangelicæ, ad veros, non inanes Diaconatus ut nunc fit, gerendos, presbyterorum, id est, seniorum dicebatur Ecclesia, ad quam deferrebat si quis fraterna admonitione testéque adhibito aliam non instituisset vitam. Aliæ provinciales Ecclesiæ sunt, ut Africana, Græca, Latina. Adhuc ex omnibus provinciis, quæ invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, Christiana Ecclesia dicitur, in qua quoniam multæ gentes & nationes vulgòque mali & boni sunt, comparata est à Domino sagenæ missæ in mare ex omni genere piscium congreganti. At quoniam ad conventus peragendos, non omnes qui ad hanc Ecclesiam tam amplam copiosamque attinent, convenire possunt, institutum est, ut aliqua (repræsentativam quam vocant) Ecclesia sit, in qua boni & mali esse possunt. Hisce distinctionibus de Ecclesia facile solvuntur multa, quæ ingeniis sunt proposita, propterea porrò quod non omnia dicta omnibus Ecclesiis conveniant. At hisce ipsis distinctionibus assertionibusque Ecclesia ea non comprehenditur, de qua celebre illud; *Una est columba mea, perfecta mea, Tota pulchra es amica mea; & macula non est in te.* Nam in illis Ecclesiis, in quibus mali cum bonis mixti sunt, maculam esse oportet insignem, quâ mali denique peribunt. Quæ est igitur Ecclesia in qua macula non est? Ea certè est, quæ obediens Christo Spiritu sancto agitur, sine macula & ruga, de qua Paulus Apostolus; *Et sicut Ecclesia subjecta est Christo, ita mulieres sint viris suis in omnibus, pro qua Christus seipsum tradidit, ut illam sanctificaret mundans eam lavacro aquæ in verbo vitæ, ut exhiberet sibi ipsam gloriosam Ecclesiam non habentem maculam aut rugam aut aliquid ejusmodi, sed ut sit sancta & immaculata.* Hæc cum illis pulcherrimè conveniunt, *Et macula non est in*

Mat. 18.

Mat. 13.

Cant. 4.

Cant. 6.

Eph. 5.

Ecclesia

sancta

Catho-

lica non

ex hæ-

reticis

sed ex

sanctis-

simo A-

postolo

Paulo.

in

in te, quòd scilicet tota ex iis sit, neque aliud omninò ipsa sit, quàm abluti, sanctificati, iustificati per asperionem sanguinis Jesu Christi & in Spiritu Dei, præordinati ad vitam æternam, pii omnes, sancti omnes, omnes filii Dei, de quibus Propheta: *Ego dixi, Dii estis & filii excelsi omnes*, Psal 81
Ex quibus Deus dedit huic sanctæ Ecclesiæ quosdam Prophetas, quosdam Apostolos, alios verò Evangelistas, alios autem Pastores & Doctores, ad consummationem sanctorum fidelium in Opus ministerii in adificationem corporis Christi, hoc est, ut confletur hæc Ecclesia sancta Dei, quam ipse Deus prædestinavit ante mundi constitutionem. Unde in Psalmis, *Memor esto Ecclesie tuæ, quam possedisti ab initio*: Cujus quoniam caput petra & fundamentum, Christus, unus est salus omnibus creditibus in eum, illud est certissimum, quod asserit Augustinus; *Omnes, qui ante Domini adventum fuerunt Spiritu sancto informati, fide hæserunt in Christo venturo, speque pleni mentem animumque fixerunt in Servatore, in quo & nos qui jam venerit fide hæremus, totoque animo amplectimur salutem nostram, Christum crucifixum*. *Tempora, inquit ille, variata sunt, non fides*. De ea re Paulus: *Nolo vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari, & omnes escam spiritualem manducaverunt, & omnes eundem potum spiritualem biberunt, bibebant autem de consequenti eos petra, petra autem erat Christus*. Quæ cum verissima sint ex iis omnibus, qui vel ante adventum Domini fuerunt, 1 Cor: 10. *per id tempus, quo is egit apud mortales; vel quo nos sumus, quòve alii erunt aliquando verè credentes in unigenitum Dei ad novissimum usque diem, quo dabit is regnum Deo Patri, ex iis, inquam, omnibus, communiōne capitis & Spiritus quoddam veluti corpus conficitur, quæ sancta Ecclesia, sponsa Christi, civitas Dei dicta est, & cœlestis*

stis Hierusalem, non ab hæreticis, ut impudentissimè obtrectant corruptissimi homines quidam, ut veritatem in profundo abstrudant, sed à Prophetis ubique, ab Apostolis & sanctis discipulis Domini passim. De qua magnus ille Johannes, *Et*

venit ad me unus de septem angelis dicens, veni, & ostendam tibi sponsam, uxorem agni, & sustulit me Spiritu in montem magnum & altum, & ostendit mihi civitatem sanctam Hierusalem, descendentem de celo, habentem claritatem Dei, cujus cives dixerat esse signatos magno numero ex omnibus gentibus & tribubus & populis & linguis. Hanc civitatem quam sanctam & universam Ecclesiam Dei significat, sic exponit Augustinus. Hierusalem urbem est Hebraum, & interpretatur visio pacis, cujus cives sunt omnes sanctificati homines, qui fuerunt, qui sunt, qui futuri sunt. In hac neque macula est, neque ruga, Ecclesia Spiritu sancto plena: Adde omnes illas laudationes, Dei vivi columna, quæ errare non potest ullo modo quo inferi porta in eam prævaleant. Hanc unam sibi statuit Christus sponsam, quæ una est ex lectissimis partibus omnium illarum Ecclesiarum. Non est bigamus Christus, hac cum una est usque ad consummationem seculi, nimirum cum iis, ex quibus tota illa constituitur, ablutis, sanctificatis, justificatis, prædestinatis ante mundi constitutionem, præordinatis ad vitam æternam, quibus Christus, quantum se aperit, quantum Spiritus sanctus communicat, quantum Pater Domini nostri Jesu Christi revelat, tantum ab his novit Ecclesia illa quæ sagenæ comparata est. Iis enim dilectis, vocatis, sanctis, qui Spiritu Dei aguntur & filii Dei sunt, aspergit Deus nunc majori nunc minori numero, ut sibi placitum est, Ecclesias illas, quæ continent malos & bonos. Boni, quia, ut docet Dominus, semper odio fuerunt, sunt & erunt mundo, nihil mirandum est, si pauci sint, & aliquando habeantur

Apoc.

21.

**Ecclesia
sancta
Catho-
lica ex
Johan-
ne non
ex hæ-
reticis.**

**Auguf.
de cate-
chizan-
dis ru-
dibus**

cap. 20.

**Ecclesia
sancta
Catho-
lica ex
Auguf.
non ex
hæreti-
cis.**

Mat. 28.

Mat. 10.

Luc. 21.

beantur in despectu, & eorum vita aestimetur in-
 fania: Quin, ut aptè quivis colligere potest, sæ-
 pissimè in exiguum atque angustum locum addu-
 cta est Ecclesia Dei, *quæ*, inquit Augustinus, *Auguf.*
semper pauciori numero contenta fuit, ita ut Pro-
 phetarum tempore vix quidam veluti pro semine
 à Deo servati sint, clamante Propheta; *Nisi De-* *Efai. t.*
minus exercituum reliquisset nobis semen, quasi So-
doma fuiffemus & quasi Gomorra fimiles effemus. Hæc
 sancta Ecclesia sæpè ex admirabili providentia Dei
 aucta, sæpissimè in angustum adducta locum, ex-
 acta est atque exclusa, substituente se in ejus lo-
 cum Pharisaicâ & mundanâ; ut (quod exempli
 causâ dicimus) Christi tempore Pharisei summi-
 que Pontifices & sacerdotes arrogato sibi nomine
 Ecclesiæ Christum in crucem sustulerunt, Dei Ec-
 clesiâ depressâ reprobaverunt lapidem, qui erat
 constituendus in caput anguli, ejecerunt Aposto-
 los, occiderunt sanctos Dei. Quamobrem nihil
 mirum videri debet, si ab iis, qui in cœco mundi
 obvoluti sunt, sæpissimè statuuntur pro Ecclesia-
 rum præfectis ii, qui non plus ad petram Christi
 attinent quàm Judas, *in cujus typo*, inquit Au-
 gustinus, *significati sunt mali Episcopi.* Favet mun-
 dus suis, nobilitatem generis, prudentiam homi-
 num, peritiam rerum humanarum & hujusmodi
 ampullas amplectitur: Quamobrem sæpè conti-
 git, ut ab iis gubernata fuerit Ecclesia, in quibus
 non modò non sit Spiritus Dei, sed bene Spiritus
 Sathanæ solitus transfigurare se in angelum lucis;
 sæviens in Ecclesiam Christi summo consensu gen-
 tium & populorum, qui pietatis fucò & Ecclesiæ
 titulo per hæreses aliquas mundanæ prudentiæ
 acceptissimas & probabiles verbo Dei non pro-
 baras ab hac Ecclesia sancta abducuntur. Unde
 Cyprianus: *Quid verò astutius, quàm ut Christi ad-*
ventu detectum ac prostratus inimicus, videns idola
derelicta, & per nimium credentium populum sedes
suas

Auguf.
 in expo-
 sitione
 Evang.
 Johan.
 tract.

500

Cypr.
 de sim-
 plicia-
 ta pro-
 posito-
 rum Ec-
 clesiam.

suas ac templa deserta, excogitaverit novam fraudem, ut sub ipso Christiani nominis titulo fallat incautos? Hæreses invenit & schismata, quibus subverteret fidem, veritatem corrumpere, scinderet unitatem. Rapiit de ipsa Ecclesia homines, & dum sibi appropinquasse jam lumini atque evasisse seculi noctem videntur, alias nescientibus tenebras rursus infundit, ut cum Evangelio Christi & cum observatione ejus & lege non stantes, Christianos se vocant, & ambulantes in tenebris habere se lumen existiment, blandiente adversario atque fallente, qui secundum Apostoli vocem transfiguratus se velut angelum lucis, & ministros subornat suos velut ministros justitiæ, asserentes noctem pro die, interitum pro salute, desperationem sub obtentu spei, perfidiam sub prætextu fidei, Antichristum sub vocabulo Christi. Hæc ille, ex quibus patet, nihil esse potius Ecclesiis, in quibus boni & mali permixti sunt, quàm ut traditiones & instituta, quibus longo temporis spacio nonnihil vitii potuit accedere, expendant atque examinent omnia, verbo Dei, quod ex lectissimis membris illius Ecclesiæ per Spiritum sanctum non uni aut alteri Ecclesiæ sed universis relictum est, ut purâ atque incorruptâ doctrinâ irrigari possint corda fidelium gentium & nationum manante ex fonte purissimo verbi Dei. Nam quod quædam ex iis Ecclesiis inani cogitatione tumeant atque inflentur, simillimæ sunt Synagogis Judæorum jactantium, Semen Abrahæ sumus, quæ veluti ex hoc sibi persuaderent non posse errare: At Deus illis odiosis & superbis rejectis suscitavit ex gentibus veros filios Abrahæ; Quamobrem inanem illorum fiduciam reprehendit

Joh. 8. *Mat. 3.* *Mat. 23.* *Johannes Baptista inquit: Et ne velis dicere intra vos, patrem habemus Abraham. Hujusmodi ostentationes sunt eorum, qui dicunt: Errare non possumus quia promissum est, Ecce vobiscum sum usque ad consummationem sæculi, Quasi id sibi tantum & non Apostolis potius & verè piis sit dictum, quibus cum*

sem-

semper est Spiritus Christi. Videant prius qui & quales ipsi sint, lustrent animo, an ab Ecclesia illa sancta discesserint, an aliud Euangelium receperint, vitalique mortiferum miscuerint, seductione Sathanæ, an oppugnent an velarint beneficium sanguinis Christi, an contumeliis insecti fuerint Spiritum gratiæ; Putabat se populus Judaicus populum Dei; appellatus ita in scripturis sanctis persæpè fuerat, & tamen non erat jam populus Dei. Vide ne id tibi contingat, quæ superbe admodum efferris, quæ in sanctos Dei sævis, Ecclesiæ nomine. Id ut scias tibi potuisse contingere, si quid te commonere potest Apostolus Paulus, audi commonentem Apostolum. *Vobis ego dico gentibus, Rom. quandiu ego sum gentium Apostolus, ministerium meum II. honorificabo, ubi dixisset gentes esse velut oleastrum insertum in ramis populi Dei, Judaici scilicet, subdit. Noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Rom. Vide ergò bonitatem & severitatem Dei, in eos quidem qui ceciderunt severitatem, in te autem bonitatem Dei, si permanseris in bonitate, alioqui & tu excideris.* Quid ergò tumes? Non sunt hæc ex hæreticis, sed ex Apostolo sanctissimo Paulo. Lege hæc, perpende etiam atque etiam, fatere nihil esse tutius, quàm si verbo Dei, quo se Prophetæ, quo se Apostoli, quo se discipuli Domini, quo se martyres, robora illa Ecclesiæ Dei, sustentarunt, defenderunt, confirmarunt, itidem omnes Ecclesiæ, omnia expendant atque examinent, & ad Deum conversæ cum cœlesti Hierusalem, cui oportet omnes Ecclesias, quæ sanctæ esse velint, esse conjunctissimas, ad quam veluti communionem sanctorum se referunt omnes credentes, infirmi etiam, si quid in dubio est, ut piè sanctèque credant, cum hac, inquam, cœlesti Hierusalem, sancta ipsa Catholica & Apostolica Ecclesia, quæ sine ruga & sine macula est,

Cant. quæ habet claritatem Dei, omnes unâ sapienter
 Apoc. concinant: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, &*
 2^a. *lumen semitis meis.*
 Pl. 118.

RECITA CAPUT UNDECIMUM.

Testi-
monii
caput
XI.

Cyri-
ll. lib. 4.
dialo-
gorum.

Scripta peritorum hominum, quantalibet
 ii sanctitate doctrinâque sint, nullo modo
 cum scripturarum canonicarum excellentiâ
 comparari posse monet Augustinus. Huic
 sententiæ consona est illa Cyrilli; Optimum
 fuerit, Hermia, non curare aliorum proca-
 citatem, qui probatam mentem nobis aufe-
 runt, sed magis fidei canonem rectum &
 non perversum, hoc est, sermones ab Apo-
 stolis factos, nec aliis quàm illis applaudere
 nos decet, ac dicere, Non vos estis qui
 loquimini, sed Spiritus Patris vestri,
 qui loquitur in vobis.

Decla-
rationes
Simo-
ni XI.

QUi negant contentionis cupidissimos esse
 Pontificios scriptores, quid hic dicent?
 quo spectant illa jurgia & magnæ conten-
 tiones miserè excogitatæ ad æquè benedicta ma-
 ledicta Germanorum oppugnanda? qui in re per-
 spicua difficultatem afferunt, quid facient in ob-
 scura? pudet me diu de hac re apud tales Viros
 dicere, apud quos satis esse arbitror, si dicto Cy-
 rilli & aliorum omissis Augustini sententiam re-
 citeam. Ad quem autem scribit Augustinus? nempe
 ad Hieronymum excellenti doctrinâ & acri
 iudicio summoque ingenio virum, descendentem
 propè in arenam & campum. Num in se addu-
 ctam

Etiam sententiam rejecit Hieronymus? minimè.
 Quid igitur rabulæ contendant, non fat scio.
 Quid verò ait Augustinus? *Ego fassor charitati*
tua: Solus eis scripturarum libris, qui jam Canonici
appellantur, didici hunc timorem honorémque de-
ferre, ut nullum eorum authorem scribendo aliquid
errasse firmiter credam: alios autem ita lego, ut quan-
tilibet sanctitate doctrinaque præpolleant; non ideo
veram putem quia ipsi ita senserunt, sed quia mihi
vel per authores illos Canonicos, vel probabili ratio-
ne, quòd à vero non abhorreant, persuadere potuerunt.
Nec te, mi frater, sentire aliquid aliter existimo,
provisus, inquam, non te arbitror sic legi tuos libros
velle, tanquam Prophetarum aut Apostolorum, de
quorum scriptis, quòd omni errore careant dubitare
insaniam est. Et tibi: In opusculis posteriorum, quæ
libris innumerabilibus continentur, sed nullo modo
illi Sacratissima Canonice scripturarum excellen-
tia coequantur, etiam in quibuscunque eorum inven-
nitur eadem veritas, longè tamen est impar eorum
authoritas. Quæ si verissima sunt cur magnis com-
mentationibus oppugnantur Germani, qui idem
quòd Augustinus, quòd Cyrillus dixerunt. Quid
tot clamoribus opus est? In iis ego ne Augultos
& pios Principes multis morer,

Auguf.
epistola
XI X.
ad Hie-
100.

Auguf.
contra
Fau-
stum,
Mani-
cheum
lib. XI.
cap. V.

R E C I T A C A P U T D U O D E C I M U M .

Interpretes, quos Doctores vocant, O-
 ratorum, Poëtarum, Philosophorum per-
 studiosi fuerunt, nonnunquam abierunt in
 commenta cogitationesque eorum. Non pro-
 tinus ergo afferenda, quæcunque ab illis di-
 cta sunt, sed expendenda verbo DEI:

Testi-
monii
caput
XI I.

Es. 43. Scriptum est enim, Et interpretes tui
Es. 49. prævaricati sunt in me, & venerunt
structores tui destruentes te, & dissipantes à te exhibunt.

Decla-
ratione-
stimo-
nij XII.

TEstantur ii ipsi, qui magna Volumina com-
mentis interpretationibusque impleverunt,
se Oratorum, Poëtarum & Philosophorum fuisse
perstudiosos. Alii enim Rhetoricen publicè do-
cuerunt, alii se Ciceronianos esse putarunt, qui-
dam in Aristotele interpretando ætatem consum-
serunt, alii Platonicos propè Christianos esse rati
sunt. Poëtis verò quàm sese oblectarint, quivis
intelliget, qui eorum libros videat sæpè versibus
asperfos. Quamobrem nihil est mirandum, si ex
jucundissima eorum lectione quasi ex consuetudi-
ne hæserunt aliqua animis, quæ, dum legerent
in scripturis Canonicis, quasi id concinentibus,
offerebantur. Solet enim id fieri, ut quod vel opi-
nionem, vel persuasionem tanquam probabile in ani-
mum induximus facillè credamus, videaturque
quodcunque legimus idem persuadere ac probare.
Etenim ad motus quosdam & impressiones animo-
rum faciendas permagni refert, quibus autoribus
familiariter utaris, quos quotidie libros habeas
in manibus. Aristotelis studiosus facillè arbitrii li-
bertatem credet, quod à Peripatetico didicerit,
si ex necessitate omnia fierent, frustra consulta-
tio, frustra esset prudentia, frustra quæ in ho-
mine Ratio dicitur. Qui Stoico operam dedit,
in illud fertur proclivius. Non sunt hominis viæ
ejus, quod fato agi omnia acceperit aliquando.
Putabit alter hoc, alter illud posse stare cum scri-
ptis divinitus. Quamobrem, cum variæ sectæ
sint Philosophorum, Oratorum & Poëtarum, qui-
bus non vulgares adolentes se à pueris dedi-
derunt,

derunt, & firmiore ætate his etiam delectati Theologiam professi sunt; & dictionis genus facile recognoscimus, & aliqua etiam, quæ Philosophum potius, aut Oratorem, nonnunquam Poëtam, redoleant, quàm Apostolum purum, gravem & firmissimè hærentem verbo Dei. Optima ergò Cyrilli & Augustini sententia est, quam superiori capite recitavimus: De scripturis Canonicis, in quibus neque retractationes, neque lapsus, neque errata legimus, ut in iis, qui interpretationibus & commentariis magnoperè excellere videntur. Quid ergò (inquiet aliquis) eorum dicta ac sententias adducis in medium, ac veluti patronos atque advocatos adesse jubes sententiarum tuarum? Dicam, Et in quod auctores ipsi non adspirarunt, nunquam ego id deferam doctissimis & pudentissimis viris. Quid ergò est? Incidimus in tempora perditæ ac misera, addite etiam si velitis suspiciosa. Cùm aliquid dicimus, dubitant homines ne nova, ne efficta sint à nobis aut ab iis accepta, qui in invidiam rapti sunt, veluti perturbatà religione. Huic suspicioni medemur, si ab iis, qui laudati, qui idonei auctores diutissimè fuerunt habiti, ostendamus aliquando fuisse probata. Doctores itaque isti atque interpretes in opinionem adducere possunt, fidem facere plènè non possunt. Ut ergò nemo ea, quæ proponimus & dicimus, à nobis primùm sine pietate excogitata & dicta putet, & è numero eorum esse, quæ in aliquorum, qui probi sunt & periti habiti, cogitationem minimè unquam ceciderint; adducimus dicta & sententias veterum interpretum, quos non propterea conferimus, aut conferendos putamus cum scriptoribus illis primis, non humano sed divino testimonio probatis: Quin fatemur, hosce doctores lapsos interdum. Atque utinam eorum sinistrâ patientiâ aliâve causâ non itum sit in abusus. Si enim tùm

primùm restitissent, cùm tam multi tamque firmi non erant abusus, difficillimo hoc tempore non laboraremus. At ex iis quidam peritiores auctioresque de Gratia fundamentis præclare iactis, cætera contemserunt, quasi surgente ingenti hoc edificio parietine superstitionum & perversarum opinionum stare non possent, collapsura per se mirum in modum; quidam imprudenciores demulserunt plebeculas, variis ritibus institutis, propè Ethnicis, & richinis compositis, commentisque poetiis quibusdam receptis; alii farsatione umbrarum veluti legalium, quibus ageretur studium pietatis, cùm minus nihil sit factum, sed benè investus incredibilis cumulus superstitionum, ossiferaque nox luci Evangelicæ, imminutaque magnâ ex parte fiducia illâ in Deum Patrem, in Christum Jesum, in Spiritum Dei nostri: Quod factum hodiè liquidissimè videmus, recognoscimusque prædictum à Spiritu sancto, compellente Ecclesiam his vocibus. *Et interpretatur*
 Eza. 43. *tes tui prævaricati sunt in me, & venerunt fructus*
 Eza. 49. *tui destruente te & dissipante à te exiturus.*

RECITACAPUT DECIMUMTERTIUM.

Testimonii
 cap.
 XIII.
 1 Cor. 1.

Commentum ignis purgatorii à Pythagoricis, Platonis & Poëtis magna ex parte esse sumtum, per assertionem ejus commentum remissionem peccatorum infringi, reclamantibus omnibus Prophetis, sanguini testamenti singularem injuriam fieri, Apostolis longè aliter docentibus, Ne evacuetur crux Christi.

Hoc

HOc commento ignis purgatorii nihil quicquam infirmius, nihil tamen quæstuosius unquam fuit Episcopis, quorum cupiditati nimis angustus visus est orbis terrarum. Il simillimi sunt eorum, de quibus Ethnici dixerunt: *Exhauriunt domos, & superstitione animos implent.* Missa facio incommoda accepta, abusus, blasphemias, quæ præter omnium opinionem, qui tùm commentum primum nascens tolerarunt, secuta sunt. Unum disco, remissionem peccatorum hoc commento infringi, merum Evangelium: *Venite ad me omnes,* inquit Christus, *qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos; tollite iugum meum super vos; & discite à me quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris.* Falleris, inquit Pseudochristi, si post Baptisma mole peccatorum laborans & oneratus, Christo licet te quantumvis commendes jugumque crucis quod ille tulit super te expendas, aliamque instituas vitam, putes post mortem statim requiem inventurum, nisi te mercimoniis nostris redemeris. Christus, inquit, pro me mortuus est. Quid tum? Respondent illi, Culpâ ob Christi mortem es liberatus, pœnæ tamen temporariæ sunt pendendæ. Falsâ ergò tot oracula Prophetarum recipientium majora quædam de Christo, ejus scilicet morte defendenda esse non modò peccata sed memoriam etiam peccatorum. Isti autem non modò memoriam, sed cruciatus & tormenta multis ac multis annorum millibus restare asserunt. Quid autem Esaias pro Christo pollicetur? *Ego sum, ego ipse sum qui deleo iniquitates tuas, & peccatorum tuorum non recordabor amplius.* Quid hoc est? *Deleo.* Quid? *Non recordabor amplius.* Et, *Delevi,* inquit, *ut nubem iniquitates tuas, & quasi nebulas peccata tua.* Et quoniam, ut consecratum est memoriæ à sanctissimis Apostolis, *Huic omnes*
Pro-

Decla-
ratio
Testi-
monii
XIII.

Mat. II.

Esa. 43.

Esa. 44.

- Ag. 10. *Propheta testimonium perhibens, Remissionem peccatorum recipit Hieremias: Quæretur iniquitas Israël & non erit, & peccatum Juda & non invenietur. Quid est non erit? Quid est? non invenietur. Et*
 Jer. 50. *alibi: Et peccati eorum non memorabor amplius. E-*
 Jer. 31. *zechiel item: Omnium iniquitatum ejus quas operatus est non recordabor. Et Micheas: Deponet iniquitates nostras & projiciet in profundum maris om-*
 Ezech. 18. *nia peccata nostra. Et David: Quantum distat ortus ab occidente, longè fecit à nobis iniquitates nostras. Quæ omnia ut essent plena ac firma,*
 Mich. 7. *Christus mortuus est & resurrexit, sedetque ad dextram Dei Patris apparens vultui Dei pro nobis, qui per Esaiam ea de re peramanter exultat, gratulaturque quodammodo nobis de plenissima remissione peccatorum. Venite & arguite me, dicit*
 Pl. 102. *Esai. 1. Dominus. Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabitur, & si fuerint rubra sicut vermiculus, velut lana erunt. Si dicerem nivem esse atram, quis ferret? Si fuloni dicerem in lana optimè curata restare fordes eluendas, excandesceret iracundiâ homo, qui peritissimus ejus artis, in ea lana curanda summam diligentiam impendisset, & meritò, si fuisset optimè curata. Qui ergò dixerit ob Christi mortem non omnem remissionem peccatorum esse factam, quantum in se est dicit: Ecce ego venio, ecce ego arguo: Peccata nostra non sunt dealbata sicut nix, non sunt munda velut lana. Tu vide jam, quàm hæc verba repugnent promissis Dei, quàm sint immemores beneficii sanguinis Christi, quàm ingrati ii, qui abierint in has blasphemias. Sunt alia propè infinita, quæ adduci possunt ex Prophetis: Inter quæ & illud tritum: Verè languores nostros ipse tulit & dolores nostros ipse portavit. Verè portavit dixit, ne tu inanem aliquam sed plenam remissionem delictorum factam esse putes. Et languores & dolores dixit, ut quivis intelligeret, cum*
 Esai. 53.

cru-

crudelissimè , gravissimis pœnis inquam , fuisset affectus innocentissimus Christus , has pœnas fuisse pensas pro iis pœnis , quibus debuissent affici ob eorum delicta electi Dei . Nam certè ob quid aliud pœnæ acerbissimæ pensæ sint ab innocentissimo Christo , nihil potest dici , nisi pro pœnis ob delicta electorum suorum . Neminem verò tam impium esse arbitror , qui ausit dicere , pœnas acerbissimas Christi non fuisse satis pro pœnis , quæ vel ante Baptismum vel post Baptismum deberentur ob delicta electorum Dei . Nam si hæ non sunt satis , nullæ unquam erunt satis , aut , si sunt satis , tantum pro pœnis delictorum ante Baptismum , non expedit baptizari , nisi cum propè abeundum est è vita . Hæc hæresis proximè accedit ad eam , quæ fuit de lapsis post Baptismum . Quasi verò Spiritus sanctus & benignitas Dei non sit semper eadem , quâcunque horâ conversus fuerit peccator à vita mala , & merita Christi sint ad mensuram , & ejus crux non satis fuerit pro nobis diu viventibus , nisi nos ipsi pœnis nostris suppleverimus . At quidem ille majori benevolentia signo non potuit declarare quàm nos amaret , quàm ut peccatorum nostrorum pœnas ultrò luerit , ne nos lueremus . Quam ob rem jam fermè moriens , ut Spiritus Sanctus per Davidem prædixerat , piè admodum clamabat è cruce : *Deus , Deus meus , quare dereliquisti me ? Verba delictorum meorum .* Suscipe jam cogitationem dignam homine Christiano . Quidnam is , de quo scriptum est , *Qui peccatum non fecit , nec inventus est dolus in ore ejus , dicat ? Verba delictorum meorum .* Age cum his perpendamus verba Patris : *Propter scelus populi mei percussi eum .* Viden' , quod isti petunt (ut eorum verbis utar) plenariè pœna satisfactum sit divinæ justitiæ ? Qua de re audi communionem sanctorum . Omnes enim , qui ad Christum attinent , gratias agunt , & non modò

Pf. 22.

Esa. 53.

Esa. 53.

- modò orè fatentur, ut Pseudochristiani multi, sed corde etiam id firmissimè credunt ad eorum justiciam, & Christum volunt, fatentur, ample-
- Es. 53. *Etuntur justificatorem. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelerum nostra, disciplina pacis nostra super eum & livore ejus sanati sumus. Pacis nostra dixit, & sanati sumus dixit, ut ostenderet, relicto in nobis fomite peccati, non inducias, non curationem valetudinis infirmam, sed, quotiescunque ad ipsum redierimus, remissione plena peccatorum, pacem & salutem veram datam nobis per Christum. Qua*
- 2 Cor. 5. *de re audi Apostolum: Quoniam quidam Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non imputans illis peccata. Nunquid pro his, in ignem conjiciaris ad cruciatus temporarios? An hoc est non*
- Rom. 5. *imputare? Item alibi inquit; Justificati ergo ex fide Pacem habemus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum. Et, Ne concutatur crux Christi,*
- 2 Cor. 5. *inquit: Caritas Christi urget nos afirmantes hoc, quoniam, si unus pro amabibus mortuus est, ergo omnes mortui sumus, Et, pro omnibus mortuus est Christus, ut, qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est & resurrexit. Itaque, si redempti per sanguinem Christi, in ignem cruciarentur, non sibi cruciarentur, sed Christo, qui, inquit, est donans vobis omnia delicta. Quo-*
- Col. 2. *modo donans? Tutissimum est, inquit Augustinus & Irenæus, scripturam per scripturam exponere. Idem ait Apostolus: Donantes vobismetipsis, si quis adversum aliquem habet querelam, sicut & Dams donavit vobis, ita & vos. Num, si quis injuriam nobis intulit, jubet Dominus ut abesse illum à culpa dicamus, at supplicium nihilominus aliquod sumamus pro tempore? minime. Sed liberalissimè condonandum monet; si peccaverit, non modò septies sed septuagies septies, semper ita condonandum jubet, ut ne ire vestigium*
- Augul. de doctrina Christiana lib. 9. cap. 27. Irenæus adversus hæreses. Valent. lib. 3. cap. 12. Mat. 18.

fit, ita ut ne meminisse quidem injuriarum velimus, & de illis ipsis bene mereamur: Id non sequeretur, si non & ita ipse semper nobis, cum redierimus, donaret: *Donantes*, inquit, *vidistisne ipsos si quis adversum aliquem habet querelam, sicut & datus donavit vobis; ita & vos.* Dubitamine id est, quid sit ut *datus donavit vobis?* Hæc vel piis animis satis sunt: ut impiis aliqua sint satis, non est requirendum. Quamobrem credere debemus, quod uno ore tam firmè testatur Propheta, quâcunque horâ conversus fuerit peccator, Spiritu Dei commonitus, & dono gratiæ Dei in viam redierit, extare Deum, divinâ illâ liberalitate, non peccati, non vindictæ ulius memorem, sed paratissimum ad excipiendum pro Jesum Christum summâ etiam lætitiâ, *per quem*, inquit Apostolus, *reconciliavit sibi Deus quæ sunt in cælis & quæ in terris.* Nam, quod contra tot tantæque testimonia Prophetarum & Apostolorum, tres vel quatuor suboscuros & incertos locos scripturæ pervertunt, faciunt ut forte cætera. At præponenda sunt à vobis, in quibus habitat Spiritus Dei, multa paucis, certa incertis, firmissima infirmis, in quibus, quoniam ad aliud properat oratio mea, nolo multum morari. Locum, quem ex Epistola ad Corinthios prima de igne adducunt, Chrysostomus & Theophilactus ea in Epistola non de purgatorio igne sed Gehennæ interpretantur. Augustinus non modo interpretatur sed argumentatur probatque per eum ignem tribulationis, tentationem, debere intelligi. Quod ex Matthæi Evangelio colligunt, id tale est, ut quævis intelligat ingenium eorum, qui abusus defendunt. Si qui sunt, qui plus nimio dialecticentur in sacris libris, hi sunt Scholastici homines: Tamen, ut perviciaci vincant, non pudet eos colligere ex negativa propositione affirmationem, quæa doctum Sophistarum omnia.

1 Cor. 5.
Chry-
stom.
Theo-
philact.
Auguf.
in Enc.
ad Laur.
cap. 68.

Anto-
ma Dia-
le&ico-
rum o-
matum
Dia-

Dialectici rident. Ii, ut nobis illudant & populo Dei, cum placet, Dialecticæ regulis omnia examinant atque obstringunt, cum rursus placet, rejiciunt eam omnem disciplinam, & intra cancellos ipsi contineri nolunt. Astutè. At Augustinus & Hilarius antiqui & doctissimi interpretes, non his dolis. **Hilarius** cum singillatim ea verba ponderassent atque illustrassent magnis commentariis, nihil tale viderunt posse colligi. Conclusionem elicit Hilarius assimilem præmissæ. Omnino peccata cujusque generis remittenda, blasphemiam in Spiritum S. non remittendam. At isti magni **Ineptix Scholasticorum.** Dialectici ratiocinantur ex eo: Quod de aliquibus negatur, patet, quod de quibusdam conceditur: Undè hoc Dialecticæ genus? Negatur de aliquibus homo, si dixerò Homo neque lapis est neque lignum: ergò concedendum est aliquem hominem esse lignum. At ne in his diutius; Augustinus tandem absolvit quæstionem his verbis: **Auguf. de verbis Domini supra Marth. serm. 11.** *Quod scriptum est in Evangelio Marci; Non habebis remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti; Quid est aliud quàm id quod secundum Mattheum legitur, Non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro. Aliis quippe verbis & alio loquendi modo, eadè ipsa est expressa sententia; alium Evangelicam non destruit alius sed exponit. Ex Malachiæ verbis firmi nihil habent adversarii. Loquitur enim is de Johanne Baptista, quemadmodum declarat Dominus ipse in Evangelio, profertur postea Propheta conjunctim, ut ordo postulat, adventum Messie, qui dicitur Christus; Si de alia re sermo esset, sensus ille de Johanne Baptista & Messia conjunctissimus & continuus divideretur. Nihil est quod de adventu primo non optime quadret. Quod in Apocalypsi dictum est, facile omnes intelligent, qui norint tropos scripturæ. Sæpè enim à brutis inanimis atque insensibilibus laudari & benedici Deus dicitur, non quòd ore quædam quod*

quod non habent Deum laudent, sed quodd ex iis tam bellè dispositis eaque sapientia productis, quæ in admirationem traduxit semper omnes homines, laus ingens atque immensa redundet in Deum. Huc spectant cantica illa: *Laudate Dominum* Ps. 148 *Ps. 148*
minum bestia & uniuersa pecora, serpentes & uolucres pennatæ. Benedicite ignis & æstus Domino; benedicite noctes & dies Domino. Quoddque isti uidentur non animadvertisse, de iis (quos Spiritus uocant) omnibus pariter est dictum. *Omnis Spiritus laudet Dominum.* Quis hæc intellexerit, nisi tropum scripturæ intellexerit? Nam si quis ob hæc dicta deducat, ergo nix benedicit Dominum; ineptissimus est. At, si quis ex omnibus quæ sunt in cælo terra & inferis cumulatissimè laudem referri in Deum asserat, ad cuius gloriam facta sunt quæ ubique sunt, uerissimè asseret, ita ut ueluti uno ore æquè omnia concinant: *Sedenti in throno & Apo. 5*
agno, benedictio honor & gloria. Sunt & aliæ interpretationes non rejiciendæ. Sed quid ego apud tales uiros de his diutius? Cùm præsertim doctissimi homines ad hæc & cætèra, quæ obijciuntur, appositè & copiosè responderint. Commentum de purgatione animorum à Pythagoricis Platoniciis & Poëtis sumtum non dissimili argumento ex fabulis Græcorum potuistis nosse, quod Latini Poëtæ secuti uersibus celebrarunt.

*Quin & supremo cum lumine uita reliquit,
 Non tamen omne malum miseris, nec funditus
 omnes*

*Corporea excedunt pestes, penitusque necesse est,
 Multa diu concreta modis inolescere miris.
 Ergo exercentur pœnis, ueterumque malorum
 Supplicia expendunt, alia penduntur inanè
 Suspensa ad uentos, aliis sub gurgite uasto
 Inuolutum eluitur scelus aut exurit igni.*

Y

Comè

Commentum undè sumtum sit videtis. At quod spectris authoribus ab Evangelio Christi de firma plenâque remissione peccatorum, reclamantibus Prophetis & Apostolis, abduci potuerunt, fuit quidem indignissimum. Ajunt enim, animos duorum hominum, qui mortem obierant, in balneis, squalidos, fordidos, Gregorio esse visos, hos petiisse, ut pro se fierent oblationes, quæ Gregorianæ hodiè appellantur, eas remedio fuisse, ut illi pœnis liberarentur, assecutique remissionem peccatorum in regionem piorum convolarint. Nolite dubitare, Principes, dæmonia quædam formâ hominum induta, non hominum animos, fuisse emissa ad Christi gloriam imminuendam, ad evacuandam crucem Christi, ne scilicet remissionem peccatorum, nobis piè abeuntibus è vita, omni ex parte factam plenam atque perfectam esse Christi morte crederemus. Gloriæ crucis Christi malum dæmoniorum genus est inimicissimum. Dæmonia illa fuerunt, ad sollicitandos homines, ut ingrati immemoresque essent beneficii accepti ob mortem Christi, ut, precium redemptionis solutum esse negantibus hominibus, quos sanctos appellaremus, aliqua ex parte quod omni ex parte esset solutum, singularis injuria fieret sanguini testamenti in perniciem animorum nostrorum sempiternam. Qui à dæmonibus vexantur, sæpè, cum super eos nomen Domini nostri Jesu Christi à piis invocatur, clamant esse sese aut occisorum quorundam hominum animos aut eorum qui suspendio perierint aut morte aliqua tetra: quod magni Theologi falsum esse docent, asseruntque non dubias esse illusiones dæmonum, qui superstitiones & tenebras vellent offundere humano generi, certas esse animis assignatas à Deo sedes sive cruciatus sive quietis. Id illi tandem in nomine Jesu convicti fatentur, & cujus legionis sint coguntur dicere. Quod si verum est, quis tum non videat hujusmodi monstra illusiones fuisse dæmo-

dæmoniorum, quæ persuaderent animos hominum vagari post mortem, & ad balnea quoque relegari, ut Poëticis fabulis sancta conspurcarentur Christi religio & ad illud laberemur *Centum errant annos volitantque hæc balnea circum?* Facit enim Deus aliquando potestatem dæmoniis, illudendi in portentis & signis, sive ob peccata nostra, sive ut illusionibus iis illustratione Spiritus sancti mirum in modum rejectis effulgeat gloria Christi, cujus Evangelium nos qui in lucem admirabilem vocati sumus sequi par est, neque modo dæmoniis credere sed ne angelis quidem de coelo, si aliud evangelizent quàm quod receptum est debemus. An, si constet nos optimè esse ablutos, imò verò sanctificatos & justificatos, & dixerit aliquis post mortem abluendos & purgandos, non aliud evangelizat? Testimonium dæmonia cum dare vellent, respuit Christus, & minas etiam addidit. Et de purgatione animorum doctrinam ad minuendam gloriam crucis ab his recipiet Ecclesia cujus dux & moderator est Christus? ecquid aliud illusores illos voluisse putatis? nisi ut persoluto precio, & pœnis dependis pro peccatis nostris, à Christo tam amanter, tam liberaliter, plus etiam quàm oportebat, aliqua à nobis injuria fieret Spiritui gratiæ & sanguini Testamenti per quem sanctificati sumus, ut periremus culpa nostra, qui, si nos eo sanguine verè ablutos crederemus & Christum justitiam nostram fateremur, salvi esse possemus. Obsecro, quid sit illud, quod in edicti formam iis verbis Spiritus sanctus iussit pronunciarī, pendite etiam atque etiam: *Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcaverit, & sanguinem Testamenti pollutum dixerit, in quo sanctificatus est, & Spiritui gratiæ contumeliam fecerit;* Hæc addidit cum prius dixisset, *Et peccatorum & iniquitatum eorum non recordabor amplius.* Ubi autem horum remissio, jam

Marc.
15.2 Thef.
2.

Gal. 1.

1 Cor. 6.

Marc. 3.

Heb. 10.

non est oblatio pro peccato; Quibus illud videtur confestarium; Qui Christo semel pro nobis oblato peccatorum & iniquitatum Deum recordari afferit, Qui remissione peccatorum gratis per Spiritum Dei facta. oblationem jam esse pro peccato asserit, is reclamantibus Prophetis, reclamantibus Apostolis, conculcat filium Dei, evacuat crucem Christi, & sanguini testamenti singularem injuriam facit. Quæ si indigna & non diutius toleranda viderentur, ea ne jam fiant, vobis ad gubernacula Reipublicæ sedentibus, provideate, Principes, ipsi, in quibus habitat Spiritus Dei.

RECITA CAPUT DECIMUM QUARTUM.

De Cœna Domini Sacramentum est sanctissimè institutum à Christo, quod à Paulo cæterisque Apostolis & discipulis Domini & multis postea seculis, quibus optimi fuerunt Christiani, summâ diligentia est observatum. Verùm in hoc ut in cæteris videndum, ne arrogantia quorundam, qui omnia sibi licere putarunt, itum sit in abusus. Quod si ipse Apostolus in hoc ritu nihil sibi temerè faciendum putavit, quam moderationem adhibere cæteri debuissent, facillè intelligimus. Quid autem inquit Apostolus? Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis.

Testi-
monii
caput
xiv.

1 Cor.
ii.

Decla-
ratio
testi-
monii
xiv.

Cum dormientibus hominibus jam olim instigante Sathana aliud semen superfeminatum sit in agro Domini, & incredibiles abusus
cre;

creverint in Ecclesia crebritate traditionum hominum rescindentium verbum Christi & instituta Apostolorum, accusantur adversarii. Ii ut in aliquo loco consistant, in dicto quodam Pauli præfidia defensionis constituerunt. Locus est apud Paulum in epistola prima ad Corinthios, quos inter ^{1 Cor. 11.} cum essent contentiones, quas ille scissuras vocat, cujusmodi fortasse, nisi majores, hoc tempore sunt in Ecclesia, De manducatione Cœnæ Dominicæ eos arguit, quod non invicem sese expectarent commonens his verbis: *Itaque fratres mei, cum convenitis ad manducandum, invicem expectate: Si quis esurit, domi manducet, ut non in judicium conveniatis, cætera autem cum venero disponam.* Sunt hæc conjuncta & continua, quid isti hæc ad abusus defendendos vertunt, cum de ritu & usu Cœnæ Dominicæ loquatur Apostolus? Agite verò per Jesum Christum istorum hominum ingenium considerate. Ex hoc loco volunt tueri propè omnes ritus, quos, ubi per scripturas Canonicas non possunt ostendere sibi ab Apostolis traditos, velut acceptos per manus asserunt. Videamus qui tueantur, Videte quantum ipsis concedam: Si in hoc ritu servando fideles fuerunt & veluti depositum aliquod integrè custodiverunt, in cæteris omnibus fatebor fideles fuisse; At si, quo integritatem suam in cæteris volunt probare, hunc ipsum ritum, quem non esset ausus Apostolus alium facere ab eo, quem Christus instituerat & discipulis administraverat, & quo primitiva Ecclesia illa usa est, quæ incredibili hominum sanctitate floruit, si hunc, inquam, ritum tantis authoribus Christo, Paulo, cæteris Apostolis & primitiva Ecclesia firmum sanctumque, audaces isti homines conturbare, permiscere, & non modò clàm multa addere, sed publice edito multa demere non sunt veriti, Quid c. e. damus in cæteris ritibus, in quibus neque tales neque tantos authores possunt ostendere, continuasse sese intra cancellos, intra pietatis terminos, ullis

officii & reverentiæ legibus? Nam certè, quàm institutionis Christi, Apostolorum & primitivæ Ecclesiæ rationem habuerint, obsecro cognoscite ex edicto eorum in sessione decima tertia Concilii Constantiensis. *Recita editum. Licet Christus post Cænam instituerit & suis discipulis ministraverit sub utraque specie panis & vini hoc venerabile Sacramentum, hoc non obstante, & licet in primitiva Ecclesia hujusmodi Sacramentum reciperetur à fidelibus sub utraque specie panis & vini, postea à conscientibus & à laicis tantummodo sub specie panis suscipiatur. Quapropter dicere, quòd hanc consuetudinem aut legem observare sit sacrilegum aut illicitum, confiteri debet erroneum, & pertinaciter asserentes oppositum præmissorum, tanquam hæretici arceri sunt & graviter puniendi.* Quæ hæc est in verbis Pharisæicis audacia? quæ in edicto Antichristi impietas & truculentia? *Licet, inquit, Christus post Cænam instituerit & suis discipulis ministraverit, tamen hoc non obstante. Quid ergo obstat, si hoc non obstat? Licet, inquit, in primitiva Ecclesia hoc venerabile Sacramentum reciperetur sub utraque specie, hoc non obstante, petentes laici communicari sub utraque specie, tanquam hæretici arceri sunt, & graviter puniendi.* Si Christi, si Apostolorum, si discipulorum Domini, si primitivæ Ecclesiæ ratio habitata non est, cujus rei habitam olim ab istis putatis rationem aut habendam unquam? Si tanti ac tales authores, Christus, Paulus, Apostoli, Discipuli Domini, primitiva Ecclesia, non obstiterunt istorum audaciæ, quorum judicio & monitis arbitramini impios sacrilegos potuisse aut posse cohiberi? Neque verò me fugit multas adversarios comminisci causas, quibus ab institutione Christi, à consuetudine primitivæ Ecclesiæ sit recessum, ut ne sub vini specie servatum Sacramentum coalesceret, nève cum per urbem circumferretur lapsu Sacerdotis posset effundi.

Hoc

Hoc illud est quod dicebam : Si tam diligentes fuissent Episcopi Romani in excogitando , ut præceptum Christi sacrum , solemne , integrum , perpetuum maneret , quàm fuerunt in sanciendo , ne aliqua ex parte servaretur , ô felicem Rempubli- cam Christi ! Quid opus est servari Sacramen- tum in ære ? quid circumferri per urbes , si domi potest confici & exhiberi ægrotis ? An Sacramen- tum hoc in templo Salomonio instituit Domi- nus , vel domi potiùs alicujus ? Omnia sunt excogitanda , ut præceptum , ut institutum Domini stet . Causæ , si quæ ob stare videntur , tollendæ sunt , non excogitandæ causæ ad pervertendum & tollendum præceptum & institutum Domini . Quòd verò quidam non modò Laicis tenuioribus sed Imperatoribus & Regibus sacrificulos & Sali- subsulos quosdam de grege eorum , de quibus di- cemus , putent præferendos & acceptione Sacra- menti distinguendos , primitiva Ecclesia , quæ ser- vavit traditionem Apostoli , in qua non erat ista discretio , testimonio est , quòd ambitione faciant non Apostolico instituto . Nam quòd Christum Pontifices sibi instituerint antecursorem in itine- ribus & laterna , & præsidio circumstant , faciunt & indignè & astutè , ut ferociorum animos conti- neant , & pabeculæ undique effluentes provol- vantur ad pedes eorum , quos , ut ipsi volunt persuaderi , Christus ipse concomitatur . Sunt Pontificum Romanorum hæ propriæ artes : In his nolite quærere quàm sint excellentes . Quòd autem mercimonia quoque ex hoc Sacramento instituta sint nolo commemorare . Disertissimè enim & graviter ea de re dictum est , & dicitur fortasse ab aliis . Neque est dubitandum , ut ea à Piis , Augustis , Optimisque Principibus tol- lantur , quos servus Jesu Christi (quantum nomen Christi commovere potest) orat atque obsecrat per Jesum Christum , ut hoc Sacramentum quàm

fieri potest purissimum restituatur ex vestigiis doctrinæ Apostolicæ, non per modum oblationis novæ & sacrificii, sed commemorationis tantum oblationis ejus sanctissimæ & sacrificii, quod semel factus est Christus pro nobis, quo à seipso tam amanter pro nobis oblato, & in sacrificium libentissimè accepto à Patre, omnes oblationes & sacrificia cesserunt in abominationes. Undè vox Domini obtestantis: *Qui offert oblationem quasi qui sanguinem suillum offerat.* Oblationes enim & sacrificia in hoc tantum pro tempore erant constituta, ut veluti umbræ significarent hoc unum Domini sanctum & salutare, in quo salus facta est omnibus invocantibus nomen ejus. In Commemorationem ergò Domini Cœna est manducanda, qui inquit, *Hæc facite in meam commemorationem.* Et Apostolus: *Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat.* Hoc ergò tantum faciendum, dum in commemorationem divino instituto manducamus panem illum & calicem bibimus, ut mortem Domini annunciemus, donec veniat. Sed tu jam,

R E C I T A C A P U T DECIMUM QUINTUM.

Testi-
monii
cap.
XV.

Preces, rogationes publicæ, imprudenter fortasse nonnullæ irrepserunt rudibus seculis, nonnullæ superstitiosis. Quamobrem in hanc quoque curam est incumbendum, viri DEI, ut sint puræ castæque deprecationes, modique orandi Evangelici, ut & imperiti etiam benè petere assuescant. Verba enim

enim Apostoli commonefacere nos debent. Petitis & non accipietis, eo quod male petatis. Jac. 4.

Quòd Christus ipse formulam orandi dicitur, universæ Ecclesiæ permagni refert: Quòd autem receperit, quicquid à Patre per se petierimus, id nos impetraturos, manifestè à Patre per Filium docet esse petendum. Atque hoc Ambrosii illud est. *Filius vult rogari Patrem: Pater vult rogari per Filium.* Progredientibus seculis sensim (quæ est infirmitas hominum) aliæ formæ sunt excogitatæ, quæ nunc à contentiosis & superstitiosis defenduntur ex locis subobscuris & incertis scripturæ, sinistra nonnunquam interpretatione depromtis. At si certissima dubiis, perspicua obscuris, optima cæteris præponenda sunt, hanc unam deprecandi formam cæteris præferemus. At eò processit impietas & audacia latronum, qui à Pontificibus Romanis omnibus locis dispositi sunt, ut quæstuosas traditiones tueantur, ut si quis concionetur, hoc orandi genere assuefaciendum populum Dei, alia genera intra modum adhibita, peritioribus fortasse non esse periculosa, infirmioribus & imperitis periculum aliquod posse creare, ut si in oratione cultum, qui uni Deo debetur, creaturæ dent. si sanctorum patrocinia toto animo complexi, spei minusque fiduciæ in Christo habeant, eaque re impediuntur, ne toto corde & mente omni diligant Dominum Deum, quod maximum præceptum est, in hac rogandi formula, quam Christus instituit, nullum periculum inesse. Ita, inquam, si concionetur, eò processit impietas & audacia hominum Pontificiarum partium, ut magnum periculum impendat homini Apostolicè & Evangelicè docenti. Ignorantia verò & confusio per-

Decla-
ratio
Testi-
monii
XV.
Matt. 6.
Joh. 15.

versioque primi & maximi præcepti, de uno Deo tantum colendo totâ mente & corde & animo, excusationem ullam non habet: siquidem plus

Ad Co-
1oss. *quàm oportet, non necesse est sapere, sed quantum oportet sapere omninò necesse est.* Nam quòd, ut

diximus, Apostolus gentium ob idipsum Epistolam scribat, & tantopere contendat, angelos neque esse credendos neque appellandos, neque invocandos mediatores Dei & hominum, sed unum Jesum Christum, commonefacere gentes fatis debet, nunquam fuisse daturum Apostolum, ut animas hominum, qui è vita decesserunt quantalibet sanctitate fuerint, appellaremus atque solemniter invocarem patronos, intercessores aut mediatores. Quæ non eò dico, ut Virginis clarissimæ & gloriosæ & sanctorum hominum memoriam delendam putem, immò verò peregrinè conservandam. Verùm ea tollenda arbitrator, quæ si illi viverent, non ferrent. Novimus

A&.14. Barnabam & Paulum, cum ipsis de aris ponendis turbæ Lystris cogitarent, conscissis tunicis exilisse & proclamasse: *Viri quid hæc facitis? Et nos mortales sumus, & similes vobis homines.* No-

A&.10. vimus Petrum, cum ad ejus pedes abjecisset se Cornelius Centurio, apertè recusantem hujusmodi cultum & arguentem his verbis: *Surge & ego ipse homo sum.* Hæc cum ita sint, tamen nos de templis ponendis & de cultibus iis cogitamus, quos illi omninò vetuerunt. Quid hoc est? Utrum honoribus afficere sanctos viros, an verò gravissimis injuriis onerare? De statuis autem & picturis cum Propheta dicimus; *Simulacra gentium,*

Pf. 113. *argentum & aurum, opera manuum hominum. Similes illis fiunt, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.* *Confundantur omnes, qui adorant sculp-
Pf. 69. ptilia, & qui gloriantur in simulacris suis.* Nam

quòd aliquibus seculis quædam concessa fuerunt, habuit fortasse ea res excusationem, quòd per
id.

id tempus lacte opus erat & non solido cibo. Nunc
 verò, cùm jam non simus parvuli fluctuantes,
 occurramus, Viri fratres, *in unitate fidei, in vi-*
rum perfectum, in agnitionem plenitudinis veritatis.
 An ignoramus hoc abusu in Idololatriæ speciem
 incidere plebeculas, majores fieri concursus ad
 hanc ædem quam ad illam, statuæ aut pictu-
 ræ alicujus gratia, ante quas vulgò se homines
 abjiciant atque provolvant. Quod malum quo-
 niam neque nunc primum repit, haud nunc pri-
 mum admonuit Spiritus Dei, qui in concilio ali-
 quando meminit suæ voluntatis. Nam quæ ea
 vox est? *Placuit picturas in Ecclesia Dei esse non*
debere, ne, quod colitur aut adoratur, in parietibus
depingatur. In cordibus enim fidelium non modò
 pictum sed fixum esse debet, Viri fratres, quod
 in Spiritu coli debeat & adorari, dicente Domi-
 no, *Veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu &*
veritate, nam & Pater tales quærit qui adorent
 eum. *Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum,*
in Spiritu & veritate oportet adorare. Cujus rei gra-
 tiâ extant Spiritus sancti monumenta illa æterna
 Canonice Scripturæ, ex quibus ut puram integri-
 tamque pietatem hauriant homines, sanctissimi
 Apostoli instituerant, ut Presbyteri, non sacri-
 ficuli, sed seniores quidam spectatæ vitæ & do-
 ctrinæ per civitates constituèrentur, ad prædi-
 candum verbum Dei, non ad ponendas statuas,
 picturasque exornandas, ut ex his (quod ajunt)
 rustici & imperiti edocerentur, sed ex vivo & ef-
 ficaci sermone Dei, *qui penetrabilior est omni gla-*
dio ancipiti, & pertingens usque ad divisionem ani-
mæ ac Spiritus, discretor cogitationum & intentio-
num cordis. Id enim imprimis est cavendum, Viri
 Principes, ne indulgentiâ statuarum occasio de-
 tur infinitæ hominum multitudini ad Idolola-
 triam, quâ illi quidem peribunt, Sed eorum ani-
 mas Dominus de manu vestra requiret. Id ne va-
 cuum

Conci-
 lio Eli-
 berita-
 no cap.
 XXXVI.

Joh. 4.

A& 14.

Heb. 4.

num aut futile putetis, contestatur hodiè vobis servus Jesu Christi, quod illi in impietate peribunt, animas autem eorum Dominus de manu vestra requiret. Hoc zelo Imperatores quidam olim graviter commoti, vi Pontificum Romanorum nihil profecerunt. Ii Pontifices, ne vobis impedimento sint, providete, Principes vos, in quibus habitat Spiritus Dei, eorum apertissimam impietatem, ad resistendum semper Spiritui sancto, sicuti & patres eorum, ne sequamini. Audite quàm indignè, quàm insipienter ex iis unus quidam maximus falsæ pietatis involucro, quo se ille sæpè obtexit, reprehenderit Servium Episcopum Massiliensem, qui, ad Idololatriam ruentem populum cum animadvertisset, statuas omnes

Ex Epistola Gregorii Papæ ad Servium Episcopum Massiliensem. A. & 17. 4 Reg. 18.

rat, quòd inconsiderato zelo succensus sanctorum imaginum sub hac quasi excusatione, ne adorari debuissent, confregit, & quidem, quia adorari eas vetuisse laudamus, omninò fregisse reprehendimus. Dic frater, à quo factum sacerdote aliquando auditum est quòd fecisti? Ut omit- tam de Paulo Apostolo illud, quòd, cum Athenis esset, incitabatur Spiritus ejus, videns Idololatriæ deditam civitatem; Nonne ò Gregori legimus, Ezechiam Regem Deo gratissimum, illum ipsum, de quo scriptum est, qui fecit quòd erat bonum coram Domino juxta omnia quæ fecerat David pater ejus, ipse dissipavit excelsa, & contrivit statuas, & succidit lucos, confregitque serpentem æneum, quem fecerat Moyses; siquidem usque ad illud tempus filii Israël adolebant ei incensum; quem tamen serpentem fecerat Moyses, posueratque ex jussu Dei, & crexerat ad salutem conjicientiam oculos in eum, fregit signum ipsum Christi Domini, cum idololatriæ periculum ex eo immineret, confregit, inquam, Ezechias signum crucifixi, Et erat Deus cum eo; Propter quod laudatur Ezechias in scripturis sanctis, Reprehenditur Servius à Pontificibus Romanis.

Non

Num. 31.

Non est idem Spiritus qui laudat & qui reprehendit. Ecquid erat, inquam, serpens ille æneus, nisi signum ipsum referens Christum Domini? Hoc tamen signum tam sacrum, tam solemne positum, ut eo commonerentur omnes de Christo, in quo spes omnis salutis esset ponenda, Imminente periculo Idololatrias, confringi debere, Spiritus Domini pungens monuit Ezechiam. Eodem Spiritu, qui est Spiritus intellectus & sapientiæ, punctus & commonitus Servius, succensus dicitur Spiritu & zelo inconsiderato. Sunt hæc blasphemias in Spiritum sanctum propriæ Pontificum Romanorum, per quos non est dubitandum, sæpè illulisse Sathanam gentibus & populis præ se ferentem angelum lucis. Sed ego hæc missa facio. Ad illud potiùs venio, quod authores ipsi, quibus nituntur, tametsi aliquando non ita constanter locuti sunt, ea tamen vis est veritatis ut sæpiùs gravissimè commonuerint firmiterque asseveraverint; Quod operæ precium est audire; *Qui habet aures audiendi audiat, quid hic Spiritus dicat Ecclesie. Aliter orare, quam Christus Filius Dei qui veritas est docuit, non ignorantia sola est, sed culpa, quando ipse posuit & dixit; Rejecitis mandatum Dei, ut traditionem vestram statuatis. Quid est, non ignorantia sola est sed culpa?* Dicant jam, ignorantiam ejus rei minimi esse faciendam, operarii Sathanæ. Hæc Cyprianus & Augustinus in Euangelio Johannis multis ac multis agit, ne in sanctis, quos montes appellat, spem ponamus & collocemus. *Non potest, inquit, esse in pace, qui spem ponit in homine. Nolite sic erigere oculos in montem, ut putetis in homine spem vestram esse collocandam, Et sic dicite, Levavi oculos meos in montes undè veniat auxilium mihi, ut statim subjungas, Auxilium meum à Domino, qui fecit cælum & terram. Undè enim & montes acceperunt, ibi & spes nostra ponenda est. Mons erat & ille Baptista*

Cypr. in
sermon.
de ora-
tione
Domi-
nica.

Auguf.
in expo.
Evang.
Johan-
tra & i.
cap. i.

Jo.

- Chryf. in epist. 1. ad Corint. cap. 3. *Johannes, qui dixit, Non sum ego Christus, ne quisquam speret in monte ponens caderet ab illo, qui montes illustrat. Et Chrysoftomus, cum ea verba interpretaretur, Unusquisque autem videat quomodo superadificet, fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Jesus, subdit, Super hoc ergo ædificemus, & pro fundamento habeamus tanquam palmitem vitis; Nullum sit medium inter nos & Christum, Quod si medium aliquod intercederet, id quamprimum aboleamus. Quæ etsi verissimè dicta sunt, quia tamen ejus non sunt, authoritatis quæ scripta illa divinitus, ab illis non recedamus, ex quibus docendi sunt populi ut firmissimis hæreant, & fiduciam in Deum per Christum habeant. Justificati, inquit Apostolus, gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu, quem proposuit Deus propitiorem per fidem in sanguine ejus, ad ostensionem justitiæ suæ, non ergo ut te ex operibus tuis justum ostendas, sed ut ipse Christus clarificetur, quod est, ut omnibus sit compertissimum, quia solus ipse est justus, per se ipsum tantum justificans nos, justitia ipse nostra, lavans nos in sanguine suo. Est ergo perpendendum, quod nostrâ causâ veniâ digni non sumus, quod mediatore opus est ad Deum, sed firmissimè credendum, unum mediatorem Dei & hominum esse Christum, cujus sanguinis & vitæ effusione pro nobis placatus est Pater, ita ut quicunque quâcunque horâ, ut pollicitus fuerat per Prophetam, ad Deum revertemur, nos benignè excipiet. Quamobrem assiduum propitiorem habemus apud Deum præpotentem & volentem. Unde &*
- Heb. 7. *Salvare inquit Apostolus in perpetuum potest accedentes per semet ipsum ad Deum. Et rursus; Non enim in manufacta introiit Christus exemplaria verorum, sed in ipsum cælum, ut appareat nunc vultus Dei pro nobis. Sunt hæc firmissima, quibus nemo est*
- Rom. 3.
- 1 Tim. 2.
- Heb. 9.

est tam solidus ut putet comparari posse quæ adducunt adversarii eruta ex locis obscuris & incertis: Cujusmodi est illud, *Si feterit Moyses & Samuel coram me*, non est anima mea ad populum istum. Viden', inquit, cum jam olim è vita discessissent Moyses & Samuel, de ipsis tamen dicitur, *Si feterint Moyses & Samuel coram me*. Non pudet hæc proferre in lucem? Tropi sunt quidam scripturarum, qui & frequenter apud Latinos; his non bene acceptis, nihil mirandum si cætera malè accipiantur. Conditionis nota nihil habet firmi, nihil afferit, nihil ex ea sequitur, nisi antecedens postea affirmes ac sumas, ex quo consequitur id quod est annexum; at per se nota nihil complectitur. Tale est illud,

*Non tibi auxilio nec defensoribus istis
Tempus eget, non si ipse meus nunc afforet Hector.*

Neque enim sequitur; Si viveret Hector, Troja non caperetur, Ergò signum est Hectorem vivere. Sed bene Tropus est, quo ostenditur nullam esse spem de salute Trojæ. Sic neque sequitur, si Moyses & Samuel orarint, non flectar, ergò signum est Moysen & Samuel mortuos orare. Sed bene colligitur, nullam esse spem in flectendo. Tropo item illud est involutum. *Facite vobis amicos de Mammona iniquitatis, ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula*. Quis est qui recipit in æterna tabernacula? Quis est qui dat vitam æternam? nempe is qui dicit. *Oves meæ vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me*, Et, *Ego vitam æternam do eis*. Nam si quod uniuersam ex minimis Christi fecerimus Christo fecerimus, & quia pro ea re, quæ fidem non inanem consequitur, nobis Christus dat vitam æternam, dicuntur quodammodo

&

& illi dare nobis vitam æternam. Ut si quis fur-
tum fecerit avarus, & ob subreptam pecuniam
infelici arbori recte suspendatur, dicimus, pe-
cuniæ illum ad furcas adegerunt, cum tamen ad
furcas non pecuniæ sed lictores hominem ade-
gerint. Horum similia multa sunt ineptissimè ab
adversariis adducta, quæ, ne vobis fastidiosum,
omitto. Nam quod viventes orant pro viventibus,
non puto vos expectare ut diluam. Abiis
(inquit Theologi) qui sunt in statu prome-
rendi, charitas exigitur. Hic insurgunt. Non est
credendum charitatem minui in animis beato-
rum. Quare, cum ii charitatem habuerint viven-
tes, eam, non est credendum, amissam in me-
liore vita. Conjectura hæc est non sat firma.
Quid si id est, quod nonnulli asserunt, omnem
illorum charitatem, quæ, ut ipsi loquuntur in
duos ramos, divisa erat, (in dilectione Dei &
proximi) postquam à nobis est decessum, in unum
ramum cohesisse, in dilectione scilicet so-
lius Dei; Ad ejus majestatem, potentiam, glo-
riam contemplandam conversi, aliud præterea
nihil cogitare dicuntur, Christi gloriam expe-
ctantes & regnum Dei tanto desiderio, ut de vin-
dicta clamare etiam dicantur, & charitate ta-
men ardeant, amore scilicet illo in Deum. Ad-
de, quod etsi in sinu Abraham esse dicantur,
qui tamen sit ille sinus, qui status dormientium,
ad diem usque judicii non liquet. Qua de re

Apoc.
6.

Auguf. Augustinus. *Sed quinam sint illi beatissimi, qui
libr. 1. jam sint in ea possessione, quæ ducit hac via magna,
c. XLV. quæstio est. Et angeli quidem sancti quod ibi
sint, nulla quæstio est. Sed de sanctis hominibus jam
defunctis, utrum ipsi saltem dicendi sint jam in
illa possessione consistere, merito queritur.* Et Ire-

Irenæus
advers.
hæret.
Valent.
lib. 6.

næus inquit: *Cum enim Dominus in medio umbrae
mortis abierit, eo ubi animæ mortuorum erant, post
dicendo.*

deinde corporaliter resurrexerit, & post resurrectionem assumtus est, manifestum est; quia discipulorum ejus, propter quos & hæc operatus est Dominus, animæ abibunt in invisibilem locum, definitum eis à Deo, & ibi usque ad resurrectionem commorabuntur substantes resurrectionem. Præterea aliorum opiniones, & de dormitione quædam, & cætera nata ex conjecturis, quæ nihil habent firmi & comperti. At modus iste rogandi à Patre per Filium non est ex conjecturis, firmissimus est, nusquam dubitabilis; quia ex verbo Dei. Quæ amentia tandem est affluere gentes & nationes rebus incertis & conjecturis? Annon hoc illud est? Et ad fabulas convertentur. Verbum Dei conferre cum conjecturis nunquid est Apostolicum? Evangelicum mandatum non pluris facere quàm traditiones hominum, nunquid Episcoporum, qui Petrum, qui Paulum agunt? qui columnas Ecclesiæ? Hic modus Evangelicè orandi est certissimus, & propterea præferendus, & longè latè que præponendus & prædicandus. Quid ad hæc respondent? Hæc Christi verba sunt. Si Christo non credunt, quod re faciunt, declarent jam verbis animi sententiam. Quid inquit Christus? *Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, ut glorificetur Pater in Filio.* Peccator, inquit, sum. At ipse dicit, *non veni vocare justos sed peccatores.* Quomodo verò vocat? quàm benignè, quàm liberaliter. *Venite,* inquit, *ad me omnes, qui laboratis & onerati estis; & ego reficiam vos: tollite jugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris: jugum enim meum suave est & onus meum leve.* Si quis ad Christum Mediatorem tam humaniter invitantem non venit, sed aliò diffidens divertit infeliciter, ne dubitate, Principes, eorum factum esse culpà, qui maximam curam, incredibilem diligentiam ad-

Joh. 14:

Mat. 9.

Mat. 11:

Z

hibue-

hábuerunt in firmandis eorum traditionibus. Quòd si vos illos esse meminertis qui esse debetis, nihil vobis erit potius, quàm ut omnes intelligant, nihil vos in hoc concilio voluisse minus quàm superstitionis, nihil plus quàm veræ & solidæ pietatis, ut quantum in vobis fuit per sententias vestras & benefacere & benepetere discerent Gentes & Nationes, quæ invocant nomen Domini nostri Jesu Christi.

RECITACAPUT DECIMUM SEXTUM.

Testi-
monii
caput
XVI.

Magna est licentia Episcoporum & Clericorum, qui, ut vitæ integritate & innocentia in Ecclesia lucerent quasi divinum aliquod lumen, & cæteris præessent, ampla ab Imperatoribus & Regibus privilegia sunt assecuti, quibus freti in omne genus sceleris irrumpunt, & coerceri legibus civilibus non possunt; quæ sicuti olim justis de causis fuere concessa, sic nunc justis de causis possunt tolli. Quæ multa ex scripturâ divinâ adducunt Pontifices Romani, ut eorum decreta fulciant, ne omninò accusentur, ne in eos animadverti possit, ne judicia subeant, durissimè esse detorta & nulla esse. Pleraque enim, quæ de Christo Domino dicta sunt, sibi arrogant; nonnulla, quæ ad fideles omnes æque spectant, veluti ad se solos dicta convertunt; multa jejunè collecta inanem verborum volubilitatem habent, præterea nihil: Possè nunc Imperatorem Romanum & Reges

ges Principesque Reipublicæ Christianæ privilegia, quibus illi abusi sunt multis seculis, abrogare, edictum proponere, ut, quorum vita spectatæ non fuerit integritatis, à plebe sancta & populo DEI de gradu dejici possint, & alii spectata vitâ & doctrinâ substitui, ut Spiritus, quem DEUS suscitabit in populis, Videntes & ementes in templo ejiciat, & mensas numulariorum & cathedras vendentium columbas evertat.

Marc.
II.

Quod Imperatorum & Regum privilegia perpetua esse non possunt, sicuti verbum Dei, quod summa est autoritate, huc appulerunt animam Pontifices Romani, ut Decretis agerent veluti ex scriptis divinis, quibus tam se quàm affectas & collegas eximerent legibus & pœnis, quæ civiles appellantur; undè & forum sibi aliud à Laicis constituerunt: cui rei justissimis olim de causis faverunt pii Imperatores & Reges. Nam eo tempore, quo non penitus recepta fuerat religio Christiana, sed veluti nova & propterea invidiosa pullulabat, magnis opibus summâ potentiâ oppugnabatur ab iis, qui Deorum cultum, antiquos ritus, paternam atque avitam religionem tolli videbant. Eam ob rem, si pius aliquis per id tempus Imperium Romanum est assecutus, id imprimis curavit, ut Ecclesiæ præfecti tuti essent ab laicorum vi Regulorumque potentiâ. Iis Principibus orta sunt privilegia & donativa, quæ illis temporibus fuerunt quidem necessaria; At ubi gentes & Nationes vulgò Idolorum cultibus rejectis ad Christum venissent, privilegiis nihil valdè opus erat, cum

Decla-
ratio
testi-
monii
XVI.
Ex Aug.
de civ.
Dei.

præsertim Ecclesiarum præfecti summo apud omnes in honore essent, Qua data est via ad tyrannidem non modò humanarum rerum sed etiam divinarum. Perstiterunt nihilo secius in incepto Pontifices, & indies magis se privilegiis munierunt. Concedebant omnia Imperatores & Reges, vel specie pietatis allecti, vel lactati spe à Pontificibus Romanis quæstuosâ interpretatione Scripturæ, quâ assererent sibi unis esse potestatem fores cœli aperiendi transmittendique animas in cœlum, licet eæ ad inferna etiam loca essent destinatæ, ut præter alias fabulati sunt de Trajani & de Dagoberti (Francorum Regis) anima apud Lyparim extorta de manibus Dæmoniorum: vel quòd privilegia & dona non Pontifices, sed Divum Petrum ipsum à Principibus accipere confinxerunt; undè cum ab aliis multis multa dona tum ab Honorio fundi coëm̃ti etiam beato Petro dicuntur. Et perbellè Gregorius ad Ricardum Regem Unifigothorum Petri nomine rescripsit his verbis: *Beatus Petrus Apostolorum Princeps quam libenter munera excellentiæ vestræ suscepit*: vel quòd his artibus, rudibus seculis, Pontifices Romani magna auctoritate præditi partaque Monarchia imperium jam haberent in Principes, ut nihil quòd vellent non impetrarent, ita ut Henrico Pontifex Romanus potuerit dicere; *Te Imperatoria administratione Regiaque dejicio*: Et Toletano Archiepiscopo Romanam venienti & in verba Pontificis juranti pallium & privilegia concesserit eundemque totius Hispaniæ primatem instituerit. Hujusmodi exempla infinita qui velit ex historiis petere potest. Quæ copiosissimè dici possunt, à me ne quidem attinguntur, tum quòd hic mihi labor non est propositus, tum quòd res altera non est notior. Quod suscepi id exequar. Nam quòd hominum privilegiis contenti non fuerint Pontifices Romani, sed vim etiam attulerint scripturis divinis, ut per

cas

De
fundis
coëm̃-
tis ex
Platina
in vita
Calixti
Papæ.
In
Epist.
Grego-
rii Pa-
pæ ex
tomo 1.
conci-
liorum.
In Gre-
gorii
septimi
Papæ
vita.

eas tyrannis in omne hominum genus & in verbum Dei statueretur, meum officium est, ut ostendam indignissimè esse factum, vestrum reliquum est, Principes, in quibus habitat Spiritus Dei, ut quid vobis agendum sit cogitetis. Maximum commentum fuit semper Pontificum Romanorum omnium de potestate Episcoporum & Clericorum immunitate, in quo nihil aliud cogitatum, nihil aliud susceptum, nihil aliud actum est, nisi ut Pontifices Romani provinciarum omnium totius Reipublicæ Christianæ, regnorum, gentium, nationum, orbis denique terrarum Domini constituerentur: quam cupiditatem non modò in Decretis sed ne in precibus quidem ipsis ad Apostolos occultare potuisse dicuntur. *Agite* (inquit Gregorius) *Apostolorum sanctissimi Principes, & vestra autoritate interposita confirmate, ut omnes nunc demùm intelligant, si potestis in cælo ligare & solvere, in terrâ quoque, imperia, regna, principatus, & quicquid habere mortales possunt, auferre & dare nos posse.* Quid Petrus? Quid Paulus audiit unquam indignius? quorum nomine hæc tyrannis exercetur in terris. Pontificum summa cura fuit in singulis propè Decretis, quæ magno numero Tomis conciliorum continentur, ut imprimis agerent, Episcopos omninò non esse accusandos, Episcopos non esse judicandos ab hominibus, homines omnes Episcoporum at Episcopos Dei iudicium expectare; perinde atque non idem æquè sit constitutus iudex vivorum & mortuorum, cujus adventum tam illi quàm nos expectemus. Ubi de hac re Imperatorum & Regum responsis frigidè & jejunè confictis egerunt, insurgunt ex dictis quibusdam veluti divinæ scripturæ: *Criminatores contra doctorem nemo suscipiat, quia non oportet filios reprehendere patrem.* Quid hoc sit si postules; scriptum est, inquit; *Non est discipulus super magistrum;* In quo dicto sibi impudenter arrogat, quòd Christus

In vita
Grego-
rii Pa-
pæ 7. ex
Platina.

In To-
mo
concl.
1. & 2.

In re-
sponsis
Con-
stantino
adscri-
ptis.
Eleu-
therus
Papa in
Decre-
tis.

Ex stus de se ipso verissimè pronunciat, eâ arroganti-
 Decre- tiâ elati, ut non intelligant, quid moneat Chri-
 tis Syl- stus, quòd neque pater aliquis neque magister
 vestri nobis est appellandus in terris: *Et patrem*, inquit,
 Luc. 6. *nolite vocare vobis super terram; unus est enim pater*
 Mat. 23. *vester, qui in cælis est: Nec vocemini magistri, quia*
magister vester unus est Christus. At Pontifices Ro-
 mani, ut noverimus quàm sint dicto Christi au-
 dientes, non modò patres sese, sed patres san-
 ctissimos & beatissimos instituerunt appellari. Ab
 hominibus, inquiunt, non sumus judicandi nos,
 Psal. 81. de quibus est scriptum. *Deus stetit in Synagoga*
Deorum; in medio autem Deus dijudicat, Et, Ego
dixi, Dii estis. Impudentia secunda hæc est Pon-
 tificum Romanorum, ut quod ad omnes Christi
 fideles attinet, Episcopis unis dent. Nam isthuc
 August. ipsum, *Ego dixi dii estis & filii excelsi omnes*, Au-
 in E- gustinus & cæteri interpretes de Christi fidelibus
 vangel. omnibus æquè asserunt dictum, de quibus illud;
 Joban- *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt*
 nis. *in nomine ejus*; Et, ne multis morer, Christus ipse
 Joh. 1. aperit: *Ego dixi dii estis. Deos*, inquit, *appellat*
 Joh. 10. *omnes, ad quos sermo Dei factus est.* Huic simile
 illud est: *Nolite tangere Christos meos, & in Pro-*
 Ps. 104. *phetis meis nolite malignari.* Id de omnibus Chri-
 sti fidelibus æquè dictum est, qui videntes, qui
 servi Dei, filii Abraham, & filii Jacob electi di-
 cuntur, quod ipsimet Pontifices liquidissimè vide-
 bunt, si non unum aut alterum Psalmi versum,
 sed Psalmum omnem legent, in quo hæc habentur:
 Gal. 4. *Semen Abraham servi ejus, filii Jacob electi*
ejus, Nos autem, inquit Apostolus, *secundum Isaac*
promissionis filii sumus. In quem errorem turpiter
 sæpissimè sunt lapsi, quòd, ut in principio propè
 querebar, luci Evangelicæ offusis tenebris de
 unctiōe Spiritus sancti, rejecerunt se in umbras
 Judaicas. Christi enim dicuntur omnes, qui cre-
 dunt in Unigenitum Dei, quod de fidelibus testa-
 tur

tur Johannes. *Vos unctiōnem habetis à sancto.* Hinc uncti vocamur, hinc Christi omnes à Propheta, ^{1Joh.2.} hinc regale sacerdotium ab Apostolo, non quòd unctiōne exteriori quadam perunctum caput haberemus aut aliud, sicuti sacerdotēs illi veteres, quibus id contingebat in umbris, ut nos ipsi præfiguraremur, sed unctiōne quadam interiore Spiritus, ex qua Spiritus sancti opera prodeunt, quam qui non habent non possunt intelligere, non ut haberemus linostimas Zolimi, aut Sotheri pallam & consecrata vestimenta Pontificum, stolasque Levitarum, sed corpora munda & sanctificata, vel purum coelibatum vel legitimum matrimonii jus servantes in castitate & sinceritate, ^{1Cor.6.} vasa misericordiæ impolluta, scientes quia corpora nostra membra sunt Christi, membra nostra templum sunt Spiritus sancti, qui in nobis est, quem habemus à Deo. Omnes igitur, qui per Spiritum sanctum credimus in unigenitum Dei, Christi appellamur, quòd unctiōnem habemus à sancto, baptizati Spiritu Dei, ut ex nobis Christi corpus sit, quæ Ecclesia sancta appellatur, in qua licet necesse sit esse quosdam spectatæ integritatis homines & probatæ vitæ, quales proponit Apostolus ad Diaconatus & Episcopatus gerendos, vel ob prædicandum verbum Dei, vel ob egestates sanctorum sublevandas: Ii quanquam à nobis colendi & observandi sunt, non tamen pro eis magis id dictum. *Nolite tangere Christos meos,* quàm pro quovis eorum, de quibus Dominus: *Quidquid fecistis uni de his fratribus meis minimis* ^{Matth. 23.} *mibi fecistis.* De his nunc dicit per Prophetam: *Qui vos tetigerit, tanget pupillam oculi mei.* ^{Zac. 2.} Qui sensus cuique erit apertissimus, qui, quæ prædicta sint, quæ contigerint, animadvertet. Sine muro prædixit futuram *Hierusalem, quod est, Ecclesiam,* hoc est, sanctos Christi fideles, nudatam auxilio, quod accidit martyrum tempore; quos

ut ibi minatur Propheta, mirabiliter ultus est Deus, gente scilicet illa Romana, quæ sæviebat in Christos, illa orbis Domina deleta, urbe direpta atque incensa, occupata omni Italia, Imperio amisso. Annon huc illa omnia spectant? *Nolite tangere Christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari. Et qui tetigerit vos, tanget pupillam oculi mei.* Perge, ut quæ res secutæ sint cognoscamus. *Quia ecce ego levo manum meam super eos, & erunt prada his, qui serviebant sibi.* Hæc Propheta, quæ de Christis Domini, hoc est, Christi fidelibus dicta sunt, qui fortiter ceciderunt & in suppliciis mortui sunt pro testimonio Christo dando; quos mirabiliter ultus est Deus & Pater Domini nostri Jesu Christi: Quæ si perpenderent quidam consultores magnorum Principum, non usque aded inflammarent Reges & Nationes in defensores Evangelii. Meminerint, meminerint, quòd polliceatur Deus is, qui aufert Spiritus Principum, terribilis apud omnes Reges terræ, etsi nos minimi ejus servi sumus, pollicetur correpturum se pro nobis Reges, vocaturum famem super terram & omne firmamentum contriturum. Sed ego me ad Christi pedes abjicio, cui servio in Spiritu, ad quem levo manus meas. Aliud, quo nituntur firmare eorum Decreta Pontifices, est quod dixerit Dominus: *Qui vos audit me audit, & qui vos spernit me spernit.* Constat hoc à Christo Apostolis esse dictum, per quos Dominus multa erat instituturus, quibus propterea recepit se missurum Spiritum sanctum. *Ille, inquit, suggeret quæcumque dixi vobis: Qui ergo vos audit me audit, qui vos vestraque instituta spernit me spernit.* Quem sensum declarat Paulus dicens: *Qui hæc spernit, non hominem spernit sed Deum.* Viderint jam Pontifices Romani, qui nihil magis curarunt quam ut traditionibus suis instituta Apostolorum tollerentur, quos spreverint, Paulumne & Petrum

an

an Christum ipsum? Quæ sunt hominum ingenia, discite jam qui interpretentur scripturas, volunt hoc dictum sic exponi: Qui vos Pontifices audit, me audit, qui vos Pontifices spernit me spernit, & non, qui vos Apostolos spernit me spernit; & tamen ad Apostolos sciunt hoc dictum à Domino: Primum ergò ad Apostolos attinet, deinde ad eos, quorum typum gerebant Apostoli: gerebant autem typum verè fidelium: Quomodo verò fideles isti esse potuerunt, qui hoc ipsum dictum quod tanti faciendum putant, nihili fecerunt? nonne ipsismet iudicibus iudicati sunt? Si Christus dixit Apostolis, *qui vos spernit me spernit*, cur prætulerunt prudentiam suam inanem institutionibus Apostolorum, ita ut abrogatis Apostolicis institutis suas traditiones servari mandarint: Vel non hoc est spernere Apostolos? Sperti Apostolos dicunt, Si Pontificibus palatia & Episcopis præclaræ ædes non exædificentur, si vestigia fiant deterioria aut de censu dematur, quo minus in vestibus preciosis incedant gloriosi minusque in auro bibant; sperti mirum in modum Apostolos, si præter magnos census, quos sunt aucupati jam multis seculis, decimæ non persolvantur aut impediuntur; sperti item si quis commonstret & clamet cavendas decipulas indulgentiarum, quibus nullus est tam custoditus nummus quem non intercipient. Quæ omnia quàm sint Apostolica, jam omnes norunt. Sed ego redeo ad commentum illud Episcoporum, ne accusentur. *Si enim sine crimine sacerdos eligi præcipitur, nullatenus ab hominibus criminibus irretitus accusari & calumniari permittitur.* Hoc si verum est, non modò accusatorem sed nec sacerdotem (excipio semper Christum *qui peccatum non fecit nec inventus est dolus in ore ejus*, qui verissimus est sacerdos) habebimus. Quis enim est sine crimine? At quod Paulus dicit, *Oportet Episcopum esse irreprehensibilem,*

Ex Epist. Anacleti Papæ.

Esa. 53.

1 Tim. 3.

- Mat. 19. intellige tu virum bonum qui homo esse possit; *verè enim bonus solus est Deus*: Ita & accusatores, si viri boni sint, erunt magis idonei. Nam fac esse quoddam vir, aliquis simulator ac dissimulator pulchrè se continuerit, tantisper dum in Episcopatum proveheretur, deinde ad ingenium redeat, non est ex præcepto Christi commonendus fraternè? Si malus esse non desinet, adhibito teste non est arguendus? Si tandem non audierit, non est accusandus apud Ecclesiam seniorum aut præfectum Ecclesiæ? Nam quod Paulus dixerit, *Accusationem adversus Presbyterum noli recipere nisi sub duobus aut tribus testibus*, non dixit, non esse recipiendam, sed duobus aut tribus testibus asserentibus esse recipiendam. Quod Evaristus assert, non convenit Episcopis, qui non ad ferendum gladium ut Principes terræ, sed ut exemplar vitæ spiritualis, Speculum religionis, observatores Evangelii esse debent. Ii, si opinionem fallunt, cogendi sunt ab Ecclesia sancta, ut Episcopatu se abdicent, aliique meliores instituuntur, si fures si parricidæ fuerint poenis afficiantur, quæ civilibus legibus proponuntur; Quod fieri non potest, nisi quod vulnus Imperatores & Reges fecerunt, Imperatores & Reges sanent, ut privilegia nulla sint, quæ commune bonum impediunt, & magnis divitiis & regnis auctos Episcopos in infinita potestate & summâ copiâ rerum omnium in eum statum redigant, ut verè jam Episcopi neque dominationes neque regna quærant, sed mediocri censu contenti tranquillam & quietam vitam sequantur. Id cum ipsis optamus, optamus etiam ut verè beati sint. Quod si recularint, cogantur ut dicto Apostoli sint audientes: *Habentes alimenta & quibus tegamur his contenti simus: nam qui, inquit, volunt divites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum Diaboli, & desideria multa inutilia & nociva, quæ mergunt homines in interitum & perditionem*
- 1 Tim. 5. In Epist. Evaristi Patris.
- 1 Tim. 6.

ditionem. Quam sententiam divinitus scriptam Carthaginiense concilium secutum decrevit, *Ut Episcopus vilem supellestem & mensam & victum pauperem habeat & dignitatis suae auctoritatem fide & vita meritis querat*: Et rursus, *Ut Episcopus nullam rei familiaris curam ad se revocet, sed ut lectioni & orationi & verbo predicationis tantummodo vacet.* Non impediet hic me, Pontifices & collegæ Pontificii, vestrum inimicum edictum, quo declarastis: *Hæreticos esse habendos omnes, qui affirmant Christum ejusque discipulos nihil privatim habuisse; In ignem esse conjiciendos omnes, qui affirmarent ipsis discipulis vendendi, donandi, testandi, acquirendi, suapte ingenio jus non competere.* Quosum hæ minæ spectent, Principes isti etiam considerabunt. Ne in me declamate, Pontifices: *minutamihi ista mitratis vestris & iis qui procuraverunt genua sua ante Baal. Ego, non modò his Principibus audientibus & universo populo, sed Christo ipso, qui cœlum incolit, dicam, Apostolos non modò integritate vitæ sed etiam patientiâ paupertatis fuisse ornatos; Christum non modò pauperem fuisse sed hac voce veluti propriâ appellatum in Psalmis; Cujus denique vox est, Vulpes foveas habent, & volucres cœli nidos: filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet.* Quòd verò simuletis ad Christum ad Apostolos magis quàm ad vos ipsos hæc regna hos census pertinere, id non fat scio; ad fratrum filios, ad spurios adolescentes quosdam, & minimè sobrias mulieres spectasse perisæpè historiæ ipsæ testantur. Illud verò periniquum omninò & non ferendum, quòd cum summâ avaritiâ & incredibili cupiditate Pontificum infinita potestas conjuncta sit. Sæpissimè enim, quicquid mali habuit Italia, quicquid calamitatis ex incendiis bellorum Christiana Respublica accepit, id omne à Pontificibus Romanis est conflatum. Quòd si in eâ felici quidem paupertate, quam

Concil.
Carth.
quarto
cap. 15.

Concil.
Carth.
quarto
cap. 20.

In Con-
cilio.

In vita
Johan-
nis Pa-
pæ 23.
ex Pla-
tina.

Pf. 101.
Mat. 8.

1 Tim.
6.

quam Apostolus instituit Tito, non recedere Episcopos iussissent, pii Principes, qui cupidos homines imprudenter in opulentiam coniecere, minus aliquando laboravisset, plus laudate pietatis haberet Ecclesia. Sapientissimi Imperatores, cum in hybernis legiones collocant, si qua oppida contingant, quae bonitate agrorum & rerum affluentia excellant, nonnihil verentur, ne invictos militum animos & dura corpora eorum, qui à pueritia sub pellibus stare & vigilare noctes & gravissima quaeque perpeti sunt assueti, copia corrumpat & lascivia molliat: Et nos oculis istis, dubitabimus, an immensi census, regiae divitiae, peramoeni fundi, voluptuaria domicilia periculum crearint? quos constat millies à regionibus officii & continentiae abductos, abducendosque semper, nisi modum aliquem licentiae potestatique eorum feceritis, vos Principes, in quibus habitat Spiritus Dei. Nam majores vestri eò privilegia, regna & census ingentes iis concesserunt, ut Ecclesiae Dei bono essent. Id cum vos falsum esse comperiatis, antiquare privilegia, aliquid institueret potestis, quo census illi Ecclesiae bono sint. Administratores Ecclesiae dicunt se esse Episcopi. Sint sane. At si abusi sunt ea administratione sexages septies, coactis saepe conciliis statutum est ne abutantur, si rursus ac rursus ad vomitum, quousque tandem haec patientia Principes? Statuite, ut censores quidam annui per civitates deligantur, qui à praefectis Ecclesiae rationem reposcant administrationis, ne praeter alimenta & honestum vestitum quicquam habeant. Ex fructibus quae supersunt, ut monet Christus, Eleemosynam dent, scripturae sanctae interpretes, Evangelii praedicatores alant, censuum rationes in tabulis publicis accepti & expensi conscribantur afferenturque apud seniores non sacrificulos & falsos praecentores & succentores quosdam collegas Episcopi, sed apud senatum &

Synodos vocant
Graeca voce.

LUC. 11.

& eos qui ad Reipublicæ gubernacula sedeant :
 Ii à censoribus accipiant rationes, animadvertant-
 que, ne in præfectorum affines erogata pecunia
 sit, censusque malè effusi. Quòd si Episcopi cul-
 pa factum esse compererint, advocata plebe fan-
 cta decernatur ne teruncium posthac attingat E-
 piscopus is, præter victum & vestitum, &, si ad
 regendam Ecclesiam non sit aptus, de gradu de-
 jiciatur & privatus esto. Electionis formula de
 Episcopo & præfectis Ecclesiæ per suffragia po-
 puli constituendis ea semper mihi visa est optima,
 quam legimus apud Augustinum de creatione E-
 radii. Eam ut perpendatis, orat vos servus Je-
 su Christi. Nam ut omnia ad Episcopum unum
 aliquem deferantur non est ferendum. Omnes
 jam intelligimus, his artibus tyrannum Ecclesiis
 esse quæsitum, ut iis, qui gratia plurimum pos-
 sent, velut Alexander aliquis regna suis commi-
 litonibus, divideret. Verisimilius est civitates ipas
 Melius sibi malle quàm quemvis alium exteris.
 Le piis Hospitiis nihil dico, quæ præter mentem
 eorum, qui iis exædificatis testamentum fecerunt,
 neque parvulos alunt, neque egentes excipiunt
 neque miserè ægrotantibus subsidio sunt, consciis
 Pontificibus (nihil excusent, consciis inquam Pon-
 tificibus) quæ hospitia opera Pontificum præter
 mentem mandatúmque eorum, qui exædificarunt,
 curatoribus rejectis atque exclusis uni cuiquam ser-
 viunt assignata sæpè homini, qui involet ungui-
 bus in oculos Christi, qui hauriat sanguinem in-
 nocentum. A quo assignata sint, nolite quærere.
 Quid creditis? Ab hoc ipso tyranno humanorum
 & divinorum, Babylonix rege, Antichristo Ro-
 mano, qui non modò vivis hominibus sed etiam
 mortuis vim affert, quem Deus propediem ulciscer-
 tur probè, quando ita loquitur : *Ecce ego ad se* Jer. 51.
Mons pestifer, qui corrumpis universam terram. Quo
 jure, Pontifex Romane, in testamenta sanctorum
 ma-

August.
 tom 2.
 in Actis
 de Era-
 dio suc-
 cessore
 deli-
 gnando.

manus intulisti? Quia hoc libet, licet. Id tu non modò his gentium Dominis, sed ne assentatoribus tuis, quibus stipatus sedes, pileo ad servitutum coëmtis probaturum te esse arbitror. Magna sunt, incredibilia, infinita cætera, quibus iste jura humana atque dtvina confundens perturbavit atque permiscuit omnem Rempublicam Christi, cujus vos moderatores & duces esse par est, Principes, in quibus habitat Spiritus Dei. Neque vos deterreant quidam, qui, ut ait Apostolus, *aberrantes sunt conversi in vaniloquium, volentes esse legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur neque de quibus affirmant.* Ii dolo malo inculcatum cavendum omninò vobis, ne in animum cadat ad vos attinere curam rerum Ecclesiasticarum, quòd sacerdotibus solis id muneris sit adsignatum, ut arcam Domini deportent. Hic commemorant Ozam quendam inclinatam arcam sustinere volentem miserè periisse, quòd is sacerdos non esset. At verò parietes istos dealbatos si quis roget, qui fuerit iste Oza, num è Sacerdotio regali & sancto pius aliquis Imperator, num rex, num populi princeps & dux, quem vobis ita proponant, quid respondebunt? Si quis postea roget, quis eduxit de Ægypto populum Dei? Respondeant necesse est, non sacerdos aliquis, sed Moyse ipse dux & Imperator populi. Quis ut multa præteream declaravit ac consecravit Aarone & sacerdotes cæteros, nisi Imperator populi Moyse? Quis præcepta Dei proposuit servanda? Quis ritus & solemnitates instituit? Quis arcæ isti primum ex voluntate Dei formandæ præfuit nisi Moyse cum Imperio? Quis postea arcam fœderis istam rectè exportari jussit sacerdotibus? annon Josue, filius Nun, dux exercitus Israëlitarum? cui Dominus inquit; *Tu autem præcipe Sacerdotibus qui portant arcam fœderis.* Quis arcam Dei neglectam à sacerdotibus reduxit? Nempe Da-

1 Tim.

1.

Quo
argu-
mento
maxi-
mè ni-
tuntur
Pontifi-
ces in
abigen-
do Cz-
sare &
regibus
à cura
rerum
Eccle-
siasti-
carum.
Ex. 14.
Ex. 29.

Jof. 3.

2 Reg.
61

Da-

David, Rex bonus, pius & felix. Quis arcam istam in templo & sancto sanctorum collocavit? nōne Salomon summa & admirabili sapientia Rex cum optimis Principibus? Quamobrem si arca ista Ecclesiam significat, qui melius præerunt, ut ea ad voluntatem Dei conformetur? Qui præcipient, ut plaustrum verbi Dei vehatur per sacerdotes? Quorum est officium, ut curent, ut à sacerdotibus diu neglecta reducatur? in qua impuri quidam Ozæ, non uncti Spiritu sancto, arrogantes contemptores præcepti Dei, dum arcam sustinere volunt, ipsi cadant. Quorum tandem est in illustri loco & sancto collocare Arcam istam ut quiescat, nisi magnorum Imperatorum, sanctorum Regum, Invictorum Principum, in quibus habitat Spiritus Dei? Quibus verò magni Principes id oneris imponent, ut arca comporteatur? Num Ophni & Phineæ, aut iis qui Domino ignem alienum offerunt; minimè; at è populo acquisitionis, ex regali sacerdotio, è gente sancta delectis viris, qui, si per vos nunc liceat, Principes, neglectam jam diu ab impiis sacerdotibus tandem pulcherrimè reducent & in loco illustri & sancto collocabunt Ecclesiam Dei.

3 Reg. 8.

3 Reg. 6.

RECITA CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

Non modò non hæreticos sed pios esse eos, qui firmiter crediderint, Ecclesiam DEI esse ædificatam super Petram Christum. Hanc opinionem si secuti fuissent Episcopi Romani, minus haberemus abusuum & abominationum. Freti enim eâ opinione, quòd super Petram, hoc est, Petrum, &, ut ipsi deducunt, super Pontifices Romanos &

Testi-
monii
caput
XVII.

& eorum doctrinam ædificata sit Ecclesia DEI, in quæ non manus intulerunt? quid non sibi licere putarunt? ut Scriptura impleretur: Arrogantia tua decepit te, & superbia cordis tui, qui habitas in cavernis petræ, & apprehendere niteris altitudinem collis. Grex perditus factus est populus meus, Pastores eorum seduxerunt eos.

Declaratio
testimonii
XVII.

Mat. 16.

Mat. 16.

QUI ad unum Pontificem Romanum omnia referunt, & verbo quidem Episcopum, re verò in Gentes & Nationes, in Cæsares & Reges Principesque universos, tyrannum constituunt, hoc imprimis argumento instant, quòd Petro uni sit dictum à Domino: *Tibi dico; tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam.* Consulto nunc prætermittam responsa doctissimorum hominum qui non ex his paucis verbis sed ex toto capite Evangelii sensum Domini colligendum sapienter monent. Dominus enim, cum hæud unum Petrum, sed omnes Apostolos interrogasset, *Vos autem quem me esse dicitis?* pro omnibus respondit Petrus veluti os quoddam Apostolorum; *Tu es Christus filius Dei vivi.* Hoc sive responsum sive confessio, si una est omnium Apostolorum, immò verò fidelium omnium, & propterea Ecclesiæ totius sanctæ, non uni Petro sed Apostolis omnibus universisque fidelibus & toti Ecclesiæ, cujus typum gerebat Petrus, dictum est quod sequitur: quod vel ex eo ipso adversarios etiam concedere necesse est, quòd promissa quædam ingentia ex confessione illâ non negant ad omnes Apostolos attinuisse; & nunc ad omnes Episcopos & cæteros, qui per civitates Presbyteri constituti sunt, atti-

attinere asserunt atque affirmant. Quæ sunt ista promissa? *Et tibi dabo claves regni cælorum.* Quæ sunt istæ Claves? obsecro, ne quid anile aut superstitiosum cogitemus, ferreas aut argenteas aut aureas fuisse claves, sed potestatem illam quæ his verbis declarata est. *Et quodcunque ligaveris super terram erit ligatum & in cælis, & quicquid solveris super terram, erit solutum & in cælis.* Annon hanc eandem potestatem dedit omnibus Apostolis, dicens? *Amen dico vobis: Quaecunque ligaveritis super terram, erunt ligata & in cælo, & quaecunque solveritis super terram, erunt & soluta in cælo.* At ibi in cælis dixit, hic in cælo. Ridicula hæc sunt quasi de eodem non dicatur à Propheta; *Deus autem noster in cælo est: & qui habitat in cælis iridebit eos.* Pudet me tam frigidarum commentationum. At Petro dixit: *Et tibi dabo claves regni cælorum.* Rogo rursus, quæ sunt istæ claves? An aliud quàm Spiritus sanctus, per quem fores cæli aperiuntur & clauduntur hominibus, quòd dimittendo peccata solvuntur, retinendo ligantur homines? Quamobrem claves dat Dominus dicens: *Accipite Spiritum sanctum, quorumcunque remiseritis peccata remittuntur eis, & quorumcunque retinueritis retenta sunt.* Quæ si verissima sunt, desinant jam opponere nomina scriptorum, ex quibus sumunt, super Petram, hoc est, super Petrum ædificatam Ecclesiam Dei. Nam ex alterâ parte stant authores vel nobilissimi, quos summis laudibus celebravit ipsa etiam Ecclesia Romana & declaravit primarios, qui sæpius meminerunt, Ecclesiam Dei super Petram Christum ædificatam esse. Quæ expositio magis cum prædictionibus Prophetarum quadrat, qui Petrum Christum non semel appellarunt, & Pauli sententiæ consona est, qui fundamentum & Petram Christum esse scriptis illustravit suis. Age verò, quid inquit Augustinus: *Quando Petro est dictum,*

A a

Tibi

Auguf. in ex-
pof.
Evang.
Johan.
tra&. 124.

Tibi dabo claves regni cœlorum, & quodcunque ligaveris super terram erit ligatum & in cœlis, & quodcunque solveris super terram, erit solutum & in cœlis, & quodcunque solveris super terram, erit solutum & in cœlis, universam significabat Ecclesiam, quæ fundata est super Petram, unde & Petrus nomen accepit. Non enim à Petro Petra, sicut non Christus à Christiano sed Christianus à Christo vocatur. Itaque non magis significat Petrus Episcopus Romanos quam cæteros immò verò quam omnes fideles qui sunt Christi. Quid ergo tument? Quid inaniter inflantur Pontifices Romani? tanquam firmissimum esset, quod magnorum authorum interpretatione necesse est vel aliter accipi vel haberi pro infirmo. Quam-

obrem inquit Augustinus: Si bonus es, si ad Christi corpus pertines, quod significat Petrus, habes Christum in presenti & futuro. Et in libro de Agone Christiano inquit: Cùm Petro dicitur, amas me, pasce oves meas, ad omnes dicitur. Quid id est? Cùm Petro dicitur, Pasce oves meas, Ad omnes dicitur. Quàm vellem hæc legissent, qui uni Petro hoc asserunt fuisse dictum veluti ex promisso singulari. Quod si omnibus fidelibus est dictum, nemo dubitarit multa sibi unis arrogasse Pontifices Romanos vel temerè vel imprudenter. Accedat testimonium Origenis antiquissimi scriptoris. Quòd

Auguf. in ex-
pof.
Evang.
Johan.
tra&. 50.

Simon Petrus respondens dixit, Tu es Christus filius Dei vivi, Si dixerimus quemadmodum dixit Petrus, non à carne & sanguine nobis revelatum est, sed à luce quæ illuxit cordi nostro à patre qui est in cœlis, & tanquam non accepta hujusmodi revelatione à carne & sanguine sed luce cordi nostro illucescente à Patre qui est in cœlis efficimur Petrus, & dicetur quod hunc sermonem sequitur, Tu es Petrus, & super hanc Petram a-

Auguf. de agone
Christiano
cap. 30.

edificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalent adversus eam; Et, tibi dabo claves regni cœlorum, & quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum, quodcunque solveris, erit solutum & in cœlis.

Orig. tra&. 1.
Matth. cap. 1.

Hæc

Hæc

Hæc si à Pontificiis hominibus fuissent perpensa, nunquam eorum assentationibus tumuissent Cai-
 phæ Romani. Augustini verba sunt. *Ideo quip-
 pe ait Dominus super hanc Petram ædificabo Ecclē-
 siam meam, quia dixerat Petrus: Tu es Christus fi-
 lius Dei vivi: Super hanc ergo, inquit, Petram,
 quam confessus est, ædificabo Ecclesiam meam. Pe-
 tra autem erat Christus, super quod fundamentum
 etiam ipse ædificatus est Petrus. Fundamentum quip-
 pe aliud nemo potest ponere præter id quod positum
 est, quod est Christus Jesus.* Hæc Augustinus, quæ
 sexcentis locis confirmat, ac probat. Quòd sicu-
 bi aliter est interpretatus, hanc tamen propriam
 Augustini sententiam fuisse, nemo est qui in ejus
 scriptis versetur qui nesciat. Quæ si impia est,
 Impius est Augustinus, Si pia, omnes pii, qui
 eam sequuntur. At verò impia esse non potest,
 quæ ex Prophetis & Apostolis desumta est; qua
 in re ut notissima nihil morabor. Hilarius etiam
 inter antiquos scriptores laudatissimus interpres
 minimè super Petrum ædificatam esse Ecclesiam
 Dei contendit, sed super fidei Petram illam &
 confessionem ingenuam de Christo, quam con-
 fessus est Petrus, ita ut sententiam Prophetarum,
 Apostolorum, Augustini, cæterorumque fidelium
 propè scriptorum complectatur, Ecclesiam Dei ex
 his constitui, qui eam fidem habuerint, quam ha-
 buit & confessus est Petrus. Qua de re inquit:
*Unum igitur hoc est immobile fundamentum, una hæc
 est felix fidei Petra, Petri ore confessa: Tu es Chri-
 stus filius Dei vivi. Et alibi: Super hanc igitur
 confessionis Petram Ecclesiæ ædificatio est, hæc fides
 Ecclesiæ est fundamentum, per hanc fidem infirmæ
 adversus eam sunt portæ inferorum, hæc fides regni
 cælestis habet claves, hæc fides quæ in terris solverit
 aut ligaverit, ligata sunt in cælis & soluta.* Theo-
 philactus item ait: *quia enim confessus erat eum
 Dei filium Petrus, dixit, quòd hæc confessio, quam*

ut.

Augo-
inexp-
sitione
Johan-
traff.
124.Hilar. de
Trinit.
lib. 2.Hilar. de
Trinit.
lib. 8.Theop.
cap. 16.
in Mat.

confessus es, Fundamentum erit futurum credentium.
 Et Cyrillus inquit: *Per Petram aliud nihil quàm inconcussam & firmissimam discipuli fidem vocavit, in qua Ecclesia Christi fundata & firmata esset, ut non laberetur & esset inexpugnabilis inferorum portis in perpetuum manens.* Quæ, quoniam magnorum authorum sunt, & ad Prophetarum & Apostolorum sensum proximè accedunt, si jam ut cœptum est illustrentur, quid fiet ampullis & inani illa verborum volubilitate, quæ frequentissima est in Decretis? Ex quibus, ut infinita propè omittam, recensebo quod ad orientales Episcopos rescribit Papa quidam. Vos interea videte tumorem verborum, perpendite levitatem. *Decuerat vos adversus sanctam Romanam Ecclesiam & Apostolicam limatè & non ironicè loqui: quoniam & ipse Dominus noster Jesus Christus eam decenter allocutus ait; Tu es Petrus, & super hanc Petram edificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* Et insolenter Siritius. *Hactenus erratum in hac parte sufficiat: Nunc præfatam regulam omnes teneant, qui nolunt ab Apostolica Petra, super quam Christus universalem construxit Ecclesiam, soliditate divelli.* Et Leo in Decretis: *Non solvitur vel ligatur, nisi quòd autoritas beati Petri solverit & ligaverit.* Quasi vero ligandi & solvendi potestatem cæteri Apostoli non acceperint à Domino. Hujusmodi bullis præmunierunt omnia propè eorum decreta, maximè verò, cùm in Synodos, Episcopos, Provincias, Cæsares & Reges fulminare se dixerunt. Hujusmodi ampullas projecerunt, cùm perturbarunt jura humana atque divina, quibus elati cùm aliquid statuerent, non præutarunt sibi esse perpendenda scripta illa divinitus, ne quid imprudenter eorum scriptorum aliquid rescinderent aut infirmarent, ne quid diversum docerent atque instituerent; quin omni cogitatione conversi tantùm sunt ad verba illa, quasi

Julius
 Papa
 Euseb.
 Theo-
 gno,
 Theo-
 doro,
 Berin-
 tho &
 cæteris
 orien-
 talibus
 Episco-
 pis.
 In de-
 cretis
 Siritii.
 Leo Pa-
 pa ex
 canone
 XXIIV.

quasi aliam interpretationem non possent recipere, *Super hanc Petram edificabo Ecclesiam meam.* Quamobrem arrogantia, ut prædictum erat per Prophetam, verissimè decepit eos. Putarunt enim Jer. 49. omnia sibi licere, sese unos errare non posse, quicquid statuerent merum esse Evangelium, in ipsis esse omnia, unum esse videndum, An Ecclesia Romana statuisset, nefas esse postea dubitare an firmum esset & sanctum quod illa statuisset, in ipsos conjiciendos esse oculos atque animos omnium, qui aperire & claudere quibusvis cœlum possent. Quamobrem traditionibus latis pœnas etiam minaciter addiderunt, ut verbis etiam videamus, quantum interfit inter moderationem & humanitatem Christianorum & superbiam crudelitatemque Pontificum, quibus pietas est mitram ad ignominiam imponere, colligare manus, virgas expedire, detrudere in ignem. At certè hanc pietatem à Christo non didicerunt, cujus tamen vicem sese agere dicunt in terris, immò verò se caput Ecclesiæ esse; quas appellationes vendicare sibi aliquem Episcopum an tulissent ii, qui in concilio caverunt, *ne quis summus sacerdos aut Princeps sacerdotum appellaretur, aut aliquid hujusmodi*, Concil. Carth. 111. cap. 26. judicate vos ipsi, in quibus habitat Spiritus Dei. Nam quid est? *aut aliquid hujusmodi.* His enim appellationibus arrogantia alitur, superbia effertur, abusus versantur in religione, ita ut iis initiis non modò interpretationes ex scripturâ assentatoriæ extortæ sint, sed, ut alia missa faciam, quamvis Paulus & Petrus sermone & exemplo docuissent non esse ferendas, A& 10. A& 14. procedentibus tamen seculis adorationes veluti Dii quidam statuerunt sibi Pontifices Romani.

RECITACAPUT DECIMUM OCTAVUM.

**Testi-
monii
caput
XVIIII.** Quoniam aliqui non contemnendi autho-
 res asseruerunt, Ecclesiam DEI ædificatam
 super petram Petrum, nihil ex eâ re plus
 habere Pontifices Romanos quàm cæteros E-
 piscopos, qui non habent ea, ob quæ amanter
 dicta sunt illa Petro, cujus vitæ exempla,
 quæ ex Actis Apostolorum colliguntur, ita
 minimè sunt imitati, doctrinam verò, quæ
 ex Apostoli hujus scriptis habetur, ita pas-
 sim Romani Pontifices proculcaverunt &
 everterunt, ut Petri evertores potius quàm
 successores sint appellandi. **PER QUOS,** in-
 quit Apostolus Petrus, **Via veritatis**
 blasphemabitur, & in avaritia fictis ver-
 bis de vobis negotiabuntur.

**Decla-
ratio
testi-
monii
XVIII.** **F**irma assertio ea esse non potest, quæ ex in-
 terpretatione sumitur alicujus loci, quem
 primarii doctissimi & antiquissimi viri variè sunt
 interpretati. Nam quòd testimonium perhonorifi-
 cum mille & centum continuos annos Ecclesia
 Romana dedit Augustino, quod summis laudi-
 bus Hilarium, Cyrillum & reliquos celebravit quos
 prædiximus, rejicere Pontifices Romani non pos-
 sunt auctoritatem tantorum virorum. Quòd si ex
 alterâ parte Cyprianum & quosdam sibi allegant,
 qui de Petra locum aliter sunt interpretati, ni-
 hilo plus agent quàm ut nostra quoque assertio
 non sit firma. Fiet ergò, ut quòd nobis non dent
 neque ipsi assequantur, At verò illud est confecta-
 rium,

rium, si infirmum est fundamentum, supra quod tantam superbiam fastusque molem Pontifices crexerunt, omne eorum ædificium corruat necesse est. Remittant igitur jam spiritus atque animos illos, sedent arrogantiam, intelligant se esse Episcopos æquè atque alios; qui si boni, si pii fuerint, dignissimi sunt ut eos colamus & observemus: at si mali, si impii, norint sese ad Christi Petram nihil plus attinere quàm Judam, per quem typum mali Episcopi sunt significati. Nam quod Petri sedem dicunt se obtinere, quid existimant homines imperitissimi? regnumne fuisse illud Petri? aut tyrannidem? Sic enim disputant de primatu Petri, quasi regnum aliquod terrenum obtinuerit is, cujus ipsi sint legitimi hæredes & successeores. At non ita est. Reverentia observantiaque illa Apostolorum justissimis de causis fuit profecta, ob amorem Petri in Christum, qui omni ex parte se ostendebat, ob fidei firmitudinem, quòd is vel ante omnes vel pro omnibus confessus est Christum esse filium Dei. tum ob charitatem egregiam, laboribus ultrò susceptis pro pascendis ovibus Christi; quæ omnia in illo fuere singularia. Hæc si in Episcopo non sint, ex quibus nascitur propensio animorum, observantia esse non potest, quam isti primatum appellant. In quo Episcopo hæc sunt, ad hunc omnia illa arbitror attinere, quæ dicta sunt Petro. Quò quis vita erit candidior, quò in pascendis ovibus Christi studiosior, eò apud verè pios reverentia & observatione erit dignior; non quia Romæ sit magis quàm Antiochiæ aut Hierosolymitanæ Ecclesiæ Episcopus & non Massiliensis. Nam quòd locorum acceptorem faciant Christum, est porrò indignissimum, cum ejus Spiritus doceat, non esse personarum. Metiri ergò oportet, viri Principes, dignitatem Episcoporum non ex loco sed ex vita & Actis, in quibus eluceant dona illa Spiritus

Auguf.
in ex-
pof.
Evang.
Johan.
traç.
30.

sancti quod & ipsi aliquando verbis non re celebra-
 verunt. Nam quid illud est? *Non sanctorum filii sunt,*
 Dist. 39. *qui tenent loca sanctorum, sed qui exercent opera eorum.*
 Et alibi: *Morum nobilitas, non loci, non generis, sa-*
cerdotes notificet. Et, Non loca vel ordines, sed merita
Deo conjungunt. Quomodo verò Paulus probat se
 non minorem esse magnis Apostolis? Obsecro ani-
 madvertite. *Hebraei, inquit, sunt; & ego: Israë-*
litæ sunt; & ego: Semen Abrahæ sunt; & ego:
ministri Christi sunt; & ego: At plus ego in laboribus
plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra
 2 Cor. *modum, à Judæis quinquies quadragenas unâ minu-*
 41. *accepi, ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum,*
in labore & ærumna, in vigiliis multis; in fame & siti,
in jejuniis multis, in frigore & nuditate: Instantia
mibi quotidiana est & sollicitudo omnium Ecclesiarum.
 His privilegiis agere oportet Episcopum, qui
 Petri, qui Pauli personam velit agere, non ex
 loco quòd Romæ sedeat. Loci superbiam cre-
 diderim ego semper odio fuisse unigenito Dei,
 Nam quid est, quòd Bethleëm in præsepio rusti-
 cano, non Hiërusalem, non Romæ quæ tùm gen-
 tibus & nationibus imperitabat, nasci voluit?
 Periniquum est causas veras Primatus & digni-
 tatis Episcoporum præterire, & eas celebrare
 quæ inanes sunt & odiosæ etiam apud Chri-
 stum. Si cui vestrùm, Principes, illud placet,
 quòd uni Petro quædam sint promissa & ad-
 signata magis quàm cæteris Apostolis, non con-
 tendam vobiscum, Sed illud obsecro (quod
 libenter arbitror vos esse facturos) ut cogite-
 tis, quam ob rem promissa illa sint atque ad-
 signata Petri nomine. Si Hilario creditis, quòd
 Hilar. in *Matth. fide (inquit) Petrus ceteros antecit.* Si Augu-
 stino, *Quod Petrus, inquit, plus aliis dilexerit*
 Auguf. *Christum.* Sed nos hæc ipsa ex verbis Evangelii
 in Joh. *sumamus. Dicit Simoni Petro Jesus: Simon Jo-*
 tra. *hannis diligis me plus hiis? dicit ei, etiam Domine,*
 Joh. 21. *124.*

tu scis, quia amo te. Dicit ei, pascere agnos meas. Dicit ei iterum: Simon Johannis diligis me? ait illi, etiam, Domine, tu scis, quia amo te? Dicit ei, pascere agnos meos. Dicit ei tertio, Simon Johannis amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio amas me? & dixit ei: Domine tu omnia scis, quia amo te; Dicit ei, pascere oves meas. Quid primum rogat? an plus aliis diligat. Quid secundò? quid tertio? de dilectione. Obsecro vos, Principes, in quibus habitat Spiritus Dei, ne sapientiam Dei Christum inaniter frustraque hoc toties petere atque iterare existimetis. Docet hic vos sapientia Dei Christus, non acceptorem esse loci aut personarum se, neque alio moveri quam dilectione erga se mirificam ut alicui committat ut pascat agnos & oves suas, quas neque Petro credidisset, nisi re cognita & explorata, quod plus cæteris amaret. Nam quid sic rogabat is, qui omnia novit, quasi hæc ignoraret? Norat ille quidem omnia, sed vobis rogabat, Principes, qui probaturi Episcopos aliquando eratis, plebi sanctæ rogabat, quæ in Episcopos aliquos erat delectura, nobis rogabat, ut dignosceremus Pseudopetros istos, qui multis jam seculis gloriam Christi, salutem gentium & nationum, miserum in modum oppugnaverunt, qui plus vastitatis Evangelio & institutis Apostolorum attulerunt, quam unam reliqui hostes Christi, & tamen audaces ita sunt, ut pro ipsis dictum asserant: *Pascere agnos, pascere oves meas.* Quibus verbis temerè elati atque inflati non intelligunt non eos se esse quos Ecclesiæ suæ promisit Deus per Jeremiam: *Et dabo vobis pastores juxta cor meum, & pascent vos scientiam & doctrinam.* Num ii vos pastores estis, Pontifices? Existimate interea, Principibus optimis præsentibus, respondere, qui probe norunt, quicquid aliquando mali, Reges videntur: quicquid incommodi ex bellorum incendiis acceperunt Imperatores, quicquid sollicitudinibus

dinis ac negotii habuit Ecclesia Christi, à certis quibusdam hominibus aliquando fuisse conflatum; In quos si animadvertetur, non propterea minuetur gloria Apostoli, immò verò augebitur, explosis Pseudoepiscopis, & constitutis veris Episcopis, in quibus Evangelica puritas & Apostolica ornamenta eluceant, & cætera quæ habuit Petrus, quibus cum Pontifices Romani careatis, audite, quam cantilenam ad aures insurret vobis Origenes. *Quoniam qui Episcoporum locum sibi vendicant, utuntur eo dicto sicut Petrus, dicendum est illos rectè loqui, si pariter facta habuerint, ob quæ dictum est illi, qui erat Petrus, Tu es Petrus, & super hanc Petram edificabo Ecclesiam meam, Sique tales fuerint, ut à Christo super eos edificetur Ecclesia, & ad eos jure referri possit. Porro si quis, cum haud sit nec habeat quæ dicta sunt, sicuti habuit Petrus, credit se ligaturum in terrâ, ut quæ ligaverit ligata sint & in cæli, ac se soluturum super terram, ut quæ solverit soluta sint & in cæli; Hic infatus est, non intelligens quid sibi velint scripturæ, & sumesalium incidit in Diaboli ruinam. Hæc Origenes. Quæ si perpendissetis, Pontifices, æquè ac laudationes quorundam, qui vos unos voluerunt esse omnia, & in officio fortasse manere & pascere oves Christi aliquando didicissetis. Nunc cum verbis illi vos suis infatuarint, objurgari patiamini, si jure. In Cathedrà Moysû, inquit, sederunt Scribae, & Pharisei; quacunque illi dicunt servate & facite. Remitto ego hos ad Theophilaetum præclare docentem, quid sit in Cathedra Moysû sedere. Ex eo nunc tantum sumam simile quoddam. In Cathedra Petri sedent ii tantum, qui non jugum revehendum sed ea docent quæ docuit Petrus, & quoniam super Petrum & ejus successores Ecclesiam Dei aliqui ædificatam contendunt, nolo esse contentiosus, quòd aliàs non concederem. Hic, quia omnibus modis possum vincere, concedam, si unum quod per se est verissimum mihi*

Orig.
traç. 1.
in Mat.
cap. 1.
in fine.

Theop.
in Mat.
23.

mihi dabitur, Successores Petri non esse veluti Regum Principumque filios, regni cujusdam terreni successores, sed spirituales potius ac sanctos, hoc est, ut in fide in primis firmâ & dilectione præcipuâ sint in Dominum nostrum Jesum Christum qua fuit Petrus, & qui Petri doctrinam & instituta tanquam ex successione alant, sustineant ac tueantur. Si quis Petri doctrinam rejecerit, si quis ab Apostolo desciverit & ejus instituta sustulerit de medio, Petri successor non sit, non appelletur; Fateantur omnes hunc, qui qui sit qui à Petro recesserit, ad Ecclesiam quæ super Petrum ædificata est nihil attingere; Hunc Judam, Pseudopetrum, & Antichristum liceat bona cum venia vestra appellare, Pontifices. Judicate vos an æqua postulatio sit Principes. De dilectione Pontificum Romanorum in Christum ipse scit qui omnia novit. At Johannes signo etiam aliquid assequi nos posse docuit. *Qui, inquit, non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt quomodo potest diligere?* Si historiam Pontificum legimus, nullam curam intelligimus illis fuisse potiore quam dominatus propugnandi & ditionis augendæ & regni servandi, quod ut tuerentur, barbaræ gentes sæpè excitatæ sunt, rerum novarum studiosi populi sollicitati in Reges & Imperatores, sæderibus modò in hos modò in illos ictis, aucta incendia bellorum, spoliati reguli & necati crudelissimè, cives exinaniti, aucta vestigalia Pontificum, spoliatæ urbes, æraria aliorum compilata, Hæc quoniam Principes ipsi senserunt & populi, missa faciam. Ad illud venio quod penè turpiter omiseram. Ejus verba hæc sunt, qui mentiri non potest. *Qui non diligit me, sermones meos non servat, & qui habet mandata mea & servat ea, ille est qui diligit me.* Caput est de majestate mandatorum Christi imminuta, in quo pluribus questi sumus à Pontificibus non modò non servata mandata Christi, sed summa diligentia fuisse cautum, adhibitis etiam minis, & suppliciis constitutis, ne

1 Joh. 4

Joh. 14

Cap. se-
primo
testi-
monii

ab

ab aliis servarentur. Ejus vos meminisse oportet. Obsecro memineritis, vos Principes, in quibus habitat Spiritus Dei. Percurramus nunc partem aliquam doctrinæ Apostoli, ut cognoscamus an Pontifices Romani eam sustinuerint aut sustulerint. Proponamus vitam Apostoli, ut intelligamus si ejus vitæ exempla sunt imitati, aut potius execrati non verbo sed ipsa re. In Epistola multis agit Petrus, ut lapidem electum & Petram quandam ostendat esse

1 Pet. 2. *Christum. Ad quem, inquit, accedentes, lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum & honorificatum, & ipsi tanquam lapides vivi superædificamini: Propter quod continet scriptura; Ecce ponam in Syon lapidem summum, angularem, electum, preciosum, qui crediderit in eum non confundetur. Vobis igitur credentibus honor, non credentibus autem lapis, quem reprobaverunt ædificantes; hic factus est in caput Anguli, & lapis offensionis & petra scandali his qui offendunt verbo, nec credunt in quo positi sunt. Docet hic Petrus Christum esse lapidem & Petram, ut & ipsi superædificemur. Ecquid aliud sonat? Super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam? Addit, & qui crediderit in eum non confundetur, quod est idem atque in eos qui crediderint porta inferi non prævalcbunt. Hanc doctrinam si secuti fuissent Pontifices Romani, non laboraremus. Pergit: Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta: Hic fideles omnes appellat non modò sacerdotes, sed & regios. Si quis*

• Laicos, quos vocant, sacerdotes appellet, quæ & quàm turpes in eum sequentur nomenclationes, declaratione operâ Pontificum Romanorum? Spirituales hostias nos, inquam, offerimus. At hoc de omnibus Christi fidelibus dicit Apostolus. Nam quid ait? *Sacerdotium sanctum offerentes spirituales hostias, acceptabiles per Jesum Christum.* Christum, inquam, nos offerimus. Quasi verò semel pro nobis seipsum ipse Christus non obtulerit satis, adstetque semper vultui Dei pro nobis mediator advocatus &

& interponens sese. Commemoratio mortis Domini est celebranda. At dum panem illum manducamus & calicem bibimus, omnibus æquè est præceptum, ut ejus beneficii memores mortem Domini annunciemus, donec veniat. Quæ non edico, ut negem, Diaconos non inanes, & Episcopos seu presbyteros non adumbratos, constituendos esse per civitates ab Ecclesia sancta (est enim id perquam necessarium) sed ut ostendam nihilo plus illos cæteris esse sacratiores. Nam unum Baptisma, unam fidem, unam unctionem habemus à sancto, quæ sumus sacri, non quod simus succincti vestibus & zonâ, sed succincti, inquit Petrus, lumbos mentis, quodque sancti simus Christi sacerdotes fideles. Quamobrem sacerdotibus illis, quibus omnia contingebant in umbris, ut nos significaremur prædictum fuerat: *Sancti estote; quia ego sanctus sum.* Huic doctrinæ Apostoli tenebræ densissimæ atque incredibiles offusæ sunt à Pontificibus Romanis; quod sæpè jam questi sumus. Pergit. *Subjæti estote omni humanae creaturae propter Dominum.* Id omnibus dicit, neque Diaconos neque Episcopos excipit. Exemerunt tamen, veluti vulpeculæ, Pontifices Romani se & suos, mirumque in modum privilegiis muniverunt, non modò ne laicis sed ne civilibus legibus subjicerentur, néve Petri doctrinam sustinerent, quàm manifestè in hoc privilegiis quæsitis oppugnant. Sed ego, ne totam Epistolam videar velle interpretari, venio ad Acta Apostolorum. Petrus accepto Spiritu sancto cogitat de regno Dei, aperit scripturas, & adponit uno die Christo animarum circiter tria millia. Pontifex Romanus (ex historiis quivis repetat,) acceptâ mitrâ Mammonæ, cogitat de regno mundi, aperit fores Jani, quod est, de bello cogitat in regulos non suæ factionis, & feudatarios, quos vocat, rebelles, & scandalizat, adponitque Diabolo uno die hominum plusquam centam

1 Cor. 11.

Lev. 19.

Cap. 3. testimoni. 1 Pet. 2.

A&. 2.

- centum millia. Petrus nullâ re magis exultans
- AA. 3. quàm paupertate, claudio dicit : *Argentum & aurum non est mihi*. Pontifex verò exultans auro & regia gaza, in salibus habet, se id non posse dicere, quod
- AA. 3. claudio Apostolus Petrus; ubi claudus salvus adstittisset, neque sese, neque alium hominem spectari vult, sed Christum solum, docet non esse aliud nomen à Deo datum sub cœlo, in quo nos oporteat salvos fieri. Pontifex, si quid usquam tale acciderit, vel Petrum, vel alium quem ex hominibus, qui dicti sunt sancti, spectari vult, & iis templa exædificari, erigi statuas, docetque sub cœlo esse multa, quæ sint ad salutem. Petrus in
- AA. 4. concilio Principum, seniorum & populi vocatus, asserit, æquum esse audire Deum potiùs quàm concilium. Superioribus annis, cùm Germani advertissent aliud statuere Decreta & Concilia, aliud Evangelium, & se dicto Dei fore audientes potiùs quàm hominum, à Pontifice Romano damnati sunt atque exclusi. Petrus precio agrorum Ecclesiæ accepto dividit singulis prout cuique opus erat, neque erat inter tot quilibet egens. Pontifex Romanus, acceptis bonis Ecclesiæ, magnis divitiis cumulat suos, dat quod cuique opus est, ne quis sit inter suos egens: Cæteros miseros, qui vel servitutem serviunt in Africa & Asia apud hostes nominis Christi, vel qui duriter vitam agunt apud nos, non curat absumi fame & rerum omnium inopiâ. Petrus Ananiam & Saphiram mentientes Spiritui sancto, accensus spiritu, aspectu ipso exanimat. Pontifex Romanus, cùm videat atque intelligat ab iis, quibus stipatus sedet, Episcopatus appeti atque geri, non ut doctrina & sapientia (quam nullam in iis esse cognoscit) pascant oves Christi, sed causa magnorum proventuum & in luxu vitam agendi, fert immò verò alit atque extollit, cumulatque magnis muneribus, & , ut Hilarius aiebat, *intra palatium*

latium honorat ad servitutem, addam ego, ad calamitatem & exitium ovium Christi. Petrus, cum A&. 8.
 Apostolis Symon pecuniam obtulisset, ut impositione manus acciperet Spiritum sanctum, abegit clamoribus hominem, qui donum Dei existimaret pecuniâ posse possideri. At Pontifices Romani sæpè pecuniâ, sæpissimè corruptione, ut his internunciis demerentur Reges & Principes, manus imponi curaverunt iis, quos non aptos ad Episcopatus gerendos, curamque animarum suscipiendam, sed ad conciliandos Imperatorum & Regum animos intelligerent accommodatos, aut privato aliquo commodo & sanguinis communione conjunctos. Petrus, cum in cœnaculum esset A&. 9.
 ductus, & circumstaret illum magna turba, rejectis foràs omnibus, oravit ex instituto Evangelico; *Cùm oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui Matt. 6.
 amant in Synagogis & in angulis platearum stantes orare: Tu autem, cum oraveris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora Patrem tuum; in abscondito reddet tibi.* Pontifex Romanus, cum orandum est, & tubâ cani, & reboari per urbem instituit, & altâ voce & confusâ concini Musicorum instrumentis contra reboantibus. Quod non eò dico, ut orationes publicas improbem, sed quòd institutis Pontificiis huc ventum est, ut tennes homines, cum domi possent orare & curare quæ curanda sunt, ad templa volitent tanquam ociosi, quasi ille domi orandi modus Evangelicus, minùs sit Deo acceptus. Petrus, cum visione A&. 10.
 videret, & vas quoddam veluti linteum magnum submitti de coelo in terram, in quo erant omnia quadrupeda & serpentina terræ & volatilia cœli, vocem audit, *Surge, Petro, occide & manduca*, non ut gulæ licentia, sed libertas Christi sanguine partâ, gentibus & nationibus proponeretur, ut sine offendiculo omnibus semper uteremur cibis, quos Deus creavit ad percipiendum
 cum

cum gratiarum actione. At Pontifices Romani poenâ mortis animis proposita, distinguentes inter diem & diem, contra vocem illam e celo misfam, reclamant; his aut illis diebus ne manducato néve apponito. Petrus, cum Cæsaream intrasset, & ad ejus pedes Cornelius se abjecisset, adorassetque eum, non tulit, sed monuit hominem esse sese, & propterea tales cultus non sibi deberi. At Pontifex Romanus, non modò tenues homines ad pedes ejus abjici statuit, sed beatissimis pedibus osculum dari vult ab Imperatoribus & Regibus Principibusque civitatum ad ejus pedes provolutis. Petrus os suum aperiens, dixit;

A 2or. 10. *In veritate comperio, quia non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente, qui timet eum & operatur justitiam, acceptus est ei.* Pontifex Romanus non modò personarum sed & locorum facit acceptorem Deum, ita ut, si alii Episcopi possint errare, Episcopus Romanus non possit, quòd Romanæ Ecclesiæ sit Episcopus, ob quam dictum est Petro: *Tu es Petrus & super hanc Petram aedificabo Ecclesiam meam Romanam, & porta inferi hæreticorum sectæ non prævalebunt adversus eam.* Petrus tandem, cum surrexissent quidam de hæresi Phariseorum, qui crediderant, præciperentque servari quædam legalia, acclamavit Apostolus. *Nunc ergò quid tentatis Deum? Imponere jugum super cervices discipulorum, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus, sed per gratiam Domini nostri Jesu Christi, credimus salvari quemadmodum & illi:* Monet, obtestatur Apostolus, tentari Deum, si quis de jugo imponendo & legalibus cogitet. At Pontifices Romani nihil magis cogitasse videntur, nihil magis curasse, ut ostendimus, quàm ut eorum opera, jugum ex legalibus & præceptis restitueretur. Si circumcissionis onus Apostolo intolerabile visum est, quod semel in vita cuique erat obeundum, quod Judæis ferè semper

Cap. 4. testi- monii.

semper in infantia illa absolvebatur, in qua grave quid sit non intelligitur, & tantoperè reclamat Apostolus; quid faceret hoc tempore, in infinita multitudine legalium & præceptorum, quæ non in omni vitâ semel, sed partim singulis annis saltem semel, partim non semel sed sæpè & sæpiùs singulis mensibus servanda sunt, mortis pœna animis proposita si non serventur? Habetis, Principes, ex altera parte amorem Petri in Christum, doctrinam & vitam Apostoli, ex altera parte Pontificum Romanorum. Vos ego nunc appello, vestram imploro fidem, obtestor ego vos per Jesum Christum, ante cujus tribunal sisti tandem omnes oportet, ut judicetis utrum successores isti fuerint an everfores Petri, utrum Apostoli doctrinam aluerint an sustulerint de medio. Mirum profectò est, quàm in his nihil sit eorum, quæ in Petro potissima fuerunt. Nihil tam diversum est quàm vita Apostoli & Pontificum Romanorum; nihil tam pugnans quàm hujus & illorum doctrina. Conferte vos etiam atque etiam, Principes, neque mihi sed veritati credite: Considerate, inquam, an hi sint successores Petri vel everfores: Liberate inveterata & indigna infamia Apostolum; Declarate sententiis vestris hosce illos ipsos esse, quos in Spiritu vidit Petrus Apostolus, magistros mendaces, qui in avaritia fictis verbis (præfationibus illis servi servorum Dei, vel Beatissimi & Sanctissimi Domini Domini nostri) non modò de tenuibus hominibus multis jam seculis, sed magnis Imperatoribus & Regibus sunt negociati: quod futurum apertissimè monuit Petrus Apostolus, ut erudiremini aliquando & caveretis ovibus Christi, Vos Invi&A, Augusti, Pii Principes, in quibus habitat Spiritus Dei.

RECITA CAPUT DECIMUM NONUM.

Testi-
monii
cap.
XIX.
Rom. 1.
1 Cor.
1.

Capite
testi-
monii
tertio.

2 Tim.
3.

Revelatur ira DEI, inquit Apostolus, super omnem impietatem & injustitiam hominum eorum, qui veritatem DEI in injustitiâ detinent; quia, quod notum est DEI, manifestum est in illis; At cum cognovissent, quòd Dominus Jesus factus est nobis salus, sapientia, à DEO, justitia & sanctificatio, non glorificaverunt aut gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum, & contulerunt gloriam unigeniti DEI rebus inanimatis, ita ut genu flecterent, & adorarent illas, & peterent in sanctificationem. Propter quod DEUS tradidit illos in cœcitatem, ut facerent ea quæ non convenirent; sicut prædixerat Spiritus sanctus per os Pauli. Quod FUTURI ERANT (Videte jam, si revelata est ira DEI super hominum impietatem; animadvertite, si bene expressi sunt Pontifices Romani, collegæ & asseclæ eorum, qui veritatem DEI in injustitiâ detinuerunt.) Homines seipfos amantes, cupidi, elati, superbi.

Decla-
ratio
Testi-
monii
XIX.

Qui hi sunt elati, superbi? Discite ex eorum literis. Nos Reverendissimi, Reverendique Patres, miseratione divinâ Episcopi, Presbyteri, Diaconi, Cardinales, Patriarchæ,
Ar-

Archiepiscopi, Episcopi, Prælati. Sed tu Perge. *Blasph. mi, parentibus non obedientes.* Adde etiam, si vis, jubentes ne alii parentibus obediunt. Nam de ea re caput fuit sextum. Perge. *Ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminales, incontinentes, inimici, sine benignitate.* Hic ego, si antiqua nolim repetere, Alexandrum sextum, qui plus veneni quam aquæ miscuisse dicitur, possum commemorare; Et Julium secundum, cujus operâ plus uno die sanguinis hausit terra, quam ipse cum combibonibus vini in toto Pontificatu. Prætermitto populationes agrorum, ingentes prædas, incendia oppidorum, quæ secuta sunt ferro ignisque omnibus locis vastatis: quarum calamitatum primarios testes quam plurimos excitare possum, & , si libet, ab Ascanio Columna, & Camertum & Urbinatum duce petere, quos credo Paulus Pontifex justis de causis non sperat habere laudatores. Sed ego hanc partem orationis aliis relinquo. Nam quòd sine benignitate & humanitate fuerint Pontifices, qui potest esse obscurum? Si constat eos non modò in viventes, sed in mortuos etiam sævisse? Stephanus sextus Formosi corpus è sepulchro erutum, Pontificio indumento spoliavit, abjicique in vilem tumulum jussit, duobus digitis dextræ abscissis. Sergius Tertius Formosi cadaver tractum è tumulo, securi percussit, & post contumelias in Tyberim projecit. Multorum ossa, ut eorum verbis utar, exhumari, multorum cineres vento spargi mandarunt. Rectè ergò Apostolus hos prævidens appellavit homines inimicos & sine benignitate. Perge. *Proditores, protervi, tumidi, & voluptatum amatores magis quam Dei, habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes.* Quis Romæ fuit pompam illam intuitus & apparatus Pontificum & collegarum asseclarumque eorum, quo Christi religionem eludunt, qui pie-

In literis convocatorii concilii Constantiensis & concilii Basiliensis sessione 13. cap. 6. testimonii

Platinus in vita Stephani sexti & Formosi & Sergii tertii.

In concilio Constantiensis.

tatis speciem non sit arbitratus inesse illis? Quis verò diem unum aut alterum Romæ egit, ut oculis potius quàm auribus crederet; qui virtutem solidamque pietatem ullam esse non negarit in his hominibus? Quid quòd se vicarios Christi, & Petri successores & Episcopos & pastores & servos servorum Dei asserant? Habent hic quoque speciem pietatis. Cùm autem eorum nihil sit quæ pollicentur, sed contra omnia insint vitia; pietatis virtutem abnegare dicuntur. *Homines corrupti, reprobi circa fidem, sed ultra non proficient. Insipientia enim eorum manifestabitur.* Utinam, Principes, det nobis hoc Pater Domini nostri Jesu Christi, ut quod aliquando futurum est vobis ad gubernacula Reipublicæ sedentibus contingat, ut per sententias vestras omnes intelligant atque cognoscant, authorem omnium malorum & incommodorum nostrorum, quem oportet aliquando cognitum iri. *Revelabitur, inquit Apostolus, suo in tempore homo peccati, filius perditionis, qui adversatur & extollitur super omne quod dicitur Deus aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus. Considerate Principes quid sit, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus, & jam mysterium operatur iniquitatu.* Tempore enim Pauli, ut ostendimus, Pseudoapostoli illi obtegere cœperant beneficium sanguinis Christi, velare Evangelium, tenebras offundere rebus clarissimis & simplicissimis, quorum Pseudoapostolorum doctrina sustentata atque aucta est æmulatione legalium à Pontificibus Romanis, ex quibus veluti unum aliquod corpus, una civitas, unus quidam ex membris multis perficitur atque conflatur: Quamobrem perguit Apostolus: *Et revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui.* Quomodo interficiet spiritu oris sui? Evangelium, verbum, spiritus oris Domini est. Illustratione Evangelii

2 Theff.
2.

A & i 6.
& 21.
Deciaratum
est id
capite
testimoni
monii
primo.

geli cadet, cadet Babylon, peribit ille iniquus, qui dicitur Antichristus. Ut verò multos ac multos homines fore intelligatis Antichristum, hinc dicitur, Insipientia eorum manifestabitur. Quorum obsecro insipientia? Suscipite curam & cogitationem dignam animis vestris, Principes, & finite jam illustratione Evangelii sancti interfici impium, finite Spiritu verbi Dei corpus illud, cæcum impurissimum dissolvi hominum, qui servari mandant doctrinam Dæmoniorum. Qui attendant doctrinæ dæmoniorum, certissima signa proposuit Apostolus, quibus omnibus vestigiis, si vultis, eos assequimini; nunquam effugient. Spiritus (inquit) manifestè dicit, Num dubitanter loquitur? manifestè dicit, quòd in novissimis temporibus discedent quidam de fide. Res digna est observatione. Hæc enim tempora nobis sunt novissima. Qui hi sint qui discesserint de fide, agite jam videamus. Discedent de fide, attendentes spiritibus erroris & doctrinis Dæmoniorum. Quorum dæmoniorum? prohibentium (inquit) nubere & abstinere à cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus. Nobis sunt hæc quibus vivimus novissima tempora. Nihil sanè refert, vel Marcion vel Manichæi quidam docuerint, nuptias esse impuras propter concubitum, bonum non esse omnibus vesci. Si Pontifices Romani idem instituerunt, & Marciones sunt & Manichæi. At tergiversari non licet contra Spiritum S. Res in illustri omnium Gentium & Nationum conspectu posita est: Marcion & Manichæi docebant impuras esse nuptias, docebant non omnia bona esse ad victum: at non prohibuerunt edicto aliquo Gentibus & Nationibus proposito. At Apostolus non docentium inquit, sed prohibentium nubere & abstinere à cibis. Non est idem docere & prohibere: vis est in verbo. Quis prohibuit; quis edictum proposuit;

1 Tim.
4.

Καλοῦν-
των γα-
μῆν,
ἀ πρὸς
ὅτι
βραβεύ-
ων.

Sicin
I ad
Theff.
2. capit.
Καλύει
τὸν ἄλλο
πῶς ἴθι-
ναι
λαλῶ-
σαι de
Evan-
gelio
quod
edicto
propo-
sito pro-
hibue-
rant
prædi-
cari.
Proba-
tum fu-
it hoc
cap.
test. 5.
in de-
clara-
tione.
Proba-
tum
hoc
cap.
test. 4.
in de-
clara-
tione.

posuit; ne Diaconi, ne presbyteri, ne Episcopi, ex instituto Spiritus Sancti per Apostolum scripto deligi possint ex iis, qui à plebe sancta probati & laudati unius uxoris viri sint, qui domui benè præsent, & à filiis benè eductis atque educatis piè colantur & observentur. Quis infinitam multitudinem Clericorum & cucullatorum matrimonii Sacramento abstinere non dico docuit, sed uti prohibuit, ita ut si quis eorum uxorem habeat, sacerdos esse non possit. Quis poenà mortis æternæ proposità, non dico docuit, non dico hortatus est, prohibuit dico ne Gentes & Nationes ex libertate Christi suo commodo semper cibus omnibus uterentur, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, nisi libertatis Christianæ & Evangelicæ Apostolicæque doctrinæ inimicissimus cætus & insipiens Pontificum Romanorum? *At insipientis eorum*, inquit Apostolus, *manifestabitur*. Latine multi scripserunt, Germanè ut audio plurimi, Italicè imprimis integritate & castitate vitæ admirabilis vir Bernardinus Ocellus Senensis de Antichristo. Res celebrari cepta est etiam aliis linguis, ita ut, illustratis scriptis illis divinitus Danielis Prophetæ & Johannis Apocalypsi & sanctissimorum Apostolorum Petri & Pauli epistolis, res in comperto sit, in Pontificum Romanorum personâ expressam esse faciem Antichristi.

RECI-

RECITA CAPUT
VIGESIMUM.

Malæ consuetudines, abusus, abominations publico edicto tollendæ. Bacchanalium enim speciem habemus, ludorum speciem, simulachrorum abusus. Neque enim abest, quin infirmitas humana, instigante Sathana, ut DEOS olim. Divos morbis præfecerit, ita ut ad Petri fanum Romæ templum Febris sit, Divæ Mariæ titulo. Nec brutis deest patrocinium Sanctorum, applaudentibus Pontificibus Romanis. Fornicari impunè licet; scorta ubique publica; ita ut Romæ superioribus annis censa sint meretricum publicarum capita ad decem millia; earum quæstus portionem quandam sibi pendi jubent, sicut & à Judæis Pontifices, quòd foenerari impunè permittant, centesimam exigunt. Accerbissimæ verò exactiones, crudelissimi dominatus, Simonia, doli, Spiritus sancti venditiones & emtiones, & cætera abominanda sic Romæ regnant, ut qui Christi Spiritum habent, liquidò videant scriptum in fronte Curia Romanæ: **BABYLON MAGNA, MATER FORNICATIONUM ET ABOMINATIONUM TERRÆ.**

Testimonii
caput
XX.

Divæ
Mariæ
de fe-
bribus.
Præter
ea quæ
alibi fi-
unt, Ro-
mæ in
festo
divi
Antonii
Abbatis
magno
concur-
su com-
pellun-
tur equi
& muli
Pontifi-
cis &
Cardi-
nialium
& affe-
clarum
ad ejus
fanum
putant-
que id à
divo fe-
re salu-
tare belluis.
Apoc.
17.

B b 4

IN-

Decla-
ratio
testi-
monii
X X.

- I**ncredibiles sunt abusus, infinitæ abominatio-
nes in magnis urbibus. At quàm omnia su-
perstitionum, abominationum, abusuum plena sint
in castellis, vicis atque oppidis, rusticanis, nullum
est ingenium, nulla eloquentia quæ assequi possit
dicendo. Quo minus dici possunt, eo magis ve-
strum est, Principes, animis & cogitatione com-
plecti: In quibus illud est mirandum, quòd om-
nia hæc mala ab uno perditionis fonte manarunt.
Quòd si vos admiratione afficiat, quòd tam diu
hæc, non dico incognita (parum enim hoc esset)
sed & celebrata & pro piis habita sint à Regibus
& populis, est consentaneum: Id enim ipsum in
spiritu videns revelator ille rerum altissimarum
- Apoc.
17. Johannes, *Et admiratus sum (inquit) admiratione magna.* Desinite jam mirari, Principes: il-
lud vos potius consoletur, quod dixit Augusti-
nus, quod *videntes, quæ prædicta fuerant in scri-
pturis sanctis, nostris temporibus adimpleri, ædifi-
camur in fidem, quòd est, ad cetera credenda ef-
ficimur propensiores.* Quàm vellem, Auguste Cæ-
sar, Pique Reges, & Magni Principes, his,
quæ de hæc ipsa re à Johanne prædicta sunt, aliquan-
tulum daretis operæ. Neque enim fugit homi-
nem illum divinâ mente præditum quid futurum
- Apoc. I. esset. *Apocalypsis, inquit, Jesu Christi, quam
dedit illi Deus palàm facere servis suis: Beatus qui
legit & audit verba Prophetiæ hujus & servat ea quæ
scripta sunt.* Piè quidem dicuntur; Non sunt ne-
gligenda, Principes. Vidisse dicit ille se mere-
tricem magnam, *sedentem super aquas multas, cum
quæ fornicati sunt Reges terræ, & inebriati sunt qui
habitabant terram de vino prostitutionis ejus, Et mul-
lier erat hæc circumdata purpurâ & coccino, & inau-
rata auro & lapide precioso & margaritis, habens pa-
culum aureum in manu suâ plenum abominatione &
immunditiæ fornicationis suæ, & in fronte ejus no-
men scriptum; Myserium, Babylon magna, mater*
- for-

*fornicationum & abominationum terræ. Aperit mysterium Angelus Domini. Mulier quam vidisti est civitas magna, quæ habet regnum super Reges terræ. Bestia ascensura de abyſſo, tyrannis Pontificum est, Pontificia ipsa potestas, Pontificia vis, quæ detortis scripturis, privilegiis acceptis, ut ostendimus, & inveterata consuetudine imperium sibi statuit in Imperatores & Reges. Huc illud accedit: septem capita septem montes sunt super quas mulier sedet. Ecquæ urbs septicollis appellata est? *Mulier, inquit, ebria de sanguine sanctorum & de sanguine martyrum Jesu. Num ea Roma est? Dicant jam ipsi Pontifices. Sed & meretrix super aquas multas. Aperit hoc etiam Angelus Domini: Aquas, quas vidisti, ubi meretrix sedet, populi multi sunt & gentes & lingua. Quis de certitudine & veritate religionis Christianæ possit ambigere, in qua mille & quingentis propè annis quæ prædicta fuerant, contingere ita videmus hoc tempore, ut ne minimum quippiam sit prætermisſum? Cælum, inquit Dominus, & terra peribit: verba autem mea non præteribunt. Credo ego vos admirari solitos esse, Principes, si tales fuerunt Pontifices Romani (quales utinam non fuissent) quomodo tam diu à Gentibus & Nationibus summo consensu celebrati & culti sint. Oportebat Pontifices sedere super aquas multas, oportebat à Gentibus & Nationibus multis magno plausu probari doctrinam Pontificum, ut impleretur scriptura, essetque Babylon illa mater magna fornicationum & abominationum terræ, cum qua fornicarentur ipsi etiam Reges. Magnæ, ingentes, omnino infinitæ à vobis Deo gratiæ agendæ sunt, Principes, qui vos in admirabilem usque ad eò lucem vocavit, ut id de vobis neque dici neque cogitari possit. Quid enim est, fornicari cum Babylone? nisi cum iis sentire & conjungi, qui jura humana & divina**

Apoc.
17.

Cap. 16:
testi-
monii
in de-
clara-
tione.
Apoc.

Apoc.

Mat. 24

confuderunt. *Babylon* externa vox est, apud nos confusionem sonat. Liceat mihi pro amore atque obfervantia vestra in Christum, Principes, aliquid liberius dicere. Imprudenter olim rudibus seculis Imperatores quidam & Reges cum Babylone sunt fornicati. Non mens illis noxia fuit, non animus nocens, non sensus, non consilium, non cogitatio ulla peccandi. Quò purior & candidior illorum mens erat, eò facilius à quibusdam malis artificibus fraus & dolus admoti sunt. Imperatores primi illi, qui in barbaris Nationibus ex imperii finibus pellendis fuerunt occupati, Theologiæ literas interiores attingere non potuerunt, Religionem nostram peramanter complexi, quicquid offerebatur, accipiebant, quicquid proponebatur, exequabantur. Quamobrem Antistites, qui per id tempus Romæ fuerunt, perliberaliter tractati sunt. Nunquam verò Imperatores illi crediderunt, eorum muneribus tantam licentiam futuram Pontificum Romanorum, neque fortasse legerant, victu & vestitu debere esse contentos Episcopos, & cum divitiis non putarunt apud barbatos illos avaritiam subrepere, quæ radix est omnium malorum. At ubi Episcopi Reges esse cœperunt, simul suspicionem regni amittendi, & curam conservandi & cupiditatem nonnunquam augendi necesse fuit accedere: Implicati sunt tum primum negociis, quæ secularia ab Apostolo appellantur; à quibus longissimè eos jubet abesse qui Deo servant. At pii Principes illi prodesse putarunt se sanctissimæ religioni, obesse certè quidem nunquam voluerunt. Nondum luxus isti prodierant, initio abusus ignoti, neque tanto numero, & ii qui essent non proferebantur. Proximi illorum seculis fuerunt summo ingenio & eloquentia Theologi, qui in rejiciendis sectis, quæ ab Arrianis, quæ à Manichæis & cæteris magno incommodo fuerant invectæ, occupati, vo-

lumi-

lumina compleverunt disputationibus & commentariis. In his excelluit Augustinus; ita ut Romanæ etiam Ecclesiæ iudicio primus sit habitus obfessor atque expugnator hæreticorum. Is quoniam & valde peritus & acutus fuit, in hæc quoque penetravit, quæ hodiè disputantur. Nihil enim non attigit, sed de quibusdam breviter omninò & strictim veluti pungens & somno excitans. Fundamenta verò ea jecit de Gratia, ut si ea attolli plusculum passi fuissent homines, & de abusibus multis & magnis actum & mirum in modum aucta fuisset doctrina verè Apostolica. At Augustini opinio de Gratia hoc tempore à Pontificibus Romanis & eorum aſſectis ferri non potest, sicuti libri de prædestinatione, quos in Senectute scripsit maturiore ætate & præperante ad veram solidamque pietatem & pleniorè peritiàm. Tyrannidi Pontificum Romanorum, quòd ii ex provocatiòne jus sibi statuerent in omnes Episcopatus, universi Africæ Episcopi egerunt in conciliis de capite, *De appellatione ad Episcopum Romanum*; quod Concil. dicebatur esse Concilii Nicæni capitibus suppositum Afric. 6. tum atque adjectum; quorum opera nihil dico, literæ adhuc extant plenæ querelarum Africanorum Episcoporum, testimonia item de Exemplaribus Concilii Nicæni summa diligentia conquistis & acceptis ab Antistitibus Graciæ, consonis itis, quæ antiquissima in Africa asservabantur, in quibus caput non erat illud: *placuit si Episcopus accusatus fuerit*. Re explorata & comperta de Tyrannide Pontificum Romanorum in omnes Episcopos per dolum conquistata & comparata, cum conclamare cæpissent Antistites Africani, contigerunt per id tempus magni bellorum motus, irruptiones Gothorum in Italiam, in Hispanias, in Gallias, in Africam, quibuscum conveniendi & differendi post commonitionem præclaram ad Pontificem Romanum (ut concilii Africani verbis

In
Epist.
Afric.
Concil.
6. ad
Bonif.

Epistola
commo-
nitoria

bis

Afric.
Concil.
6. ad
Cele-
stinum.

bis utar) ne famosus typos seculi in Ecclesiam Christi induceretur, finem fecerunt Carthaginensia concilia. Occupata miserè & diu Italia & illustribus provinciis secutæ sunt incredibiles tenebræ disciplinarum omnium multis ac multis seculis, ita ut non modò liberales artes, sed omnes etiam, in quibus manus accedit, deperderentur; Non solùm dicendi genus & antiqua latinitas mutata est, sed etiam forma & figura ipsa literarum, quarum exempla ad nostra quoque tempora pervenerunt. Quid putatis interea actum de Theologia? annon ipsi quoque tenebras fuisse offusas. Superstitio (vetus est) religionem imitatur: Proni fuerunt semper homines ad malum. Quis ergo dubitet ad superstitionem fuisse aditum? Omitto quòd tenebræ istæ & fames verbi Dei & jejunia prædicta fuerint in scripturis sanctis: Ad ea quæ oculis cernimus veniamus. Quis pictas, annos ab hinc non dico sexcentos aut trecentos, sed centum ipsos, in parietinis imagines conspiciat & risum teneat? Quis latinitatis amator schedulam, quæ intra hoc tempus scripta fuerit, potest ferre, ut iterum legat? Et quoniam cum Imperatore & Regibus Principibusque civitatum sermo est, de præliorum genere & ratione belli gerendi perpauca atque intra modum dicamus. Quis non miretur tanto olim usu & peritia rei militaris apud Romanos & exteris nationes multas ad eam incitiam fuisse ventum, ut neque milites ordinem servare neque Imperatores aciem instruere neque castris fossam ducere neque vallum jacere scirent. Vulgò sine ordine, sine fossa, sine vallo castra metabantur. Felicitate & virtute vestra, Principes, ingenia hominum se extulerunt, animi veluti è longo somno excitati (quantum vix videbatur posse sperare) omnia diligentia & industria sunt assecuti. Pictura, ut à rebus notissimis & humilioribus incipiam pulcherrimè restituta est; Latinæ literæ honestissimè reductæ;

ductæ; Rei militaris ars atque ratio belli gerendi exquisitior atque absolutior fuit nusquam gentium. Ecquid creditis, Theologiæ, Chaldaicis Græcis Latinis Bibliothecis restitutis; magno studio, summa diligentia, incredibili opera adhibita, nihil fuisse melius? Mirum videri non debet, si, luce ingenti quadam sanctissimæ facultati allata, multa, quæ in diuturna obscuritate latuerunt, videri cæpta sunt. Tempus est jam, *Carole Casar*, Pie, Felix, Auguste, Vosque Summi Reges, & Magni Principes, re in illustri omnium Gentium & Nationum conspectu posita, declarare sententias vestris, non modò nobis sed posteris, propensionem animorum vestrorum in Christum. Ejus Evangelium conversum & confusum videtis miserum in modum, beneficium sanguinis Christi velatum atque obtectum, infirmis malè consultum, onus gravè innumerabilium præceptorum super humeros fidelium Gentium & Nationum impositum. Quid expectandum? Libertas Christi sublata est; instituta Apostolorum everfa sunt; rescissum est verbum Dei; præceptorum Christi majestas imminuta; crux quantum per hoc licuit evacuata est; abusus magni atque incredibiles inventi; confusa denique jura humana atque divina. Quis Christi nominis tam est inimicus, qui possit hæc audire & ferre? aut, si nulla ratione mederi queat, necum impiis sensisse videatur, non morte testatum relinquat? Hanc ob rem, si quid gravius in me acciderit, qui pro gloria Christi, pro salute fratrum, periculoso consilio, at perquam pia mente, suscepi communem causam; nunquam profectò pigebit, si defenso Evangelio filii Dei id sequi necesse est; Accede liçtor, Colliga manus, Caput obnubito: Ipsum me cruciatibus & Pontificum iræ offero; Percute securi. Quæ est ista tanta crudelitas & sævitia, quam mors ipsa non exsatiat? Saturari Pontifices nequeunt, nisi viscera nostra
lanian-

400 TESTIMONII CAPUT XX.

lanianda & in ignem conjicienda præbuerimus. Accede lector: Id etiam feremus. Liceat mihi, antequam de misero supplicia sumantur, abjici ad pedes, provolvi ad genua Magnorum & Sanctissimorum Principum. Orat vos servus Jesu Christi, Principes, & stens obsecrat per eam fidem & operam, quam præstare debetis Christo, qui tam amanter pro vobis mortuus est, qui resurrexit, qui adstat vultui Dei pro vobis, ut ipsi jam Evangelii defensionem suscipiatis. Quod si supra hominum sortem, supra mortalitatem vestram datum est vobis, Principes, ut rescissum verbum Dei, immutatam majestatem mandatorum Christi, instituta Spiritus sancti restituere possitis, orat atque supplicat, ut neque animi neque corporis laboribus defatigemini, quo minus Ecclesiam Dei, quam demonia quædam formâ hominum induta multis seculis labefactare conata sunt, Vos hoc uno consessu vestro, quem illa sibi horribilem & formidolosum putarunt, Gentibus & Nationibus vindicetis in pristinam ejus lucem & dignitatem.

AONII PALEARII
VERULANI
EPISTOLÆ.

summas sollicitudines hæc etiam accidit. Eugubius medicus, qui te valdè amat, simulatque introductus est, dixit gravidam esse, & propterea magis afflictiari mœrere. Ego puto anni etiam tempore vexari bile, & maximis caloribus (neque enim meminim majores) fieri, ut tam modicè edat, & parum obdormiat: nam & ego superiorem noctem habui plenam molestiis. Nihil opus erat tam multa scribere, nisi veritus essem, ne cùm alii ad te scripsissent, tu minùs me amare inciperes: tum ut te commonerem, si alii ad te scribant, non esse gravitatis, quàm tu à puero præstitisti, ferre immoderatiùs ægritudinem mulierculæ. Famæ aliquando, mi Maure, est serviendum. etsi nemo est, qui cum essem libentiùs, quàm tecum: tamen tibi non sum autor, ut tam citò ad nos redeas. Cave, ne subito consilium capias: solet te, cùm temerè aliquid fecisti, postea pœnitere. Si me audies, dum Cæsar abest, non modò nobis, sed te ipso tibi est carendum. Cùm essem obsignaturus epistolam, nutritrix per puerum mihi nunciavit, Lucillam meliusculè habere, desiderare tamen abs te aliquid literarum: quod ut facias, te vehementer rogo. major illi levatio afferri nulla potest. Vale, Romæ.

2. Aonius Palcarius Mauro Arcano S. D.

Vigilantis hominis, & industrii, visæ mihi sunt literæ tuæ, plenæ officii, suavitatis & amoris. Ecquando ego tibi gratiarum aliquam partem? Omnia, ut video, summâ diligentia es consecutus, quæ ad honorem & dignitatem meam pertinent. Tua erga me benevolentia utilis, & optata mihi fuit semper: nunquam verò tam necessaria. Majorum in dies, mi Maure, humanitatis & pietatis tuæ capio fructum. meam rem sic egisti, ut ipse tuam non ageres. Unum mihi restat ad omne decus, & solidum gaudium, ut te videam, & osculer. De
Ver-

Verrucoso aut illud ipsum erit quod scribis, aut non multò secùs. Nonnihil pericali est in insidiosa blanditia. Odi hominem: neque meherculè curo, si ejus animum offèdam, si tuum non offendo: quamquam in iis literis, quibus mihi cogitationes tuas explicasti, semper te eum sic dilexisse dicebas, tanquam aliquando fuisses osurus. negas tamen nunc animo esse averso. Sed nã ego homo ineptus sum, qui commemorando vel faciam, vel augeam dolorem. Fasciculus literarum, quem Repantii puero dederas, Lucillæ est redditus: in eo, si quid ad me fuit, non est allatum. Obsecro te, ne hic clames, neve succenseas, neve de negligentia accuses: nihil ego non sum expertus suadendo, orando, ut fasciculum Repantius solveret. Fuit hoc illi suspiciosum: nunquam vidi hominem difficiliorem: Quod nullo negotio impetrare debebam, summis precibus non sum affectus. Nihil attinet omnia scribere. tu si homo es, posthac, nisi habueris fidelem tabellarium, nequid epistolæ credas, quod nolis resciri. Argentum ex pensione paratum est: si vis, isthic poteris fumere à Cospiis. collybus parvus omninò est: fatiùsque id, quàm duro anni tempore via longa & deterrima cursare ad transpadanos. Nolle in re minima tandiu pendères animi. nam et si domesticas res impeditas Romæ reliquisti, tantum profecimus, ut tuo commodo uti possis pecuniæ permutatione. Rumor hic est, non satis tamen constans, & sine autore, iras esse inter Clementem Pontificem, & Carolum Cæsarem, quòd Regis affinitatem alter expetat, alter cum Gallis nullam velit fieri conjunctionem. Bononienses propterea in armis esse dicuntur: Germani paratissimi ad certandum. quod si est, perimus. Non vides quanta tempestas impendeat? Noli expectare dum configant: ut ab omni pugna absis, maturimè abito. Mantuam si perrexeris, nihil melius: tutquam eris tutus. Vale, Romæ.

C c 2

J. Aonius

3. Aonius Palcarius Mauro Arcano S. D.

SI quid mihi Accursius sui consilii impertiet, faciam te certiolem. dormias in utramvis aurem: si non excidit, quòd superioribus literis scripsi. Maximæ curæ mihi erit, ut ea faciam, quæ te sciam velle: non tamen dubito, Verrucosum hominem fatuum, & intemperantem, qui æris alieni magnitudine pedem portâ non effert, tam odio tibi fore quàm mihi. Eum quoniam vis tuos nummos curare, faciam ut jubes: nutus mihi tuus fidem facit. Sed quem tu virum bonum dicas, non planè intelligo, nisi meliùs explicabis: vel, ut ego conjecturam facio, tu omnia. *εἰς αὐτὸν ἴδω*. id nisi est, poenitebit. Paucis verbis præstiti, quod debeo pro amicitia. si possem coràm, non te epistolis obtunderem. Est omninò miserum, bona eorum, qui nobis charissimi sunt, diripi videre. At miserius multò, amicorum consilia in eam partem non accipi, in quam si acciperentur, salva omnia esse possent. Sed ut antea dixi, quodcunque tuum in ea re consilium erit, illud persequar. tu si nimium me in commonendo fuisse dixeris, non laboro: malo in hoc desiderari modestiam meam, quàm amorem requiri, aut diligentiam. Nosti, qua in offensa sum apud Cæsarem? miror, mihi nullas ea de re literas abs te datas. Consilia quorundam invidorum, evigilata malis cogitationibus, tandem eruperunt. Quæ res ea est? Parva, & quæ à te dilui faciliè potest. Objicitur, esse apud me exemplum indicis cujusdam benè longi, in Livii libros ex observatione Cathanei. Primum, qui potuit tam brevi volumen illud transcribi? deinde, quod consilium? opus est confusum, & dissipatum: in quo nisi novus exfudetur labor, nihil quisquam proficiet: autorque potius laudandus est, quòd primus in eam curam incubuerit, quàm quòd exactè incubuerit. Quòd si

LIBRI I. EPISTOLA III. 405

eo accusamur, quòd ex indicis inspectione secuti, & ut illi dicunt, furati sumus observandarum rerum rationem: tu vide jam, quàm iniqui sint homines: antequam ii libri in manibus haberentur, absoluti propè à me fuerant commentarii in orationes M. Tullii: non meherculè, ut laudem alicui præriperem (nihil enim minus unquam cogitavi) sed quia magnis præmiis propositis urgebar, ut tu scis, à viro amplissimo: cui si tam libenter meas vigiliis concessi, nescio qui tam ineptus sit, qui in animum inducat me appetivisse alienas. Mutius vir est optimus, & egregius civis Romanus; mira in homine clementia, pietas, integritas. ejus opera plurimum usi sumus. Is non modò oratione, sed re etiam declaravit, nihil sibi videri illiberalius, quàm innocentem oppugnari. itaque me vir fortissimus defendit. Quid tum, inquit, si literarum studiosus hujusmodi exemplar habeat? fac esse, transcripserit: num id est flagitium facere? Tum patronus contumeliosus, & minax, quo vultu? quo spiritu? Cavebo (inquit) meis, sine vadimonio non discedes: bibliotheca fuit apud te, pecuniam accepisti. non sat scio quid surripueris, quantum debeas: vadare, & abi quòd vis gentium. Hæc quàm visa fuerint indigna, quàm tulerim graviter, nihil dico: tu si hic esses, dirumpereris. Cincius Phrygepan, summâ humanitate, modestiâ, & nobilitate juvenis, nulla in re defuit: ubi me in iis angustiis esse vidit, ultrò satisdedit. Hæcine præmia vigiliarum mearum? te sponsorem appello, tam insignem mihi fieri injuriam? Cæsare hæc, inquires, invito omnia. Nihil moror, pro iis ut emori possim? tot contumeliis oneratus ut Romæ maneam? non faciam.

Cc 3

4. Aonius

4. Aonius Palcarius Mauro Arcano S. D.

Nulli citius remittunt iram, quam qui subito exandescunt. Scripsi ad te Idibus multa jam nocte literas plenas querelarum: manè vix lucebat, cum jam suppoenituerat. Nam etsi iræ, quibus ad scribendum fui adductus, tam justæ erant, quam quæ maximè: tamen ne vos offendam, omnia mihi toleranda facit, tibi non ignota quædam pietas animi mei. Neque verò me re alia magis devinxeris, quam si curaveris, ut Cæsar intelligat, quos in urbe reliquit, neque ingenuè, neque liberaliter tractari à suis: quos ita tuli, ut nihil excogitari possit humanius. Quæ dicta, facta in me sunt, omnino ex animo evulsâ esse volo: si meminero posthac, Dii mihi sint irati. Quod etsi injurato credidisses, juravi tamen, ne si meas vitæ rationes, quas mihi à puero institueram, nunc sequar, iracundia permoveri me arbitreris: atque aliorum, atque ego feci, accipias tu, aut alius quispiam. Mirum me desiderium tenet Philosophiæ, & eorum studiorum, in quibus ante captam ab Hispanis urbem Romæ sex annos consumpseram. ea intermissâ biennium, cupio revocare. Avaritia quorum non licet dicere, sophistæ nulli sunt Romæ. Audio in Hetruria florere bonas artes. nihil est quin rectâ proficiscar Senas: nisi prius Perusiam, quod Ennius meus ibi est pro legato. valde cupio hominem videre: nam me multum amat, & philosophi non ignobiles Perusiæ esse dicuntur. Quod si inveteratam barbariem, quâ facultatem illam respersere commentatores pseudolatini, hic non invenero, nusquam ero libentius: sin orationis vitium oram hanc quoque occupavit, nihil mihi magis est in animo, quam transire ad transpadanos tuos. Patavii, si vera sunt quæ narrantur, ab Aristotele Græcè scripta, & Græcè & Latine & ornatè reddit Lamprius,

LIBRI I. EPISTOLA IV. 407

pridius, vir excellenti ingenio, & doctrinâ propè singulari. Hujusce mei consilii rationem pluribus verbis reddidi, quòd video fore sermones: Hui urbe abiit, hem levitatem. multi cavillabuntur, præfertim apud Cæsarem, indignationem discessus fuisse in causam: nonnulli, me ipsum nescire quid velim. quibus cupio tu hoc tempore respondeas: aliquando enim res ipsa loquetur, ubi in studiis acquiero. Curiam relinques igitur? inquires. Relinquam: quid enim turpius, quàm nos tam firma ætate, Romæ ignavos, focordes, inexercitados, inglorios sedere in ocio? Summi philosophi, ut ad eorum peritiam aliquid accederet, tot barbarorum provincias pedibus obierunt: nos, ut inscitiam exuamus, pigebit insilire in equum, perlustrare Italiæ partem? Mihi quidem si patrimonium amplum & copiosum Dii dedissent, nihil fuisset prius, quàm non modò Italiam, Gallias, Germaniam, ornatissimas Christianorum provincias visere: sed & Græciam omnem, in qua propè nullus pes est, qui in Turcæ non sit potestate. Hoc desiderium neque leve, neque malum bonis videri debet. In tantis enim tenebris & studiorum, & rerum nostrarum, nulla peregrinatio obscura & sordida esse potest iis, qui prudenti & sagaci sunt animo. Veluti cum domi fumus est, atque nidor, accusandi magis sunt, qui domi maneat, quàm qui domo exeunt: sic, ut lumen aliquod respiciant, laudi esse debet juvenibus, quòd quòd proficiantur: vitio verti, si remanserint. Atque utinam hæc potius tecum coràm, quàm per literas. non enim vereor, ne aut tu in meam sententiam venires: aut si errarem, commonefaceres amicè, fraternè oburgares. Sed pro re nata incommodè omnia accidunt. via non satis tuta est: & Fabius cursor per agrum Perusinum cras, vel summum perendie proficietur. cum hoc ego eram iturus. Tu si quid ad me vis, Perusiam cura ut literæ perferantur. Vale, Romæ.

Cc 4

Aonius

5. Aonius Palearius Mauro Arcano S. D.

CAve putes quicquam esse suavius epistolâ tuâ, quam Perusiæ XVI. Cal. Martias accepi. miram in ea pietatem, humanitatem, benevolentiam perspexi. nam quodd malevolorum obtreptionibus rejectis, & invidis prostratis, atque obtritis, me in omnes partes defendendum putas; quid hoc est, nisi pietas est? Humanitatem verò in ea re agnosco maximam, & summam benevolentiam, quodd tantum mihi tribuis, quantum uni tibi ego verè tribuere possum. Ain' igitur, integer atque optime Maure, placere tibi consiliùm meum? Equidem ut dicam tibi, etsi memoriâ tenebam, semper te omnium bonarum artium perstudiosum fuisse: nonnihil tamen verebar, ne consuetudine eorum, quibus cum conjunctissimè vivis, indignè fecisse viderer, quodd eos non effem secutus, à quibus tu non potes recedere. Nunc cum opinio tua ab exquisita ratione profecta, ea sit, quam decet esse hominis benè docti: hac comite quodd quodd ivero, benè erit. Currentem hortaris tu, cui mehercule dignitas mea charior est, quàm mihi ipsi. eam si in hoc discessu retinebimus, etsi cætera malè caderent, fortiter feram. Eia clypeus salvus est, avelle spiculum: quantum omnia mihi secunda, certa & explorata polliceor, si quæ rectissima sunt sequar. suspensus essem, si ex iis penderem, qui ad fortunæ motum moventur. Circumspice omnia membra curiæ: quodd momento temporis non videbis fractum, ac debilitatum? quandiu factum est, quodd omnia eversa vidimus? Quamobrem Cæsari probè & sapienter respondisti, cum te vitæ pudere dicebas, qui omnium meorum studiorum maximè conscius, in id quodd præclare moliebar, nunquam coniecisses oculos. Libenter ego amplector talem humanitatem, quodd cum in te omnia copiosè sint, quibus te ipsum pulcherrimè

cherrimè tueri potes, & aliis exemplo esse: me patronum, custodem, præcursorem facis sententiæ tuæ. Discessum verò meum quòd neque fronte, neque vultu bellis feras, agnosco intimos sensus: amabò te, ne quid posthac tale audiam. His rumoribus nonnihil sum commotus. nam etsi mihi animus fortis & præsens est, ut omnia subeam amore quodam literarum: non tamen ita ferreus & inhumanus sum, quin acerbitas quædam doloris, commemoratione eorum, à quibus avulsus videor, non recrudescat. Qualem te epistola præbes, talem re esse oportet. neque facere, ut mali theologo: qui cum alios perpulchrè ad fortiter beneque vivendum hortentur, ipsi mollissimè vivunt. Quòd in gratiam me apud Cæsarem reposuisse dicis, fecisti amanter: putas enim causam tuam conjunctam cum mea. sed nolo ego te omnia incommodo tuo facere. De episcopo Gallo, ad quem scripsisti continuis diebus, neminem tibi me esse amiciorem, habeo gratiam: sed homo ille in omni fortuna superbum se præbuit. Prædives est, fateor: sed is tam diligenter suum tenet, quàm quivis scæerator. Sacerdotio est amplissimo præditus: moveret me, si sapientiâ, & pietate. Noli obsecro tu isto ingenio vir, de iis expectare quid sentiam, quos in omni conditione miserrimos puto. Concludis enim epistolam hoc modo, *polliceor tibi illum fore usui.* Quid si non erit? non propterea vivemus? nã si quotidianus congressus, & sermo tuus mirificus, quo carendum video, me non magis moveret: is mihi videret, quem tu versiculo illo transverso appellas, *ò te beatum, qui istam in viam.* Sed jam lucet, & Apollonii puer pulsat ostium: ec-cum rectà ad me. Vale, Perusiæ.

6. Aonius Palcarius Cincio Phrygepani
S. D.

NOli expectare dum ad te scribam, quid ista nobilitate juveni & animi excellentia faciendum putem. Sermones nostri quotidiani, si non exiderunt, habes qui te admoneant: sin, ut planè vereor, vel eorum oblitus es, vel suavione alicujus mutasti sententiam: ego meis literis efficere non poterò, ut ad nos venias: præsertim cum (ut audio) multum remiseris de studiis illis optimis, & qui tibi minus fidele consilium dent, scire non possim. nam quòd ad meas unas atque alteras superioribus diebus ad te datas non responderis, non prius miratus sum, quàm Livius noster ex urbe venisset, sine literis tuis quem cùm rogarem, si quid haberet de adventu, de quo cùm Romæ esset, tam multa scribere solebat, & laudare præstans judicium tuum: respondit, nihil mihi, quod antehac promiserat, se magnopere confirmare. Itane tandem nos desiderio tui languentes, falsà spe ducis? & expectatione facis pendere? Næ ego, si unquam suspicatus fuisset me sine me posse vivere, sic animum instituisset, ut si te mihi esset earendum, non ita acerbè ferrem: & usu jam profectò confirmasset, ne tam variè afficerer. Quis me illis tuis pollicitationibus lætior? quis hoc nuncio tristior? nam etsi Livius non asserat, neque tamen neget, te esse venturum: ego facile quod nolo, hoc credo. Quid? non venies igitur? Nisi me opinio fallit, non venies: ita complexus es voluptates istas urbis, ut ab eis non possis divelli. Quid enim aliud dicam? Domestica negotia fratres tui curarent, si velles, diligenter, honestissimi & optimi viri: neque tam multa sunt, quin uno die explicari possint. Non accipio jam istam excusationem: tu si tibi cura est nostri, & existimationis & dignitatis tuæ, ne committas, ut æqualium consiliis

LIBRI I. EPISTOLA VII. 411

illis abducere. Rationum nostrarum es particeps, auctor studiorum: quorum illi sunt hostes acerrimi. Est tuæ ingenuitatis, magnitudinisque animi, cogitare quò nos promoveris, quid promiseris remissioni. Cùm in Hetruriam venimus, tantum pecuniæ nobiscum attulimus, quantum tu liberalitate tuâ concessisti: si venisses, nullâ re ogeremus. Obsecro, si sine te Patavium sit eundum, ne ab omnibus destituti videamur. Patrimonium tibi, quod Dii fortunent, amplum est, pusilla familia, animus egregius, & rerum magnarum appetens. Quid tam divinum & coeleste, quàm hominem rebus omnibus juvare? quid tam Romanum, quàm alere hospitem, & veterem amicum? quid tam tuum, quàm excipere, & toto animo complecti studiosos bonarum artium? Liberalitate tuâ nobis opus est, ut quæ tibi gratissima & jucundissima sunt studia sequamur. bibliotheca Græca comparanda, Latini libri supplendi sunt. Latinorum magna est caritas, Græcorum mirae difficultas. Ad hoc te isto genere, istis opibus, isto ingenio natum puta, ut per te sublevemur. Vale, Senis.

7. Aonius Palearius Ennio Philonardo Episcopo Verulano S. D.

CUM in Hetruria essem, & multa de indignissima eorum cæde, qui cum Perusîæ præfecto erant, rumor ipse perferret, ita animo sum affectus, ut me certò sciam nunquam in majore dolore fuisse versatum. Primam enim veritus sum, ne Ennius, vir unus omnium integerrimus, & sanctissimus, provinciæ civili bello ardenti præset: qui cùm iratos & immanes exulum animos voluisset lenire, crudelissimorum hominum & sicariorum improborum manus effugere non potuisset. Deinde memineram illic esse M. fratrem, virum sanè bonum, & mihi amicissimum: quem in tanto furentis ple-

412 LIBRI I. EPISTOLA VII.

plebecula tumultu, quomodo in tuto esse posset, non videbam. Itaque cum multos dies in eo moerore jacuissem; renunciatum est, te eo tempore, quo illa in agro Perusino gesta dicebantur, Romae fuisse. Quod cum maximam laetitiam attulisset, vidererque permagno angore liberatus: ecce ad me ex Urbe lachrymarum & molestiae literae plenae, de egregiorum civium & tibi conjunctissimorum clade: quae mihi continuo cor exederunt. Cum igitur, ut par erat, saepe ad te scribere statuissem, ut consolationem aliquam meis literis adhiberem, nihil ego reperiebam, (quod iis contingit, qui animo fracto sunt, ac debilitato) quod non tristitiam magis quam consolationem afferret. itaque veritus, ne dum mederi dolori vellem, acerbissimum animi sensum retractarem, à scribendo me continui: tum quod arroganter ac temere me facere existimabam, si virum sapientem, qui consilio, & auctoritate suam barbaras gentes saepe fregit, patientiam populos barbis novis studentes domuit, consolationem meam indigere duxissem: quem praesertim animo forti & pacato, cognoscerem abundare praecipis sapientissimorum hominum. Quamobrem commutatam ratione, qui consolatorias literas scripturus eram, gratulationem potius volui scribere: quod commutatam fortunam, post illas lachrymas, arcis Adrianae praefectum publicis & multis muneribus honestatum, ornatum, auctum te esse acceperim. quibus, etsi te magni animi & magnae humanitatis virum pulcherrime secundam fortunam atque adversam ferentem, minimè elatum intelligo: gaudeo tamen, quod iis virtutis tuae testimonio quaedam consecutus videare. *Θεῖον γὰρ ἀγαθὸν πῶς πῦρ, τῆς τε καθήκης ἀρετῆς μαρτυρία, καὶ σημεῖον εὐεργετικῆς δόξης.* quae quoniam in illustri magnorum Principum conspectu posita est, non dubito majorem in dies fieri accessionem fortunae, & dignitatis tuae. Vale, Senis.

8. Aonius

8. Aonius Palearius Cincio Phrygepani
S. D.

O Jucundissimum & optatissimum nuncium, ô expectatissimas mihi literas tuas : cum de discessu ex Hetruria constituissem, & comites parati essent ad profectioem, ecce Fabius Cursor cum literis, quæ me maxima lætitia extulerunt. Quid, inquires, igitur sine me ? Enimvero recrudescere dolor, quòd sine te esset eundem : ipse mihi moram afferebam, & necessebam causam ex causa, ne quid festinarem. Sed jam tædebat me vitæ, quid hic facerem ? sine libris, sine sudario, sine linteo : omnia præmiseram, ne in itinere opus mihi esset mulis Marianis. quo magis erit tibi videndum, ut hæc nostra expectatio ne plus sit menstrua : tamen tu ita scribis, ut propè nefas sit de tuo adventu dubitare, tamen pungunt me dubitationes quædam tuorum. audi hominem amicissimè monentem, non me pœnitebit sæpè jam commonuisse : Ego nihl tibi video esse Romæ periculo vacuum. incredibile est invidia æqualium, qui juvenem florentem nobilitate, opibus, propinquis, amicis, ferre non possunt : discessum tuum in præsentia ob id ipsum tibi utilem, ob studia honestissimum puto : omnia hic erunt fidei, consilii, amoris plena : ubi te convenient omnes, oderit nemo. Nam quòd amicus noster lucem istam jactat, alias res agit, ne te moveat : nunc aliud tempus est. Urbem, mi Cinci, vides refertam peregrinis, in qua nulla civis valde illustri industria esse potest. Peregrinatio, mihi crede, neque obscura, neque fordida est iis, qui absunt vel studio militiæ, vel desiderio literarum. Tuæ prudentiæ est, oblivisci quædam hoc tempore, & quæ ab amantissimis tui proponuntur cogitare. Vives nobiscum, vives cum studiosis bonarum artium :

artium : magnum fructum capies ex consuetudine æqualium , qui sunt magna animi humanitate temperati : incredibilem ex usu majorum natu , summa doctrina & eruditione : ex studiis verò tuis tantam voluptatem , quantam semper capere consuevisti : in hoc etiam majorem , quòd hic quid agas , quo te oblectes , est præterea nihil. Poetæ , oratores , philosophi non ignobiles Patavii habitant , & sapientia in unam urbem commigravit , veluti in aliquam domum , in qua Pallas omnes artes docet : neque ullus locus est , ubi melius tua illa inexhausta legendi & audiendi aviditas exsatiari possit. de qua re scribo parcius , quòd incredibilem solet esse festinatio adolescentium , quos desiderium cœperit alicujus rei. Tu , qui firmiore ætate ardes desiderio literarum , incitatione nostra non egere , sed aut adventare , aut propè adesse jam debes. De liberalitate , & promissis iis quæ ostendis , ago gratias : nihil ad tuum in me amorem addi posse video. Sed nihil est quod nunc pecuniam cures. cum lentius agere te viderem , & ad meas literas non respondisse , versuram feci : mandavi interea Pterigi familiari meo , ut domum & prædia , quæ sunt in Hernicis , vendat. si emptorem quem putarat non invenerit , faciat auctiorem. Omnia mihi abjicienda sunt potius , quàm deserenda philosophia. Vænibunt servi , supellex , fundi , ædes , omnia : id ut me absente percommode fieret , cum Romæ essem , dedi cognitorem Corfinium. Obsecro te , ut scribæ Capitolini formulam mandati componant diligenter , eamque Corfinio ad te venienti des : sed fortasse ille , quod vereor , temporibus æstivis cum Ennio secessit in Fibreni insulam. quod si est factum , amabo te incumbere in hanc rem , ut pro Corfinio sit Pterix : & cum his literis formula perferatur ad Cantelmos meos. Gregorium fratrem tuum humanissimum bene valere gaudeo. de Hieronymo

LIBRI I. EPISTOLA IX. 415

ronymo audimus quæ volumus : mirum est , quantum in isto juvene sit animi , splendoris , & heroicæ virtutis. rem honestissimè transegit : ei meo nomine gratulare , & dic plurimam salutem. Vale , Senis.

9. Aonius Palearius Francisco Bono , & Mattheo Pavonio , Verulanis , S. D.

EGo verò maximè vellem vobiscum esse : neque mihi quicquam est dulcius commemoratione istâ patriæ , & desiderio meorum. ea tamen cupidò incescit adeundi exteras regiones , ut planè opiner patriâ mihi semper essearendum , non modò ista in qua natus sum , & quæ vel vestrâ causâ mihi est charissima : sed aliâ etiam quâcunque , si qua unquam futura est , quæ me uxoris ac liberorum charitate devinciat. Nunquam mehercule audio , in Galliis & Germania florere bonas artes , quin cupiam evolare. Cùm Româ discessissem superiore anno , Perusiam veni. erat ibi tum pro legato amplissimus Vir Ennius Philonardus noster. nolite quærere , quàm mihi ab illo omnia fuerint prompta , & parata : quandiu Perusiæ fui , voluit ut essem apud se. si voluissem , impetraverat , ut cooptarer honorificè in collegium juvenum studiosorum : operam , curam , diligentiam , autoritatem suam mihi pollicitus , nulla in re defuit : nunquam vidi hominem meliorem , vel integritate vitæ , vel studio juvandi. At cùm barbarie scateret gymnasium illud , nihil mihi prius fuit , quàm ut maturimè abirem. Senas veni VI. calendâs Novembris. urbs est in amœnissimis collibus posita , fertilis , & copiosa omnium rerum : infecta partibus tamen , & factionibus propè enecta. maxima pars nobilitatis per vicos & pagos diffusa habitat , quæ altrix ubique solet esse liberalium artium : quamobrem Musis veluti novem pulsis , & fuga-

416 LIBRI I. EPISTOLA IX.

fugatis, nemini mirum videri debet, si nulli assidui sunt philosophi, nulli oratores, nulli poetæ in civitate. Ingenia tamen Senensium sunt acria, atque acuta, sicut omnium Hetruscorum: mulieres egregia forma, juvenes academiis excitatis oblectant sese scriptis vulgaribus: felicitas illa linguæ Tuscæ hoc habet incommodi, ut avocet à Latina & Græca, quæ labore sunt comparandæ, qui unus est hostis acerrimus studiorum: quo fit, ut minimè multi attingant interiores literas. Aveo discedere, incredibile desiderium me tenet philosophiæ; sed nobilissimi homines adhuc me retinent in villis, & pagis. horum magna est humanitas, summa liberalitas, regius propè splendor. nisi studiorum amore incenderer, nusquam essem libentius. Nam urbe Româ ab Hispanis captâ & direptâ, Latio exinanito, quid est istâ provincia spoliatus, ad quam me revocatis? quid nostris regulis egentius? Quæ res facit, ut sæpissimè cogitem, & statuam de vertendo solo. Huc accedit, non amica quædam voluntas æqualium nostrorum, qui mihi à puero infestissimi fuerunt, adolescentes impuri, & scelerati: qui ubi creverunt, nihil ipsis fuit inimicus, quàm ipsi fuerunt sibi. ii, ut cætera omittam, ausi sunt (quod non queo sine lachrymis scribere) demoliri partem sepulcri matris meæ, lectissimæ feminae, eximiâ virtute & probitate: cujus cineres utinam salvi sint. Vestrum nunc est, omnibus officii amicitia à vobis sanctè & diligenter cultis, & servatis, pro mea perspectissima semper erga vos benevolentia, si quæ sunt reliquæ meorum, colligere, & componere in urna: curabitur pecunia. Obsecro detis hoc pietati meæ. Saxum ingens poni volo cum his literis, in ea templi parte, in qua erat sepulcrum matris meæ:

M A T E

MATTHÆO PALEARIO, ET
 CLARÆ JANARILLÆ,
 OPTIMIS PARENTIBUS: ET
 ELYSÆ, FRANCISÆ,
 JANILLÆ, PALEARIIS,
 SORORIBUS HONESTISSIMIS:
 AONIUS PALEARIUS POSUIT
 MUTATO SOLO.

De ea re bis, terve scripsi ad Mariam materteræ filiam: sed illa aut mœrore impeditur, aut veretur dicere. Quicquid est, facite ut sciam: ut si forte aliquando rediero in gratiam cum Musis, consecrem meos omni genere monumentorum. Valete.

10. Aonius Palearius Johanni Martello S. D.

Accepi humanissimas literas tuas, quibus significas, te libenter relicta paterna domo meam emisse, si conditiones solutionis mihi probabuntur. mandavi sæpè jam Pavonio, & Bono, hominibus meæ erga te voluntatis maximè consciis, ut tibi dicerent, nihil mihi esse, quod ego meum magis putem, quàm tuum: placent conditiones, mitto syngrapham. Corfinius, homo officiosissimus, & peramans tui, curabit omnia diligenter. Volo tibi eam emptionem benè & feliciter evenire. In vita mea nulla unquam majori voluptate sum affectus, quàm ubi accepi, velle te domi meæ habitare. Quinque vis esse pensiones: sint sanè quinque. at ego unam remitto, dono sextantem, cæteras etiam tuo commodo: id si quis graviter feret, doleo. nam ego primum id maximè vellem, ut omnes intelligerent, mihi te esse charissimum. deinde, ut mei id gauderent: ex dodrante curabo sepulchrum fieri,
 Dd ut

418 LIBRI I. EPISTOLA XI.

ut si quid illæ meorum reliquæ sentiunt, ex hac re capiant voluptatem. Quid opus est de quibusdam tam multa affirmes? novi ego provinciales istos. illud mihi consolationis loco pono, ubi ego domi esse non possum, tu ibi sis: ubi si essem, totos dies unâ essemus. An censes memoriâ me deponuisse, cum tantillus ad te deducebar à patre? qui incredibiliter lætari solebat, quod hominem comperisset, cui suos liberos tutò committere posset. Tua mihi à pueritia necessaria benevolentia fuit: humanitas istis profectò deest, qui te à me amari nolunt. Ego, cui plus quàm tibi debeam, habeo neminem: prudenter tamen facis, quod eorum invidiam vitas, qui tibi nescio quâ re sint irati; sed animum tuum libera aliquando istis sollicitudinibus. Quod de amicis scribis, credo equidem, sentio hoc ipsum in me fieri: dici non potest, quàm vobis invidius caream. nullus est dies, quo non ego vos omnes memoriâ & cogitatione complectar: neque est verendum, quod tandiu longè absum ab oculis vestris, ne aut vos me, vel ego vos propterea minus amare incipiam. Nulla amori nostro intercapedo, nulla absentia, nulla finem est allatura diurnitas. Vale.

11. Aonius Palcarius Bernardino Mafæo S. D.

CUm expectarem avidissimè literas tuas, (dederam enim meas ad te Idibus Majis Hieronymo Reario) admonuit me Paccius noster, qui Venetiis Patavium navicula advectus, civis Romanos officii causâ convenerat, te meas nullas profus accepisse: quod quidem molestum mihi fuit. nam etsi erant scriptæ nostratibus verbis, nec iis ipsis oratoriis, quibus audio esse tuas: erant tamen plenæ studii, benevolentiae, & amoris erga te mei. neque multum abfuit, quin ad te venirem: amicorum negotia, quibus beneficiorum magnitudinè plurimum debe-

LIBRI I. EPISTOLA XII. 419

debebam, impediverunt. Eodem enim tempore, quo Bononiam veneram, redditæ mihi sunt illorum literæ, quibus significabatur, in Hetruriam mihi esse maturrimè redeundum. ita factum est, ut amicitia & desiderio satisfacere non potuerim. Ego, mi Mafæe, quàm tui, quàm tuorum omnium fuerim semper amantissimus, credo tibi jam perspectum: quid sperem, arbitror te intelligere. neque mihi est quicquam te charius, aut jucundius: contraque ego me abs te amari credo, vel potiùs certò scio. quod etsi aliqui aliter ad me detulerunt, adduci nunquam potui, ut de te quicquam temerè crederem. Si meum studium semper fuit tuendæ dignitatis tuæ, quid erat, quod de me semper non honorificè loquereris? Simiolos istos abige à te, quos ego ex omni memoria, vitæ nostræ evulsos volo. sunt hæ pestes invidorum hominum, ut eorum necessitudines, quos iidem mores, paria studia conjunxerunt, levissimis & improbißimis sermonibus conentur labefactare. Sed de his hæcenus. nunquam posthac obtundam. Tu velim ad me crebrius scribas: & Lampridium, & Bembum, nostros, Prosperum & Scipionem, juvenes florentissimos, atque ornatissimos civitatis, salvere jubeas. Vale.

12. Aonius Palearius Pterigi Gallo familiari suo S. D.

TU me homo adiges ad insaniam. Itane mandata mea contemni? ut quod ego maximè velim, id minimè fiat? Mei peccati luo poenas. stultus ego cæteros ex mea natura fingo: quod ipse non facerem, neminem facturum puto. Quid attinebat ab aliis consilium capere, ubi cognosces meum? Hetruriam præfero cæteris Italiæ regionibus: si quando in studiis acquiero, in hac provincia ea pars nobis deligenda est, quæ aëris puritate præstet, & humanitate colonorum, nam post urbem

D d 2

berm

bem direptam, bello vastatis agris, fame absum-
 ptis populis, pestilentia oppidis exinanitis, quid
 est Latium nisi campus, & aer, & solitudo mera?
 Cupio alienare bona paterna. domus honestata est
 successore novo. de horto, & fundis, Corfinius
 transiget. dandum est aliquid Alexandro, & Basi-
 lio: id nunc fiet. Supellex nobis erat lauta, Biblio-
 theca non vulgaris: concedetur iis. Recepisti man-
 datum, quod persequi debes diligenter. Si homo
 es, id est, si à me amari vis, ad meam volunta-
 tem accommoda tuam, consilium muta: id si tibi
 non est integrum, nescio quorsum res casura sit.
 nihil minus volo, quam ut ii, qui rebus meis spe
 & animo inhiabant, omnia se affecutos putent,
 etiam invito me. Si quid promissisti, nihil jam ma-
 gnopere confirmes: abduc te sensim, finge te ex-
 pectare literas meas. commodissimum erit, si re in-
 fecta abieris. Absurdum est, ut te omnia doceam:
 prudentia tua nobis opus est, ut id fiat, cujus
 causa isthuc te misimus. Quid? hoc intellexit?
 Scripsi ad te latinè, quod Thuscè non bene scias:
 & quod arbitrer, Latinè omnia dici significantius.
 Cum Romam veneris, Cincio Phrygepani dic plu-
 rimam salutem, quantum ex literarum constantia
 intelligo, quas ad me dedit, precibus nostris & co-
 hortatione non indiget. Vereor ego tamen adhuc,
 ne falsa lachrymula miserè vix vi expressa, studio-
 rum ardorem restinguat. Sed nos amicitia satisfeci-
 mus: dedimus juveni consilium cum fidele, tum
 salutare. Incende tamen, quantum potes, verbis
 tuis. Cupio eum ab urbe abducere, sive ab homi-
 num invidia: quæ ut umbra corpus, sic sequitur eos
 qui habitant in oculis civium. Is mihi semper à pue-
 ritia spem attulit summæ probitatis, & avitæ vir-
 tutis. Valdè à me amatur: spero posse fieri, ut re-
 tum in Hetruriam veniat. Patavium proficiscemur
 VI. Calend. Octobris. De Laurentio Carolo, ô ma-
 lum & acerbum nuncium! febris consumptus est?
 quid

LIBRI I. EPISTOLA XIII. 421

quid ais? tam paucis diebus? Omnia sunt misera, atque afflicta. quid ejus matre fiet? quid fororibus infelicissimis? Non queo cætera præ lachrymis.

13. Aonius Palcarius Mauro Arcano S. D.

Dii malè isti faciant Luceio, qui tot ac tantas turbas fecit. Senas venit xi. Calend. Octobris, cum literis, quas ad te de maximis rebus scripseram. iis abalienare conatus est à me homines amplissimâ fortunâ, & autoritate: quos ille mihi esse amicos molestè ferebat. Ardeo dolore, & ira. Frater tuus contumeliosè nos tractavit. nam cum tu Romæ non esses, aperuit fasciculum literarum, in quo erant meæ ad te, de rebus gestis in Censura, deque hominibus iis qui admiratione stolidæ Academicæ in cælo sunt: qui si moveri Senatu possint, scripsi ad te sæpè, nihil prius, neque fortius. nosti cætera. Hæ literæ in manu sunt inimici mei: cujus opera, nihil dico. Homo niger, & confidens, neminem prætermisit eorum, qui injuriosius nominabantur, quibus meas literas non ostenderit, ac legerit. Serò per Cathaneum impetravi, ut ab illa mente desisteret. commonuit enim vir gravissimus, & (ut video) commovit, non esse liberalis officium hominis, cum amico sic agere, ut turpius nihil posset cum inimico. adhuc enim mihi, dum ea mofiretur, blandiebatur: & cum superiori nocte in ædes Bogini venisset, salutem dixerat, dexteram porrexerat, columen existimationis meæ. sed inde (ut habéas quod in dolore etiam ridere possis) non prius discessit, quàm ubi commodè fieri potuit, me absente evomuit virus improbitatis. Obsecro te, ne tales homines posthac in amicitiam recipias. Sed tu sapiens, ab ejus consuetudine, ut audio, refugas aliquot diebus antè, quàm ex urbe discederet. Eâ re, credo, ille commotus, cum Senas venisset, veluti jubatus draco erecto capillo, oculis illis emis-

sitiis ferri huc atque illuc, quærere si quem spiritu rabido ac venenato posset aspergere. Federico Carteromacho juveni modestissimo roganti, unde odium illud tam improvifum & repentinum? respondit, se in literis, quas circumferebat, non honorificè appellatum fuisse à me. Quod cùm ad te scripsissem, ne commoverere sermone levissimorum hominum, si quid aliter detulissent: cognorat illis verbis se unum significari, præterea neminem. Masæo nostro humanissimè petenti, ne mihi negotium faceretur: homo ventosissimus respondit, se non mecum, sed cum Bembis & Sadoletis avere pugnare. Agnoscis veteres ostentationes? Ejus literas ad te mitto ad Masæum scriptas, ut scias, esse in contemnendo homine nonnullam gloriam. Ego nihil duco esse commodius, quàm si de his rebus nihil amplius scribamus. perturbant enim hæ contentiones animum meum. Quicquid hoc simultatis est, cupio deponere. fortassis illum nobis dies immutabit. Si quid interea garriet, non respondebo: ita sum hoc tempore otium & Musas complexus, ut ab eis divelli non possim. Mihi pergratum feceris, si de iis rebus nihil meâ causâ cum fratre jurgaris, nihil non mitissimè dixeris. satis erit, si, cùm tibi tempus maturum videbitur, fraterne ores, atque obsecres: quoniam ego te amo, & tu me diligis, ut ipse quoque à nobis diligi & amari velit. Senis.

14. Aonius Palearius Jano Lampridio
S. D.

MEi amantiorem te putabam esse neminem: tam multa, & magna, quandiu Patavii tui, tua in me beneficia extiterunt. nunc planè vereor, ne omninò ex animo tuo effluxerim: qui cùm à me sapissimè literas acceperis, tu ne schedulam quidem. Neque est quòd te purgare
pos-

LIBRI I. EPISTOLA XV: 423

possis: quin prius, quàm accusandus, negligentiae condemnandus sis. Qui isthinc veniunt, ajunt omnes te vidisse, salutasse etiam meo nomine: dixisse quoque, si quid velles scribere, desiderare sese tuas ad me literas perferre. Est apud vos Sanfedonius meus, quem cum ad te proficisceretur, oravi curaret, ut quàm diligentissimè epistolas tuas ad me mitteret. Quid est igitur, quòd excusationem ullam à te accipiam? si quando Patavium venero, nihil est, mihi crede, quòd te liberâ oratione possis defendere: præsertim cum tu illis ipsis diebus, quibus ego discedere volebam, receperis, velle te ad me quàm sæpissimè scribere, & cum amicis nostris me quoque melicis tuis illustrare. Hoc si fecisses, cætera possem perpeti: nihil enim ego unquam magis desideravi, quàm ubi meis non possum, commendari divinis illis versibus tuis, quibus nihil est ornatius. magni enim refert, scribi in libellis Lampridianis: quibus ego (si possem istuc abs te impetrare) ad spem quandam immortalitatis raperer. Sed de his hætenus: non enim verëor, ne non iis laudibus, quibus ignotos, & minimè gratos homines ad cælum sæpè extulisti, amicos & familiares tuos sis ornaturus. Ego, ut proximè ad te scripsi, cupio vi. Calendas Novembris ex Hetruria decedere; miro enim desiderio me vos afficitis. expecto tamen interea avidissimè literas tuas. Senis. Bembo & Lazaro salutem dic.

15. Aonius Palearius Petro Bembo S. P. D.

ET si in omnibus literis, quas ad Lampridium dedi, scriptum erat, me te absentem sic memoriâ colere, ut nihil fieri posset amantiùs: sic tui desiderio teneri, ut esse nihil possit ardentius: petiique ab eo majorem in modum, ut aptissimis verbis suis amorem erga te meum declararet: subpudet tamen, me annum jam absentem nihil ad te

Dd 4

lite-

literarum: cùm præfertim mihi sim conscius, quanti ego semper dignitatem, auctoritatem, benevolentiam tuam fecerim, quàm mirificè à pueritia ingenii tui suavitates & ornamenta amaverim. Quæ res igitur à scribendo duæ me retardarunt, hæc sunt. Sciebam te inani literarum genere minimè delectari. quid ego autem scribere poteram, quod non esset inanissimum prudentiæ? an, quodd ego te unicè diligerem? Tulisses credo non moleste, pro tua humanitate, si id ipsum scripsissem: & legisses, ut puto, perlibenter. At verò quid ego hæc ad Bembum, virum unum omnium gravissimum, & doctissimum? quem cùm Patavii essem, officii causâ crebrò convenire subverebar: quodd nefas esse ducerem, scribentem divinitus historiam, & nostra hæc tempora sempiternæ hominum memoriæ consecrantem, inani & jejuna verborum volubilitate obtundere. Erat mihi præterea in animo, cùm primùm domesticis quibusdam laboribus, & amicorum negotiis essem liberatus, ad vos redire, quare percommode me facere arbitrabar, si eo tempore, ut opinabar, brevi, ad te omninò non scriberem: ne, dum leniter ferre vellem, scribens desiderii tui ignem augerem. Quodd si ego putassem tandiu à te abesse, nunquam profectò commissem, ut cùm tam multi istuc amici venirent (sive id factum probasses, sive improbasses) tu sine meis literis esses: quas posthac si intellexero, fore tibi non injucundas, commutatâ ratione, utar hoc bono literarum, ut per literas avidissimè, & quàm sæpissimè tecum loquar: ut *et* *Quæ tuas* spectris excitatis, te diligentissimè colam, & observem. Vale, VIII. Calend. Januarias. Senis.

16. Petrus Bembus Aonio Palcario S. D.

EX iis literis, quas proximè accepi, quod mihi nunquam dubitum fuit, me abs te mirificè diligi, intellexi: & cum Lampridio sum admiratus istam animi humanitatem, & suavitatem ingenii tui: cujus fructum, cum Patavii esses, capiebamus dulcem quidem, & optatum: eum cum absentia tua amiserintus, nisi tantum crebris literis resarcias, molestissimè feremus. quanquam te ipsum potius quàm literas expectabamus, tum quòd ita tu receperas: tum quòd satis constans rumor erat; cum hæc scriberemus, Senenses esse in armis. Nihil habent studia ista tua, & modestissimi mores, commune cum factiosis: nihil istic est, quod te jam delectare possit, exclusis optimis viris, quorum tu dignitatem oratione gravissima tueri potuisti. viribus & armis quid potes? Inter ficarios versaris: quæ mens, quod consilium in tanta licentia gladiatorum? Ibi te, mihi crede, esse oportet, ubi sunt boni & docti viri: cum præsertim domo exiveris, consummandorum studiorum grátia: & libri, quos de Animorum immortalitate cœpisti scribere, non modò postulent, sed flagitent; ut abs te aliquando absolvantur. refer te sis ad mansuetiores Musas, & ad homines redi cupidissimos tui. Lampridius mecum est totos dies: valde ejus consuetudine & convictu defector: qui cum mihi integritate illa sua est jucundissimus, tum pietate incredibili in amicos. nullus est dies quin de te faciat mentionem plenissimam desiderii. Pangit aliquid Pindaricum: nolo omnia. cum veneris, opus apparebit. Tantum dico, si properabis, multo maximam capies voluptatem. Quam ob rem si nos amas, quantum profectò amas, ne finas diutius nos duci expectatione. Historiam *meam* abs te avidè expectari video. non potest ista in me laudando inductio animi & voluntatis tuæ mihi esse

D d ; non

426 LIBRI I. EPISTOLA XVII.

non jucundissima. utinam id sit, quod dicis: quicquid certè nobis otii est, in ea consumimus. quæ cum à te tantopere probetur, vide quantum tibi tribuam: adducor in eam spem, ut putem posse aliquid fieri studio & diligentia mea. Quod in scheda scribis de Vergerio, si quid sciam, te ut faciam certiozem: sic habeto, hominem elegantem & urbanum esse Vergerium, amantissimum mei, studiosissimum simulum tui. Quæris ubi sit? mirum ni in Germania est, apud Ferdinandum Regem. cui tu cum libros illos dicaris, nescio quid profeceris. Sunt hoc tempore, si ignoras, occupatissimi Reges: nihilo tamen secius bono animo es. si quid est in quo Vergerius officio, gratia, autoritate usui esse possit, erit id tibi ab illo unis meis literis omne promptum ac paratum.

17. Aonius Palearius Jano Benedicto
Lampridio S. D.

Recentissimæ literæ tuæ Socini puero datæ per jucundæ mihi fuerunt. sunt enim totæ litæ elegantia, & perfusæ eruditione, & *σινωπικαι* habent longè diversam ab epistolis aliorum, quam ego hoc tempore sequar, ne abs te constitutam videar velle rescindere, & imitari ludimagistros, quibus si adolescentes in disciplinam tradantur, omnia immutant, ut superiorum doctorum labor pereat. Dissimilis ista ratio scribendi sanè mihi placet, & quia erudita, & quia varia est. eruditio nemini molesta est, nisi imperito, varietas omnes in omnibus rebus deletat, maximè autem in epistola, ea utar aliquando: nunquam enim putabo me malè operam posuisse, si te, quem omni studio sum complexus, mihi proponam ad imitandum. noli putare, me quicquam malle, quàm ut fiam simillimus tui. Aspergis tu epistolas sæpe verbis & sententiis Græcis: veniam quidem tibi dant omnes opinione eruditionis, & sapien-

LIBRI I. EPISTOLA XVII. 427

pientiz. ego si idem fecero, fortasse non ferar. Quid mihi acciderit, volo tibi commemorare. Scripsi ad Masæum superioribus proximis diebus isto modo, fratrem scribens Italicè, risit, cui ego cùm Thuscè respondissem, non tulit, sed auctores laudavit Ubaldinum & Delium, ventosissimos homines, qui nunc Romæ regnant ii, cùm quotidie quasi senatum cogerent, & amicis nostris pergerent esse molesti, iussi produci epistolas ad Atticum, in quibus Cicero id fecerat: quem cùm intelligerent, quasi prædibus esse obstrictum, tacuerunt. sed ego omnia faciam intra modum. Cervinus quoque agebat, literas nostras ἐπιτυχίαν ὄζειν: id meliùs, quàm ἀπαιδευσίας. amet is se, quantum libet, in Papavere suo poemate obscenè scripto versibus vulgaribus solutis. nam aliud scripsit nihil, me certè æmulum non habebit: quid, inquires, vulgaribus τὴν μὲν τοι κακότητα ἢ ἰλαδὸν εἰς ἐλεσθαι ῥηιδίας, ὀλίγη μὲν ὁδὸς μάλα δὲ ἐγλύθει ναίει. sed in hoc sibi, non nobis peccat: illud me magis movet, quod in extrema epistola scribis: ὦ πόποι, ἢ μάλα δὴ κρατερόφρονος ἀνδρὸς ἐν εὐνή. vides, qui in quæ aspirent? quæ si teneant, nihil meliùs tum, atque olim: angunt me tuæ querelæ, sed ego idem sum passus: fato aliquo fieri arbitror, ut nihil tibi adversi contingat, quod me quoque non exerceat. Sacellum habet meo ruri propinquum, ambigebamus de finibus, κυμνοπρείσης pedem pluris fecit, quàm me: agrestes immisit, limitem disturbavit, terminos convellit. istisne fidem habeas? valeant cum suis, quibus nihil est satis. De concilio rumores magni. quid futurum sit, nescimus. Polus legatus est Tridentum, Flaminius unà proficiscitur, unà Priulus, & fortasse Carnesecius, animæ, quales neque candidiores terræ tulit: conveni heroes Flo.

428 LIBRI I. EPISTOLA XVII.

Florentiæ. Victorius nos amat, & amatur à nobis, totus est in rhetoricis Aristotelis; commentarios scribit. quid, quæris? veteres omnes, qui in iis ætatem consumferunt vel exæquat vel exuperat. Duo sunt hoc tempore in Italia, qui in scribendo excellent, hic, & Mamutius: Pauli epistolæ proximè accedunt ad Tullianas, quæ Bembi & Sadoleti erant in admiratione, desitæ sunt legi. Petri commentarii arcus Aristotelis aperuerunt, &, quæ desperaveramus Latine dici posse, dicta sunt Latine, & eleganter. Quòd de Jovio rogas: senex satis bellè historiam condit, in qua non modò res gestas, sed mores & instituta, non modò regum, sed propè omnium gentium, & nationum profequitur suo quodam dicendi genere grandi, ac fuso & bene sonanti, à quo tamen sæpè abest castitas: tu vitæ fortasse dicis, ego etiam orationis. Julius Camillus theatrum exædificat magno sumtu: nunquam fuit tanta conspiratio imperitorum, qui putant sine studio, ac labore Tullianè se posse scribere: ad signa stellarum errantium capsulis dispositis schedulas describit: hoc scitum est, mi Lampridi. ἀνὴρ ὁ λογοδαίδαλον τῆ Ἀριστοτέλους λαμβάνει βλένας, ἢ τῆ Μίδου Θηρεῦδος ἀνάγκης. rides? non jocos: grandem pecuniam ab his coëgit, quibus cum eloquentiam pollicetur concubituram: ecquid aliud? nescio, quid sum oblitus, ac volui dicere: redii in memoriam. Verpa iste tuus, non homo, sed truncus, quem ego in cælum extuli, nunquam ad meas literas respondit: is nunc cum T. Antipalo turpissimè pepigisse dicitur: prò Nemesis, prò sancta Nemesis! nihil ei deesse video ad summum dedecus: sed ego fortasse nimium *χεδιάζαν*: tu vale; & me, ut soles, ama, & istis nos crebrò exhilara suavissimis literis tuis.

18. Ber.

18. Bernardinus Mafæus Aonio Palcario
S. D.

Nisi mihi conscius essem rectæ atque constantis meæ in te voluntatis, pluribus tecum agerem, culpamque omnem in quotidianas occupationes rejicerem, quòd me altera jam epistola opprefferit, nec prioribus tuis literis responderim. Veruntamen cum hæc in novis potius conjunctionibus quæri soleant, quàm inveterata jam amicitia, qualis nostra est, desiderari, consultò prætermittam, veniamque ad literas tuas: quæ quidem, quòd veterem tuum erga me amorem ac benevolentiam præ se ferrent, quodque humanitatis & officii essent plenissimæ, me mirificè delectarunt. Quòd verò in iisdem doleas, propterea quòd ad fratrem scribens, in epistolam tuam paulò liberius sim jocatus, quæ tota fere Græcè scripta erat, quasi tuam mihi in eo genere eloquentiam ostentares: non parum mihi molestiæ attulerunt. Nam quæ, obsecro, nostra hæc erit amicitia? si loquendi inter nos, ac familiariter jocandi libertatem sustuleris? Neque mehercule unquam his me tecum necessitudinis vinculis astrictum putavi, quæ ita levi de causa relaxari posse viderentur: cum nihil omnino à me in charissimi atque optimi fratris literis scriptum sit, quod boni cujusquam animum potuisset offendere. Quam ob rem, mi Aoni, si me tui amantem, si gratum, si non in amicitia levem atque inconstantem putas, velim ut ea quæ tu duriusculè accipere visus es, in bonam partem accipias: cum non nisi ab optimo animo, tuique amicissimo profecta sint. Quòd scribis, Lampridium nostrum, atque omnes planè necessarios meos, interdum mirari, me ita in scribendo negligentem effectum, & planè ab eo qui istic esse solebam, immutatam: nisi his omnibus, & superioribus meis ad Barbarum literis accuratissimè respondissem, & omnium

omnium qui ad vos proficiscuntur testimoniis, Geriique nostri ista refelli ac refutari certò scirem, me tecum in præsentia quàm diligentissimè expurgarem : cùm multas, atque illas quidem probabiles habeam rationes, in quas taciturnitatis meæ causas conferre possim : neque is sim, , ut quos semel in amicitiam meam receperim, atque illi mihi in amore ac benevolentia respondeant, eos subito mutata voluntate amare desinam. sed de his hætenus. Qui Mauro, tuo nomine salutem annunciaret, neminem adhuc reperi. Calendis enim Augusti assidua molestissimaque febris correptus, paucis post diebus extinctus est : maxima quidem ingenii sui spe, desiderioque amicis relicto. Hæc sunt, quæ ad epistolam tuam haberem. Tu, velim, nihil de veteri amore illa benevolentia detractum putes, meque amore illo tuo singulari ames. interea verò plurimam meo nomine Bembo salutem dices : gratiasque ages, quòd mei memoriam tanta cum benevolentia & humanitate conservet. Vale : Roma, tertio Nonas Martii.

19. Aonius Palearius Bernardino Masæo
S. D.

MAgnum mihi dolorem attulerunt literæ tuæ, in quibus neque me apertè accusare immutatæ erga te voluntatis audebas, neque affirmare constantis animi hominem. nam etsi erant illæ quidem totæ dulcissimis verbis scriptæ, quibus tu mirificè abundas : ex iis tamen longè alium sensum quendam eliciebam, qui norim acumen ingenii tui. Quòd nisi ab Achille fratre literas ad te datas aliquando scirem, de sermone quem cum illo habeo quotidie, & admiratione virtutis tuæ, qua tu Deus mihi quidam videri soles : & à patre integerrimo & clarissimo viro certiozem factum, de mea in vos omnes singulari benevolentia : dubitarem te subvereri adhuc, me animo in te esse abalienato. Quòd si ex
re

LIBRI I. EPISTOLA XIX. 431

re potius, quàm ex jocis epistolæ thuscè scriptæ, quibus illa lingua est refertissima, dijudicaveris, invenes profectò sanctissima & firmissima esse vincula amoris mei. Semper enim existimavi amicitiam, quæ & iisdem & optimis studiis nata & alta esset, pulcherrimè stantem, non posse re aliqua titubare. Quid autem in ea statuenda, ornanda, augenda, à patre tuo, optimo & sapientissimo viro, proficisci potuit, quod ab illo unquam prætermissum esse videatur? quæ verò à fratre tuo, qui me valde amat, & à me amatur suo merito plurimùm, excogitari in diem possunt, quibus ille me tibi, & tuis omnibus non astringat? Quare cùm tu amicitia & beneficiis tantum apud me possis, quantum præterea nemo: cave putes, te mihi quenquam fuisse, aut esse chariorem. nam quod ad literas attinet, quæ à me Græcè ad te scriptæ dicebantur, scito eo consilio esse factum, quòd cùm Patavii quasi Athenis esses, & earum literarum incredibili studio tenereris, opinabar te Græca libentius, quàm nostra lecturum. Nam quid, Dii boni, in illis erat hujusmodi, in quo tibi eloquentiam, quæ mihi nulla unquam fuit, ostentare potuissim? At nunc sic habeas: cùm Romæ sis, nullas à me nisi Latinas literas te esse accepturum. De Lampridio nostro puto te audivisse ex aliis, quanta cum laude proximis mensibus Demosthenis orationes nobis explicarit. agebat enim omnes illos Senatores quos ille nominat, ipsum verò Demosthenem eo gestu, eo vultu, ea vocis conformatione vehementem, plenum spiritus, plenum animi, vocibus sonantem, ut fieri nihil posset pulchrius. Quàm vellem nobiscum mi Mafæe fuisses. scio ego, te omnem istam urbis magnificentiam, & popularem gloriam, cum una Lampridii interpretatiuncula non fuisse collaturum. Vale. Patavii, Cal. Februariis.

EPISTO-

EPISTOLARUM LIBER SECUNDUS.

I. Aonius Palearius Verulanus Jacobo Sado-
lito S. P. D.

UM superioribus annis in Hetruria
essem, & mihi renunciaretur, te,
qui cum ego tam libenter viverem,
quàm cum Diis immortalibus, Ver-
ulis eo tempore fuisse: sic animo
sum affectus, ut nullas unquam à
fortuna mihi injurias putarim factas
esse majores. Audiebam enim te, summâ dignitate
& sapentiâ Virum, Hieronymi, civis & amicissi-
mi mei diverforiolum sanè pusillum non contem-
pisse: hominum verò illorum ita sermonibus fuisse
oblectatum, ut nihil fieri potuisset humanius. Quò
cum ego post aliquot menses rediissem, & præclare
multi de tua virtute, quâ nihil est uberius, præ-
dicarent, & acclamarent, Hiccinè erat ille? quem
Leo, quem Clemens, quem docti omnes? refrica-
bant mihi desiderium tui: itaque fuit semper meus
in te amor & observantia quædam singularis. Quam ob-
rem non est quod mirere, si cum in ea quæstione,
quæ de animorum immortalitate, essem satis im-
plicatus, & pleraque è media philosophia mihi es-
sent petenda; veritus ne in aliquorum vovelas in-
currerem, te ejus sive artis, sive studii, sive disci-
plinæ defensorem & propugnatorem egregium, mi-
hi amicissimè non dubitarem advocare. Nam cum
multa à te præclare scripta & perfecta sunt, cave
putes aliquid (excipio semper ea quæ de divinis
rebus à te scripta sunt) Phædro tuo pulchrius po-
tuisse excogitari: quod ex eo colligere licet, quòd
plu-

plurimis, fato nescio quo, amissis monumentis, quæ laudati viri majores nobis reliquerant, nihil æquè ac hi libelli, fuerit desideratum: quibus ab eloquentiæ deo M. Tullio philosophia collaudata, & defensa esset. Neque verò, meherclè, quicquam erat miseris perditisque temporibus magna facta jactura, quod magis fortissimo patrocínio indigere videretur, quàm philosophia, cui ornamenta omnia miserè essent detracta: quæque olim in illustri doctorum hominum conspectu posita, jam locum in quo consisteret, non haberet. Quo ego uno si te multis de causis non unice diligerem, sanctissimè quidem colerem & observarem: cujus mei in te amoris & benevolentiae testificandæ causa curavi hosce ipsos libellos meos, quales quales essent, per Lazarum tuum, doctissimum Virum, quo utor familiarissimè, ad te mittendos: cum certò scirem, nihil in his esse eà industrià, quæ te magnopere delectare possit, perfectum aut elaboratum. Vale. III Idus Februarias, Patavio.

2. Aonius Palearius Jacobo Sadoletto S. D.

ET si ea tua est humanitas, ut tantam in altero tantà dignitate Viro vix reperias: Patavio tamen discedens, epistolam meam ad te non sine Lazari tui literis volui mittere: non quòd iis admodum egere me arbitrarer, sed quòd ille ultrò polliceretur, aperturum se mihi fores benevolentiae tuæ: nolui ego aspernari boni Viri, meique studiosissimi officium. Erant cum iis libelli mei de Animorum immortalitate: qui etsi digni non videbantur, ut à te homine doctissimo legerentur: putabam tamen, cum te amantissimè in secundo libro appellarim, aliquid hoc ad amorem erga te meum declarandum posse attinere. Itaque cum illi ipsi ab Orgetorige mihi missi essent, & tabellarius Gallus quidam legati Regii istuc venire diceretur, & temporis satis

E e

non

434 LIBRI II. EPISTOLA III.

non haberem ut eos legerem, nisi ad te non emendatos : quos cum post aliquot dies legissem, deprehendi errata quædam typographi culpâ, quæ me maximis molestiis affecerunt : ea quæ sint, ex libellis his, quos ad Gryphium mittimus, cognoscere poteris : & illos ipsos quos ad te miseram, emendare : Hoc animi angore, qui melius me liberare possit, quàm Gryphius, novi neminem. turpe enim mihi videtur, in his quæ primum legenda nostris hominibus dedimus, posse multa desiderari. Itaque petii ab eo per literas, ut in re mihi tam necessaria deesse nolit. potest enim suo commodo, poematis nostrorum hominum, qui Christianas res scripserint, libellos nostros adungere : quod ego me consecuturum omninò non puto, nisi cum his fuerint aliquæ literæ tuæ ad illum commendatitiæ. Quamobrem, etsi à Viro uno omnium doctissimo & sanctissimo, quid quisque petat, est etiam atque etiam cogitandum : non tamen dubito id à te petere, quod mihi maximè est utile, maximèque necessarium : ut intelligat Gryphius, non deesse his libris patrocinium & gratiam tuam. Qua in re pluribus ego te orarem, nisi libellis ipsis ornandis aliquid te quoque præstare debere existimarem ; non quòd præclarum sanè aliquid habeant, sed quòd sint illi quidem testes amoris erga te mei. Vale, Senis.

3. Jacobus Sadoletus Aonio Paleario S. D.

Serius accepi literas tuas. datæ enim illæ III. Idus Februarias, mihi medio fermè Majo sunt redditæ ; quibus perlectis, equidem valdè lætatus sum, cum tali ingenio, quale tuum mihi jam perspectum est, talem etiam animum erga me plenum amoris & desiderii conjunctum esse. Quid enim est rerum omninò omnium, quod mihi bonorum & doctorum benevolentia videatur optabilius : Itaque cum epistolam tuam primò legissem, eoque mihi

mihi vehementer placuisset (est enim & suaviter, & ornate, & peramanter scripta) ab illius statim lectione ad poema tuum me contuli, totumque perlegi triduo, singulis videlicet libris in singulos dies collatis. De quo, ut tibi verè exponam quod sentio, hoc iudicii feci, eorum qui in eo genere voluerunt esse, sanè quàm paucos, & nostra & superiore memoria, æquè eleganter scripsisse, atque te: eruditus certè neminem. In quo mihi illud mirificè probatum est, quòd hæc tua scripta non accersitis, fucosisque argumentis, neque quòd magis poetica videantur, à vetusta illiufmodi Deorum fabulofitate repetitis: sed sancta & vera religione condita sunt. Ut, quemadmodum vultus pacatus & constans in hominè, benè affectæ mentis, & probi animi est indicium: sic tua ista eximia erga Deum pietas, quæ sese in tuis scriptis primam offert, nos cogit de te, deque omni sensu animi tui, excellentèque doctrina præclare existimare. Accætera quidem tuum carmen mirè mihi satisfecit, video enim, quos imiteris: quid referre in tuis scriptis, & exprimere conere: tibi que neque in eligendo iudicium, neque in conando fructum laboris tui abesse intelligo. perspicio etiam verborum elegantiam, sententiarum acumen, numerique apta & varia compositione delector: sunt enim ista omnia in te ita studio & cura elaborata, ut sint ubique nihilominus ingenii luminibus lita. Illud unum interdum (quanquam admodum rarò) desidero, quòd cupissem nonnulla à te differi explanatius, quibus nunc percipiendis mens nostra aliquantulum laborat. atque illa (ne fortè mihi Lucretianum modum dicendi opponas) non sunt ex eo genere, quod difficultate rerum, quæ tractantur, suapte sponte obscurum propè necessariò sit, in quo solet iusta esse scribentibus excusatio: sed è medio quadam sumpta, compressius abs te dicta sunt, quæ dilatare & patere melius voluissent: neque ea tamen

436 LIBRI II. EPISTOLA III.

tam multa, ut pertimescas. Sed fortasse ut nodus robur, & ut nævus decus aliquando atque ornatum pulchro corpori afferre solet: sic plerisque illa poterunt videri iccirco esse quæsitæ, quod cursus nostræ cogitationis, fluentis in facilitate orationis, aptè illis interdum tanquam salebris retinetur. Quod quidem ad veras laudes egregiè compositi carminis pertinet, totum tibi ita tribuo, ut hoc planè confirmem, nihil me his aliquot jam annis in eo genere editum legisse libentius. Itaque te jam ne hortor quidem, ut quo itinere instituisti, eodem porro pergas. satis enim tibi incitamenti cum judicium de te, expectatioque hominum: tum fructus ille ingenii suavissimus, qui in pangendo maximè, & in commentando percipitur, debet afferre: qui etsi omnibus eruditus datus est, cum hi aliquid ex sese procreant, atque gignunt, uberior tamen adest poëtis. Quanquam ego te non poëtam magis, quam oratorem esse statuo. cujus rei facio ex epistola tua conjecturam: ea enim ita commodè & concinniter scripta est, ut facilè intelligam, te utrum velis, & suscipere, & posse præstare. De me verò, quem tu tantopere in tuis scriptis ornas, eoque honore afficis, quo majore nemo afficere quenquam potest, quid dicam, vix reperire mihi posse videor. Nam si eas in me laudes agnoscam, quas tu mihi tribuis, timeo ne arrogans: sin repudiem planè, atque rejiciam, vereor ne ingratus adversus te sim, cum de tuo judicio ipse detraham, eo ipso unde sim ornatus. Quamobrem, ut in difficili ejusmodi causa, ad id me vertam, quod meo pudori maximè est consentaneum: ut tibi agam pro tua ista humanitate, & erga me benevolentia, gratias: meque tibi hoc nomine obstrictum esse constitear. quod facio equidem, & libens facio: tibi que persuasissimum esse cupio, te à me singulariter amari, vel ingenii & virtutis & probitatis tuæ causâ, vel ejus officii atque amoris quo me ipse prosequeris: vel quòd

quod eorum & temporum & hominum in tuis literis mentio facta est, quorum meam & memoriam, & erga illos benevolentiam, dies nunquam delere oblivione ullâ potest. ut præter id, quod tuo nomine tibi debeo, quantum etiam illos dilexi, totum in te persequar : quo me in te animo esse, si usus venerit, re ipsa experiundoque cognosces. Vale, Carpentoracti. VI. Cal. Junii.

4. Aonius Palearius Petro Mellino S, D.

Nisi me vel virtus tua, vel familiæ dignitas sæpè invitasset, ut magnopere desiderarem haberi aliquando in tuis : vel hoc ipsum satis esse poterat, quòd Ambrosius noster, quem justis de causis valdè amo, quotiescunque ad me scribit (scribit autem ferè quotidie) de præclaro isto animi tui sensu, & benevolentia quadam ingenua erga eruditos homines, jucundè & libenter mihi sanè multa : quibus fit, ut diuturni mei desiderii igniculus indies crescat, amemque te pro ista animi tui præstantia, amore non mediocri, sed singulari quodam, & incredibili : non quòd ego in Viris doctis, quales apud te semper sunt, numerari me unquam somniarim, in quod quidem non aspiro : sed quod eorum hominum sim tam studiosus, quàm qui maximè : quo minus enim ingenio possum, hujusmodi mihi diligentiam subsidio comparavi, ut eorum dicar studiosus, putemque ex eo bonum nomen posse me consequi. Nam cum de fortissimis & clarissimis viris, quibus civitas tua semper floruit, multa narratur : nonnulla non modò de necessariis, sed de libertis, servisque eorum dici necesse est, ita ut non minus hi quàm illi splendorem adepti, vulgò legantur. Quamobrem eos omnes colo, & observo, qui animo isto tuo sunt in bonos & doctos Viros : qui cum perpauci fuerint, & sint tui similes perdiu nulli, eo à me amaris vehementius : velimque hanc ani-

mi mei declarationem neque vulgarem, neque adulationis nomine suspectam existimes, cujus te planè hostem esse intelligo: sed rectâ ratione ortam, ad complectendam istam animi tui nobilitatem. quâ fretus, scripsi ad te, non ut solet qui novis amicitiiis cupiat illigari, sed qui sanè in veteri optimi cuiusque necessitudine fuerit confirmatus. voluique potius desiderari verecundiam meam, quæ naturâ ipsa mihi tributa est; quàm meam à me diligentiam requiri, quòd eam minus contulisset ad conjunctionem amoris erga me tui: præsertim cùm Ambrosius ipse, & omnes qui isthinc veniunt amici, significant, libellos meos de Animorum immortalitate jecisse apud te fundamenta quædam benevolentiz, quòd scilicet ob studiorum nostrorum similitudinem te valdè delectassent. Quod cùm ab uno, & item altero accepissem, sustuli ego manus: visum enim mihi hoc non fortuitum, sed divinum. Itaque nihil est, quin te summâ dignitate Virum, antiquis moribus, non vulgari doctrinâ, toto animo amplectar, premque, ut cujus fores à te ipso tam humaniter mihi apertæ sunt, insinuatam penitèns sinas me in ea benevolentia diutissimè conquirere. Vale, VIII. Cal. Novembris.

5. Petrus Mellinus Aonio Paleario S. D.

UTer nostrum in expetenda, & omni studio comparanda mutua inter nos conjunctione & benevolentia avidior fuerit, contenderem sanè dubium: nisi in eo quòd prævenis, te facile superiorem per me ipse intelligam, & me præventum doleam non mediocriter. Nam quòd ad reliquum attinet, nec tibi concedam libenter, neque nisi me amor fallit, errare in eo me, aut decipi putem. Cum primùm enim fragrantissimum tuarum virtutum odorem sensi, jucundissimumque tuarum lucubrationum saporem, tantâ sum repentè delectationem per-

perfusus, & admiratione simul affectus, ut quem amem magis, magisque admirer, habeam neminem: quem æquè, vix reperiam alterum. A me autem quid ad te tale? Virtute igitur, & diligentia superasti: amore autem, & benevolentia (ignoscas velim) nihil est quòd contendas. Quod autem Ambrosius noster, mihi tum affinitate, tum longa consuetudine morumque integritate conjunctissimus, ad te de meo tuorum monumentorum judicio præscripsit: fecit id quidem amicè, ut solet: neque quicquam est de mea erga te voluntate, meoque de te judicio mentitus. In eo tamen mihi non satisfacio, quòd non eo sum ingenio, non ea eloquentia præditus, & eruditione, quæ in te video esse illustra, ut iis qui tua nondum legerint, persuadere facilè, aut dignè satis pro merito tuo, egregias laudes tuas oratione exornare possim. Debeo tamen illis plurimum, qui ea inter nos jecerunt benevolentia: semina: quæ eo uberiores fructus ferent, quo melioribus jacta principiis, meliore quotidie cultu, maturiorisque industria excolentur. Illud igitur tibi affirmo, te apud me semper non eo solum honoris & amoris gradu futurum, quo olim apud præcos illos Romanos nostros habiti sunt illorum plurimi, quos & tu commemorasti, & viget illorum memoria sempiterna: sed & qui diuturna familiaritate, arctissimæque consuetudine, communisque animorum ac studiorum ardore alti, educati, perfecto mox confirmati judicio, sanctam inter se vitæ hujus societatem tenent; ita ut te non in amicitiam meam recens receptum velim putes, sed tanquam in veterem, non animorum alienatione, sed locorum, & incertæ peregrinationis intervallo distractam, ex insperato revocatum: tibi que non primas benevolentia: fores, sed amantissimi animi adyta esse referata. Poteris itaque in posterum omnia tibi ipsi de mea fide, opera, & observantia polliceri, quæ ab amicissimo, tuique similibus studiosissimo expectari possunt.

440 LIBRI II. EPISTOLA VI.

sunt. Hæc dum scriberem, aderat unâ mecum Pierius meus, Vitalis item, & Cursius, tui: qui præter ea quæ de doctrina tua honorificè dicta sunt, multa de ingenii tui amœnitate, deque morum suavitate, & integritate vitæ prædicarunt: quæ omnia nostræ erga te benevolentiaæ cumulum, si quo fieri pacto poterat, cumulationem reddidere. Vale, Romæ. XIII. Cal. Decembris.

6. Aonius Palearius Paulo Sadoletto S. D.

QUàm vellem, Cal, Juniis Volaterris fuisses. delectasset enim te mirum in modum sermo Marrii tui: homo scilicet, cuius tempori perurbanus. Antequàm tuas literas legisset, exceperat me, atque antiquissimum hospitem familiae suæ. lecta verò epistola, à te peramanter scripta, noli quærere, qua me charitate, & animi propensione amicissimè est complexus. deinde percontatus de statu curiaæ, multa de patris tui, sanctissimi viri, laudibus, deque amicorum suorum suavissimis moribus jucundè mihi narrabat. Post autem cum in horum temporum mentionem incidisset, sic liberè detestari, sic graviter conqueri, sic Christianè deplorare hominum ingenia: ut mihi liqueat, nihil illo episcopo hisce aliquot annis me vel vidisse, vel audisse, quod commonuerit, aut commoverit magis. Cum verò de tui ingenii expectatione aliqua à me verissimè referrentur, quantumque in studiis istis liberalibus profecisses, cumulavi senem omnibus lætitiis. Summa est enim expectatio tui, tum quòd id ætatis præclaram eruditionem consecutus videare: tum quòd patrum habeas clarissimum virum, qui etsi nihil agit, nihil cogitat aliud, nisi quod ad Christum pertineat: elegantissimo tamen dicendi genere oblectatus, id quod nemini majorum contigisse video, mirificè semper eloquentiam cum sapientia conjunxit. Nam quò sanctissimam facultatem acuti
po-

potius quàm eruditi homines, in tenebras coniecerant, & in profundo abstruserant, ita ut sacris literis sempiterna propè nox offusa videretur: eo ille dignus est omni laude, cujus ope lucem in his respicere cœperimus. Dicam enim, ut soleo, liberè, mi Paulè: fuit aliquando vitiosum & captiosum hominum genus, qui aut ostentationis, aut quæstus causa, obdlexerunt tenebras rebus clarissimis. quòd si in philosophia tantum humana illa fecissent, essent fortasse ferendi. at cum divinam istam, qua vivimus, unde lucem haurimus, per quam ad superos accedimus, magnis voluminibus & contentiosis quæstionibus opprefferint: probent qui velint, perquam boni certè non probant. Sunt aliqui etenim adhuc, qui veluti noctuæ in latebris gestientes, luce oblata ingemiscunt: à quibus, ut inepti esse desinant, non est requirendum. Iis primus restitit patruus tuus, primusque docuit nostros homines, res sacras & Latinè & distinctè & ornatè dicere: qui nunc cum ad Christianæ Reipublicæ gubernacula accesserit, verentur boni studiorum illorum remissionem. Nam quæ (malum) fatales rerum omnium perturbationes subito confluxerunt? Jura divina, & instituta prima illa salutaria, quæ majores nostri summa observantia coli voluerunt, ecquis non pervertit? Populi crudeli dominatu premuntur, boni temporum causa hiscere non audent. Christianæ pietatis umbram fortasse tenemus, pietatem jamdiu nullam. ardet Gallia belli quanta potest contentione, finitimis exitiabili & calamitosa: Germania seditionibus perturbata est, rerum novarum studiosissima: Italia incertis rumoribus servit, & levissimis auditionibus commota, majores Galliæ & Hispaniæ motus expectat: Parthi, hostes Christiani nominis sempiterni, terra marique exercitu comparato venire dicuntur. Tu vide jam quibus negociis distineatur patruus tuus, ad quos labores vocatus sit, quot illum impediunt sollicitudines: ut quidem

certè firmissima hominum opinio sit , in eo gradu collocatum privatis studiis non posse vacare, sine maxima operæ publicæ jactura. Tibi igitur studia illa reservantur : deditque Deus animum , ut quæ ille in Carpentoractis luce atque ocio commentabatur , tu prosequare. Ad quæ te ipse cohortari debes , curamque & cogitationem suscipere dignissimam ingenio isto excellenti , & industria tua. Vale , Senis 111. Idus Junias.

7. Aonius Palearius Ennio Philonardo Cardinali Verulano S. D.

NEque humanitatis , neque sapientiæ tuæ oblitus , qua ad Deos proximè accedis , rem diligentissimè perpendendam facturus , nihil ad te literarum dedi. quem enim melius consulere potuisssem , quàm virum sapientem , fortunæ accessionibus probatum , sua virtute in altissimum locum promotum , & cujus præterea semper in me beneficia singularia quædam extiterunt ? Verùm enimvero , cum Romæ superiore anno fuisssem , qui sat mihi visus sum in ea re cognovissse sensum animi tui , subpudebat me , nunc etiam per literas quærere eadem , que ego coràm ex te audivisssem. Nam in sermonibus nostris quotidianis cum dixisssem , me pertæsum jam temporum nostrorum , & nihil magis desiderare quàm verè Christianè vivere, & propterea urgeri Pauli dicto, *εἰ δὲ οὐκ ἐγκρατεύονται, γαμήσατίων κρείσσον γὰρ ἐστὶ γαμήσαι, ἢ πυρῆσθαι* : probasti majorem in modum sententiam meam , eamque opinionem neque novam esse , neque futilem , affirmabas : sed ex antiquissimis institutis , & sanctissimis literarum monumentis repetitam. Quam ob rem cum in Hetruriam rediisssem , & emisssem Cecinianum , A. Cecinæ Volaterrani scilicet villam , ejus ipsius , cujus causam egit M. Tullius noster Arpinàs ad Recuperatores :
faci-

facile me vinci passus sum ab amicis, qui ut ad uxorem animum appellerem, cohortabantur. Etenim hæc ipse mecum recta reputabam via. Hem habeo hic neminem neque cognatum, neque affinem: quartum annum ago, & tricesimum: nonnunquam minus belle habeo: Hetrusci mores placent, quid causæ est, cur adolescentulam, optimis parentibus bene & pudicè educatam, non ducam in uxorem? præsertim cum Cecinianum, quò aliquando remotum ab oculis populi ad scribendi studium conferre ego me statueram, sit intra fines Collinos: Collini municipes me summis honoribus affecerint: Collinum oppidum placeat, cum loci salubritate, tum ædificiorum descriptione, tum hominum commercio non inurbano, tum quòd Senensium civitati sit proximum, & à totius Hetruriæ florentissima urbe non longè absit. His de causis cessi amicorum precibus, qui à me id summa jam contentione efflagitabant. Quòd nisi me adhuc pungeret quasi aculeis pietas quædam meorum, & mirum desiderium tui, viderer non ineptè vitæ meæ rationem instituisse. Nunc autem cum à te summo & sapientissimo viro, quem semper omni studio colui & observavi, tam longè absim: dispeream, si quid est quod me valde delectare possit. De sororis meæ filio quod scribis, equidem & cupio, & debeo. at his eruditis temporibus, studia hæc literarum non vulgarium incredibiles quosdam animorum motus, & celeritatem ingeniorum desiderant: quæ cum in illo sint vel mediocria, valetudine etiam & natura infirmiore, cohortabar eum ad medicinæ artem. nam etsi medicum philosophiæ non omnino expertem esse oportet, non tamen necesse est & Græcæ & Latinæ linguæ abundare omnibus ornamentis, & in castitatem illam orationis incredibilem laborem insumere: æquè atque oratorem, poetam, & germanum philosophum, gloriæ & laudis avidiorem. Sed quid ego ad te hæc, inter magnos viros, omni tempore sum-

ma

444 LIBRI II. EPISTOLA VIII.

ma cum laude versatum? Reliqua si qua sunt, scribam ad patruelem meum; ita tamen, ut intelligat, magnum apud me pondus habuisse commendationem tuam. Vale. Senis, Cal. Martiis.

8. Aonius Palearius Jacobo Sadoletto Cardinali S. D.

Cum superiore anno emissem villam, quæ fuit A. Cecinæ, in agro Volaterrano, cuperemque eam emptionem mihi bene & feliciter evenire, omnia propè assequi visus sum: quòd qui te diligentissimè colit & observat, Lucam Volaterranum, qui fuit Episcopus Anagninus, comperi vicinum. is omne tempus quod ab sacrorum confectioe & divinis precationibus datur, partim in sanctissimis Theologiæ studiis, inque jucundissima de cultura agri lectione consumit, oblectatque se mirum in modum in prædiolo fructuoso, & peramœno exornando: homo certè Christianus, publicis muneribus exercitus, ita ab ambitione abest, ut privata villula vel rusticana quicquam neget esse suavius: agricultura verò nihil putat esse quod hominem liberum magis delectare possit, nihil in quo vir bonus possit esse felicior omni ocio & tranquillitate. quæ cum ab illo sæpe & ex animo dicuntur, Xenophontium illud ob agri cultionem de Cyro in mentem venit: *δικαίως μοι δοκεῖς, ὦ Κύρε, εὐδαιμόνων εἶναι. ἀγαθὸς γὰρ αὐτὴν εὐδαιμονεῖς.* Quare frequens sum in Ceciniano, ut loci amœnitate, & hominis bene docti, & tui amantiissimi sermonibus perfruar. Is me sæpe rogat, si quid de te acceperim. sollicitus est enim, quòd dixi, vereri me, ne hoc labore itineris multorum dierum, si cum collegis profectus es, defatigère, quo minus valens sis, quod Deus prohibeat: præsertim cum superiore anno ægrota-veris, & purgationibus & vi morbi non esses satis firmus. Itaque amicissimè mecum desiderat,

ut

ut bene valeas : eaque de te perferantur , quæ nos volumus , & omnes tui. Habet is negocium , in quo sperat bonos sibi non defuturos. te verò , per quem rem transactam dicit , quia optimus es , adiutorem singularem , & hoc ipso in negotio optatum & perspectum profitetur : putâtque omnino tibi suo nomine gratias agendas , quòd omnibus rebus juveris. Causa hujusmodi est , ut spes omnis sit in deprecatoribus , & commendatione bonorum. Abdicavit sese homo episcopatu : dignitatem , auctoritatemque , & cætera quæ ex eo consequi poterat , libentissimè aliis concessit. quæ ex hoc ipso adpromissa sunt tenuia & exigua , vellet sibi , non ut ex sponso , sed à summo Pontifice , ad cujus pedes sese abjicit , quasi condonari. Ea de re oravit me , ut scriberem literas commendatitias , gnarus qua te reverentia & observatione colam : qua te in literarum & virtutum omnium excellentia , qua in fortunæ accessionibus humanitate esse prædicem : qua fretus , sperat has literas aliquod habituras apud te pondus. Itaque facio quod ille petit , & lubens facio : eumque virum bonum , & in primis Christianum , & tui amantissimum , tibi commendo. Vale , ex Ceciniano , I I I. Nonas Quintilis.

9. Aonius Palearius Lucæ Joannino
Episcopo S. D.

CUm superioribus diebus me ad cœnam invitasses , quo melius , & divinius , uti soles , cœnarem , appositus est in secunda mensa libellus de uxore ducenda. Quem cum avidissimè legere cœpisssem , legati ineptissimi de re frumentaria interturbaverunt : neque mehercule memini vidisse , aut audisse oppidanos loquaciores , & qui tantos spiritus in re tenui sibi sumant : itaque abii cum stomacho in Cecinianum. Quòd cum pervenisssem , legi diligentissimè libellum , quem mecum attuleram.
De

446' LIBRI II. EPISTOLA X.

De quo quid sentiam, quoniam id petis ut liberè dicam, video primùm, quod tu ipse mihi narrabas, in ea parte quæ inventio dicitur, summum juvenis ingenium: in ea quæ dispositio appellatur, non vulgare judicium: orationem deinde vehementem, quam ego mallet interdum paulò sedatiorem, & numeris quibusdam oratoriis potius quàm poeticis fluere, omnino puram & solutam: quod huic erat perfectè, siquidem verborum nitore mirificè delectatur, quod in Joviniano & Augustino desideres, qui de re hac eadem cumulatissimè scripserunt: ita tamèn, ut Theologos potius quàm oratores, aut philosophos, possis agnoscere. Quod si Guidius tuus, & jam noster, ea argumenta adjunxisset, & oratione illustrasset, quæ ab illis adducuntur è scriptis quæ *novum* appellantur, cave putes quicquam pulchrius potuisse excogitari. Etenim quæ ab illo ex poetarum & philosophorum monumentis repetita sunt, sic aptè ornateque dicuntur, ut spes mihi injecta sit, ab eodem iisdem ornamentis atque luminibus genus hoc descriptionum de conjugio à Latinis theologis inculte horridèque tractatum posse perpoliri. Ad hoc tu juvenem tua dignitate & autoritate, qua te colit & observat, cohortari debes. Nam quod ex hoc libello augurari possum, non fallet opinionem tuam. Vale, ex Ceciniano.

10. Aonius Palearius Petro Victorio S. D.

M. Casalis, qui te mirificè diligit, officia jucundissima, quæ ab illo profecta sunt superioribus diebus. Cum enim Florentia esset, salutavit te meo nomine, quem ob præclaram eruditionem semper colui & observavi. Idem rediens, tuis verbis mihi salutem dixit. quo factis, eam quam expectabam tenere occasionem visus sum, ut ad te aliquid literarum darem, in quibus declararem
amo-

LIBRI II. EPISTOLA XI. 447

amorem erga te meum. Multæ enim sunt causæ, quibus de causis ego te valde amo. primum, quod iis studiis excellas, quæ me à pueritia magnopere delectarunt: deinde, quod Jano Lampridio, & Marcello Cervino, optimis viris, & mei amantissimis, uteris (ut audio) perfamiliariter: qui cum de ingenii tui suavitatibus sæpe mihi prædicarint sanè multa, suppudet me antehac nunquam ad te scripsisse: præsertim cum tam vicinus esses, ut facilè meas literas quotidie posses accipere, & ego tuas: cum item usu venisset venire ad te, qui abes iter unius diei, quod quidem aliquando faciam, ut expleam hoc desiderium, & quam virtute mihi amandum proposui præsens videam, & agnoscam. Interea velim me reponas in tuis, ducasque in numero necessariorum, vel conjunctissimorum: existimésque nihil me putare jucundius literis tuis, quæ si aliquando ad me perferentur, erunt illæ quidem allevationes sollicitudinum mearum: & fortasse efficient, ne à studiis istis doctrinarum liberalium domesticis negociis totus abducar: eritque Diis gratia, quod non omnia malè cadant: quod cum jamdiu absum à meis charis, optimisque amicis, in Hetruria repererim non modò illarum artium bene peritum virum, sed etiam affluentem omni ornamento mansuetudinis & humanitatis. Vale. VIII. Cal. Januarias, ex municipio Collino.

II. Petrus Victorius Aonio Paleario S. D.

Fecit humaniter Casalis, qui te meo nomine, quemadmodum volebam, diligentissimè salutavit: & est homo omnium officiosissimus. Venit ad me ille domum, cum antea eum non cognossem: statimque post ea verba, quæ primus ille congressus requirere videbatur, honorificum de te sermonem habuit, & mihi suavissimum: multaque de humanitate, mansuetudine tua, morum denique elegantia exposuit. Ingenium enim & doctrina mihi, quem-

admodum omnibus qui ingenuis studiis delectantur, jampridem cognita erat : quæ sanè ille amore quodam tui, & studio inflammatus, ex animo faciebat, & uberrimè ac verissimè facere poterat. Ego libenter & cum voluptate audiebam : valde enim tuis laudibus delector. Renovatus est igitur in me amor, quo te antea plurimùm prosequabar : vel ut rectius loquar, ortus, & repentè excitatus. Antea enim te propter ingenii tui magnitudinem, & incredibilem eruditionem, quæ ex gravi illo tuo, & planè divino poemate mihi perspecta erant, tantummodo admirabar, quemadmodum debebam : amare non audebam. nec enim facile poteram. Est enim consuetudinis hoc verbum, & eorum qui aliquibus vinculis inter se officiorum conjuncti sunt : si non familiaritatis, at voluntatum saltem, & studiorum. Postquam verò intellexi, te tanta benignitate præditum esse, quantam mihi probus ille Senex prædicavit, & à me non abhorrere sensi : mirificus quidam amor subito exortus est. quòd nisi multis & molestissimis negotiis eo tempore impeditus fuisset, hoc etiam benevolentiae & liberalitatis tuæ indicium tibi præripuissem, nec sivissem me à te humanitate & benignitate vinci. Nec tamen me à te victum esse hac in re molestè fero : quem facile in aliis etiam rebus à te vinci & superari posse scio, & gaudeo. Literæ postea tuæ humanissimæ & elegantissimæ, magnum cumulum amoris illi jam suscepto attulerunt, & eum incredibiliter auxerunt : ut quæ plenè morum tuorum elegantiam & suavitatem mihi significarent, & apertè exponerent animi tui in me propensionem : quæ magis ex natura tuæ bonitate, quàm ex meis meritis orta est. Quare scias, te mihi charissimum esse : & paucos esse, quos æquè ac te amem, & observem. Quòd si aliqua mihi occasio dabitur, efficiam profectò studio ac diligentia mea, ut quem tu antea

tan-

LIBRI II. EPISTOLA XII. 449

tantum propter amorem in me, ac studia amicorum tuorum, optimorum quidem illorum virorum, ac doctissimorum, amasti: meritis etiam, & officiis meis aliquantulum diligas. Quare nunc sunt tuæ partes, ut mihi ostendas, quomodo ego huic desiderio meo, ac debito erga te satisfacere possim: & in nulla re, in qua tibi opera mea utilis esse possit, labori meo parcas. Vale, & me ama. xi. Cal. Februarias.

12. Aonius Palearius Petro Victorio S. D.

ET si tua virtus me satis allicere potuit ad amandum: fecerunt tamen hoc literæ cumulatus, in quibus inerat effigies humanitatis expressa, & quædam animi tui imago non muta, quam mihi de te sæpè proposueram. nequè enim unquam dubitavi, siquando ad te scripsissem, accepturum me literas Victorio dignas: & tua si opera uti contigisset, habere amicum paratum, & adiutorem singularem. Etenim viri hoc est in primis, qui in artium studiis liberalissimisque disciplinis optimè versetur, non fallere opinionem studiosorum sui. At mehercules tale mihi de te spectrum excitavi, etsi te nunquam viderim, ut æquè agnoscam, ac ea quæ oculis quotidie cerno: nequè verò, licet absis, quicquam est mihi te præsentius. quod credo sit, quòd præter te in Hetruria vix alterum habeo, in quo cum summa eruditione germanam eloquentiam videam esse conjunctam. Nam ut multis multa concedamus, nonnulli in Dialecticis exercitati, Physica non ignorant: at in iis, Dii boni, quàm nullus dicendi usus, & exercitatio: sed benè sæpè admista barbaries, & duritas incredibilis quædam orationis. multi sese ad sanctissimam disciplinam theologorum conferunt, quæ quòd serius accepta est à Latinis hominibus, eo in hanc curam erat magis incumbendum, ut illustraretur verborum omni elegantia, &

numeri, & sententiarum apta concinnitate, & ornamentis illis oratoriis, quibus delectari primum, rapi deinde, mox inflammari etiam animi possent: quorum cum ignari sint ii, & expertes, abjiciunt se in tenebras, quas clarissimæ facultati, acuti potius Sophistæ quàm eruditi homines, multis seculis indignissimè offuderunt. Complures ad Juris civilis scientiam uberem & dissipatam balbutientes accedunt, quorum mentis acies ita perstricta est, ut non videant illos ipsos jurisconsultos, quos proximè ad Deos accedere arbitrantur, castum & Atticum dicendi genus summâ industria fuisse secutos. Post hos irrepererunt erudituli quidam, qui in verborum inani volubilitate & superstitione omnia esse posita existimant: neque philosophiam, neque interiores literas unquam attingunt, quibus peream siquid est impudentius. Nam etsi eloquentia à laudatis viris meritò semper laudata est: nisi tamen societate quadam disciplinarum exornetur, in quarum ubertate pulcherrimè alitur, nihil eâ jejunius potest excogitari. Quamobrem semper ego præstans ingenium, intelligensque judicium tuum sum admiratus, quod utrunque sis peræquè complexus, & dicendi scientiam & exquisitam doctrinam. Cujus utriusque desiderio flagrans, emi superiore anno A. Cecinæ villam, quæ fuit in agro Volaterrano, ut libris comparatis in bibliothecam me abderem. Sed hoc ipsum aliter evenit. Nam cum municipes Collini angustos fines habeant, emi Cecinianum multò carius quàm æstimaram. Quare tamen eâ emptione bene emisse dicar, oppressus tamen ita sum ære alieno, ut quam ad studia literarum emeram, ea villa maximè ab iis ipsis me avocet, atque abducat: à qua perturbatione, & sollicitudinum fluctibus si emerfero unquam, si quis Deus liberaverit, referam profectò, & revocabo me ad egregias istas artes tuas. Interea Cecinianum meum non contempnas, cum loci salubritate, tum hominis tui amantissimi observantia.

Col-

LIBRI II. EPISTOLA XIII. 451

Collinum item oppidum pro diverforio tibi sit : quò, si quando res urbanæ fecerint fatietatem, curfes, tanquam ad animi relaxationem. Fuit hic Philosophis mos, & oratoribus tuis, ut à civium oculis aliquò interdum concèderent. Neque illud objeceris, quòd peramcænæ villæ vestræ suburbanæ sint, quibus cum diverforiola nostra non sint conferenda. Villarum istarum magnificentiæ nemo non cedit : verùm id ipsum quòd suburbanæ sint, dixerim esse impedimento, ne tranquillitate & otio illo frui omninò liceat. Multi officii causâ convenient, nonnulli sciscitaturi quid agas, aliqui etiam ut infaceto & multo sermone obtundant : quæ incommoda nihil est quòd timeas in Ceciniano. nisi illud fortasse, quòd spero, vereare : quòd homo ibi sit, qui à latere nunquam discedet, avidissimus jucundissimæ consuetudinis tuæ. Vale, ex Ceciniano. ix. Cal. Martias.

13. Aonius Palearius Francisco Verino S. D.

CUM te Virum semper in Philosophia, quæ de natura est, summa cum laude versatum cum Victorio nostro convenissem, & cœnæ tempus instaret, res sanè difficilis & perobscura in quæstionem vocari à te cœpta est : Ubi homines mortem obierint, quòd eorum animi in statu sint, si cum corporibus non extinguantur. Id ipsum *πρόβλημα*, dum in municipium redirem, mecum animo volvens, & quid respondissem recogitans, texi epistolam, qualem scribere possit non qui in philosophiæ cella penuaria sit, sed homo tui studiosus & amantissimus, qui equo revectus non prius domi assederit, quàm ad te scripserit. Hujus quæstionis explicationem physicè pertractari non posse dixeram, quam tu posse dicebas : & habere te aliquid jam, quòd, si plusculum fuisset temporis, nos valdè delectare potuisset. Dii immortales, cur ego à te absum, Viro doctissimo? næ annum evolvens libros omnes Peripateticorum, non facilè observarim locos, quos tu mihi unius horæ usurà commonstrare potuisses. quos

452 LIBRI II. EPISTOLA XIII.

ut mihi aperias aliquando, cùm plus erit ocii, veniam ad te: non discessurus, nisi pertractatâ omnî istâ quæstione, quam ego ad physicum philosophum spectare non arbitrabar, quòd de Animo, aut Anima (rem enim eandem Latini iis vocibus sæpè significant) tandiu possit differere, quandiu in plenâ absolutæque definitionis perceptione versetur, quæ est, *Ψυχὴ ἐστὶν ἐντελέχεια ἡ πρώτη σώματος φυσικῆς, ζῶν ἔχουσα δυνάμει.* Itaque cùm definit esse *ἐντελέχεια σώματος φυσικῆς ζῶν ἔχουσα*, definit de ea physicus cogitare: qui æquè animi principatum, & motus quosdam celeres, & vim quandam sejunctam ab his usitatis notisque naturis non potest nisi in corpore comprehendere: atque illam ipsam præstantem, æternamque mentem, quæ principium est motionis, nisi in circulo atque orbe, quem Mobile primum appellant. Quòd si ejus quod movetur considerationem sustuleris, ejus quoque qui moveat agnitione physicus omninò carebit: quòd in eo perpendendo, quod movetur, ejus omnis cogitatio sit posita & fixa, & iis finibus contenta sit ea philosophiæ pars quæ Physice appellatur. Habent enim & artes ipsæ cancellos & terminos, extra quos egredi non licet. Quare veluti neque ante hanc cœli pulchritudinem, cujus initium quidam posuerunt, quis fuerit Deus, neque quis futurus sit post fatale mundi exitium, Physicus proprie disputat: sic neque de anima, antequam in corpore sit, neque postquam è corpore abierit, si suis regionibus vejit se continere, potest disputare. His ego adductus, in librorum meorum partitione dixi, me hac in re Theologos summâ industriâ fuisse secutum, qui mentes quasdam ab omni admittance corporis remotas ex disciplinæ ratione contemplantur. Habent quidem & illi documenta & signa, quibus collatis prodeant in aciem, & pulcherrimè pugnent: habent & suasionēs graves, & sinceras, & dulces, qui-

LIBRI II. EPISTOLA XIV. 453

quibus nihil est divinius, nihil ad motus faciendos aptius : præsertim cùm propensi naturâ sint animi hominum ad eam scientiam, nihilque sit quod iis pacem, consolationem, spem magis afferre possit, quàm hæc una facultas, si ineptissimorum hominum audaciâ in profundum demersa, Oratorum & Philosophorum præclaris ingeniis sublevetur. Vale, & doctissimis atque optimis Viris, Campano & Victorio, salutem dic : meque ut illos ama. Ex municipio Collino, ad III. Idus Aprilis.

14. Aonius Palearius Francisco Verino S. D.

CUM expectarem avidissimè literas tuas pluribus verbis scriptas, allata est ad me schedula tuo nomine tribus, aut summum quatuor versiculis, in qua erat veluti novum atque inauditum, quod in scholis omnium philosophorum est tritum, & propè vulgare : quod eo mihi te visum est indignius, quòd idipsum neque Græcè neque Latinè dicebatur. Existimavi pro mea in te observantia, culpâ tabellarii factum, qui fortasse prius abs te literas flagitarit, quàm planè scribere potuisses. nam tu quidem maturè factus senex, Victorii scilicet operâ usus, existi omnem barbariem : neque in eorum numero esse voluisti, qui ostentatione doctrinæ contenti sunt insignibus ambitiosorum. Tu, quod ego summa cum voluptate audivi, serò, sed diligenter didicisti literas Græcas : Latinas non serò. & tamen ubi Latinè aliquid non potes reddere, Thuscè dicis. Amo te ob istuc factum non mediocriter : quòd Milonis illud valdè probem, ἐκ ἕνεκα τῶν λόγων τὰ περίγµατα συντελεῖσθαι, ἀλλ' ἕνεκα τῶν πραγµατῶν οὐ λόγῳ. Nihil refert vel Græcè, vel Latinè, vel Thuscè dixeris, modò benè. Tàm multæ sunt comprehensiones philosophorum, ut una lingua non sit satis : excutienda tamen nobis est negli-

454 LIBRI II. EPISTOLA XIV.

gligentia, & ignavia quædam, ne vocibus abutamur, ne immutemus (quos appellant) dicendi modos: non solum quia majores nostri, qui dixerunt omnia significantius, iis τῶν αὐτῶν διάνοιαν expresse-
 runt: sed etiam ut posteris consulamus, ne novus illis exudandus sit labor, verborum usu & dicendi genere immutato. Hoc præstans semper fuit Victorii mei iudicium, hoc aliquando Campani tui. quod si nos sequimur, obsecro te ut à congressu nostro excludamus fecem philosophorum, simiolos istos cum annulo & toga, qui quod barbarè non sit dictum, non putant Aristotelium. Collegisti probè philosophi sententiam de animorum immortalitate ex libro tertio περὶ ψυχῆς, quam ego Græcè malo, ne quid pervertam: ὁ νῦν χωριστός, ἢ ἀμιγής, ἢ ἀπαθής τῆ ὕλης ὢν ἐνεργία. & paulò post, χωριστοὶ δὲ εἰς μόνον ἀθάνατον, ἢ αἰδίου. & ex libro secundo: περὶ ζώων ἡμέσεως, λέγεται δὲ τὸ νῦν μόνον δύσθην ἰπαισιέναι, ἢ θεῖον εἶναι μόνον. Quid, censes me hæc non legisse? An verò, cùm homines Græci, Alexander, Themistius, Simplicius, hæc interpretati, fulgurare, tonare, permiscere omnia viderentur: & barbari interpretes, Averroes, Avicenna, ob hæc eadem certarent summâ contentione: cumque semilatini, Thomas, Scotus, Pomponatii, Sinveffani, digladiarentur inter se, & quantum poterant voce contenderent, ut omnes exaudirent: unus ego nunquam ad tantos clamores aurem intendi? Nempe in librorum meorum divisione legere potuisti: In secundo libro, Stoicorum, & si quæ erant, Peripateticorum rationibus, immortales esse hominum animos probavimus: neque puto illorum aliquod argumentum esse, quod eo libro non contineatur. Sumpta quædam sunt ab Aristotele studiosius. nam illud,

Non

LIBRI II. EPISTOLA XIV. 455

*Non aliquid mixtum, non concretum ex elementis,
Sed purum, æternum, quodque omni est tabe solutum,*

εὐδὲ σπεκτατ, ὁ νῆς χωρεῖς, ἢ ἀμιγῆς, ἢ ἀπαθῆς, ἢ τῆτο μόνον ἀθάνατον, ἢ αἰδῖον. Vereor ne tibi jam sim molestus. Venio igitur ad ea quæ scribis. Scheda tua nihil habet eorum quæ recepisti, ὑπεχε λόγον. Dixisti, hanc quæstionem, ubi homines mortem obierint, quo eorum animi in statu sint. si cum corporibus non extinguantur, Physicè pertractari posse: ego id sedulò negabam. Quid ais? tuum est ostendere, ab Aristotele id esse factum, dum Physica tractavit. Quæ adduxisti, non conveniunt. nam in his philosophus animi principia indagat, ut Constituat νῆν τὸν μὴ ποιητικὸν, ἢ δὲ παθητικὸν: quòd alter χωρεῖς ἢ ἀμιγῆς, ἢ ἀπαθῆς sit in homine, quòd Pomponacius deliciz tuæ non potuit concoquere: alter φθαρτὸς, quòd Lyncei quidam interpretes non viderunt. Id si propositum est Aristoteli, tu jam vide in his verbis: ἐπεὶ δὲ ὡς περ ἐν ἀπάσῃ τῇ φύσει ἐστὶ τι τὸ μὴ ὕλη ἐκείῃ ἄρχει, τῆτο ἢ ὅτι πάντα δυνάμει ἐκείνα: ἕτερον ἢ τὸ αἴτιον, ἢ ποιητικὸν τῶ ποιῆν πάντα, οἷον ἢ τέχνη πρὸς τὴν ἄλλω πῆπονθεν: ἀνάγκη ἢ ἐν τῇ ψυχῇ ὑπάρχειν ταύτας τὰς ἀσφοραῖς. ἢ ἔστιν ὁ μὴ τοῖστ νῆς τῶ πάντα γίγνεσθ, ὁ δὲ τῶ πάντα ποιῆν. Explorat ergò Philosophus, ut vides, τὴν φύσιν, καὶ τὰς ἀσφοραῖς ὑπάρχουσας ἐν τῇ ψυχῇ: non id quòd tibi est propositum, ubi animi hominum sint, cùm decesserint. & in libro secundo πρὸ τῶν ζώων ἡύσεως, vestigat ortum animi, ὅτι θύσθηεν. Quamobrem quæstio illa longè abest à philosopho physico, non longè ab eo qui tractat τὰ μετὰ τὰ φυσικὰ. Neque ego id temerè ducor ad suspicandum. Aristoteles

456 LIBRI II. EPISTOLA XV.

Stoteles scriptum reliquit τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ τῷ λ. εἰ ᾗ ἢ ὕπερον τι ὑπομένει, σκεπτέον. ἐπ' ἐνίων ᾗ δὲ κωλύει, ὅσον εἰ ἡ ψυχὴ τοιοῦτον, μὴ πᾶσα, ἀλλ' ὁ γὰρ πᾶσαν ᾗ ἀδύνατον ἴσως. quo fretus, audeo dicere Græcè melius: nam Latine non invenio. ψυχὴ μὴ ἢ νοητικὴ, πότερον αἰθερώδες, ἢ ᾗ; αἰθριον, ἢ ᾗ; πρῶτον εἶναι φυσικόν. ὅπερ ᾗ χωρὶς εἶσα νοεῖ εἶδέν, ἐτέρως γε, φυσικῆς ἐδραμῶς εἶναι βεβαίως.

15. Aonius Palcarius Bartolomæo Panziatico S. D.

NEquè ego mearum virium tam audax æstimator sum, nec ita profus ignarus officiorum & incredibilis humanitatis tuæ, ut sperem me verbis contemni posse partem aliquam gratiarum, quas à me tibi per literas agi necesse est. Nam quod tu is Vir, tanto studio & diligentia, tantâ celeritate Lugduno ad me libros mittendos curaffes, admirabar ego hominis humanissimi benignitatem. Verùm quòd eo beneficio accepto, nullis ad te literis ea de re missis, nulla gratia relata, iisdem ferè diebus tam diligenter curaveris meas literas ad Gryphium perferendas, & altero beneficio liberalissimè affeceris: agnovi ego divinitatem ingenii tui. Quid enim tam divinum est, quàm eos quos primis officiiis juveris, non respondententes, cumulare secundis & tertiis? neque desistere, neque stomachari prius, quàm meritorum numero & magnitudine suffordes, oscitantesque pupugeris, traxerisque in tui admirationem? Quamobrem magnum quiddam est quod tibi debeo, magna item animi mei propensio in te: quam si satis declarare possem, præclare à me actum iri putarem. Nunc cum acceptis beneficiis serò gratias agam, neque iis oratoris verbis, quibus

te

LIBRI II. EPISTOLA. XVI. 457

te delectari audio: quid restat, nisi in summa orationis paupertate summum mihi desiderium declarandi amoris mei? qua in re nisi Victorius meus, & idem tuus, adjuverit, ut meo nomine tibi gratias agat, frigidum sanè ac jejunum habebis gratiarum actorem, & laudatorem virtutis tuæ. Quod iste quidem melius facere poterit, cum ea ubertate & copia dicendi, quam ex omnium liberalium disciplinarum optimis studiis est consecutus: tum quòd præsentibus omnia melius explicamus, habentque suam in agendo partem oculi, manus & pes: qua re adducti antiquissimi oratores, in actione propè omnia posita esse duxerunt. quæ cum in isto sit non vulgaris, sed mirifica quædam, qualem in Socrate fuisse accepimus: non dubitavi per literas petere, ut cum recitaret tibi quandam mearum literarum partem, multa de suo adderet, quibus intelligeres, gratissima memoria prosequi me beneficium tuum: nihilque mihi fore jucundius, quàm si cum usu venerit, etsi per me parum aut nihil possum, experire aliquando amorem meum. Vale, ex municipiò Collino. XIII. Calend. Majas.

16. Aonius Palearius Petro Bembo Cardinali S. P. D.

Nisi ego gravitatem, & animi tui magnitudinem probè nossem, facerem quod vulgus hominum solet, ut hæc fortunæ accessione extra modum lætitia elatus, tibi congratularer. At cum hæc eadem munera tibi sæpe oblata sciam, abs te non modò non retenta, sed pulcherrimè fuisse rejecta, non committam, ut animi tui admirabili continentia & integritati faciam tam insignem injuriam, ut repentinum aliquod bonum, insperatum, improvisumque tibi obtigisse existimem. Quid enim tale fuit, quod cum in summorum Pontificum oculis habitares, non impetrasses cum gratia? Idque vel eo argu-

F f 5

gumen-

gumento maximè confirmari potest, quod tua opera præcipuè usi fuerint nonnulli, qui horum ornamentorum desiderio tenebantur : quæ cum per te consecuti fuissent, in te conferri non curabas, quòd aliis, non tibi, iis muneribus, per te tamen condonatis, majorem inde fieri existimabas autoritatem, & dignitatem tuam. Hujus liberalitatis, bonitatisque memor Paulus pontifex, te in amplissimum ad elegendum collegium cooptavit : in quo, si omnia ex te, & collega tuo sanctissimo & optimo, Sadoletò penderent, felicissimè eveniret Reipublicæ Christianæ. Nunc cum ea Respublica regum, principumque civitatum culpa quasi æstu maritimo agitetur, subvertentur boni omnes, vos miseris perditisque temporibus ita ad summos labores fuisse vocatos, ut necesse sit præclara illa studia, quæ ingenii suavitate ab cælum extuleratis, vel remittere, vel omnino deserere. de quibus melius sperabamus, quòd ea à vobis ipsis essent petenda, non aliunde : cum nihil esset, quòd, si voluissetis, non esset facile perfectum industria vestra. Nam ut omittam, quæ ab illo sunt scripta divinitus : quid de historia tua dicam ? Dii immortales, quantam expectationem concitasti ? qualem spem injecisti hominibus nostris ? ut seculum hoc miserum atque indignum, in quod incidimus, non dubitent felix atque aureum aliquando à posteris iri appellatum, in quo ea historiarum monumenta sempiternæ hominum memoriæ consecrata sint ingenio tuo. Hoc eò à me dici volo, ne patiare per Deos, te quibusvis muneribus ab iis scriptionibus avelli, quibus te, & patriam & tempora illustrasti. Permulti deligi potuerunt, & fortasse delecti sunt, & his & superioribus temporibus, collegæ : at Sadoleti, at Bembi, per diu nulli. Hoc item eò dico, quòd pungat me quasi aculeis, iniquitas quòrundam, qui homines hominibus præstare non intelligant. Atque utinam, postquam (ut vereor) literarum studiis multum erumpum

ptum est, accersitis ad gubernacula Reipublicæ duobus optimis & doctissimis viris: sic remittant aliqui spiritus, ut Pauli dicto sint audientes, προφῆται δὲ ἡ δύο τρεῖς λαλήτωσαν, καὶ οἱ ἄλλοι ἀσπικνεύωσαν. Qualem enim Rempublicam optamus & volumus, facile habebimus, si suum locum vestra virtus & dignitas obtinebit. In quo me illud consolatur, quod integerrimi & sapientissimi viri, qui plurimo doctrinæ studio & tractandæ Reipublicæ usu excellant, nunquam melius dignosci poterant, quàm asperis, difficillimisque temporibus, in summa rerum omnium perturbatione: in qua tu, qui puer, qui adolescens, qui juvenis, qui vir liberales arteis miserè oppressas mirificè sublevasti, in ætatis maturitate loco excelso & illustri, in tanta omnium expectatione, noli quærere quantum spem bonis attuleris, in pristinum statum & dignitatem vindicandæ Reipublicæ Christianæ. Vale.

17. Aonius Palearius Antonio Philonardo
Episcopo Verulano S. D.

QUOD serius fortasse gratuler, quàm debebam, agerem ego pluribus, quibus planè intelligere posses, charam atque jucundam mihi in primis semper fuisse dignitatem tuam: nisi illud unum, quod jam multos annos ab urbe absim, satis excusationis haberet, quo me facilè tueri possum. Etenim ex iis incommodis quibus me affici necesse est, ob ignorationem rerum urbanarum: hoc mihi gravissimum est, quod de iis nihil ad me perfertur, quorum gaudia solidè ante omnes gauderem. Quod nisi proximis superioribus diebus Corfinius noster literas ad me plenas officii & humanitatis dedisset, attulissetque jucundissimum nuncium de dignitate tua: næ ego homo infelix essem, qui neque isthuc serò fecissem, quod diligentissimè & maturrimè facere

460 LIBRI II. EPISTOLA XVII.

cere debebam. Multæ enim sunt causæ, quibus tibi gratulari debeo, quòd ad ἐπισκοπῆς amplitudinem sis proVectus: in quibus illæ sunt vel justissimæ, quòd sanctissimi atque optimi Viri patruī tui singularia & maxima quædam beneficia semper in me extiterunt: nihilque Perusiæ & Romæ in me orando ab illo proficisci potuit, quod non sit profectum: cuius cùm singularis sit gravitas, summa amplitudo, integritas admirabilis, quid est quod ego magis desiderare possim, ingravescente præsertim jam illius ætate, pro amore, observantiæque meâ in familiam vestram, quàm ut in te, qui à puero magnam tui expectationem concitasti, vestigia quædam ejus sanctitatis eluceant? Hanc cùm in eas viam, dignitasque ea in te translata sit, per quam ille sese & familiam cumulavit omnibus ornamentis: noli quærere, quam ego de te opinionem habeam, quanta spes injecta sit ex modestia ista animi tui, & præclari ingenii solertiâ & suavitate. Nam si arborum, quas habemus in fundo avito, cùm senescere eas videmus, usque ad eò traduces & propagines desideramus, & per diligentem colimus: quo studio, quâ tandem animi propensione in te me esse oportet, in quo videam expressam effigiem integritatis, modestiæ, & sapientiæ patruī tui, quem ego semper colui & observavi? Huc accedit, quòd patria ipsa, quæ vitâ mihi cærior est, etsi absim, contendere à me videtur, ut suo tibi nomine gratias agam: quod facio, & quidem libenter, quòd ad meorum civium temperandos animos, & piè institutos, non incideris, sed veneris. Non enim sum nescius id quanti sit, qui sciam nonnullas tenebras multis seculis esse offusas diviniæ philosophiæ: ita ut in hominum animis nihil minus aliquando infederit, quàm Christus: eorum fortasse culpa, qui ut acuti viderentur, ἀσέλγηματα quæstiones ἀντιδιωγγεῖς populo proposuerunt, nugatores potiùs quàm

LIBRI II. EPISTOLA XVII. 461

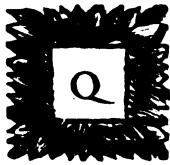
quàm oratores. Huic malo nemo melius mederi potest, quàm Episcopus : quem pro auctoritate & gravitate revereatur populus, Senatus observet : qui & docere possit, & eos invitare ad dicendum, qui & egregia doctrina sint, & probatissima vita : non contentionum cupidi, sed veritatis : studiosi buccinatores laudis & gloriæ filii Dei, in quo, ut Paulus agebat, *εις πάντες οι θελαυροι τ' σοφίας η, τ' γνώσεως άπάρουφοι*. Sed hæc tu meliùs, cujus hæc studia propria sunt : quique familiaribus negotiis non plus distraharis, quàm velis : quique habes domi quem imiteris, Virum summâ sapientiâ, non modò ab hominibus nostris, sed etiam ab Helvetiis, Gallis & Germanis laudatum, cum testificatione etiam & amoris & reverentiæ plena. Reliquum est, ut Philippum affinem meum tibi commendem : juvenem, ut spero, morigerum, atque modestum. Solus erit istic, si unus deeris : habebit neminem neque amicum, neque cognatum. itaque & pro Christiana pietate, & jam Episcopi officio, proque observantia mea in Philonardos, eum tibi etiam atque etiam commendo. Vale. Senis, v. Calend. Sextilis.

EPI-

EPISTOLARUM

LIBER TERTIUS.

1. Aonius Palearius Verulanus Petro Francisco
Riccio S. P. D.

UOD audacissimi & furiosissimi hominis, adversarii mei, bis jam, auctoritate dignitatēque tuā fregeris, retuderisque improbitatem, magnæ omninō à me tibi gratiæ aguntur, agenturque dum vivam: quod si ferius facio-quàm debebam, dabis hoc ipsis istis molestiis, quæ me profectò hebetiorem reddiderunt. Quemadmodum enim tempestatibus coortis, limosa ac turbida flumina non subitò cum coeli serenitate perlucida & sedata fluunt: sic in offensionibus perturbationum, animi vitium aliquod concipiunt, quod deponere subitò non possunt. quamobrem si quid per id tempus scribimus, & ficci & jejuni sumus. Postulant enim hæc studia literarum tranquillitatem, motusque alacres quosdam animorum: quæ cum in me nulla superioribus mensibus extiterint, quid est quod mirere, si in meis literis tale aliquid non sit, quod te valdè delectare possit? Dices fortasse, gravius me hæc tulisse, quàm oportebat: neque tantopere commoveri debuisse ineptissimi & levissimi hominis causâ: præsertim cum tu, & Campanus (dii immortales, qui Viri?) recepissetis, susceptæ jam causæ defensores non defuturos: curaturosque, si quid homo insanus posthac intentasset, ut sentiret, quàm paratissimum apud excellentem & imperio & ingenio Principem florentissimæ civitatis patrociniū sit bonarum artium studiosis: ex cujus familia illustri quidem illa, & per se

se præclara, prodierint semper veluti ex equo Trojano (ut in proverbio est) Musarum imperatores, ducesque liberalium artium. Hæc etfi mihi tam certa essent, quàm ea quæ oculis cerno: nonnullam tamen molestiam capiebam ex rerum indignitate, quòd in rejiciendo homine tenui atque ignobili, neque Græcis neque Latinis literis erudito, philosophiæ etiam planè rudi atque ignaro, vestrà mihi operà uti necesse esset: ex qua re videbatur crescere adversarius meus. Huic rei illud erat argumento, quòd superiori anno cùm Apologiam scripsissem, per quam ego rabulæ inscitiam ante oculos eruditorum nudaram: ejus tamen ordinis homines illum sibi, & rebus publicis præferunt. credo, ut de superiore quasi loco mecum contenderet: & qui per sese nihil posset, assignati muneris causa nonnihil dignitatis habere videretur. Nunc cùm summorum Virorum operà uti mihi necesse fuerit ad ejus imprudenciam reprimendam, erit ille (mihi crede) apud suos in majori honore. Me miserum, quibus cum larvis ego jam biennium sum luctatus? quas quoniam gravitate tuâ à me abegisti, non committam posthac, ut mihi cum illis quicquam negotiâ sit: commentariâque *θεολογικά*, quæ solutâ oratione, & orationes quas scribere institueramus, & laudationes, quas versibus scribimus, supprimentur fortasse: donec extorqueatur fida ista de manibus imperitorum hominum, utque iniquissimorum, qui sanctissimam facultatem oratione illustrari gravissimè ferunt: maluntque eam in tenebris jacere ad quæstum & lacrum, quàm in illustri loco sitam, animis hominum aptatissimam & verissimam consolationem adhibere. Quòd si Deus Reges, Principesque civitatum, qui ad gubernacula Reipublicæ Christianæ sedent, pupugerit, ut magna frequentia doctorum hominum conveniant in unum aliquem locum, quasi censura episcoporum vindices veritatis: cave putes, ullum genus hominum magis invisum iri, quàm rabul

bulas istos, qui multis seculis non modò philosophiæ humanæ, sed divinæ illi, quâ vivimus, unde lucem haurimus, per quam ad superos accedimus, tenebras incredibiles offuderunt. Quare quòd meæ innocentie acerrimum te defensore præstiteris, colo ego te, & observo pro ista pietate majorem in modum: neque meriti, neque humanitatis tuæ memoriâ oblivio ulla unquam delebit. At verò quòd in ea defensione hominem arrogantem, impurum, contumeliosum, hostem bonarum literarum, tam insolenter impunitate & licentiâ sese efferentem, tuâ gravitate represseris: spero ita complexuros istam animi bonitatem amicos meos, optimos quidem Viros, & in iis studiis excellentes, in quibus tu cum laude semper es versatus, ut magnam ex ea re voluptatem capias: intelligasque, Diis hominibusque acceptissimum fuisse beneficium tuum. Vale, ex municipio Collino, III. Nonas Sextilis. ❀

2. Aonius Palearius Francisco Campano S. D.

ET si mecum ipse statueram nihil omninò ad te scribere, nisi tale aliquid accidisset, in quo ego pro summis tuis in me beneficiis, & gratias agere, & amorem meum & observantiam erga te declarare potuissem. Veritus tamen, ne diuturnâ taciturnitate parum memor, & homo minimè gratus viderer, fregi consilium meum. nam neque obscuris, neque vulgaribus abs te officiis sum adjutus: animo præterea adeò liberali atque ingenuo, ut quicquid abs te profectum sit, jucundissimum mihi multis justissimisque de causis esse debeat. Etenim cum municipes nostri, de quibus omnia mihi largè atque honorificè pollicebar, fefellissent opinionem meam: & qui affinitate conjunctissimi mihi esse debebant, inhumaniter non modò me deseruissent, sed oppugnassent etiam pro rabula, & homine minimè noto: ita à te sum defensus, ut effluere ex animo non possit magnitudo beneficii tui. Qua de re cum fratribus tuis, optimis illis quidem Viris, &

& mihi charissimis, sæpè sum locutus, ut quasi per eos tibi gratias agerem. Apud municipes verò ita laudibus extuli istam animi benignitatem, & in bonos propensionem: ut quivis intelligat, me nihil habere antiquius tuâ virtute: quam itâ animo complector, ut nihil mihi possit esse conjunctius. Neque verò ego unquam cognationum & propinquitatum vinculis arctius astringi Virum bonum debere putavi, quàm iis ipsis, quæ studiorum societate & similitudine, sanctissima & firmissima habentur. Fallit enim nos sæpè natura, & communio sanguinis: cogitque ut eos interdum amemus, qui si mentem adhiberemus in consilium, permagno nobis odio essent. At virtus fallere non potest, quæ verissimarum & illustrum rerum perscrutatione, gravissimoque judicio ita animos allicit, ut sæpè eos mirificè diligamus, quos nunquam viderimus. Quamobrem si humanitatis & ingenii tui expectatione te multum amabam: nunc cum veram & solidam benignitatem tuam sim in me expertus, non facile dici potest, qui cumulus accesserit amoris meo. Quod si in te quoque colendo duo optimi Viri mihi socii comitesque adjuncti sunt, alter qui philosophiæ, alter qui eloquentiæ laudibus excellit: quid est quod ego ex animo magis aut lubentius facere possim? atque meherculè si his curis unquam, quibus ob æs alienum contractum maximè teneor, fuero liberatus, nulla mihi charior aut jucundior urbs futura est, in qua ego vitæ reliquum tempus traducam, quàm florentissima ista, in qua Verinus, Victorius, Riccius, & Campanus, mei amoris, studii, & pietatis magnis officiis inter se certant. Cujus si me computem aliquando fortuna fecerit: eritis vos mihi magni patroni. Quos ego si meâ tenuitate imitari non queam: ero tamen & diligens, & studiosus laudator virtutum vestrarum. Senis, pridiæ Nonas Septembris.

G g

Faustus

3. Faustus Bellantes Aonio Paleario S. D.

QUOD in discessu tuo ex Hetruria tam peramanter rogaras, ne literarum studia intermitterem: facerem diligenter, si possem sine te præclari aliquid exquirere industria mea. Verùm enimverò postquam in urbem profectus es, ita nescio quo modo animus meus torpuit, ut difficillimum mihi fuerit scribere epistolam hanc, quam ad te mitto. Nam si animantia quædam, in quibus ratio nulla est, cum ab aliis deferuntur, desiderio vocem aliquam emittunt, quâ significant, se ægré ferre discessum eorum quibus cum vixerint: quo animo putas me tulisse discessum tuum? Omitto, quòd pater meus, vir optimus & gravissimus, te semper maximi fecerit: & tu illum sic amaveris, ut magis præterea neminem. Quid dicam de benevolentia tua in me, & fratrem, in meos, vel potius nostros universos? Quamobrem mihi molestissimum est, quòd animo te audio esse propè abalienato, quod sermonibus quorundam sis offensus. Qua in re te oratum velim pro amore tuo in me fraterno, ne culpa levissimorum hominum ita moveare, ut memoriâ deponas, quantam expectationem de te habuerit pater meus, quàm ego te semper dilexerim in fratris germani loco. Veniat tibi in mentem, quòd tu mihi in discessu receperis, rediturum te ad nos post quindecim, aut summum viginti dies. quod ut facias, omnes nostri, & ego in primis, te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale, ex arce Areolæ.

4. Aonius Palearius Fausto Bellanti S. D.

EGO verò & tuum animum in iis literis, quæ mihi abs te proximè redditæ sunt, vidi: & cognovi dolorem, quem acceperis ex rumoribus,
qui

qui me invito, nescio quo autore, ad vos perlati sunt. Quantum suspicor, Cecilia, loquacissima mulier, permiscuit domum. Noli, obsecro, me tam aut ingratum putare, aut immemorem beneficiorum: ut ad revocandum opus esse arbitrere literis tam humaniter scriptis, cum commemoratione etiam patris, fratris, & amoris erga me tui. Scilicet ad innumerabilia in me tuæ familiæ merita, hoc etiam accedere oportebat, ut omnium tuorum nomine rogares. Apage te cum istac humanitate: qui cum per te plurimum possis, vis etiam per alios. Nihil mihi posthac erit molestius, quam si intellexero te ita pudenter, ne dicam remissè agere, cum eo, quem in fratris germani semper habuisti loco. Quod nisi ego suavitates ingenii tui nossem, ut quos liberalitate & divitiis vincis, omnibus modis velis vincere: nonnihil de amicitia nostra fuisset detractum. Minus enim apud te me posse putarem, quam olim putabam: & falsam esse opinionem, quam semper habui, me te prorsus esse alterum. Quid enim, si usu veniat, petere ausim: si tu à me tam timidè, tam verecundè omnia? An si quorundam sermonibus sum offensus, abalienato erga vos me animo esse decet? Non ignoro, quàm mater tua, lectissima foemina, & suavissimus frater, gravissimè tulerit mulierculæ importunitatem: Qua in re illi ignosci debet, quòd & levissima est omnium mulierum, & patre incerto nata, & pusilla serva, ingenua non est: cui si vir jurganti asperè verbis & vultu, ut solet, os aliquando contudisset, reddidisset profectò humanitatem. Peto à te, si molesta esse perget, ut fabellas Thuscè scriptas non impediatis exire: cupio enim quosdam, & jampridem cupio, non tam ulcisci, quàm sanare: qui non prius inepti esse desinent, quàm nominatim evocati, viderint se mucrone styli obstrictos, atque confossos. Sed hæc coram. De studiis video quid egeris: quàm in re inprimis tibi gratulor, quòd tantum per te ipse proficias,

G g 2

cias,

cias, quantum vix alii adjuti à multis & doctis Viris. Benè currentem video: si in cursu & iis virtutibus perstiteris, in quibus tu certè quidem id ætatis mirum est quàm excellas. ò partum auream matris tuæ, quæ tam necessario tempore te laboranti Reipublicæ dedit. pro qua, quoniam pater & avus emori potuerunt, proavus certè mori voluit: nihil est quod omni curâ in ea studia non incumbas, quæ tibi patriæ charitas ostenderit, quibus aliquid opis afferre miseræ possis, quæ auxilium abs te & coævus postulat; quoniam à senibus factiosis destituta, locum in quo conquiescat non reperit. Quòd nisi occidenti propè Cæsar occurrisset, non esset quod aliquando curares. Nunc ille diis benè juventibus speciem restituit, succum & sanguinem hirudines antiquæ hauserunt. Ærarium nullum est, vectigalia etiam facta deteriora, *λύκαινα* omninò strigosa. Sed hæc ex tuorum sermonibus melius, vel optimè omnium per te ipse intelliges. Qua in re illud te consolari debet, quòd æquales habes summi ingenii summique animi juvenes, tam Reipublicæ studiosos, tam tui similes, ut in hæc tempora non incidisse, sed venisse videre. De reditu nihil habeo certi. faciam tamen quod mandas, ubi me explicaro: nulli mihi prorsus equi erunt fatis. Vale. Idibus Februariis, Romæ.

5. Faustus Bellantes Aonio Palcario S. D.

ET si unis atque alteris literis abs te efflagitaram, ut quamprimùm ad nos redires: quòd tui desiderio faciebam, qui multis justisque de causis nobis omnibus es charissimus: cùm tamen interea aliqua res accidisset, quamobrem viderem in discrimine versari salutem tuam, mutavi consilium. XIII. Cal. Martias ante lucem, Placidi pueri cum literis mihi præstò fuerunt: ex quibus intellexi, magnos motus, incredibilem conspirationem scelestissimorum

470 LIBRI III. EPISTOLA VI.

dam, in quorum furores jam inde à causaalaria incidisti. meministin' ? Egidius, qui omnia quæ ad tuum honorem & dignitatem pertinent, curat diligenter : quantum potuit odorari, eò peruenit, ut rem videat non longè esse à subselliis. Quod si verum est, jubeo te benè sperare : dabunt enim integritatis, religionis, pietatis tuæ testimonium, viri quo robore, quibus radicibus, C. F. Sfondratus, & F. Crassus ? qui duo sunt pro centum millibus : quoniam Senatui populòque Senensi acceptissimi, gratiæ & autoritate plus possunt, quàm cæteri omnes. Ego cras, summum perendie, Senas ibo : cum amicis, propinquis, cognatis colloquar. patronus, si opus est, advocabitur : dabitur pecunia, eroque omnibus rebus vel vitæ periculo ad te defendendum paratus. Antequam in arcem redeam, scribam omninò ad te. Tu interea, quoad potes, velim tranquillitati animi servias, adversam fortunam rectè feras : neque ipse tibi tu molestias addas, neque te afflictes. Vale.

6. Aonius Palearius Fausto Bellanti S. D.

Post cœnæ tempus, cum ad focum sederemus, redditus est mihi fasciculus literarum tuarum : quibus perlectis, acquievi aliquantulum, sed animo planè non sum confirmatus. Nam neque mihi dubium est, C. & Crassum fortissimos viros non defuturos : sed ii non plus quàm nosti, & ne benignè quidem polliceri possunt. In quam hominum incertiam inciderim, nolo te ignorare. Cum in Senatu L. Aulcætæ literæ de Ilciniensibus recitarentur, Cotta & Belides traducere mentes Senatorum aliò nitèbantur. Itaque cum in oppidanos sententiæ severæ & graves dictæ essent, & vehementer laboraretur, præter rem multa Belides de me. Quid quæris ? mera monstra. Cotta assererat, me salvo, veugium religionis in civitate reliquum esse nullum : quòd

quòd aliquàndo rogatus, quid primum esset generi hominum à Deo datum, in quo salutem collocare mortales possent? responderim, Christum. quid secundum? Christum. quid tertium? Christum. Tu vide jam, in quæ tempora inciderimus. Nemo est inventus, qui ausus sit in causa tam bona se patronum præstare, Francisconus aderat, sed noluit in odia tam acerba incurrere. Aberat avunculus tuus: sed si adfuisset, non magnâ quidem spe fuisset: quòd in tantis angustiis, dici non potest, quàm sim ab illo desertus. etenim potuisset gravi oratione vel reprimere, vel retardare adversariorum impetus: præfectum sacrorum orare, obsecrare, obtestari ob vicinitatem, & magnum usum, quem cum illo habet. horum non modò nihil fecit, sed ne studium quidem & operam suam mihi unquam est pollicitus: quod solent adumbrati etiam amici. Omnia, dum pater vixit, ab eo mihi erant paratissima: nunc, seu vitio accessionis fortunæ (quòd omnes, dum egemus, sumus humaniores) seu à Cecilia abductus, cujus ille verba censet *λόγιον πυθόχρησον*, à nostra consuetudine refugit. Manus conjuratorum permagna est, plebs accensa; ut quisque in nos acerbissimè, crudelissimèque loquitur, ità quàm maximè pius habetur. rejecta res omnis est ad Arcesilaum, si veræ sunt Placidi literæ. Quid existimas ab eo proficisci posse, qui nobis nunquam fuit amicus? quâ causâ, nescio. Malum erat, rem deferri ad senatum: nisi hoc pejus, agi posse sine legibus, sine judiciis, sine jure. quæ cum miserrima sint, Christus tamen meus mihi spem facit, quem sanctè & augustè semper colui. Si impetrari potest, ut testes me præsentè producantur, vicimus: homines à mendacio compositi, ardorem vultus mei non ferent. Magnificè nimis tibi videor fortasse loqui. Si ferent, curabo ut imparati rursus testimonium dicant. Incredibilis est oblivio hominis mendacis. Sed nunquam illi, mihi crede, se in conspectum da-

472 LIBRI III. EPISTOLA VII.

bunt. agent omnia subdolè, concitabunt odia, rumores spargent : ut mulieres, pueri, servitia, si quando occurrant, involent mihi in oculos unguibus. Tu velim Senis esses : si fortè non es, tabellarii præstò essent, Placidum convenires. Ubi ubi tamen eris, quid agatur, quid actum sit, quid futurum etiam opinèrè, diligentissimè ad me perscribas. Ego si quid interea statuero, faciam te certiozem. Vale.

7. Aonius Palcarius Fausto Bellanti S. D.

ET si dici non potest, quanto cum animi mei sensu ac dolore caream rebus mihi charissimis : quamque abs te invitus absim, qui propè æquè dolendo consolari, & commentando admonere posses, quid in hac re agendum sit, tantà præsertim frequentia conjuratorum, quâ nihil mihi in Hetruria tutum fore existimo : Masæus tamen noster ita à molestiis conatur abducere, ut acerbiter, quam ex significatione rerum indignissimarum accepi, melius feram. & in ea urbe, in qua nihil est præter hunc & Cincium quod me delectare possit, tam lubens sum, quàm in Ceciniano, & Areola. Homo omnium officiosissimus nihil eorum præterit, quæ vel consolationem afferre, vel adjumento esse possunt. Et quoniam ab initio ætatis me iis studiis fuisse deditum memoriâ tenet, quibus ipse magnam gloriam est consecutus : historiam quandam, & illustrem explanationem rerum, quam ex notis numismatum antiquissimorum collegit, mihi recitat. ea quoniam puris & electis verbis composita est, numerosa & multiplex, ita me delectat, ut sæpè ad multam noctem lectionem producamus. Fructus verò quem ex liberalitate ejus Viri capio, is est amplissimus : quod nihil omnino se habere putat, quod non sit meum. Numismata mihi donavit : pecuniam, libros, liberalissimè omnia pollicetur. Hæc ego ad te, quod
erat

LIBRI III. EPISTOLA VII. 473

erat in iis literis quas Pafalius attulit : si tædet te tuorum Romanorum, redi obsecro ad nos. Sic habeto, virum egregium esse Mafæum : num in tantis fortunæ accessionibus quicquam de pristina voluntate remisit, aut immutavit ? Est illud quidem Lampridii mei certissimum : Cum diis hoc habet vera nobilitas, ut vel secundis quantumvis rebus, neque tumescat, neque cæcutiat. Is me adhuc humanissimè retinet, graviter se laturum ostendit discessum meum. Hernici tamen expectant : sed longa via est, nec satis tuta. Algidi sylvæ latrocinii infestior facta, Vallis montana obsessa dicitur, Columnii sunt in armis : nihil agam temerè, non tam meâ causâ, quàm quòd tu ita jubes. Hæc uxori meæ, quæ de me plus etiam quàm oportet sollicita est, cave dicas, ne ad metum hoc etiam. nam, ut audio, miserima est omnium mulierum : quod ego cum fletu scribo. fortiter enim ferre nequit fortunam nostram, & in lachrymis jacet totos dies, & mœrore conficitur : ea cogitat, quæ fidelissima conjux, quæ prudentissima foemina, quæ accidere possunt : ne acciderint, Dii adhuc prohibuerunt. Consolare eam verbis meis, si in municipium Collinum profecta est, & vos in castrum Mætianum ibitis. Obsecra matrem, ut eò divertat. si spes nulla melior erit, fingat aliquid saltem, ut è luctu miseram abstrahat. Nam quod scribis de Arcefilao, cujusmodi sit, non satis intelligo. Mitto ad te exemplum earum literarum, quibus Volaterrani sollicitati sunt. Is ut ab ea mente desistat ? non credo. nam si amicus est, quid ergò ejus pueri Florentiæ sunt ? quid inimicitias extinctas suscitât ? Nihil homini deliberatius est, quàm ut me, quacunque ratione possit, evertat. Sed ego jam humana contemno : fortissimo animo sum. si quid adversi accidat, commendo tibi liberos meos : suscipe, ac tuere pro tuis. si vixissem diutius, multa mi Fauste abs te in me officia proficisci necesse erat : ea omnia in ejus liberos confer, qui ut fortunas tuas,

G g s

&

474 LIBRI III: EPISTOLA VIII.

& patris dignitatem, & vitam tueretur, potentifimorum hominum inimicitias suscipere non extimuit: ut vos parvulos fervaret, patriam & suos reliquit, solum vertit. Liberos meos tibi commendo, mi Fauste: illudque memineris, quod dico, non modò ut me imitere, sed ut vincas etiam. Cùm pater tuus Patavio abiens, paucis antè diebus quàm moreretur, te & fratres mihi commendasset: sic ejus verba hæserunt in animo, ut nunquam exciderint: sic inflammaverunt, ut neque morte putem extinguì posse commendationem clarissimi Viri. Vale, pridie nonas Martias. Romæ.

12. Aonius Palearius Pterigi Gallo familiari suo S. D.

Vellem in meis gravissimis & molestissimis temporibus in Hetruria esses. Joannelli quidam, fex populi Senensis, diem mihi dixerunt. Deus nos juvet: nam inimiciores sunt Christo, quàm Parthi. Possem ego vitare periculum, sed nolo: ne culpa aliqua subesse videatur. Judicium non metuo, qui sum innocens: nec vitæ sum cupidus, flagrans infamia. Magna me spes tenet, si contra turpissimos testes dicere possim, & accusatoribus respondere, ut huic invidiæ finis aliquando reperiat. Judex nobis futurus est antistes gravissimus, F. Bandinus, frater Marii mei. Hominem mihi ob studia amicitissimum, à me propè abalienarunt furia illa: quæ, ut intelligo ex literis hodie ex Hetruria allatis, adhuc ignorant, me Romæ esse: quæ res peropportune cadit. Sadoletus, homo cùm doctus, tùm sanctus, omnium æorum non modò studiorum, sed cogitationum maximè conscius, legatus in Galliam proficiscitur: permagni interest, ut eum conveniam Senis, quasi ex municipio Collino veniens. Iisdem literis significabatur, Florentiæ sollicitari veteres adversarios. Multa mihi uno tempore subeunda sunt:
vercor.

vercor, ne possim sustinere. Tuâ nunc mihi fide, diligentia opus est. Quare cum primum has legeris, para, accinge, expedi te, infili in equum, vola: tui amoris est, magnis itineribus contendere, ut antè etiam, quàm fieri possit, me conferre.

9. Aonius Palearius Pterigi Gallo Familiari
suo S. D.

Commodum in taberna Viterbiensi assederam, paulò ante noctem: cum Fabius cursor è Gallia venit, manè in urbem iturus. Haud ab re dixi, ad te aliquid literarum dare. nam cum cœnati cubitum ivissemus in idem conclave, ille continuo stertere cœpit: ego somnum capere non poteram. Legi diligentius eas literas, quas ex Hetruria superiore die acceperam: cognovi consilium inimicorum. nihil illis est deliberatius, quàm ut uno iudicio occupatum, altero implicent, ne possim emergere. Cum omnia cogitatione perlustrassem, nihil mihi visum est fieri posse prudentius, quàm antè quàm hostes sese moveant, intelligant omnia à nobis teneri. Scripsi epistolam benè longam ad Thomam magistrum sacri palatii, quam ad te mitto cum his literis. putabam enim fore, ut quo tempore tu Coelimontana introires, Fabius Flaminia. Peto à te majorem in modum, ne quam moram interponas, quin quàm primum ad Bembum afferas fasciculum literarum. Cave facias, ut te pudor aliquis deterreat. Patavii sæpè cum eo collocutus es: quid times? facta est Bembo accessio fortunæ, non abscessio humanitatis. Omnia erunt ex sententia, si animus, si fides, si diligentia tua non deerit. Memineris, te sæpè, præsentè me, Deos orasse, ut aliquid accideret, in quo ego tuam fidem & diligentiam cognoscerem: nullum fuit tempus, quo magis ego indiguerim operâ tuâ. Philonardi Romæ sunt, eorum
cxi-

eximium & singulare studium est, in defensione salutis & dignitatis meæ. hos tu conveni quotidie. Cincium quoque: nam iste nos verè amat. cæteros, quos non nosti, est omninò difficile ut convenias, ista præsertim virginali verecundiâ: in quam ego multa transcripseram, nisi me lucerna defecisset.

10. Aonius Palearius Thomæ Magistro sacri
Palatii S. P. D.

Nisi ego te summâ probitate Virum ex iis laudibus, quæ de te pulcherrimè perferuntur, cognitum haberem, ad bonorum injurias ulciscendas, innocentiamque tuendam, tuâ sponte satis esse incitatum: nunquam ego sic meis literis confidissem, ut tuâ operâ furiosissimi atque iniquissimi hominis, adversarii mei, non modò sustinere, sed reprimere impetum me posse arbitrarer: præsertim cum homo ille insatiens, omnia intenterit, ad omnium pedes se abjecerit, ut aliquam mihi molestiam suis præstigiis exhiberet: facileque possim suspicari, ejus perversa hâc diligentia aliquid fortasse ad te de me jam iniquius fuisse delatum. quod si factum certò scirem, purgarem ego me tibi primùm, homini æquissimo: deinde ut cumulatiùs satisfacerem, appellarem hic ego Bembum, Sadoletum, Polum, Cervinum, Philonardum, Viros optimos, & sanctissimos, virtute ipsâ in altissimum locum provectos: ex quibus omnem vitam meam, mores, studia, potuisses cognoscere: quorum ego testimonia ejus dignitatis puto esse, ut nihil apud bonos possit excogitari religiosius. Hæc non eò dico, quòd mihi in dubium veniat humanitas & æquitas tua: aut quòd verear, ne meis literis parvam fidem sis habiturus: sed ut facilè homo prudentissimus intelligas, si quis injuriosus in me maledictò extiterit, quàm verax is esse possit, qui cum tantis

tis & talibus viris non conveniat. Nunc multa omit-
 tens, quæ in medium proferre possem, ea breviter
 attingam, quibus tu meam integritatem, impurum-
 que animum adversarii mei possis cognoscere. Cùm
 superioribus annis emissem villam A. Cecinæ, quæ
 fuit in agro Volaterrano : & oppidani Collini, in
 quorum finibus nunc Cecinianum est, me summis
 honoribus affecissent : convenere me officii causa,
 incredibili humanitate philosophi duo, ejus quidem
 artis, quæ naturæ considerationem continet, bene
 periti. Ii cùm familiariter accepti, cœnassent etiam
 apud me, nonnulla ex iis quæ subobscurè scripsit
 Aristoteles, in quæstionem vocaverunt. Postridie
 ejus diei, allecti credo studiorum similitudine (qua
 nihil est potentius ad jungendas amicitias) post cœ-
 nam ad me redierunt, & quædam quæ in libellis
 meis de Animorum immortalitate carminibus profec-
 cutus fueram, petiverunt à me sibi repeti altius, fa-
 miliariusque edisseri. Id cùm ego fecissem, necesse
 fuit multa à me adduci ex sanctissima facultate Theo-
 logorum, quæ me semper mirificè delectavit. At
 verò, quia cum iis sermo erat, quorum ingeniis ni-
 hil ego vidi acutius : alterque eorum Dialecticam
 publicè docebat, alter in disciplina Peripatetico-
 rum ætatem consumpserat : tractavi locos commu-
 nes argumentorum non indiligenter. Venerat fortè
 illis ipsis diebus homo quidam in oppidum, animo
 audaci & subdolo, ad concionandum. is primùm
 (puto, ut expectationem faceret) jactare, se in
 Thomam Vium Cajetanum scribere, quòd multa
 in ejus libris errata deprehendisset : deinde quia pa-
 rum id credebatur, prædicare, se in Germanorum
 assertiones editurum volumina. Eo rumore ego quo-
 que adductus (præsertim quòd, cum faciem videas,
 videtur esse quantivis precii) accessi ad eum perhu-
 maniter, interrogandòque cœpi experiri, quid in
 Peripateticis posset. Ubi philosophiæ prorsus igna-
 rum, sed verbosæ contentionis avidissimum novi,
 ne-

neque Græcè neque Latinè scientem : Thufci etiam dicendi generis, quod & lepidum est, & venustum, propè imperitum : cœpi percontari quosdam domesticos ejus, de voluminibus in Germanos. Ibi homo facetus exclamat, furem esse in oppido : vidisse se, Echium, Rosensem, Marcellum, Lancilotum malè compilatos : in tot furtis indignum facinus comperisse : ornamenta omnia, si quæ in illorum libris essent, hujus opera tenebris involuta, barbarie resperfa, convestita paupertate incredibili orationis, & infelici siccitate verborum, omnibus contumeliis affecta. Hic cum ego risissem, neque ad ejus quotidianas conciones accederem : delatumque etiam esset, ridere me ejus scripta : quid putas potuisse se hominem ferocem, ambitiosum, arrogantem continere? Vultu, colore, motu corporis atque animi varius, manè in concionem prodire : conclamare, illatam sibi esse injuriam : flere, obsecrare, obtestari oppidanos, sollicitare plebem in meam perniciem : occasione item accepta disputationis, quæ mihi cum physicis fuerat, impingere insaniam, & capitis accusare, conjurationem facere cum affectis sui simillimis : consilia inire, quibus non modò oppidanorum animos averteret, sed raperet etiam in invidiam Principis optimi florentissimæ civitatis totius Hetruriæ. In has salebras cum me quasi joco incidisse viderem, & licentiâ quadam furere adversarium, egressum jam omnes modestiæ cancellos : neque si tacerem, in probris vomendis, in concionibus finem ullum esse facturum : scripsi biduo Apologiam, per quam incuterem primùm homini impudentissimo timorem : ut agnosceret sese aliquando, inciperetque vereri, ejus inscitiam posse ante oculos eruditorum nudari : intelligeretque, nihil sibi in vulgari illa loquacitate præsidii fore. deinde si ad Principem civitatis, illustrem quidem, & excellentem impertio & ingenio juvenem, causam (ut minabatur) deferri curasset, perfectum jam esse

industria mea, provifumque, ut nihil mihi ab mendo, ex quo homo totus est compofitus, periculi effet. Ad hæc, illud accedebat; quòd de virgine fanctiffima, cujus nomen reverentiæ & pietatis plenum est, edictum graviffimum concilii Bafilienfis contempferat insolenter, ut folet omnia. Credo propterea, quòd nullum incitiae propius conjunctiusque malum est, quàm arrogantia: qua fibi hic omnia licere putat. Eam ego Apologiæ partem exiftimabam oppidanis fore non injucundam, quæque poffem eorum animis mederi, quos ille magnis clamoribus abalienarat, & fufpicionibus propè infece- rat: Scripsi Apologiam, ut dixi, biduo: mifiquè eam ad Petrum Victorium, civem egregium Florentinum, vitæ integritate, morumque modestia, & liberalibus fudiis excellentem. Id cum refciffet adverfarius, legiffetque Apologiam, cujus copiam feceram, mirum est quàm præter omnium opinio- nem animo ceciderit. Curatum interea tamen est ab optimis viris, qui in oppido erant, ut cum illo redirem in gratiam. Itaque humaniffimè accessi ad eum. ille me dextra prendens, purgavit feſe de injuriis illatis: culpam in iræ motus repentinos re- jecit. Accepi ego excufationem, fimultates omnes Chriftiana pietate depofui: offentionem, odiumque omne ex animo delevi: Apologiæ item exempla, quæ ad nonnullos mittere ftatueram, conjeci in ignem, ne quod alicubi inimicitiarum veftigium appareret: unum tantum apud me exemplum relictum, alterum habebat in manibus Victorius, tertium erat apud adverfarium. Rebus ita compofitis, cum is ad fuos rediiffet, nihil ego jam fufpicabar, nihil metuebam, præfertim cum biennio amplius nihil mihi cum raba- nula negotii fuiffet: & ego relictis magnis iſtis cau- ſis theologorum, retuliſſem me ad manfuetiores Mu- ſas. Itaque cum omnia quietâ putarem, ecce ad me literæ ab amicis: furere nunc adverfarium meum, jactare ubique minas, rumores non honorificè de
me

me spargere , turpissimè in concionibus appellare : epistolas etsi nulla Latinitate plenas , tamen omnium in me probrorum , recipere . se cum libello editurum , nihil nisi contumeliosum cogitare : muneribus quosdam subornasse etiam , ut Romæ maledictis onerent , faciantque invidiosum me apud Dominicanos : nihil fermè per biennium curassè , nisi ut quàm plurimis incommodis me sollicitum reddat . quæ omnia , nisi restitissent optimi viri , amici mei , non dubito obnixè fuisse facturum : magis ut eruditionis nomen apud plebeculam assequatur ex contentionibus istis , quàm ut mihi periculum creet . nam hoc ipsum , ne quis me lædere possit , faciet , ut spero , vita mea , & spectata studia à puero : quorum ut imaginem aliquam videre possis , mitto ad te orationes , quas scribere incœperam : non quòd in illis tale aliquid sit , ex quo me præclaram aliquam laudem consecutum putem : sed ut omnibus modis intelligas , quàm iniqui homines sint , qui non sinant me in iis studiis acquiescere , in quibus fixi mentem , & cogitationem meam . Quod igitur per ingenium tuum , & virtutes animi egregias à te peto , breve est , ut si quid ille unquam de me iniquius deferendum curarit , non modò ejus impudentiam redarguas , sed ejus audaciæ satellites & ministros tua gravitate frangas . Quòd si quis Apologiam produxerit , qua bellua putat me capite oppugnari posse : in qua tamen , ut arbitror , nihil tale est , quod boni cujusquam animum possit offendere , nisi quòd sint in ea quædam fortasse liberius dicta : asseras , id omne factum ejus culpa , qui in concionibus nullam Christianæ modestiæ , nullam pietatis rationem habuerit : sed lacessiverit impiè , pupugerit petulanter , turpissimè appellarit , fœda & falsa quædam , & me quidem (ita me Dii ament) omnino indigna ad populum evomuerit . Quòd si tam cupidè , tam effrenatè alterius lædendi libidine efferatur , ut non intelligat , eos qui reli-
giosi

ligiosi appellantur, debere moribus esse temperatissimis, cautum esse legibus majorum: curaturumque esse te, qui loco tam excelso & illustri sedebas; ut sentiat id suo cum magno malo. Sed quid ego te, quem suavissimis literis ad amicitiam allicere debebam, molestissimis obtundo, causa levissimi hominis? Obscuro te, mi humanissime & doctissime Thoma, ne id mihi vitio des: sed importunissimo homini, adversario meo: cujus ineptiae tam multae sunt, ut inimicis quoque suis non nihil impertiat. Ejus ego audaciam, quae in urbem quoque (quod vix credo) pervolasse dicitur, si intellexero aliquando tua opera retusam: faciam profecto, ut si non tam multis verbis scriptas, at suaviores posthac à me literas accipias, plenas quidem amoris & observantiae erga te meae. Vale.

11. Aonius Palearius Pterigi Gallo Familiari
suo S. D.

IDibus, jam vesperi, cum venissem in suburbanum Bellantis, Senas non sum ingressus: quod in ea civitate nihil mihi tutum, nihil insidiis vacuum putarem. Manè paulo ante lucem, ne quis conspectus fieret, iter faciebam per vallem Marcianam: atque eo die putabam in municipium Collinum. in Clivo offendi muliones Furi tui, quibus in via dedi hoc literarum. Amico nostro dicas, noluisse me nominatim appellare adversarium: quod nefciam, an quae ad me allata sunt, vera sint omnia. si ille, ob reconciliatam gratiam, me non laedendum putat: ego eum non modò non laedendum, sed ne offendendum quidem arbitror. & certè ad rem nihil interest: adversarius nobis est, quisquis negotium faceffit. Bembum convenias quotidie. homo acutus & prudens, intelliget te mea causa Romae esse: nihil differet, ut expeditus ad nos revertare. Philonardi fati per se incitati sunt: ni
H b hil

482 LIBRI III. EPISTOLA XII.

hil est quod labores. illud potius cura, ut sciam, qua die Sadoletus Roma exibat. Eo præsentē, mira alacritate sum ad pugnandum cum accusatoribus, & mendacissimis testibus, si prodierint. Sed ille fortasse exivit: nam Senis ea apparari audio, ut non possit longè abesse. angor singularum horarum expectatione.

12. Aonius Palearius Francisco Bandino Archiepiscopo Senensi S. D.

ET si mecum ipse statueram, nisi cognita causa, absolutoque iudicio, nihil omnino scribere ad te, summa prudentia, amplitudine, & gravitate virum: ne meæ primæ literæ, quas ego & suaves & jucundas esse volebam, molestiæ aliquid haberent, & offensionis. Solet enim fieri, ut quæ principio stomachum fecerint, nunquam possint esse jucunda. Quamobrem consultò in illud tempus differēbam, quo tibi gratiæ agendæ essent, vindici veritatis sanctissimo, & patrono optimo innocentiae meæ. Fregit tamen hoc consilium improbitas adversariorum meorum, qui Christianæ pietatis umbram fortasse aliquam tenent, solidam atque expressam effigiem certè nullam. Nam quòd me in vulgi vulas objecerint, quòd servierint invidiæ atque odiis, quòd dolo malo & rumoribus concitarint in me infinitam hominum multitudinem, non puto eos didicisse à Christo. Sex menses sunt ipsi, quibus præterea aliud actum curatumque est nihil, nisi ut indignissima accusatio confletur, allegentur florentissimi homines civitatis, constituentur quàm plurimi testes partim è plebecula, tenues, atque ita rerum de quibus testimonium dixerunt imperiti, ut si quis alius non indiligens roget, peream nisi vel non illa eadem, vel pugnancia loquentur: partim ex nobilitate irati, factionibus accensi, non idonei vel ex eo, quòd cum iis nullus mihi usus, nulla

nulla consuetudo, nullus sermo unquam fuit: nihil mearum scriptionum legerunt: quæ etsi cujuscumque pii animum non possunt offendere, in iis tamen conquirendis, ut ob id ipsum in suspicionem vocarent, adversarii cælum & terras miscuerunt. Quæ omnia, quis non intelligat, ad infamiam, ad notam mihi inurendam pertinere? Nemo enim fuit unquam tanta sanctitate, qui ejusmodi testium concitatione, & sinistra diligentia accusatorum, cavere satis potuerit. Omitto Socratem, & Scipionem, Rutilium, Metellum: fuit in his aliquid, quod vitio dari posset. An non sic olim, quo nemo melior, nemo sanctior, circumventus est innocentissimus Christus? Facile est verba ab imperitis, & invidis multis, singillatim non una de re extorquere, quæ Sophistes possit improbare. Recitantur sæpe etiam aliter, ac dicta sunt: plerunque in aliam partem accipiuntur, quàm ab autore sunt pronunciata. At quò se vertat vir bonus? quem imploret, aut appellet? ubi non modò verborum, sed animi sui sensum, emissarios & obtrectatores videat interpretari? Serpit interea rumor, & aliquid de suo addit: multi ex auditionibus moventur, & secundum fidem & religionem existimant se testimonium dicere: si quid reus auxilii habet, hoc etiam antevertunt. Ecquid, Dii immortales, ab istis ipsis est prætermissum, ut C. Franciscum Sfondratum, lectissimum & maximè illustrem virum, Patrem patriæ tuæ, & Franciscum Crassum Prætozem & fortissimum justitiæ ducem, conservatoremque æquitatis, abalienarent? Quid? si te, tanta gravitate & constantia virum, peramantem mei, cujus mehercule imago in animo mihi semper versatur, cum de fide, de pietate in amicos soleo cogitare, propè abduxerunt? Nam probitatis opinione sublatâ, quæ mirificè conjungit ac conglutinat animos, amicitia vincula relaxantur. Itaque ut ab amicis imperator essem, existimationem meam,

484 LIBRI III. EPISTOLA XII.

si qua mihi est, quæ parva sanè est, & perexigua, excentis locis oppugnaverunt. Atque ut veteres injurias præteream, quid de recentibus dicam? ob rumores, quos spargunt in civitate. Proximis enim diebus, cum sanctissimus vir Sadoletus legationem obiret, & per Hetruriam iter faceret, fuissetque apud te, venissemque eum salutatum: commendavit ille me tibi majorem in modum, cum testificatione etiam studiorum meorum, & amoris in me sui. Visus est hic mihi animus tuus suboffensus. nam accepta est commendatio duriusculè: exaggerata sunt item omnia, quæ adversarii pusilli & malevoli, invidiose superioribus mensibus objecerant. Quæ res etsi me conturbavit, respondi tamen modestè & humaniter, culpamque omnem in eos rejeci, qui de me aliqua ad te iniquius detulissent. Vix perveneram ad Virginis, cum mihi nunciatum est, in foro sermonem opera adversariorum increbrescere: dicere alios, me accusatum turpiter tacuisse, neque verbum potuisse proloqui: alios, respondentem graviter objurgatum à Sadoletto: quorum utrumque tam falsum est, quam quod maximè. Respondi enim, quantum mihi eo tempore visum est satis: vel habenda ratio non erat dignitatis, amplitudinisque tuæ? Egone in conspectu Legati obstrepere audeam antistiti sancto, atque augusto? quem colui semper; & observavi. non faciam. Hujusce modestiæ neque me poenitet, nec poenitebit unquam. Aberant accusatores, abdiderant sese testes: qui si ausi fuissent se in conspectum dare, audissent fortasse multo plura quam voluissent. Huc accedit, quod illo ipso die cum Senas venissem, præstòque mihi fuisset Ambrosius Spannochius, antequam salutasset dexteram porrigens, ut solet: Hem, inquit, Aoni, quam tibi gratulor: invidiæ nihil loci est: habes defensorem tui, optimum virum. Cum interea confedissemus, narrabat mihi, Senatores vel nobilissimos quatuor fuisse ad te veluti à Senatu

missi.

LIBRI III. EPISTOLA XII. 485

missos, qui percontarentur de vita, de studiis meis. ibi te tam amicè & liberaliter respondiſſe, ut dejeraret, nihil mihi per te deesse ad summam gloriam. Quare cum horâ sextâ diei venissem ad Sadoletum salutandum, veneram etiam ut te viserem: gratus quidem, & memor, qualem me natura finxit, qui non injuriam pro gratia, sed gratiam pro injuria referre velim, & cupiam: quisque si tantulum benevolentiae oculis, ore, vultuque significetur, contumelias & simultates deponere sciam, & possim: idque puto in primis esse Christianum. Id adversarii nunquam didicerunt; sed injuriâ augere injuriam, & odio cumulare odium. Eò spectat, quod de objurgatione commentantur. an quòd à Sadoleto amicus sum appellatus: quòd testimonium datum est, me de iis rebus, quæ in quæstionem vocantur, Romæ secum differuisse: nunquam discessisse me aliâ opinione, quàm quæ firmissima semper est habita: id vero non fuit perhonorificum? Adhuc cum objicerentur quædam, quid humanius, quid lenius cogitari potest ejus admonitione? cum is, qui dignitate, autoritatèque suâ imperare posset, ut est humanissimus, oravit, ne rerum novarum studiosus essem. Cui cum respondiſsem, me novarum rerum non esse studiosum, qui putassem nunquam quicquam esse veritate antiquius: cumque in digressu te præſente vocaret, & eadem repeteret: recepi, eâ mente me semper fore, quam bonus quisque optimam semper judicasset: hæc gravis, hæc turpis, hæc foeda objurgatio fuit? Habuit, fateor, oratio Sadoleti ponderis apud me tantum, ut enixè sim curaturus, ut in his quæ pietatem lædunt, non modò à scelere abſim, sed suspicione etiam vacem. At quòd is Vir, quem tanti facio, quanti præterea neminem, iratus, acer, contumeliosus in me fuerit: tam mentiuntur adversarii mei, quàm solent semper. Hæc à me pluribus fortasse, quàm oportet: cupio enim, & jam pridem cupio, ingenia le-

Hh 3

vitatis,

286 LIBRI III. EPISTÓLA XIII.

vitatis, impudentiæ, arrogantæ plenissima, in hoc meo casu dignosci. nam quæ de te gravissimo Viro etiam loquantur, coram fortassis aliquando. Extant eorum literæ, quibus se summis precibus abs te ad accusandum accitos asserunt: conjurationem tuo consilio in me factam, sollicitatos inimicos meos Volaterris & Florentia usque literis tuis. Quæ omnia non edò dico, quo mihi in dubium veniat tua fides, candor, integritas honestissimæ familiæ Bandinæ: sed ut eos jam cognoscas, qui ad te cursant, homines mendaces, veteratores, qui ut accusatorium nomen abjiciant, quod illiberale ac sordidum apud omnes gentes & nationes semper fuit, summam amplitudine & dignitate antistiti objicere non verentur. Piget enim credo miseros, ac pudet, quodd tantas mihi tragædias excitarint: qui nihil sanctum, nihil firmum in meis dictis, scriptisve esse volo, nisi quantum probet *ἐκκλησία καθολική, ἡ ἀποστολική*. quam sententiam plenam animi, plenam spiritus, plenam pietatis, veluti firmissimum testimonium depono apud te sanctissimum Virum: quodd sacrarium nullum sciam religiosius: ex quo, si quando usu venerit, expeditius depromere illud ipsum possim ad frangendam improbitatem, & retundendam audaciam adversariorum meorum. Vale, ex municipio Collino.

13. Aōnius Palearius Horatio Malevoltæ
Equiti S. D.

EX literis amicorum, & sermone omnium qui ad me veniunt, de tuis magnis erga me officiis, & benevolentia ista incredibili, quotidie accipio mea summa cum voluptate. non mehercule cupiditate rei alicujus, quam tu cum optimis & florentissimis juvenibus, omni studio & diligentia ab Octoviris petisti: sed admiratione ingenuitatis animi,

mi, & ingenii tui. Nam mea erga te merita, neque tanta, neque ejusmodi fuerunt, ut mea causa tantopere sit elaborandum: præsertim cum suscipiendas tibi simul videam inimicitias potentissimorum hominum, qui veluti furæ quædam ad perdendas familias, ad delendos civium ordines nati, minus hominis calamitate contenti esse non possunt. In horum ego te furorès incidere nollem, qui odio inveterato ratione certâ regi nequeunt. Sicuti enim in hyeme, cum plures dies tempestates secutæ sunt, si ferentitas cœli aliqua contigerit, subito non est credendum: sic iis qui factionibus omnia evertere consueverunt, si meliore formâ Reipublicæ conquiescere visi sunt, fidendum non puto: meliusque, si tibi videtur, petitio dimittenda est, quàm committere, ut in discrimine versetur dignitas utriusque nostrum. Si non impetrabis quod tanto studio & contentione postulas, quâ lætitiâ afficientur adversarii? Si impetrabis, quid tandem? præmia interpretationis perexigua sunt, labor sustinendus non mediocris. Scripiones meas neque tu, neque ego (quanquam ineptissimæ sunt) ita parvi facimus, ut isto stipendio compensemus. Quanti verò illud est, quodd impurissimi homines rogandi atque obsecrandi sunt? quos ego, si obvii mihi fiunt (fiunt autem quotidie) nunquam saluto. Hoc munere accepto (me miserum) semper erit assurgendum. Si qui me accusant, quodd mihi ipsi deesse videar: non modò in bonam, sed in optimam partem accipio. ex amore enim quoddam in me præstantissimorum juvenum proficisci video, expectatione studiorum. Eam ob rem magnos concursus fieri audio ad ædes Octovirum. Quàm vellem, si commodo nostro fieri possit, satis ad referendam gratiam facere honestissimis juvenibus: vereor, ne cum senserint me ita frigere, eorum animos offendam, quibus placere summopere cupio. Tu, quæ tua est humanitas, eorum desiderium leni, si graviter ferre intelliges: potius quàm abalie-

488 LIBRI III. EPISTOLA XIV.

nemus, faciamus ut jubent. Perge quo cœpisti ordine. Pater tuus, clarissimus Vir, multum nos commendatione adjuvabit: ejus consilio cupio te omnia administrare, quodd officiosus est, & diligens, & prudens, & mei amantissimus. De Fabiolo, quem animo in nos inimico esse dicis, nihil miror. miseret me adolescentis, qui à Macho Blaterone indies virus accipiat, quod in nos turpissimè evomat. quodcumque hoc est, ex officina illius est, in qua barbaries, fucò Græcæ linguæ illita, triumphat. Serò tyronem pœnitebit: neque prius, quàm viderit, se in tantis vigiliis nihil affecutum, quo schedulam possit scribere dignam ut iterum legatur. Nullus dolor extat major, quàm is qui fit recordatione jacturæ temporis, sive quodd vitæ cursus omninò brevis est, & propterea minima ejus quæque pars non negligenda: sive quodd nobis ipsi conscii sumus malè gestæ rei, de qua cum aliis exostulare non licet, quodd nos in causa fuerimus. Ejus frater valdè amatur à me, & quia urbanus est, & suavissimis moribus, & quia me quoque amat, hujus rationem habeo, ne maledictum maledicto trudam. Neque verò dubito, istum ipsum tam aversum longè aliâ opinione fore aliquando, cùm ætatis beneficio, & usu rerum multa didicerit: itaque nihil nobis magis est optandum, quàm ut vivat. Vale, ex municipio Collino.

14. M. Antonius Placidus Aldelli filius S. D.
Aonio Paleario Matthæi filio.

EGo verò statueram initio petitionis tuæ, quæ tibi fuit tanti, quanti esse levissima debent Viro egregio, atque homini benè docto: quicumque exitus contigisset, neque magnopere gaudere, neque dolere vehementer. Sed posteaquam & præclare tecum actum video de repulsa, & pessimè cum studiosis bonarum artium adolescentibus: primùm tibi gra-

LIBRI III. EPISTOLA XIV. 489

gratuler necesse est, quod ex ea magnus cumulus accesserit dignitati tuæ: deinde nostrâ, Reipublicæque causâ doleam, quod florentis virtutis tuæ fructibus jucundissimis carere debeat, propter hominum levissimorum improbitatem: quæ cum illud non dederit, quod tu, is Vir, tam exiguis propositis præmiis petebas. tantum auxit dignitatis tuæ, quantum imminuisset si dedisset: & quantum non infirmuit, tantum eripuit expectationis, in quam maximam veneramus, fore aliquando ut per te florentem haberemus in Republica juventutem. Hæc cum ita sint, tamen ut & melius fruaris isto tuo tam excellenti bono, simulque interdum miserearis nostri incommodi, atque ut in minimis cognoscas, quos in maximis rebus cavere possis: scribam ad te non solum quæ ipse vidi, quibusque interfui: sed quæ ab aliis audivi, quæque etiam non inani conjecturâ ducor ad suspicandum. Habuisti igitur in petitione competitors Machum Blateronem, & Licianum, quorum Blatero audacissimus homo, & impudentissimus, tantum profecit & dicendo & rogando, & interdum vehementius instando & urgendo, ut & tu propter quorundam stultitiam & inconstantiam exclusus sis, & Licianus non admissus, qui cum multæ & graves inimicitie intercedunt. in quo primum illud putare debes, non iudicio moveri homines in Republica, sed partim gratiâ, partim precibus, ambitione multos: nonnullos verò etiam propter inscitiam impetu quodam, atque temeritate duci ad iudicandum. Quod quanquam plurimis in rebus antea fueram periclitatus, nunquam tamen, quàm hoc tempore in tua petitione, aut illud patuit manifestius, aut ego acerbius dolui vicem Reipublicæ. Quo minus admirandum est, si tu vel præteritus sis ab Octoviris ob inopiam fautorum, atque adversariorum copiam, vel ab nonnullis proditus per simulationem amicitie. Vides enim quàm sint iniqua omnia, quàm misera Reipublicæ tempora, quàm

Hb 5 non

490 LIBRI III. EPISTOLA XIV.

non liceat bene de quopiam sperare. Nam quid illud est? Sp. Cæcium, & A. Blasium Barbatum, qui magnis abs te beneficiis ornati, fatebantur olim tuâ causâ omnia & velle, & mehercule etiam debere: alterum ita Licinio favere, ut te palâm oppugnet: alterum tam tui clam inimicum esse, quàm amicū coram? quasi illud factum sit: Multum oderunt, quia multum debent. Nam quòd Cæcium neque pulchrè noram, neque poteram hominem tam ingratum & immemorem beneficiorum in animum inducere meum: tum fateor me illi aliquando credidisse, à quo nefas putaram decipi, aut etiam cui se vel expedire quidem existimabam: tùm quòd crediderim, improbitati & sceleri illius potius arbitror, quàm imprudentiæ credulitatque meæ assigmandum. Quid dicam de A. Blasio? qui se tui defensorem acerrimum profitebatur, cum commemoratione benevolentiae, consuetudinis multorum & magnorum inter vos officiorum? O ego augur non ignobilis. Sic est enim (ita me Dii ament) ut prædixeram, homo levissimus. Dum virum præ se ferret esse te in primis eruditum, dum familiarissimum sibi, tamen quod de religione malè, hoc est, non superstitiosè sentires, nullo pacto censebat adhibendum ad juventutem bonis artibus instruendam, ne eam inficeret opinionum pravitate. Rides bellum theologum? Planè illud est certissimum, infensio-rem in Senatu, & apud Octoviros, te, quàm illum, habuisse neminem. Sed hæc & plura cognosces, cùm veneris. sunt enim ejusmodi, quæ tutò literis credi non possint. Cætera ejusmodi fuerint, tu ipse conjicito. potes enim ex iis quæ dixi. Tantum ego dicam, dignitati tuæ favisse paucos, & eos impotentes: repugnasse plurimos, & eos potentissimos. De me autem, qui totus ex tua voluntate pendeo, quique ad tuum arbitrium & nutum fingo & accommo consilia mea, tibi persuadeas velim, quæ ad te, tuamque dignitatem, quæque ad officium

LIBRI III. EPISTOLA XV. 491

etiam meum spectarint, tantâ me curâ, studio, diligentia, quantâ & debui, & potui semper, curasse omnia: idque non modò ut tu, quem maxime cupio, sed ut omnes homines intelligant, me tuorum erga me meritorum neque ingratum, neque immemorem extitisse unquam. quanquam & quòd tibi tantum debemus, quantum omnes sciunt: quodque propter iniquitatem temporum apud omnes parum gratiâ possumus, in hac tua petitione minus plerisque ponderis habere nostra studia videbantur: atque ea quæ pro te facerem, officii causâ potius facere, quàm quòd ita sentirem, putabant. Tu verb præsta te eum, qui quam amplitudinem & dignitatem tot annorum studiis, laboribusque, atque isto præclaro ingenio, singularique industriâ consecutus sis, in illustri virtutis tuæ loco, non in oculis malevolorum, aut nequissimorum invidia positam existimes. Ita enim comparatum est, ut quemadmodum maxime virtuti maxima laus debitum præmium fit: sic & invidia laudem, atque invidiam malevolentia subsequatur oportet. Quod reliquum est, dabis operam, ut quando homines infantissimi tui adversarii hoc assecuti sunt, ut quod petebas, non assequerere: nunquam tamen assequantur, ut cures te illud non fuisse assecutum: ut quantum eisdem rebus omnibus superas, tantum animi moderatione & magnitudine potius vincas, ne se aliquid posse putent, si te talem Virum vel transversum (quod ajunt) unguem de statu gravitatis & constantiæ dimoverint, atque deduxerint. Vale, Senis.

15. Aonius Palearius Matthæi filius S. D. M.
Antonio Placido Aldelli filio.

Incredibilis tua erga me pietas omni ex parte elucet in iis literis, quas ad me proximè dedisti, consilii, benevolentia, & prudentia plenas: in quibus cum sapienter & jucundè collegeris, quæ
ad

492 LIBRI III. EPISTOLA XV.

ad consolandum plurimum valent, & ad declarandum amorem in me tuum, utrunque illud es consecutus, ut quem tanti faciam, tantumque diligam, habeam omnino neminem. Et quidem tuis perlectis, magnam ceppi voluptatem, quod in eo, in quo à nostris accusabar, quod non omnem animum ad petitionem appuliffem, & in ea sententia semper perstitiffem, ut ne honorem quidem ab improbis accipiendum putarim, intellexi probari abs te consilium meum. quod si secuti fuiffent æquales tui, minus superbiæ esset adversariis meis: & plus gloria nobis, quod aliquid facere visi fuiffemus contemnendo, qui petendo nihil profecimus. Noli enim putare, me jam inde à principio non prævidisse rei totius exitum, qui incitiam hominum, qui factiones, qui inconstantiam probe nossem: in his ut spem aliquam ponerem, qui omnia ad suum commodum referunt? qui, cum sint imperitiffimi, sapientes vocari & haberi volunt. Age tu, ex iis quos in Republica versari vides, unum aliquem ostende, qui sciat, quid sit Latine dicere? Age ostende alterum, qui si de stylo sermo sit, non obtundat, non pronunciet veluti magnus rhetor? Quid est? Omnes imperiti arrogantes. An Machi Blateronis infantia, cujus perbellè ab Aretino fabula scripta est, ferri decennium potuiffet, si inter primarios senes aliqui extitiffent amatores Latinitatis? Herclè cum istud mihi in mentem venit, incipio vereri, te, & Sallustium, & Faustum, nostros, minus fore gratiosos apud barbatulos istos: quod vos vel quasi perduelliones, vel perfugas habeant, qui ab eorum castris profugeritis: & elegantis purumque dicendi genus secuti, rejecistis sordidum & vitiosum. Nam, per Deos, nisi aut tu jam nihil conjicis, aut ego semper insanio, quid aliud est, quod Hieron, Vir alioqui gravis & prudens, Blateroni semper favit? Sancium nobis præposuit, qui cum injuriam hanc aliquando expo-
stula,

LIBRI III. EPISTOLA XV. 493

stularem, nisi summa spe, summo ingenio ejus filius me observaret, & coleret: cujus mihi ratio habenda est, quod nihil eo juvene honestius, nihil humanius potest excogitari: sicuti loquacissimo fene Antonio nihil morosius, aut ineptius. qui cum illud, cum Juvenale meo, canere cœperit, ita obdurescit, ut nulla eum ratio molliat, nihil à literaturæ opinione abducatur. Sed ne ego singula prosequar, mitto alia, quæ tu plura esse intelligis, quàm velles. Venio ad Octoviros, *πρόθε λείων, ἐπιθὲν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα.* Dii vestram fidem: quæ minæ, qui rumores de purgando Gymnasio? Nunc ita frigent, ut Ilcinus in tuto sit, Veteramentarius non dubitet, Blatero seridè triumphet. Peto à te, ne quid hinc boni expectes. In ea enim civitate, in qua privati commodi magna ratio habita est, nunquam floruit ulla Respublica. Circumspice omnes Gymnasiarchas, qui tibi notissimi sunt: neminem reperies, qui non propinquis, conjunctis, amicis stipendia perhonorifica esse velit. nos semper vel præteriti sumus, vel oppugnati: quorum alterum satis æquo animo ferimus, alterum sanè gravi: quod non ita de juventute meriti sumus, ut hæc speraremus. Nam sive eam philosophiæ partem, quæ ad mores attinet, pertractavimus interpretando: sive eam quæ differendi ars dicitur, disputando: nihil obfuimus ingeniis, quibus hæc ipsa erant proposita. Quod verò ex arte jam aliqui scribunt, & eloquentiæ studia vigent inter vos, totum hoc nostrum est. Eam quoque partem quæ est de rebus divinis, cupiebamus oratione illustrare: at quoniam nihil à nobis longius abest superstitione, videmur fortasse nonnullis non idonei. nam cætera vitæ testimonio satis probantur. Risi Blasium theologum, qui cum quotidie benè mane ad pedes statuæ se abjiciat, & provolvat, æs tamen alienum non dissolvit: ipse in auro atque ar-

gen-

494 LIBRI III. EPISTOLA XV.

gento, creditores in situ & squalore, in animum induxit, se Deo, sicuti & creditoribus, per astum posse illudere. enimverò nunquam putassem, tot illum scire comminisci dolos. Næ ego homo infelix sum, qui ducem hujusmodi consiliorum meorum delegeram, moderatorem petitionis, ultorem injurarum. Eques noster Horatius, primus vidit me circumventum, atque desertum. Eò spectabat risus ille Octovirum, cum alter alterum intueretur. Mirari fatis hominis perfidiam non queo, quam consecutus sum omnibus vestigiis. Speravit (Dii prohibeant) Bellantes meos à me abalienatum iri: illum, illum me defensorem fortunarum, custodem familiæ, servatorem patris, buccinatorem laudis & gloriæ Bellantem volebat excludi: atque hæc omnia clam. interim verò blandè salutabat, arridebat festivè, prehendebat manu: sed dies ipsa prodet hominem, sui- que illum mores ulciscuntur. Posteaquam nos sibi amicos esse noluit, habeat inimicos: & quoniam multa ab illo clam in nos profecta sunt, palam gratia referetur. sine modo Thuscè scripta edantur, par pari aliquando. quantum in me oppugnando à mulierculis amari voluit, tantum sibi in vita sentiet esse amari. De Sp. Cæcio neque credidi quicquam: neque ante tuas literas, ut cum improbis sentiret, potui adduci. magnum capio dolorem, illum contra me stetisse: sed multò majorem, eum non esse talem, qualem sperabamus: cujus in me officia, non tu magis desideras, quam ejus frater, quam omnes boni. De te verò, quem tua virtus & vera nobilitas non sinit esse dissimilem tui, tantum mihi polliceor, quantum animo complecti potius, quam verbis exequi possum. Quid enim non pollicear? si me abs te mirificè diligi, certissimè sciam, invitis etiam tuis? Quod non eò dico, quod de te dubitem: sed ne, si ego id nescire dissimulem, tu fortasse me minus ames. Utinam Marco, quam amicitia legem sanctissimè colis, alii non ita violassent; ut jam ne-

cessu

LIBRI III. EPISTOLA XVI. 495

cesse sit, me vel mihi ipsi manus afferre, vel dolore confici, atque absumi. Quantum enim (ut tu sapienter mones) in contemnendis honoribus, in ferendis injuriis fortis: tantum in ignoscendo clemens esse, & videri vellem, sed dum ipse contorta tela, quæ capiti & cordi infixæ hærent, mihi revellere conor, alia adhuc conjicere non desistunt. Quamobrem nihil tibi & amicis mirum videri debet, si vel in revellendis, vel excipiendis telis, vocem aliquam emisero, qua vel quasi repugnans furiosos deterream: vel miserabiliter ingemiscens, significem dolorem meum. Vale.

16. Aonius Palearius Francisco Corfinio S. D.

EGo pro tuis magnis, multisque in me officiis, quantum tibi debeam, facile intelligo: tu quantum à me amaris, ut re ipsa intelligeres, quod unum maximè semper optavi, non sum assecutus. nam etsi quæ ad tuorum commodum, honorem, dignitatem pertinent, curavi diligenter: is tamen exitus fuit rerum, ut vel magnam ex eo capiam molestiam, quòd singulari meo studio atque opere, ne dicam labore, bis jam nihil video me profecisse. C. Sfondrati discessus, à quo nobis prompta & parata erant omnia, magno impedimento fuit: ea nunc perturbatio Reipublicæ secuta est, ut quod in manibus haberemus, ereptum videatur. S. C. factum fuerat in affinem tuum, ut perhonorificè magistratum peteret: in quo licet competitores haberet magnos viros jurisperitos, nihilo tamen secius gratiæ civium potentissimorum superiores eramus. Comitia quæ Idibus Majis haberi solent, rejecta fuerant in Idus Junias, quod nobis perincommodè accidit: tum quòd animos Senatorum, opera familiarium nostrorum accensos, refrigescere videbamus: tum quòd per id tempus classis illa barbarorum prædonum, quæ omnem propè Europam per-

496 LIBRI III. EPISTOLA XVI.

perlustravit, in Senesium fines conversa, occupavit eorum portus, oramque maritimam. quomobrem tantus repente timor civitatem invasit, ut omnium mentes, animique perturbarentur: uno eodemque tempore cursari ad Senatum, cogi pecuniam, delectus haberi necesse erat. Justitio indicto, nullum fuit tempus vacuum à negociis publicis. Qui erant amicissimi, hegabant se mihi operam posse dare. Fit S. C. de magistratibus prorogandis, comitia tolluntur: jubet populus, ut Senatus unum videat, unum curet, ut barbari è finibus pellantur, quæ omnia etsi certò sciorumorem ipsum, & multorum literas ad vos pertulisse: volui tamen scribere, ne ignorares, in tanta rerum difficultate nihil fuisse remissum de officio, & diligentia mea. Imò verò cum in arcem Bellantiam, quæ ad Arbiom est, confugissem, & UgoLinus pater ad milites auxiliares missus esset, comitiaque interim restitui dicerentur, contuli me Senas. id ubi falsum comperissem, redii in Arcem: & quoniam viis obsessis tabellarii sexcentis locis excutiebantur, scripsi de iis rebus ad affinem tuum, qui nequè tam longè aberat, & via ad Liguriam tutò ibatur. ab eo sunt ad me literæ, opinor, nondum acceptis meis: quibus significat, à villico, qui ex agro Senensi venerat, renunciatum, de magistratu sibi demandato. qui tamèn fieri posset, tantis tempestatibus coortis, dicebat se non satis intelligere, præsertim cum comitia nulla fuerint: & propterea se non pedem inde, nisi ea de re certior sit à me factus. Rogat item alia, quæ spero nos impetraturos cum dignitate, si spes otii fuerit: in quam nonnulli veniunt, quòd prædones classarii in Græciam transmitters dicuntur. De Corfinii nostri suavitatibus, quæ cupio, legi libenter: iis literis nihil mihi poterat esse gratius. spero illum talem fore, qualem tu optas. Huic omnia à me esse paratissima, nihil opus est valde polliceri: res enim ipsa, si quando usù veniet, faciet sident.

nam cui mehercule plus quàm tibi debeam, habeo neminem. Quodcunque tuum in ea re consilium erit, illud persequar. Meum consilium, inquires, novi: tuum requiro. Tu qui ab initio ætatis egregiæ eruditionis, & literarum non vulgarium perstudiosus fuisti, eruditulis quibusdam vix semilatinis, quosego audiendi spe in Hetruriam veni, non eris contentus: præsertim cum Corfinii causa Romæ neque Reges, neque Cæsares, neque censu istos amplissimo præditos, sed poetas, oratores, philosophos esse velles. nihil est hic, quod præstanti ingenio adolescentem delectare possit: Gymnosophistæ tres, aut quatuor, summum quinque, barbarè jubent loqui Aristotelem: quem non intelligat Oedipus, ita implicitè obscureque omnia, non auctoris, sed interpretum vitio, qui philosophi ordinem sæpe invertunt: & loco non disputant, sed per coacervationem, veluti ex commentationibus & sectis digladiantur: quantum à veterum ratione remotius, tantum (ut ipsi ajunt) melius, idque vocant acutius. Dialectici nusquam hebetiores: nihil habent ejus scientiæ, quam profitentur, nisi quòd maximè sunt contentiosi. Medicos obsecro ne quæras: pessimè enim habere sese eos necesse est; qui tales quærent: morique non tam miserum est, quàm quòd per hosce ἀνδροφόνους τε ἢ ἀνθρωποφάγους. Nullos habet hæc urbs (mihi crede) viros, ex quibus possit haurire, quod velit avidum illud ingenium Corfinii tui. Quòd verò maximos istic te sumptus facere dicis, credo equidem: facies hic etiam aliquos, sed non ita magnos. Aberit tamen adolescens longius, non satis firma ætate: at ea, quæ ad morum & valetudinis rationem accommodata minimè est. Gallia bello ardet, Allobroges sunt in armis, in Piceno delectus habentur, Hetruriæ aliqua tempestas impendet. bellum longius trahi videmus: quid futurum sit, ignoramus. Hæc si te non pungunt, mihi cætera perplacent. Ego me Senas cras,

498 LIBRI III. EPISTOLA XVII.

vel perendie. Hæc quamvis ita se habent, aut non multò secus, tamen cum amicis colloquar. Sequentur has aliæ literæ, in quibus de sumtu, de gymnasio, de sophistis, de re omni faciam te diligentissime certiosem. Vale, VIII. Cal. Augustas, ex Arce Areolæ.

17. Aonius Palearius Alexandro Vice Comiti
Urbi Præfecto S. D.

SI quàm mihi in te colendo, atque observando, semper animus præsens est, tam aliquando adfuisset in scribendo, neque in hoc tempus gratiarum actionem distulisset, neque tam paucis agerem: ut intelligeres, magna ac multa beneficia erga me tua, & mihi gratissima esse, & à me maximi fieri solere. Sed quemadmodum iis, qui solem intuentur, evenit, ut si quò postea oculos convertant, diu eandem orbis perlucidi imaginem videre videantur: ita ubi tua mihi humanitas perspecta est, me in eam admirationem traxit, ut nihil aliud facere sciam, & possim, quàm admirari suavitatem ingenii tui. Quod si, cum in cogitationem alicujus rei impensius incumbimus, sæpè prætereuntes propè non videmus, & loquentes non audimus: quid mirum videri debet, si dum bonum istud tuum tam excellens toto animo complector, & ad scribendum factus sum piger, & ad gratias agendas ineptus? Crebritate verò meritorum ita mecum actum est, ut nullum unquam mihi spacium datum sit ad me recipiendum. Primo enim quoque tempore quo in Hetruriam venisti, apertis mihi non modò foribus, sed adytis amicitiae tuæ, nihil abs te prætermisum est, quo in tuas partes raperes, raptum magnitudine officiorum devincires. nullus dies fuit, cum in urbe essem, in quo tuam erga me benevolentiam non sim expertus. absentem etiam in villam usque profectæ sunt humanissimæ literæ, plenæ illæ quidem amoris &

LIBER III. EPISTOLA XVII. 499

& desiderii: in quibus peramanter significas, maximæ tibi curæ esse dignitatem meam: & propterea cùm quidam literis obstrepuisset, non dubitasse ad me scribere. subvereri te ais, aliquid ad Lucenses, honestissimos homines, de me iniquius esse delatum: cujus operâ, quoniam dicis te ignorare, faciam ut scias. Machus Blatero, is de quo hominibus nostris fabula data est ab Aretino, lepidè & festivè scripta, homo impudentissimus, & puræ veræque Latinitatis tam ignarus, quàm ii qui trans Taurum incolunt: Senis quandiu fuit, magnas mihi turbas fecit, veritus ne munus interpretationis scriptorum Latinarum mihi demandaretur: in qua cum ille infeliciter multos annos laborasset, apud eruditiores juvenes nihil aliud fuerat assequutus, quàm turpissimum infantia nomen. is nunc Lucæ est: utinam tam cognitus, quàm Venetiis, ubi & fabula acta est, & Machus ludibrio habitus: propterea que desperatis rebus, clarorum hominum conspectum fugiens, ad fossas Claudias abire coactus, ludum Græculis navicatoribus aperuit, in quo non sat scio plurane docuerit, quàm didicerit. nam per Deos, quid iste præter barbariem potuit docere? At mentiri, fallere, quod Græcorum est proprium, ita repente didicit, ut magistri ipsi mirarentur. levitatem verò, loquacitatem, audaciam (quæ vitia, veluti innata, homini semper tribuit Aretinus) nolî quærere quàm Græcorum hominum consuetudine firmavit atque auxit. & quoniam, ut in proverbio est, sæpè fit, ut pro astuto prudens, & pro audaci fortis, pro loquaci disertus quis habeatur: nihil miror, si in vulgus Macho etiam aliquando fuit opinio eruditionis. quam fortasse sustinisset, si ut tibi Xenophontius à canendo, ita hic à dicendo potuisset abstinere. Verùm lucri cupiditate adductus, Lucam superiore anno profectus est, quasi aliquis magnus Rhetor: ubi si, ut audio, homines sunt, qui aures habent teretes, & religiosas, Blateronis

500 LIBRI III. EPISTOLA XVII.

infantia diu latere non potuit. quod ex eo conjicio, quod propediem affuturus dicitur infirmâ valetudine, cujus ille opinionem semper auget : ut si quando incitia detegatur, aut hebes sit in interpretando, facilè excusationem habeat, & potestatem decedendi, quod aëris modò tenuitatem, modò crassitudinem ferre non possit : astuté. Nunc quantum Victorii literæ significant, aliqui sunt in ea civitate, qui me acciri vellent, deligisque in interpretis Latini locum : quod cum Blatero audivit, quo credis animo ? quid putas buccam illam maleolentem, ex barbarie & mendacio compositam, potuisse contineri ? cor illud odio exæstuans non efferverit ? non eructasse virus improbitatis ? Noli jam pro tua prudentia quærere, qui tam falsos rumores de me sparserit in ea civitate, in qua is est, qui ne me Senis competitorem haberet, hisce ipsis obrectationibus, iisdem fallendi atque abalienandi artibus usus est, homo vafer, atque ad hæc natus. Quem ego, ita vivam, ut probè ulciscar. Nihil enim potest esse acerbius homini, qui literarum falsam sibi vendicat scientiam, quàm si scripto laceffas : & ut scripto respondeat, pungas aculeis vel liberi carminis, vel vehementis orationis. Hasta, ensis, mucro, literatorum hominum oratio est. Feriat Blatero, si potest : at is, si Diis placet, nisi puerum aliquem de grege, nolo plura dicere, subornabit ut respondeat : veluti Aretina illa, itidem hæc nostra simulans se contemnere, tametsi animum excedat : scripto nihil, solum omnia. In conspirationem hominum potentum cogitationem figet. cives concitabit : alios ad Prætores, alios ad Patres conscriptos mittet : omnia experietur potius, quàm rem scripto agat, ne incitia nudetur sua. Hæc ego tam video animo, quàm ea quæ oculis cerno. Dii boni, quàm nos ridebimus, qui tanto antea tempore vaticinati fuerimus : quàm optimi juvenes, qui ejus ingenium norunt. Sed ego in bellua nimium : tu si

me

me tantum amas, quantum profecto amas, cura ut splendor iste generis, nominis, & animi tui tenebras indignissimè mihi offusas excutiat, atque propellat. Si Lucenses (ab his enim ad te literas esse arbitror: tu nihil horum scribis, sed ego conjectura ducor ad suspicandum) in falsam aliquam de me opinionem hujus nebulonis opera adducti sunt: commoneas amicè, ne quid temerè credant: Christianum hominem esse me, atque eum qui, si usu veniat, pro Christo emori possim: imperitorum, & Blateronis similibus obtreccationibus, copiosa oratione, quam tu ipse legeris, fuisse responsum: adversariis convictis atque rejectis, populum Senensem de nobis benè existimare, & loqui. quæ res etsi in obscuro esse non potest, cupio tamen eam fieri illustriorem testimonio tuo: ut omnes intelligant, nostrorum studiorum similitudine, & vitæ integritate sanctissimè juncta inter nos amicitia, & perdiligenter culta, neque meam in te observantiam, neque tuam erga me benevolentiam ulla unquam in re defuisse. Ex Argiano Bellantis, IIII. Idus Aprilis, Vale.

EPISTOLARUM LIBER QUARTUS.

I. Aonius Palcarius Verulanus Senatui Populoque Lucensi S. P. D.

ESI mihi sum conscius, ea in me ornamenta non esse, quæ de me ad vos perlata sunt à laudatissimis summâ humanitate & modestiâ Viris: gratissimum tamen fuit, invitari in eam Hetruriæ civitatem, quæ sapientiâ civium viget, quasi divinum aliquod

302 · LIBRI IV. EPISTOLA I.

aliquod lumen. Neque enim virtus vestra in obscuro esse potest, quæ in totius Italiae conspectu posita, præ se fert magnam animorum continentiam, & Reipublicæ temperandæ optimam disciplinam. Itaque quod difficilibus, miserisque temporibus florentissima est Respublica Lucensis, nemo est omnium qui id aut fortuito fieri, aut ab aliis quàm à vobis putet esse profectum. Etenim animos magnorum Principum, à quibus omnia meliora sperare debebamus, ita pugnandi cupiditate efferrî multos annos vidimus, ut arbitrer esse neminem qui ab ipsis ocium civibus, & rebus publicis securitatem concessam audeat affirmare. Vestra industria, vester labor, vestra laus est, omni propè Italia sæpè bello barbararum & immanium gentium ardente, urbem unam non æstuariis ac paludibus, sed consilio & prudentiâ civium pulcherrimè esse servatam. dumque proximis temporibus aliæ urbes aut externis aut civilibus discordiis exagitatz, in magnas calamitates inciderent, cœlûmque & terra miseretur, obrueretque omnia belli eluvies: vos ad Reipublicæ gubernacula sedentes, veluti magni Dii, repulistis tempestatem è mœnibus vestris. Sed hæc majora sunt, quàm ego exponere possim, & epistolâ complecti. ad ea venio, de quibus ut aliquid scriberem, si plusculum temporis mihi esset, res ipsa admonebat, quando ob hæc ipsa tam humaniter à vobis per literas invitator. Aluit semper ista civitas studia bonarum artium. quodd si alacritas & animi firmitudo nunquam defuit, ut cum liberet maria transmitteretis, ut magnis opibus & fortunis augeretis civitatem, nunquam etiam defuit studium, ut exornaretis optimis disciplinis. Hujus rei testes habeo eos, quos accivistis sæpè, & præfecistis erudiendæ juventuti, disertos & eloquentes homines: testes item eos, qui apud vos excellunt in his artibus, quæ liberales appellantur, cives vestri, Dii immortales

tales qui Viri, quibus laudibus? De quibus quoniam ego libenter cogitare soleo, & ex cogitatione ipsa incredibilem capere voluptatem, vel quantum hoc est? quæ gratiæ agendæ sunt vobis? per quos occasio nunc mihi detur videndi & salutandi sapientissimos Viros, & fruendi consuetudine lætissimorum civium, & honestissimæ juventutis, quam ego audio studiis bonarum literarum mirificè delectari, & teneri jam desiderio nostri. Atque utinam vigiliis, & laboribus à pueritia susceptis, id aliquando assequar, ut spes, in quam optimi adolescentes venerunt, hoc delectu vestro neque inanis omnino, neque falsa fuisse videatur. Qua in re non mediocrem mihi spem affert admirabilis propensio adolescentium vestrorum in præclara studia. Solet enim fieri, ut in quod nostrâ sponte ferimur, id vel parvo freti auxilio, facillimè consequamur. Nam quod ad me attinet, illud vobis polliceor, ac recipio: si quid desiderium obtemperandi voluntati vestræ, & studium colendæ atque observandæ nunquam satis laudatæ Reipublicæ efficere potest, id perficiam ut omnes intelligant, multos à vobis eloquentiores & peritiores eligi atque accersiri potuisse: at qui juvandæ vestræ juventutis sit studiosior, & æquè ex sensu animorum vestrorum cupiat esse totus effectus & compositus, vos habituros fuisse neminem.

2. Jacobus Sadoletus Cardinalis Aonio Paleario S. D.

EX iis literis quas ego & collega meus ad Cardinalem Vidacionium dedimus, intelligere potes quantum te amemus, quantum faciamus: neque enim majori pietate testimonium dare potuimus probitatis, ingenii, animi, studiorumque tuorum. Maluisset Bembus istas ipsas literas scribi ad Senatum, populamque Lucensem: quod mihi quoque

504 LIBRI IV. EPISTOLA II.

que perplacuisse, si istorum hominum ingenia, mores, voluntatesque cognosceremus. Veritus sum ego suspiciosam fore commendationem, quæ ab iis proficisceretur, quibus cum nullus fuisset usus, nulla necessitudo intercessisset: præsertim cum in epistola ad me scripta significares, id unum te petere, quod maximè velles, maximèque scires tibi esse necessarium: quod cum Bembus quoque legisset, facile ivit in sententiam meam. Optamus tibi salutares esse literas nostras. quæ cum ad te perlatae fuerint, si Vidacionius Luca discesserit, tuum est curare ut aperiantur, & recitentur in Senatu: ut qui tibi sunt infensiores, intelligant, se pusillorum & malevolorum obtreccionibus, nullis satis justis de causis fuisse commotos. Qua in re tu singulari quidem, ut dicis, es fatus: & propterea fecisti sapienter, quòd ab iis artibus, quarum à puero fuisti studiosus, auxilium petisti: quæ cum sint liberales, nunquam commisissent, ut quæ ab eis sæpè adjuncta accēpisti, ut cæteris opitulari, & alios servare posses, tibi defuissent. Scripsisti orationem pro teipso inprimis ornatam & gravem, numeris quidem omnibus absolutam: in qua tu mihi tonare & fulgurare videris, neque id assentatoriè. Præteriri sine scelere non possunt tuæ laudes, quas ignorare, imperiti hominis est: improbi, dissimulare tacendo. Causa nulla est, cur pudentissimo viro, & mihi amicissimo, mentiar: verissimè tecum ago. cum tua lego, sic afficior, ut inflammer, & impetu quodam rapiar vehementis orationis: quæ veluti amentata hasta, magnis viribus contorta, fertur, & varietate numerorum incredibiles motus ciet. Ad egregias ingenii tui dotes, hæc etiam accedit: divino illo poemate, à me nunquam satis laudato, quid versibus posses, intelleximus. nunc difficile est judicare, utrà facultate plus valeas, poëtarum, an oratorum. Laudati sunt quidam superioribus annis, quòd in hac, atque in illa excellere viderentur: quibus tu sic cultu,

&

LIBRI IV. EPISTOLA II. 505

& verò etiam castitate orationis anteis, ut cum illorum scripta cum tuis confero, cætera ut omittam, ornate magis, Latine loqui solus videare. Quòd scribis te vereri, ne quem offendas, quòd, cum miserabiliores epilogos velles elicere apud P. C. Republicæ Senensis, ad quos oratio est, mentionem Bernardini Ocelli feceris desiderii plenam: nemo est in dicendi arte mediocriter versatus, qui non videat, id tibi propositum fuisse in peroratione, ut commoveres, & incenderes cives, civis cupidissimos. Nichil est quòd metuas: sunt enim omnia abs te accurate & prudenter scripta. Quid, quòd ego tibi sum testis, cum in Galliam legatus proficiscerer, me Senas venisse, ubi & tibi affui, & commendavi te antistiti majorem in modum: tum primum fuisse rumorem de Ocelli fuga, incerto adhuc autore, nec satis constantem. quo tempore si tu, cum scriberes istam orationem, cujus principium mihi legisti, eadem vel sperasti, vel desiderasti, quæ omnes qui popularem illam Ocelli eloquentiam norant, quis te reprehendat? cum sit potius observandum, quæ tu ab illo fieri voluisses, quàm quæ ille multò post aut dixerit, aut fecerit. Quòd si hæc commendationis conditio est, ut præstare debeamus omnia, quæ usquam gentium ab eo quem amice nominaverimus dici, ferique possunt: nulla erit laudatio periculo vacua, nulla officia humanitatis, nulla munia amicorum. Ea re cum magnæ sæpè perturbationes ab iis profectæ fuissent, qui nec clementiâ, nec æquitate, nec consuetudine majorum nostrorum de scriptoribus judicarent: sapientissimè fecisse videtur Paulus Pontifex, quòd præfecit scriptionibus rerum divinarum doctissimum & temperatissimum Virum: in cujus gratiam cum ego & Bembo ponere te vellemus, dixit is, se superiore anno accepisse abs te literas, veluti interpretes humanitatis, & pietatis: & propterea profiteri, & polliceri singulare studium, ut quæ à nobis tibi prompta esse sciret, à se essent

506 LIBRI IV. EPISTOLA III.

paratissima. Sed ego te meo & Bembi nomine non modò hortor, sed rogo, audi homines tui amantissimos: quoniam in ea tempora incidimus, quibus non quid sentias, sed quid calumnientur quidam, maximè observent: ut iis scriptionibus te exerceas, quibus incitetur, non impediatur cursus ille nobis non ignotus animi tui. In eam civitatem venisti, quæ optimis legibus & moribus instituta dicitur: quid est quòd animum, ut civibus gratum facias, ad ea non appellis, quæ de moribus à tota illa familia Peripateticorum tuorum sæpè scripta, nunquam aptè oratione Latinâ illustrata sunt? Nihil opus est ut ea colligamus, quæ tu jam vides: sunt quidam averisissimo animo à scriptoribus. A Peripateticis interpretandis, aut illustrandis, nullum periculum est. Postremum illud, ut tranquillitati servias. nam qui studia, vitam, mentem, voluntatem tuam tam novimus, quam qui semper vixerint tecum: nunquam auderemus ea legere, aut attingere, in quibus de nobis perhonorificè scribis, & amicissimè opinaris, si te desereremus. Vale.

3. Aonius Palearius Sylvestro Lilio S. D.

SI patriæ chasitas, & desiderium tuorum facit, ut cum Romam veneris, tam citò cupias ad nos redire, pietati magis tuæ tribuo, quam consilio tuorum. In magnificentia & pompa ista Curie, quæ cæteros magnopere delectat, tibi stomachum facit, & cum tua nobilitate atque opibus istic bellissimè potes esse, redire ad nos mavis: tibi gratulor, quòd sapientiâ præditus sis certè singulari: & nobis gaudeo, quòd fructum capiemus aliquando dulcissimæ consuetudinis tuæ. Noli tamen putare, me à principio non divinasse: qui probe nossem te perpetuum hostem ambitionis, observatorem integritatis, non modò amicum, sed amatorem pudoris & modestiæ. Mirabar interea, te mensam abuisse

LIBRI IV. EPISTOLA III. 507

fuisse à rebus animo tuo gratissimis: præsertim cum tibi charius nihil esse debeat optimis parentibus, locus nullus dulcior patriâ. Quæ verò patria? libera civitas, sanctissimis instituta legibus, ac moribus: in qua improbis neque locus est maleficii perficiendi, neque spes sceleris occultandi: in qua summa est expectatio tui, ea observantia, ut istâ ætate habearis, & verissimè sis moderator seniorum, dux religionis, magister sanctitatis. Quamobrem ne patiare, cum omnibus tam charus sis, atque jucundus, ut oculi nostri tuæ præsentia defatigari possint, satiari non possint, ut tandiu sine te simus. Nam ego, qui mihi sum conscius, hoc certò scio, post tuum & Josippi nostri discessum, nihil unquam fuisse, quod me lætitiâ valdè affecerit: quin etiam is languor, & mentis torpor est subsecutus, ut omnes mirentur illam hilaritatem, quam in me tu admirari solebas, omnino ex animo & vultu meo excussam. quam si quis suavitate ingenii restituere poterat, erat unus Martinus Lilius patruelis tuus. hunc incommoda valetudo, quâ propè emerferat, adhuc tenet, & frigus, & anni tempestas incredibiliter angunt: cujus ægritudo ita me sollicitum habet, ut non dubium sit, vel ego ægroto, vel proximè incidam in morbum. Ejus mater præstantissima omnium scæminarum, ejus uxor humanissima, suavissimus frater, orant, obsecrant, ut me ad se transferam: sed ego adhuc in domicilio meo sum, sine uxore, sine liberis, sine servo, sine arca: quòd, ut scis, superioribus mensibus longâ viâ, & pulverulentâ, in municipium Collinum ire necesse fuit: nunc via lutosa, his præsertim imbribus, nolo miseros cursare meâ causâ. amici tamen omnes, pater tuus, Bonvisii, Cenami, Bernardini, Arnulphini, nullo loco desunt: curant diligenter, ut in omnium rerum inopia abundantem omnibus rebus. quanquam ego tam paucis contentus sum, ut facillè superem Crassum divitiis. Quòd si, ut ex literis, quas ad patrem misisti, intellexi, tuus

ad.

508 LIBRI IV. EPISTOLA IV.

adventus appropinquat: brevi multò plus mihi futurum est boni, quàm nunc impendet mali. In iisdem literis vidi, te Pauli epistolas legisse. Næ Flaminii tuus, & idem noster, ad Theologiam cohortatus est: Dii benè homini faciant, qui ut te bearet, deduxit ad magistram veræ vitæ, ad disciplinarum principem, & reginam. Quòd si tu, qui ab initio ætatis omnium liberalium artium studiosus fuisti, & didicisti omnia quæ à sapientibus tradita sunt ad benè vivendum, nunc interioribus literis operam das, quæ tua studia futura sunt? quæ æn-sura morum & vitæ? Id si verum est, (nam ego certi nihil habeo, sed conjecturâ ducor ad suspicandum: quia te plus amo, quàm me ipsum: plurisque facio tua, quàm mea commoda omnia) cave pedem ex urbe efferas, id est, è Flaminii domo: qui quòd apud ornatissimum Polum est, quem ego reverentiæ causâ nomino, quantum putas interesse? Dii immortales, quæ omnium rerum tibi accessiones fient, si cum his diutissimè vixeris? Quare, etsi ego tam sum tui cupidus, quàm qui maximè, nihil tamen temerè faciam: nullæ meæ literæ, nullæ preces, nullæ commendationes vel parentum, vel patriæ, vel rerum omnium tibi charissimarum, tanti esse debent, si cum Flaminio apud Polum es, ut te loco moveas. Vale. Parentio & Pacino, nostris, salutem dic. Vale.

4. Aonius Palcarius Bartholomæo Riccio
S. D.

SI minus sæpè ad te scribo, quàm amicitia nostræ vetustas postulat, peto à te, ut occupationi meæ potius tribuas, quàm aut negligentia, aut oblivioni tuorum in me meritorum, quæ tu officiorum crebritate quotidie auges: & significatione optatissimi & jucundissimi amoris mentionem tui non
inter-

LIBRI IV. EPISTOLA IV. 509

intermitti finis. Quotusquisque est, qui isthinc veniat, qui ubi tuo nomine mihi plurimam salutem dixit, non multis etiam prosequatur mirificam benevolentiam & humanitatem tuam? qui libellus à te scribitur, in quo ego non honorificè appeller? qua in re cum parem tibi gratiam referre non possim, moriar si non me angunt putidissimæ interpretationes meæ, sive Græcæ, sive Latinæ, in quas veluti in pistrinum detrusi me, non tam imprudentiâ, quàm necessitate. Ego enim, ut ex meis studiis nosse potuisti, semper judicavi obscurum & sordidum iis, quorum ingenio aliquid fieri potest illustrius, si interpretandis scriptis aliorum humiles ac demissi, quasi servitia ancillentur. Sed cum mihi res domi esset angusta, uxor lauta, liberi splendidi, & propterea magnos sumptus facerem, mancipavi propè me iis studiis, à quibus semper abhorruì. Nam cum Lucenses homines honestissimi propositis præmiis invitarent me singulorum dierum unius horæ usurâ ad interpretandum, accepi conditionem duram mihi, & asperam, & verò etiam odiosam. Dicendum est enim quotidie & ex tempore, quod inprimis est sophistæ. id ne faciam, sumo mihi semper aliquid temporis ad meditandum, in qua re plurimum noctes me adjuvant: cum tamen inopiam & jejunitatem interpretum non probem, & multa è penu locupletissimo Græcorum petenda esse ducam. Quicquid diei reliquum est, in scriptoribus Græcis legendis tero. Sed omnino concisus est hoc dicendi genus *διδασκαλικόν*: in quo si qui diu versantur, summum periculum est, ne exercitatione umbratili amittant quicquid habent roboris & nervorum. Quod cum ego in me fieri sentirem, ne hoc morbo intabescerem, retuli me aliquando ad eas exercitationes, quas tu maximè probas. Vide quanti faciam iudicium tuum. Cum ex iis literis, quas proximè abs te accepi, intellexissem, placere tibi scriptiones meas: magna mihi spes injecta est, posse

510 LIBRI IV. EPISTOLA IV.

posse orationes aliquas à me scribi. eas quæ sint, propediem expecta, modò typographus non moretur. Tu contra ad nos, tuos libros De gloria: obsecro ne sinas diutius nos duci expectatione. Si non perfecisti, scito eos libros dignos esse, ut abs te absolvantur, qui ingenio & industriâ affectus syncerum & ornatum dicendi genus, habitas in oculis Principum, quorum scemina multis Regibus sunt sapientiores. Nam quid est, si non hæc verissima gloria est, potentissimi Regis filiam, maximi Ducis uxorem, sic versari in studiis nostris, ut excelat? Annam verò, & Lucretiam, aureos Herenez partus, scrutari interiores literas Latinas & Græcas? quæ cum in matre quoque essent, & eæ neque pauca, neque vulgares, Regina in philosophia hac humana noluit acquiescere: sed ob magnitudinem ingenii, & studium sanctitatis, quæ in ista semper veluti divinum aliquid eluxit, maturiore ætate retulit se ad cœlestes artes, & disciplinas theologorum. Quod ad te scribo, ne in texendo opere, cum isthic habeas maximè illustres & gloriosos Principes, quos proponere omnibus potes ad imitandum, tu rerum gestarum causâ eos quæras, qui in unis armis omnia posita esse censent, studiorum nostrorum hostes acerrimi: quorum exprobratione extenuari spem literatorum, & evanescere videmus. Non est credibile, quæ sit imperitia & superbia in quibusdam. Ego me abs te tantum amari puto, quantum volo: volo autem plurimum. Si me amas, sine istos in tenebris & situ jacere: qui, si ad eorum pedes nos abjicimus, ne sublevant quidem. De Sardonio, cum defensionem tuam legerem, valdè meherculè risi. Si est homo, posthac tacebit. sed quantum suspicor, aliquid etiam scribet: & tamen dicet nihil. De Jacobo Grifolo scripti ad te superioribus mensibus: si quid ad me postea dedisti literarum, non est allatum. Is tam bellè se habet, quàm ego, & tu. Exanimatus propè sum
tuis

tuis literis, in quibus dubitare videbaris de ejus vita. Cùm in oppidum Collinum venissem, misi pueros, qui quærent diligenter. ii postridie Senis omnia læta & optata retulerunt: hominem ingenio & studiis florentem, magno in honore esse apud suos: pangere etiam aliquid, & tui meique memoriam amantissimè conservare. Lucæ, pridie Nonas Octobris. Vale.

5. Bartholomæus Riccius Aonio Palcario
S. D.

E Quidem Aoni excusationem, quam affers, quo minus crebrò ad me scribas, libenter accipio: ne, si te de literarum intermissione accusare velim, eodem ipse me crimine condemnasse videar, qui nihilo crebrius ad te, quàm tu mihi, literas dare consueverim. Sed quid tu te, contrà item ego me, quòd minus frequentes in hoc scribendi genere fuerimus, tam iniquè accusamus: cùm uterque huic officio abundè satisfecimus? neque enim ego ququam unquam nactus sum, qui istuc veniret, cui meas ad te literas non dederim: neque tu contrà quicquam à te mihi ad eas desiderari permiseris. Sed arbitror, quia id eà linguâ fecimus, quâ omnes Itali vulgò loquimur, qui magis Latinâ ex nostris studiis uti debuimus: nobis propterea nos à scribendo cessasse quodammodo, atque etiam propè meritò accusari posse visum iri. Ac si mihi dicendum est, quod ego sentio, parum prudenter, atque nulla cum ratione ab utroque nostrum est factum, qui eo modo primùm Latinum stylum non mediocri exercitatione defraudavimus: deinde, quòd amicitia nostræ vel sempiternam testimoniam, quâ literæ Latinè scriptæ in omnium ætatum memoriam producere potuissent, improbè detraximus. Sed satis de excusatione, vel de accusatione potius: si posthac tamen curabimus, ut hoc modo
fre.

frequentiores simus in scribendo, quàm alio committere, ut nos excusando, magis accusandi esse videamur: atque ad tuas literas redeo. Eas igitur scito mihi jucundissimas accidisse: cùm quoniam eo modo, qui mihi magis probabatur, erant conscriptæ: tùm quia iis certior fiebam, meum Grifolum vivere, quem ego jam triennium fraternè luxeram: quo uno optatissimo nuncio, nihil est quod evangelii à me auferre non possis. tamen non nihil molestiæ tamen epistolæ pars illa, in qua de meis erga te meritis atque officiis extollendis, quasi finem non facis, meam hanc tantam lætitiã non leviter asperit. Nam etsi te quidem gratissimo animo, atque optimè instituto facere certò scio: id tamen quodammodo ægrè tuli. nam præterquam quòd magnam injuriã amicitie nostræ facis, qui tantopere queraris te parem ei gratiam referre non posse, cui ne ullas quidem agere debuisti: non ego in tuis scriptis, & amici, & jure optimo laudandis, plus sum laudis affectus, quàm aut studii, aut officii in eo ipso posuerim præstando? Quid enim mihi tam faciendum fuit, cùm ad nostræ ætatis poetas veni, quàm ut prudenter viderem, ne quis ex eis, qui in aliquem bonorum numerum venissent, me præteriret? in iis verò qui suo splendore cæteris quasi lumen prælucere, ne aut cæcus, si non animadvertissem: aut iniquus, si non iis suam quoque laudem impertissem, viderer omninò? In quibus cùm tu non ultimum locum obtineres, hunc ego, si tibi cum cæteris bonis concessi, aut adversus improbos tutatus sum, nihilò sim amplius de te meritis, quàm qui de virtute virtutem laudans mereri posset: nisi ea quoque tibi gratissima videri, quæ sine maxima culpa in te omitti non possent, omnibus significare voluisti. Quod verò de Principibus meis, tam doctissimis, quàm etiam nobilissimis foeminis, scribis: scito filias illas egregiè eruditæ esse, & unã cum ætate sua omnium etiam
opi

opinionem superare : easque suum locum hoc quoque nomine in nostris De gloria libris habere. Nam quòd me mones, ut in ejus operis exemplis minus ambitiosè agam, neque etiam quasi de Principum fece hauriam : tu rectè quidem, & sapienter mones : neque id ego tecum non sentio : sed tamen si pauciores quosdam offenderis minus hoc mea laude dignòs, id à me in eam partem factum accipias velim, me unum, aut summum alterum, non tam hac mea commendatione cohonestasse, ut ea inaniter gestiret, quàm ut quid sibi ad veram gloriam faciendum esset, inde planè perspiceret. qui mei tres De gloria libri jam pridem mihi sunt absoluti, utinam quidem ut materia postulat : nam eodem tempore tantam mihi gloriam confecissem, quantum omnes, quorum in iis exempli gratia meminimus, sibi compararunt. Quod verò ad præcipiendi rationem pertinet, ita quidem est, ut dixi, cum summi res negotii, tum summæ etiam difficultatis. sed his quoque id accedit, quòd ea dicendi ratio (ut summam indignitatem, quæ in docendo versatur, omittam) quamvis politioem dictionem facile corrumpere possit. Quare ego cum publicam istam præceptionem exercerem, plerunque ea lingua utebar, qua omnes nunc loquimur. At quis hoc, te præter unum, probabit? At mihi magis in rectè scribendo, quàm in ineptè loquendo ex tempore, consultum volui : meque omnes Latinè scribere ut viderent, quàm auditores impolitè semper, improprie interdum, si minus barbarè loqui, malui audirent. Sardonium (ut tu dicis) atque Sardonianos omnes ita fregimus, itaque contrivimus, atque confecimus, ut mutos diceres. Coaxant quidem nescio quid, sed subter aquam ranarum more : nullum enim, quo suam ignorantiam defendant, adhuc verbum faciunt. Sed isti, atque adeò istis Dii meliorem dent mentem. Quæ in Catullum scripsimus, propediem expecta. Si me diligis, si te à me amari

K k

scis,

514 LIBRI IV. EPISTOLA VI.

fcis, cùm primùm occasio dabitur, ut usquam in Grifolum meum incidas, ut meo eum nomine complectaris (nimis enim parum est, atque exile, ut salutes) te etiam atque etiam rogo. Vale, Ferrariæ. Cal. Octobris.

6. Bartholomæus Riccius Aonio Palcario S. D.

Quid hoc est Aoni? num semper Italico sermone per literas agemus? nunquàmne Romanus stylus, quo in perpetuis scriptis, atque ad alios sæpe amicos utimur, locum ullum in nostris literis habebit? hoc quidem, quo vulgus noster loquitur, sensa nostra, perinde atque Latino, planè explicamus: nisi id etiam interdum ex rebus novis, suis Latinis nominibus carentibus, plenius ac significantius facimus: hæ tamen literæ nullum aliud lumen, nullius alius lectionem, quàm utriusque nostrum, sunt habituræ: præsertim meæ, quæ tam longè à vestra Hetrusca dicendi ratione absint, quàm qui longissimè gentium (etsi tantum Apenninus nos disjungat) & natus, & altus sit: ut eas in ulla volumina, quæ ejus quoque linguæ multa multorum simul unà scriptorum quotidie eduntur, conjici posse nullo modo sperem. Quare ego hoc Latino posthac utar: & ut stylum exerceam, & te quoque ad hanc meliorem scriptionis rationem revocem. Mitto igitur tibi defensionem meam adversus quendam Sardum, hominem tam iniquum, quàm etiam ignarum: cujus stultitiam in ea facilè cognosces. nam in quo me accusat, proponi primo in loco fideliter, postea verò me ut sequatur defensio æquè curavi: in quo meo adversario, Dii me perdant, si quid boni est, præter quòd ego alter Cicero cum isto esse videor, quando & ipse suum Sardum Sardo habuit nequiores. tametsi in meo multi insunt Sardi, etiam nequissimi: quos tamen ita fregi, itaque contemptos reddidi, ut ne hircere quidem audeant.

deant. Nam quòd præfractè pergant in suis nominibus, Catonibus, Lentulis, Metellis, Cethegis, Dolabellis, & reliquis ejus generis cognomentis infanire: concedunt tamen, Romanarum familiarum nomina in *ius* terminare: ut modò nobiscum sentiant, modò contrà: secum autem eodem modo semper, hoc est inconstanter agant. Sed jam istos missos faciamus. Quintus annus agitur ipse, cùm Jacobus Grifolus hac transit, Senas accitus, ad Latinas literas publicè profitendas: nihil postea neque ab eo, neque de eo mihi nunciatum est. Nunc verò Venetiis tristis mihi rumor affertur, qui me quoque propè occidit: illum diem suum obiisse. Si me amas, quæras quid de illo sit, méque postea hac gravissima sollicitudine libera: amavi enim illum, quàm qui maximè amari potuit amicus. ac quod ego spero, cupio quidem certè, me certiores fac, eum vivere, etiamsi mortuus sit: in hoc enim falsa spe me sustineri facilè patiar. Apparatus meos, quos requiris, scito apud me nullos esse: Florentiæ tamen reperiri quosdam audio. id utrum sit, ex librariis scire, atque inde tibi accommodare poteris. Opus de Gloria (vide quæso quid mihi in mentem venerit) paulo antè sum aggressus: idque in tres libros distribui, jamque primùm absolvi, reliqua pergo. Utinam propius adefses, aut saltem tanta alpium juga nos disclusos non haberent: sperarem enim tuo judicio uti posse. sed Dii videbunt, cùm erunt absoluti. Vale, Cal. Maji.

7. Aonius Palearius Bartholomæo Riccio S. D.

EGo verò fateor, me dicendi genere, quod hoc tempore in Hetruria floret, valde delectari: & quia elegans est, & venustum: & quia ab eo non longè abest, quod in Italia nati atque alti hausimus. Utinam, mi Ricci, natura nos labore hoc levasset, quem quotidie insumimus in ediscendis linguis. id

K k 2

fe-

fecisset certè, si ut sunt omnium gentium & nationum sensa communia, sic essent τὰ ἐν τῇ φωνῇ, τῶν ἐν τῇ ψυχῇ παθημάτων σύμβολα. Græcè dico, quòd Latinè æquè non inveniam: nam melius non audeo dicere, Thuscè fortasse possem. Quòd si cum amico sic agier oportet, ut non quasi alicunde meditatus venias: quod ego sic interpretor, ut quicquid in animo est, quicquid venit in buccam, illud ipsum scribas: vereor ne injuriam faciamus veteri amicitiae, si cum amamus nos inter nos, & per literas familiariter loquimur quasi præsentes, in perquirendis & conjungendis verbis Latinis sumus occupati. Quid igitur, inquires, verba Græca sunt in epistola tuâ Latinè scripta? quia consuetudine illa interpretandi, non quæsita etiam occurrunt. Ut cum somnus arctior nos complexus est, ea sæpissimè animo obversantur, de quibus vigilantes quotidie cogitare & loqui solemus: sic dum scribimus, verba sua sponte prodeunt; ac offerunt se ex formis, quæ legendo & scribendo in nobis hæserunt. Quinetiam ut dicam tibi, quoniam tu institutum mihi tuum aperuisti, ego quoque in interpretationibus Latinis & Græcis, cum oratio Latina cursum tenere non potest, inhibeo: cumque alio modo remigare cœpi, paulisper adhibeo voces Hetruscas: non dico Italas, quòd non omnes probem. Sicuti enim in Græcia aptissima fuit lingua Attica solutæ orationi, sic in Italia Hetrusca mirifica est: & ad dicendum, & ad scribendum maxime accommodata. cujus ego te in his literis, quas ad me jam sæpe dedisti, ostentatorem non agnosco inanem ac tumidum, sed scriptorem accuratum & diligentem. De hoc satis. Ad illud venio, quòd epistolam tuam superiore anno scriptam, hodie Nonis accepi. Tu vide, quàm rarò tuæ ad me perferantur. Desino mirari, si quas Florentia dedi, ad te non sunt allatæ. Posthac, ut omnia impedimenta vincam,

si

LIBRI IV. EPISTOLA VIII. 517

si quid erit quod aut mea aut tua interesse arbitrer, dabo eodem exemplo plures res scriptas. De nominibus Romanarum familiarum nemo est gnarus antiquitatis, quin tecum sentiat: ipsi etiam (quod tibi gratulor) qui Græcam rationem sequebantur, ipsi etiam barbari tuis scriptis admoniti, ut videantur Latini, secundum nomen correxerunt imitatione Romana. Grifolum nostrum feriis æstivis omninò conveniam, & interea faciam per literas certiozem de pietate ista tua. De Apparatu linguæ Latinæ, scripsi ad te antea. Florentiæ curata fuit pecunia Bonvisiorum nomine: & est jam copia adolescentibus nostris, qui ob istuc ipsum te multum amant: avidissimè tamen expectant libros De gloria. Vale.

8. Bartholomæus Riccius Aonio Paleario S. D.

Nicolaus Aliena, vestræ Reipublicæ ad Herculem Principem nostrum legatus, mihi tuis verbis perbenignè salutem dixit: quem ego contra humanissimè accepi, eique tuâ causâ omnia pollicitus sum. Iste ipse vel suapte humanitate, vel ut meæ par referret, pridie quàm à nobis discederet, domum usque mihi nunciari iussit, si quid istuc illi mandarem: qui cùm nihil haberem omninò tanto Viro dignum, ne me tamen aut superbum, si nihil scripisssem, aut ineptum, si non mandassem, has illi inanes literas tibi perferendas dedi. Sed heus tu, nimis lautus factus videris, qui tam præstanti Viro loco tuarum literarum utaris. Mihi quidem longè gratissimum fuit, vel à quovis homine de te intelligere: sed si à te ipso id intellexissem, multò mediisfidius id mihi gratius ac jucundius accidisset. Quare posthac tu me, hoc est, tui amantissimum, in hoc salutandi genere imitabere: qui etiam si nihil habeam quod scribam, scribo tamen, ut vides, neque quod in buccam. Vale, Ferrariæ, pridie Calendarum Decembris.

K k 3

9. Aonius.

9. Aonius Palearius Pterigi Gallo, Familiari suo S. D.

MArci Cafalis epistola valdè mihi placet : est enim amanter & eleganter scripta : quædam tamen in ea commutari volo , ut habitâ ratione temporum & locorum , aptè libro quarto collocari possit. Scribam ad eum hodiè pluribus : quæ ut tu quoque cognoscas , erit epistola aperta : & in scheda signum , ut obsignatam , si is in oppido Collino est , reddas tuâ manu. sin autem in Geminiano , multi erunt qui perferent : nihil est , quod te des in viam. nam & ego adero Nonis. De Aganippe laudo consilium tuum : nolo aquam duci per fundum , nolo rivulis colligi uberiolem. ubi primùm erumpit , ibi hauriri volo. nam quodd gelida est , & ad orientem solem spectat , eo est salubrior. necesse est tamen murum , quâ vergit ad occidentem , perduci in altitudinem pedum octo , & sedilia fieri ex lapide quadrato , & triclinia æstiva in quibus nos cœnitemus : ex rivorum deductione hortos irrigabimus. Quod de inscriptione rogas , feci libenter. tuum est invenire , qui benè insculpant antiquas literarum notas. In iis est , quod Priscianus tuus vocat digamma Æolicum , quod Helvetii & Germani adhuc syncerè pronunciant , & Romæ est in laudatis marmoribus , *Ampliasit terminasitque*. Sic igitur facito , ut sit in saxo oblongo :

*Quem pellucidula manantem cernitis unda ,
Fons hic muscosis obsitus iret aquis,
Ni Thuscos propere colles fissura tulisset
Cecinna campis Hernica Nais opem,
Deduxit risos , ne quisquam diceret hortos
Hesperidum posthac esse , sed Aonidum.*

Redem

LIBRI IV. EPISTOLA X. 519

Redemptoribus, qui domum conduxerunt exædificandam, curabo pecuniam. Plateam sterni volo fabulone, & lapidibus siliceis, ob deambulationem matutinam. Nosti quo stomacho sint studiosi, præsertim cùm senectus advenerit. De versibus, quos vis esse in superficie domus, ne sis sollicitus, utinam tam citò expediri possët ædificatio, quàm illi sunt facti: Musæ præstò fuerunt. ne toties villico sit ultrò citròque cursandum, mitto eos ad te.

*Quem Thuscus Cecinna olim possederat agrum
Insignem latè frugibus & pecore
Hernicus Aonius longo post tempore cultu
Longè auctum antiquo restituit genio.*

De piscina quod scribis, non probo. an non Fuscus annis satis est? an non Ripardus? Diligo frugalitatem, odi luxuriam. Aspalia viaticum poscit, mox petet Sophonisba: quid Lampridio & Phædro fiet? Obsecro ne suavissimos pueros perdamus: prudentiæ nostræ est, adhibere modum, ne omnia occupent redemptores. Lucæ, Nonis Maji.

10. Joannes Baptista Gadius Aonio Paleario.
S. D.

QUOD locorum intervallo disjuncti, fructu caremus jucundissimæ nostræ consuetudinis, est id quidem certè mihi permolestum. video enim, quantam jacturam fecerim studiorum meorum, cùm mihi necesse fuerit hoc tempore rustificari, proculque à conspectu tuo degere, cujus à latere mihi nunquam recedendum proposueram. Quanquam illud me consolatur non mediocriter, quòd hanc sanè molestiam literis aliqua ex parte leniri posse perspicio: in quibus statui omninò spem mihi aliquam ponendam esse, ut quandiu abfuerimus, certemus inter nos officii, colloqua-

K k 4

murque

murque per literas. his enim ultro citroque quasi comitantibus, confirmabitur mutua inter nos amicitia. Equidem nisi facere flagitiose voluero, ea mihi sanctè colenda est necessitudo, ad quam summo me beneficio voluisti adjunctum. Cave enim fore dubites, meam tuorum erga me beneficiorum memoriam aliqua ut oblivio deleat, quæ & propter necessitatis nostræ vinculum minimè solvi possunt: & vetustate, cum sint immortalia, nullo pacto extinguui. Quamobrem sic habeto, nullam tantam calamitatem posse accidere, quâ vel tuum in me collatum officium intermoriatur: vel eum ipsum, quem tu in familiaritatem tuam libentissimè receperis, perinde ac parum officiosum accuses. Nam quòd superioribus diebus nihil ad te dedi literarum, magis id quidem factum imbecillitate valetudinis, quàm ullâ meâ negligentia: qui postea quàm sum abs te profectus, sic è stomacho laborare cœpi, & latere, ut quod animus vehementer expetebat, id præstare mihi integrum non fuerit. Huc accessit vis quædam maxima tuberculorum, unde factâ ad dolorem accellione, ægròtum corpus quasi convulsam penitus contabesceret. ita nimio quodam languore totus confectus, aliquando obtorpui: & eo quidem vehementius, quo mihi minus benè constitutum esse corpus, haud ignoras. Nunc verò Diis benè juvantibus, convalui: morbumque omnem, qui me graviter afflixerat, quamvis ægrè, depuli. itaque pristinæ valetudini restitutus, cursu corrigere tarditatem cogitabam tum equis, tum velis: cum mihi Franciscus Arnulphinus præstò fuit, bonæ spei juvenis, & ut ipse satis nosti, permodestus: meque verbis tuis sanè quàm liberaliter salutavit. quod an mihi charum, jucundumque fuerit, malò ipse dijudices. Is à me tum de studiis, tum de rationibus tuis diligentius cum rogaretur, venit in eum sermonem, ut diceret, brevi nos unâ futuros. arridens enim: Optatum, inquit, nuncium affero:

Aonius

LIBRI IV. EPISTOLA X. 521

Aonius noster, cùm de te fortè incidisset sermo, significavit non obscurè, cogitare se in Pancratianum nostrum. Hic ego lætitiã exultare, statimque exilire gaudio. sensi enim, quàm optatus mihi accidere adventus posset tuus. unum mediusfidius diem tecum libentius posuerim, quàm cum plerisque aliis vitæ reliquum tempus. Te igitur etiam atque etiam hortor, hoc ut efficias, & ad nos quamprimùm cursites; ardeo enim jamdiu videndi tui incredibili cupiditate. atque mehercule vereor, ne si opinionem hac in re meam fallas, quemadmodum nunc nimio penè gaudio desipere videor, sic in posterum animi mœrore conficiar. tamen si nihil esse in causa opinor, quòd diutius animi pendeam, meque timor iste planè rusticus tantopere sollicitum habeat, ac verè ut dicam excruciet: cùm præsertim subinvitare te loci possit amœnitas: & fides ipsa, quam mihi alieno nomine obstrinxisti, pertrahere vel invitum debeat. Nihil in præsentia loquor de Hieronymi Arnulphini magnificentia villarum, quas cum præsentioribus oculis intueberis, eas esse prædicabis, ut ne Luculli quidem splendori cedant. Nam quòd valetudinem aliquam excuses, nihil est, nisi fortasse longissimi itineris labore supersedendum arbitraris: qui tamen, quòd nullus sit propemodum, prohibebit sine dubio accipere ullam tuam excusationem. Villa enim, quod tibi propè cognitum reor, vix quarto ab urbe lapide distat. Tu modò desiderium urbis depone: & omni prorsus abjectâ literarum curâ, animique depositâ sollicitudine, redi aliquando cum natura in gratiam: illudque in memoriam redige, nimis diu defraudatum abs te fuisse gepium: quo vel uno nomine valetudinem istam tuam, cui præcipuè servendum est, hoc maximo solis æstu sustentare debes. Huic tu nostro consilio assensus si fueris, id saltem consequere, ut molestissimis istis occupationibus animum si non exolvas, at relaxes ali-

K k 5

quan-

quantulum. Quare te vehementer etiam atque etiam oro, & obsecro, te ut des primo quoque tempore in viam. quod quidem commodo tuo ut fiat, itineri te committere, aut ubi primùm illuxerit, aut inclinante in pomeridianum tempus die poteris: ut cùm se calor fregerit, tutò ad nos, celeriterque convoles. Ex Pancratiano Arnulphini, Cal. Juniis.

II. Aonius Palearius Cornelio Graphæo
S. D.

HOminum Lucensium mercatura est ampla & copiosa. iis ego utor valdè familiariter, qui cùm omnes in me fuerint liberales, maximè omnium Bonvisii, quorum splendor magnus est in civitate: ex ea familia Alexander Ludovici filius hoc tempore in Belgica est, adolescens sanè bonus, & mihi gratissimus. est enim ingenuarum artium per studiosus, & amantissimus mei. non dubito quin his paucis intelligas quid velim. hoc certò scio, si in tuam consuetudinem, & amicitiam receperis adolescentem, fore tibi charissimum. is, quæ ejus est humanitas, & modestia, confidit magis literis meis, quàm meritis virtutis suæ, quodque ego te amem, meque abs te amari sciat. petit per literas ac rogat, ut ad te scribam aliquid non vulgare, quo tibi commendetur majorem in modum. Ego Alexandrum æquè amo ac filium, ita ejus patrem colui, ut si quis iis, qui è vita discesserunt, earum rerum, quæ hic fiunt, sensus est, desiderem ut pater ipse sentiat: sin autem omni sensu carent quod ἀνδ' ἰσχυρὰς, ἀνδ' φαντασµατῶν sint mentes solutæ, ac liberæ, & veluti radii solis cùm reliquerunt orbem nostrum, in sole tamen ipso sint, sic illæ in Deo, cupiam, ut qui sunt superstites, intel-

intelligent, me hunc unum delegisse ex omni familia, quem dignissimum putem commendatione meâ & gratiâ similitum tui. Vale.

12. Aonius Palearius Joanni Baptistæ Gadio
S. D.

CUM mihi tantum ocii esset, quantum bellum patitur, quod cum barbaris continenter gero, & munus publicum concedit, ut per me Athenæ comportentur ad Apenninum: accepi literas tuas, plenas humanitatis & desiderii, quibus in Pancratianum Arnulphini invitas, quod audio esse peramicum & suavissimum: credo præsentiam eorum, qui tecum sunt, omnibus naturæ donis, omnibus ornamentis, & fortunæ accessionibus honestissimi. quod nisi me Eutychnus meus præoccupasset, qui uxoris suæ, lectissimæ scæminæ nomine uxorem meam invitavit in Granianum suum: nunquam sivissem, ut isthic hodie sine me esses. Nunc ut cum uxore sim mea, visam serius Pancratianum, differamque adventum istum in alium diem. De valetudine tua & audiui, & dolui vehementer: sæpèque locutus sum cum iis, quibus es charissimus, quibus nihil potest fieri humanius. consolatione leniebant dolorem meum, quod reciperent, & viderem, neque sumptui neque labori eos parcere, quo ad curationem opus esset. dicebant etiam ἀκίνδυνον, & te prope diem firmiorem futurum. Franciscus noster, quæ ejus est suavitas, credo, ut incitaret ad currendum, dixit, te validum esse, & bellissimè habere: quod non credo, etsi literæ etiam tuæ id significent: quod purgationibus & morbi vi, qui te graviter afflixit, es consumptus. quo si liberatus videris, nihil festina: maturè omnia, ne ad morbum hoc etiam. Solent enim eorum, qui ægritudine liberati sunt, si in eandem recidant, graviores esse offen-

524 LIBRI IV. EPISTOLA XIII.

ensiones. Quamobrem mihi gratissimum feceris, si valetudinis diligentissimè habueris rationem: ut cum venero, non duo vel tria tantum spacia facerem tecum in xysto, sed pedibus quoque fundum obire possis, & sequi in proximas villas, & te invitare plusculum in cœna, & sermonem producere ad multam noctem. Vale. Lucæ, IIII. Nonas Junias.

13. Joannes Baptista Gadius Aonio Paleario
S. D.

Serius mihi, quàm scripseras, redditæ sunt tuæ literæ: credo illius negligentia, cui te rectè dedisse existimasti. Is istinc discedens, nihil prorsus ad nos attulerat. quem cum percontaremur, quid ita factum fuisset? Est, inquit, quoddam des nobis veniam. aliis enim districti negotiis, epistolam quandam sumus apud Arnulphinos obliti. Ego, quo sum ingenio, irasci primùm: deinde etiam obliosum hominem, atque adeo rusticanum, contumeliis onerare non destiti, quoddam in re minimè levi tam egisset negligenter. Quid quæris? hisce ille convitiis nonnihil commotus, continuè in urbem rediit: perfecitque hoc, ut lubentius literas tuas perlegerim, quo allatæ tardius fuissent: ex quibus morum sermonisque tui cognovi suavitatem, & quàm me amares facilè perspexi. Mones enim pro tua in me pietate, mea mihi curæ sit valetudo: in quo tibi obtemperabo non invitus, ut qui sim memor, quotannis me periculose ægrotare solitum. De Eutycho tuo quod scribis, planè accipio excusationem: tuâque causâ magnopere lætor, cum te sentio ab omnibus ordinibus & coli plurimum, & diligere. Sed subinvideo tibi tantam felicitatem, qui in ista luce hominum ita vivis, ut cum ipsi maximè sint urbani, solus tamen ἀπεριελασθὲν videare, aut certè omnium

LIBRI IV. EPISTOLA XIV. 525

omnium festivissimus. Nunc te hortor, complusculos dies salutem literis dicas, si modò gravissimæ tuæ occupationes id patiuntur. Dii malè faciant barbaris istis, qui tibi tantum faceffunt negotii: quos si licebit unquam, junctis copiis velim aliquando profligemus. Interea quæ tua est fortissimi Imperatoris virtus, hostilem impetum solus acriter sustinebis. nos ex istis tuis Athenis, si differas adventum, literas expectabimus crebriores: sin minus, sic te memineris expectari, ut nos omni gaudio propediem delibutos reddas. Vale, ex Pancratiano Arnulphini.

14. Paganus Paganus Aonio Paleario S. D.

Vincentius Menochius, utriusque nostrum amantissimus, his proximè præteritis diebus, ut scis, Pisas venit: qui cùm semel vix sum congressus, idque per brevissimum temporis spacium. Nam cùm in comitatu esset quarundam sceminarum Lucensium, summo loco natarum, homo φιλογύναι ab earum latere nunquam potuit abduci. nec mihi, quod maximè in optatis erat, contigit: ut cùm non potuisset ad me divertere, quod quidem jure hospitii debitum videbatur, semel apud me saltem cœnaret. ille tamen, ut est omnium officiosissimus, meque in ære suo, ex quo me superiori æstate Genuæ novit, habet: ad me, cùm vellet discedere, petasatus venit, totusque sudans (nam scemina illæ, quæ huc venerant comœdiam spectatum, jamjam conscensuræ equos illum expectabant) petivit, nunquid vellem? colloquentes igitur, tria aut quatuor spacia, dum inambularem, fecimus tantum: isque tunc inter nos fuit sermo, qui inter amicissimos esse solet, cùm alter alteri repromitteremus officia, mutuamque operam, & studium, quod à verissimis amicis expeti & requiri solet. Ille autem illud omnium

526 LIBRI IV. EPISTOLA XIV.

omnium postremum & summopere à me contendit, ut aliquid ad te scriberem : quòd ei cum recepissem me facturum (quid enim promitterem, non æquè tunc, ac postea, cognovi) hocque cogitarem, non semel promissi me pœnituit : idque eà potissimum causâ (ut multas alias taceam) quòd sum semper occupatissimus, animoque in præsentì perturbato. Sed cum in ea meditatione versarer, ut semper in animo haberem, cui id promiseram, id est, Menochio, cui aliquid negare nefas ego esse existimo, dare aut verba nefas maximum : ad te vel ineptissimas dare literas malui, quàm nullas. Sed nequeo invenire principium, neque quid ad te potissimum scribam. Non inde faciam initium (possem fortassis) ut te accusèm, propterea quòd, ut postea intellexi, tu superioribus diebus huc venisti, ego tamen de isto tuo adventu à te celatus sum : quòd quidem ob nostram amicitiam nuperrimè. Lucæ institutam, ut rectè factum possis defendere, tu ipse videris. Ego quidem libentissimè te vidissem. atque ut non repugnarim, te apud quos divertisti fuisse lautius : non tamen facilè concesserim, ut te aliquis lætiore animo & benevolentiore potuerit accipere. Sed hæc omitto : nolo enim exordium mearum ad te literarum à querelis duci. quanquam hæc mea præsens expostulatio, vel tibi eo nomine grata esse debet, quòd in hoc quantum à me ameris facilè potes cognoscere. Illud potius initio dicam, quod de Luca Antonio, medico Pisano, qui istuc venerat pridie Nonas Martias, primùm audiveram, (ea enim mandata ad me habuerat) & postea Menochius cum semel, ut dixi suprâ, unâ fuimus, mihi exposuit : vos, hoc est, Nicolaum Vidacionium, Benedictum Manfredum, Dinum Sardinum (Dii boni quos Viros, quæque doctrinâ & virtute præditos ?) aliosque quosdam Viros Lucenses literatorum amantissimos, & te maximè, cum meo Peccinio, etiam atque etiam optare, ut ego istuc veniam, atque jam inchoasse

LIBRI IV. EPISTOLA XIV. 527

inchoasse hujus negotii effigiem : quæ qualis sit , mihi Menochius narravit. Hic igitur multa mihi occurrunt : sed quia vix hæc possum scribere , animumque meum nostro Menochio aperui , rem brevi comprehendam. Aveo & ego istuc venire , vel publicè , vel privatim , vel utroque modo : sed privatim magis , bonas literas istam juventutem pro virili & pro parte mea docturus. Tu igitur cum reliquis meis , quos supra nominavi , vel si qui alii sunt qui id exoptent , in eam curam incumbes , ut res ad finem perducatur. Illud ego sanctè & ex animo promitto , me daturum operam , si istuc venero ad hoc munus accersitus , ut nullo unquam in tempore te , vel quemvis alium , me juvisse , vestramque diligentiam mihi navasse pœniteat. Expectabo quid vel tu , vel Menochius de hac re scribatis ad me : & rationem mearum rerum vestræ literæ gubernabunt. Nescio an in more sit istuc positum , ut publico nomine diploma mittatur ad literarum humanarum professores , quos de hac causa istuc vocant. Ego si publicè eligar , vellem illud ad me dari. ad res meas hoc multum interest. Te in reliquis rebus rejicio ad sermonem , quem de hac re cum Menochio habui : qui etiam me rogavit , ut aliquid meorum scriptorum istuc ad vos mitterem. Itaque mitto tres epistolas cum his complicatas , recentes satis , ut est videre. plura si volueritis , & alio in dicendi genere , mittam : sed ex illis versibus , qui sim in stylo & dictione , optimè conjicere potestis. à me tamen otiosiore & quietiore , meliora fortassis possunt expectari. Meis verbis dicito plurimam salutem Peccinno , Manfredo , & Dino , articulatè etiam Vidacionio : licet enim de facie minimè hómìnem cognoscam , tamen quòd me amat , quodque à nostris literis , licet sit jurisconsultus , non abhorret , eum summè colo , & observo. Non dico Menochio , ad eum enim scribo separatim : cui hunc literarum fasciculum curavi reddendum , ut certius perferatur.

Penè

528 LIBRI IV. EPISTOLA XIV.

Penè illud omisi : tutius hæc meæ omnes *epistolæ* domi vestræ erunt. id ita interpretamini, ne ulli detis describendas : hoc vos supra modum rogo. Vellem, ut hæc etiã de mea causa attingam, rem quidem citò confici, ne interea animi pendeam : sed nollem (id si ullo pacto fieri potest) ante Julii Idus istuc venire. sed nolo tempus ullum rationem negotii conficiendi impedire : me enim ad id quod feceritis accommodabo, dum interjectus saltem sit mensis. Vos omnia pro vestra singulari sapientia, proque non vulgari vestro in me amore credo facturos : & præcipuè, ut totum negotium cum dignitate conficiatur. nihil igitur præscribo. illud tantum tibi : Ego te, Aoni, ob summam tuam eruditionem, paricum humanitate conjunctam, mirificè amo & obfero, hæresque mihi in visceribus. eam tu igitur mihi in hac causa præsta operam, quam de te mihi polliceor. effice ut te necessariò, ni ingratus esse velim, colam : quem antea libenter tantum, & sponte, nullo tibi beneficio nulloque merito obligatus, mihi proposui observandum. & hæc satis. Credo vos audivisse, Rectorem, ut appellant, hujus Academiæ, à Cæsare Crasso patricio Mediolanensi nudius tertius manè in scholis accepisse tria vulnera in scapulis, levia admodum : qui miser juvenis repentè post factum comprehensus à cohorte prætoriam, cum multum, nullo armorum genere tectus, ille se nudato ense defendisset, hocque manè, vel magis paulò ante lucem securi percussus est : jacuitque pro Palatii porta ad quatuor horas, vulgo miserabile spectaculum temeritatis & imprudentiæ juvenilis. Sed hoc triste omitto : tu me amabis, ut quidem amas, qua in re non patiar à te vinci. Tuas expecto, te dignas : Aonias scilicet, & perelegantes. Pisis, xv. Cal. Aprilis.

15. AONIUM

15. Aonius Palearius Pagano Paganio S. D.

Ego verò vellem nobiscum hic esses : studium enim meum, & diligentiam amicorum in petitione præsens videres, & nos fructum caperemus dulcissimæ consuetudinis tuæ. Sed tu, dum ab uxore, liberis, & rebus tibi charissimis abesse non potes, adhuc angis nos desiderio : & negotium tuum, qua vellem celeritate, non explicatur. Post tuum discessum, ut ex Menochio audire potuisti, nullus propè dies fuit, quin de te simus collocuti, commentatque inter nos, quâ ratione res transigi possit. Ego de publica conductiōe prius agendum censebam apud Gymnasii præfectos, postea de privata : ille contra, de privata prius, quòd vereatur, ne ubi à præfectis impetraverimus omnia, privati, quorum flexibiles sunt voluntates, differre ac procrastinare incipiant syngraphæ subscriptionem. Non dissentiam ab homine tui amantissimo, à quo tibi prompta & parata esse omnia certò scio. ejus consilium omninò sequar, quòd putem me tibi in ea re facere gratissimum. Adduci tamen non possum ut credam, præfectorum conductiōnem faciliorem esse subscriptionem privatorum hominum : ita te Lucæ florentem videam, ut ubi intelligent aliquorum commodum in primis agi, Herculis labor erit exantlandus, ne nobis adferantur, qui rempublicam gerunt : præsertim cum ludimagistri quidam, quibuscum tibi bellum gerendum continenter esse video, majori stipendio conduci te gravissimè ferent. Iis cum magnæ sint necessitudines, veteres amicitia, arctissimæ conjunctiones cum Principibus civitatis, nonnihil periculi est, ne Senatorum animos à nobis alienent, atque abducant. Propterea antequàm illi rescirent, cum præfectis agi, ad Senatum referri, & S. C. fieri in te perhonorificum volebam : quid impedi-
bat postea, ne cum privatis nostro comodo paci-
L I scere-

530 LIBRI IV. EPISTOLA XV.

sceremur? Magna est avaritia hominum, fateor: immò verò major est quàm putaram. at magnum hoc est, & optandum, ut invenias, cujus fidei liberos committere possis, bonum & disertum Virum. Ego, etsi cùm has literas legeres, putabam fore ut scires, quid jam Menochius egisset: volui tamen scribere ad te sententiam meam, adversos magis rerum exitus metuens, quàm sperans securus. Quòd quereris, me proximis superioribus diebus Pisas fuisse, neque ad te: ignosce festinationi meæ. fuit mihi negotium cum publicanis: quibus ut satisfacerem, eodem die, quo veneram Pisas, erat mihi Lucam recurrendum. verebar, ne si amicis conveniendis tempus tererem, nox me in itinere opprimeret. An locupletior mihi testis quærendus est, quàm Robortellus? qui me quasi per transeunam aspexit abeuntem potius, quàm venientem: qui cùm tamen non modò diem, sed annos libentissimè ponerem. Pluviis & tempestatibus coortis, non potui satisfacere publicanis: quare trium dierum iter mihi fuit conficiendum, viâ pessimâ & lulentâ, ne mundum muliebrem uxor mea amitteret, quem illi interceperant, arcus non obsignatis. quod eò scribo, ut accipias excusationem meam. Sed quid ego tam multis ad te? qui non ignores, quæ sint imperia uxoria: quo minus est succensendum amico nostro, qui sudans & petasatus servit. Epistolas tuas non vidi. Vincentius opinor attulit ad Vidacionium: is Vir optimus est, & tui similibus perstudiosus. eam quoque, quam ad me miseras, cùm vix legissem, quoniam aperta illa quidem erat, putavit ferendam ad Bertolinum & Peccinium, nostros. Nolui repugnare. itaque nullæ sunt apud me literæ tuæ: nihil erit mirandum, si non ad omnia. Certior tuæ voluntatis factus, non expectabo literas. quæ ad tuum commodum, honorem, & dignitatem pertinent, maximæ mihi curæ sunt, eruntque: ea prosequar omni genere

LIBRI IV. EPISTOLA XVI. 531

genere officii, industriæ, diligentia, quæ vel tibi placere intelligam, vel amicis tuis. Vale. Luca, octavo Calend. Aprilis.

De Cesare Crasso quæ scripsisti, non potui legere sine lachrymis. ejus pater suavissimis & temperatissimis est moribus, & propterea à me valdè amatur. filii autem aspera quadam, & indomita natura, quæ patri displicebat: si vel disciplinis vel ætate corrigi potuisset, habuissent Insübres aliquid singulare, atque egregium. Sed is animo feroci, ac exultanti aviditate gloriæ ferebatur: gloriæ, quæ summa in patre erat, non videbat. Miferet me adolescentis: nam patris ejus non audeo dicere, in quem miseria & dolor cadere non potest. nam aut hic est sapiens, aut nemo est sapiens. adhuc ambigo, daturusne sim ad eum literas consolatorias.

16. Paganus Paganus Aonio Paleario S. D.

UT te nostro de Menochio puto audivisse, istuc veni superioribus diebus, omnia ex animi mei propemodum sententia confecta inveni: quod acceptum secundum Deum refero vobis omnibus, qui me, ut estis omnium humanissimi, supra modum amatis: sed tibi præcipuè. audivi enim ab omnibus, qui se in hoc negotio meo immiscuere, te ita mea causa, cum summa diligentia & benevolentia elaborasse, ac si tibi essem frater. Illud non admodum bellè mihi cecidit, quòd tunc tu aberas: te enim præsentem vidissem, qui cum aliquantulum temporis, quod brevissimum dabatur, decreveram ponere. Has igitur in præsentem tibi habe, eâ potissimum causâ scriptas, ut intelligas id, quod etiam me non scribente tibi persuasum esse certò scio, me scilicet hoc nomine plurimum tibi debere: atque id unum mihi esse in animo, ut pro tuo isto fraterno in me amore, me semper in omni re cogno-

532 LIBRI IV. EPISTOLA XVII.

scas gratum & memorem tuorum in me beneficiorum. nam nulla res erit unquam tam difficilis, quæ à me tuâ causâ suscepta, non mihi perfacilis videatur. Perge igitur ut facis, & rem meam confice, si quid restat conficiendum: tu certè me tibi arctissimo amoris vinculo devincis, & imponis necessitatem mihi amabilissimam, ut te perpetuò colam atque observem. & hæc satis. Mea uxor (quæ à me intellexit, ut de me optimè sis meritis) te, tuosque omnes multum diligit. ejus igitur nomine tuæ uxori plurimam salutem nunciato: & tu me plurimum, ut facis, ama. ego te certè quidem fraternè amo, penè dixi æquè ac me ipsum: possem verè id dicere. Vale, Pisis, Cal. Majis.

17. Aonius Palearius Josippo Jovio S. D.

PRidie nonas Octobris expectatissimæ literæ mihi Principis Salernitani nomine redditæ sunt, quæ ad similitudinem tuæ manus proximè accedebant: tam tui similes, quàm tu es tibi: pietatis, humanitatis, & amoris plenæ. cum his erat Vincentii Martelli epistola perofficiosa. Postridie ejus diei cùm cœnarem, ecce nuncii optati & jucundi, Lucam cum heroe illo venisse cœlestes & divinos Viros. Quid censes? potuisse me supersedere, quin ego rectà ad Cenamii ædes, ad quem is divertisse dicebatur? cùm eò venissem, neque te, neque Martellum, neque Tassum comperissem, neque eorum quenquam quos mihi proposueram, per quos introritti sperabam, noli quærere quàm animo ceciderim. sentiebam enim extenuari spem, quam mihi Martellus epistolâ injecerat, & tu promissis illis tuis confirmaras. cùm tamen recentes essent literæ vestræ, & magnificè pollicerentur, cohortatus ipse me, nolui expectare deductores, tùm quòd nulli essent: tùm quòd audieram, quòd multò est verissimum, eo Principe nihil esse illustrius, nihil hu-
manius.

LIBRI IV. EPISTOLA XVII. 533

manius, Ad quem cùm venissem, & abjecissem me ad ejus pedes : non sustinuit, sed complexus, libentissimè accepit propensionem animi mei. deinde me de studiis nostris percontatus, nunquam mentionem fecit earum literarum, quas per vos dederam. Subodoratus sum, cùm in Hispaniam esset eundem, veritos vos, ne viderenini invenisti & inurbani, si ad me non rescriberetur : mirabar verò te id oneris suscepisse, quod semper recusasses. Antonius Colinus, qui te valdè amat, ad matrem tuam, lectissimam foeminam, quæ tui desiderio moritur, literas detulit. affirmavit illa, tuâ manu esse scriptas : quas amplexa, osculata, lachrymis propè delevit, neque postea passa est eas à se divelli. M. Lilius, qui mecum est totos dies, observavit genus dicendi grave & elegans, in quo tu nobis Deus videri soles. Dolet, istam suavitatem ingenii diutius abesse à nobis. adhuc dum tu nullo loco constitisti : nos te non fruimur, & tu nobis cares : pendemus interea expectatione, ubi, quibuscum, apud quos futurus sis. novi fastidium stomachi tui, in quo ego agnosco meum. Is est cursus temporum, ea sunt ingenia hominum, ut nihil melius, quàm ut nusquam : id quoniam fieri non potest, ut necubi sis diu. Hoc loco si videor facere, quod vulgus medicorum solet, ut quos ægritudine levare velint, eos medicinâ gravius affligerent : fateor me non invenire remedium, quod non faciat dolorem. Grave est Lilio, grave matri, mihi gravissimum, tam longè te abesse : verùm cùm patria ingrata sit, durus pater, qui te colere & observare deberent, non intelligant, quàm tuæ virtutis splendore illustrari possint : quid dicam? Cœpit me incredibile odium generis humani, quod vel à consuetudine, vel ignavia, veluti ab aliqua Circe ita est immutatum, ut mira sit ubique inopia hominum. Tu virtute istâ tuâ te confirmas, bonoque animo sis : immò verò etiam gaudenti, quòd illis places, qui tibi mirificè placent. cujus

534 LIBRI IV. EPISTOLA XVIII.

rei non est locupletior quærendus testis, quam ego sim tibi, qui de te nullum finem facio cogitandi, & quotidie admiror magis istam despicientiam rerum humanarum: quam tamen si tu sic humanitate temperares, ut ad eos quibus es charissimus, crebrius scriberes, cave putes quicquam fieri posse suavius ingenio tuo. Vale.

18. Aonius Palearius Vincentio Portico
Jurisconsulto S. D.

EGO ita amicus sum jurisconsultis veteribus tuis, ut, qui eos non colant, & qui non castè colant, mihi planè sint inimici. intelligis, mi Portice, cur ego te valdè amem? & quid velim, antequam petam? Audio esse apud te veteres aliquot interpretes juris civilis, tanta me cupido invasit, ut, si in conclave illud Hermathenæ tuæ irrepsero, non verear haberi in numero direptorum. Equidem vel quod ingravescente ætate sumus omnes avidiores, & appetentiores quàm par est: vel quòd, ubi plus sapimus, suppudeat nos tam parum scire: id ætatis factus sum librorum helluo voracior, quàm credi possit: quod est indicium stomachi crudioris, & qui faciliè moveatur. Sunt præterea mihi duo liberi, quorum alterum Latinis & Græcis literis, & philosophiæ naturali dare operam volo, alterum Latinis & jurisperitorum facultati: huic Græcorum librorum copiam feci, illi juris civilis suppellectilem paro, cui te ducem do, amicum, tutorem, patrem, ut his nominibus filio meo plurimum debeas. sed nolo ego te omnia meorum causa facere: cupio etiam aliorum: desino orare, ut volumina illa alicui transcribenda des, cujus manum amem, esset enim id immensi laboris. illud potius rogo, ac peto in commune ut consulas, id est, in societatem studioforum; imperti nobis aliquid bonæ istius fortunæ tuæ: sine, ut commentarii isti à typographis

LIBRI IV. EPISTOLA XVIII. 535

pographis edantur. quod cum feceris, demseris tibi nihil,

*Ut homo, qui erranti comiter monstrat viam,
Quasi lumen de suo lumine accendat, facit
Ut nibilo minus ipsi luceat, cum illi accenderit.*

nollem tuas istas divitias latere diutius in tenebris, nollem in te includi ullum commodum studiosorum: illud præterea: si qua in his commentariis tua sunt, id est, à te scripta, quæ facio plurimi, quòd ad interpretes illustrandos accesserint, scito interpretes istos sequi debere.

Si ut habiliter gemma geri possint inclusa auro fuerint, tunc aurum gemmis cedere dicimus.

Paulus Juriscons.

Quoniam hoc spectamus, quæ res cujus rei ordinandæ causâ fuerit adhibita, non quæ sit preciosior.

Ulpianus:

Et in argento potorio non id duntaxat inesse videtur in quo bibi possit, sed etiam quod ad præparationem bibendi comparatum est.

Pomponius respondebat: additamenta enim sequuntur ea, quibus sunt addita. vides, quantum semihora profecerim in studiis tuis? ut audeam tibi jurisperitissimo negotium faceffere, & contendere, ut, quæ tua sunt, non sint tua: sed ego non te ex jure manu confertum voco: nihil superbè, nihil insolenter faciam, modestè & humaniter omnia.

τ θεῶν ἐστὶ πάντα. φίλοι οἱ σοφοί. τοῖς θεοῖς. κοινὰ

τ φίλων πάντα. ἀρετὴ τ σοφῶν πάντα. Et omninò,

si à Deo sunt omnia, à quo non modò mentem & bonum ingenium dari, sed vitam quam vivimus, & spiritum quem ducimus nobis impertire videmus, cur nos autem tam injustè avari sumus, aut tam

536 LIBRI IV. EPISTOLA XIX.

odiosè invidi ? ut studiosis bonarum artium, qui Deo sunt acceptissimi, non concedamus ea, quæ, si edantur, nobis gloriæ esse, & aliis prodesse possunt, obesse certè nemini. sed quid ego tam multis expertus toties benignitatem & liberalitatem tuam ? vereor, ne sim injurius, qui sic rogem, quasi dubitem, quin mihi pro communi bono laboranti non respondeas, quam sciam semper omnibus optimè respondere. Vale.

19. Franciscus Corfinius Aonio Paleario
S. D.

HEus tu, qui perpendis momenta officiorum omnium, nonne debes mihi plurimum ? Quid tibi ? inquires, à quo nullum unquam beneficium. Quid ais ? itane tandem ? te in judicium voco, litem intendo, vel te iudice dirimendam. Primum à te summâ contentione peto, utrum per Deos negetur amicitiam nostram à pueritia inceptam, cum ætate crevisse simul, longâ consuetudine confirmatam, stabilitam esse multis ac magnis officiis ? Vide quid respondeas : verbum non audebis. Si concedis, vici : si negas, ego te aggeribus & vallo cingam, vineis & turribus admotis oppugnabo, ariete arcem defensionis tuæ percutiam : quid obsecro facies, quin te dedas ? Omnia tormentorum genera mihi sunt Verulis, Babuci, Turricii : etiam, si opus sit, ad te expugnandum expeditæ legiones ex Hernicis tuis educuntur. Nega, fatere : quoquò te veritas, bene habet, vicinus, & quidem parvo negotio. nam illud firmissimum est, ut idem velle, & idem nolle, sit amicorum : cum præsertim quæ honestè ab amicis petuntur, optimo jure petantur. Quid est igitur, quod mihi jure non debeas ? qui & amicitiam sanctissimè colo, & summis laudibus ad cælum te effero. Sensisti jam diu, me rerum tuarum lectione
mi-

mirabiliter delectari. & credo, propterea superioribus annis non semel ad me orationes tuas, cum epistola ad Lucenses misisti: quas avidissimè quidem legi, & earum copiam multis tui studiosis feci. Lactasti? nam quid hoc est? cur ab eo officio discedis? Quod consuetudine fit, id etiam jure fieri ajunt. Diutius, quàm nostra ferre possit amicitia, præsentis anni tuam orationem expecto. At tu fallis opinionem meam. qua re subiratus primùm, deinde ad me rediens, cœpi egomet mecum: Hem, cur non ad me, ut solet? constitui tandem monere te pro amicitia, ut cùm primùm poteris (poteris autem cùm voles) quàm diligentissimè orationem mihi deditam ad me mittas: id nisi feceris, cave à machinis. eò molestus usque esse pergam, quo de amicitia fateare, & in manibus habeam orationem tuam. Vale, VII. Cal. Januarias. Babuci.

20. Aonius Palearius Francisco Corfinio S. D.

Delectavit me hilaritas literarum tuarum, & ex jocis: & quòd animo prompto esses ad jocandum, magnam cœpi voluptatem. feci enim ex ea re conjecturam, vos omnes rectè valere, & bonâ spe esse: & te, quod non putaram, provectâ jam ætate, factum studiosum rei militaris. quòd nisi te probè nossẽ, qui cùm gladio falcato illi tuo alligaris, es omnium impeditissimus, credidissẽ ego te summum evasisse imperatorem. ita enim aggerem, vallum, vineas, turres, arietem, legiones nominas, quasi non modò obsederis, sed expugnaris urbes, castella vi pugnando cœperis, exercitum duxeris. At verò quòd in eadem epistola in judicium vocas, & litem intendis: remittis de spiritu multum, & militaribus minis, præque te fers juris potius quàm militiæ peritum. Sed nihil valdè opus est, ut vel hunc, vel illum agas: cum homine, qui non modò non negat, sed fatetur, immò verò prædicat,

dicat, omnia se tua causa & velle & debere: quibenevolentiam tuam imitari potest, merita assequi nunquam. Literas minus sæpe accepisti, quòd nihil proximis mensibus accidit, quod scire aut tua, aut mea interesset. qua in re tu à culpa non abes, quòd mandata mea tam diligenter profecutus es, ut sint planè exhausta: aliquid erat relinquendum, ut tua opera uti possem. Audiveram præterea vos esse in Hernicis, quòd ex Hetruria vix semel in anno nuncijs venire potest. Postremò ne me excusem (dicam enim quod est) factus sum in scribendo piger: credo occupatione muneris publici, quod mihi prorogatum est à Lucensibus in annos treis. Quid ita, inquires? tandiu à nobis? Tu vides: credo tamen posse fieri, ut æstivis feriis in urbem veniam, siquidem apud vos universum triduum. Multorum dierum via est: ego tenuissima sum valetudine, iter sæpe erit intermittendum, ultrò citroque commentem feriæ deficient: & omnino præterquam ut vos videam, cum quibus conjunctissimè viverem, causa nulla est, cur Romæ esse magnopere cupiam. vix dici potest, quàm me fatietas adhuc teneat pompæ curialis: incredibile odium quorundam, qui Deos hominesque contemnunt, & impudentissimè vivunt: quos ego æquo animo videre non possum. ii ventosissimi passim in oculos incurrent. Credebamus censura episcoporum coerceri libidinem hominum. id si aliquando fiet acriter, reviviscet religio, justitia, abstinentia: sin minus, Romæ diu me non videbis. Tu qui ea ferre non potes, quæ mirum est ut quidam non modò perbellè forbeant, sed concoquant etiam: in Hernicis vive, fruire integritate Philonardi, sanctissimi viri: qui cum ego libentius unum diem posuerim in villa ad Fibrenum, quàm reliquum vitæ tempus in omnium illorum regnis. Orationem meam, quam per literas petis, mitterem ad te, si mihi vel tempus ad scribendum, vel servus à manu, vel librarius esset: iis destitutus,

non

non possum nunc mittere. Nihil tamen est quod labores: illepidi est, & inuenta: quæ quæ tamen est, melior fortasse mittetur à typographo cum cæteris brevi. at hoc brevi, puta esse anni spacium: aut, adhuc enim apud me sunt. Multa meum animum diversè trahunt mi Corfini. si mutavero sententiam, & in aliud tempus differam editionem, nihil dubita, perferetur ad te meâ manu scripta: neque committam, si tibi gratissimæ sunt, ne meis nugis non expleam desiderium tuum. Vale, Idibus Februarii, Lucæ.

21. Aonius Palearius Andreæ Alciato Juris
consulto S. D.

SI quantum benemeritus es de jure civili, tantum abs te amantur ejus defensores, nã ego non temerè in eam spem veni, ut oratio quæ in L. Murænam à me scripta est, adjungat me tibi magnis necessitudinibus. Nam etsi tua in jurisperitorum scientiam munera tot, tantaque sunt, ut in ea aspirare nemo possit: non molestum tamen tibi esse debet, si mea opera desiderem aliqua ex parte laudibus ascribi tuis. Merita quidem sunt longè disparia, neque ego meum factum cum tuo comparo: nonnulla tamen est similitudo voluntatis, & officiorum nostrorum. Tu primus jus civile (quod miseris, perditisque temporibus in incredibiles tenebras ac sordes fuerat coniectum) reduxisti in conspectum hominum peritorum, & illustrasti splendore orationis: ego idem jus civile, quod florentissimis Reipublicæ Romanæ temporibus calumniis fuerat septum, ac circumvallatum, primus (ut opinor) oratione Latinâ à claustris Tullianis ausus sum vindicare, ac tueri. Quanquam in ea re tua fors melior est, quòd tu de superiore loco pugnas modò cum Græcis, modò cum Latinis, sæpè cum barbaris hominibus, & pulcherrimè vincis: ego alienissimo loco & tempore,
cum

540 LIBRI IV. EPISTOLA XXI.

cum Deo eloquentiæ contendo, nec diis nec viribus par. tibi nunquam deerunt laudatores, mihi semper obrectatores superabunt. Sunt enim quædam pestes hominum propensissimorum ad cavillationem & convicium. ab his non tam observabitur Ser. Sulpitius à me defensus, & M. Cato, Vir integerrimus: non jus civile susceptum, non Stoica disciplina per me erecta, & meis humeris sustentata: quàm novitas rei, quòd duras partes susceperim, aulus repugnare oratori divino, & propè cœlesti. Hic ego appello æquitatem tuam Alciate, hic fidem tuam imploro. Si neque excutere, neque examinare licet ea quæ veteres nobis scripta reliquerunt: exiguus est campus exercitationis, nullus modus vestigandæ veritatis: à qua longissimè potuerunt aliquando abesse scriptores, tempori & causæ servientes: & abfuerunt sapè, fortasse odio atque invidiâ abducti. Ubi sunt isti Ciceronis studiosi? qui singula ejus dicta, singula testimonia putant. nihil censet Cicero iniquius, quàm auctoritate & nomine pugnare. Obsecro te per fortunas, per ingenium tuum, Alciate, ut me adjuves in hac re. An non vides quæ mihi tempestas impendat? quæ turbæ paratæ sint? Nulla unquam fuit ætas, in qua major copia fuerit accusatorum. Si tu consuetudinem in advocationibus præstandis servas, quæso mihi advocatus esse memineris. Solent, qui sibi periculum conflare timent, eos convenire, à quibus consilium & auxilium expetant: ego quem adibo & colloquar? quem invocem, aut implorem, nisi te? qui respondendo & cavendo Deus mihi quidam videri soles. Oratio apud te est, non exibat nisi jussu tuo: si eam probabis, sic te para ut defendas. ob dignam liberali homine doctrinam, tibi turpe arbitror, eloquentium jurisperitissimo, non sustinere jurisprudentiâ defensorem juris: turpe jurisperitorum eloquentissimo, hominem, qui pro tuis artibus defendendis magnos labores susceperit, summa pericula adierit, eloquentiæ armis non tegere.

Sed

LIBRI IV. EPISTOLA XXII. 541

Sed quoniam nihil invitâ Minervâ tuâ fieri volo, si quid oratio te offendet, cupio eam supprimi: gratissimum erit, si, quid sentias, feceris me per literas certiore. Vale.

22. Andreas Alciatus Jurisconsultus Aonio
Paleario S. D.

O Rationem tuam in L. Murænam, quâ Ciceronianæ respondisti, avidissimè legi, eaque lectione plurimum sum delectatus: non tam quod in ea patrocinium juris civilis suscepisti, & contra eloquentissimum oratorem artem nostram defendisti (quamvis & id quoque argumentum nobis plurimum placuerit) quàm quòd veterem declamandi morem in præsentem usum revocas: & superioris ætatis incuria, ne infantiam dicam, obstructam controversiarum apud rhetores viam aperis, reddisque facillimam. Quæ res non solum ad comparandam dicendi facultatem pertinet, sed etiam nobis jurisconsultis admodum utilis est. Nam responsa prudentum, puta Alexandri, Cornei, Socini, quæ nunc sunt in precio, si eis legum nomenclaturam adimas, quid sunt aliud quàm declamationes? paucissimi quidem ex humaniorum studiorum professoribus hoc præstare possunt. quod si qui possint, ad jurisprudentiam, quæ uberiores fructus parit, transire maluerunt, quàm inter pueros fictis thematis consensescere. Unde factum, ut pulcherrima doctrinæ exercitatio interierit: quam nunc à te suscitari, & in ora hominum tanta cum gloria reduci mehercule primùm gaudeo, hocque nomine me tibi plurimum debere fateor. Nec id Tullianæ auctoritati, quæ apud omnes sacrosancta esse debet, quicquam obesse existimo: quandoquidem solebat ipse ultrò eorum personas inducere, qui sibi adversarentur. sic enim veritas Socratico more magis elucescit. Aiebat, ni fallor, Domitius clienti: Dic contra, ut duo videamur.

542 LIBRI IV. EPISTOLA XXIII.

mur. Nihil igitur est quòd formides, mi Aoni, ne qui omnia Ciceroni tribuunt, tibi sint infesti: nam & ipse ex illis sum, qui tamen te hoc nomine valde amo. tantum abest, ut Ciceronianam majestatem te aut imminuisse, aut vel tantillum læsisse existimem. Immò juratus affirmare ausim, vel in tuam sententiam descensurum fuisse ipsum Ciceronem: nisi argumentum causæ, quam sustinebat, aliud exposulasset. nam extra eum locum satis ex universis ejus operibus apparet, quantum semper juri civili ille tribuerit. Macte igitur esto, vir clarissime, qui veterem nobis eloquentiam repræsentas, amissam majorum incuria declamandi consuetudinem restituis, juri civili dignitatem suam asseris: M. Ciceronis præjudicatæ apud omnes existimationi non solum nihil detrahis, sed κατ' ἀνάγκασιν ut magis & magis refulgeat facis. quibus tot tuis virtutibus ego unus ex studiosorum populo tantum me debere profiteor, quantum vix fando testari possum. Vale: Ticini, Cal. Octobribus.

23. Aonius Palearius Bernardino Mafæo
Cardinali S. P. D.

CUM in Hetruriam tristissimi nuncii de Flaminii obitu afferrentur, amissione optimi viri, mihi-que amicissimi, & sermone omnium, qui studiosorum fortunam vel dolebant, vel miserabantur, gravissimè sum commotus. vulnera enim illa, quæ ob Sadoleti & Bembi mortem acceperam, non sanata erant: & plaga ista injecta rationibus meis tantum attulit doloris, quantum, si longior fuisset illius sanctissima vita, mihi abstulisset molestiarum. Paucis antè diebus quàm ægrotaret, eum de me cum Lucensibus sermonem habuerat, ut facilè intelligam, nulla illum in re, quæ ad honorem & dignitatem meam pertineret, unquam defuisse. Cum in quartanam etiam incidisset, eaque molestissimè afflicta-

tur;

LIBRI IV. EPISTOLA XXIII. 543

tur, sic amicè percontabatur à Lilio, quem mirificè a me diligi intelligebat, ubi essem, quid facerem, quibus essem auctus liberis, qua in re adjumento esse posset? ut compertum habeam, omnia mihi fuisse ab illo, si vixisset, futura prompta, & parata. Quod cum Lilius ad me scriberet, ita sum affectus, ut nunquam ex animo meo effluere possit memoria illius viri. Acerba sanè recordatio est, ingenium illud immortalitate dignum, subitò extinctum esse: sed cum ejus suavitatis, magnitudinis, industriæ, vigilantix, pietatis mihi in mentem venit, non possum à dulcissima cogitatione divelli. Neque verò est aliud, quod hoc tempore libentius faciam, quàm de Flaminio cogitare, & loqui: hac una ratione acquiesco, & lenio desiderium meum. cumque mihi exhauriri incredibilem dolorem ob interitum trium clarissimorum hominum non posse videam, insidior mihi ipse: & tantisper certè, dum illorum divinas & cœlestes virtutes memoria reposito, & animo complector, abduco atque avertō me à tristitia temporum, quibus florentissimos viros amisimus, qui futuri sint non videmus: de quibus quid cogitem, noli tu quærere pro sapientia tua. Sicuti enim, cum aliquot continuis annis ubertate agrorum, & cœli temperatione, frugum & fructuum copia exitit, multis postea sequentibus conversione rerum angustissimè omnia proveniunt: sic, cum hæc ætas eos oratores & poetas tulerit, ut nulla multis seculis fuerit feracior, tempestatibus his coortis magnam ego futuram vereor inopiam ingeniorum. Nolo omnia colligere, quæ tu acutissimè perspicias: tantum dicam, nullos Bembos, nullos Sadoletos, nullos Flaminios renasci, & istis occidentibus solem excidisse è mundo. De Polo, sanctissimo collega tuo, nihil accepi, quoniam pacto tulerit Flaminii mortem. vir est fortis, & gravis, summa sapientia præditus: sed magna est vis necessitudinis, amoris, & charitatis. Quid homini acerbius poterat accidere?

iste

544 LIBRI IV. EPISTOLA XXIV.

iste verò quotidie est conveniendus, qui integritate vitæ, sinceritate animi, excellentia studiorum bonis omnibus est acceptus: tibi, qui omnium ingenuarum artium, omnis politioris humanitatis semper studiosissimus fuisti, charissimus esse debet. Collige quicquid habes ad consolandum: multa sunt in te adjumenta doctrinæ, multa naturæ, quibus levare mœrore afflictum potes: sed maximè hilaritate vultus, & festivitate orationis. omnia adhibenda sunt diligenter: ejus absentis luctum, squaloremque aspicio. Quàm vellem ego nunc Romæ, reliquias istas auræ ætatis quotidie viserem, & salutarem: téque in primis, quem ob singularem virtutem, dignitatem, & amplitudinem colo, & observo: quo uno incolumi, benè consultum à Diis immortalibus esse arbitror mihi, & liberis meis: quòd multum licet detractum sit morte clarissimorum hominum, tamen nihilominus satis relictum est pietate ista erga me, & perspectissima benevolentia tua. Vale, Nonis Martiis, Lucæ.

24. Bernardinus Masæus Cardinalis Aonio Palcario S. D.

CUM Lilius, Vir omni humanitatis atque officii genere ornatissimus, ad me nonnunquam veniat, illius quidem aspectus mihi & sermo, cum semper aliàs solet esse jucundissimus: tum verò nunquam jucundior fuit, quàm cum proximè de te mecum locutus est, literasque à te mihi reddidit. quas ego sic accepi, ut optatissimum munus aliquod accipere mihi viderer: sic legi, ut summâ earum elegantia & gravitate mirificè caperer: quibus tu dolenter admodum, atque amanter, Flamini, hominis & doctissimi & sanctissimi, obitum deploras: & cum cæterorum ad quos tanti Viri amissionis dampnè pertinet, tum verò tuam ipsius vicem præcipuè doles. Et quidem illius Viri mors literis, ob
præ:

LIBRI IV. EPISTOLA XXIV. 545

præstantem doctrinæ omnis, atque ingenii elegantiam: religioni, ob admirabilem morum & vitæ sanctimoniam, ac pietatem: bonis omnibus, ob singularem erga eos, in quibus inesset aliqua virtutis significatio, animi studiique propensionem, tantum detrimenti attulit, ut nulla re satis unquam refarciri posse videatur. Sed quando ipse tam piè, Christianèque decessit è vita, ut propè nefas sit dubitare, illum summam vitæ hujus miseriam atque calamitatem, cum infinita ævi sempiterni beatitudine atque felicitate commutasse: nos quidem, qui eum amamus, multo magis lætari oportet tanto illius bono, quàm ullo nostro commoveri incommodo: præsertim cum tot ille, tamque præclara ingenii sui, atque doctrinæ monumenta in omni ferè literarum genere reliquerit, ut jucundissima eorum lectione facile omnis abstergi possit animi nostri mœror, atque tristitia. Hæc cum in primis Polo, collegæ meo, multaque præterea suppetant doloris sui ex Flaminii morte accepti solatia, & illa quidem eo majora, quo ipse & plura habet, & præstantiora tum sanctitatis, tum doctrinæ præsidia, atque adjumenta: an censes tu Virum hunc aut mea, aut alterius cujusquam consolatione indigere? cujus quidem virtus multis jam, & gravissimis periculis, detrimentis, injuriis, tanquam aurum igni explorata, atque spectata, sic latè nitet, sic fulget, ut apud omnes cum admirationem maximam, tum verò mirificos sui amores excitet: ut non tam quidem ob res adversas ejus vicem dolendum, quàm de tanta animi fortitudine atque constantia illi gratulandum esse videatur. Ad eum tamen misi epistolam tuam: in qua ille cum summum tuum erga se studium, atque observantiam valde amavit, tum scribendi elegantiam magnopere laudavit. Quod autem ad te ipsum attinet, mi Aoni, sic velim tibi penitus persuadeas, me omnibus in rebus iis, quæ ad rationes tuas, & commoda pertinebunt, diligenter curaturum;

M m

rum ;

rum : ut quam de meo erga te amore, benevolentiaque opinionem habes, ea te nunquam fallat : utque in me uno facile omnium amicorum tuorum, quos amisisse te doles, studia atque officia cognoscas. Vale. Romæ, XII. Cal. Majas. Lampridium nostrum exosculare.

25. M. Casalis Vidottis suis S. D.

JAM lucebat, cum ex oppido Collino sum egressus. Lucam veni, antequam advesperasceret : prævolaverat tamen Pterix, quæ res auxit suspicionem Aonio de uxoris morte. nam cum à Pterige accepisset è dolore illam laborare, & ego subsecutus post treis horas venissem sudanti equo, cœnensis cothurnis : ubi me vidit, exanimatus, magnam vim lachrymarum profundere, & clamare cœpit : Hem mea vita, mea lux, meum desiderium. cum gravissimè feбри & lateris dolore affligeretur, in alteram partem lecti se provolvens, pulvinum amplexus, neque Pterigi, neque mihi affirmanti de uxoris vita, fidem habuit. Ego, etsi maximè volebam vultum mihi lætum fingere, & vocem constantem : cum tamen viderem hominem mihi charissimum feбри & lateris dolore ardere, fateor non potuisse. Nihil tamen omisi eorum quæ consolationem afferre possunt. nam ut bono animo esset, multa dixi, & juravi me non mentiri. uxori adesse partum, & esse difficilem : tamen obstetrices benè sperare. quin etiam ipsius uxoris rogatu me venisse, ut eum, cum primùm per valetudinem liceret, ad sese adducerem. His paululum recreari visus est : neque tamen deponere metum, & dubitare, dari sibi verba. Opinor, vel potius intelligo, nostro adventu accessionem morbi factam. nam cœnantibus nobis quodammodo despondere animum, & fixis oculis intueri, & luctuosè & creberrimè suspirare cœpit. Cum ad multam noctem adfuisset, & nihil de dolore ac feбри remitteretur, nos qui de via fessii eramus, cubitum ivimus : ipse tertiâ
ferè

LIBRI IV. EPISTOLA XXVI. 547

tere vigilia, ut à serua accepimus, paginam & atramentum cum calamo sibi afferri iussit, quasi aliquid scripturus: cùm partem nullam noctis quievisset, paulò ante lucem in superius conclave lectum exportari iussit, in quo est imago uxoris suæ: quem ingressus, sudare cœpit, neque multò post dormire. Dum alia quæreremus, incidimus in pagellam, in qua erant hi versus, vacillantibus literis: quos ad vos mittimus, ut admiremini Viri amorem & pietatem in uxorem: eamque, si vivit, consolemini. cui si quid humanitùs acciderit, secus ac volumus, sit aliquid etiam quod vos consoletur.

Ni mihi spem Christus faceret, quem vita secuta est,

Non possem abrupto vivere conjugio:

Ille mihi se olim redituram in luminis oras

Pollicitus, dulci pascit amore animus:

Interea Aonium venientem cursibus ad te

Expecta campis uxor in Elysiis.

Sed utinam hic valeat, & ista vivat: quæ si peperit, adventare omninò, ac propè adesse debent aliqui cum literis vestris. Nos hic, ut ego pro Pterige quoque pollicear, nulla in re deerimus: etsi fortasse nihil opus erit operâ nostrâ. ea natura est huius morbi, ut simulatque declinare cœpit, illicò evanescat. Deos quæsumus, ut citò ad vos optatissimi & jucundissimi nuncii revertamur.

26. Orgetorix Sphinter Aonio Paleario S. D.

ET si ego hæc coràm potius tecum, quàm per literas agere voluisssem: impedivit tamen me post Sadoleti mortem cursus iste in Germaniam, in qua nunc tot negotiis distineor, ut non queam avelli, planeque nesciam quando in Italiam sim rediturus. Coloniam veni III. Nonas Januarias: Idibus ad Laurenum scripsi, à quo puto ad te missum exemplum mearum literarum, cum Henrici collectione: quo viro (mihi crede) nihil potest fieri studiosius, nihil amantius tui. habet is in Pannonia negotia magna, atque ampla:

M m 2

&c

548 LIBRI IV. EPISTOLA XXVI.

& propterea patrocinia clarissimorum hominum. Cum superiore anno in Curia Ferdinandi Regis fuisset, putabat hic, ut te observat, aliquid esse tui nominis: sed mirum in ea silentium de tuis libris. neminem invenit, ad cujus manus tua scripta pervenerint. Rogabat de Vergerio, quem bonum Virum & literatum omnes dicebant: sed ab eo in Curia per diu nihil fuisse literarum. Quid est? ita vivam, ut libelli tui ad Regem non sunt allati. Vergerius vel habuit minus fideles tabellarios, vel Regi noluit esse molestus scribendo: vel alicujus opera usus est, cujus non fuit opera. Solet enim fieri, ut qui in aliquo honore ac precio sunt apud Principes, nihil obtundant aliorum causa: ut si usu veniat, totos occupent sua. Tu, cum tanto intervallo disjunctus esses, sperasti, quasi abesses iter unius diei, libros posse feri fideliter, literas dari, commendatione comparari gratiam. Ego id mihi non sumo, ut tibi consilium dem: sed ut puto, posthac sapientius facies, si in commendationibus istis habueris minimum spei. nolo plura. Falsus es, si hic meliores esse res credis, quam in Italia. De Henrici collectione scripsi ad Laurentum, de qua nunc ad te paucis: quod non verear permagni à te fieri amicorum *ἑδοξίαν*. Ego nihil arbitrator bono Viro esse jucundius, quam amari à bonis, quorum ubique mira paucitas est. Memorare possem, quibus à Regibus desideratum est par amicorum: tu cum habeas, non amabis? Quos ergo? purpuratos istos? qui quam grati & memores sint, tu jam sentis, nos quotidie experimur. Mirifica sunt officia tenuiorum, domestica, publica, in studiis, in literis: in primis non ficta benevolentia, animus syncerus ac simplex, qui amico honestissime cupiunt, pro quo etiam mori possunt. Ad hoc genus hominum te refer sis amandum & colendum. Scito abs te expectari dialogos, *ἢ τὰ μέλη*, quibus nos etiam exornemur: proinde si quid parturient tuæ Musæ, fac ut memineris. Vale.

27. AQ.

27. Aonius Palearius Orgetorigi Sphinteri
S. D.

Mirificus amor tuus omni ex parte se ostendit in his literis, quas ad Laurenum, quas ad me, proximè Colonia dedisti. Injustus est, si quis istas pròvincias, quas humanitas expolivit, & literarum lumen accendit, in quibus tales homines nascuntur, barbaras appellet. Ego mediusfidius nihil puto fieri posse suavius ingenio tuo. Quamdiu fui Patavii, & tu Venetiis, quid proficisci potuit ab homine summa humanitate temperato, quod abs te non sit profectum & effectum? Nunc verò, quòd ab extremis Pannoniæ finibus excitaveris nobilissimum juvenem, & doctissimum, florentem opibus, propinquis, amicis, ad me colendum, & observandum: quanti putas à me fieri humanitatem istam, & pietatem? quam ob rem ego te, & Henricum tuum, vel potius nostrum, arctissimè complector: si corpore non possum, animo certè quantum quæro. Utinam tanto intervallo non essemus disjuncti: haberem profectò, ut tu dicis, par amicorum, quibus cum ego tam libenter viverem, quàm cum Diis immortalibus. Quòd si aliquando te istis negotiis explicaveris, ut redeas in Italiam, obsecro multo antè certiore me fac per literas, ut quàm longissimè tibi obviam veniam. De libris meis aut est quod dicis, aut non multò secus. Ubi sunt illa antiqua patrocina literatorum? quibus caput extollere, & erigere se scriptores solebant? O spem fallacem, O inanes cogitationes meas, si tantus labor est exudandus, ut ad eos, quibus dicata sunt mea scripta, perveniant? Vergerius nullam causam sustinet: quem ego cognovi semper cum doctum, tum bonum virum, plenum officii ac diligentiae. Quem igitur, inquires, accusas? Neminem, præter fortunam. Video id evenisse, quod scribentibus nobis eos li-

550 LIBRI IV. EPISTOLA XXVIII.

bro commeminit Bembus. Spes tamen adhuc est, si Maximilianus in Italiam venerit, posse fieri, ut ad Regem perferantur. Juvenis est pius, felix, augustus, sapiens: num non leget quæ annos abhinc sexdecim sum auguratus? num contemnet hanc animi mei propensionem in Austrios suos? non credo. Si quæ de Insubribus dicuntur, vera sunt, spero omnia fore melius. Magnos audio conventus agi in Germania. Tu si quid habes, & maximè ab Henrico, da aliquid literarum. Nos quicquid erit, sic feremus, ut mortales. Illud tamen, quod mones, curabimus, quasi nunquam morituri: ut omnes intelligant, nihil nos maluisse, quàm amicis, qui de nobis optimè meriti sunt, gratiam referre. Id quoniam assequi non potuimus, ut memores & grati essemus, retulisse tanquam in accepti tabulas, & versibus & soluta oratione prodidisse memoriæ, quantum cuique deberemus. Vale.

28 Aonius Palearius Pterigi Gallo, Familiari Suo, S. D.

SI tu vales, & uxor, liberique nostri valent, bene se est: ego cœli hujus gravitatem ferre non possum. bonam valetudinem, mi Pterix, amisi: quotidie ægroto magis, neque inediâ neque purgationibus levor. Noctu me pituita enecat, nonnunquam etiam interdium: sæpissimè latus dolet. Ad hæc mala, quidam mœror accedit propè continuus, qui miserè angit animum meum, vel ægritudine ipsa, in quam vis morbi conversa est: vel quòd optimos & amicissimos viros, qui proximis superioribus annis interierunt, Sadoletum, Bembum, Flaminium, Sfondratum desidero, robora illa defensionis meæ, præsidia illa scriptionum mearum: vel quòd malevolorum & invidiorum plena sunt omnia, in quos incidere aliquando necesse est: cupio volare ad vos, non

LIBER IV. EPISTOLA XXIX. 551

non est credibile, quàm me studiorum tædeat. dies totos in apricatione Ceciniana conteremus : vel si placebit mane , aut inclinato in pomeridianum tempus die , cum Lampridio & Phædro , suavissimis pueris , & cum mulieribus nostris circum villulas errabimus. Exercitationibus intermissis certè in id morbi sum delapsus. hic pluviis complures dies coortis , pedem porta efferre non possumus : plus istic semper est serenitatis. Video , ut scribis , à colonis nostris adventum meum amanter expectari. nullis cum hominibus sum æquè libenter , quàm cum istis : qui etsi non sunt cupiditatibus expertes , sunt tamen præ nobis beati. Fac hortum parent , ut olusculis nos queant pascere. Urbanis sumptibus planè sum exhaustus. helluellas , cochleas , ova , pisces , pullos , turdos rus suppeditabit : & omnino cœnæ salubriores & suaviores sunt ex his quæ ex terra nascuntur , aut aluntur domi , aut à nobis ipsis retibus comparantur , quàm quæ è macello petuntur. quod si lautius velimus accumbere , erit tyrotarichus ille tuus ornamentum regium : qui si faciliè concoqui non poterit , rusticabimur. opus faciemus , ut defatigemur , eum usque ut concoquamus. Proinde tu te para : cura ut ruri ferrula sit , securis , cuneus , bidens , rastrum , ligo. interea dum non bellissimè nos habemus , seramus arbores , alteri seculo profuturas. Vale.

29. Aonius Palearius Cælio Secundo Curioni
S. D.

Mitto cum his literis effigiem Dorotheæ filię tuæ : verùm , ut antea ad te scripsi , *ἰμψυχῶν ἀτιχῶν*. Equidem si initio affuissem , alteram tantum oris partem à vertice per mediam frontem & mentum (ut ajunt) ducto filo pingi voluissem , quod in antiquis numismatis factum videmus. opinio tamen est ferè omnium hujus temporis pictorum ,

Mm 4

for-

552 LIBRI IV. EPISTOLA XXIX.

formam totam propius exprimi *κατ' ἐπιφάνειαν*, ut uterque oculus atque integrum os appareat. Omnino est aliqua oris similitudo: sed longè forma præstat Dorothea, in vultu: qui, ut phyfici monent, est animi index. inest mirificus quidam pudor, in oculorum motu matronalis gravitas, major certe quàm ejus fert ætas. in gravitate quoque mira humanitas, & incredibilis venustas. Non est ejus facies suffusa rubore, ut simulachrum ostendit: color est suavis & verus, vegetæ ac lucidæ cutis, optima scilicet totius corporis temperatione. si quis virginem intuetur, illico roseus in vultu, & ut Diogenes dicere solebat, ipsius emicat virtutis color. Statura neque admodum procera, neque parva (est enim, ut scis, annos nata decem) neque tenui corpore, neque obeso nimis, sed agili, atque expedito: apta denique figura membrorum, quam Græci nostri *συμμετρίαν* vocant. Illud verò quod pluris faciendum est, immò quod caput est, & in quo posita sunt omnia, non præteribo: duas habet duces ac magistras, Angelam & Felicem, lectissimas feminas, quæ puellam ingenuè & liberaliter educant, & ferunt in oculis. nunquam vidi parentes indulgentiores, & quæ à liberis ita amari velint, ac istæ à tuis. ferrent id moleste, si audirent: nam utraque Dorotheam filiam suam appellat: cumque liberis careant, certant ambæ amore, & officiis inter se, in alenda & ornanda puella. Deus Princeps & Rex omnium seculorum eas tueatur, ac servet. neque enim multas habet hæc ætas tanta charitate flagrantes: quæ hodie, quantum video, apud omnes gentes deferbuit, vel extincta potius est. Dominus noster Jesus Christus, qui potest, nos juvet, & sua ope sustentet. De rebus meis nihil scribo, quòd binas te de his literas accepisse arbitror. Vale.

30. Aonius Palearius Lampridio Dorotheo
& Phædro Theophilo Paleariis libe-
ris & animis suis S. D.

Mediolanum veni 16. Cal. Novembr. aspectus
urbis ita mihi placuit, ut, nisi me vos cha-
rissima pignora arctissimè teneretis, facilè possem
capi, & Hetruriæ oblivisci: sed nullus locus, nul-
lus conventus tam celebris est, qui sine vobis mihi
non videatur desertus, & solitudo mera. Crassus
nos amantissimè accepit, apud quem adhuc fumus:
ejus consilio freti senatores omnes domum singilla-
tim visimus & salutavimus: qui me contra perhu-
maniter sunt complexi & honorificè resalutarunt:
magni Heroës. Ante diem 4. Cal. orationem ha-
bui in templo virginis à Scala, frequentissimo se-
nato, præsidibus, prætoribus, Tribunis ærariis, om-
nibus denique ordinibus adhibitis, advocatis col-
legiis jurisperitorum, & philosophorum: tantus
fuit concursus civium, ut non modò in templo,
sed in compitis ac viis, quibus sex in ædem itur,
angustissimè staretur: postridie ejus diei deductus
sum in gymnasium publicum, in quo, ut primus
comes Mediolanensis mihi narravit, D. Aurelius
Augustinus hoc idem munus sustinuit, quod mihi est
à senatu impositum, nisi quod illi erant Latini tan-
tum auctores interpretandi, mihi etiam Græci. quod
eo scribo, ut nostros, qui de me solliciti sunt, cer-
tiores faciatis, & ut vos ipsi excitetis ad virtutem
& studium literarum, quod vobis unum à me patri-
monium erit: fortunæ exiguæ nostræ sunt, præ-
diola amœna potius quam fructuosa, quæ afflicta
bello Senensi proximo, sine pecore, vix familiam
alunt: vestigal oppidanum duplicatum est, tribu-
tum sæpe imperatur majus, quam vires nostræ fe-
rant, quo loco res sit videtis. nam de sororibus quid
dicam, grandiusculæ sunt, & propediem in alias
M m ; fami

554 LIBRI IV. EPISTOLA XXX.

familias mittendæ, eas dotem sequi oportet, domi non est teruncius: si frumentum angustius provenerit, in parsimonia summum præsidium: ego quoque minores sumtus faciam, ut aliquid de stipendio meo corradam, quanquam hoc malè habet: diuturnitas belli Gallici efficit omnia mihi duriora: si generi, quales volumus invenientur, mercatores Lucenses honestissimi homines pecuniam suppeditabunt, ne ab omnibus rebus imparati esse videamur: horum liberalitas splendorem vincit magnorum Regum: tuum est, mi Lampridi, qui es natu major, si quam relaxationem meâ absentia fieri animadvertes, refarcire & benevolentiam confirmare scribendo: non plus flores, ut ajunt, roscido humore sustentantur, quam amicitia, ne elanguescant, appellando & salutando. Matrem tuam, lectissimam foeminam, magnâ animi fortitudine, sed tamen foeminam, si opus est, consolare: virgines custodi: Phædrum suavissimum puerum, vide ne abripiant ac depravent adolescentium sodalitates, te ne auferant quorundam consilia: hoc uno minùs sum felix, quod vobis infirmioribus absum domo: cujus tu, id ætatis, si optimus eris gubernator & moderator, vel hoc ipso superabo omnium fortunam, quod vivens prudensque videbo, quod alii avent scire, ubi è vita decesserint. De colonis probo consilium matris, sine qua nihil fieri volo, ejus imperium reveremini, & quod vobis parens est, & quod meâ mihi vitâ est charior. De studiis vestris magnam cepi voluptatem, cupio enim te, Lampridi, daturum operam philosophiæ erudiri plùs literis Græcis, & Phædrum studiosum (ut spero) juris civilis magis exornari Latinis, ut omnes homines intelligant, non modò filios mihi jucundissimos obtigisse, sed alumnos etiam disciplinæ meæ.

AD

AD EPISTOLAS
AONII PALEARII
ACCESSIO NOVA.

*Ex Epistolis Cl. Virorum à Jo. Michaelo Brando editis Lugdunæ
apud Gryphium 1561,*

1. Aonius Palearius Andreae Marino S. D.

TSI magnam, mi Andrea, gloriam consecutus videor, quòd vulgò hominum opinio me socium laudibus adscribat tuis: tamen ex eo vel maximam voluptatem capio, quòd talem mihi in te instituendo socium, comitèmq; fortuna præbuit, ut te præstantissimum, singularemque in omni genere laudis, juvenem futurum non dubitem. Neminem video (video autem quotidie propè infinitos) qui Mediolanum veniunt, veteres amicos vel Lygures tuos, vel Hetruscos meos, qui cùm de te audierunt quæ volumus, & optamus, non mihi continuò gratulentur, quòd mihi Rorarium socium fortuna concesserit. Negant enim se dubitare, quin usus quotidianus multùm possit in quovis homine: in adolescente verò plurimùm consuetudo domestica. Quibus ego quanquam possum verissimè respondere, imò verò respondeo, te quæ facias, bonitate ingenii facere, quæ vel in te cum ætate accrevit simul, vel si tecum nata est, quotidie magis elucescit: tamen ne vel meæ diligentia, quâ patrem tuum cohortabar, ut talem Virum conduceret, neve bonæ fortunæ tuæ, quæ talem obtulit, faciam injuriam,

DOR

non planè nego aliquid nostra operâ accessisse. Nam ego, & Rorarius quasi boni agricolæ præstitimus,

— *Ne mala culmos*

*Esset rubigo, segnisque horretis in arvis
Carduus, intereunt segetes, subit aspera sylvæ,
Lappaque tribulique.*

Nostræ cætera: quæ eò libentius commemoro, quod non sunt aliena à dignitate tua: siquidem Achilli Græcorum fortissimo honestum fuit à Chirone educari, & Alexandro Macedoni omnium seculorum Principi perhonorificum, summâ observantiâ coluisse Philosophos: Quamobrem à te petimus, ut in hanc hæreditatem gloriæ tuæ, nos aliqua ex parte venire patiari, quâ communicata nobiscum, non modò non imminuetur, sed potius augebitur: nihil enim probo adolescenti honestius, aut laudabilius, quàm habere apud se maturâ ætate viros, quasi testes continentia suæ. Quare valdè probo, sive domi, sive foris es, quòd tibi semper adesse Rorarium jubeas vel sodalem, vel consultorem, & suavissimum convivam. Quòd verò ad me quotidie ventites, & omnibus officiis prosequare humanitatis, tantum te amo, quantum tu magis intelligere potes, quàm ego dicere: tuis enim factis ita incendor, ut nihil possit excogitari ardentius: nullus, mihi crede, relictus est amoris meo locus augendi. Quæ cum ita sint, debemus omninò tibi, ut pro Rorario etiam loquar, gratulari, & gratias agere, & nobis gaudere, quòd florentissimum habeamus alumnum disciplina nostræ: contigit enim tibi, quod multis feculis haud scio, an nemini, ut summum ingenium cum summa probitate conjunctum sit: in quem unum cum omnes suas copias fortuna transfuderit, intelligere debes, nos summâ spe esse, quod non possis deserere eos, à quibus initium profectum est laudum, & virtutum tuarum. Vale.

2. A N.

2. Andreas Marinus Aonio Paleario S. P. D.

Quantam voluptatem ex tuis literis cepi, cum Rorarius adhuc nobiscum esset, tantum post ejus discessum, cum in eadem incidissem, & relegissem, doloris accepi. Est ita profecto ut dicis, Aoni, neque consultor prudentior, neque comior sodalis, neque suavior conviva Rorario inveniri potest: nam est in praevidendo oculatissimus, in colloquendo jucundus, in convictu quotidiano perurbanus: homo integer, & ambitionis plane hostis est, nunquam simulator, ac dissimulator: sed eodem semper animo ac fronte, quod de Socrate accepimus, qualis mane domo exibat, talis vesperi redibat domum. Refricant mihi desiderium tuae literae, & quanquam renovant dolorem: tamen non possum mihi temperare, quin eas sapere, & verè sapius legam. Grimaldus in Hispanias proficiscitur. puto posse fieri, ut hic sit cum fratre, ille ad nos redeat, praesertim si fratri commorandum sit apud Regem, qui compositis rebus quibusdam provincialibus ad belgas dicitur rediturus, quod etiam nunc incertum est, neque quicquam affirmari potest prius, quam noverimus ubi nuptiae futurae sint: quae si luctu Regio in alterum annum differantur, opinione celerius Rorarius ad nos redibit: quem diem ego si videro, cave putes, me quicquam fieri posse lætius. Hac ego oblector specula, & lenio desiderium meum: quod melius feram, si tu, qui nullum facis finem laudandi, & colendi Rorarii, tandiu apud me fueris, quandiu potes: potes autem eo tempore, quo interpretationibus publicis non sis impeditus: quod totum ut apud me ponas, te vehementer etiam, atque etiam rogo. Vale. Mediolani, X. Cal. Decembris, anno Domini M. D. LVIII.

3. Fran-

3. Franciscus Luifinus Aonio Paleario S. P. D.

ET si necesse non fuit literas ad te dare, ut me veterem nostram amicitiam colere intelligeres: tamen cum ex Hispania Brutus ad te veniret, non putavi mihi esse committendum, ut eum qui tui valde studiosus est, meique amantissimus, sine meis literis dimitterem: quibus tibi meam illam in te amando constantem voluntatem non esse immutatam significarem. Quis enim sit tam ineptus, qui te perpetuo quodam studio non amet? qui tuam causam non velit omnia? Id me prestare necessitudini nostrae, Brutus tibi, qui meos omnes sensus tenet, erit testis. Nam cum Germaniam, & Belgarum regionem peragrarem, cum essem in Britannia: ne vivam, si mihi unquam animo excidit jucundissimi sermonis tui recordatio, quo Octaviani Populi convivium, cum apud eum ambo Mediolani accubuisse meus, dividisti. Legeram ego antea tuos libros, quibus quantum eruditione valeres, quantum excellentes eloquentiam, testatum omnibus reliquisti: tum vero mihi primum contigit, ut ingenii tui suavitate perfruerer. Quare si mihi semper felices visi sunt, qui te uti familiariter, & multarum, maximarumque rerum praecipua ex tuis haurire fontibus possent. Tantam ego commoditatem Andreae Marino in primis gratulor, cujus mihi adolescentis praestantiam Brutus singularibus verbis commendavit. Is ut Vir doctissimus est, ita ingenium habet peracere in judicandis hominum virtutibus. Bruti ego testimonio facile, ut credam, adducor, Marinum sibi in adolescentia clarissimarum virtutum praesidia, atque ornamenta comparasse, ejusque laudem illustri jam loco sitam esse. Utinam mihi jam liceret, tot itinerum laboribus, & navigandi jactatione defesso, ad vos, Paleari, ad vos redire: quae tamen mihi facultas ita adhuc praecisa est, ut optandum mihi
 potius

potius videatur, ut ducere ad illud tempus spiritum possim. Sed de rerum mearum statu ex Bruto ipso audies, qui jam cum cothurnis adest, & calcareis, ut mutatis ad celeritatem equis primum in Galliam, deinde in Italiam percurrat. Vale. Toleti, Idibus Januarii M. D. LX.

4. Aonius Palearius Francisco Luisino S.P.D.

Reditæ mihi fuerunt ab Andrea Marino literæ tuæ, quibus ego legendis tam sum delectatus, quàm si te audissem loquentem: habent enim atticum leporem & singularem humanitatem, qua tu semper mirificè abundas. Quòd si Brutus idem tuus, & idem noster usquam gentium apparuisset: lenissem ego aliqua ex parte desiderium meum. Nam cum is valde te amet, & unicè abs te ametur ob vitæ, & ingenii similitudinem, te ipsum videre visus essem: multa præterea oratione sua subsecutus, quasi Menelaus Homericus mihi narrasset omnem istam navigationem, qua è Belgis in Britanniam, & Hispaniam transmisisti. De Gregorio verò meo, dii boni! quam jucunde accepissem quod ab aliis nuntiatur, eum bellissimè habere, qui cum à nobis discessit stomacho erat delicatiore: nimirum iste aër aptus est ad concoquendum: nam Hispania calidior est, quàm Italia nostra, quòd ad Oceanum sit exposita & spectet ad Occidentem solem. Quamobrem sunt Hispani acriores in rebus gerendis, minusque eorum animi emolliuntur in provincia omnium humanissima: non est credibile, quantum sit istic Heroicæ virtutis, cujus proprium est imperare: unde aucta est ista provincia regnis. Subinvideo tibi, quòd apud eos es, quorum gratiâ tua virtus fieri potest illustrior accessione fortunæ, & dignitatis: nos hic mediocri stipendio additi sumus publicis interpretationibus Græcis, & Latinis, nolo dicere, Me quantum hic operis fiat, pœnitet.

nolo

Nam nobilitate discipulorum floremus, neque operam lusimus: Latine, & Græcè scribunt adolescentes. Ex qua re ut voluptatem capias, mitto ad te quædam *εὐχρησίσματα*, & ut simul doleas vicem nostram, quod pro quotidiano labore, cum tam exigua merces in annum proposita sit, in ea exigenda tantus sit exudandus labor, ut me jam vitæ tædeat. Velim de Rorario quæras, quot adeundi, & conveniendi quæstoris indignitates feramus, quàm ad fores quotidie pendeamus ararii: quod quidem bonarum literarum studiosis acerbum est, mihi quidem non honestum. Quæ ad te scribo libentiùs, ut te consolere, ferasque omnia toleranter, & cum tuorum laborum in mentem venit, possis nostros recordari: nam licet non tu quidem molestia vacuus, es tamen præ nobis beatus. Sed maluissimè ego de tuis cum Bruto: qui si ad me venerit, post unum, atque alterum osculum, ut sciam quid factò est opus, rogabitur à me diligenter de toto sensu animi tui. Vale.

Quæ sequuntur sunt ex Epistolis Sadoletii.

5. Jac. Sadoletus Epist. Carpent. Lazaro Bonamico S. P. D.

EX tuis literis Idibus Martiis datis, quas ego paulò antè Idus Majas accepi illum facio quæstum, quod optimi & doctissimi viri Aonii Palearii amicitia auctus sum. Quem ego me hércule hominem plurimi facio, vel propter ejus virtutem atque doctriinam, in suoque genere scribendi elegantiam: vel quod ea sunt illius animi erga me indicia ac monumenta, ut non modò amare, sed gratiam illi etiam habere sim compulsus, si tamen compellitur, qui libenter quid facit, & studiose. Amo certe illum, & gratiam præterea habeo: ita de me ipse meritis est. Qui etiam si nullo suo officio me sibi devinxisset, propter ingenium tamen, propter optima-

trinarum artium scientiam mihi erat amandus. Nunc
 quid me facere oportet, cum tanto me obstrinxe-
 rit merito? Atque is quod tuam commendationem
 intercedere voluit in nostra amicitia concilianda,
 quanquam tu illi verè ac constanter id esse opus ne-
 gasti: tamen ipse nonnihil vidit. Sive enim quod
 ita jure fieri à me debere intelligit, sive quod ani-
 mum meum erga te habet exploratum, sensit id
 quod verissimum est, nullam esse tantam virtutis
 commendationem apud me, quæ non tuo testimo-
 nio multo fiat uberior. Itaque illum quem sponte
 & per se jure quidem optimo antea dilexissem, tua
 nunc commendatione habeo chariorem. Quid au-
 tem de eo, deque ejus scriptis sentiam, scribo ad
 ipsum quidem copiosius: sunt enim illa à me di-
 ligentissimè perlecta. Sed tibi quoque breviter dico,
 probari mihi mirificè cum ingenium hominis, & in
 scribendo elegantiam: tum illud inprimis religio-
 nis studium, quod præ se fert: quod quidem ubi-
 cunque adest, illa mihi & plena & gravia & pere-
 rudita videntur esse. Phædrum meum, quod sis ad
 calculos judicii & prudentiæ tuæ denuò revocatu-
 rus, valde lætor: magnamque in tua consideratio-
 ne & diligentia ejus expoliendi spem habeo. Tan-
 tum à te peto pro jure amicitiae nostræ, ut ne am-
 bitiose, nève erga me nimium indulgenter eum corri-
 gas. Marcum Fortiacum gaudeo tibi esse cordi:
 certè mihi magnæ voluptati est tuum de illo ado-
 lescente judicium cum ea opinione quam semper de
 eo habui, convenire. Eum tibi ne commendo qui-
 dem, video enim esse satis commendatum, vel ex
 eo quod contubernio tibi conjunctus est. Paulus
 & te amat, & memoriam tui servat quam debet, tu-
 que crebro in sermonibus nostris versaris, quæ &
 consuetudo tua, & suavitas à nobis requiritur.
 Qua posteaquam carendum nobis necessario est,
 tuas saltem optamus crebriores, mi Lazare, liti-
 gas: quod iis desiderium tui nostrum aliqua ex par-

te leniri sentimus. In quo nobis ut morem gerere ne graveris, equidem te vehementer etiam atque etiam rogo. Vale, & amicis nostris communibus plurimam meis verbis salutem dic. vj. Calendas Junii, M. D. XXXVI.

6. Jac. Sadoletus Episc. Carpent. Aonio
Palcario S. P. D.

Serius accepi literas tuas. Data enim illæ 1117 Idibus Februarias, mihi medio ferme Majo sunt redditæ. Quibus perlectis equidem valde lætatus sum, cum tali ingenio, quale tuum mihi jam perspectum est, talem etiam animum erga me plenum amoris & desiderii, conjunctum esse. Quid enim est rerum omnino omnium quod mihi bonorum & doctorum benevolentia videatur optabilius? Itaque cum epistolam tuam primò legissem, eaque mihi vehementer placuisset, (est enim & suaviter, & ornate, & peramanter scripta) ab illius statim lectione ad poemam tuam me contuli, totumque perlegi triduo: singulis videlicet libris in singulos dies collatis. De quo, ut tibi verè exponam quod sentio, hoc judicii feci: eorum, qui in eo genere voluerunt esse, sane quàm paucos, & nostra, & superiore memoria, æquè eleganter scripsisse atque tu: eruditius certè neminem. In quo mihi illud mirificè probatum est, quod hæc tua scripta non accersitis, fucosisque argumentis, neque quò magis poetica videantur, à fabulosa illiusmodi Deorum vetustate repetitis: sed sancta & vera religione condita sunt. Ut quemadmodum vultus pacatus, & constans in homine, bene affectæ mentis, & probi animi est indicium: sic tua ista eximia erga Deum pietas, quæ sese in tuis scriptis primam offert: nos cogit de te, deque omni sensu animi tui, excellentèque doctrina præclare existimare. Accæterea quidem tuum carmen mirè mihi satis feciti

fecit: video enim quos imiteris; quid referre in tuis scriptis & exprimere conere: tibiſque neque in eligendo iudicium, neque in conando fructum laboris tui abesse intelligo. Perſpicio etiam verborum elegantiam, ſententiarum acumen, numerique apta & varia compoſitione delector. Sunt enim iſta omnia in te ita ſtudio & curâ elaborata, ut ſint ubique nihilominus ingenii luminibus liſta. Illud unum interdum (quanquam admodum raro) deſidero: quod cupiſſem nonnulla à te diſſeri explanatius, quibus nunc percipiendis mens noſtra aliquantulum laborat. Atque illa (ne forte mihi Lucretianum modum dicendi opponas) non ſunt ex eo genere, quod difficultate rerum quæ tractantur, ſuapte ſpontè obſcure prope neceſſario ſit, in quo ſolet juſta eſſe ſcribentibus excuſatio: ſed è medio quædam ſumpta, compreſſius ab te dicta ſunt, quæ dilatarî, & patere melius voluiſſem. Neque ea tamen tam multa, ut pertimeſcas. Sed fortasſe ut nodus robur, & ut hævus decus aliquando, atque ornatum, pulchri corpori afferre ſolet: ſic plerique illa poterunt videri idcirco eſſe quæſita: quod curſus noſtræ cogitationis, fluentis in facilitate orationis, aptè illis interdum, tanquam ſalebris, retinetur. Quod quidem ad veras laudes egregiè compoſiti carminis pertinet, totum tibi ita tribuo, ut hoc planè confirmem, nihil me his aliquot jam annis in eo genere editum legiſſe libentiùs. Itaque te jam ne hortor quidem, ut quo itinere inſtituiſti, eodè porro pergas. Satis enim tibi incitamenti, cum iudicium de te, expeſtatioque hominum, tum fructus ille ingenii ſuaviſſimus, qui in pangendo maximè & in commentando percipitur, debet afferre. Qui etſi omnibus eruditis datus eſt, cum hi aliquid ex ſeſe procreant atque gignunt: uberior tamen adest poëtiſ. Quanquam ego te non poëtam magis, quam oratorem eſſe ſtatuo: cujus rei facio ex epiſtola tuâ conjecturam. Ea enim ita commodè & conſpinniter

N n a

ſcripta

scripta est : ut facillè intelligam, te utrumcunque *velis*, & suscipere & posse præstare. De me verò, *quem* tu tantopere in tuis scriptis ornas eoque honore afficis, quo majore nemo afficere quenquam potest, quid dicam, vix reperire mihi posse videor. Nam si eas in me laudes agnoscam, quas tu mihi tribuis, timeo ne arrogans : sin repudiem planè, atque rejiciam, vereor, ne ingratus adversus te sim, cùm de tuo judicio ipse detraham, eo ipso unde sim ornatus. Quamobrem ut in difficili ejusmodi causa, ad id me vertam, quod meo pudori maximè est consentaneum : ut tibi agam pro tua ista humanitate & erga me benevolentia gratias, meque tibi hoc nomine obstrictum esse confitear. Quod facio equidem, & libens facio : tibi que persuasissimum esse cupio, te à me singulariter amari, vel ingenii, & virtutis, & probitatis tuæ causa : vel ejus officii atque amoris, quo me ipse prosequeris : vel quod eorum & temporum, & hominum, in tuis literis mentio facta est, quorum meam & memoriam, & erga illos benevolentiam, dies nunquam delere oblivione ullà potest. Ut præter id, quod tuo nomine tibi debeo, quantum etiam illos dilexi totum in te persequar. Quo me in te animo esse, si usus venerit, re ipsa, experiendoque cognosces. Vale. Carpentoracti, v. Cal. Junii M. D. XXXVI.

7. Jac. Sadoletus Episc. Carpent. Sebastiano Gryphio S. P. D.

Superioribus proximis diebus, cùm esset allatus ad me liber Aonii Palearii de Immortalitate animorum, præclaram inscriptionem præ se ferens, eamque rem totam heroico carmine complexus, legere eum statim perquam avidè coepi : quasi tentaturus an promissò satisfaceret, qui tam sublimem titulum operi suo proposuisset. Atque ibi video, id quod mihi primùm summæ voluptati, deinde penè
 incre-

incredibili admirationi fuit, rem tantam quanta altera nulla est, quæ quidem scriptorum ingeniis proposita sit, tam graviter, tam eruditè, tam etiam & verbis & numeris aptè atque eleganter tractatam esse: nihil ut fermè nostrorum temporum legerim, quod me in eo genere delectarit magis. Nam nec sententiarum orationisque ubertas, in tam difficili ac penè spinosa materie, ulla desideratur, nec in exponendis rebus reconditissimis lux atque facilitas. Numerus porrò carminis is est, ut videatur Lucretium velle imitari, redolet enim antiquum illud; sed ita sapore humanitatis conditus est, ut asperitate demissa, vetustatis tamen auctoritas salva remaneat. Atque hæc in univèrsum. Illa jam partium singularum propria, nihil non Latine dictum, nihil non accuratè, quoque iudicium & diligentiam adhibitam esse non pateat: multaque præterea ubique nitentia ingenii & venustatis luminibus, & quod ego pluris quam reliqua omnia facio, Christiana mens, integræ, castaque religio, erga Deum ipsum honos, pietas, studium; in eo libro vel maximè, non solum docere mentes errantium, sed etiam animos incendere ad amorem puræ religionis possunt. Sed quorsum hæc, mi Gryphi? Primum volui dare testimonium apud te doctissimo Viro, ut quid de eo sentirem tu planè cognosceres. Deinde à te petere, id quod ipse quoque cujus volo causa, & petit à te per literas & summè flagitat, ut ejus hosce treis libellos tuis formis exprimendos cures. In quo ille valdè suo honori, ego meæ cupiditati satisfactum fore abs te arbitrari sumus. Noli enim putare non apud Italos omnes tuum esse nomen in magna gratia. Quicquid prodit ex officina tua, id ita demum & rectum & probatum habetur omnibus, si in eo tuum nomen sit præscriptum. Nota est enim probitas, & diligentia tua, nota eruditio. Quid igitur restat, nisi ut tu & bonis & amantibus tui morem

libenter geras? Quod tamen semper sponte tuâ facis, nunc mea etiam causa facere propentius debes, quia meam fidem atque officium in hac re agi judico. Sum enim, ut tu scias in hoc ipso libro honorificentissimè appellatus, secundo (ut opinor) volumine, ut tibi hæc opera mihi quoque unâ cum Aonio, non ipsi soli præstanda sit: quandoquidem tu me amore jam pridem, atque observantiâ tuâ mirificè es complexus. Nec erit cur te pœniteat, hunc talem librum Actii Synceri, & Vidæ doctissimorum hominum ac præstantissimorum poetarum scriptis adjunxisse: cum quibus certè hic jure comparari potest. Nam & in eadem argumenti sententia sanctitatèque ornatissimè versatur, & philosophiæ præterea rationibus uberius est instructus. Sed hoc tu per te æquè benè cognosces. Illud utique tibi persuasum habere debes, quicquid in hac re ex mea & Aonii voluntate effeceris, id utriusque nostrum fore gratissimum. Eadem hac de re, quæ eum magis mihi cûræ esse intelligas, meis verbis tecum aget Vir optimus, ac vetere mecum amicitia conjunctus, Thomas Sertinus: sic enim ei à me mandatam est. Qui & ut in me semper perofficiosus fuit & pro eo studio, quo probos & eruditos homines sui similes prosequitur, non dubito quin diligenter officio functurus sit. Vale mi Gryphi. Carp.

III. Cal. Julii M. D. XXXVI.

EPISTOLARUM PRÆCEDENTIUM SCRIPTORES.

- Aonius Palearius.*
Andreas Alciatus IV. 22.
Faustus Bellantes III. 3. 5.
Petrus Bembo I. 16.
M. Casalis IV. 25.
Franciscus Corsinius IV. 19.
Joannes Baptista Gadius IV. 10. 13.
Franciscus Luisinius. A. 3.
Bernardinus Masceus I. 18. IV. 24.
Andreas Marinus A. 2.
Petrus Mellinus II. 5.
Paganus Paganus IV. 14. 16.
M. Antonius Placidus III. 14.
Bartholomæus Riccius IV. 5. 6. 8.
Jacobus Sadoletus II. 3. IV. 2. A. 5. 6. 7.
Orgetorix Spbinter IV. 26.
Petrus Victorius II. 11.

EPISTOLÆ quas scripsit AONIUS.

- Andraa Alciato* IV. 21.
Mastro Arcano I. 1. 2. 3. 4. 5. 13.
Franc. Bandino III. 12.
Fausto Bellanti III. 4. 6. 7.
Petro Bembo I. 15. II. 16.
Franc. Bono & Mat. Pavonio I. 9.
Franc. Campano III. 2.
Franc. Corsinio III. 16. IV. 20.
Celio Sec. Curioni IV. 29.
Jo. Bapt. Gadio IV. 12.
Pterigi Gallo I. 12. III. 8. 9. 11. IV. 9. 28.
Cornelio Graphæo IV. 11.
Luca Joannino II. 9.
Jessey Jorio IV. 17.
Jano Bened. Lampridio I. 14. 17.

Nn 4

Syl

EPISTOLARUM INDEX.

- Sylvestro Lilio* IV. 3.
Senatusi P. Q. Lucenti IV. 1.
Francisco Luisinio A. 4.
Bernardino Masao I. 11. 19. IV. 23.
Thoma Mag. S. Palat. III. 10.
Heratio Malevolta III. 13.
Andrea Marino A. 1.
Joanni Martello I. 10.
Petro Mellino II. 4.
Pugano Paganio IV. 15.
Lampridio & Phadro filius IV. 30.
Barthol. Pantiatice II. 15.
Antonio Philonardo II. 17.
Ennio Philonardo I. 7. II. 7.
Cincio Phrygepani I. 6. 8.
M. Ant. Placido III. 15.
Vincensio Portico IV. 18.
Barthol. Riccio IV. 4. 7.
Petro Fr. Riccio III. 1.
Jacobo Sadoletto II. 1. 2. 8.
Paulo Sadoletto II. 6.
Orgetorigi Spbintersi IV. 27.
Franc. Verino II. 13. 14.
Alex. Viccomiti III. 17.
Petro Victorio II. 10. 12.

AONI

AONII PALEARII
VERULANI
DE IMMORTALITATE
ANIMORUM LIBRI III

JOANNIS MATTHÆI TOSCANI

*Aonio Aonides Grajos promfero lepores,
Et quascunque vetus protulit Hellas opes.
Aonio Latia tinxerunt melle Canosna
Verba ligata modis, verba soluta modis.
Qua nec longa dies, nec (qua facterata cremasti)
Aonii corpus) perdere flamma potest.*

AONIUS PALEARIUS
 PETRO PAULO VERGERIO,
 apud pium, felicem, potentissimum Regem
 FERDINANDUM
 ORATORI PONTIFICIO
 S. P. D.

ETRUS Bembo, quem ob multas divini ejus ingenii suavitates, exquisitam doctrinam, singularem sapientiam mirifice diligis, quique te ob animi præstantiam, mores ornatissimos, digna homine nobili studia amat vehementer, subrustico, qui diu me à scribendo deterruit, pudore & timiditate quadam non ingenua penè liberavit. Neque enim debere me, Vir summâ prudentiâ ajebat, à te, qui eâ gratiâ & humanitate esses, tam timidè contendere, quæ honestæ petitionis speciem habere viderentur. Itaque cum de tuis laudibus quæ à Bembo dicebantur, verissima esse intelligerem: adhortatus sum ipse me, & sic animo sum constitutus, ut mihi factus esse videar audax, quàm soleo, plusculum. Nam certè quidem ab eo quem nunquam videris, magnam aliquid petere, pudentis hominis non est. in qua sententia diu permansissem, nisi fortè mecum cogitare cœpisssem, libellos meos, qui de Animo- rum immortalitate scripti sunt, non posse tibi esse non jucundissimos, quòd Ferdinando potentissimo

&

& sapientissimo Regi, cui tu ob virtutem es acceptissimus, & propterea etiam gratiofus, dicati essent. Nam cum mihi eam quaestionem, quae de humanis animis est, perdifficilem sanè, Latinis verbis explicandam proposuissem, judicavi me praclarum nihil consequi posse, nisi quenquam prius mihi velut Deum aliquem statuissem. Solet enim fieri, ut spe quâdam non inaniter à nobis in aliquo positâ, libenter quae magna, quæque ardua sunt, suscipiamus, & feramus pulcherrimè. Mirum verò est, ut ego Rege illo implorato in ipsis carminibus visus sum omni ex parte adjutus. Nam in angustiis sermonis quibusdam, & difficultatibus non exiguis, illuxit mihi Ferdinandus divinum quasi aliquod lumen. Quare cum eos ipsos libellos absolvissem, magnum mihi desiderium accessit, ut ad Regem perferrentur. Quamobrem ego te per Deos, per ingenium, per fortunas tuas oro, mi Paule, ut in ea re me non vulgari commendatione adjuves: ut intelligat Rex, me spes omnis à puero in se uno collocasse: sperareque nunc ita ipsi meos libellos, & incredibilem hanc animi propensionem fore acceptam, ut nunquam poeniteat me laboris & industriae meae. Vale.

LIBRO,

LIBRORUM SECTIO

& INDEX

Questio omnis de Animorum immortalitate tribus à nobis libris pertractata est. Nam cum quidam (qui vulgò à Græcis ἀψυχοὶ dicti sunt) Deos nullos omnino esse crederent, atque ex ea re animorum mortalitatem firmissimè asseverarent, adversus hos primo loco pugnandum fuit. Itaque in primo libro Deum esse, qui mundum omnem regat, ex certissimis, Stoicorum & Peripateticorum rationibus, quorum acutissima ingenia semper fuerunt, demonstravimus. Deum præterea ad cœli universi temperationem sedentem, preces bonorum audire, neque aspernari, (non enim desuerunt, qui id affirmarint) quin eo piè, sanctèque culto maxima ejus in homines, & non obscura quædam beneficia extitisse: cumque de iis orbibus quibus infixi sunt errantium stellarum cursus, & de eorum constantia dicendum esset, ut *πρόνοιαν* ostenderemus, multa *πρὸ ψυχῶν ἑρμηνεία*, quas nos animas, & animos cœlestes possumus appellare, è media Chaldæorum recondita & sanctissima disciplina, ac vetustissimis Græciæ sapientibus accepimus: tum quòd per hos nonnulla gerenda esse in tertio libro dicturi eramus, tum quòd res ea versibus digna videretur. Quoniam verò ex æternis illis mentibus animi hominum generi dati dicebantur, non alienum fuit perscrutari, quænam mentes illæ essent: an Deus unus, an plures, an ex cœli motu & luce, an *ἐκ τῆς ὕλης δυνάμειος*, an ab ipso Deo animi corporibus hominum jungerentur. Itaque in eo libello, cum de iis ipsis satis esset dictum, de animi ortu, deque ejus partibus ex doctissimorum hominum monumentis, multa à nobis collecta sunt, pleraque illustrata. Quamobrem cum præclarè fundamenta jecisse videremur, in secundo libro Stoicorum, & si quæ erant Peripateticorum rationibus, immortales esse hominum animos probavimus. In tertio, cum quædam firmissimis argumentis muniremus, magna ex parte sanctissimos viros theologos (utar eo sanè libenter verbo, cum jam Latinum sit) & nos in primis Christianos, *καὶ τοὶ ἀληθινοὶ ἀληθιστάς, ἢ ἄλλους*,

ajunt, secuti sumus. In quo certa esse & æterna quædam bonis vitis constituta præmia, malis vero suppliciorum exempla omnia: tum multa de ea rerum fatali necessitate, quam *εὐμαρμίην* vocare solent, profecti sumus: ita ut in ea quæstione, quæ certè quidem perdifficilis, & perobscura semper habita est, Latinis verbis, quantum iniquis fuit, nihil homines nostri desiderare posse videantur.

QUAE SINGULIS LIBRIS

continentur.

LIBRO PRIMO.

Naturam aliquam præstantissimam esse, quam Deum dicimus, homines intelligere posse: ejus vero *διανοία*, quam Peripatetici vocant *ιδιωτάριον τῆς νοίας*, ne ipsos quidem *οὐδὲ τῶν θεῶν ἀγίλας*, quorum intelligentiæ vis est accutissima, posse intelligere. verf. 41

Deum cum se ipse videt, cætera videre omnia. 51 & 147

Διὰ τῆς ἀνατολῆς, quæ & providentia dicitur, tempestatum mutationes & vicissitudines veris, æstatis, autumnii, hyemis fieri: ex eorumque constantia, Deum esse, rectè intelligi. 59

Deum *ὡς κινήσεως ἑξ ἑσπῆς*, hoc est ex cæli motu, & distinctis ejus conversionibus maxime percipi. 83

Deus cum omnia excipiat, insitque in omnibus, soluta tamen quædam mens est, & ab omni rerum concretione segregata. 118 & 137

Deum humana imbecillitate nos plenè, cumulateque percipere non posse, sicuti nec intreri solem adversum, quòd ejus radiis acies nostra, sensusque vincatur. 143

Ex rerum pulchritudine, & admiratione, posse homines intelligere Deum esse. 157

Dei providentia mundum administrari, nec obeam rem molestis negotiis, aut operosis esse implicatum. 166

Attributas esse singulis stellis errantibus singulas animas, quæ præstantem intelligentiam habeant, quæque orbem suum mirabili celeritate contorqueant: hæc cum tempore immenso observatos cursus conficiant, percepisse homines Deum.

Deum aliquem, qui tantis motibus paret, ἰσορροπία, hoc est, principatum obtinere. 237

Permagnum esse animarum multitudinem, quæ à mortali concreione sejugant, ætheream mundi partem incolant. 230 & 263

Prosecutos esse multos Dei vocabula, & fuisse nomina, etsi Deo nomen non sit. ἰσι-ῶ δ' ἐστὶν ἄνομα. 301

Divinorum nominum enodationes acceptas quidem ex Chaldæorum & Judæorum sanctissimis disciplinis, ut rei novitate minimo fastidio essemus iis qui nostra legent, Judaicis literarum notis, aut Chaldaicis, ut feceramus, hic exscribendas esse non duximus: ea vero nomina in Latinum conversa, qui Judaicas literas attigerint, quàm primum agnoscent. 303

Deum rerum omnium dominatum habere. ibid.

Deum præpotentem esse naturam quandam. 304

Deum singulis singula sufficere, quem extremum omnia cingentem dixerat Cleanthes. ibid.

In Deo tres ἰσοστάσις esse, etsi ipse unus sit, quod ex mysteriis Christianis scire licet: quæ nostri majores augustè, sanctèque consecrarunt. 424

Deum cælum, terras, maria transminere, & ubique esse, quod in Saturni laudatione legitur, ἰσοστάσις ἐστὶν ἡ ἀνάγκη πάντων ὡς ἡ γῆ. 196

Cleanthes Deum altissimum appellavit. 305

Aternitatem in Deo esse, quam nulla temporum circumscriptio metiatur: id veteres illi Judææ sapientes mirificè una voce significarunt, quæ Qui fuit, Qui est, Qui erit, una comprehendit. 309

Deus à sapientissimis Judæorum vocatus est exercituum Deus, & quare. 310. 327

Davidis Hierosolymorum Regis cum Goliade pugna. 312

Epirotici ducis cujusdam, qui Scandaribechus dictus est, cum Parthis pugna. 333

Deum optimum maximum unum esse, nec plures in Deorum numero reponere licere. 361

Ex materia rerum omnia exprimi, atque effingi corpora, quæ ἄλλα dicta est à philosophis. 448

Prima corpora quæ Græci στοιχεῖα, nostri elementa vocant, in concretis corporibus mixta esse. 456

Motum rebus ipsis ex cœli motione, oculorum verò sensum ex luce ejusdem tributum esse animantibus. 461

Animantem partem, quæ in plantis viget, quæque in animalibus sentit, ac movetur, *ὡς τὸ πᾶσι θυνόμενος*, & cœli motione sublitui. 475

Iracundiam, formidinem, libidines & animorum concitationes (quas Græci *πάθος* vocant, nostri morbos) corporum temperationes sequi: itaque eam partem, quæ sensum, quæ appetitum habet, non esse ab actione corporis sejugatam. 491. & 512

Eam animi partem, quæ rationis & intelligentiæ participes est, tum maximè vigere, cùm plurimum absit à corpore, & in cœlum usque penetrare. 517 & 534

Naturas rerum quatuor sursum, deorsum, ultrò citroque commeantes, quæ *νοήσις* à Græcis appellari diximus, in suis omnino locis conquiescere, hanc rationem atque ordinem sequi corpora mixta. Animi verò hominum cum in rebus caducis non conquiescant, sed ad divinas & æternas sua natura ferantur, in illis locis, ad quæ spectatis corporibus evolent & excurrant, quieturi denique videntur. 525

Animos consilii & prudentiæ & rationis compotes à Deo creati, membrorumque admirabili quadam fabrica XLV. diebus absoluta, in corpora ipsa infundi. 554

Alias esse corporis, alias animi partes, easque inter se dissidere, & pugnare acriter: illas terrenæ quædam illecebræ delectant, quas sequuntur: has rationis & mentis participes eluocere divinum quasi aliquod lumen, & sese ad ardua, magna, æternaque capessenda vegetas, acriterque præbere. 563

QUAE SECUNDO LIBRO

continentur.

Τὸν λογικὸν ψυχὴν, quam nos animam rationis participem dicimus, & mentem, duo diversâ omnino esse: itaque aliud mens est, aliud anima. 82

Animam *λογικὴν*, quam & animum jam appellare consueverunt, neque corpus esse concretum, neque aliquod quæ

quatuor principiorum, ex quibus omnia nata esse dicuntur: cum cogitare, providere, tam multa invenire in nullo horum quatuor generum insint. 95

Animam consilii participem corpus non esse, neque corporea natura constare, quod ea quæ corpora non sint, sua natura comprehendat. 106

Animam rationis compotem corpus non esse, quod ea vi, qua corpus effertur exultatque, ipsa deprimatur, & minimè vigeat. 109

Animi hominum æterni sunt, quod *οἱς κύκλοι* moveantur: quod est, in eodem revolvī, & in ipsos reflecti. 125

Animum in corpore *ἡμμοικεῖν*, quod est principatum obtinere. 133

Animam *λογικῆς* tum maximè vigere, cum plurimum absit à corpore. 141

Quod *απλῶς ἐστὶν* cum ad nihilum non possit recidere, anima hominis *τῶν ἀπλυστάτων* cum sit, neque mixtum quicquam, neque ullum ex quatuor primis corporibus, sed quædam natura quinta, sejuncta ab his usitatis notisque naturis, interire non potest. 145

Animam rationis participem, *τὸ εἶδός ἀπὸ τῆς ὕλης* dicere, si liceret, materialem formam) non esse. 156

Animus humanus immortalis est, quod *τὴ μάλιστα καθόλου πορρωτάτω τῶν αἰσθησίων*: quod est, quod maximè universalis (dicant melius, qui invenerint) quæ longissimè à sensibus absint comprehendat. 160

Animos non posse interire, quod nulla iis sint contraria, quæ *ἐναντία* vocant: ea verò nos animo simul comprehendere posse, quod animo neque contraria sint, neque pugnancia. 171

Animos nostros æterno tempore duraturos, quod ipsi æternitatem, quam nulla temporum circumscriptio metiatur, cogitatione complectantur, quod in immensam, interminatamque magnitudinem regionum, quod in infinita numerorum incrementa sese intendant. 179

Humanus animus divinum quiddam est, cum rerum omnium formas possit induere, & quidvis cogitatione consequi. 195

Æternitatis & immortalitatis desiderio ardere homines.

Animantia omnia summo studio ea desiderare, quæ assequi possint, idque esse in primis à natura tributum animantibus. 140

Immortalitatem omnino nullam, cujus miro desiderio tenentur, homines consequi posse: at triste ipsis desiderium relinqui, si eorum animi intereant. 151

Ætate omnia senescere, exustionibus atque eluvionibus nihil esse æternum, nihil diuturnum, novari omnia, & siderum motu ac vi magnas rerum fieri mutationes. 155

Animi divinitas ex celeritate motus percipitur, quod nihil eo sit velocius aut celerius. 312

Ridicula sane esse quæ à Democrito dicuntur, ex atomis quibusdam concurrentibus, dum inter sese cohæreant, fieri animas: nam quod semper certo tempore fit, non est fortuitum: neque animadvertisse, quid ipse dixerit. Nempe si illud ita sese haberet, sine corporibus animæ esse posset, quod ipse in primis negat: itaque pugnantia esse locutum Democritum. 319

Animam non esse ignem. 335

Animam non esse harmoniam, aut numerum. 344

Tantum donis, suisque muneribus consecutam esse naturam, ut sat constet, dum ipsa hominem effinxerit, felicem, fortunatumque animantem voluisse constituere. 356

Quam liberaliter natura nobiscum egerit: homines rebus omnibus frui, rerumque omnium in illis esse dominatum. 358

Calamitosum maximeque infelicem, & unum omnium miserrimum animantem esse hominem à natura constitutum, si cum corpore animus quoque intereat. 421

Gravissimo & firmissimo argumento est, animos hominum divinos & immortales esse: quod concitatione quadam soluta & libera à corpore longè abstracti, futura præsentiant, hoc mortale quidem non est. 517

Davidis cantilena. 534

QUAE TERTIO LIBRO

continentur.

Quòd homines libidinum cupiditatibus efferrentur, in-
tea-

tenderentque sese in eas animi, & inquinarent, constitutas esse certas quasdam pœnarum leges à Deo, quibus illi obligarentur. 21

Facere homines arroganter, qui putent facinorosorum animos Dei mandato non posse ad pœnas trudi, qui quæ velit possit efficere, qui immortalem animam cum mortali corpore copularit, qui æquissimus sit. 60

Qui boni viri fuerint, si paululum admodum à præceptis aberraverint: item qui maximis in erroribus versati sint, si in viam redierint: eorum animos in locum devenire, in quo labem omnem eluant, atque abjiciant, mox expurgatos in bonorum cœtus advolare. 94

Quæ de inferis à Christianis dicuntur, non negligenda esse, aut neganda, quia ea nunquam viderimus: multa quidem esse istiusmodi, quæ quis fabellas non prius deserit appellare, quàm oculis viderit. 185

Fontem qui ad Hammonis sanum est, noctu fervere, interdiu hujus aquis nullas esse frigidiores. 190

Magnetem lapidem ferrum ad se allicere, cujus rei rationem afferre non possumus. 199

In calcem aqua coniecta ignem concipi: qui si oleo aspergatur, subito extinguitur. 233

Scire nos multa nunc certò esse, quæ nunquam fieri posse majores opinati sunt. 252

Fulmen non imitabile appellarum est a veteribus: quod nunc fistulis ferreis, & æneis quibusdam homines imitari certum est. 254

Nullam consolari spem eos, qui ad inferos sint amandati. 298

Stultissimum est existimare, talionem, aut legem quamvis aliam, quæ de reorum suppliciis lata sit, æquabilitatem omnem animadversionis in reos habere: ea in re postquam è vita discesserimus, satis à Deo esse provisum. 302

Cum miseris perditisque temporibus frequentissimè bonis malè eveniat, improbis optimè, necesse est (ὅχι καὶ οὐδὲ ἰνδίκαι ὅμοια) rem hanc non semper ita se habere, sed pro ea æquitate quæ in Deo summa est, fore aliquando, ut bonis bene perpetuò sit, malis malè. 331

Ridicula esse inventa eorum, qui dicunt animas corporibus elapsas, seu in pecudum, seu in hominum corpora

migrare.	356
Judicia certa, severa, acria constituta esse puniendorum malefactorum causa, & ut boni maximis præmiis afficiantur.	371
Antequam ea judicia fiant, signis quibusdam multa necesse esse declarari: itaque habere signa homines, quæ observent.	377
Bellum nefarium, horrificum, teterrimum ubique terrarum & gentium futurum.	379
Annoæ angustia, & rei frumentariæ summa inopia.	398
Pestilentia.	424
Pseudomeni multi, qui & mentientes, & Pseudochristi apè dicuntur.	436
Terræmotus horribiles.	439
Solis, & Lunæ, Siderumque reliquorum excessus è mundo.	445
Πνεῦμα, & mare universum vastissimo æstu efferverescens.	456
Crucem auream, regium Dei insigne, ea cæli parte, quæ ad orientem solem spectat, extollendam esse.	484
Mundum omnem necesse est ad extremum ignescere.	496
Mundi quæ renovatio, quique rerum ornatus futurus sit, nullis jam tempestatum mutationibus.	515
Deo fore curæ, ut animæ suis corporibus restituantur: itaque omnibus in vitam esse redeundum, quos nulla postea mortis fata petiment.	530
Corpora eadem hominum quæ occiderunt, quæque cinis sint, in pulchriorem speciem & formam redigenda.	546. 576
Jesu Christi Dei filii optatissimus adventus, vel potius reditus in terras.	583
Malorum amandatio ad inferos, ad cruciatus, & supplicia perpetuò perferenda.	608
Bonorum fatalis & sempiterna fœlicitas.	628

DE ANIMORUM
IMMORTALITATE
LIBER PRIMUS.

ELICES animæ, cœli omnipoten-
tis alumni,
Astrorum decus, & qui versicolori-
bus alis
Æthera tranatis liquidum, qui fide-
ra, quisque
Volvitis ingentes magnis anfractibus
orbes :

Quandoquidem genus omne hominum, genus omne
ferarum 5

Per vos exoritur, per vos à luminis oris
Digreditur, magni ad nutum sic omnia Regis
Quæ geritis, Regis quoniam vos maxima cura :
Vos mare substratum ventis, turritaque tellus
Concelebrat : vos arva sonant, quæque in via lustra, 10
Quæ dumeta tenent, quæ propter rauca fluenta
Dulce canunt vobis magnum per inane volucres :
Vos mortale genus primi docuistis ad astra
Ire viam ducentem, humili quo se quoque posset
Tollere humo, & cœli sanctum internoscere Regem. 15
Vestra ego fretus ope ingredior loca nullius ante
Trita pede : & quoniam vestra hæc, æquique bonique
Munera vos facite, & sancto aspirate labori.
Unde canam, quæ nusquam audita prioribus annis,
Qui motum rebus genitalem ipse ordine certo 20
Dididerit rerum pater, ut creet unus, alátque
Omnia, quæ mundo generatim secla propagant.
Mox ego quo tantus cœptus labor, expediam quæ
Signa olim veteres, quæ sint exempla secuti,
Dum partem nobis divinæ mentis inesse, 25
Haustrisque ætherios certa ratione probarunt.

O o 3

Nec

Nec minus ecquæ animas fedes, quæ præmiavitæ
 Quemque bonum tandem maneant, quas pendere pœ-
 nas

Conveniat fontes, & fata arcana recludam.

Tuque aded decus egregium rex magne Quiritum, 30

Aurea cui longum sese Capitolia servant,

Structa bono auspicio se mœnia Romanorum,

Ferdinande invicte, tuis Germania seu te

Detinet imperiis læta, & tibi maxima regna

Annuit, Oceanus quantum pater alluit undis: 35

Seu te Pannoniæ Regem admirantur utraq;

Magnanimum, ingentem: nostram ne despice Musam,

Quin & subveritam, perfusamque ora rubore

Accipe, quo vultu atque animi moderamine fratrem

Regnatorem orbis, florentem laudis honore 40

Calibus in magnis belli pacisq; serenas.

Principid stellis molem radiantibus aptam,

Certam aliquam regere & moderari numine mentem,

Quam dixere Deum, nonnulla exempla monebunt.

Quas tamen is sibi sufficiat longo ordine vires, 45

Et quantus qualisque incedat, ubi omnibus ornat

Divitiis sese: non qui caligine cœca

Offusi degunt, sed nec supera alta tenentes,

Nosse queunt: foli quamvis accedere partes

Arcanas aufint, Regisq; invisere sedes. 50

Ille quidem sacros aditus, penitusq; repositos

Adservans, se ipsum tantum (mirabile dictu)

Dum videt, æternos ignes, & mœnia cœli

Prospicit, & mare navigerum, & dura æquora terræ,

Et varias rerum formas, & quicquid ubique est: 55

Dumque ipsum spectat se, sancto incensus amore

Ipsè sui, genus omne hominum, genus omne ferarum,

Ingentemque ingens arctè complectitur orbem.

Nec mora, nudatas hybernæ tempore brumæ

Vere jubet dulci intonsas revirescere sylvas: 60

Et quæ nuper erat lætis sine frondibus arbor,

Importunæ sedes non insueta volucris,

Parturit, & viridi vestit ramalia fronde.

Ipsi

Ipsi jam dumi, & spinis rubus asper acutis
 Duritie posita melior, cytisque genistæque 65
 Augent sese anni felicibus ornamentis.
 Jam nemus umbrosum, resonant jam cantibus urbes
 Alitumque, hominumque, feræ per pabula læta
 Immemores hyemis, foetu auctæ progrediuntur.
 Verum ubi sol terras graviori accenderit æstu, 70
 Flavescunt segetes, filiquisque sonantibus agri
 Lætitia agrestes augent, parat horrea messor,
 Æquatamque gravi glebam solidare cylindro,
 Dum nemori Phœbus crescenteis invidet herbas.
 Mox verò ubertas Autumnus jam senis anni 75
 Infert se, ipsa jacent jam strata sub arbore passim
 Malaque, castanæque, nuces, & cerea pruna.
 Non tamen exegit sua tempora pomifer annus,
 Et tristis subreplit hyems, & nubila toto
 Sparguntur cœlo, jamque est sine frondibus arbor, 80
 Descenduntque nives è verticibus præruptis,
 Et rapido Boreas tellurem turbine perflat.
 Hic ordo rerum, & series repetita quotannis
 Sollicitis acuit curis mortalia corda.
 Unde parens etenim tellus tot sufficit herbas. 85
 Unde solum incultum dudum, & grave pondus, in-
 ersque
 Submittit varios ullo sine semine flores?
 Nempe ajunt, qui doctrinæ præstante labore
 Suppeditant præcepta, gravis solatia vitæ,
 Aëra per tenerum tacitum descendere cœlo 90
 Humorem ex alto, quo uno est uberrima tellus.
 Non fatis id nosse est: peragranti mente sagaci
 Majora explorare animus, quibus humor ab oris
 Ille ruat, quando tellurem frugiferentem,
 Aërâque humectat liquidum, zephyrósque reducit, 95
 Effigiémque aliam mundus capit, illius ergò.
 Cum Tauri hospitio excipitur sol aureus, & jam
 Corniger illum Aries aliò prospectat euntem,
 Lætitia exultat cœlum, totumque repente
 Panditur, & terras diffuso lumine vestit. 100

Tum decus egregium Veneris pulcherrimus ipse
 Lucifer, aureolus mundi stellantis ocellus
 Non aliàs quantum, servando pro orbe laborat:
 Tum pater ex alto descendit plurimus æther
 In gremium matris terræ, optatòque receptus 105
 Ut primùm spectat jucundam albescere lucem,
 Rore levi aspergit fragrantia floribus arva.
 Qui verò ardentem solis circumferat orbem,
 Candentem ut visat stellato corpore taurum,
 Hæsitat hic animus: quando est & credere dignum, 110
 Non ex se orbes, verùm aliquo impellente moveri.
 Qui movet hic etiam, cujusquam si indiget usu,
 Fretus ope alterius, non est hic maximus ille
 Quem vestigamus: tandem fateare necesse est,
 Esse modum rebus, quenquam fateare necesse est, 115
 Principium tanquam rerum: qui non tamen ullo
 Auxilio indigeat, moveat tamen omnia primus.
 Hic Deus, hic opifex rerum est, hic rector Olympi,
 Quo sine nil sanctum, firmumque: huc se omnia ver-
 tunt,
 Omnia contendunt, abeunt, redeuntque vicissim. 120
 Qualis, quam aspiciamus stellis ardentibus aptam,
 Omnia complexa est moles, hæc æquora, terras,
 Aëraque atque ignem capit & complectitur una.
 Excipit omnipotens latè omnia, rebus & unum
 Sese ultrò citròque volans mirè omnibus addit, 125
 Quem tamen haud quicquam capiat, trans æthera,
 transque
 Ardua tecta Deum caput extulit ipse sua vi,
 Exuperatque omnem sensum: velut æquoris undæ
 Velivoli angustum labentis fluminis alveum:
 Præterea nil mens hominum scrutatur, & ultrò 130
 Hæc ubi devenit, tandem ad delubra quiescit:
 Hinc egressa alis firmis, & præpete penna
 Jam melior Divùm circumvolat aurea templa,
 Miraturque procul quem propter credidit esse
 Rectorem superùm: qui cum loca compleat omnia, 135
 Semper abit; nusquam est, seque in se continet uno.
 Ipse

Ipse omne est, quodcunque vides in luminis oras
 Exire, & quodcunque ætas fugientibus annis
 Abstulit, & feri valeant spectare nepotes.
 Ille nihil rerum est, quas majorum tulit ætas, 140
 Aut quæ sunt, aut quæ longo post tempore fient
 Munere naturæ, vel temporis intervallo.
 At qui contineat cum se pater ædibus ipsis,
 Mirum est, occultans ut gestiat antè videri
 Regificè incedens turmis instructus Olympi, 145
 Deneget utque omne os illud spectare verendum
 Quenquam hominum, quenquam Divum, & contin-
 gere luce.

In gyro qualis percurrens aureus alto
 Sol face flammanti, quamvis sese æthere toto
 Spectari velit, & terris ostendat apertis, 150
 Non recta est oculis hominum jubar undique plenum
 Perspectum, quorum nobis acerrimus omnium
 Est sensus: quod fortè aciem protendere si quis
 Jam velit, & temerè radiis insistere totis,
 Non feret astrorum princeps, perstringit at ipse 155
 Ipse aciem, sensumque omnem spectantibus aufert.
 Sat tibi sit Regem tantum nunc nosse Deorum,
 Fas & jura sinunt quantum: vel non satis hoc est
 Cernere te naturæ opus egregium omniparentis?
 Tun' pictam aspicias tabulam, atque extare magi-
 strum 160

Certum aliquem haud dubites, scita qui finxerit arte:
 Pocula tun' spectes cælata, atque aspera signis,
 Protinus & clames, divini opus Alcimedontis?
 Quicquid id est magnum, ah videas, nec protinus ore
 Adclames toto: mundi ô Pater, Auctor & Altor? 165
 At verò hæc olli qui sint mortalia curæ,
 Quisve aciem flectat per tot diversa, videndum est:
 Quandoquidem causas rerum, quisque ardua norunt,
 Astrorum, cælisque vias, malus impulit error:
 Néve labor superos aliquis, neu cura quietos 170
 Sollicitet, procul à vera ratione feruntur:
 Humanosque animos, donum omnipotentis Olympi,
 O o s Haud

586 DE IMMORTALITATE

Haud veriti dixisse simul cum corpore obire.
 Tantus amor doctas mentem excoluisse per artes.
 Ergò agite illustres animi, quos vivida virtus 175
 Evehit ex humili liquidum super æthera terra,
 Dicamus. nam scire licet quibus integra mens est,
 Qui pater omnipotens mortales lumine sancto
 Despiciat, spectansque vacet tamen ille labore.
 Qualis prærupto in Lathmo sub nocte serena 180
 Aërium gyrum aspectans, cœlûmque profundum,
 Una acie jam mille faces, mille ignea cernit
 Sidera, convexo latè fulgentia cœlo:
 Sic decus æternum, decus admirabile rerum,
 Et longè ex alto seductas æthere terras, 185
 Et mare ventosum, cœcisque offusa tenebris
 Tartara despectat, dum se circumspicit unum.
 Qui verò labor hic? pulchrum qui temperat orbem
 Absque labore aliquo, & magno se corpore miscet,
 Si videt impositas lapidosis montibus urbes, 190
 Humanumque genus magnis propè Diis æquale.
 Adde quòd immensas vires non ulla fatigant
 Tempora, non ulli possunt superare labores.
 Illi æterna quies, nec divini imminuit quid,
 Præbeat etiam ægris faciles mortalibus aures. 195
 Ut sol æquoreas radiis cum corripit undas
 Multa Deo similis (componam maxima parvis)
 Si latum Oceanum fulgenti lampade lustret,
 Non madet, haud falso suscepit in æquore labem,
 Mane novo surgens iisdem jubar ignibus ardet, 200
 Purpurei referens radiatum insigne diei.
 An verum, summumque bonum dum voce vocatur
 Ante aras, variis latè florentia fertis
 Cum delubra petit, cumulâtque altaria donis
 Integer, & multa insignis pietate sacerdos, 205
 Non videt, oblatòsque aris non sentit honores?
 Heu cadit in quenquam scelus hoc? qui id credere di-
 gnum
 Dicere non metuat, si qua est reverentia veri.
 Si leges hominum, & sancta aspernare reperta,

Utro-

Ultorem ne temne Deum, memoremque nefandi. 210
 Hoc est, aut silicem duris in montibus illum
 Dicere, vel chalybem: tantum suadere malorum
 Mens sibi cœca potest: densisque sepulta tenebris,
 Inceptum peragamus iter: non scrupula nobis
 Hæc tentanda via est, qua non impunè viator 215
 Præteriit, multæve pedem cum laude reflexit.
 Jam mihi cœlestum numen, sedesque beatæ
 Apparent, ubi vera quies, ubi lampade lustrat
 Omnia sol melior, semperque innubilis æther:
 Quod mala non properat Venus, & sceleratus habendi 220

Non amor accedit: sed ubi mens conscia veri
 Ipsa suum agnoscit dominum, rerumque magistram
 Æternum, omnipotentem, Regem hominumque deumque,

Hunc tu jam signis liquidò cognosce volentem,
 Qui veluti cum instructa acie Rex inclytus armis 225
 Egregios animo heroas legit, advocat usu
 Si veniat, Martis cum res & tempora poscunt,
 Ut resides turmas, defuetaque pectora bello
 Admoneant, hortentur ad horrida promptius arma:
 Erexere animos omnes, atque ordine factò 230
 Quadratum jam animosa acies consistit in agmen,
 Et parat adversos hostes discludere vallo,
 Altæque disjecta transcendere mœnia turri.
 Ille loco medius tutam deducere castris
 Imperat aut fossam, vel milite mœnia cingit: 235
 Ille jubet, parent illi, admirantur & omnes.
 Non aliter pater omnipotens, delegit in alto
 Æthere felices animas, quæ tempore certo
 Auratos orbis, & maxima sidera volvant.
 Hæc grave Saturni sidus, vehit altera magni 240
 Astra Jovis: flammam horribilem & crudele minantem
 Duro hominum generi sævi vehit altera Martis:
 Hunc penes ignito curru, flagrante pyropo
 Ostendit jubar auricomum, qui temperat orbem
 Ingens luce sua magni dux maximus astri: 245
 Pro-

Proximus est heros olli gratissimus ipsis
 Cœlicolis, dulcémque oculis qui spiret amorem,
 Te veniente die producens Phosphore ab Ida,
 Teque abeunte altam compellens Vesper in Octam:
 Ponè autem longo intervallo, & cursibus iisdem 250
 Procedit juvenis, cui non sua certa voluntas,
 Ingentem licet egregiè contorqueat axem:
 Ultimus aspectat terras, quo nocte silenti
 Ostendit sese nobis argentea Phœbe.
 Quo verò tu rem magis admirabere nullam, 255
 Consciunt certo tantos ex ordine cursus,
 Ut tibi non dubium jam sit, supera alta tenere
 Cœlicolas connixè orbes, atque astra moventes.
 Hinc Regem nimirum adstare erronibus illis
 Nosse potes, quando modus est in rebus agendis. 260
 Nam neque fortuitum quicquam est, quod semper eodem

Tempore fit, quod ne tantillum ex ordine cedit.
 Nec verò hoc numero contenta est regia Divùm,
 Quando alii cœlo spaciantur, & agmine factò
 Concelebrant regem superùm, sonat arduus æther, 265
 Et regem magni referunt penetralia Olympi.
 Hi se præcipites per inania nubila mittunt,
 Subjectasque vident urbes, hominùmque volanteis,
 Attollunt humeris mentes ad cœrula cœli.
 Hi mare ventosum spectant, fluctùque laborem 270
 Jactatis demunt: tantum benefacta merentur.
 Informes alii larvas, & tristia terrent
 Tartara, vel fontes damnant pallentibus umbris,
 Victoresque alacres repetunt simul aurea tecta:
 Quàm multæ circum bis victæ Pergama Trojæ 275
 Tyndarida ob raptam Grajæ sedere phalanges:
 Quàm multæ Emathiæ in campis fremuere cohortes,
 A locero & genero Romanis dum acriter armis,
 Et patrio externòque est milite decertatum.
 Nec vos præteream, magni quibus atria Regis, 280
 Et secreta patent Divùm: vos omnia quæ sunt,
 Quæque ætas delevit edax labentibus annis,

Et

ANIMORUM LIB. I. 5

Et feros maneant noctis quæcunque minores
 Per vos venturis seclis referenda nepotum :
 Quos humeros cinctos penna, & fulgentibus alis 285
 Sæpe sacerdotes casti, dum mascula thura
 Arate aras adolent, manifesto in lumine cernunt.
 Hi quæ contingant, quæ mox ventura trahantur,
 Et rerum secreta canunt, humentibus umbris :
 Et cùm nox operit terras ex æthere lapsi, 290
 Præpetibus pennis certissima somnia portant.
 Hos, genus antiquum Solymorum, maxima rerum
 Dum fuit urbs Solyma, ex alto deducere cœlo
 Carminibus referunt solitum, & de more vocatos
 Advenisse illos velatos vestibus albis, 295
 Et crines auro, & viridanti fronde revinctos :
 Scilicet in sacris tantum sacra nomina possunt.
 Nec mirum, sic magna iis observantia Regis,
 Nomine ut audito paveant : quo nigra tremiscunt
 Tartaræque & Tellus, & raucifona Amphitrite. 300
 Nam quamvis illum vox non enunciet ulla
 Mortalis, fecere tamen sacra nomina vates.
 Hinc rerum Dominum, tempestatumque Potentem,
 Et mundi Altorem, complexumque omnia Numen
 Tergeminum, Omnivolum, & magno se corpore mi-
 scens, 305
 Dixere : hinc, nubes qui inter caput extulit altas,
 Præpetibus volucrem pennis, & fortibus alis,
 Magnanimum autorem superum, qui ætatis id ævo
 Sit, fueritque omni semper florente juventa :
 Hinc belli dominum, quod justis Regibus adsit, 310
 Dum sanctas armis leges & jura tuentur.
 Id puer in Solymorum agro dum pectore versat,
 Pastorale gerens tegmen, peramque, cothurnosque
 Ausus inexperti est tentare pericula belli.
 Irruit in fines palmosæ & divitis urbis 315
 Monstrum horrendum, ingens, hominem quo foemina
 partu
 Tempore non alio magis est enixa tremendum :
 Ipse quidem miles, dux ipse ingentia bella
 Pugna-

590 DE IMMORTALITATE

Pugnabat, victorque virum, spretorque deorum,
 Atrox, terribilis, seu lumina torva videres, 320
 Seu Libyci pectus squamosum pelle draconis:
 Impune haud quisquam (miserum) fuit obuius illi
 Sive pedes, sive iret eques, seu fortiter hasta,
 Seu rem falcato gereret jam comminus ense.
 At puer egregius jam magni cura Tonantis 325
 Armorum Rege accito, sub numine torquet
 Qui fera bella suo, virisque irasque ministrat,
 Agresti lapidem funda detorsit in hostem.
 Ille volat stridens, magnum & per inane volutus
 Temporibus duris hæsit: cæloque minantem 330
 Tollentemque manus, robustaque colla moventem
 Stravit humi, puerisque simul victoria parta est.
 Vidit & Epeiros (certa hæc, & cognita res est).
 Dum cornu Parthus Gortynia spicula torquet,
 Ire ducem adversus florentes ære catervas, 335
 Pro clypeoque hosti nudum ostentare lacertum.
 Vidit & Epeiros sternentem Parthica ferro
 Corpora, & Euboicos spumantes sanguine rivos:
 Mille ducem Parthi magnum petiere sagittis,
 Mille illum telis: nec erant loca pervia ferro, 340
 Nec tantæ terrere virum potuere phalanges.
 In nunc, & Regis meritis diffide Deorum.
 Namque velut solido concreta ex marmore rupes,
 Horrifer aut Boreas, aut illam verberet Auster,
 Dura solo perstat, terræque immobilis hæret: 345
 Telorum haud imbres aliter, validasque secures,
 Ingentes equitumque alas tulit optimus heros,
 Quod superum implorasset opem, quod voce vocasset
 Cœlicolum Regem.
 Nec me animi fallit, multas non posse Latinis 350
 Vocibus ostendi voces & nomina Regis.
 Esse deum multa, atque eadem cecinisse priores,
 Orpheæ, Mercuriumque, Linum, & Moïsen Deo am-
 cum.
 Atque equidem ni alias usus mihi nare per undas
 Nunc foret, & certo religanda in littore fugis, 355
 For-

Forſitan hoc magis incurvarem gurgite remos.
 At quoniam nobis animæ natura videnda eſt,
 Eſſe Deum, atque animas cœli in penetralibus altis.
 Oſtendi, illa aliis poſt me memoranda relinquo.
 Et quia dicendum, ut naſcentibus inſinuetur 360
 Omnis ab uno anima, ecquis fit Deus omnibus unus.
 Æquoribus, terrisque, canam, cœloque profundo.
 Multa autem tecum repetas, multa ipſe volutes
 Dicta quidem, magnis dum diximus aſtra moveri:
 Quæque ſuis ducibus: vires tamen omnibus unum
 Sufficere, atque illum rebus ſatis omnibus unum.
 Nunc verò (ſi quid, dum dia poemata vatum
 Oblectant faciles animos, peperere malorum)
 Dicemus vera quicquid ratione receptum eſt.
 N imirum exiguæ vires mortalibus ægris: 370
 Id genus humanum volvens, & parva labore
 Non ſine concedi magno, dum pectore verſat,
 Ipſum ſe longè potuit deducere vero.
 Ut duro cùm quis morbo jaçtatur, & æſtu,
 Cordaque & arentes fauces gravis occupat ardor, 375
 Triſtia dum in cenſo jaçtat ſuſpiria corde,
 Arentiſque trahit tremulam de pectore vocem,
 Hydrochoi quamvis cinxerunt æthera nimbi
 Æſtatem increpitat properam, inſenſumque Leonem:
 Sic hominum genus invalidum, molem hanc opero-
 ſam 380
 Adduci haud potuit moderandam ut crederet uni.
 Hinc mare navigerum Neptuno, hinc tartara Diti,
 Alta Jovi magni ceſſerunt mœnia mundi.
 Nec dubium cuiquam illud, Naturam omniparentem
 In rebus ſervare modum certo ordine rerum: 385
 Quæ ratio in cauſis, qui nam dicetur origo,
 Fonte niſi ex uno velut omnia deducantur?
 Quòd ſi ſtare uno dubio procul hic queat orbis,
 Rex hominum, divùmque unus, Deus omnibus idem
 eſt.
 Is tamen immenſus, nihil hoc feliciter uſquam. 390
 Is Deus, haud alter, ni omnes ſupra alta tenentes
 Non

592 DE IMMORTALITATE

Non bene magnorum dignemur voce Deorum,
 Scilicet hoc veteres ipsi fecere poetæ :
 Nosque etiam voces rerum, non sensa secuti,
 Ipsa ut verba cadant numerosa & dulcia in aures, 39f
 Sæpe Deos testes adducimus immortales.
 Verum aliter res ipsa, Deus, Deus ille vocandus,
 Qui terras, tractusque maris, qui sidera, cœlum qui
 Æternis regit imperiis, cui sidera fulgent
 Aurea, labuntur, surguntque micantia mundo. 400
 Principium hoc rebus, nihil hoc prius, æquiparandum :
 Quandoquidem nihil est sic omni parte beatum.
 Quod si Dii plures, numerum si augere Deorum
 Fortè licet (sic esse) pares sunt, numine eodem ?
 Ergo principium nullum : vel dicere cordi est, 40f
 Principium fore principio ? quod ineptius esset.
 Maximus at si quis, si quisquam est optimus unus,
 Cui parent reliqui, cœli cui regia servit,
 Optimus ille Deus, Deus est & maximus ille.
 Non dii sunt igitur, quos & parère necesse est, 410
 Qui longè observent alium, metuântque jubentem.
 Nunc ne tu inscite à vero desciscere quicquam
 Me duce jam possis, rerum alta arcana docebo :
 Ne dum fortè meis intendis mentem animumque
 Præceptis, anceps veri te ludet imago : 415
 Quod Rex avertat superum, qui hoc omne monebat
 Ipse rudes olim populos, perque ora parentum
 Et nati, & feri longum accepere nepotes :
 Omnia quem pariter quondam videre docentem
 Ipsi oculis sancti heroes felicibus annis. 420
 His dictis animum informamus, quando ita nobis
 A patribus sunt præclarè monimenta relicta.
 Quæ superest igitur, magna hæc, jam percipe, res est.
 Ille opifex unus rerum, Deus unus ubique
 Treis sese in species aperit, treis dicere possim 425
 In formas, jam vocem aliam si repperit usus.
 Nam dum res omnes vestigat, & abdita lustrat,
 Effigiesque animo rerum, & secum omnia volvit,
 Scrutaturque suas vires, Pater ille Deorum est :

Mens

Mens illi in rebus peragendis optima (quando 430
 Optimus ipse omnis) quæ mundi temperat orbem
 Mens Deus illa Deus, cœli quam in vertice summo
 Cœlicolæ appellant magnum patris incrementum :
 Huic dedit imperium sine fine, hunc Dædala tellus
 Accipit autorem frugum : per quem aurea Solis 435
 Spicula discutunt tenebras, lucemque reducunt.
 Hunc mare cœruleum observat, quòd hic æquoris un-
 das

Instituit labi, quòd monstra immania ponti
 Protulerit, mutùmque genus creet, auctet, alátque.
 Dum tamen hic patri obsequitur, dùmque ille geren-
 tem 440

Aspicit ingenuè natum omnia, magnus utrùnque
 Tangit amor, vique ingenti percussus uterque est.
 Qui tamen hic animis potuit cœlestibus ardor
 Se insinuare, Deus nisi maximus ipse fuisset ?
 Sic se regnator superùm, licet unus ubique, 445
 In formas treis exponit mortalibus ægris,
 Sic se cœlitibus : mira & certissima res est.
 Is Rex omnipotens, is Rex hominùmque deùmque
 Materiem statuit rebus satis omnibus unam :
 Hac pecudes, hominùmque genus, pictæque volu-
 cres 450

Terrenos capiunt artus, moribundâque membra :
 Hac nitidi pisces alti sub marmore ponti
 Corpora sunt, sensûsque ipsos impellere possunt.
 Dicimus hanc etiam genitalia semina rerum,
 Si mente accipias variæ sub imagine formæ, 455
 Hanc elementa, quibus connexis ordine certo
 Omnia miraris prodire in luminis oras.
 Igne calere vides, terra durescere corpus,
 Diffundi humore, atque incana ætate resolvì,
 Aereque augeri, fescèque attollere sentis. 460
 Hæc tamen haud oculis quicquam dant cernere, quando
 Imperfecta quidem sunt ipsa, & corpora cœca :
 Sidera sed radiis, & cœlum insigne coruscis
 Dum latè fulgent, cœcis inimica tenebris

594 DE IMMORTALITATE

Quæ latitant pelago, latebris quæ monstra ferarum 465
 Despiciunt, & luce suâ dant lumina habere.
 Hinc cœli nobis jucundum lumen & astra
 Ut duo sunt oculi, quibus omnia prospectamus.
 Sic ingens etiam dum volvitur undique moles,
 Quippe vigent, motûque suo fas cuncta moveri: 470
 Hoc sine non rapidis ventosum perfluit undis
 Æquor, nec bibulæ ventis jaçantur arenæ:
 Non spoliata arbor quassat ramalia fronde:
 Idem ad eò rebus modus, & cœlo irrequieto.
 Aucta opibus tantis, tantòque exercita motu 475
 Materies hinc apta ad res, fœcundâque vires
 Suggestit ipsa sibi, & quos occultaverat alvo
 Edit maturos longo pòst tempore fœtus.
 Utque illis permixta insunt elementa vicissim,
 Eminet utque aliis aliud, natura per artus 480
 Serpit, & ingenium toto se corpore miscet.
 Porrò ignis magis est illis, qui ardoribus iræ
 Continuo flagrant, acrique dolore premuntur,
 Flammantes ollis oculi, & ferventia corda:
 Hos tu ne in caveas, hos tu ne in vincula coge, 485
 Quos sibi conspicias potius consciscere lethum,
 Quàm tolerare jugum, & domini fastidia ferre.
 Sunt quæ non dulci declinent lumina somno,
 Usque ad eò metuunt animantia, & abditus imo
 Est in corde levis, pedibûsque fugacibus aer: 490
 Hinc ovium placidum genus, & malè pinguis aselli,
 Buceriâsque greges, quibus est & plurimus humor,
 Terraique nimis, vix ire per arva videmus
 Hortatu, stimulis, & lentæ verberè virgæ.
 Vesicum sal aliis, aliis est triste cuminum 495
 Jucundum hâc ratione, aliis est dulcis amaror.
 Jâmque ad eò causas animo lustrare latentis
 Te licet his pulchrè instructum, qui fortis equi vis
 Ad cursum, ad magnos cur sit proclivis amores:
 Sedula quid tantum metuat formica senectæ. 500
 Namque ubi concrevit corpus, primordia rerum &
 Quattuor illa ineunt concordî fœdera nexu,

Sen:

Sensifer & motus primùm, mox certa per artus
 Compages quædam pro corporis augmine repit,
 Cui nomen Græci fecere: at dicere aventem 505
 Non ætas finit invidiæ perfusa veneno:
 Tempora ad hæc tandem pervenimus, atque ita paucis
 Nostrorum auriculæ pueriliter offenduntur.
 Nunc redeo ad rem: principiis feliciter illis
 Compactis, porrò tenuissima sanguinis aura 510
 Exoritur, tacitúsque hærens in corpore succus.
 Hinc variæ naturæ animantum: utque est ea rerum
 Temperies, sua quenque trahit, retrahítque voluptas.
 Non autem hos tu sejunctos à corpore morbos
 Affectúsque animi videas: sed reperi passim, 515
 Et vulgò ex ipsis moribundis surgere membris.
 Partem aliam nunc specta animi prudentis, & altæ
 Participem rationis, vis quænam illa repentè
 Tollit se celerem liquidum super æthera? & extra
 Procedit longè flammantia mœnia mundi? 520
 Ecquibus ad cœlum toties se sustulit alis?
 Invisit Divûmque domos, atque ardua tecta?
 Cur tantum molitur iter? vel quo duce? si non
 Hic suus est olli locus, & cœlestis origo?
 Nempe solum patrium cuique est, exercita cursu 525
 Flumina habet pontus, quò cum venère quiescunt:
 Si quid in altum vi jacias, descendet, & ipso
 Jam torpens duro consistet in æquore terræ:
 Si vapor est usquam, facilè quem corripit aer,
 Solvitur & tenuis vacuo lætatur in orbe: 530
 Flamma vorax etiam cum postibus hæsit adefis,
 Velle quidem ostendit supera ad convexa volare:
 Tantus amor sedis, placidæ est ea cura quietis.
 At vigor ille animi, tenebris & carcere cœco
 Contemptis, volat ad superos, & simplicis ignis 535
 Aurai similis fertur, juvat ire per astra
 Aurea, & extorrem patrio confidere cœlo.
 Quod si mortales artus, moribundaque membra
 Non obstant, jamjam ipse Deum, totúmque recludit
 Æthera, magnorúmque procul secreta Deorum. 540
 Quis

Quis vigor iste animi? quæ tanta oracula mentis?
 Quive petit supera, & superùm quæ tanta cupido?
 Scilicet hæc veteres, eadémque exempla secuti
 Æthereos haustus animis dixere minores
 Esse, Deúmque ipsos cœlo demittere ab alto. 545
 Namque velut radiis sol igneus omnia lustrans
 Corporibus primis se miscet luce, paritque
 Omnia quæ mundo generatim secla propagant.
 Sic pater ipse animas, dum se admiratur, amátque,
 Sponte creat, sanctúmque homini dat pignus amo-
 ris 550
 Ferre sui monumentum ingens, atque artubus addit
 Divinæ aurai æternis ex ignibus ignem,
 Ulla ne eas mortis perimant immania fata.
 Hinc ubi materna concrevit corpus in alvo,
 Explevitque suos numeros, noviesque refulsit 555
 Quinta dies, corda ipsa tument, tenerúmque laborat
 Corpus, & in totos animæ vis funditur artus.
 Illa loco tremit angusto, & caligine cœca
 Mersa bibit Lethen, & longa oblivia rerum:
 Sicque diu non certa sui, cum corpore in oras 560
 Luminis egreditur, membrisque innititur ipsis,
 Donec jam firmæ perfecto tempore vires
 Non bene convenient: animi vigor alta pererrat,
 Scrutatúrque arcana, viámque affectat Olympo:
 Non ullæ veneres flexerunt turpiter illum, 565
 Nullus honos auri, regnandi nulla cupido,
 Omnia, seque ipsum angustis moderatur habenis.
 Corporeæ verò pestes contra aurea mentis
 Præcepta insurgunt, Venerem, Bacchumque secutæ
 Terrenis inhiant rebus, noctique soporæ, 570
 Et velut ignava indulgent animantia ventri.
 Quin etiam si dira lues in viscera repfit
 Intima, quanquam animis obstat, juvat æquora picta
 Currere lynthre, & fallaci se credere vento,
 Et dulces mutare domos, patriósque penates, 575
 Ac turpes omnem vitam degisse per artes,
 Ut mensa argento & fulvo colluceat auro.

His

His qui erit adductus, parvi rectumque fidemque,
 Parvi sancta facit jura, & sine legibus ullis
 Vitam agit injustus, patriæque acerrimus hostis, 580
 Florenteis urbes bello, civésque fatigat.

DE ANIMORUM IMMORTALITATE

LIBER SECUNDUS.

LUMINA qui Grajæ gentis decus
 aurea fundis
 Ore sacro, surgit passim quo pingui-
 bus arvis
 Et felix Panacea, & suave rubens
 Hyacinthus,
 Pulcher Aristocles, sanctis natalibus
 orte,

Te duce non verear cœcis offusa tenebris 5
 Explorare, labor tuus hic mea præmia laudis:
 Te duce non verear latitantis semina flammæ
 Quærere, & accensam tedam de vertice summo
 Nocte sub obscura miseris ostendere nautis,
 Æquora dum latè abruptis turbata procellis 10
 Undarum eructant montes, classisque magister
 Hospitibus lacrymans nigram denunciat horam.
 Quodque bonum & faustum, & felix fortuna secundet,
 Tu mihi quodcunque hoc curæ, tu mentem, animum-
 que

Suppeditas, quo tollere humo pernicious alis 15
 Me possim, & duri fulciri vertice Atlantis.
 Unde ego despiciam, palantis qui studio oci
 Est superos contra mortales tollere vultus
 Ausus, iners, stolidus, tùm voce laceffere Divos:
 Qui dum adedè inspiceret quæ essent jucunda palato, 20
 Pinguibus haud potuit cor unquam avellere mensis.
 Quem passim sequimur, quàm ô quàm diversus ab illo

598 DE IMMORTALITATE

Grajus homo : Grajum quid non audere putandum est ?
 Hinc , hinc Relligio , liquido quæ ex æthere lapsa ,
 Relligio decus omne virum , decus omne Deorum , 25
 Sub pedibus dejecta hominum , externatæque visa est :
 Improba vox tantum potuit suadere malorum .
 Nam quid Relligio peperit sanctique bonique ,
 Omnibus usque adeò compertum , ut res videatur
 Ipsa loqui , illustri in conspectu sic sita quando est . 30
 Hæc servare fidem docuit , sua reddere cuique ,
 Jungere conjugio stabili , miserere laborum ,
 Et longum placidam populis laudare quietem .
 Hæc docuit Venerem fugere , & Diis dègere vitam
 Dignam , nec furiis blandi indulgere Lyæi . 35
 Quòd si quis curare Deum mortalia quenquam
 Deneget , ille mihi infortunatusque laborum ,
 Infelixque animi : qui ne quid linquat inausum ,
 Omne nefas ausus , scelera omnia pertentavit .
 Quòd si idem curæ superis nos esse putasset , 40
 Et fontes meritas post lethum pendere pœnas ,
 Non malum adulterium & cœcæ mala gaudia mentis
 Effet posthabita usque adeò virtute secutus .
 Hinc & avarities , luxusque ministra libido
 Surrexere , & contempta formidine Divum 45
 Humanam foedè vitam stravere jacentem .
 Quid ni ? post cineres muta omnia , nec ratio unquam
 Reddenda , & nusquam posthac Acherusia templa ,
 Nilque Erebi tenebræ , nisi tantum fabula inanis
 Judicio illorum , mentem quibus abstulit error . 50
 Quod nos esse aliter , tenebrasque ignesque manere ,
 Et meritis aliquos alto succedere Olympo ,
 Quo sine nil meditari sum potis , ipse pater si
 Omnipotens magni concesserit incola cœli
 Dicemus : quoniam quæ sponte recepimus , urgent . 55
 Nunc aliò vertamus iter , nunc ad rationem
 Ingenii vires omneis adhibere necesse est .
 Hic ego te Sadolete pater , sacra illa docentem
 Sancta adfate velim , non tam certare paratus ,
 Quàm te imitari : etenim raucus quid oloribus anser 60
 Con-

Contendat liquida mulcentibus æthera voce?
 Nam magni refert, qui cum sit sermo: tuis quæ
 Aut teretes magis, aut tritæ sunt, Juppiter, aures?
 Mitius at nihil est, nihil est humanius illis.
 Nunc me difficili pangentem carmina de re 65
 Inter egestatem patrii sermonis, in æstus
 Prospicio invidiæ violento turbine ferri:
 O mihi quas turbas, quos surgere cerno labores,
 Ni bone me Sadolete juves, & vulgus ineptum
 Parte libri hac magna jubeas absistere voce. 70
 Nanque (fatebor enim) multi præclara reperta
 Doctorum illa hominum, dulcis vera otia vitæ
 Non novere: quibus nostra hæc incognita, quid ni?
 Dura videbuntur, coeca & caligine tecta.
 Hi mea non cupio, at mando, ne carmina (possim 75
 Si impetrare) legant oculis, mihi tu fatis unus:
 Ni te operam dare pœniteat Sadolete libello.
 Quod si fortè aliquos mavis accire legentes,
 Quales nunc habet ingeniis Germania florens,
 Gallia vel tua jam, tua vel Saturnia tellus, 80
 Integrum tibi sit: liber hic ex parte tuorum est.
 Principid mentem atque animam diversa fatemur:
 Quando opus illius mens est, & nuncia quædam.
 Verba sed hæc eadem veluti jam trivimus usu:
 Nanque animam mentem appellamus: non ita verò
 est. 85
 Hæc crescit, firmata viros ubi fecerit ætas:
 Decrescit pariter, longum fugientibus annis,
 Utpote quæ auxilio, quæ corporis indiget usu.
 At vis illa animæ est eadem pueroque sensque
 Semper, & ipsa omnis per totum didita corpus, 90
 Non aliquid mixtum, non concretum ex elementis,
 Sed purum, æternum, quòdque omni est tabe solutum.
 Nam qui corpoream dicunt cum corpore obire,
 Et nasci: quæ est insani via nulla feruntur.
 Nam si corpus erit, terramve, ignemve necesse est 95
 Esse, vel humorem, teneri sive aeris auram,
 Aut ex his quicquam, quod non rationibus ullis

600 DE IMMORTALITATE

Confieri constat : quando cognoscere cœcos
 Eventus rerum, quæ gesta prioribus annis
 Sic benè lustrare, & constanti mente tenere, 100
 Non opus hoc terræ, non aeris, aut levis ignis.
 Vis dare quæ leges potuit, quod corpus iniqua
 Nosse? & quæ nobis essent sudore paranda,
 Suaviloquis dictis exponere, & aurea nobis
 Scribere præcepta, & feros monuisse nepotes? 105
 Porrò quæ corpus non sunt, ea corpora nosse
 Nulla queunt.
 Ergo aliud, quicquam illa aliud, simplèxque nec hilum
 Fecis habens. si corpus enim, vel corporis esset
 Pars aliqua, iisdem nutrimentis surgeret æquè : 110
 Quin etiam dapibus gravis, & bacchante Lyæo,
 Et prudens magis, & multo sapientior esset.
 Verùm aliter res ipsa quidem : dum corpora læta
 Viribus exultant propriis, decedere vires
 Consuevere animi, & puræ vis insita menti 115
 Indupedita jacet, nec sese attollit ad auras :
 Quò magis & luxus membris, alimentaque desunt,
 Illa magis firmis perniciosior evolat alis.
 Ergo altè vestiga animo, remque altius omnem,
 Magnorùmque virùm præclara inventa capesse : 120
 Scilicet ipse Deùm seclis pater omnibus idem
 Deficere haud unquam poterit: quòd dum omnia curat,
 Ipse sibi tantum curæ est, se audistque, videtque,
 Ipse in se magni in faciem reflectitur orbis.
 Illa itidem sibi nota, suas secum ipsa volutat 125
 Imensas vires : sanctaque cupidine capta
 Rerum æternarum, liquidique super ardua cœli
 Dum sequitur, sese tollit perniciosus alis,
 Itque redistque viam, & gyros metatur eosdem :
 Dùmque Deos videt immortales, illa Deus quis 130
 In se convertit vultum, formamque, colorèmque
 Agnoscit Divùm, & sese admiratur, amatque.
 Cernimus hanc etiam dominari in corpore toto,
 Ionio in magno qualis volat uncta carina,
 Et mare per rapidum ventis interrita fertur, 135
 Tuta

Tutta suo nauta : qui contra flabra Aquilonis ,
 Contra Austri optatum suevit contingere littus :
 Haud artus terreni aliter moderamine mentis
 Luctantes contra Veneris , fluctusque Lyæi
 Tutta secant , sèque eripiunt pellacibus undis. 140
 Nonne vides , discreta magis quo à corpore mens est ,
 Quæ , quanta incedat victrix ? quamque æthera supra
 Evolet ad superos nullo duce , sed sibi fidens
 Objicibus ruptis membrorum , & carcere cæco ?
 Si non est igitur corpus , quod semina rerum 145
 Efficiant , cum jam extremus calor ossa reliquit ,
 In quid abit ? quò vis illa exhalata recedit ?
 Non aqua , non aer , non tellus , non levis ignis :
 Si natura parens penitus consumere quicquam
 Non audet , longa nec res abolere senecta 150
 Ipsa potest natura , parit quæ quicquid ubique est ,
 In quid abit ? quò vis illa exhalata recessit ?
 Non aqua , non aer , non tellus , non levis ignis.
 At nunc cum cordi non sit rumoribus falsis
 Pugnare , egregiè ratione inventa capesse. 155
 Nonne vides , ut materiem & faciem illius omnem
 Excipiat singillatim mens omnia lustrans ?
 Quæ si tale esset quicquam , internoscere posset
 Effigies harum nusquam , & discrimina rerum.
 Nanque opus est , animam sanè nihil esse , quod ipsa 160
 Excipit : atque acies varios visura colores ,
 Omnibus iis pariter caret ipsa coloribus omnis.
 Nonne vides etiam quæ sit perceptio rerum ?
 Nam dum sanctum animal , mensisque capacius altæ
 Ut sit homo mens comprehendit , non protinus illum 165
 Aut hominem videt hunc , certo neque tempore quen-
 quam :
 Et tamen illa hominem vidit quencunque priorum ,
 Et quem nostra tulit , quem postera proferet ætas.
 Adde etiam quæ sunt ipsis pugnancia rebus
 Haud obstant animis , dum quis putat esse calorem , 170
 Et frigus putet esse , potest comprehendere utrunque :
 Et pugnent quamvis , animo comprehensa tenemus .

602 DE IMMORTALITATE

At verò quodcunque perit, pugnare necesse est
 Quàm pereat prius: at si cui contraria non sint
 Invidia quædam naturæ atque arte parata 175
 (Quippe nobis semper studeat cum Dædala rebus,
 Nec quò se vertat jam habeat, quòdque arma mini-
 stret)

Dissolvi haud poterit, leti est quod lege solutum.
 Huc illud simul accedit, quod corpora nulla
 Efficere ipsa queunt: secum componere parvis 180
 Magna solet, certo & nunquam requiescere sine.
 Mens etenim lapsis quid non meditabitur annis
 Quod fuerit? nullus quamvis sit terminus ævi.
 Illa viam secum, spaciùmque immane volutat,
 Et longum numeris numeros crescentibus auget. 185
 Quòd si infinitum quicquam metitur, an illud
 Finitum esse potest? quænam comprehendere vires
 Exiguæ immensum possent? modò cogit in unum
 Omne hominum genus, & quod non numerabile certè
 est,

Colligit, & secum numerat: rursusque quod unum
 est, 190

Dividit in partes, nunc has, nunc accipit illas,
 Alternatque vices, ullo nec fine quiescit.
 Quin etiam in formas se, & vultus induit omnes:
 Utque pater rerum, rebus sese omnibus addit.
 Nanque aded pictam volucrem dum concipit esse, 195
 Vertitur in volucrem mens: & dum cogitat astrum,
 Astrum est illa itidem. quòd si qui sidera volvit,
 Aurea concipiat, mens aurea sidera volvit.
 Dùmque opus aggreditur magnum, admirabile factum,
 Componit rerum dominum, rerum illa videtur 200
 Jam domina, & certis moderari legibus orbem.
 Denique nil aded est usquam magnùmque bonùmque,
 Nil prorsus tam difficile, in quod non subito illa
 Vertatur. verùm hoc munus liquet esse Deorum:
 Dii formas potuere itidem se vertere in omnes, 205
 Exuere & vultus omnes, perque omnia ferri.
 Quin etiam naturà homini est innata cupido

De-

Degendi æternùm vitam : dolet antè fuisse!
 Magnanimos heroas , eodem & tempore nasci
 Non potuisse : dolet longùm fugientibus annis 210
 Non fore , nec quicquid facient spectare nepotes.
 Hinc curæ ingentes : his ut monimenta relinquant
 Tuta loci natura , ingentibus oppida saxis
 Erigere , atque alto turres extollere cœlo ,
 Atque unis septem colles concludere muris : 215
 Flumina vel per saxosas educere valles ,
 Et manibus hominum summos evertere montes :
 Quæ fuerat sterilisque prius palus , aptaque remis
 Tellurem aut hydris , ransque loquacibus olim
 Reddere feminibus latè Cerealibus aptam : 220
 Hinc ubi vel dumeta prius , viburnaque lenta ,
 Sunt oleæ visæ teretes , & munera Bacchi.
 Hinc inventa virùm præclara , atque artibus omnem
 Excolere ingenuis vitam , finésque bonorum
 Disserere , & clarum è tenebris extollere lumen. 225
 Nam quid præteream heroas ? qui sanguine fuso
 Civibus imperium & placidam peperere quietem ?
 Non illos magni possunt terrere labores ,
 Non dulcis conjux teneat , non maximâ nati
 Curâ prece , aut longâ confecti ætate parentes : 230
 Charius est ollis duri in certamine Martis
 Pro patria objectare animam : quin sæpe beatos
 Adclamant sese affecti cruciatibus ipsis ,
 Vitam aspernantes vitæ melioris amore .
 Gnosia nec Thorio clamanti , & læta bibenti 235
 Vina rosa , aut usquam cuiquam fuit ulla voluptas
 Par isti , dum tela inter , clypeósque inimicos
 Victores jam animam multo cum sanguine fundunt.
 Omnibus usque adeò vitam producere dulce est ,
 Quæque licet niti seclis superesse futuris. 240
 Verùm non homini ne quicquam tanta cupido
 Insita naturâ est : quando certè optima rerum
 Illa parens , cunctis statuit finémque modúmque
 Optandi , sua quisque tamen quæ possit apisci.
 Naturâ lupus insidias meditatur , & optat 245
 Ster-

604 DE IMMORTALITATE

Sternere depressa compertam in valle capellam :
 Auritam leporem sequitur canis ore sagaci :
 Sed captare canis leporem , lupo ipse capellam
 Quippe potest : naturâ etenim non insita frustra
 Tanta cupido homini , reliquisque animantibus ef-
 fet. 250

Atqui nequicquam hic homini sese obtulit ardor ,
 In volucres tenuésque auras spes tanta recedit ,
 Rex nisi nos superùm post condita membra sepulchro
 Esse velit , duri decursio temporis orbe :
 Si non structa diu Pario de marmore templa , 255
 Florentésque addurant urbes : quin juga montis
 Aspera , & aeriz vicina cacumina nubí
 Absumit tempus , rerúmque inimica senectus :
 Et juvat usque adeò infano indulgere labori ,
 O miseri , queis tantus amor per vulnera , perque 260
 Supplicum mortem petere , atque extendere nomen ?
 Obsecro ne meditata animis assuefcite falsa ,
 Neu mentes anceps veri deludat imago ;
 Quando est perpetuum in terris nihil.
 Aspiciat , impositæ Romanis collibus arces , 265
 Et claris ornata olim monumenta tropæis ,
 Vestisque ingentes extremi ex finibus orbis
 Ut jaceant turpsque situ , & sine honore colossi.
 Scilicet & tempus veniet , cum maxima rerum
 Roma parens , & pulcher erit sine nomine Cæsar : 270
 Nec Decios , aut Romani duo fulmina Martis
 Scipiadas quisque norit : nanque astra necesse est
 Certis temporibus terris effundere vires
 Ipsa suas : his aucta virùm præclara reperta ,
 Et structæ everstæque urbes , suadentibus astris : 275
 Utque jubet rex ipse Deùm , certo ordine servant
 Illa vices : peraguntque suis stationibus orbés.
 Hinc ubi longa dies , effretæ incendia terræ
 Contingent , Siculis ceu cum fornacibus ignes
 Prorumpunt , flammæque imis tonat Ætna cavernis , 280
 Candentes crepitant auræ , & caligine cœca
 Aeræque , & cœlum nigra ferrugine textit :

Intre

Intremittit omne solum, liquefactaque viscera montis
 Attolunt flammæ, & magnum per inane coacta
 Alba cadunt, & strata jacent saxa arida passim. 285
 Sic ubi terrifici latè exarsere cometæ,
 Astrorum appulsu, & ventis mox percitus aer
 Excutiet rapidum scissis è nubibus ignem,
 Terrasque, tractusque maris, quæ noxia tellus
 Corripit, quantum prospectant sidera terras. 290
 Stant etiam nimbi ingentes, & tempore certo
 Ventura eluvies: stant & cum flumina montes,
 Et pater Oceanus spumantibus obruet undis:
 Quæque juga & rupes præruptæ, erit æquor arandum,
 Felices terræ: & quæ nunc mare perfluit altum, 295
 Interdum surgent vicina cacumina cœlo.
 Quin etiam extremis discretos partibus orbis
 Desertas habitare plagas, nova quærere regna,
 Explorare locos, & cingere mœnibus urbes,
 Et dare venturæ leges & nomina genti, 300
 Sidera suadebunt, ut Rex stellantis Olympi
 Jufferit: haud etenim penitus delere animantum
 Omne genus certum est illi, nisi cum omnia tandem
 Exitio dabit una dies. ergo illa cupido
 Ne quicquam innata est homini, quæ maxima certè
 est, 305
 Aut dicendi animi æterni, & meliora manere
 Offa sepulcretis ubi nostra reponimus imis.
 Sunt exempla alia, & queis rationibus id tu
 Affirmare queas: nam quæ vis illa animorum?
 Ipsi quando aditum profus nihil intercludit, 310
 Atque vias omneis percurrit, & omnia lustrat,
 Omnia pertentat volucris perniciosior aura:
 Ardua non illi cœli supera alta videntur,
 Non ipsi manes ima tellure repositi:
 Nunc it ad occidentum spectant quæ littora solem, 315
 Perquiruntque urbes, gentesque, & nomina rerum:
 Nunc Orientis opes, populosque invisit, & omneis
 Transcendit terras, tractus maris, æra, cœlum.
 Levibus hinc animas aliqui constare putarunt

[Cor.]

606 DE IMMORTALITATE

Corporibus, fortè illorum ut concurrerit ordo. 320
 At jam explosa diu jacet hæc sententia vulgò.
 Nam si fortuitis fierent concursibus, artus
 Tempore non certo, moribundâque membra vigerent:
 Verùm nunc citius, nunc serius, ut tulerit fors:
 Quin & bis septem ferrent fastidia menses 325
 Matribus, aut plures, nec certis legibus ortus
 Constaret, si casu aliquo vis illa subiret
 Undique perficiens numeros, vigor omnia complens.
 Quin etiam interdum magnum per inane coactis
 Fortè his seminibus, dum se per mutua nectunt, 330
 Nondum corporibus genitis in luminis oras
 Exirent animi. qua re fateare necesse est
 Quo modò pugnabas, animos sine corpore vitam
 Degere, nec semper duo se conjuncta tenere.
 Ast alii penetralem ignem, sed corporis usu 335
 Delabi ex superis ajunt, omnésque per artus
 Errare, & tacitas cordi submittere vires.
 Quod perdelirum porro est, cùm semina prima
 Quattuor accedant, dum singula commiscuntur,
 Adrepantque solum, humórque, spirabile, & ignis. 340
 Sic nihil exanimum esset, sed vigor omnibus idem:
 Omnia conciperent animo, exaudiréque posses
 Æquè homines, montésque feros, sylvásque loquentis.
 Quod si erat absurdum, Parnassi è vertice sacro
 Harmoniam traxere nova sub voce Pelasgi, 345
 Quæ res cunque foret numeris concordibus apta:
 Delirum hoc itidem. nam qui prudentia frugi
 Exoritur grave mentis opus? quisque optima rerum
 Justitiâ augustas ornavit legibus urbes? 349
 Non etenim ex numeris sunt hæc, neque fallere verbis
 Est animus, rectam aut dictis abducere mentem:
 Forma anima, & quædam res est certissima: tale
 Nil numeri, incolumi re abeunt, redeuntque vicissim.
 Quæ potui strictim: nam dicere multa parantem
 Et verbi novitas vetat, & me cætera polcunt. 355
 Nunc cape dicta, quibus tutò jam credere possis
 Præceptis animum, & mercedem ferre laboris.

Quan-

Quantis omniparens natura excellere rebus
 Humanum dederit decus, ut genus omne animantum
 Pareat huic ultrò, vel tandem seruiat uni, 360
 Concipe nunc agelis animo : nanque ipsa videbis
 Quæ pelago ducunt vitam, quæ flumine subter,
 Omnia deberi nobis, quæque æra tranant
 Pernices volucres, & quæ pede lustra pererrant :
 Retibus infidiæ hinc inventæ & fallere visco, 365
 Hinc laqueo captare feras, catulòque sagaci :
 Hinc propè pendentes scopulos, & gurgite ab imo
 Jam notum in siccam pisces deducere arenam :
 Ecquæ jam in nostros, quæ non convertimus usus ?
 Quin etiam & tygres homini, & parère leones 370
 Longa dies docuit, natæque in montibus ursæ
 Informes errant placidè vacua atria circùm :
 Stat bellator equus domini jam lætus habenis,
 Jam patiens, jam frena ferox spumantia mandens,
 Et furit, & latos præbet calcaribus armos : 375
 Stant & oves nivæ lanis, quæ vestibus aptæ
 Murice suave rubent, viridi infectæque colore,
 Graminâque atque ipsos certent superare smaragdos :
 Ipsæ etiam pastæ referunt distenta capellæ
 Ubra lacte domum : linquens & bucula lucos 380
 Ad mul&tram venit, & sera ad præsepia nocte.
 Aspice ut indomiti quondam, nunc sponte juveni
 Plaustra ferant, & torvus humilim pulsat pede taurus :
 Attamen inflexo mox sese accinget aratro.
 Vis & naturæ partes, & magna parentis 385
 Munera, & ingentes terræ meminisse labores ?
 Hæc olus egregium, betâmque, apiûmque, papavérque
 Intybâque, & virides cauleis producit in annum :
 Hæc tibi lactucis, herbisque salubribus hortos
 Esse jubet lætos, longóque cucurbita collo, 390
 Tortilis & cucumis semper sua munera apud te :
 Non ego serpilli, aut mentæ, & benè olentis anethi
 Delicias taceam, aut calthæ florentis honorem :
 Non ego pallentes violas, & mollis acanthi, 394
 Narcissive comam ignotam, indi&amve relinquam.
 Quid

Quid referam aut farris segetes ? aut ordea grandia ?
 Aut milium ? lentémque ? & amantem culta faselum ?
 An vos præteream divini munera ruris
 Arboreos foetus ? quibus & convivia inimus,
 Felicésque Deúm cœnas : quid cerea pruna, 400
 Quid nigra commemorem ? neque enim sapor omni-
 bus idem,

Non color est unus, non idem temporis usus :
 Vel quid mite pyrum, aut cana lanugine malum,
 Illorumque genus varium, aut fileam Luculle
 Poma tua ? aut patrios referencia nomine Persas ? 405
 Non ego castaneásque nuces, oleámque Minervæ
 Inventum, dulcésque uvas tua munera Bacche
 Transeam, & aeri mellis cœlestia dona :
 Non mihi si linguæ tot sint, quot Dedala tellus
 Submittit flores, & quot poma educat annus, 410
 Illorum & genera, & percurrere nomina possim.
 An verò tot muneribus feliciter auctum
 Nequicquam, ad lacrymas tantum natura tulisset
 Humanum genus ? atqui quod præferre volebat
 Illa operi ingenti, reliquisque animantibus unum 415
 Posthabuit, felixque animal dum ferre cupido est,
 Protulit infelix, miserúmque ignara futuri.
 Ah scelus, indignúmque nefas, ignara futuri
 Alma parens rerum ? certis quæ legibus orbem
 Temperat, in minimis cuique est solertia rebus. 420
 Vel non infelix hominum genus, ultima vitæ
 Omnia lux secum si aufert ? injusta noverca,
 Non altrix blanda, aut dulcis, sed subdola, fallax :
 Têne ego vel nostri generis natura parentem
 Dicere, têne ausim reri ? nisi præmia vitæ 425
 Exactæ persitent, solatiâque ante malorum ?
 Ecquisnam ærumnas, ecquisnam incommoda possit
 Enumerare, graves hominúmque referre labores ?
 Nascitur infelix homo, ubi fastidia menses
 Longa tulere decem matri, vagitus & ingens 430
 Primùm exauditur, vitæ monumenta futuræ :
 Nascitur infelix, nec humo se tollere quicquam,
 Aut

Aut pede, vel dextra potis est, nec reperi quoquam,
 Cætera uti fuerunt animantia: sedula nutrix
 Ulnis ni excipiat (miserum, indignumque) peribit. 435
 Frigoris ille quidem haud patiens, in luminis oras
 Profertur nudus, nec sunt alimenta quibus se
 Recrearet, & monitus naturæ deesse videntur.
 Illa quidem reliqua hortatur mox nata subire
 Pellibus intacta, alterius non indiga curæ, 440
 Ubra lacte suæ matris distenta per herbam:
 Pars villos, setasve gerit, pars vellere tecta est,
 Horrida pars spinis munita incedit acutis,
 Et venientem audet petere, & propellere tectis:
 Vulnificas aliis ungues dedit arma, quibus se 445
 Defendant: aliis in levi cornua fronte
 Addidit, ultricésque sedent in cordibus iræ.
 Quin virgulta etiam, & truncos circumdat amaro
 Cortice, & à tristi defendit frigore brumæ.
 Quære genus vitæ illorum: non vinea falce 450
 Tondenda est, valido nec humus versanda bidente,
 Non curæ est curvo profcindere vomere terram,
 Et lappas, sterilésque agris evellere avenas:
 Non adeò, dum altum cinxerunt æthera nubes,
 Illa timent segeti, & crepitanti grandine pallent. 455
 Proxima Diis illis vita est: sunt gramina passim
 Mollia, sunt flores beneolentes, & bona pomæ,
 Mala, nucésque, genus varium: quæ Dedala tellus
 Ut ferat, ut fervet, multæ est obnoxia curæ.
 Vita hominum dura est, & plena laboribus omnis, 460
 Quam mille invadant morbi, & tenuissima quæque
 Funditus evertant: qualis secretus agellis
 Nascitur in cultis hyacinthus, quem malus imber
 Nube nigrâ effusus malè perdidit, & decus illud
 Abstulit, & foliis omnem decussit honorem. 465
 Corporis heu pestes quot sunt? non major arenæ
 Est Libycæ numerus: morborum copia mentis
 Est quoque permagna, & quos non animantia norint
 Cætera: sunt illis optandi denique fines,
 Sunt & habendi: non auri malefuada cupido 470

610 DE IMMORTALITATE

Abruptum cogit conscendere navibus æquor,
 Non se, animam, corpúsque unà pellacibus undis
 Credere, ventísque, & stridorem audire procellæ.
 Sat virides ollis saltus, intonsáque lustra:
 Sat liquidi fontes, nigra quos protegit umbra 475
 Fraxinus, aut abies, vel acutis frondibus ilex,
 Qua super aeris sidentes dulce columbæ
 Ardenti sub sole docent gemere undique sylvas,
 Ut pote sollicitum quæ detestentur amorem.
 Qui furor, etsi aliis animantibus absitus hæret 480
 Visceribus, generi ille hominum in præcordia replit
 Intima, cædisque & multorum est causa malorum.
 Uritur infelix juvenis miserè, ossaque & artus
 Incendunt tedæ ardentes, urbemque peragrat,
 Vestigátque altas formosæ virginis ædes. 485
 Illa domi ingenuo assuescit parere pudori,
 Quam casta instituit mater, nec tollere vultus
 Audet homo, juvenem si fortè inspexerit usquam,
 Conniventem oculis, & pectore suspirantem.
 At miser abrupto jactatus vortice amoris, 490
 Qualis ab Ætneis spirans fornacibus ignis,
 Huc illuc rapidè fertur: non frigora noctis,
 Non imbres, solis non spicula fervida tardant.
 Sponte suis stratis abiit, limenque puellæ
 Observat pernox: non illum dicta parentis 495
 Abstrahere inde queunt, non multa concitus irâ
 Jam frater, charæ pupugit quem fama fororis.
 Ergo armis putat obstandum, nec jam esse ferendum
 Audacem juvenem: quare prorumpit, & ense
 Rem gerit, & patrios inestat cæde penates. 500
 Quid si non aliis miserum, infelsæque videtur
 Humanum genus, uno hoc accipe: cætera finem
 Non rerum meditantur, non tristi anxia cura
 Norunt, ut vitâ sit denique discedendum:
 Non lacrymas fundunt falsas formidine pœnæ, 505
 Morte obitâ Diyûm tandem ad subsellia Regis
 Cum causa in magna nobis dicenda corona est.
 Quare homines vitâ illustres, & fortiter ausos

Cæ-

Certare & sese, atque alios superare ferendo
 Læta manent loca, quæ ipsa non deprendere mente § 10
 Videntes clausi tenebris, & carcere quimus.
 Hoc natura viros studio venerata, labores
 Addidit egregios, pulchrè quibus exantlatis
 Æternum sedeant alta ad delubra Deorum.
 Quod superest, aliis rationibus exequar: at tu § 15
 Volve animo, ad verum tandèmq; accedere disce.
 Heroes, quorum pietas insignis, & omni
 Laude fuit major, Divùmque simillima vita
 (Non ignota cano) quæ mox ventura minorum
 Temporibus fuerant, cecinere prioribus annis. § 20
 Vis ea mortalis non est, quæ nosse futura
 Sic potuit. neque enim tabulam vel dius Apelles
 Rerum gestarum media suspendit in urbe
 Fulgentem minio, latèque Corinthio auro,
 Rem quæ ita monstravit. stant nunc quoque, perlege
 tu quæ § 25

Sacro veridici fuderunt pectore vates.
 Hoc felix quondam, & Divùm gratissima Regi
 Sancta Palestinæ tellus fata ipsa canentes
 Vidit, & ex illo scripta hæc sunt tempore nobis.
 Excidium patriæ multi, fata aspera flebant, § 30
 Et superùm eversum vi lamentabile regnum:
 Quos inter plectro Rex nil mortale sonanti
 Personuit dulce, altùmque, & nova carmina dixit.
 Nanque canebat, uti lapsis certo ordine seclis
 Regnator superùm sortem miseratus acerbam § 35
 Humani generis, quòd cælo excluderat alto
 Unius ob noxam, mitesceret, & meliori
 Mente preces hominum audiret: quare adfore tempus,
 Ut suus ipse, suus natus, quemque unicè amaret,
 Mortalem indueret formam, moribundaque membra,
 Cujus in adventu pallentes undique morbi § 41
 Diffugerent, bellique metus.
 Hunc ubi jam edisset mater virgo omnibus expers,
 Venturos Reges quæ sol caput exeret undis,
 Myrrhàmque, aurumque, & Panchaia thura ferentes.

612 DE IMMORTALITATE

His addebat, uti fugiens sævi arma tyranni 546
 Cum puero ut primùm genitrix viridantia Nili
 Tangeret arva, Deos fore nusquam, oracula passim
 Casura, arásque, & laqueata auratáque templa.
 Nec minus, ut puer ad patrias contenderet arces, 550
 Docturus latè populum, sanctúmque Senatum,
 Proderet utque unús quicquid cecinere priores.
 His cithara aurata dum perfonat, adjungebat
 Quærentem matrem puerum: jam nulla neque urbis,
 Nec loca agri restant, quæ non virgo optima lustret.
 Ah dulcis virgo, jam ter sol extulit alto 556
 Oceano caput, & ter littore merfit Ibero,
 Nec potus fessam, Cereris nec cura tenet te:
 Quid tantum telluris obis? quid pectore ab imo,
 Quid tot pallenti fundis suspiria vultu? 560
 Ille ædem ad patriam in conventu arcana recludit
 Rerum æternarum: divino cujus ab ore
 Pendentes populi dicta aurea depascuntur.
 Quid loquar? ut caneret rerum miracula, vita
 Corpora defuncta, & reditura in luminis oras, 565
 Inventus jam qui pedibus superare marinos
 Et possit fluctus, summas nec tingere plantas,
 Effert aquam virgo, fluviiis cava dolia comple,
 Excipe fictilibus, jam sunt mollissima vina,
 Ipsa tuis felix hilara convivio donis, 579
 Lætitiáque auge, magnis & honoribus urbem.
 Quid referam? ut fleret vatium de more suorum
 Cœlicolùm extinctum crudeli funere Regem,
 Et matrem infelicem in summo vertice montis
 Ah miserè nati delentem veste cruores: 575
 Aut ut narrarit triplici circumdata muro
 Mœnia, pro vita, pro libertate suorum
 Ardua terribilis tecta expugnanda tyranni,
 Victórémque Erebum vastantem, & nigra prementem
 Tartara, & exuvias referentem Acherontis avari: 580
 Vix altè in cœli foribus suspenderat arma
 Ignibus è mediis rapta, & crudelibus oris,
 Et pater occurrit, fulvâque ab nube columba

Uni-

Unigenam lætè plaudentibus excipit alis.
 Omnia quæ quondam Rex magnus & optimus ille ; 8
 Dum caneret , jussit charos edificere cives ,
 Atque hæc ipsa suis monumenta nepotibus esse
 Carmina , dum palmis dives florebit Idume.

DE ANIMORUM
 IMMORTALITATE
 LIBER TERTIUS.

UNC animis quæ sit fedes, quæ præ-
 mia vitæ
 Quenque bonum tandem maneant,
 quas pendere poenas
 Conveniat fontes, properante quis un-
 dique Rege
 Tolleitur clamor, quæ signa futura, tu-
 bæque ,

Expeditam dictis : tu nunc adsisse canenti , 5
 Qui cœnatus apud Regem stellantis Olympi
 Iplius in gremio requiescit , & tempore Divûm
 Ex illo interpres fatorum arcana canebas :
 Dúmque tibi & matri solido de marmore templum
 Instituunt Verulis Volsci , Marisque , Latinisque : 10
 Annua dúmque ferunt sacra , & solennia vota ,
 Huc ades , & me quadri jugo simul excipe curru ,
 Perque Erebi vastas sedes , perque aurea cœli
 Me delubra pater ducta , remque ordiqe pande
 Venturam , & qui sit fatorum immobilis ordo. 15
 Postquam confectum mortalibus est breve vitæ
 Curriculum , tenebris ubi Mors adoperta calorem
 Vitæ extinxit , nec quicquam audistque vidétque
 Pallidulum , mutum , prorsúsque exangue cadaver ,
 Nolle potes peragrarè animam loca cognita nondum.
 Nam pater omnipotens , æqui cui maxima cura , 21
 Prospectans hominum mentes , scelere undique turpi

614 DE IMMORTALITATE

Tabenteis, longè à patrio secedere cœlo,
 Nec reclamantes animos rationibus unquam
 Deduxisse illos vitiorum è vortice turpi, 19
 Supplicium horrendum statuit: quas pendere poteras
 Ah miseros cogit, cruciatibus ah quibus omni
 Affectos jubet esse ævo tellure sub ima?
 Illic vipereis turba est accincta flagellis:
 Nox ibi perpetua, & semper caligine nigra 30
 Est domus attonita, & graveolenti sulfure fumum
 Ignivomi eructant montes, atrámque favillam.
 Unde fluunt undis septem ferventibus amnes,
 Qui simul immensum circumfluxere barathrum,
 In glaciem montes, ipsi hi vertuntur in ignem. 35
 Huc fontes animæ scelerum gravitate feruntur
 Sponte suâ: neque enim superas se tollere ad ætras
 Concretæ vitiiis possunt, cœlúmque tueri.
 Quales nocturnæ volucres, ubi Lucifer alto
 Exerit Oceano caput, & radiantia Solis 40
 Spicula discutiant tenebras, lucémque reducant,
 In tenebras sese abjiciunt, ultróque feruntur
 Quâ deserta magis, quâ sint tenebrosa sepulcra.
 Huc ubi deventum est, informes undique larvæ
 Conveniunt, & supplicia ad crudelia cogunt. 45
 Pars circùm insultans horrendis vocibus instat,
 Pars urgens facibus medios deturbat in ignes,
 Flammarúmque globos, ubi seclis mille peractis
 In glaciem projecti altam, nivibusque sepulti,
 Plangore & gemitu nequicquam tartara complent, 50
 Nanque ubi quingentis riguerunt frigore seclis,
 Inferni aucti amnes latè ferventibus undis
 Infano magnos contorquent vortice montes:
 Fluctibus his merfi torrentibus, ut mala passi hæc
 Seclis sexcentis, repetunt ex ordine prima 55
 Supplicia, & nusquam miseris datur hora quietis.
 Nec sum animi dubius, multos ut inania nostra
 Carmina risuros: quoniam quæ corpora non sunt,
 Non flammæ, frigusque pati, non verbera, rentur.
 Est hominum hæc audacia, quos præscribere cœli 60
 Non

ANIMORUM LIB. III. 615

Non pudeat Regi. quid enim? quod iusserit ille,
 Non fiet? fac velle, idem qui carcere cludit
 Mortali immortalem animam, quæ corporis expers
 Certè erat, efficiet, ne qui ditissimus æris,
 Dives agri, regi assimilis luxûque epulsque, 65
 Omnis cui longum blandita obscœna voluptas,
 Impia quique arma & crudelia bella secuti,
 Et vitæ leges radicitus everterunt,
 Præmia sint eadem accepturi: atque optimus ille;
 Quisquis is est, spreto qui regno atque ædibus altis 70
 Pauperiem & duros potuit perferre labores.
 Sanctum hominum genus hoc, veræ qui ad commoda
 vitæ

Confluxere, illis non cura ut regia vestis
 Velaret leves humeros, nec jaspide longi
 Ut pellucidula pulchrè digiti ornarentur: 75
 Non dapibus mensas onerare, ostròque superbo
 Discubuisse super, non tempora fundere vino,
 Non fora composito circum volitare capillo.
 Dii quanti, qualésque viri, quàm fortiter ausi,
 In flammis illi abjecti, & crudelia passi 80
 Supplicia, injusti durisque ante ora tyranni
 Haud vinci potuere, aut in contraria ferri.
 O fortunati, quorum mens conscia recti:
 Salvete æternum heroes, quos aurea Divum
 Regna manent, nunquam casura fluentibus annis: 85
 Nusquam illic curæ, nusquam dolor: omnia læta,
 Omnia tuta, animas tenet omneis una voluptas.
 At contra tenebris clausos, & carcere cœco
 Luctusque & curæ tristes, & sedulus angor
 Opprimit æternum, & qui unus dolor altus habetur. 90
 Jam norunt, folio ut poterant confidere Divum,
 Ut poterant hominum & cœlestum adistere Regi,
 Æternumque frui luce omnipotentis Olympi.
 Nec verò si fortè aliquis benè vixerit, usquam
 Dêque via recti paulum declinet, in oras 95
 Luminis æternas subitò properare fatendum est:
 Ipsi etiam labe affecti, vitis que levati,

Q 9 4

Queis .

616 DE IMMORTALITATE

Quis longum obsessi fuerant, rectà ire putandi
 Non sunt ad superos. veluti cui plurimus inhit
 Visceribus dolor, & pigris vis tabida membris, 100
 Non prius ad rectos potis est accedere sensus,
 Ut jamjam amissæ redeant in pristina vires,
 Ingenuè quisquam nisi doctus Apollinis artem
 Adsit, jam suctus curare salubribus herbis
 Membra diu vitiosa, modis pallentia miris. 105
 Multos ille quidem succos, multosque liquores
 Miscere instructus, dictamum, abinthia tetra,
 Doctorumque hominum præclara inventa ministrat.
 Sic pater omnipotens, æqui cui maxima cura,
 Qui benè de patria meriti, & virtutis amore 110
 Multa diu passi, si qua admisere pudenter,
 Et quos pertæsum est scelerum, pacemque per aras
 Æternum petiere suas, non destinat Orco:
 Unde haud egressus patet ullus, & ostia claudunt
 Sexcentum pondo, & multa rubigine vectes. 115
 Sunt Erebi geminæ portæ, quarum altera solis
 Spectat ad occidui terras: hac undique tristes
 Succedunt animæ, vitæ fugiente calore:
 Hanc valvæ nullæ claudunt, sed limina pernox
 Ipsa Dolor servat, spinas ægrè inter acutas 120
 Ille jacens squallet macie, & vix ollibus hæret,
 Atrox, terribilis, dextram & lævam implicat angue,
 Latè oculis ignem spirans, mirabile dictu,
 Letiferum spumis mixtum vomit ore venenum.
 Vestibulo is positus custos, sacra ostia servat, 125
 Nec revocare gradum quenquam sinit. altera longè
 Porta est, purpureus qua Lucifer exerit ante
 Phœbæos radios jubar, & noctis fugat umbras.
 Hac iter ad superos, si quando hæc ipsa pateret:
 Hac iter Elysiu, qua Rex stellantis Olympi 130
 Traduxit notos divino carmine vates:
 Post illa clausa, & Regis signata sigillo est.
 Sed quia nec digni cœlo, nec carcere claudi
 Inferno, statuit Rex æquus, & optimus ille
 Delere assumptam labem, decus atque vigorem, 135
 Au-

Aurámque ætheriam donis felicibus auctam
 Reddere diis similem, & dignam penetralibus altis.
 Ergo quale aurum accensis fornacibus igne
 Excoctum multo, tabem felicius omnem
 Exiit acceptam, & formam magis induit auri : 140
 Sic animæ, quas ille diu tenet acrior ardor,
 Æternùm abjiciunt concretam corpore labem :
 Nam gyro aërio, quâ corrui aureus ignis,
 Vicinâsque urit nubes fervore corusco
 Extremas inter diffusilis aëris oras 145
 Panditur hisce animis sedes venientibus ultrò :
 Quâque magis gravitate carent, sese altius aëris
 Ætheriis tollunt, donec jam funditûs omnis
 Torrenti flammâ vitiorum exaruit humor,
 Atque exesa omnis circùm rubigo fatiscit. 150
 Ast alii sedem latè, longéque repostam
 Extra anni solisque vias dixere, laborum
 Immunem, hospitiumque velut benè dulcis amici :
 Quandoquidem Regis non est florentis honore,
 Florentis pietate, suos quos legerit ante 155
 Stellarum cursum, & teneri cunabula mundi
 Exercere odiis tandem statione peractâ :
 Quos propter natum, sua lumina, quem sibi fecit
 Hæredem rerum, cœlo demisit ab alto :
 Qui formam indutus nostram, moribundâque membra
 Oppressos morbi miserè gravitate levaret, 161
 Insignémque notam longum impietatis inustam
 Deleret moriens, veluti placidissimus agnus
 Pro populo tristes animam positurus ad aras.
 Non ita quæ spectant orientem littora solem 165
 Occiduis absunt terris, quas serus Olympo
 Procedens tremulo perfundit lumine Vesper,
 Ut vitium à nobis, quibus est hæc morte piatum :
 Hinc vera pietate Cilix clarissimus, omni
 Ætate absuntâ in studiis feliciter istis, 170
 Quæ fuerint nostri repetens commissa parentis,
 Quidque boni attulerit rerum moderator Iesus,
 Sustulit & vocem, & duplices ad sidera palmas :

618 DE IMMORTALITATE

Munera magna pater tua sunt, jam vicinus: ergo
 Hostis habes: etiam captus non abijcit hasta 175
 Perfidus: hostis habes, injecta novissima plaga est:
 Si mortalis homo tantum nostram imminuit rem,
 Fare age, quo cumulo nunc auxerit immortalis?
 Hæc calamo, hæc eadem divinitus ore serebat
 Nonnullis bonus ille locis, queis credere par est, 180
 Perbellè iis animos agere in regionibus ævum
 Securos, mundi vel si trans mœnia, vel si
 Ignibus in mediis degant candente favillâ,
 Dum bona venturi succedant tempora seclî. 184
 Sic res ipsa quidem est, sed quam non cernere quimus
 Ipsi oculis, rerum haud gnari, incertisque futuri.
 Sed neque ob id falsa est: quando quæ dicere possim,
 Sunt sexcenta quidem: quæ qui non viderit, esse
 Falsa putet: vîsa hæc, dubio procul autumet esse.
 Quid si ego dixissem, ferres? nisi cognita multis 190
 Præclarè scriptis hominum res tanta fuisset,
 Laſerpiceris fontem manare Cyrenis,
 Qui noctu latè torrentibus æstuet undis,
 Noctu dum tenebris humentibus omnia fringent,
 Et Phœbe auratis incedit rosida bigis: 195
 Cùm verò luſtrat radiis sol igneus orbem,
 Ardentique omnem calſecit lampade terram,
 Per Libyæ perquàm gelidus labatur arenas.
 Huc illud quoque nunc spectat, quem nomine Graji
 Dixerunt magneta, lapis miro attrahit usu 200
 Quodcumque objicitur ferrum: tactumque quod illo
 est,
 Ducit, & hoc itidem veluti Magnesia cautes.
 Huc ageſis, simul accedant adamantina saxa
 Non jam concordi studio compacta tenentur,
 Inque odium mutatus amor, conſtatque longè 205
 Invidia ut solvant cogit vincula illa repentè.
 Crederet an quiſquam? niſi res quæ cognita jam tum
 Ipsa fidem faceret: nam queis rationibus iſthuc
 Conſieri poſſit, nihil eſt quod poſſe queat quis,
 Docta licet ſummi fuderunt carmina vates. 210
 Fr.

Fabula nanque nova est, per crebra foramina ferri
 Magneta insinuari, est, quod levis abditus aër,
 Et cava conveniunt plenis conamine magno:
 Non adamas etenim magnetem excluderet omnem
 Aërque, quæ multò cava sunt magis, arida secum 215
 Attraherent, stipulamque, & ligna absumta senecta.
 Nève ego te exemplis externis demorer, addam
 Nota domi assidue, quæ quondam incognita, quid ni?
 Fallaci hâc æquè fieri ratione negasses:
 Saxa ubi gypsati effoderunt grandia servi 220
 Aër iam acclivis posituri in collibus arcem,
 Arte laboratis super antra exesa caminis
 Congeriem statuunt in formam fornicis alti:
 Nec minus agricolæ duri rescindere ferro
 Annosam quercum certant, atque arte magistra 225
 Aridulis nigram lignis explere cavernam:
 Inde ubi forma pyræ structa est, ex ignibus ignem
 Ingentem parvis augent, sonat ardua faxis
 Congeries, cœcis fornacibus ignis anhelat.
 Illi instaurantes ornôsque, & fissile robur 230
 Subjiciunt, fruticesque leveis, stipulamque sonantem,
 In bibulum cinerem quod saxa immania vertant.
 Optimus hic operi cinis est: qui frigidus esse
 Principidè visus: quem tu si asperferis unda,
 Igne gravi exuri circum vicina videbis, 235
 Et magnam attolli torpenti è pulvere flammam.
 Quod si pingue oleum fundas, alimenta videmus
 Quod tamen esse ignis, subito vis deperit omnis,
 Flammâque continuò victrix perfusa repressa est.
 Huc agelis animum referas: qui debuit unda 240
 Auxilio esse igni? duo quæ pugnare necesse est,
 Et flammam extingui aspergine pinguis olivi?
 Quod si jam nosti rationem reddere dictis,
 Ipse quidem nihil obsto: etenim facile esse videtur,
 Quæ qui vis spectet, rerum jam effingere causas. 245
 Omnibus hoc adeo est vitium mortalibus ægris,
 Notarum ut rerum causas scrutentur, & omnes
 Vulgata illustrent dictis. quis semina flammæ

Ne:

Nesciat in filicis concreta atque abdita venis?
 Quis non in baccis proceram stipite laurum 150
 Novit inesse? fuit tamen hoc mirabile quondam.
 Multa quidem nunc esse liquet præclara reperta,
 Quæ fieri nunquam dixere prioribus annis.
 Nam quæ res illa est? & non imitabile fulmen:
 Res aliter cecidit; positis incudibus urbes 155
 Jam magnæ ferrum exercent: fit fistula, qualem
 Non oculis, non ipsi animo videre priores,
 Fistula missura haud nequicquam ferrea bombos,
 Aut cocto, liquidisque metallis,
 Præruptas arces cava dejecturâ columnâ: 160
 Inventum præclarum, ingens, quod nos quoque cælo
 Exæquat, Jove nec solo jam maxima cæli
 Porta tonat, tantum non jam se jactet alumno
 Ida suo, & Cyclopum opera Vulcania tellus.
 Nanque ubi perfecta est moles, treis sulfuris addunt,
 Treis falsi partes nitri, treis pulveris atrî 166
 Exusta ex corylo, aut lignis quorum indiget usus:
 Parte aliâ informant immani pondere glandem
 Stridentem duro ex chalybe, plumbôve recocto:
 Mox igne admoto, misceri murmure cælum 170
 Incipit, & tonitru horrendo, concussa videntur
 Æquorâque & terra, & domus omnipotentis Olympi.
 At perterritorepulo sonitu picea undique nubes
 Attollit se eructans flammam, atrâque favillam.
 At simul irrupit vis ejus, & impetus acer, 175
 Procumbunt turres, æquatâque machina cælo
 Corruit, atque altum dant saxa avulsa fragorem.
 Quin & dum adversis acies concurrere signis
 Constituunt, fortésque viri prorumpere cornu,
 Vidi ego sublato flammis ex aggere nimbo 180
 Sulfureo heroas correptos fulmine centum,
 Candenti centum transfixâque pectora plumbo:
 Dúmque iterum atque iterum molis fragor intonat
 ingens,
 Umbones, ocreas, galeas, ensésque, verutâque
 Uno ictu cadere, & coacervari aggere magno, 185
 Et

Et latos multo respergi sanguine campos,
 Altâque majori dilabi flumina cursu.
 Fære agè, vel falsum est? & non imitabile fulmen?
 Ergò multa modis miris fateare necesse est,
 Esse quidem non nota homini. penetralia Regis 290
 Quis superùm invisit, nisi quos Deus æquus amarit?
 Quisve Erebi vastas sedes, nigrâsque lacunas
 Accessit, victôrque pederuncum laude reflexit!
 O felicem illum virtute, & munere Divùm.
 Crede olli: nam vera canit. 295
 Treis igitur sedes statuit pater optimus ipse,
 Quando non eadem nobis est palma parata.
 Scilicet hoc sanctum est, ne quid sperare precando
 Defuncti vitâ possint: sua præmia quenque
 Certa manent, firmo certæque ex ordine pœnæ. 300
 Hoc est justitiam colere, & præstare Deum se.
 Non etenim leges, hominum quarum indiget usus
 Justitiam expendunt: est qui vetitos Hymenæos
 Contemptor Divùm invasit, ferròque parentem
 Perdidit, & bello civeis, fratresque veneno, 305
 Ut parta infidiis liber regnaret in urbe,
 Omnia fanda, nefanda ausus: quem ferre minores
 Cùm jam non possent, victum popularibus armis
 Dicere jusserunt causam acclamante coronâ:
 Quare hominem usque invisum, inter patria arma tre-
 mentem 310
 Pallentemque modis miris formidine pœnæ
 Ad fora sublimem rapiunt, ibi poplite utroque
 Submisso, caput ense humeris avellitur altum.
 Non dedit ille quidem pœnas, quas debuit, annos
 Utpotè qui multos alacris mala gaudia mentis 315
 Posthabita est aded insanus virtute secutus,
 Molitus cædémque virùm, exitiùmque bonorum.
 Ergò aliàs pœnæ dandæ, nec morte dolores
 Finiri sperandum: etenim sunt ultima nunquam
 Secla illic, æternùm ubi vita labore referta est. 320
 Tùne diu Baccho indulgens, Venerisque nefandæ,
 Pauperis agricolæ pinguem populatus agellum,
 Ora

622 DE IMMORTALITATE

Ora manúsque tui resperſus fanguine fratris,
 Non hic morte obita : aſt illic dabis improbè pœnas.
 Scilicet incolumis ſextùm jam conſul in urbe 325
 Atque iterum ſias, & tot demiferis enſe
 Egregios diro cives pallentibus umbris,
 Sanguine ſudârit, bellòque exarſerit orbis,
 Lumina tu patria claudas ſecurus in aula ?
 Et jam ſub terris placidè, æternùmque quieſcas ? 330
 Non ita, mi pœnas ſclerata in morte rependes.
 Non ibi judicium corrupes, nec reus auro
 Te redimes grandi, nec cincta altaria circum
 Effigies ſanctorum hominum funalibus altis
 Te te igni eripient, aris impoſtâque thura : 335
 Non in judicium verſis crudeliter armis
 Reſtitues dominum te te : ſed triſtia tandem
 Funera poſt, porrò faciet manifeſta fidem res :
 Et quæ ſint pœnæ, mihi poſt narraveris ipſe.
 Diſce Deos colere, & dignam Diis degere vitam. 340
 Quin te animo conſtans inſtringis fortiter ? & te
 Affirmas ? dictis ſapientum aſueſce moneri.
 Nec verò inventis Grajùm nos credere par eſt
 Omnibus : eſt etenim nimirum Græcia mendax.
 Nam quò illud ſpectat ? poſt triſtia funera rurfus 345
 Immemores cupiunt in corpora velle reverti :
 Fabellæ Græcorum hominum : quid corpora linquunt
 Prima animæ ? quid ſolvi opus eſt, in corpora rurfum
 Claudendas, vitâ quas cogas rurfus abire ?
 Nascendum toties, ſi ſit toties obeundum, 350
 Nulla manet requies hominem, fedésque beatæ
 Nuſquam igitur. quid tu mihi de ſlavo Rhadamanto,
 Quid mihi de Elyſiis tot garris Græcule campi ?
 Quid mihi felices fingis, dicis que beatos
 Æternùm, in mala quos opus eſt, luſtûsque redire ? 355
 Adde illud delirum itidem, quo expendere pœnas
 Commonſtrent animas ſclerum, petere horrida fontes
 Corpora ſeclorum, & pecora inter degere vitam.
 Et, quod ridiculum eſt, ajunt, ut turpis adulter,
 Flagitium ne impune ferat, muliercula fiet, 360
 Ipſa

Ipsa viris quæ se prosternat corpore toto.
 Pœnarum egregiæ laudes, præclara reperta,
 Flagitium scelere ut cumulent, & crimine crimen.
 Ad nos ergo animum refer, & verissima dicta
 Accipe sis, mentemque adhibe, quam impellere verbis
 Veridictis possim, & versu perfundere dulci. 366
 Postquam sat terris actum, molémque operosam, &
 Longævam mundi mutari ex sedibus inis
 Coelicolum visum Regi, nec jam amplius ulla est
 Progenies hominum coeli ventura sub axem, 370
 Judicium sistet Rex omnipotentis Olympi,
 Judicium firmum, sanctum, ingens, quo genus omne
 Omne hominum in conventu aderit, qui in luminis o-
 ras

Advenere unquam, citius, seu fortius illos
 Secla tulere, dies pariter quos abstulit atra. 375
 Non tamen id clam aut abscurè contingere par est
 Jus summum, jus acre: manent certissima signa
 Temporibus certis, atque altè terminus hæret.
 Primum etenim miserè ardebit terra undique bello,
 Et populi Regesque fremunt: sub fœdere pacis 380
 Evertent focii sociorum funditis urbes.
 Vexabunt alii patriam civilibus armis,
 Et desiderio diræque cupidine cædis
 Vulgò alacres tereti plangent cava tympana virga,
 Efflabuntque tubas, & raucis cornua bombis, 385
 Vastabunt agros pallentes cæde coloni,
 Incendent pagos alii, & splendentia aratra
 Ipse ipse horrendos pastor constabit in enses,
 Ad bellumque ultrò dirum armentarius ibit:
 Rura colet nemo, nusquam tellure subasta 390
 Vomere ducentur posito ad præsepia tauri.
 Frugiferi nusquam campi, rubus asper ubique,
 Et densi surgent frutices, lappæque tenaces.
 Rastrorumque expers, & adunca vinea falcis
 Incultis dulces committet sentibus uvæ, 395
 Et longo crescent proceræ palmite vites,
 Et spissis nimium ætriæ ramalibus ulani,

Hinc

Hinc ubi bella colent arva, & pax candida cessit,
Undique provenient frumenta angustius agris.

Quòd si cura hominum accedat, rursusque per ar-
tem 400

Quisquam agros moveat, nullam pater ipse colendi

Tum volet esse viam, frustra insectabere rastro

Affiduus terram, frustra adniteris aratro,

Nullæ tum segates, nulla frumenta sequentur.

Nam talpæ solis visuri lumina nunquam, 405

Curculiòque vorax, & longo ventre locusta,

Subripiunt quæ quis mandarit semina terræ.

Adde etiam ingentis pluvias, & tempore iniquo

Triticam in segetem late Boream insultantem.

Adde gravem dura concussam grandine aristam, 410

Cùm jam flava Ceres lætis rideret in arvis.

Mox foeda ex Orci tenebris adrepet egestas,

Mox & dura fames ruet, & radicibus herbas

Avulsas, glandemque feret mortalibus ægris,

O miseri, quos dira lues, quos triste manebit 415

Exitium: tunc ô cœli Rex maxime, & idem

Optime, quid? tunc ah tantas spectabis ab alto

Ærumnas hominum, nec te miserebit, Olympo?

Ira quousque tua ô bone Rex?

Scilicet id firmum est, atque altâ mente repositum 420

Et fatale quidem, nec tum tractabile numen:

Esto, haud fas servos Regi præscribere, Regi

Parendum: fuerint quæcunque ea fata, feremus.

Ergo pestilitas acris, miserandaque cœli

Incumbet populis vitio, sine civibus urbes 425

Funestæ invili poterunt, sine rura colonis.

Excedent dulci vitâ, nec ducere puram

E cœlo quibunt animam, spirabile quando

Corruptum latè strages dabit, & gravè olentis

Vulgò foetorem lacus exhalabit Avernî. 430

Tum juvenes olim florentes, cum breve vitæ

Ver agerent, durâ jam fessi ætate parentes

Insatiabiliter flebunt, moestæque sorores,

Dum flavo longos solvent à vertice crines,

Palli-

ANIMORUM LIB. III. 625

Pallidulæ efflabunt super ipsa cadavera vitam. 435
 Nec minus interea falso præcepta salutis
 Inscribebant alii, contraque edicta piorum
 Bacchantes edent insana volumina vatam.
 Tum perterricrepos sonitus per viscera tetræ
 Iri exauditum certum est, & motibus orbis 440
 Insolitis, circum & cœli domus alta tremisset:
 Procumbent succussæ urbes, turrिताque tellus
 Excutiet magno senior jam pondere nutans,
 Quod diu onus tulerat, longo post tempore collo.
 At dum terribiles minitatur terra ruinas, 445
 Et motu ingenti magnas tremefecerit urbes,
 Non face sol roseâ ex alto se ostendet Olympo,
 Sed caput obscurum densa inter nubila condet
 Tristis, egens lucis, concedens is quoque fatis.
 Lunai globus ipse etiam tabescet, & astra 450
 Per noctem, ex undis: & cum jam surgere Eois
 Deberet Phœbus, nonnulla cadentia cernent
 Attoniti passim juvenes, trepidæque puellæ,
 Et tonsæ palmis longævæ pectora matres,
 Perculsi que senes latè formidine Divûm: 455
 Interea nigrantem insana per æquora nimbum
 Fulminibus gravidum ferri, & maria omnia arenam
 Evomere, & magno compleri murmure pontum
 Acclives portus, jamque oppida consternantem,
 Et falsos cœli tollentem ad nubila fluctus, 460
 Horrentes populi rerum novitate videbunt.
 Hinc veriti, pater Oceanus spumantibus undis
 Ne ruat in terras, mediûmque mare omnia fiant,
 Ad juga confugient prærupta, & rupibus abdent
 Sese convexis: O æternûmque beati, 465
 Et verè, dicent, qui olim melioribus annis
 Occubuistis, erant vobis qui ponere terra
 Vos possent patria, & tumulo concludere avito:
 Quæ nos exercet, quæ nos Divûm ira fatigat?
 Antra graves hominum vos ô miserata labores, 470
 Quæ nobis restant, ad quæ confugimus antra
 Corruite, integite, & finis vos sunt malorum.

R r

Hæc

626 DE IMMORTALITATE

Has dum follicito fundent de pectore voces,
 Et tristi miseram iterabunt ore querelas,
 Audiet omnipotens, & majestate verendos 475
 Diriget ad lacrymas oculos percussus amore.
 Mox igitur tonitru horribili fulgentia templa
 Concutiet cœli: liquidum flamma æthera lustrans,
 Quo sylvæ, montesque feri, & tremet undique tellus,
 Et jactata frement ponti tumida æquora circum: 480
 Ter folio assurgens, tena ter pectora dextra
 Contingens leviter, magni sacraria cœli
 Jurabit Divum pater immutabile verbum.
 Ergo purpureum quæ sol caput ostendebat
 Manè novo lucem referens mortalibus almam, 485
 Procedet, radiis ardentia signa coruscis,
 Signa dierecti superum Crux aurea Regis:
 Cui quondam (quid nunc totum vulgata per orbem
 Carminibus repetam?) vitam sub imagine degens
 Humana Rex est ultrò suffixus Olympi: 490
 Ut quas nos scelerum par esset pendere pœnas,
 Ipse daret: pietatis is est cœlestibus ardor.
 Sustulit hæc ubi signa igitur dux maximus, arce
 Ex cœli creber tonitrus, clangorque tubarum
 Complebunt omnem raucis mugitibus orbem. 495
 In summum deducta locum, flammescere cœli
 Incipiet moles longè candentibus auris,
 Ansanctisque graves fauces, & tristis Averni
 Ignitam efflabunt animam: nec tempore quoquam
 Antra Ætnæa nigram magis evomuere favillam, 500
 Flammarumque globos, vastis nec hiatibus æquè
 Expirare ignem tellus est visa cavernis.
 Persæpè interea fumantes æthere ab alto
 Prorumpent acri piceæ caligine nubes
 Fulminibus gravidæ, latè exurentibus omnia. 505
 Jam mare, non mare, at exustæ magis æquor arenæ.
 Hæc urbes, eadem & montes incendia magnos
 In cinerem & cœli fulgentia mœnia vertent.
 Hæc rerum summa, hic ipsum manet exitus orbem.
 Nunc vigor omniparens cœli de vertice summo 510
 Aggre-

Aggredere ô, cautusque move, & sanctè ignibus illis
 Ignavum flagrans æternis excoque pectus,
 Unde meam vox firma magis mentem ipsa sequatur
 Arcanas rerum leges, & fata videntem :
 Quippe novum terris video lucefcere solem 515
 Largius, & liquido vestiri lumine mundum,
 Ac rerum varias confestim sumere formas.
 Gramen habent passim, & flores jam mollia prata,
 Jam nemora alta nigras altis surgentibus umbras
 Arboribus, foliisque sonant & fronde virenti 520
 Prognatæ lenes zephyris florentibus auræ.
 Jam rosa, jam violæ, jam purpurei narcissi
 Perbellè rident gemmantes rore per herbas :
 Non aded mixtum magnis Aquilonibus imbrem,
 Non Austrum metuent nati sine semine flores. 525
 Non glacialis hyems, non intolerabilis æstas
 Aurea surgentis vertent bona tempora seclii.
 Ver erit æternum, atque eadem clemencia cœli .
 Semper erit.
 At rex omnipotens felicia tempora inertii 530
 Non torpere diu sinet, & succumbere somno,
 Nec rursus morti esse locum : quare ipse ministros
 Auro fulgentes, & versicoloribus alis
 Ante alta astantes donaria voce vocabit :
 Ite decus juvenes cœli, & clangoribus omnem 535
 Æthera complete, & tenues sine corpore vitas
 Antiquos artus, & corpora delaturas
 Proclamate die hoc eodem me iudice sisti.
 Aridulæ non tot ventis agitantur arenæ
 Per Lybiæ campos, desertaque littora propter, 540
 Parvula non variantis tot sub imagine formæ
 Corpora commonstrant radiati tela diei,
 Quàm multæ suberunt ultrò citroque volantes
 Innocuæ, fontésque animæ clangore tubarum
 Excitæ, & rauco sonitu : mirabile dictu, 545
 Ipsa olim deleta undis, absumta senecta,
 Temporéque extremo vitæ credita flammæ
 Corpora, in effigiem veterem se, & pristina fingent.

628 DE IMMORTALITATE

Unica in Assyriis qualis felicibus ales
 Dicitur ex cinere, & redolenti pulvere myrrha, 550
 Thuréque Panchaio cunctantem sponte renasci
 Aureolis oculis, & pictis undique pennis.
 Nam si non res in nihilum queat ulla reverti,
 Quando materies æterno semine constat,
 Et superat quiddam ipsis indelebile rebus, 555
 Par est dissidio collapsa, & funere tristi
 Posse iterum in dulcem revocari corpora vitam.
 Nonne vides everfam ævo, & superante senectâ
 Ulmum arctè complexam olim, nunc pulveris atrî
 Materiem putrem, & glebam telluris inertem, 560
 Cùm Zephyrus graditur pennis, & dulciter orbem
 Recreat adventu expectato, & lenibus auris,
 Aut acino, aut ipsa surgentem uligine rursus
 Pampineam, & fragili viridantem stipite vitem?
 Quòd si materia adduret, non esse videtur 565
 Permagnum hoc: qualis Cyclops, aut arte magistra
 Quicquam opifex alius, statuas hominum armipoten-
 tum

Quas ruit ipse, eodem curaverit ære refingi.
 Grandia frustra legit, minimis nec parcit, & altæ
 Porricit extemplò medios fornacis in ignes: 570
 Hinc ubi pars omnis mistim est confusa metalli,
 Aera fluunt liquida, & caulas stridentia complent
 Compositas multâ arte, viri præstante labore:
 Quippe magis puro hæc spirabunt signa metallo,
 Inque cavis latebris hæserunt mollius æra. 575
 Antiquo pater omnipotens ex pulvere fingi
 Corpora pulchre hominum fatorum ex lege jubebit:
 Non ibi vel captos oculis, non corpore manco
 Tardipedes videas, nec morbis ægra trahentes
 Membra, vel invalidos artus instante senectâ. 580
 Mundus aget ver ipsum. Ipsum florente juventa
 Ver homines, erit & pubes, & idem omnibus ævum.
 Ergò ubi clangore ingenti taratantara raucum
 Insonuere tubæ; & magnis mugitibus æther,
 Terribilisque omnis sonitu reboavit Olympus, 585
 Pan-

Pandentur cœli portæ, & stipante catervâ
 Innumera Rex egressus, legionibus ire
 Ordine composito, & præferri signa jubebit.
 Mox ubi quadrato fortis stetit agmine quisque,
 Atque utrinque acies ardentibus adstitit alis, 590
 Et passim hac illac sese explicuere cohortes,
 Frontibus æquatis Rex ardua castra movebit:
 Quem procul ut nubes, cœlisque serena secantem
 Suspicient gentes, palmas ad sidera tendent,
 Ingentemque unâ clamorem ad sidera tollent, 595
 Effusæque ruent. ast illum jam propè factum
 Biffeni excipient proceres: quorum aurea canam
 Cæsariem, & levem cingent diademata frontem:
 Justis de causis, & jam olim Regis amici.
 Quos penes aspiciens mixtos audere nocentes 600
 Infontes premere, & primos transmittere cursum,
 Et temerè effusos ruere, & jam tollere vultus,
 Terribilis Rex, & furiis accensus amarè,
 Jamque oculis flammam spirans, odiúmque repostum,
 Ecquis erit modus? ecquis jam vos, inquiet, iste 605
 Audaces furor eludet? vos sistere contra?
 Et scelerum tabe, & perfusi sanguine dextras?
 Ite meæ quondam dulces curæque laborésque,
 Ast odii nunc causa, & ineluctabilis iræ,
 Ite domum in tristem, si quis pudor: ite ruentes 610
 Inque picis nimbos, & flumina sulfuris atrî
 Æternùm latè vobis torrentia flammis,
 Jam tandem vobis dignas me judice pœnas.
 At simul intonuit vox hæc, & conscia quenque
 Vis animi, nec quicquam animo reticente momordit:
 Quisque reus pallens ad lævam, & tristis abibit, 616
 Præcipitèmq; dabit, seseque in tartara condet,
 Luctifono incassum conturbans omnia questu.
 Qualis ubi imprudens miles sub nocte maligna
 Carpit iter malè tutum (instat timor, atque animum
 aufert) 620
 Excedens rectâ sylvis se immiscuit atris,
 Dum via perplexum cura frustratur euntem,

630 DE IMMORTALITATE

Castra inimica videt latum se propter, & hostes
 Ignem ad nocturnum passim per gramina fusos,
 Suspenditque pedem, & retro vestigia flecit: 625
 Mox ubi paulisper furtim concessit, anhelans
 Effugit hostili ex conspectu, atque ocyor Euro.
 Rex ubi jam fontes secrevit, & expulit ultrò,
 Ceu quondam pastor, cui grex non pascitur unus,
 Ast isdem in sylvis & oves, olidæque capellæ 630
 Lanigeros hirtis agnos fecernit ab hœdis,
 Lascivos placidis hœdos discludit ab agnis,
 Amplexus placidè heroas complexibus arctis
 Hæc, dextræ lacrymis dextras cum junget obortis,
 Dulciter & vultu trepidantia corda serenans: 635
 Vosne ulli maneant usquam me iudice luctus,
 Vos thura, atque animum ne quicquam mi dederitis?
 Has vobis sedes, vobis hæc munera servo
 Jampridem, nusquam casura fluentibus annis
 Aurea regna: decent vos hæc. humaniter & me 640
 Vos excepistis toties, atque ægra trahentem
 (Nudus eram memini) membra, & texistis amictu,
 Et vestro toties illo recreastis amore.
 An fugit & vos, quondam cum rerum omnium ege-
 nos

Egregiâ juvistis ope, & mœrore levastis? 645
 Quippe & erant illi sanguis meus.

Ergo agite intertextam auro, viridisque smaragdo
 Singlatim chlamydem accipite, & mea sumite dona,
 Quæ pueri quondam dilecti, & sæpe rogantes
 Non tulerunt, ausi nimium se credere formæ. 650
 Jam nostis, res vel cœlo jam notior ulla est?
 Hac etenim indutos magna ad penetralia Divûm
 Indugredi, & nostris par est accumbere mensis.
 Tum chlamydem cuique auratam, quam ferre mani-
 plos

Jusserat, expediet, dona omnipotentis Olympi, 655
 Arte laboratani egregiè, manibusque deorum.

Vix illâ induti liquidum super æthera raptim
 Tollentur, Regisque canent de more cohortes,

Et

Et tuba terribilem, & repentem cava tympana bombum.
 Jamque una emensi liquidas perniciter oras, 660
 Aurea flammantis cœli delubra subibunt.
 Ecce autem in foribus pater ipse occurret amicis
 Canicie, trabeaque, & majestate vœrendus.
 Agnoscent proceres longo jam tempore visam
 Effigiem: simile haud etenim est (ut dicitur) æquè 665
 Lac lacti, non unda undæ, non ignibus ignis,
 Atque olli pater: & ni sint jam tempora cana,
 Amborum quisquam haud queat internoscere vultus.
 O quantam mihi tu, & qualem dulcissime gentem
 Nate refers, quàm hilare accipio, quàm pectore toto.
 Hac ille, atque omneis intra aurea testâ vocabit 671
 Actutum magni læta ad convivia Regis.
 Ipse sibi ad dextram Natum, tæque optima Virgo
 Victricem, præclare acto Regina triumpho
 Ad lævam pulchra in palla, gemmisque nitentem 675
 Componet, proceresque alios ex ordine lectos.
 Hinc ubi divinis epulis, & nectare sancto
 Explerit, vinum ex adyto, cellisque repostis
 Proferet annosum pater, & cratera coronans 680
 Libabit prior, & Nato dum porriget, ore
 Dum tenuis attinget Natus (mirabile dictu)
 Inter utrunque latens raptim per pocula serpens
 Innocuus, multoque ignis candore coruscans
 Miscebit se auro: veluti sub sole tepenti, 685
 Manè jugis canis gelidus cùm liquitur humor.
 Mox cratera altè spumantem, atque undique plenum
 Expediet Rex convivis: illi ordine longo
 Accipient, reddentque vices, & dulce bibentum
 Præpediet sensus laticis divina voluptas.
 Ergo ubi sedatus tandem sitientibus ardor, 690
 Unâ omnes ad patrem versi, immota tenebunt
 Lumina, dum natum complexibus implicat arctis,
 Dùm treis ante torum cœlestibus excitat aras,
 Flammantemque animam divinis naribus efflat.
 Ille ut coniectos oculos mirabitur in se 695
 Convivarum omnes, longo non tempore visos

632 DE IMMORTALITATE

Ornatus, trabea indutus quos integit alta
 Recludet, series quibus est longissima rerum
 Picta peregrinè, præscriptaque nomina Divùm:
 Et quas nunc animo comprehendimus haud benè, formæ
 Effigiésque auro, & tenui sunt stamine ductæ, 701
 Dives opus, textum non enarrabile, centum
 Ora mihi ex solido si sint conflatæ metallo,
 Verba fluant, quales insana per æquora fluctus.
 Dùm verò interea superùm domus alta filefcit, 705
 Vox ingens, qualis tonitrus, prorumpere cœlo
 Audita, & latè sonitu increbrescere rauco:
 Aspicite, obtutúque oculos defigite in unum,
 Unus ego omnipotens, ego Rex hominúmq; deúm-
 que,
 Æternúmq; bonum, simpléxque & summa volu-
 ptas. 710

AONII

AONII PALEARII
• VERULANI
P O E M A T I A

THE
LIBRARY
OF THE
MUSEUM OF
ART AND HISTORY
OF THE
CITY OF
NEW YORK

AONII PALEARII VERULANI

In nuptiis Nicolai Marini & Aloisizæ
Mendozæ.

ESPER ab Hesperiiis nitidum caput
extulit undis,
Et totum accendit diffuso lumine cœ-
lum :
O decus Infubrum nuptæ confurgite
contra,
Deducenda suo tandem est nova nupta
cubili,

Nox ruit, & Veneris jucundæ præterit hora.

Huc ades ô Hymenæe Hymen, ades ô Hymenæe.

Et meminisse decet nuptæ, & meminisse potestis,

Expectata dies fausto cum sidere venit,

Cum juveni caro vos despondere parentes,

Spes vestras si fortè aliquid pro tempore ludit,

Ut primum optati vobis data copia lecti est,

Quales amplexus, & gaudia quanta fuerunt.

Huc ades ô Hymenæe Hymen, ades ô Hymenæe.

Adspicite, ut sedeat demisso lumine Virgo,

Ingenuo suffusa genas utrasque rubore.

Certè oculos non tollit humo, roseumque labellum

Comprimit, & nullas emittit pectore voces.

Non decet hoc fieri; gaudet Venus aurea risu:

Libera res Amor est, & libera mater Amoris,

Lætitiæ genitrix, hominum divumque voluptas.

Huc ades ô Hymenæe Hymen, ades ô Hymenæe.

O felix virtute tua, lectissima Virgo,

Educta ingenuè, sanctoque assueta pudori,

Non tibi mens ullas nunc afferat anxia curas;

Sed nova conjugii pertentent gaudia pectus.

Huc ades ô Hymenæe Hymen, ades ô Hymenæe. ¶

Num

Num Virgo te cura subit, pietasque tuorum,
 Quos rate concessa liquisti in littore Ibero?
 Adspice, quam multi te sunt vel sponte secuti,
 Quamque tuos clarâ passim virtute sequuntur.
 Hic domus, hic patria est, ubi nullo tempore abesse
 Laudibus à magnis poteris, meritisque tuorum.

Huc ades ô Hymenæe Hymen, ades ô Hymenæe.

Aufonia in magna pars est tibi maxima Virgo:
 In qua laudis habent tantum duo fulmina belli,
 Consalvi, quorum est alter super æthera notus,
 Lætus in Elysiis qui nunc agit otia campis,
 Insuæ alter iustis moderatur habenis:
 Quem Suesana Ducem, Regum è domitoribus ortum,
 Observat tellus, armorum fortibus ausis
 Æternæ pulcro florentem laudis honore.

Huc ades ô Hymenæe Hymen, ades ô Hymenæe.

Quæ tua sunt tecum sapiens bona percipe virgo:
 Est tibi perpetuo sociatus fœdere lecti
 Cœlestis juvenis, quo non formosior alter;
 Quem Charites finxere manu, & Nereides ipsæ
 In conchis inter gemmas aluere marinas,
 Is te suspiciens, tereti cervice repostâ,
 Vix capit ipse sua secum sua gaudia mente.

Huc ades ô Hymenæe Hymen, ades ô Hymenæe.

Quare agite expertæ nuptæ bona dicite verba,
 Et casto in thalamo de more locate puellam.
 Non Dea mortali tales concessit amores,
 Nec Deus hoc unquam conjunxit fœdere amantes:
 Qualis in his inerit veniens pax aurea cœlo,
 Læta ferens dextrâ ramum felicitis olivæ,
 Et dulces natos, & pignora cara, nepotes.

Huc ades ô Hymenæe Hymen, ades ô Hymenæe.

Commistum genus hoc Italum cum sanguine Ibero,
 Clarum, illustre, potens, omni que ex parte beatum
 Nequitia ignavæ quod nulla redarguet ætas,
 Innumeros semper magnos volentibus annis
 Armorumque duces pariet, pacisque magistras.
 Quam multa in sylvis orienti germina vero

Hæc

Hæc illæ circum viridantia parturit arbos,
 Quàm multi in prætis, aurâ spirante Favoni,
 Nascuntur flores, arvísque feracibus herbæ.

Huc ades ô Hymenæe Hymen, ades ô Hymenæe.

Audistis? Lævum intonuit; læta omnia, fausta
 Omnia, felicis sunt omnis omnia plena.

Infubrum nunc ite nurus, accendite tedas

O pueri, simul ite viam, tæque optima virgo

Tolle pedem aureolum, conjux mox ipse sequetur

Os, humerósque Deo similis, tua maxíma cura.

Jam quos heroas nobis dabis optima virgo?

Accipe de magnis felix heroibus omen,

Quos fœcunda nurus geminos feliciter edet:

Quod sanctum, firmúmque tibi Dux maxime Thoma

Fortunate senex, dat carminis autor Apollo.

Cernis, ut extemplo spes sit tibi facta nepotum?

Jam faciet virgo, ut terrarum intelligat orbis,

Ecquæ progenies, ecquæ divina propago

Venit ab Hesperidum semper felicibus oris.

Huc ades ô Hymenæe Hymen, ades ô Hymenæe.

Ad Joannem Tonsum.

L Audator vatis Venusini, candide Tonsæ,
 Ne tibi me credas imponere, carmina mitto

Ad sensus efficta tui, morémque poëtæ,

Invito genióque meo, invitáque Minerva.

Quanti te faciam nosti? pro tempore abesse

A me si possum, tibi quo magis obsequar uni,

Ille ubi jam numeris multiffet dulciter orbem,

Argolicâ fretus citharâ, fidibusque Latinis,

Hellade ab usque Remi & Musas duxisset in urbem,

Libertate frui statuit, placidaque quiete,

Et delectari studiis ignobilis otii.

Hinc dulces scriptis cum compellaret amicos,

Protulit effoctos, velutque ex tempore versus:

Quos sale Romano, atque Italo conspersit aceto:

Quorum sunt tamen hibernâ nive candidiora

Ver-

Verba, quasi è liquido & puro manantia fonte.
 Sed fortasse nimis numerorum lege soluta.
 Felix ille quidem, natus melioribus annis,
 Queis licuit metiri quenque suo modulo rem,
 Atque aspernari fastus popularis honores.
 Ambubajarum collegia, pharmacopolæ,
 Nunc ego si inciperem, ferres? dic candide Tonse.
 Nunquam quod sentis dices, nisi dixeris istuc,
 Et si non dices, dicet Scaphenatius ipse
 Ingenuus, centum mihi qui est pro millibus unus.
 Est hoc principium Satyræ. fac esse. semel - ne
 Labitur in numeros istos ridente Camœna?
 Includi non vult donatus jam rude ludo.
 Ergo impetratâ veniâ liceat mihi, quicquid
 Venerit in buccam, atque animum, proferre. laboris
 Impatiens quisque est, ubi jam tardante senectâ
 Sanguis hebet. segnes non jam aspiramus ad illa,
 Quorum spe erecti, quæ non juvenesque virique
 Fecimus, ingenti perculsi laudis amore?
 Est aliquo ambitio vitium pro tempore honestum,
 Turpe seni emerito, qui si velit, ipsa recusat,
 Et prohibet natura, queat ne tendere contra.
 Orator placuit florens Hortensius annis,
 Non ita jam grandis natu quin Roscius ævi
 Maturus jam; ex arte modos, cum tibia cantus
 Equaret pariter, fertur fecisse remissos.
 Cum semel Æsopus voluisset tollere vocem
 Altius, est raucus toto ridente theatro
 Factus, cumque iterum acclamaret, vox magis ipsum
 Defecit. Vulgo tum personuere cachinni,
 Plangor, & invisus populari sibilus auræ.
 Nil supra vires tentandum, sat fuit olim
 Versatum in magnâ cum laude fuisse palæstrâ.
 Quod si forte senex duro contendere cæstu
 Jam velit, effoetæ cum sunt in corpore vires:
 Infiget plagam nunquam: & si, cum ictibus auras
 Nequicquam feriet, procumbat, deinde resurgat,
 Decidat & rursus; risum teneatis amici?

Sic

Sic ubi jam vitæ gravior processerit ætas,
 Spiritus & tenuis, sanguis meliorque recessit:
 Si quid adhuc parimus, non id Dea suscipit Hebe,
 Gratia nec cingit natum florente coronâ,
 Quod senis effæcto recidivi è semine fluxit:
 Quem sapiens mater prope jam natura reliquit.
 Qualis ubi ardentis juvenis compressa cupido,
 Nocte avidum longâ simulac satiavit amorem,
 Si quid habet, beta est: absunt Charitésque Venúsque,
 Et quasi flos carptus jam pridem elanguit ungui.
 Miratur juvenis, miratur & ipsa puella
 Torpentem ignavum, cui tanta ferocia inesse
 Ante videbatur quod si se attollere tentat,
 Deficit & prona rursus cervice recumbit.

Dis manibus Sicinii Pepuli.

UT gravis attonitas pepulit mihi nuntius aures
 O lux, decúsque nobilis Bononiæ,
 Heroa amissum, nulli virtute secundum
 Domi foris que in otio, in negotio,
 Quam præfaga mali mens est mea visa timere,
 A te sinistra ne quid adferret tibi.
 Cùm te cara parens, cùm te lectissima conjux
 Vocaret usque, virginésque pallidæ,
 Quas amor in vitâ tuus, & spes dulcis alebat,
 Desiderarent & vocarent sapius,
 Cùmque chorus Phœbi, & quondam tua cura poëtæ
 Accingerentur ad canendum tristius.
 Augurium infelix. verus mihi nuntius ergò
 Hic optime heros est tuo de funere?
 Cujus ego egregias laudes, & rapta trophæa
 Ab hoste, barbarisque nationibus
 Ipse meis prodam numeris, modo vita superfit:
 Et annuant montes colentes Aonas:
 Quæ me ex Insubribus referant ad amœna virota,
 Collésque dulcis, divitisque Etruriæ:

Hic

Hic ubi plus otii semper, facilisque Camcenæ
 Non te vetabunt versibus scribi suis:
 Ne qua tibi noceant incanis sæcula mentis,
 Edaxque tempus, & vetustas squalida:
 Neve tibi faciat sublimis aranea telam
 Sicini amice, consecrato in nomine.
 Nusquam non Populum resonabunt oppida, & arva,
 Nymphisque amatæ ripæ, amata littora.
 Non rosæ, non violæ, non lilia, non amaranthi
 Deerunt sepulcro marmoratis laudibus.
 Tantùm dicta tua & tantum tua facta merentur,
 Alumne Martis, atque alumne Apollinis.

Ad Cosmum Medicem Florentiæ &
 Senarum Ducem.

O Quem Mars pater, & Minerva Pallas
 Ad ripam placidè fluentis Arni
 Regem fortibus edidere Etruscis,
 Ecquando mihi fata largientur,
 Ut artes patrias, tuasque laudes,
 Quæ Phœbo auspice prodeunt in orbem,
 Mandem versibus aurei libelli?
 O quæ tum mihi grandiore plectro,
 O quæ tum mihi bella sunt canenda.
 Nunc, dum nos placidâ in quiete dia
 Jubes otia ducere, omniumque
 Florere studia usque litterarum,
 Quas Græci coluere, quas Latini,
 Hanc, mi Rex, tibi floribus coronam
 Intexi sine, patriasque lauros
 Inter littoream virere myrtum:
 Ut qui post aliis erunt in annis,
 Norint, quàm benè sæculum beasti
 Princeps unice liberalitatis.

De

De Annulo cum gemmâ oculatâ quem Isabella
Columnia donavit Aloisio Gonzagæ
sponso.

LUmina dum in pulcrâ defixa teneret Elisam
Gonzaga proles regia Aloisius :
Flagrantem vultu divino his ore puellam
Purpureo juvenem commonuisse ferunt :
Quod spectas avidus , miraberis haud fatis unquam ,
Ipse meis nisi me luminibus videas .
Mox juveni ardenti geminos donavit ocellos ,
Alter amoris erat : alter erat Veneris .

Ad Michaëlem Tramezinum .

Scriptores unus cùm ridet Gellius omnes ,
Jactat se à Gracchi ducere ghiente ghienus .
Sed tamen & mores , & vox ea velle videntur
Dicere , ut impuro est natus adulterio :
Utque pater pretio germanæ factus haruspex
Scortorum Romæ floruit hospitio .
Hunc mi Tramezine roga (tua tecta frequentat ,
Atque inter doctos assidet ille viros)
Dum repetit ghienus , absentem dum rodit amicum ,
Id num Romanè est dicere vel facere ?

Ad M. Ant. Massæum , de Urfulæ catello
mortuo .

Catellus ille tam venustus Urfulæ
Labella vix momorderat ,
Cùm visus est repente ad illam mœstulus
Tardis redire gressibus ,
Cervice deflexâ ad pedes & auribus
Pressis quasi se nosceret
Causam dedisse inexpiabilis mali ; &
Casum doleret Urfulæ ,

Sf

A quâ

A qua tot oscula improbus decerpserat
 Suaviora nectare.
 E cujus ore tot cibos exceperat
 Dulci sapore præditos
 Vincente Hymettium liquorem, & Indicum,
 Et si quis est his gratior.
 Sed cùm fuisset Urfulæ propinquior,
 Tanquam sibi ignosci petens
 (Dignorat illam nanque ab omnibus, velut
 Suam parentem filia)
 Non ausus est statim in sinum perrepere,
 Ut semper assueverat :
 Nec extulit venustulum caput, sed ad
 Pedes misellus corruit.
 Ubi est diu moratus albulâ Urfulæ
 Sperans levare dexterâ :
 At cùm videret opprimi gravissimo
 Illam dolore ob mollia
 Demorsa labra, nec jacentem attollere ;
 Verùm minari verbera :
 Surrexit, & erectis auribus, bipes
 Adstitit, utrinque dimovens
 Caudam jubatam, & altero pedum genu
 Lævum petivit Urfulæ,
 Lambens eburneas manus, & blandiens
 Leni latratu, quo suæ
 Heræ levaret oculos mœstas, & ut
 Ei dolorem avelleret,
 Nisus fuit tum saltibus conscendere
 In mollicella femina.
 Manu sed illa reppulit jam sæpius
 Frustra studentem inscendere :
 Qui ægrè ferens sic negligi se ab Urfula,
 Cujus levamen unicum
 Prius solebat esse, cui molestias
 Solus graves depelleret.
 Dum se huc, & illuc erigit, dum dexteram
 Nunc porrigit, nunc alteram,

Con:

Concessit illico gemens in angulum
 Cubili herili proximum.
 Ac stratus illic jacuit, altis perfonans
 Cœnaculum conquestibus.
 Quousque servi sternerent triclinium,
 Dapésque ferrent splendidas:
 Qui non videtur amplius cognoscere
 Ullum, sed omnes negligit,
 Cibósque spernit, quos in os immittere
 Student: & illic condolens
 Casum tremendum, & horridas heræ minas,
 Moratus est ad vesperum.
 Tunc una servularum ad Ursulam tulit
 Invitum, & ille defilit
 Gremio solutus, & redit celerrimè
 Quò jam semel confugerat,
 Multum verens præsentiam suæ Ursulæ,
 Cujus labella presserat.
 Mox conquievit involutus linteis
 Dum ardente Phœbus lampade
 Lustraret orbem quinquies, & quinquies
 Caput sub undis mergeret.
 Nec sumpsit interim cibum, nec faucibus
 Ullum liquorem forbuit.
 Nam etfi benignè ancillulæ illum sæpius
 Omnes jacentem inviserint,
 Cibósque conditissimos injecerint
 In os diebus singulis:
 Tamen subinde respuit, nec lambere
 Aquam vel aliud visus est:
 Quod non videret Ursulam, quæ pascere
 Illum prius consueverat.
 Quare misellum penè vox defecerat,
 Et effluebat spiritus.
 Ab ore: quando nuntiatum est Ursulæ
 Vitâ catellum excedere.
 Accurrit exanguis, ac in limine
 Gravi tremore concidit

Sf ,

Op-

Oppressa ; quam repentè servulæ duæ
 Propinquiores sublevant
 Et brachiis utrinque sustinent , ab hoc !
 Dum se dolore recreat :
 Nec inde multò post perita servula
 Aspergit illam citriâ
 Aquâ , suavitérque olenti perfricat
 Unguento : at illa colligit
 Vires , & ad mentem reversa pristinam
 Recta ad catellum profilit ,
 Qui non adhuc sic sensibus defecerat
 Quin Urfulam dignosceret ,
 Quam tantum amabat : nititur tum assurgere
 Ut in sinum ejus involet.
 At debilis tam languida , & tam lassula
 Nequit movere cruscula.
 Tunc est profectus recta ad Urfulam , sua
 Quæ in sede vix confederat ,
 Existimans illam recentis vulneris
 Oblitam , & ut depromeret
 Ex ejus ore delicatulos cibos ,
 Quos illa semper mandere
 Libans solebat in catelli gratiam ,
 Dum in prandiis accumberet ,
 Et indere in fauces suis mollissimis
 Labris : quem ut ad se progredi ,
 Sedémque saltu scandere , ac velociter
 Mensæ insilire conspicit ,
 Iratâ dexterâ misellum corripit ,
 It gannientem dejicit
 Procul. Sed ille dum videt coram omnibus
 Ab Urfulâ sic despici
 Formam elegantem corporis tam parvuli ,
 Tam vividi , tam belluli ;
 Recedit illinc , conquerens asperrimam
 Injuriam suæ Urfulæ ,
 Ancillulâsque petit , & advolat celer
 In viliora stromata.

Timens

Timens herilem in lectulum non amplius
 Errorem ob istum admittier,
 In lectulum tam divitem, tam splendidum,
 Tot floribus lectissimis
 Sparsum, tot optimis olentem odoribus
 Qualis Hydaspes, vel Saba
 Non edit, & tam bellule, tam molliter
 Substratum, ut ipsa Cypria
 Ejusque filius, qui in illum devolat,
 Et hinc, & inde subsilit,
 Miratus apparatus, & elegantiam
 Raramque pulcritudinem,
 Tali potiri sapius desiderent,
 In quo quiescunt Ursulae
 Tenella membra, illius inclytæ Ursulae,
 Quam si videret Jupiter,
 Junone spretâ, & omnibus mortalibus
 Velox ad hanc adscenderet
 Non imber aureus, nec ignis lucidus,
 Valens nec arcu Cynthia,
 Non squammeus serpens, nec albicans olor,
 Nec candidus Taurus, neque
 Satyrus celer, nec pastor armentarius,
 Nec fulvus ales, sed Deus.
 Illum vicissim omnes fovere servulae
 Nituntur, atque pascere:
 Sed denotat spectans ocellis Ursulam
 Quanti antea illam fecerit:
 Quem sera cubantem blandulo circumplicat
 Amplexu, obortâ è lumine
 Lacrimulâ, & illum donat uno & altero
 Suaviolo, & in reconditam
 Secedit aulam cum duabus servulis,
 Secum catellum deferens:
 Et in miselli guttur ingerit cibos
 Lautis Deorum ferculis
 Suaviores, & calore confovet
 Ut ipsum ab Orco retrahat.

Sf 3

Com.

Conatur ille sumere, haud tam judicans
 Se posse convalescere,
 Quam ne putetur spernere elegantia
 Heræ suæ munuscula.
 Sed lingua jam palato adhæret, mandere
 Nec dentibus quicquam valet.
 Tunc intuetur Urfulam, quasi rogans,
 Ignoscere ut sibi velit
 Si quod scelus conceperit, tenellula
 Labella dum ejus stringeret.
 Statimque vitam deferens, se ad Tartara
 Tenebricosa proripit.
 Eheu catellus occidit pulcellus, heu
 Catellus ille inquam occidit,
 Qui flosculus fuit catellorum omnium
 Quotquot fuere, quotque erunt,
 Quem præditum tot artibus formaverant
 Dii Urfulæ in spem gratiæ.
 Nam dulce solatiolum erat, cum viveret,
 Cujuslibet molestiæ
 Suavisque delectatio, dum dexterum,
 Dumque alterum crus verberat
 Cauda, aut in altum more semicirculi
 Reflexus, arcumque æmulans
 Se bellulæ venustulo dorso elevat,
 Spectante cuncta hæc Urfula.
 Quæ dum catellum mortem obire conspicit,
 Quem plus suo illa corculo
 Amavit, ac ei fuit jucundior,
 Quam Lesbiæ passerulus,
 Et quam Cupidinis parenti, & Iasidi
 Celerrimæ mala aurea.
 Effundit ab suis ocellis lacrymas
 More effluentis rivuli:
 Flavosque scindit unguibus crines, sua
 Tunditque palmis pectora.
 Sequæ impiam vocat, vocatque perfidam,
 Et frigidis serpentibus

Crudeliorem, quod catellum amabilem
 Per hos dies contempserit.
 Negatque velle, aut posse posthac vivere
 Privata tanto gaudio,
 Tantoque cœli munere, ac gravissima
 Suo minatur corpori.
 Sed blandulis sermonibus tum fedulæ
 Solantur illam servulæ.
 Quæ cum doloris maximi præsentibus
 Notas dedisset omnibus
 (Nam cognito casu catelli, plurimi
 Eum in locum convenerant)
 Lenire visa est alta cordis vulnera.
 At nunquam ab illo tempore
 Ridere, vel gaudere vidimus, nec id
 Vidisse quenquam audivimus.
 Quin si catelli fiat hujus mentio,
 Non temperare à lacrymis
 Potest, & adjurat fore, ut dum spiritus
 Tenellulos artus reget,
 Contenta nunquam vivat: ac omnes Deos
 Incurat, illósque arguit
 Crudelitatis, quod sibi tot gaudia
 Tot deliciola extinxerint.
 Quare obsecro te summe Olympi conditor,
 Tecumque reliquos cœlites,
 Qui curam habetis omnium mortalium
 Rerum, ut catellum ab inferis
 Ne educere ad vitam gravemini, vel ut
 Formosiores deluper
 Mittatis huc, pulcerrimæ si ulla amplius
 Vos cura tangit Ursulæ.

De Tomumbeio, Sulthano.

NON fuit in toto rex æque Oriente beatus,
 Nec magis in toto rex Oriente miser.
 Sf 4 Quam

Quam dolor *Ægypti*, olim *Tomumbeius*, anno
 Ingenti, atque armis, & ditione potens.
 Captus ab hoste fero; miserum simul atque beatum
 Exemplo potis est commonuisse suo.
 Quid rides temerè? quid fles? vis te cohibere?
 Et natum posthac te meminisse hominem?
 Mi trabeam induto, gemmis auróque corona
 Cingebat fulgens, & diadema caput.
 Mi quondam ornabant pretiosa monilia collum,
 Nunc fractam vili respice fune gulam.

Aonius Palearius S. D.

O Basili quid ego audio? telis te omnibus unam
 Fortuna expositum tria vulnera tanta tulisse
 Fortiter, & clypeum nunquam amisisse, nec hastam
 Abjecisse gravi percussum sæpe dolore:
 Morte obita genitor simul, & lectissima conjux,
 Quique tibi vita jucundior esse solebat
 Filius his paucis te deseruisse diebus!
 At non deseruit patiens prudentia fati,
 At non deseruit divum patientia Christus,
 Et consolator divinæ spiritus auræ:
 His tu præfidiis vitam ducis sapienter,
 Nec plus posse putas, quam sit mortalibus agris
 Concessum, quando divinæ obsistere menti
 Est hominis stolidi, qui hominem se nesciat esse.
 Cum primum in lucem, in tenebras, & claustra veni-
 mus.

Carceris horrendi potius, non attinet ad nos
 Nasci velle, necesse fuit descendere ab alvo
 Præcipitem matris maturo tempore partus:
 Sic cum jam tempus mortalia solvere vincla,
 Nulla mora in nobis imus, quoniam ire necesse est
 Adque diem adque horam, & punctum discedere vita.
 Tum frustra longa confecti ætate parentes,
 Et circum nati, agnati, & peramabilis uxor
 Orarint, ut pro pietate supersedeamus;

Non

Non tum sexcentæ solido ex adamante cathenæ
 Nos teneant, robúrque virúm, virésque Leonum :
 Sed tu forte facris tecum scriptis agier vis,
 Quæ veri cupidos cœlesti nectare pascunt.
 Unigena ex adyto missus stellantis Olympi,
 Déque sinu patris, simul est homo natus, & inter
 Mortales, artus gessit, moribundáque membra,
 Fugit ad Ægyptum, & septemplicis ostia Nili,
 Quod non illa essent maturæ tempora mortis.
 Ad Solymos rediens sæpe est vexatus inique
 Pontificum patrúmque dolo populúque furentis,
 Ah quoties illum fundentem oracula voce,
 Et nova magnarum edentem miracula rerum,
 Aut saxis petere, aut voluerunt perdere ferro ;
 Nec potuere tamen, quod non sua venerat hora :
 Ille idem fatale suæ cum tempus adesset
 Jam necis, & spinæ, calami, virgæque manerent,
 Erectúmque esset jam lignum, unde illa salutis
 Alta laboranti crux brachia penderet orbi,
 Scriptor honoratus, testísque hæc verba reponit.
 Cùm sciræt venisse horam divinus Iesus,
 Migret ut ad patrem magni trans mœnia mundi,
 Venit, ait, pater hora tuum super æthera natum
 Ut tollas, moriens tandem ut tua natus imago
 Extollat patris cœli super ardua nomen :
 Si præscripta fuit nato irreparabilis hora,
 Non par est horam præscriptam credere servis !
 Qui nulla dominum superant ex parte potentem,
 Sed longe rebus sunt omnibus inferiores :
 Ille etiam egressus cum divino comitatu,
 Horrida cum mors versaretur ob os, oculosque
 Cantando lethum, & crudelia funera adivit,
 Pressa pedum ut nobis essent vestigia plantis,
 Si quando ire viam jubeat Deus aspera quæ sit,
 Arduaque, & passim occurrentibus in via monstris,
 Per quam cum subiit triste, & miserabile fatum
 Incessit pastor populorum, atque omnia vicit.
 Unde viam in cœlum nostris est facta per ignes,

S f ;

Per

Per lapidum nimbos, per aëna undantia flammis,
 Perque inventa omnes hominum superantia casus.
 Quod si sunt aliis per frigora perque calores
 Naturæ concessi obitus, reditusque quieti
 Ad superos tristi quid nos suspiria corde
 Fundimus, & fatum veluti indignamur acerbum.
 Experti toties mortalia novimus esse
 Omnia amaricie aspersa, atque addicta labori,
 Infirma, incerta, inque horam variantia formam,
 Et dubitamus adhuc venienti tendere dextram?
 Et te complecti mors ô placidissima rerum?
 Huc nos ira Dei primi ob delicta parentis
 Detruhit miseros, quæ nos dementia cœpit,
 Ut longam exilii cupiamus pendere pœnam?
 Qua nos exemit moriens, qui vivere semper
 Dignus erat, ne in morte malum quisquam esse putaf-
 set,

A qua perpetuæ venissent comoda vitæ:
 Atque utinam ut patria ad cœlum virtute tetendit
 Regna paraturus nobis, sedesque beatas
 Ille decus superùm, sic nos sublime feramur,
 Et quæcunque ejus nobis sunt parta labore
 Inspicere, & sanctas liceat cognoscere curas;
 Quas nostri gerit, ut patrem compellat amanter,
 Utraque perpetuo cœlestia brachia tendens,
Cætera desunt.

QUOD

QUOD FAUSTUM
FELIX FORTUNATUMQ. SIT.
QUOD
SANCTISS. VIRI CHRISTIANI
FIRMUM ESSE DUXERINT
ID
IN NOSTRIS LIBELLIS
FIRMUM SANCTUMQ. ESTO:
QUÆ
A PATRIB. SCRIPTA DIVINITUS
SACRA SOLENNIA PERPETUA
MANENTO.

RERUM ET VERBORUM

in Aonii Palearii orationibus & epistolis
præcipuè memorabilium

I N D E X.

A ccusatorium nomen illi- berale ac fordidum apud omnes gentes & nationes semper fuisse 486	Anaxarchi fortitudo 136
adversariorum in Aonium Pa- learium mendacia. 485	Andreas Alciatus 165
ægritudine liberatis, si in can- dem recidunt, graviores accidere offensiones 524	animantium natura 466
æquitas 149	animus sapiens 31
æquum justumque quid esse dicatur 27	animi continentia ubi eluceat 118
Africani nomen esse illu- strius, quàm eorum qui consilium dederunt 20	animi officia 30
Agriculturæ laus 444	animorum ortus atque origo cœlestis 168
Aldellus Placidus 67	Annibal belli effugiem vidisse dicitur 195
Allobrogum ducis familia in Italia princeps 192	Antiochus à L. Scipione super- ratus 20
Alexis Lucrinus 86	Antonius Bellantes Ferrini F. 76
ambitus crimini quæ tribuan- tur 11	Antonius Bellantes secundus 49
Ambrosius Spannochius 484	Aonius Palearius à Bembo laudatus 425
Amicitiz vincula probitatis opinione sublata relaxari 483	Aonius Palearius veteribus jurisconf. amicus 534
amicitiæ, veluti flores ros-ci- do humore, appellando & salutando sustentantur 554	librorum helluo factus <i>ibid.</i>
amicorum consilia in opti- mam partem accipienda 404	Mediolani orationem habuit 553
amicorum proprium 536	Aonius Palearius monumen- tum parentibus atque so- roribus suis, mutato solo, poni curavit. 415
	Aonius Palearius in philoso- phiæ studiis Romæ sex an- nos consumsit 406
	Aonii Palearii comment. in orat. Cicconis, 8. in libe- 109

I N D E X.

ros suos amor. 553. for-	mania & Hispaniis prin-
tunæ exiguæ	ceps 192
<i>ibid.</i>	
Aonii Palearii erga theolo-	B.
giam mirifica propensio	B alearicum regnum 194
477	Bartholomæus Carolus 76
Aonii Palearii lacrymæ, ob	Belgarum provincia 194
destructam partem sepulcri	Bellum omnium malorum
matris suæ 416	causa 188
Aonio pecunia semper mini-	monstrum ac portentum in-
mi fuit 176	gens 195
Appii fortitudo 19	Belli in mutationibus rerum
Aragonium regnum 194	vis 186. 187
Arcolæ arx 52	Bembi laus 113. 423. 459
<i>ἀρχὴ ἀστροπία</i> 406	Benedictus Manfredus 526
Aristoteles philosophorum	Benevolentia bonorum & do-
Deus 181	ctorum nihil optabilius
Aristotelis laus 103	424
Arithmetice 183	Benevolentiz semina eò ube-
arrogantia inscitiz proxi-	riores ferre fructus, quò
mum malum 479	melioribus jacta principiis
artis differendi utilitas 107	439
artes bonas in Hetruria florere	Bernardinus Bonoinsignis 76
406	Bernardinus Franciscanus 96
artium liberalium cognatio	Bernardinus Ocellus 505
178	Betis 194
artium inventarum ratio 100	Beticum regnum <i>ibid.</i>
Atheniensium veteris reipub.	Blanditias insidiosas esse nec
æqualitas 105	carere periculo 403
Attilii Reguli in cruciatibus	Bonivisi 522
præclariss. vox 114	C.
avaritia 161	C Aja Cæcilia 26
aucupari gratiam non esse ju-	Cajæ mulieres cur olim
risconsulti 27	appellatæ <i>ibid.</i>
audaces 155	Campanus ager 194
audaciz malum 57	Carolus Quintus Imper. 180.
A Polentra 55	181. 185
A. Tancredus 62	Castulonense regnum vetus &
auspicia nulla bona esse posse	novum 194
contra patriam 13	Cæsar de rebus à se gestis cur
Austriorum familia in Ger-	commentarios scripserit 114
	Cæ-

I N D E X.

Cæſaris laus	401	Conſularium comitorum di-	
C. Calpurnius Piſo ex S. C. le-		gnitas	36
gem de arbitu cum maxi-		Cornelius Gracchus	522
mo ſuo periculo tulit	61	Cordubenſe regnum	194
C. Caſſius, cur concordiz ſi-		Covæ gravitas	49
gnum in curia poſuerit	125	Craſſus Labeo	61
C. Franciſcus Sfordratus	73.	cupiditatis dominandi mala	
	93		57. 190
C. Marius	18	cupiditates & libedines ma-	
C. Piſo	13	gnos reges neque interdū	
Cæſar Craſſus ob rectorem à		neque noctu ſuorum que-	
ſe vulneratum, ſecuri per-		ſcere	30
cuſſus	528	Curii continentia	19
Caſtræ ſermonis eloquentiz		Curionis innocentia	36
conjuncta	106	D.	
Cato Cenſorius	132	D	
Charybdis	195	Eos ipſos cur homines	
CHRISTUS	90	colant	20. 21
Chriſtianum quid in primis		à Deo ſunt omnia	535
deceat	485. 486	Didacubicum genus quale	509
Chriſtianorum ornatiffimæ		difficilia quæ pulchra	27
provinciæ quæ	407	Digamma Æolicum Helve-	
Cincii Phrygæpani laus.	411	tios & Germanos adhuc	
civis boni officium	148	ſincerè pronuntiare	518
civium arma communia quæ		dijudicatio omnium difficilli-	
	147	ma quæ	82
civitatis ſtatus, fortuna in qui-		divus Sardinus	526
bus poſita	36	disciplinæ & artes liberales un-	
civitati quæ maxime obſint		de conſtent	177
	33	disciplina Stoica labefacta	34
Cn. Poſthumius	38	diſcordiam civilem Græcas	
Comitia ſine legibus nulla fir-		reſpublicas evertiſſe, item	
ma eſſe	13	Romanorum imperium	120
Conciliæ neceſſitas	197. 198	D. Aurelius Auguſtinus	553
concordiæ encomium	125	divina animo potiùs quam	
conſcientiæ bonæ tranquillita-		verbis complecti	82
tas	84	dometiæ curæ & frugalita-	
conſilium non eſſe capiendum		tis teſtimonia	26
ſubito	402	dominandi cupiditas juſtitiæ	
conſpiratio imperitorum	428	inimica	146
			domi-

I N D E X.

dominatus vitiorum crudelissimus	30	Franciscus Severinus	48
		Felicitas quid	172. unde nata 168
E.			
Butia lex	59	Federicus Carteromachus	48
Eloquentia libertatis comes atque alumna	99	Ferdinand. Imperator	185. 192
Eloquentia nisi disciplinarum societate exornetur, nihil excogitari posse jejunius	450	Fortis viri proprium	154
		Fortitudo unde dicta	152
Mediolanensis civitatis quasi alumna	180	Fortitudinis laus	<i>ibid.</i>
Eloquentiæ encomia	99. 101. 105	Fortunæ non fidendum	409
		Fortunam veluti pedissequam sequi sapientiam & splendorem virtutis	147
Eloquentiam nusquam melius versari, quam in libera civitate, & republica bene constituta	99	Furere qui dicantur	32
Enni Philonardi laus	411. 415	G.	
Epaminondæ morituri præclara vox	114	Galliæ descriptio	192
Episcopi officium	462	Galliæ Celticæ calamitates	195
Epistolæ nihil credendum, quod resciri nolimus, absente fideli tabellario	403	Germania	441
Eruditio quib. molesta	426	Germanos ad certandum paratissimos esse	403
Euander Bellantes	96	Germani Theologi	83
Eugenia	401	Græcia magna	194
Eugubius medicus	402	Græciam omnem in Turcæ potestate esse	407
Excandescens subito, citius remittere iram præ cæteris	406	H.	
F.			
Fabricii integritas	19	Henricus Gallorum Rex	185. 192
Famæ aliquaudo servientium	402	Hermagoram philosophiam in oratore requisivisse	22
Faustus Bellantes	96	Hetruriæ encomium	419
Franciscus Arnulphinus	520	Hetrusca lingua	516
Franciscus Crassus	73	Hetruscorum ingenia	416
		Hieronymus Arnulphinus	521
		Hieronymus Bandinellus Ghini filius	96
		Hispaniæ descriptio	193
		Homo cur natus	175. 176
		Homini mendacis incredulitatem esse oblivionem	471
			<i>Ho.</i>

I N D E X.

Hominem dolo malo alium oppugnantem, longiffimè abefle à Chrifli religione	80	Joannelli quidam Anio Paleario diem dixerat	474
Homine pecuniofo nihil injuftus	37	Joannes Palmerius	48
Homine ftulto & improbo in terris nullum monftrum perniciofius	88	Joannes Ugurgerius	51
Homines à brutis fermone diftingui	101	Jones Scotus	63
Homines hominibus præftare	458	Imperitos omnes efle arrogantes	492
Homines in republica judicio non moveri	489	India	187
homines moveri naturali defiderio percipiendi & cognofcendi	128	Innocentem oppugnare, nihil illiberalius	405
Homines novos in altiozem locum provectos, nullis finibus fe continere	18	Innocentiam oppugnari, non convinci poffe	90
Homines revocare ad filvas quid	25	Injuftitiæ malum	144
Hominum invidorum natura	469	Injuftus	<i>ibid.</i>
Hominum vitiofum & capciofum genus taxatur	441	Intemperantiæ malum	160
Hostes & infani qui habeantur	32	Iræ inter Clementem pontificem & Carolum Cæfarem caufa	403
Hostibus Reipub & vexatoribus civium, nullum telum efle infenfus oratoriæ facultate	39	Isocratis fe pulchro cur Siren adjuncta	107
Humaniores omnes, dum egent, efle	471	Isocratis fuavitas	<i>ibid.</i>
I.		Italia	441
Ianus Lampridius	447	Julius Camillus	428
Ianus Polenta	55	Julius Bargalia	61
Iberus fluviatorum rex	194	Julius Pannileus	60
		Jurisconfultorum quorundam inanis loquacitas taxatur	58. 59.
		Jurisconfultos efle quali divi mentis interpretes	23
		Jurisperitum in primis eloquentem efle oportere	28
		Jurisperitorum facultatem pulcherrimam efle	27
		Jurisperitorum fcientia extenuatur	9
		Jurisprudentiæ commoda	28
		Jurisprudentiæ contemtores non modò judiciorum vincula	

I N D E X.

cula revellere, sed etiam utilitatis vitæque communis <i>ibid.</i>	carint	138
Jurisprudentiæ encomium	Locrensum institutum de novarum legum latorib. præclarum	148
Jurisprudentiam optimam esse philosophiæ moralis partem	Lucas Casinovenfis municeps	63
Jus	Lucas Volaterranus	444
Jus æquabile quid	Lucensis civitatis incrementa	119
Jus firmum esse, quamdiu humanum genus est rationis particeps	Lucensis respública popularis	111
Jura certis cancellis contineri oportere <i>ibid.</i>	Lucensis reipublicæ æqualitas	110
Justitiæ laus 143. 144. 146. 150. 191	Lucensis urbis encomium	115. 116
proprium 144. vis <i>ibid.</i>	Lucensium civium laus	119
Justus <i>ibid.</i>	Lucensium erga literarum studia amor	141
L.	prudencia	133
L. Ampridius 407. 408	temperantia	159
L. Ampridius Dorotheus 553. 554	L. Brutus	17. 33.
Latii deploratio 420	L. Æmilii fortitudo	154
Laudem & gloriam esse quasi mercedem bene gestæ reipublicæ	L. Catiliæ insania	32
Lex de ambitu quid veret	L. Philippi innocentia	36
Legis salariæ conditiones	L. Sylla de rebus à se gestis cur commentarios scripserit	114
Legum encomium	L. Syllæ furor	32
Legumlatorum voluntas	Lucilla	401
Legum ratio	Luculli continentia	16
Lex Fabia 37. Licinia, Calpurnia <i>ibid.</i> & 43. Memmia 75. 95. Porcia	Ludimagistrorum mos	426
Salaria	Luxuries	161.
Licinia Lex	M.	
Litterarum studia, cur humanitatis nomine Romani ve-	Machus Blatero	499
	Mafæi laus	473
	Mamercus Æmiliius legem de censura commutavit	60
	Marcellus Corvinus	447
	M. Calalis	446. 447
	T t	M5

I N D E X.

M. Cato	14. 28.	hominibus data	196
M. Gorgias	61	Naturam communionemque	
M. Manilius	32	sanguinis sæpe homines	
M. Scaurus	18	fallere	465
M. Tullius Cicero eloquen-		Neapolis	194
tium Deus	181	Nestor Homericus	132
M. Tullii laus	183	Nicolaus Aliena	517
M. Curii continentia	153	Nicolaus Vidacionius	526
Marius Bandinus	48	455
Martinus Lilius	4. 507	Novus orbis	195
Mediolani encomium item &		Numerandi scientia	137
Senatus	179. 180	O.	
Mediolanensium ingeniorum		O creatum	195
præstantia	179	Opiniones duæ, à quibus	
Megaricus philosophus	183	bonæ literæ oppugnantur	
Memmia lex	75. 95		135
Mens	170	Orationes Ciceronis quales	106
Mentes solutz, αἴτιον ὁρῶντες		Orator optimus quis censendus	103
αἴτιον φαντασµατῶν	550	Oratoris finis persuasio.	23
Mercatores ubi neque fœnore,		Oratoris officium	ibid.
neque versura solvere		Orestis furor	32
possunt, cucullatos fieri	89	Orsmæ amplitudo	49
Mercatura Lucensium ampla		Ortho Melius Cotta	77
550		P.	
Metellus Rom. à Pomp. missus		P anctius	33
veluti fulmen ad feriendam		Parthi	441
rem publicam dicebatur	37	Patavii encomium	414
Mobile primum	452	Paulus Jovius	113. 428
Moderationis laus	123	Pax honesta, utilis & necessaria	189. 196
Mulieres cur majores in tutorum		esse potestate voluerint	25
essent	25	Pacis dulce nomen	189
Murænzæ ambitio	37	ejus encomium	198
Musica	137	Peregrinatio quibus neque	
Mutius	405	obscura, neque sordida sit	
N.			407. 413
N ævius Amerinus	61	Perusizæ philosophi non ignobiles	406
Natura quædam superior		Petrinus Bellantes	49
		Petrus	

I N D E X.

Petrus Bembus 424. 457.	P. Scipio	18
	Puer quadrimus tostus & voratus	196
Petrus Paulus Vergerius <i>ibid.</i>	R.	
Phædrus Theophilus 553.	R eges Ægyptii inventores artium & magistri scientiarum	136
	Repantius	403
Philippus Hisp. rex 180. 185.	Res Romana quibus vincatur	45
		34
Philosophia disciplinarum omniumque artium mater	Responsa prudentum, scilicet Alexandri, Corneli, Socini, &c. si leges adimas, nihil aliud esse, quam declamationes	541
	republica talis plerumque, quales civitatis principes	
Philosophiæ laus	reipublicæ commutationem nihil aliud esse, quam dissidii principium	119
Philosophiæ moralis commendatio	reipub. gloria quæ	105
Philosophiæ partes proprium	reipub. manus afferre quid sit	36
Philosophiæ studiosos in primis eloquentiam sibi comparare debere	reipub. præsidium nullum esse paratius & expeditius, quam dicendi facultatem	99
Philosophiam assequi nequeunt, qui in humilioribus disciplinis consensuerunt	respub. esse beatas, in quibus principes earum omne suum studium in doctrina & sapientia collocent	139
Philosophorum disciplinæ à diis inventæ, & datæ hominibus	de Religione dissidia	196
Poëtarum copia	rhetoricæ facultatem ex altera parte respondere dialecticæ	182
Popularis respublica si consilio optimorum civium administraretur, diuturnior		121
	Rhodos	121
Porcia lex	Riccius	465
Præcepta quæ nobis sint collenda & observanda	robora Reip. Rom.	19
Physice		
Physici		
Prudentia 129. ejus encomia <i>ibid.</i> & 130. 131.		
opera		
ψυχη		

T t 2

Roma

I N D E X.

Roma	121	lia quædam videndorum	
Romæ vivendi impudentia & libido	538	immortalium	21
Romani legem de civium vitigis ex Græcis acceptam, cur abrogarint	60	Senatorum & consiliariorum officium	34
Romanorum, urbisque Romæ laus & fortuna	538.	Senatorii Mediolanensium ordinis præstantia	182
	539	Senæ	415
Romulus	33	Senensis urbis descriptio	122
Rumor	484	Senenses juvenes	415. mulieres
			<i>ibid.</i>
S.		Senensium ingenia	417
S Adoleti laus	91. 434. 458	Ser. Sulpitius	14
Sanctiones violantem nullo modo consecrari posse, ut sit sacrosanctus	13	Servius Tullus	26
Sapiens quis	30	Sicilia	194
sapientis nomen quibus non conveniat	178	Socrates	457
sapientis hominis ad rempubl. accedentis officium primum	<i>ibid.</i>	Sophistæ	102
sapientes solos esse liberos	31	Sophistæ & periti differentia	182
sapientum encomium	30. 31	Sp. Cassius	32
Sardinia	194	Sp. Melius	<i>ibid.</i>
Scipio Amalphantorum dux fortiss. maximeque illustris	48	Sp. Posthumius Albus, M. Manil. & P. Sulpitius Cammerinus, Athenas à Romanis missi, ut Solonis leges describerent	111
Scipio Gabriellus	81	Stoica disciplina juris parens, regina æquitatis, expultrix vitiorum	34
Scriptoris mens non verba, in theologia consideranda	82	Stoica disciplina ad totius imperii conservationem aptissima	32. ad integritatem vitæ, ad gravitatem morum maxime accommodata
seditionem in civitate alentes, ac illustribus viris meritam adimentes laudem, illiberaliter facere	19	Stoicæ disciplinæ commoda	<i>ibid.</i>
Senatusconsultum de ambitu	42	Stoicorum dogmata	10
Senatum frequentem, & conjunctiones ad populum, concilia quædam videndorum		Studiorum hostis acerrimus quis	177. 416
			Seq.

I N D E X.

Studiosorum similitudine ad jungendas amicitias nihil esse potentius	465	Verinus	465
Sulpitii laus	28	Veritatis magna vis	47
T.		Verrucosus	404
T Agus aurifer	194	Vexillum crucis hostibus semper exitiosum	302
Temperantiz encomium	161	Ugurgeria	49
Temperantiz partes	<i>ibid.</i>	Victor Corfinus	56
Temporis jacturæ recordatio cur maximum hominibus afferat dolorem	488	Victorius	465
Theologia	508	Vitcentis Martellus	4
Theologi mali	409	Vincentius Menochius	525
Thuscum dicendi genus quale	105	Vincentius Porticus Jurisconsultus	534
Ticinensis academiz encomium	179	Virgines nubentes cur apud veteres colus comta, & fufus cum stamine comitentur	26
<i>Tips</i>	412	Viros bonos in virtute omnia posita esse censere	37
Tolerantium regnum	194	Virtus omnibus rebus præferenda	112
Tusca lingua, jocis refertissima	431	Virtus unde proficiatur	155
Turca	187	Virtutis vis 184. præmium, laus	491
V.		Virtuti primus locus, secundus nobilitati, tertius divitiis in repub. tribuendus	112
V Alefiorum familia in Gallia princeps	192	virtutem fallere non posse	465
Varietas semper, in epistolis verò maximè delectat	426	Virtute nihil esse formosius, nihil turpius vitio	31
Vestigal Galliarum	193	Virtutum semina hominibus ingenta	198
Vestigalia reipublicæ Lucensis	112	Vita quomodo colenda	100
Venatorum libertas	111	Vitio cur nihil sit turpius	31
Verbi Dei commoda	461	Ulysses Cospius	48
Verborum significationes à nullis diligentius fuisse scriptas, quam à Jureconsultis	26	Voluptas ex conscientia rerum bene gestarum percepta	
Vengerius	198. 426		

I N D E X.

cepta, omnium maxima	173	Etz mentis, & probi ani-	
Voluptatis libido, liberis ci-		mi esse iudicium	435
vitatibus maxima pestis	152	Voluptatem homines hald	
Utile nil quod non honestum	192	vertere in beluas	37
Vulcum peccatum & constan-		Uxoris Aonii Palcatii zgro-	
tem in homine bene affe-		tatio	473
		Z.	
		Zeno	10. 33.

F I N I S.

4-

le

